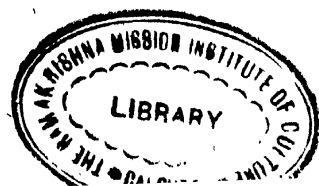

108534

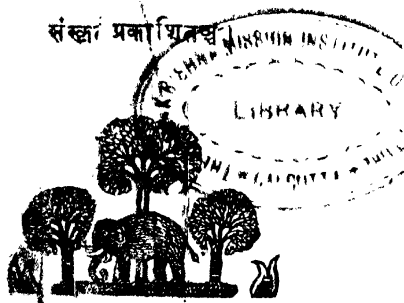
गरुडपुराणम् ।

सर्षपर्विवेदव्यासप्रणीतम् ।

वि, ए उपाधिवारिणा

श्रीश्रीवानन्दविद्याज्ञानरभट्टाकर्तृणा

संस्कृत प्रकाशितम्

कलिकातानगरे

सत्यसतीबन्धे सञ्ज्ञितम् ।

१९८० ।

প্রকাশক—শ্রী জীবনানন্দ বিদ্যাসাগর বি, এ,

২ নং ব্রহ্মনাথমন্ড্রদ্বার পল্লী

কলিকাতা।

প্রিন্টর—শ্রী ক্ষেত্রমোহন বোপাধ্যায়

৫৫ নং আমহারি পল্লী কলিকাতা ।

১৯২৭

अध्यायः विषयः पत्राङ्कः	अध्यायः विषयः पत्राङ्कः
५८म सूर्यव्यूहकथनम् १४३	स्वरोदयशास्त्रम् १६८
५९म ज्योतिषशास्त्रकथनं, तत्र नक्षत्रदेवता- कथनं, योगिनी- स्थितिनिर्णयः, सिद्धि- योगः अमृतयोगः, इत्यादि १४५	६८म रत्नपरीक्षाकथनं तत्र वज्रपरीक्षा १७२ ६९म मुक्तापरीक्षा १७७ ७०म पद्मरागपरीक्षा १८१ ७१म मरकतपरीक्षा १८४ ७२म इन्द्रनीलपरीक्षा १८६ ७३म वैदूर्यपरीक्षा १८८ ७४म पुष्परागपरीक्षा १९० ७५म कर्कतनपरीक्षा १९० ७६म भीष्मकपरीक्षा १९१ ७७म पुलकपरीक्षा १९२ ७८म रुधिराख्यपरीक्षा १९३ ७९म स्फटिकपरीक्षा १९३ ८०म विद्रुमपरीक्षा १९४ ८१म तीर्थमाहात्म्यम् १९४ ८२म गयामाहात्म्यम् १९७ ८३म गयामाहात्म्यं तीर्थमाहात्म्यञ्च १९८ ८४म गयामाहात्म्यं, तीर्थमाहात्म्यं, तीर्थं कर्तव्यञ्च २०४ ८५म गयायां पिण्डदान- फलं, तत्र स्नान- फलञ्च २०८
६०म ज्योतिषशास्त्रवर्णनं, तत्र दशाकथनं, दशाफलं, यात्रायां शुभाशुभकथनम् इत्यादि १४८	
६१म चन्द्रशुद्धिकथनम् १५१	
६२म द्वादशराशीनां परि- माणं, मेषादिलग्नेषु विवाहफलं, चरादि- लग्ने कर्तव्यानि इत्यादि १५३	
६३म नरलक्षणं स्त्रीलक्ष- णञ्च १५४	
६४म स्त्रीलक्षणम् १५६	
६५म सामुद्रिकशास्त्रम् १५७	
६६म स्वरोदयशास्त्रं स्वरज्ञानञ्च १६७	
६७म पवनविजयादि-	

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः	अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
८६म	गयामाहात्म्यं,		१०३म	भिक्षुकाश्रम-	
	तत्र पिण्डदानफलं,			कीर्त्तनम्	२५३
	गदाधरार्चनफलं,		१०४म	नरकभोगान्ते पा-	
	तीर्थमाहात्म्यञ्च २१०			पीनां फलकथनम्	२५४
८७म	मन्वन्तरकथनम् २१३		१०५म	प्रायश्चित्तविवेकः	२५५
८८म	पितृाख्यानं, रुचिरा-		१०६म	प्रेताशौचकथनम्	२६०
	ख्यानं, पितृस्तोत्रम् २१८		१०७म	पराशरोक्तधर्मी-	
८९म	पितृाख्यानम् २२१			कीर्त्तनम्	२६३
९०म	„ २२८		१०८म	नीतिसारकथनम्	२६६
९१म	हरिध्यानम् २२९		१०९म	„	२६८
९२म	विष्णुध्यानम् २३०		११०म	„	२७३
९३म	वर्णधर्मीकथनम् २३२		१११म	नीतिसारः, तत्र	
९४म	„ २३३			राज्ञां भृत्यानाञ्च	
९५म	गृहस्थधर्मीनिर्णयः २३६			लक्षणकथनम्	२७६
९६म	गृहस्थानां कर्त्तव्य-		११२म	„	२७९
	कर्मकथनं, सङ्कर-		११३म	नीतिकथनम्	२८१
	जात्युत्पत्तिवर्णनञ्च २३८		११४म	„	२८६
९७म	द्रव्यशुद्धिः २४४		११५म	नीतिकथनम्	२८३
९८म	दानधर्मीकथनम् २४५		११६म	तिथ्यादिब्रत-	
९९म	श्राद्धविधिः २४७			कथनम्	३००
१००म	विनायकोपसृष्ट-		११७म	अनङ्गत्रयोदशी	
	लक्षणम् २५०			व्रतम्	३०१
१०१म	ग्रहयागः २५२		११८म	अखण्डद्वादशी-	
१०२म	बानप्रस्थाश्रम-			व्रतम्	३०२
	कीर्त्तनम् २५३		११९म	अगस्त्यार्घ्यव्रतम्	३०३

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः	अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
१२०म	रश्माद्वितीयाव्रतम्	३०३		दिग्दशमीव्रतञ्च	३२४
१२१म	चातुर्मास्यव्रतम्	३०४	१२६म	श्रवणद्वादशीव्रतम्	३२५
१२२म	मासोपवासाख्य- व्रतम्	३०५	१३७म	मदनत्रयोदशीव्रतं, चतुर्दश्यष्टमीव्रतं	
१२३म	भीष्मपञ्चकादि- व्रतम्	३०६		धामव्रतं, वार- व्रतञ्च	३२६
१२४म	शिवरात्रिव्रतम्	३०७	१३८म	सूर्यवंशकीर्तनम्	३२८
१२५म	एकादशीमाहा- त्म्यम्	३०८	१३९म	चन्द्रवंशकीर्तनम्	३३२
१२६म	भुक्तिमुक्तिकरपूजा- विधिः	३१०	१४०म	"	३३८
१२७म	एकादशीमाहा- त्म्यम्	३११	१४१म	राजवंशवर्णनम्	३४२
१२८म	विविधव्रतकथनम्	३१३	१४२म	हरिवतारकथनं पतिव्रतामाहात्म्यं	
१२९म	दशोद्धरणपञ्चमी- व्रतम्	३१४		सीतामाहात्म्यञ्च	३४३
१३०म	मत्स्य्यादिव्रतम्	३१७	१४३म	रामायणवर्णनम्	३४६
१३१म	रोहिण्यष्टमीव्रतम्	३१८	१४४म	हरिवंशकीर्तनम्	३५०
१३२म	बुधाष्टमीव्रतम्	३२०	१४५म	महाभारतवर्णनम्	३५१
१३३म	अशोकाष्टमीव्रतं महानवमीव्रतञ्च	३२२	१४६म	आयुर्वेदः, तत्र सर्वरोगनिदानं	३५४
१३४म	महानवमीपूजा- विधिः	३२३	१४७म	ज्वरनिदानम्	३५६
१३५म	वीरनवमीव्रतं, द- मनाख्यानवमीव्रतं		१४८म	रक्तपित्तनिदानम्	३६३
			१४९म	कासनिदानम्	३६५
			१५०म	श्वसनरोगनिदानम्	३६७
			१५१म	हृक्कानिदानम्	३६८
			१५२म	यक्ष्मनिदानम्	३६८
			१५३म	अरोचकनिदानम्	३७२

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः	अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
१५४म	हृद्रोगनिदानं,		१७०म	ज्वरचिकित्सा	४२८
	दृष्टानिदानम्	३७३	१७१म	नाडीव्रणशूल-	
१५५म	मदाल्यादि-			भगन्दरकुष्ठादि-	
	निदानम्	३७४		चिकित्सा	४३४
१५६म	अर्शोनिदानम्	३७७	१७२म	स्त्रीरोगचिकित्सा	४४०
१५७म	अतीसारनिदानं,		१७३म	योगसारादिकथनं	
	ग्रहणीनिदानञ्च	३८२		द्रव्यगुणनिर्णयः	४४४
१५८म	मूत्रघातमूत्रकृच्छ्र-		१७४म	घृततैलादिकथनम्	४४७
	निदानम्	३८४	१७५म	चिकित्सायां नाना-	
१५९म	प्रमेहनिदानम्	३८८		योगादिकथनम्	४४८
१६०म	विद्वध्निगुल्म-		१७६म	विविधौषधिः	४५०
	निदानम्	३८९	१७७म	"	४५२
१६१म	उदरनिदानम्	३८६	२७८म	वशीकरणं, बन्ध्या-	
१६२म	पाण्डुशोथ-			गर्भधारणं, उच्चा-	
	निदानम्	३८८		टनम्	४५८
१६३म	विसर्पादिनिदानम्	४०३	१७८म	विविधौषधिः	४६२
१६४म	कुष्ठरोगनिदानम्	४०५	१८०म	"	४६३
१६५म	क्रिमिनिदानम्	४०८	१८१म	"	४६४
१६६म	वातव्याधि-		१८२	विविधौषधिः,	
	निदानम्	४०८		वशीकरणम्	४६५
१६७म	वातरक्तनिदानम्	४१३	१८३म	विविधौषधिः	४६८
१६८म	चिकित्साशास्त्रं,		१८४म	"	४६८
	तत्र सूत्रस्थानं	४१८	१८५म	विविधौषधिः	
१६९म	अनुपानादिविधि-			वशीकरणञ्च	४७३
	कथनम्	४२३	१८६म	विविधौषधिः	४७६

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः	अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
१८७म	"	४७८	२०७म	तर्पणविधिः	५३८
१८८म	"	४७९	२०८म	वैश्वदेवहोमविधा-	
१८९म	"	४८०		नम्	५४०
१९०म	"	४८२	२०९म	सन्ध्याविधिः	५४१
१९१म	विषहरीषधिः	४८४	२१०म	श्राद्धविधानम्	५४३
१९२म	विविधौषधिः	४८७	२११म	निव्यश्राद्धविधिः	५५०
१९३म	"	४८१	२१२म	सपिण्डीकरणम्	५५२
१९४म	रोगनाशनवैष्णव-		२१३म	धर्मसारथनम्	५५४
	कवचम्	४८२	२१४म	प्रतिसंक्रमः प्राय-	
१९५म	सर्वकामदविद्या-			श्चित्तविधानञ्च	५५६
	कथनम्	४८५	२१५म	युगधर्मकथनम्	५६२
१९६म	विष्णुधर्माख्य-		२१६म	नैमित्तिकप्रलय-	
	विद्याकथनम्	४८६		कथनम्	५६५
१९७म	गारुडमन्त्रकथनम्	४८७	२१७म	पापपरिणामकथ-	
१९८म	तैत्तिरीयमन्त्रकथनम्	५०२		नम्	५६६
१९९म	प्रश्नाङ्गचूडामणिः,		२१८म	अष्टाङ्गयोगकथ-	
	ध्वजादिगणना च	५०३		नम्	५६८
२००म	वायुजयः	५०६	२१९म	विष्णुभक्तिकीर्त-	
२०१म	अश्वायुर्वेदशास्त्रम्	५०७		नम्	५७२
२०२म	ओषधीनां नाम-		२२०म	नारायणभक्तिकथ-	
	कथनम्	५१०		नम्	५७६
२०३म	ध्याकरणकथनम्	५१७	२२१म	विष्णुपूजादिकथ-	
२०४म	"	५१९		नम्	५७७
२०५म	सदाचारकथनम्	५२१	२२२म	विष्णुमाहात्म्य-	
२०६म	स्नानविधिः	५३३		कथनम्	५७८

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः	अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
२२३म	नृसिंहस्तोत्रम्	५८३	२२७म	वेदान्तसांख्यसि-	
२२४म	कुलासृतकथनम्	५८५		द्धान्तब्रह्मज्ञानम्	५८३
२२५म	गुह्याष्टकस्तोत्रम्	५८७	२२८म	आत्मज्ञानकथनम्	५८७
२२६म	अच्युतस्तोत्रम्	५८८	२२९म	गौतासारः	५८९

गरुडपुराणोत्तरखण्डस्य सूचीपत्रम् ।

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
१म	धर्मकथनम्	६०२
२य	जन्मान्तरीणगतिकथनम्	६०४
३य	दानादिफलकथनम्	६०६
४र्थ	दानादिफलवर्णनं, और्ध्वदैहिकीक्रियाकथनं वृषोत्सर्गश्च	६०८
५म	और्ध्वदैहिककर्मादिसंस्कारः	६१२
६ष्ठ	यमलोकवर्णनं यममार्गकथनञ्च	६२०
७म	अवर्णगणचरित्रवर्णनम्	६२४
८म	प्रेतोद्देशे विविधदानादिफलं पिण्डदानफलञ्च	६२६
९म	यमस्य वैभवकीर्तनं, यमपुरवर्णनं, चित्रगुप्त- पुरवर्णनं, यमलोकगमनकथनञ्च	६३०
१०म	प्रेतपीडावर्णनम्	६३२
११श	प्रेतानां स्वरूपचिह्नवर्णनं तेषां चरित्रवर्णनञ्च	६३६
१२श	प्रेतत्वप्राप्तेः कारणं तेषां आहारविहारादिवर्ण- नञ्च	६३८
१३श	मृत्योः कारणवर्णनं	६४५
१४श	अशीचकथनं, प्रेतकृत्यकथनञ्च	६४७
१५श	प्रेतकृत्यवर्णनं पुत्रनिर्णयश्च	६४८
१६श	सपिण्डीकरणकथनं, श्राद्धकथनं, पतिव्रता- माहात्म्यञ्च	६५२
१७श	प्रेतत्वप्राप्तेः कारणं, प्रेतत्वमुक्तेः कारणञ्च	६५७
१८श	प्रेतत्वमोचनार्थं घटादिदानफलम्	६६२
१९श	मुक्तोत्पादनफलं, धर्मकथनं, मुक्तेः कारण- कथनञ्च	६६३

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
२०श	प्रेतमौख्यकरदानम्	६६५
२१श	प्रेतमौख्यकरदानं शारिरीकस्थाननिर्णयः, चतुर्विधशरीरकीर्तनञ्च	६६८
२२श	देहनिर्णयः उत्पत्तिकथनञ्च	६७२
२३श	यमलोकविवरणम्	६७८
२४श	धर्माधर्मलक्षणं प्रेतत्वमुत्तिकथनं मृत्योरन- न्तरक्रियाकथनञ्च	६८२
२५श	श्राद्धकथनम्	६८८
२६श	तीर्थसाहात्म्यं, अनशनव्रतसाहात्म्यं विविध- दानफलञ्च	६९२
२७श	जलकुम्भदानफलं, वर्द्धनीदानफलञ्च	६९५
२८श	क्षणनामसाहात्म्यं, हरिनामसाहात्म्यं, तुलसीसाहात्म्यं, कन्यादानसाहात्म्यं, वापीकूपतडागादिदानसाहात्म्यञ्च	६९६
२९श	अशौचविधिकथनम्	७००
३०श	अपमृत्युफलं, नारायणबलिक्रियादिकथनञ्च	७०१
३१श	भूमिस्वर्णगोप्रभृतिदानफलं निषिद्धवर्जनञ्च	७०६
३२श	विविधश्राद्धकथनम्	७०८
३३श	नित्यश्राद्धादिकथनम्	७०९
३४श	मनुष्याणां कर्मविपाककथनम्	७१०
३५श	वैतरणीप्रमाणकथनं वैतरणीसाहात्म्यं विविधपापफलकथनं, विष्णुनामस्मरणफलञ्च	७१३

गरुडपुराणम् ।

प्रथमोऽध्यायः ।

अजमजरमनन्तं ज्ञानरूपं महान्तं
शिवममलमनादिं भूतदेहादिहीनम् ।
सकलकरणहीनं सर्वभूतस्थितं तं
हरिममलममायं सर्वगं वन्दे एकम् ॥ १ ॥
नमस्यामि हरिं रुद्रं ब्रह्माणञ्च गणाधिपम् ।
देवीं सरस्वतीञ्चैव मनोवाक्कर्मभिः सदा ॥ २ ॥
सूतं पौराणिकं शान्तं सर्वशास्त्रविशारदम् ।
विशुभक्तं महात्मानं नैमिषारण्यमागतम् ॥ ३ ॥
तीर्थयात्राप्रसङ्गेन उपविष्टं शुभासने ।
ध्यायन्तं विशुभनघं तमभ्यर्च्यस्तुवन् कविम् ॥ ४ ॥
शौनकाद्या महाभागा नैमिषीयास्तपोधनाः ।
मुनयो रविसङ्काशाः शान्ता यज्ञपरायणाः ॥ ५ ॥
हृषय ऊचुः । सूत ! जानासि सर्वं त्वं पृच्छामस्वामतो वयम् ।
देवतानां हि को देव ईश्वरः पूज्य एव कः ॥ ६ ॥
को ध्येयः को जगत्स्रष्टा जगत् पाति च हन्ति कः ।
कस्मात् प्रवर्त्तते धर्मो दुष्टहन्ता च कः स्रुतः ॥ ७ ॥
तस्य देवस्य किं रूपं जगत्सर्गः कथं मतः ।
कैर्व्रतैः स तु तुष्टः स्यात् केन योगेन वायते ॥ ८ ॥
अवताराश्च के तस्य कथं वंशादिसम्भवः ।

वर्णाश्रमादिप्रमाणां कः पाता कः प्रवर्त्तकः ॥ ६ ॥

एतत् सर्वं तथान्यच्च ब्रूहि स्मृत ! महाभते ! ।

नारायणकथाः सर्वाः कथयास्माकमुत्तमाः ॥ १० ॥

स्मृत उवाच । पुराणं गरुडं वक्ष्ये सारं विष्णुकथाश्रयम् ।

गरुडोक्तं कश्यपाय पुरा व्यासाच्छ्रुतं मया ॥ ११ ॥

एको नारायणो देवो देवानामीश्वरेश्वरः ।

परमात्मा परंब्रह्म जगदाद्यस्य यतो भवेत् ॥ १२ ॥

जगतो वक्ष्यन्मार्थाय वासुदेवोऽजकोऽमरः ।

स कुमारदिहर्षेण्य अयतारान् शरोत्तमजः ॥ १३ ॥

हविः स प्रथमं देवः कौमारं जगत्प्रणिभतः ।

चक्षुषा दुर्धरं ब्रह्मन् ! प्रवक्ष्यामि सखितम् ॥ १४ ॥

द्वितीयस्तु भवायाम् जगत्प्रणयतां महीम् ।

उद्धरितस्तु पादतो जलेनः शोभनं वायुः ॥ १५ ॥

तृतीयस्तु सप्तमीस्तु त्रिभुवनस्य भवः ।

तन्त्रं सा प्रतभाचटे जैमिनीं कथयतां यतः ॥ १६ ॥

चतुर्थस्तु चतुर्थीस्तु त्रयोविंशति तपो हविः ।

पञ्चमस्तु पञ्चमीस्तु पृथिवीः स सुवामुरैः ॥ १७ ॥

षष्ठसः जपिनी काम सिद्धिगः कालविप्रतम् ।

प्रोवाच श्रुत्ये जात्यं तत्त्वग्रामविनिर्णयम् ॥ १८ ॥

पञ्चमत्वेरपरात्वं दत्तः प्राप्नोऽनसूयया ।

अन्धीक्षिकीमलकाय प्रह्लादादिभ्य ऊचिवान् ॥ १९ ॥

ततः सप्तम आकृत्यां रुच्यैर्भोऽभ्यजायत ।

सत्याभात्यैः सुरगणैर्यज्ञा स्वायम्भुवान्तरे ॥ २० ॥

अष्टमे मेरुदेव्यान्तु नाभेर्जात उरक्रमः ।

दर्शयन् वर्त्म नारीणां सर्वाश्रमममृतम् ॥२१॥
 ऋषिभिर्वाचितो भेजे नवमं पार्थिवं वपुः ।
 दग्धैर्महौषधैर्विप्रास्तेन संजीविताः प्रजाः ॥२२॥
 रूपं स जगद्देहास्यं चानुपात्तरसंदये ।
 नाथ्यारोप्य महीमयामपाह्वैवस्वतं सत्तम् ॥२३॥
 सुरासुराणामुदधिं मथ्यतां मन्दराचलम् ।
 दध्रे कमलरूपेण पृष्ठ एकादशे विभुः ॥२४॥
 धान्त्वन्तरं हादशमं तयोदशममेव च ।
 आषाढयत् सुरानन्यान्कोटिन्या सोऽयन् स्त्रिया ॥२५॥
 चतुर्दशं नारासिंहं चैत्यदैत्यैर्द्रुहजितम् ।
 ददार करजैर्यैरैरकां कटकतु यथा ॥२६॥
 पञ्चदशं वामनकोऽलृत्वागादध्वरं बलेः ।
 पादद्वयं चाचसानः प्रत्यादित्सुखिपिडपम् ॥२७॥
 अत्रतामि घोडसमे पश्यन् ब्रह्मदुक्तो वृषान् ।
 त्रिः सप्तकृताः कृपितो जिह्वातामकरोदकीम् ॥२८॥
 ततः सप्तदशे जातः सत्यवत्यां पराशरात् ।
 चक्रे वेदतरोः शार्ङ्गा द्वा पुंसोऽन्यसेपसः ॥२९॥
 नरद्वयमापन्नः सुरकायैश्चिकीर्षया ।
 समुद्रान्नगहादीनि चक्रे कार्त्तिक्यतः परम् ॥३०॥
 एकोनविंशे विंशतिमे वृष्णिषु प्राप्य जन्तूनी ।
 रामकृष्णाविति सुवो भगवानक्षरङ्गरम् ॥३१॥
 ततः कलेस्तु सन्ध्यान्ते सम्मोक्षाय सुरहिमाम् ।
 बुद्धो नान्ना जिनस्ततः कीकटेषु भविष्यति ॥३२॥
 अथ सोऽष्टमसन्ध्यायां नटप्रायेषु राजसु ।

भविता विण्णयशसो नाम्ना कल्की जगत्पतिः ॥३३॥
 अवतारा ह्यसंख्येया हरेः सत्त्वनिधेर्द्विजाः ।
 मनुवेदविदो ह्याद्याः सर्वे विण्णकलाः स्मृताः ॥३४॥
 तस्मात् सर्गादयो जाताः संपूज्याश्च व्रतादिना ।
 अटौ श्लोकसहस्राणि तथा चाष्टौ शतानि च ।
 पुराणं गरुडं व्यासः पुराऽसौ मां ब्रवीदिदम् ॥३५॥
 इति महापुराणे गरुडे प्रथमोऽध्यायः ।

द्वितीयोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः । कथं व्यासेन कथितं पुराणं गरुडं तव ।
 एतत् सर्वं समाख्याहि परं विण्णकथाश्रयम् ॥१॥
 स्मृत उवाच । अहं हि मुनिभिः सार्द्धं गतो वदरिकाश्रमम् ।
 तत्र दृष्टो मया व्यासो ध्यायमानः परेश्वरम् ।
 तं प्रणम्योपविष्टोऽहं दृष्टवान् हि मुनीश्वरम् ॥२॥
 स्मृत उवाच । व्यास ! ब्रूहि हरेरूपं जगत्सर्गादिकं ततः ।
 मन्ये ध्यायसि तं यस्मात्तस्माज्जानासि तं विशुम् ॥३॥
 एवं दृष्टो यथा प्राह तथा विप्रा । निबोधत ॥४॥
 व्यास उवाच । शृणु स्मृत ! प्रवक्ष्यामि पुराणं गरुडं तव ।
 सह नारददक्षाद्यैर्ब्रह्मा मासुक्तवान् यथा ॥५॥
 स्मृत उवाच । दक्षनारदमुख्यैस्तु युक्तं त्वं कथमुक्तवान् ।
 ब्रह्मा श्रीगरुडं पुण्यं पुराणं सारवाचकम् ॥६॥

व्यास उवाच ।

अहं हि नारदो दक्षो भृगवाद्याः प्रणिपत्य तम् ।
 सारं ब्रूहीति पप्रच्छुर्ब्रह्माणं ब्रह्मलोकगम् ॥७॥
 ब्रह्मोवाच । पुराणं गरुडं सारं पुरा रुद्रश्च मां यथा ।

सुरैः सहाब्रवीद्विष्णुस्तथाहं व्यासं ! ब्रह्म ते ॥२॥
 व्यास उवाच । कथं रुद्रं सुरैः सार्द्धमब्रवीद्वा हरिः पुरा ।
 पुराणं गारुडं सारं ब्रूहि ब्रह्मन् ! महार्थकम् ॥२॥
 ब्रह्मोवाच । अहं गतोऽद्रिकैलासमिन्द्राद्यैर्देवतैः सह ।
 तत्र दृष्टो मया रुद्रो ध्यायमानः परं पदम् ॥२०॥
 दृष्टो नमस्कृतः किं त्वं देवं ध्यायसि शङ्कर ! ।
 त्वत्तो नान्यं परं देवं जानामि ब्रूहि मां ततः ।
 सारात् सारतरं तत्त्वं श्रोतुकामः सुरैः सह ॥२१॥
 रुद्र उवाच । अहं ध्यायामि तं विष्णुं परमात्मानमीश्वरम् ॥
 सर्वदं सर्वगं सर्वं सर्वप्राणिहृदिस्थितम् ॥२२॥
 भस्मोद्भूतलितदेहस्तु जटामण्डलमण्डितः ।
 विष्णोर्गाराधनार्थं सैव तच्छर्षा पितामह ! ॥२३॥
 तमेव गत्वा प्रच्छरामः सारं यं चिन्तयास्यहम् ।
 विष्णुं जिगुं पशुनाभं हरिं देहविवर्जितम् ॥२४॥
 शुचिं शुचिपदं हंसं तत्पदं परमेष्ठिनम् ।
 युक्ता सर्वात्मनात्मानं तं देवं चिन्तयास्यहम् ॥२५॥
 यस्मिन् विज्ञानि भूतानि तिष्ठन्ति च विगच्छि च ।
 गुणभूतानि भूतेशे स्तुते नृणां गणा वृष ॥२६॥
 सहस्राक्षं सहस्राङ्घ्रिं सहस्रोक्षं वरामनम् ।
 अणीयसामणीयामं अविष्ठञ्च स्थवीयसाम् ।
 गरीयसां गरिष्ठञ्च श्रेष्ठञ्च त्रेयसामपि ॥२७॥
 यं वाक्शेष्यनुवाक्शेषु निषत्सूपनिषत्सु च ।
 गणन्ति सत्यकर्माणां सत्यं सत्येषु सामसु ॥२८॥
 पुराणपुरुषः प्रोक्तो ब्रह्मा प्रोक्तो द्विजातिषु ।

भविता विष्णुयशसो नाम्ना कल्की जगत्पतिः ॥३३॥

अवतारा ह्यसंख्येया हरः सत्त्वनिधेर्द्विजाः ।

मनुवेदविदो ह्याद्याः सर्वे विष्णुकलाः स्मृताः ॥३४॥

तस्मात् सर्गादयो जाताः संपूज्याश्च व्रतादिना ।

अष्टौ लोकसहस्राणि तथा चाष्टौ शतानि च ।

पुराणं गरुडं व्यासः पुराऽसौ मां ब्रवीदिदम् ॥३५॥

इति महापुराणे गरुडे प्रथमोऽध्यायः ।

द्वितीयोऽध्यायः ।

अथ ऋषेः । कथं व्यासेन कथितं पुराणं गरुडं तव ।

एतत् सर्वं समाख्याहि परं विष्णुकथाश्रयम् ॥१॥

सूत उवाच । अहं हि मुनिभिः सार्द्धं गतो वदिरकाश्रमम्

तत्र दृष्टो मया व्यासो ध्यायमानः परेऽक्षरम् ।

तं प्रणम्योपविष्टोऽहं पृष्टवान् हि मुनीश्वरम् ॥२॥

सूत उवाच । व्यास ! ब्रूहि हरेरूपं जगत्सर्गादिकं ततः ।

मन्ये ध्यायसि तं यस्मान्नस्माज्जानासि तं विभुम् ॥३॥

एवं पृष्टो यथा प्राह तथा विप्रा ! निबोधत ॥४॥

व्यास उवाच । शृणु सूत ! प्रवक्ष्यामि पुराणं गरुडं तव ।

सह नारददक्षाद्यैर्ब्रह्मा मासुक्तवान् यन्मा ॥५॥

सूत उवाच । दत्तनारदमुख्यैस्तु युक्तं त्वां कथमुक्तवान् ।

ब्रह्मा श्रीगरुडं पुण्यं पुराणं सारवाचकम् ॥६॥

व्यास उवाच ।

अहं हि नारदो दक्षो भगवाद्याः प्रणिपत्य तम् ।

सारं ब्रूहीति पप्रच्छुर्ब्रह्माणं ब्रह्मलोकगम् ॥७॥

ब्रह्मोवाच । पुराणं गरुडं सारं पुरा ब्रूष्व मां यथा ।

सुरैः सहोऽब्रवीद्विष्णुसयाहं व्यासं । ब्रह्म ते ॥२॥
 व्यास उवाच । कथं ब्रह्मं सुरैः सार्द्धमब्रवीद्वा हरिः पुरा ।
 पुराणं गार्हपत्यं सारं ब्रूहि ब्रह्मन् ! महार्थकम् ॥३॥
 ब्रह्मोवाच । अहं गतोऽद्विकैलासमिन्द्राद्यैर्देवतैः सह ।
 तत्र दृष्टो मया ब्रह्मो ध्यायमानः परं पदम् ॥४॥
 दृष्टो नमस्कृतः किं त्वं देवं ध्यायसि शङ्कर ! ।
 त्वत्तो नान्यं परं देवं जानामि ब्रूहि मां ततः ।
 सारात् सारतरं तत्त्वं श्रोतुकामः सुरैः सह ॥५॥
 ब्रह्म उवाच । अहं ध्यायामि तं विष्णुं परमात्मानमीश्वरम् ॥
 सर्वदं सर्वगं सर्वं सर्वप्राणिहृदिस्थितम् ॥६॥
 भस्मोद्भूतितदेहस्तु जटामण्डलमण्डितः ।
 विष्णोराराधनार्थं मे व्रतचर्या पितामह ! ॥७॥
 तमेव गत्वा प्रच्छामः सारं यं चिन्तयाम्यहम् ।
 विष्णुं जिशुं पद्मनाभं हरिं देहविवर्जितम् ॥८॥
 शुचिं शुचिपदं हंसं तत्पदं परमेश्वरम् ।
 युक्ता सर्वात्मनात्मानं तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥९॥
 यस्मिन् विज्ञानि भूतानि तिष्ठन्ति च विशन्ति च ।
 गुणभूतानि भूतेशे सूत्रे मणिगणा इव ॥१०॥
 सहस्राक्षं सहस्राङ्घ्रिं सहस्रोद्गं वराननम् ।
 अणीयसामणीयांसं स्थविष्ठञ्च स्थवीयसाम् ।
 गरीयसां गरिष्ठञ्च श्रेष्ठञ्च श्रेयसामपि ॥११॥
 यं वाक्शेषानुवाक्शेषु निषत्सूपनिषत्सु च ।
 गणन्ति सत्यकर्माणां सत्यं सत्येषु सामसु ॥१२॥
 पुराणपुरुषः प्रोक्तो ब्रह्मा प्रोक्तो द्विजातिषु ।

क्षये सङ्कर्षणः प्रोक्तस्तनुपास्यनुपास्यहे ॥१९॥
 यस्मिन् लोकाः स्फुरन्तीमे जलेषु शकुलो यथा ।
 अतमेकाक्षरं ब्रह्म यन्तत् सदसतः परम् ।
 अर्चयन्ति च यं देवा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥२०॥
 यस्याग्निरास्यं द्यौर्मूर्ध्ना खं नाभिश्चरणौ क्षितिः ।
 चन्द्रादित्यौ च नयने तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२१॥
 यस्य त्रिलोकी जठरे यस्य काष्ठाश्च बाहवः ।
 यस्योच्छ्वासश्च पवनः तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२२॥
 यस्य केशेषु जीमूता नद्यः सर्वाङ्गसन्धिषु ।
 कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२३॥
 परः कालात् परो यज्ञात् परः सदसतश्च यः ।
 अनादिरादिर्विश्वस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२४॥
 मनसश्चन्द्रमा यस्य चक्षुषोश्च दिवाकरः ।
 मुखादग्निश्च संजज्ञे तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२५॥
 पद्भ्यां यस्य क्षितिर्जाता ओवाभ्याश्च तथा दिशः ।
 सूर्जभागादिवं यस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२६॥
 सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।
 वंशमुचरितं यस्मात् तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२७॥
 यं ध्यायाम्यहमेतस्माद् ब्रजामः सारमीक्षितुम् ॥२८॥
 ब्रह्मोवाच । इत्युक्तोऽहं पुरा रुद्रः श्वेतद्वीपनिवासिनम् ।
 स्तुत्वा प्रणम्य तं विष्णुं ओतुकामाः किल स्थिराः ॥२९॥
 अस्माकं मध्यतो रुद्र उवाच परमेश्वरम् ।
 सारात् सारतरं विष्णुं दृष्ट्वांस्तं प्रणम्य वै ॥३०॥
 ब्रह्मोवाच । यथा दृच्छसि मां व्यासरुथासौ भगवान् भवः

पप्रच्छ विष्णुं देवाद्यैः श्रुत्वतो मम वै सह ॥३१॥
 रुद्र उवाच । हरे ! कथय देवेश ! देवदेवः क ईश्वरः ।
 को ध्येयः कश्च वै पूज्यः कैर्व्रतैस्तुष्यते परः ॥३२॥
 कैर्धर्मैः कैश्च नियमैः कया वा धर्मपूजया ।
 केनाचारेण तुष्टः स्यात् किं तद्रूपञ्च तस्य वै ॥३३॥
 कस्माद्देवाज्जगज्जातं जगत् पालयते च कः ।
 कीदृशैरवतारैश्च कस्मिन् याति लयं जगत् ॥३४॥
 सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।
 कस्माद्देवात् प्रवर्तन्ते कस्मिन्नेतत् प्रतिष्ठितम् ।
 एतत् सर्वं हरे ! ब्रूहि यच्चान्यदपि किञ्चन ॥३५॥
 परमेश्वरमाहात्म्यं युक्तयोगादिकन्तथा ।
 तथाष्टादशविद्याश्च हरीरुद्रं ततोऽब्रवीत् ॥३६॥
 हरिरुवाच । शृणु रुद्र ! प्रवक्ष्यामि ब्रह्मणा च सुरैः सह
 अहं हि देवो देवानां सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥३७॥
 अहं ध्येयश्च पूज्यश्च स्तुत्योऽहं स्तुतिभिः सुरैः ।
 अहं हि पूजितो रुद्र ! ददामि परमां गतिम् ॥३८॥
 नियमैश्च व्रतैस्तुष्ट आचारेण च मानवैः ।
 जगत्स्थितेरहं बीजं जगत्कर्त्ता त्वहं ईश्वर ! ॥३९॥
 दुष्टनिग्रहकर्त्ता हि धर्मगोप्ता त्वहं हर ! ।
 अवतारैश्च मध्याद्यैः पालयाम्यखिलं जगत् ॥४०॥
 अहं मन्त्राश्च मन्त्रार्थः पूजाध्यानपरो ह्यहम् ।
 स्वर्गादीनाञ्च कर्त्ताहं स्वर्गादीन्यहमेव च ॥४१॥
 ज्ञाता ओता तथा मन्ता वक्ता वक्तव्यमेव च ।
 सर्वः स्वर्गलोको देवो भुक्तिमुक्तिकरः परः ॥४२॥

ध्यानं पूजोपहारोऽहं मण्डलान्यहमेव च ।
 इतिहासान्यहं रुद्र ! सर्वदेवो ह्यहं शिव ! ॥४३॥
 सर्वज्ञानान्यहं शम्भो ! ब्रह्मात्माहमहं शिव ! ।
 अहं ब्रह्मा सर्वलोकः सर्वदेवात्मको ह्यहम् ॥४४॥
 अहं साक्षात् सदाधारो धर्मोऽहं वैष्णवो ह्यहम् ।
 वर्णाश्रमास्तथा चाहं तद्धर्मोऽहं पुरातनः ॥४५॥
 यमोऽहं नियमो रुद्र ! व्रतानि विप्रिधानि च ।
 अहं सूर्यस्तथा चन्द्रो मङ्गलादीन्यहं तथा ॥४६॥
 पुरा मां गरुडः पक्षी तपसाराधयद् भुवि ।
 तुष्ट ऊचे वरं ब्रूहि मन्तो वने वरं स च ॥४७॥

गरुड उवाच । मम माता च विनता नागैर्दासीकृता हरि !
 यथाहं दैवतान् जित्वा चाहृतं ज्ञानयामि तत् ॥४८॥
 दास्याद्विमोक्षयिष्यामि यथाहं वाहनस्तव ।
 महाबलो महावीर्यः सर्वज्ञो नागदारणः ।
 पुराणसंहिताकर्त्ता यथाऽहं स्यां तथा कुरु ॥४९॥
 विश्वरूपाय । यथा त्वयोक्तं गरुड ! तथा सर्वं भविष्यति ।
 नागदास्यान्मातरं त्वं विनतां मोक्षयिष्यसि ॥५०॥
 देवादीन् सकलान् जित्वा चाहृतं ज्ञानयिष्यसि ।
 महाबलो वाहनस्त्वं भविष्यसि विघार्दनः ॥५१॥
 पुराणं मत्प्रसादाच्च मम माहात्म्यवाचकम् ।
 यदुक्तं मत्स्वरूपञ्च तव चाविर्भविष्यति ॥५२॥
 गरुडं तव नाम्ना तल्लोके ख्यातिं गमिष्यति ।
 यथाहं देवदेवानां श्रीः ख्याता विनतासुत ! ।
 तथा ख्यातिं पुराणेषु गरुडं गरुडेष्यति ॥५३॥

यथाहं कीर्त्तनीयोऽथ तथा त्वं गरुडवत्सना ।
 मां ध्यात्वा पक्षिमुखेहं पुराणं गद गरुडम् ॥५४॥
 इत्युक्तो गरुडो रुद्र ! कथ्यपायाह पृच्छते ।
 कथ्यपो गरुडं श्रुत्वा दृष्टं दग्धमजीवयत् ॥५५॥
 स्वयश्चान्यमना भूत्वा विद्ययान्यान्यजीवयत् ।
 यक्षि चो उ' स्वाहा जापो विद्येयं गरुडी परा ।
 गरुडोक्तं गरुडं हि शृणु रुद्र ! महात्मकम् ॥५६॥
 इति महापुराणे गरुडे प्रश्नाध्यायो नाम द्वितीयोऽध्यायः ।
 तृतीयोऽध्यायः ।

वृत्त उवाच । इति रुद्राज्जौ विष्णोः शुश्राव ब्रह्मणो मुनिः ।
 व्यासो व्यासादहं वक्ष्येऽहन्ते शौनक ! नैमिषे ॥१॥
 मुनीनां शृण्वतां मध्ये सर्गाद्यं देवपूजनम् ।
 तीर्थं भुवनकोषश्च मन्वन्तरमिहोच्यते ॥२॥
 वर्णाश्रमादिधर्मांश्च दानराज्यादिधर्मकाः ।
 व्यवहारो व्रतं वंशा वैद्यकं सनिदानकम् ॥३॥
 अङ्गानि प्रलयो धर्मकामार्थज्ञानमुत्तमम् ।
 सप्रपञ्चं निष्प्रपञ्चं कृतं विष्णोर्निगद्यते ।
 पुराणे गरुडे सर्वं गरुडो भगवान् अथ ॥४॥
 वासुदेवप्रसादेन सामर्थ्यातिशयेयुतः ।
 भूत्वा हरेर्वाहनश्च सर्गादीनाञ्च कारणम् ।
 देवान् विजित्य गरुडो ह्यमृताहरणतया ॥५॥
 चक्रे शुभाहतं यस्य ब्रह्माण्डमुदरे हरेः ।
 यं दृष्ट्वा ह्यतमावेण नागादीनाञ्च संक्षयम् ॥६॥
 कथ्यपो गरुडाद् दृष्टं दग्धं चाजीवयद् यतः ।

गरुडः स हरिस्तेन प्रोक्तः श्रीकृष्णपाय च ॥७॥

तत् श्रीमद्गारुडं पुण्यं सर्वदं पठितं तव ।

हरिरित्यञ्च रुद्राय ऋणु शोनक ! तद् यथा ॥८॥

इति महापुराणे गारुडे तृतीयोऽध्यायः ।

चतुर्थोऽध्यायः ।

रुद्र उवाच । सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।

वंशानुचरितञ्चैव एतद् ब्रूहि जनार्दन ! ॥९॥

हरिरुवाच । ऋणु रुद्र । प्रवक्ष्यामि सर्गादीन् पापनाशना

सर्गस्थितिप्रलयान्तां विष्णोः क्रीडां पुरातनीम् ॥१०॥

नरनारायणो देवो वासुदेवो निरञ्जनः ।

परमात्मा परंब्रह्म जगज्जनिलयादिहृत् ॥११॥

तदेतत् सर्वमेवैतद्यत्ताव्यक्तस्वरूपवत् ।

तथा पुरुषरूपेण कालरूपेण च स्थितम् ॥१२॥

व्यक्तं विष्णुस्तथाव्यक्तं पुरुषः काल एव च ।

क्रीडतो बालकस्येव चेष्टास्तस्य निशामय ॥१३॥

अनादिनिधनो धाता त्वनन्तः पुरुषोत्तमः ।

तस्माद्भवति चाव्यक्तं तस्मादात्मापि जायते ॥१४॥

तस्माद् बुद्धिर्मनस्तस्मात्ततः खं पवनस्ततः ।

तस्मात् तेजस्तत्स्वापस्ततो भूमिस्ततोऽहजत् ॥१५॥

अण्डो हिरण्ययो रुद्र ! तस्यान्तः स्वयमेव हि ।

शरीरग्रहणं पूर्वं सृष्ट्यर्थं कुरुते प्रभुः ॥१६॥

ब्रह्मा चतुर्मुखो भूत्वा रजोमात्राधिकः सदा ।

शरीरग्रहणं कृत्वाऽहजदेतच्चराचरम् ॥१७॥

अण्डस्यान्तर्जगत् सर्वं सदेवासुरमानुषम् ।

'सृष्टा सृजति चात्मानं विष्णुः पाल्यञ्च पाति च ।
 उपसंक्रियते चान्ते संहर्ता च स्वयं हरिः ॥१०॥
 ब्रह्मा भूत्वा सृजद्विष्णुर्जगत् पाति हरिः स्वयम् ।
 रुद्ररूपी च कल्पान्ते जगत् संहरते प्रभुः ॥११॥
 ब्रह्मा तु सृष्टिकालेऽस्मिन् जलमध्यगतां महीम् ।
 दंष्ट्रयोद्वरति ज्ञात्वा वाराहीमास्थितस्तनूम् ॥१२॥
 देवादिसर्गादृच्छेऽहं संक्षेपाच्छृणु शङ्कर ! ।
 प्रथमो मत्ततः सर्गो विरूपो ब्रह्मणस्तु सः ॥१३॥
 तन्मात्राणां द्वितीयस्तु भूतसर्गो हि सः सृतः ।
 वैकारिकस्तृतीयस्तु सर्गश्चेन्द्रियकः सृतः ॥१४॥
 इत्येषः प्राकृतः सर्गः सम्भूतो बुद्धिपूर्वकः ।
 मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्या वै स्थावराः सृताः ॥१५॥
 तिर्यक्स्त्रोतस्तु यः प्रोक्तस्तिर्यग्योन्यः स उच्यते ।
 तद्रूक्षस्त्रोतसां षष्ठो देवसर्गस्तु स सृतः ॥१६॥
 ततोऽर्वाक्स्त्रोतसां सर्गः सप्तमः स तु मानुषः ।
 अष्टमोऽनुग्रहः सर्गः सात्त्विकस्तामसस्तु सः ॥१७॥
 पञ्चैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः सृताः ।
 प्राकृतो वैकृतश्चापि कौमारो नवमः सृतः ॥१८॥
 स्थावरान्ताः सुराद्यास्तु प्रजा रुद्र ! चतुर्विधाः ।
 ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टिं जज्ञिरे मानसाः सृताः ॥१९॥
 ततो देवासुरपितृन् मानुषांश्च चतुष्टयम् ।
 सिद्धचुरभ्रांस्थेतानि स्वमात्मानमपूजयत् ॥२०॥
 सुक्तात्मनस्तु मातायासुद्रिक्ताभूत् प्रजापतेः ।
 सिद्धक्षीर्जघनात् पूर्वमसुरा जज्ञिरे ततः ॥२१॥

उत्ससर्ज ततस्तान्तु तमोमात्रात्रिकां तनूम् ।
 तमोमात्रा तनुस्त्यक्ता शङ्कराभूद्विभावरी ॥२२॥
 सिद्धचुरन्यदेहस्यः प्रीतिमाप ततः सुराः ।
 सत्त्वोद्विक्तास्तु सुखतः संभ्रता ब्रह्मणो हर ! ॥२३॥
 सत्त्वप्राया तनुस्तेन सन्त्यक्ता साप्यभूद् दिनम् ।
 ततो हि बलिनो रात्रावसुरा देवता दिवा ॥२४॥
 सत्त्वमात्रान्तरं गृह्य परतश्च ततोऽभवन् ।
 सा चोत्सृष्टाभवत् सन्ध्या दिननक्तान्तरस्थिता ॥२५॥
 रजोमात्रान्तरं गृह्य मनुष्यास्त्वभवंस्ततः ।
 सा त्यक्ता चाभवज्ज्योत्स्ना प्राक्सन्ध्या याभिधीयते ॥२६॥
 ज्योत्स्ना रात्र्यहनी सन्ध्या शरीराणि तु तस्य वै ।
 रजोमात्रान्तरं गृह्य क्षुदभुत् कोप एव च ॥२७॥
 क्षुत्क्षामानसृजद् ब्रह्मा राक्षसान् रक्षणाञ्च सः ।
 यक्षाख्या यक्षणाज्ज्ञेयाः सर्पा वै केशसर्पणात् ॥२८॥
 जाताः कोपेन भूताद्या गन्धर्वा जज्ञिरे ततः ।
 गायन्तो जज्ञिरे वाचं गन्धर्वास्तेन तेऽनघ ! ॥२९॥
 अवयोवक्षसश्चक्रो मुखतोऽजाः स सृष्टवान् ।
 सृष्टवानुदराङ्गाश्च पार्श्वार्थाञ्च प्रजापतिः ॥३०॥
 पदूभ्याश्चाश्वान् स मातङ्गान् गर्दभोष्ट्रादिकांस्तथा ।
 ऋषेभ्यः फलमृलिन्यो रोमभ्यस्तस्य जज्ञिरे ॥३१॥
 गौरजः पुरुषो मेघः अश्वाश्चतरगर्दभाः ।
 एतान् ग्राम्यान् पशून् प्राञ्जरारण्यांश्च निबोध मे ॥३२॥
 श्वापदं द्विखुरं हस्तिवानराः पक्षिपञ्चमाः ।
 औदकाः पशवः षष्ठाः सप्तमाश्च सरीसृपाः ॥३३॥

पूर्वादिभ्यो मुखेभ्यस्तु ऋग्वेदाद्याः प्रजन्निरे ।
 आस्याद् वै ब्राह्मणा जाता बाहुभ्यां क्षत्रियाः स्मृताः ।
 जरुभ्यान्तु विशः कृष्टाः शूद्रः पदभ्यामजायत ॥ ३४ ॥
 ब्राह्मो लोको ब्राह्मणानां श्राक्तः क्षत्रियजन्मनाम् ।
 मारुतश्च विशां स्थानं गान्धर्वं शूद्रजन्मनाम् ॥ ३५ ॥
 ब्रह्मचारिव्रतस्थानां ब्रह्मलोकः प्रजायते ।
 प्राजापत्यं गृहस्थानां यथाविहितकारिणाम् ॥ ३६ ॥
 स्थानं सप्त ऋषीणाञ्च तथैव वनवासिनाम् ।
 यतीनामक्षयं स्थानं यदृच्छामामिनां सदा ॥ ३७ ॥
 इति महापुराणे गरुडे चतुर्थोऽध्यायः ।

पञ्चमोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । कृत्वेहामूत्रसंस्थानं प्रजासर्गन्तु मानसम् ।
 अथासृजत् प्रजाकर्तृन् मानसांस्तनयान् प्रभुः ॥ १ ॥
 धर्मं रुद्रं मनुष्यैव सनकां ससनातनम् ।
 भृगुं सनत्कुमारञ्च रुचिं शुक्लं तथैव च ॥ २ ॥
 मरीचिमत्प्रङ्गिरसौ पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ।
 वशिष्ठं नारदञ्चैव पितृन् वर्हिषदस्तथा ॥ ३ ॥
 अग्निस्वात्तांश्च कव्यादानाज्यपांश्च सुकालिनः ।
 उपहृतांस्तथा दीप्यांस्त्रींश्चमूर्त्तिविवर्जितान् ॥ ४ ॥
 चतुरो मूर्त्तियुक्तांश्च दक्षं चक्रोऽथ दक्षिणात् ।
 वामाङ्गुष्ठात्तस्य भार्यामसृजत् पद्मसम्भवः ॥ ५ ॥
 तस्यान्तु जनयामास दक्षो दुहितरः शुभाः ।
 ददौ ता ब्रह्मपुत्रेभ्यः सतीं रुद्राय दत्तवान् ।
 रुद्रपुत्रा बभूवुर्हि असंख्याता महाबलाः ॥ ६ ॥
 भृगवे च ददौ स्थातिं रूपेणाप्रतिमां शुभाम् ।

ऋगोर्धाता विधातारौ जनयामास सा शुभा ॥ ७ ॥
 त्रियञ्च जनयामास पत्नी नारायणस्य या ।
 तस्यां वै जनयामास बलोत्सादी हरिः स्वयम् ॥ ८ ॥
 आयतिर्नियतिश्चैव मनोः कथं महात्मनः ।
 धाता विधानोस्ते भार्य्यं तयोर्जातौ सुताबुभौ ।
 प्राणश्चैव ऋकण्डुश्च मार्कण्डेयो ऋकण्डुतः ॥ ९ ॥
 पत्नी मरीचिः सन्भूतिः पौर्णमासमसूयत ।
 विरजः सर्वगश्चैव तस्य पुत्रौ महात्मनः ॥ १० ॥
 स्मृतेखाङ्गिरसः पुत्राः प्रसूताः कथंकास्तथा ।
 सिनीवाली कुङ्कुमश्चैव राका चानुमतिस्तथा ॥ ११ ॥
 अनसूया तथैवात्रेर्जश्चे पुत्रानकल्पयान् ।
 सोमं दुर्वाससश्चैव दत्तात्रेयश्च योगिनम् ॥ १२ ॥
 प्रीत्यां पुलहस्यभार्यायां दत्तो लिखितसुतोऽभवत् ।
 कर्मणश्चार्थवीरश्च सहिष्णुश्च सुतत्रयम् ।
 क्षमा तु सुषुवे भार्या पुलहस्य प्रजापतेः ॥ १३ ॥
 क्रतोश्च सुमतिर्भार्या बालिखिल्यानसूयत ।
 षष्टिं बालिसहस्राणि ऋषीणामूर्ध्वरेतसाम् ।
 अङ्गुष्ठपर्वमात्राणां ज्वलद्भास्करवर्चसाम् ॥ १४ ॥
 जर्ज्यायान्तु वशिष्ठस्य सप्ता जायन्त वै सुताः ।
 रजोगात्रोर्ध्वबाहुश्च शरणश्चानघस्तथा ।
 सुतपाः शुक्र इत्येते सर्वे सप्तर्षयो मताः ॥ १५ ॥
 स्वाहां प्रादात् स दक्षोऽपि सशरीराय वज्रये ।
 तस्मात् स्वाहा सुतान् लेभे त्रीनुदारौजसो हरिः ।
 पावकं पवमानश्च शुचिश्चापि जलाग्निनः ॥ १६ ॥
 पितृभ्यश्च स्वधा जज्ञे मेनां वैतरणीं तथा ।
 ते उभे ब्रह्मवादिभ्यौ मेनागात्तु हिमाचलम् ॥ १७ ॥

ततो ब्रह्मात्मसम्भूतं पूर्वं स्थायम्भुवं प्रभुः ।
 आत्मानमेव कृतवान् प्रजापाल्ये मनुं हरि ॥ १८ ॥
 शतरूपाश्च तां नारीं तपोनिहतकल्मषाम् ।
 स्थायम्भुवो मनुर्देवः पद्मीत्वे जगृहे ततः ॥ १९ ॥
 तस्माच्च पुरुषाद्देवो शतरूपा व्यजायत ।
 प्रियव्रतोत्तानपादौ प्रसूत्याकृतिसंज्ञिते ॥ २० ॥
 देवहृतिं मनुस्तासु आकूतिं रुचये ददौ ।
 प्रसूतिश्चैव दद्याय देवहृतिश्च कर्दमे ॥ २१ ॥
 रुचेर्यज्ञो दक्षिणाभूदक्षिणायाश्च यज्ञतः ।
 अभवन् द्वादशसुता यमो नाम महाबलाः ॥ २२ ॥
 चतुर्विंशतिकन्याश्च सृष्टवान् दक्ष उत्तमः ।
 अद्वा लक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिः पुष्टिर्मेधा क्रिया तथा ॥ २३ ॥
 बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिर्ऋद्धिः कीर्त्तिस्त्रयोदशी ।
 पद्मार्थं प्रतिजग्राह धर्मो दाक्षायणः प्रभुः ॥ २४ ॥
 ख्यातिः सत्यय सन्भूतिः स्मृतिः प्रीतिः क्षमा तथा ।
 सन्नतिश्चानसूया च जर्ज्रा स्वाहा स्वधा तथा ॥ २५ ॥
 भृगुर्भवो मरीचिश्च तथा चैवाङ्गिरा मुनिः ।
 पुलस्त्यः पुलहश्चैव क्रतुश्चर्षिवरस्तथा ॥ २६ ॥
 अत्रिर्वशिष्ठो वसिष्ठश्च पितरश्च यथाक्रमम् ।
 ख्याताद्या जगृहुः कन्या मुनयो मुनिसत्तमाः ॥ २७ ॥
 अद्वा कामं चला दर्पं नियमं धृतिरात्मजम् ।
 सन्तोषश्च तथा तुष्टिर्लोभं पुष्टिरसूयत ॥ २८ ॥
 मेधा श्रुतं क्रिया दण्डं लयं विनयमेव च ।
 बोधं बुद्धिस्तथा लज्जा विनयं वपुरात्मजम् ॥ २९ ॥
 व्यवसायं प्रजङ्घे वै क्षेमं शान्तिरसूयत ।
 सुखसृष्टिर्यशः कीर्त्तिरित्येते धर्मसूनुवः ।

कामस्य च रतिर्भार्या तत्पुत्रो हर्ष उच्यते ॥ ३० ॥
 ईजे कदाचिद् यज्ञेन हयमेधेन दक्षकः ।
 तस्य जामातरः सर्वे यज्ञं जग्मुर्निमग्नितः ॥ ३१ ॥
 भार्याभिः सहिताः सर्वे रुद्रं देवीं सतीं विना ।
 अनाहता सती प्राप्ता दक्षेणैवावमामिता ॥ ३२ ॥
 त्यक्त्वा देहं पुनर्जाता मेनायान्त्वा हिमाञ्जयात् ।
 शम्भोर्भार्या भवद् गौरी तस्या जज्ञे विनायकः ॥ ३३ ॥
 कुमारस्यैव भृङ्गीशः क्रुद्धो रुद्रः प्रतापवान् ।
 विध्वंस्य यज्ञं दक्षन्तु तं शशाप पिनाकधृक् ।
 ध्रुवस्यान्वयसम्भूतो मनुष्यस्त्वं भविष्यसि ॥ ३४ ॥
 इति गरुडे महापुराणे पञ्चमोऽध्यायः ।

षष्ठोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । उत्तानपादादभवत् सुब्रह्मासुत्तमः सुतः ।
 सुनीत्यान्तु ध्रुवः पुत्रः स लेभे स्थानमुत्तमम् ॥ १ ॥
 सुनिप्रसादादाराध्य देवदेवं जनार्दनम् ।
 ध्रुवस्य तनयः श्रिट्ठिर्महाबलपराक्रमः ॥ २ ॥
 तस्य प्राचीनवर्हिस्तु पुत्रस्तस्याप्युदारधीः ।
 दिवस्त्रयस्तस्य सुतस्तस्य पुत्रो रिपुः स्मृतः ॥ ३ ॥
 रिपोः पुत्रस्ततः श्रीमांश्चाक्षुषः कीर्तितो मनुः ।
 रुद्रस्तस्य सुतः श्रीमानङ्गस्तस्य तश्चात्मजः ॥ ४ ॥
 अङ्गस्य वेणुः पुत्रस्तु नास्तिको धर्मवर्जितः ।
 अधर्मकारी वेणुश्च सुनिभिश्च कुशैर्जितः ॥ ५ ॥
 ऊरुं ममन्तुः पुत्रार्थं ततोऽस्य तनयोऽभवत् ।
 ह्रस्वोऽतिमात्रः कृष्णाङ्गो निषीदेति ततोऽशुबन् ।
 निषादस्तेन वै जातो विन्ध्यशैलनिवासकः ॥ ६ ॥

ततोऽस्य दक्षिणं पाणिं ममन्तुः सहसा द्विजाः ।
 तस्मात्तस्य सुतो जातो विष्णीर्मानसरूपभृक् ॥ ७ ॥
 पृथुरित्येव नामा स वेणुः पुत्राद्विवं ययौ ।
 दुदोहं पृथिवीं राजा प्रजानां जीवनाय हि ॥ ८ ॥
 अन्तर्धानः पृथोः पुत्री हविर्धानस्तदात्मजः ।
 प्राचीनवर्हिस्तत्पुत्रः पृथिव्यामेकराड् बभौ ॥ ९ ॥
 उपयेमे समुद्रस्य लवणस्य स वै सुताम् ।
 तस्मात् सुषाव सासुद्री दश प्राचीनवर्हिषः ॥ १० ॥
 सर्वे प्राचेतसो नाम धनुर्वेदस्य पारगाः ।
 अपृथग् धर्मचरणास्तेऽतप्यन्त महत्तपः ॥ ११ ॥
 दशवर्षसहस्राणि समुद्रसलिलेभयाः ।
 प्रजापतित्वं संप्राप्ता भार्या तेषाञ्च मारिषा ॥ १२ ॥
 अभवद् भवशापेन तस्यां दक्षोऽभवत्ततः ।
 असृजन्नमसा दक्षः प्रजाः पूर्वं चतुर्विधाः ॥ १३ ॥
 नावर्धन्त च तास्तस्य अपध्याता हरेण तु ।
 मैथुनेन ततः सृष्टिं कर्तुमैच्छत् प्रजापतिः ॥ १४ ॥
 असिक्लीमावहद्भार्यां वीरणस्य प्रजापतेः ।
 तस्य पुत्रसहस्रन्तु वैरण्यां समपद्यत ॥ १५ ॥
 नारदीक्षा भुवश्चान्तं गता ज्ञातुञ्च नागताः ।
 दक्षपुत्रसहस्रञ्च तेषु नष्टेषु सृष्टवान् ॥ १६ ॥
 श्वलाश्चास्तेऽपि गता भ्रातृणां पदवीं हर ! ।
 दक्षः क्रुद्धः शशापाय नारदं जन्म चाप्स्यसि ॥ १७ ॥
 नारदो ह्यभवत् पुत्रः कश्यपस्य सुनेः पुनः ।
 यज्ञे ध्वस्तेऽथ दक्षोऽपि शशापोऽयं महेश्वरम् ॥ १८ ॥
 यद्वा त्वामुपचारैश्च अपन्नवन्ति हि द्विजाः ।
 जन्मान्तरेऽपि वैराणि न विनश्यन्ति शङ्कर ! ॥ १९ ॥

असिक्तां जनयामास दक्षो दुहितरं ह्यथ ।
 षष्टिं कन्यां रूपयुतां हे चैवाङ्गिरसे ददौ ॥ २० ॥
 हे प्रादात् स कृशाश्वाय दश धर्माय चाप्यथ ।
 तयोदश कश्यपाय सप्तविंश तथेन्द्रवे ॥ २१ ॥
 प्रददौ बहुपुत्राय सुप्रभां भामिनीं तथा ।
 मनोरमां भानुमतीं विशालां बहुदामथ ॥ २२ ॥
 दक्षः प्रादात्तद्वादेव ! चतस्रोऽरिष्टनेमिने ।
 स कृशाश्वाय च प्रादात् सुप्रजाश्च तथा जयाम् ॥ २३ ॥
 अरुन्धती वसुर्यामी लम्बा भानुर्मरुदती ।
 सङ्कल्पा च मूढर्त्ता च साध्या विश्वा च ता दश ॥ २४ ॥
 धर्मपत्न्यः समाख्याताः कश्यपस्य वदाम्यहम् ।
 अदितिर्दितिर्दनुः काला ह्यनायुः सिञ्चिका मुनिः ।
 कद्रुः प्राधा इरा क्रोधा विनता सुरभिः खगा ॥ २५ ॥
 विश्वे देवास्तु विश्वायाः साध्या साध्यान् व्यजायत ।
 मरुद्वत्यां मरुद्वन्तो वसोस्तु वसवस्तथा ॥ २६ ॥
 भानोस्तु भानवो रुद्र ! मुहूर्त्ताश्च मुहूर्त्तजाः ।
 लम्बायाश्चैव घोषोऽथ नागवीथिस्तु यामितः ॥ २७ ॥
 पृथिवीविषयं सर्वमरुन्धत्यां व्यजायत ।
 सङ्कल्पायास्तु सर्वात्मा जज्ञे सङ्कल्प एव हि ॥ २८ ॥
 आपो ध्रुवश्च सोमश्च धवश्चैवानिलोऽनलः ।
 प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवो नामभिः स्मृताः ॥ २९ ॥
 आपस्य पुत्रो वैतुण्ड्यः अमः आन्तो ध्वनिस्तथा ।
 ध्रुवस्य पुत्रो भगवान् कालो लोकस्य कालनः ।
 सोमस्य भगवान् वर्चा वर्चस्वी येन जायते ॥ ३० ॥
 धवस्य पुत्रो रुहिणो हुतश्चैव्यवहस्तथा ।
 मनोहरायां शिशिरः प्राणोऽथ रमणस्तथा ॥ ३१ ॥

अनिलस्य शिवा भार्या तस्याः पुत्रः पुलोमजः ।
 अविज्ञातगतिश्चैव ह्यी पुत्रावनिलस्य तु ॥ ३२ ॥
 अग्निपुत्रः कुमारस्तु शरस्तम्बे व्यजायत ।
 तस्य ग्राखी विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठतः ।
 अपत्यं कृत्तिकानान्तु कार्त्तिकेय इति स्मृतः ॥ ३३ ॥
 प्रत्यूषस्य विदुः पुनश्चरुं नाम्ना तु देवलम् ।
 विश्वकर्मा प्रभासस्य विद्यातो देववर्द्धकिः ॥ ३४ ॥
 अजैकपादहिर्ब्रध्नस्त्वष्टा रुद्रश्च वीर्यवान् ।
 त्वष्टृस्याप्यात्मजः पुत्रो विश्वरूपो महातपाः ।
 हरश्च बहुरूपश्च त्र्यम्बकश्चापराजितः ॥ ३५ ॥
 वृषाकपिश्च शम्भुश्च कपर्दी रैवतस्तथा ।
 मृगव्याधश्च शर्वश्च कपाली च महासुने ! ।
 एकादशैते कथिता रुद्रास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ ३६ ॥
 सप्तविंशति सोमस्य पत्न्यो नक्षत्रसंज्ञिताः ।
 अदित्यां कश्यपाश्चैव सूर्या द्वादश जज्ञिरे ।
 विष्णुः शक्रोऽर्थ्यमा धाता त्वष्टा पूषा तथैव च ॥ ३७ ॥
 विवस्वान् सप्तिता चैव मित्रो वरुण एव च ।
 अंशुमांश्च भगश्चैव आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ ३८ ॥
 हिरण्यकशिपुर्दित्यां हिरण्याक्षोऽभवत्तदा ।
 सिद्धिका चाभवत् कन्या विप्रचित्तिपरिग्रहा ॥ ३९ ॥
 हिरण्यकशिपोः पुत्रास्त्वारः पृथुलौजसः ।
 अनुक्लादश्च क्लादश्च प्रक्लादश्चैव वीर्यवान् ।
 संक्लादश्चामवत्तेषां प्रक्लादो विष्णुतत्परः ॥ ४० ॥
 संक्लादपुत्र आयुषान् शिविर्वाक्कल एव च ।
 विरोचनश्च प्राक्लादिर्बलिर्जज्ञे विरोचनात् ।
 बलेः पुत्रशतं त्वासीद्वायव्येष्ठं वृषध्वज ! ॥ ४१ ॥

हिरण्याक्षसुताद्यास्तन् सर्व एव महाबलाः ।

उत्कुरः शङ्कुनिखैव भूतसन्तापनस्तथा ।

महानाभो महाबाहुः कालनाभस्तथापरः ॥ ४२ ॥

अभवन् दनुपुत्राश्च विभूर्धो शङ्करस्तथा ।

अयोमुखः शङ्कुशिराः कपिलः सन्धरस्तथा ॥ ४३ ॥

एकचक्रो महाबाहुस्तारकश्च महाबलः ।

स्वर्भानुर्ध्वपर्षा च पुलोमा च महासुरः ।

एते दनोः सुताः ख्याता विप्रचित्तिश्च वीर्यवान् ॥ ४४ ॥

स्वर्भानोः सुप्रभा कन्या शर्मिष्ठा वार्षपार्वती ।

श्रीपदानवी ह्यशिराः प्रख्याता वरकान्तिकाः ॥ ४५ ॥

वैश्वानरसुते चोभे पुलोमा कालका तथा ।

उभे ते तु महाभागे मारीचेस्तु परिग्रहः ॥ ४६ ॥

ताभ्यां पुत्रसहस्राणि षष्टिर्दानवसत्तमाः ।

पौलोमाः कालकक्षाश्च मारीचतनयाः स्मृताः ॥ ४७ ॥

सिंहिकायां समुत्पन्ना विप्रचित्तिसुतास्तथा ।

व्यंशः शल्यश्च बलवान् नभश्चैव महाबलः ॥ ४८ ॥

वातापिर्नमुचिश्चैव इक्ष्वलः खट्वमस्तथा ।

अञ्जको नरकश्चैव कालनाभस्तथैव च ।

निवातकवचा दैत्याः प्रह्लादस्य कुलेऽभवन् ॥ ४९ ॥

षट्सुताश्च महासत्त्वास्तान्नायाः परिकीर्त्तिताः ।

शुकी श्येनी च भासी च सुग्रीवी शचिष्ठभिक्षा ॥ ५० ॥

शुकी शुकानजनयदुलूकी प्रत्यलूककान् ।

श्येनी श्येनांस्तथा भासी भासान् गृध्रांश्च गृध्रपि ॥ ५१ ॥

शुच्यीदकान् पक्षिगणान् सुग्रीवी तु व्यजायत ।

अश्वानुष्टान् गर्दभांश्च तान्नावंशः प्रकीर्त्तितः ॥ ५२ ॥

विनतायास्तु पुत्नी द्वौ विख्यातौ गरुडारणौ ।

सुरसायां सहस्रान्तु सर्पाणाममितीजसम् ॥ ५२ ॥
 काद्रवेयाश्च फणिनः सहस्रममितीजसः ।
 तेषां प्रधानो भूतेश ! शेषवासुकितक्षकाः ॥ ५४ ॥
 शङ्खः श्वेतो महापद्मः कम्बलाश्वतरौ तथा ।
 एलापवस्तथा नागः कर्कोटकधनञ्जयो ।
 गणं क्रोधवशं विद्धि ते च सर्वे च दंष्ट्रिणः ॥ ५५ ॥
 क्रोधा तु जनयामास पिशाचांश्च महाबलान् ।
 गास्तु वै जनयामास सुरभिर्महिषांस्तथा ॥ ५६ ॥
 इरा वृक्षलतावल्लीस्तृणजातीश्च सर्वशः ।
 खगा च यक्षरक्षांसि मुनिरप्सरस्तथा ॥
 अरिष्टा तु महासत्त्वान् गन्धर्वान् समजीजनत् ॥ ५७ ॥
 देवा एकोनपञ्चाशन्मरुतो ह्यभवन्निति ।
 एकज्योतिर्द्विज्योतिश्च त्रिचतुर्ज्योतिरेव च ॥ ५८ ॥
 एकशुक्रो द्विशुक्रश्च त्रिशुक्रश्च महाबलः ।
 ईदृक् चान्यादृक् सदृक् च ततः प्रतिसदृक् तथा ॥ ५९ ॥
 मितश्च समितश्चैव सुमितश्च महाबलः ।
 ऋतजित् सत्यजिश्चैव सुषेणः सेनजित्तथा ॥ ६० ॥
 अतिमित्रोऽप्यमित्रश्च दूरमित्रोऽजितस्तथा ।
 ऋतश्च ऋतधर्मा च विहर्ता वरुणो भ्रुवः ॥ ६१ ॥
 विधारणश्चतुर्थोऽयं गृहमेकगणः स्मृतः ।
 ईदृक् सद्दृक् एतादृक्षो मिताशनः ॥ ६२ ॥
 एतनः प्रसदृक्श्च सुरतश्च महातपाः ।
 तादृगुग्रो ध्वनिर्भासो विसुप्तो विक्षिपः सहः ॥ ६३ ॥
 द्युतिर्वसुर्वशाष्ट्यो स्वाभः कामो जयी विराट् ।
 उद्द्वेष्यो गणो नाम वायुस्तन्त्रं तु सप्तमे ॥ ६४ ॥
 एतत्सर्वं हरिर्ह्येवं राजानो दानवाः सुराः ।

108534

सूर्यादिपरिवारेण मन्वाद्या ईजिरे हरिम् ॥ ६५ ॥

इति गरुडे महापुराणे षष्ठोऽध्यायः ।

सप्तमोऽध्यायः ।

रुद्र उवाच । सूर्यादिपूजनं ब्रूहि स्वायम्भुवादिभिः कृतम् ।

भुक्तिसुक्तिप्रदं सारं व्यास ! संक्षेपतः शृणु ॥ १ ॥

हरिरुवाच । सूर्यादिपूजां वक्ष्यामि धर्मकामादिकारिकाम् ॥२

ओं सूर्यासनाय नमः ओं नमः सूर्यमूर्त्तये ओं ह्रीं ह्रीं
सः सूर्याय नमः । ओं सीमाय नमः ओं मङ्गलाय नमः ओं
बुधाय नमः ओं बृहस्पतये नमः ओं शुक्राय नमः ओं शनै
श्वराय नमः ओं राहवे नमः ओं केतवे नमः । ओं तेज
श्चण्डाय नमः ॥ ३ ॥

आसनावाहनं पाद्यमर्घ्यमाचमनं तथा ।

स्नानं वस्त्रोपवीतञ्च गन्धपुष्पञ्च धूपकम् ॥ ४ ॥

दीपकञ्च नमस्कारं प्रदक्षिणविसर्जने ।

सूर्यादीनां सदा कुर्यादिति मन्त्रैर्वृषध्वज ! ॥ ५ ॥

वातापिनिशवासनाय नमः । ओं ह्रीं शिवमूर्त्तये नमः

अश्वको नमः । ओं ह्रीं शिरसे स्वाहा । ओं ह्रीं शिखारं

निवातर कवचाय हुं ओं ह्रीं नेत्रत्रयाय वीषट् ओं ह

षट्सम्भः । ओं ह्रीं सद्योजाताय नमः । ओं ह्रीं वाम

शुभ्रनमः । ओं ह्रीं अघोराय नमः । ओं ह्रीं तत्पुरुषाय

नमः । ओं ह्रीं ईशानाय नमः । ओं ह्रीं गौर्यै नमः ओं

ह्रीं गुरुभ्यो नमः ओं ह्रीं इन्द्राय नमः ओं ह्रीं चण्डाय नमः

ओं ह्रीं अघोराय नमः । ओं वासुदेवासनाय नमः ओं वासु

देवमूर्त्तये नमः । ओं श्रीं श्रीं नमो भगवते वासुदेवाय नमः

ओं श्रीं श्रीं नमो भगवते सङ्कर्षणाय नमः । ओं श्रीं श्रीं

नो भगवते प्रद्युम्नाय नमः । श्रीं श्रीं श्रीं नमो भगवते अ-
 रुद्राय नमः । श्रीं नारायणाय नमः श्रीं तत्सद्ब्रह्मणे
 नमः श्रीं ऋं विष्णवे नमः श्रीं श्रीं नमो भगवते नरसिंहाय
 नमः । श्रीं भूः श्रीं नमो भगवते वराहाय नमः । श्रीं कं
 पं शं वैनतेयाय नमः श्रीं जं खं वं सुदर्शनाय नमः श्रीं
 ठं फं षं गदायै नमः श्रीं वं लं मं चं पाञ्चजन्याय नमः
 । श्रीं घं ढं भं हं त्रियै नमः श्रीं गं ङं वं सं पुष्ट्यै नमः
 । श्रीं ञं षं वं सं वनमालायै नमः श्रीं सं दं लं श्रीवत्साय
 नमः श्रीं ठं चं भं यं कौस्तुभाय नमः । श्रीं गुरुभ्यो नमः
 । इन्द्रादिभ्यो नमः श्रीं विश्वक्सेनाय नमः ॥ ६ ॥

आसनादीन् हरिरेतैर्मन्त्रैर्दद्याद् वृषध्वज !

विष्णुशक्त्याः सरस्वत्याः पूजां शृणु शुभप्रदाम् ॥ ७ ॥

श्रीं ह्रीं सरस्वत्यै नमः श्रीं ह्रीं हृदयाय नमः श्रीं ह्रीं
 रसे नमः श्रीं ह्रूं शिखायै नमः श्रीं ह्रूं कवचाय नमः
 । ह्रीं नेत्रत्रयाय नमः श्रीं ह्रः अस्त्राय नमः ॥ ८ ॥

अद्या ऋद्धिः काला मेघा तुष्टिः पुष्टिः प्रभा मतिः ।

श्रीकाराद्या नमोऽन्ताश्च सरस्वत्याश्च शक्तयः ॥ ९ ॥

श्रीं क्षेत्रपालाय नमः श्रीं गुरुभ्यो नमः श्रीं परमगुरुभ्यो
 नमः ॥ १० ॥

पद्मस्थायाः सरस्वत्या आसनाद्यं प्रकल्पयेत् ।

सूर्यादीनां स्वकैर्मन्त्रैः पवित्रारोहणन्तथा ॥ ११ ॥

इति महापुराणे गारुडे सप्तमोऽध्यायः ।

अष्टमोऽध्यायः ।

रेववाच । भूमिष्ठे मण्डपे स्नात्वा मण्डले विष्णुमर्चयेत् ।

पञ्चरङ्गिकचूर्णेन वज्रनाभस्तु मण्डलम् ॥ १ ॥

षोडशैः कोष्ठकैस्तत्र सन्धितं सद्र । कारयेत् ।
 चतुर्थपञ्चकोणेषु सूत्रपातन्तु कारयेत् ॥ २ ॥
 कोणसूत्रादुभयतः कोणा ये तत्र संस्थिताः ।
 तेषु चैव प्रकुर्वीत सूत्रपातं विचक्षणः ॥ ३ ॥
 तदनन्तरकोणेषु एवमेव हि कारयेत् ।
 प्रथमा नाभिरुद्दिष्टा मध्ये रेखाप्रसङ्गमे ॥ ४ ॥
 अन्तरेषु च सर्वेषु अष्टौ चैव तु नाभयः ।
 पूर्वमध्यमनाभिभ्यामथ सूचन्तु भ्रामयेत् ॥ ५ ॥
 अन्तरेषु द्विजन्त्रेष्ठः पादोनं भ्रामयेत् हर ! ।
 अनेन नाभिसूत्रस्य कर्णिकां भ्रामयेत् शिव ! ॥ ६ ॥
 कर्णिकाया द्विभागेन केशराणि विचक्षणः ।
 तदग्रेण सदा विद्वान् दलान्येव समालिखेत् ॥ ७ ॥
 सर्वेषु नाभिचेत्रेषु भानेनानेन सुव्रत ! ।
 पद्मानि तानि कुर्वीत देशिकः परमार्थवित् ॥ ८ ॥
 आदिसूत्रविभागेन द्वाराणि परिकल्पयेत् ।
 द्वारशोभां तथा तत्र तदर्धेन तु कल्पयेत् ॥ ९ ॥
 कर्णिकां पीतवर्णेन सितरक्तादिकेशरान् ।
 अन्तरं नीलवर्णेन दलानि असितेन च ॥ १० ॥
 कृष्णवर्णेन रजसा चतुरस्रं प्रपूरयेत् ।
 द्वाराणि शुक्लवर्णेन रेखाः पञ्च च मण्डले ॥ ११ ॥
 सिता रक्ता तथा पीता कृष्णा चैव यथाक्रमम् ।
 क्लृप्तैव मण्डलच्छादौ न्यासं तत्रार्चयेद्भरिम् ॥ १२ ॥
 हृन्मध्ये तु न्यसेद्विष्णुं मध्ये सङ्कर्षणं तथा ।
 प्रद्युम्नं शिरसि न्यस्य शिखायामनिरुद्धकम् ॥ १३ ॥
 ब्रह्माणं सर्पगात्रेषु करयोः श्रीघरं तथा ।
 अहं विष्णुरिति ध्यात्वा कर्णिकायां न्यसेद्भरिम् ॥ १४ ॥

न्यस्येत् सङ्कर्षणं पूर्वं प्रद्युम्नस्यैव दक्षिणे ।
 अग्निरक्षं पश्चिमे च ब्रह्माक्षोत्तरे न्यसेत् ॥ १५ ॥
 श्रीधरं रुद्रकोणेषु इन्द्रादीन् दिक्षु विन्यसेत् ।
 ततोऽभ्यर्च्य च गन्धाघैः प्राप्नुयात् परमं पदम् ॥ १६ ॥
 इति गारुडे महापुराणे अष्टमोऽध्यायः ।

नवमोऽध्यायः ।

रिक्वाच । समये दीक्षितः शिष्यो बह्वेनेत्रस्तु वाससा ।
 अष्टाहुति शतं तस्य मूलमग्नौ होमयेत् ॥ १ ॥
 द्विगुणं पुत्रके होमं त्रिगुणं साधके मतम् ।
 निर्वाणदेशिके रुद्र ! चतुर्गुणमुदाहृतम् ।
 गुरुविष्णुद्विजस्त्रीणां हस्ता बध्यस्वदीक्षितैः ॥ २ ॥
 अथ दीक्षां प्रवक्ष्यामि धर्माधर्मन्ययङ्करीम् ।
 उपवेश्य वह्निः शिष्यान् धारणां तेषु कारयेत् ॥ ३ ॥
 वायव्या कक्षया रुद्र ! शोच्यमानान् विचिन्तयेत् ।
 आग्नेया दह्यमानांश्च द्वावितान् अभ्यसा पुनः ॥ ४ ॥
 तेजस्तेजसि तं जीवमीकीकृत्य समाक्षिपेत् ।
 प्रणवं चिन्तयेद् व्योम्नि शरीरेऽन्यस्तु कारणम् ॥ ५ ॥
 एकैकं योजयेत्तच्च क्षेत्रज्ञं देहकारणात् ।
 उत्पाद्य योजयेत् पञ्चादेकैकं वृषभध्वज ॥ ६ ॥
 मण्डलादिव्यशक्तास्तु कल्पयित्वाऽर्चयेत् हरिम् ।
 चतुर्द्वारं भवेत्तच्च ब्रह्मतीर्थादनुक्रमात् ॥ ७ ॥
 हस्तं पद्मं समाख्यातं पद्माक्षजुलयः स्मृताः ।
 कर्णिकातलहस्तान्तु गङ्गान्यस्तु केशराः ॥ ८ ॥
 तत्रार्चयेत् हरिं ध्यात्वा सूर्येन्द्रम्यन्तरैव च ।
 तं हस्तं पातयेत्पूर्णिं शिष्यस्तु समाहितः ॥ ९ ॥

हस्ते विष्णुः स्थितो यस्माद् विष्णुहस्तास्तद्वचनम् ।
 नश्यन्ति स्पर्शनात्तस्य पातकान्यखिलानि च ॥ १० ॥
 गुरुः शिष्यं समभ्यर्च्य भेदे बध्ने तु वाससा ।
 देवस्य प्रमुखं कृत्वा पुण्याणि मोक्षयेत्ततः ॥
 पुण्यं निपतितं यत्नं श्रुत्वा देवस्य शार्ङ्गिणः ॥ ११ ॥
 तन्नाम कारयेत्तस्य स्त्रीणां नामाङ्कितं स्वकम् ।
 शूद्राणां दाससंयुक्तं कारयेत्तु विचक्षणः ॥ १२ ॥
 इति गरुडे महापुराणे नवमोऽध्यायः ।

दशमोऽध्यायः ।

हरित्वाच । अगादिपूजां प्रवक्ष्यामि स्खलितादिषु सिद्धये ।
 ओं श्रीं महालक्ष्म्यै नमः । श्रीं श्रीं शूं शैं श्रीं श्रीं
 क्रमाद्दृश्यच्च शिरः शिखां कवचम् । नेत्रमन्त्रश्च भासनं मूर्तिं
 मर्चयेत् ॥ १ ॥

मण्डले पद्मगर्भे च चतुर्द्वारि स्तोऽम्बिते ।
 चतुष्षण्णतमष्टादि स्थापेच्छान्धादि मण्डलम् ।
 खीखीन्दुसूर्यगं सर्वं स्थादिविदेन्दुवर्त्तनाद् ॥ २ ॥
 लक्ष्मीमङ्गानि चैकस्मिन् कोणे दुर्गां गणं मुकुम् ।
 क्षेत्रपालमथान्धादौ होमास्तु हाव कामभ्याम् ।
 ओं घं टं डं हं महालक्ष्म्यै नमः ।

अनेन पूजयेत्तस्मीं पूर्वोक्तपरिवारकैः ॥ ३ ॥

ओं सौं सरस्वत्यै नमः । ओं श्रीं सौं सरस्वत्यै नमः । श्रीं
 श्रीं वद वद वाग्वादिनि स्वाहा । ओं श्रीं सरस्वत्यै नमः ॥ ४ ॥

इति महापुराणे गरुडे दशमोऽध्यायः ।

एकादशोऽध्यायः ।

रिक्वाच । नवग्रहार्चनं कथं यद्वक्तुं कार्यमाह हि ।

जीवसुतचिप्य सर्वान्वा नाभ्यां श्योनि निवेशयेत् ॥ १ ॥

ततो रमिति वीजेन दण्डेद्विताम्रं वपुः ।

यमित्यनेन वीजेन तच्च सर्वं विनाशयेत् ॥ २ ॥

लमित्यनेन वीजेन धावयेत् सञ्चरापरम् ।

वसित्यनेन वीजेन चिन्तयेदस्य ततः ॥ ३ ॥

ततो बुधदस्ये तं पीतवासाचक्षुर्भुजः ।

अहं सतस्यायां चानं ध्यानेन परिचिन्तयेत् ॥ ४ ॥

मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात् विविधं क्रूरदेहयोः ।

हादशाक्षरवीजेन पञ्चवीजैश्चनारम् ।

षडङ्गेन ततः कुर्यात् साक्षात् येन हरिर्भवेत् ॥ ५ ॥

दक्षिणाङ्गुलसारभ्य सञ्चाङ्गुलं दले न्यसेत् ।

मध्ये वीजद्वयं न्यस्य न्यसेदङ्गे ततः पुनः ॥ ६ ॥

हृच्छिरसि शिखावर्ध्वावज्जाङ्घुदरपृष्ठतः ।

वाङ्मोख करयोर्जाख्योः पादयोश्चापि विन्यसेत् ॥ ७ ॥

पद्माकारौ करौ कृत्वा मध्येऽङ्गुलं निवेशयेत् ।

चिन्तयेत्तत्र सर्वेषां परं तत्समनामयम् ॥ ८ ॥

क्रमाच्चैतदङ्गीकृतानि तर्जनीसदिषु विन्यसेत् ।

ततो मूर्ध्नाच्चिवज्जेषु कण्ठेषु हृदये तथा ।

नाभौ गुह्ये तथा जाख्योः पादयोर्विन्यसेत् क्रमात् ॥ ९ ॥

पाण्योः षडङ्गवीजानि न्यस्य काये ततो न्यसेत् ।

अङ्गुष्ठादि कनिष्ठानां विन्यसेद् वीजपञ्चकम् ॥ १० ॥

करमध्ये नेत्रबीजसङ्ख्यासिद्ध्यर्थं क्रमः ।

हृदये हृदयं न्यस्य शिरः शिरसि विन्यसेत् ॥ ११ ॥

शिखायान्तु शिखां न्यस्य कवचं सर्वतस्तनी ।
 नेत्रे नेत्रे विधातव्ये अक्षश्च करयोर्द्वयोः ॥ १२ ॥
 तेनैव च दिशी बद्धा पूजाविधिमथारभेत् ।
 हृदये चिन्तयेत् पूर्वं योगपीठं समाहितः ॥ १३ ॥
 धर्मं ज्ञानञ्च वैराग्यमैश्वर्यञ्च यथाक्रमम् ।
 आग्नेयादी च पूर्वादावधर्मादींश्च विन्यसेत् ॥ १४ ॥
 एभिः परिच्छिन्नतन् पीठभूतं तदात्मकम् ।
 अग्नन्तं विन्यसेत् पश्चात् पूर्वकायोक्तं स्थितम् ॥ १५ ॥
 ततो विद्या सरीं जातं दशाष्टसमदिग्दलम् ।
 सिताक्षं शतपादाब्जं विप्रकीर्णोद्गं कर्णिकम् ॥ १६ ॥
 ध्यात्वा वेदादिना पश्चात् सूर्यसीमानलात्मनाम् ।
 मण्डलानि क्रमादेवमुपर्युपरि चिन्तयेत् ॥ १७ ॥
 ततः पूर्वादिदिक्संख्याः शक्तीः केशवगीचराः ।
 विमलाद्या न्यसेदष्टौ नवमीं कर्णिकागताम् ॥ १८ ॥
 एवं ध्यात्वा समभ्यर्च्य योगपीठमनन्तरम् ।
 मनसावाह्य तत्रेशं हरिं शार्ङ्गं न्यसेत् पुनः ॥ १९ ॥
 हृदयादीनि पूर्वादिचतुर्दिग्दलयोगतः ।
 मध्ये नेत्रान्तु कोणेषु अक्षमन्त्रं न्यसेत्ततः ॥ २० ॥
 सङ्कर्षणादिवीजानि पूर्वादिक्रमयोगतः ।
 हारि पूर्वं परे चैव वैनतेयान्तु विन्यसेत् ॥ २१ ॥
 सुदर्शनं सहस्रारं दक्षिणे हारि विन्यसेत् ।
 त्रियं दक्षिणतो न्यस्य लक्ष्मीमुत्तरतस्तथा ॥ २२ ॥
 हार्युत्तरे गदां न्यस्य शङ्खं कोणेषु विन्यसेत् ।
 देवदक्षिणतः शार्ङ्गं वामे चैव सुधीर्न्यसेत् ॥ २३ ॥
 तद्वत् खड्गं तथा चक्रं न्यसेत् पार्श्वद्वयोर्द्वयम् ।
 ततोऽन्तर्लीकापालाञ्च स्वदिग्भेदेन विन्यसेत् ॥ २४ ॥

वज्रादीन्ध्यायुधानां चैव सयैव विनिवेशयेत् ।
 ऊर्ध्वं ब्रह्म तथानन्तमधश्च परिचिन्तयेत् ॥ २५ ॥
 सर्वं धात्वेति संपूज्य मुद्राः सन्दर्शयेत्ततः ।
 अक्षलिः प्रथमा मुद्रा क्षिप्रं देवप्रसादनी ॥ २६ ॥
 वन्दनी हृदयाशक्ता सार्धं दक्षिण उन्नता ।
 ऊर्ध्वाङ्गुष्ठा वाममुष्टिर्दक्षिणाङ्गुष्ठवन्धनः ॥ २७ ॥
 सव्यस्य तस्य चाङ्गुष्ठो यः स ऊर्ध्वः प्रकीर्तितः ।
 तिस्रः साधारणा ह्येता मूर्तिभेदेन कल्पिताः ॥ २८ ॥
 कनिष्ठादिप्रयोगेण अष्टौ मुद्रा यथाक्रमम् ।
 अष्टानां पूर्ववीजानां क्रमशस्त्वधारयेत् ॥ २९ ॥
 अङ्गुष्ठेन कनिष्ठान्तं नामयित्वाङ्गुलिचयम् ।
 मुद्रेयं नरसिंहस्य न्युज्जं कृत्वा कारय्यम् ॥ ३० ॥
 सव्यहस्तं तथोत्तानं कृत्वा भ्रामयेत् शनैः ।
 नवमीयं स्मृता मुद्रा वराहाभिमतता सदा ॥ ३१ ॥
 मुष्टिद्वयमथोत्तानमृज्ज्वकैकेन मोचयेत् ।
 कुञ्चयेत् सर्वमुद्राश्च अङ्गमुद्रेयमुच्यते ॥ ३२ ॥
 मुष्टिद्वयमथो बद्धा एवमिवानुपूर्वशः ।
 दशानां लोकापालानां मुद्राश्च क्रमयोगतः ॥ ३३ ॥
 स्वरमाद्यं द्वितीयश्च उपान्थश्चान्तमेव च ।
 वासुदेवो बलः कामो ह्यनिरुद्धो यथाक्रमम् ॥ ३४ ॥
 प्रणवस्तत्कदित्वेतत् हुं ह्रौं भूरिति मन्त्रकाः ।
 नारायणस्तथा ब्रह्मा विष्णुः सिंहो वराहराट् ॥ ३५ ॥
 सिताक्षरहरिद्राभा नीलश्यामललोहिताः ।
 मेघाग्निमधुपिङ्गाभा वर्णतो नवनामकाः ॥ ३६ ॥
 कं टं जं पं शं गङ्गानां स्यात् ऊं वं सुदर्शनम् ।
 खं चं फं यं ब्रह्मा देवी वं लं मं चं नमः ॥ ३७ ॥

चं छं वं भं हं भवेत् श्रीः गं जं ङं सं यं च पुष्टिका ।
 धं वं च वनमात्म स्मत् श्रीवत्सं वं सं भवेत् ॥ ३८ ॥
 छं छं पं यं कौकुभः प्रोक्तान्गन्तो ह्यहमेव च ।
 इत्यङ्गानि यथायोगं देवदेवस्य वै हम् ॥ ३९ ॥
 गरुडोऽम्बुजसङ्काशो गदा चैवासिताक्षतिः ।
 पुष्टिः शिरीषपुष्पाभा लक्ष्मीः काञ्चनसन्निभा ॥ ४० ॥
 पूर्णचन्द्रनिभः बभ्रुः कौस्तुभस्वरुणद्युतिः ।
 चक्रं सूर्यसहस्राभं श्रीवत्सः कुन्दसन्निभः ।
 पञ्चवर्णनिभा माता ज्ञानरत्ने सेवसन्निभः ॥ ४१ ॥
 विद्युद्रूपाणि चास्त्राणि यानि कोक्तानि वर्णतः ।
 अर्घ्यपाद्यादि वै दद्यात् पुण्डरीकाक्षविद्यया ॥ ४२ ॥
 इति महापुराणे गरुडे एकादशोऽध्यायः ।

108534

द्वादशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । पूजानुक्रमसिद्धयर्थं पूजानुक्रम उच्यते ।
 श्रीं नम इत्यादौ परमात्मनः संस्मृतिः ॥ १ ॥
 यं वं सं रमिति कायशुद्धिः ।
 श्रीं नम इति चतुर्भुजात्मनिर्माणम् ॥ २ ॥
 ततस्त्रिविधाकारविन्यासः । ततो हृदिस्थयोगपीठपूजा
 श्रीं अनन्ताय नमः, श्रीं धर्माय नमः, श्रीं ज्ञानाय न
 श्रीं वैराग्याय नमः, श्रीं ऐश्वर्याय नमः, श्रीं अधर्माय न
 श्रीं अज्ञानाय नमः, श्रीं अवैराग्याय नमः, श्रीं अनेश्वर्य
 नमः, श्रीं पद्माय नमः, श्रीं आदित्यमण्डलाय नमः, श्रीं
 मण्डलाय नमः, श्रीं वह्निमण्डलाय नमः, श्रीं विमलायै न
 श्रीं उत्कर्षिण्यै नमः, *श्रीं ज्ञानाय नमः, श्रीं क्रियायै न
 श्रीं अज्ञानाय नमः, श्रीं अक्रियायै नमः, श्रीं योगायै न

१ प्रहरी नमः, श्री सत्यायै नमः, श्री ईशानायै नमः, श्री
 र्वतोमुख्यै नमः, साङ्गोपाङ्गाय हरिरासनाय नमः । ततः कर्णि-
 ायां श्री वासुदेवाय नमः, श्री हृदयाय नमः, श्री शिरसे नमः,
 १ शिखायै नमः, श्री कवचाय नमः, श्री नेत्रत्रयाय नमः, श्री
 २ भस्त्राय नमः । श्री सङ्कर्षणाय नमः, श्री प्रद्युम्नाय नमः,
 ३ अनिरुद्धाय नमः, श्री श्री नारायणाय नमः । श्री तक्षत्
 ४ ण्ये नमः, श्री हुं विष्णवे नमः, श्री नरसिंहाय भूर्वराहाय
 ५ १ टं जं शं वैनतेयाय जं खं वं सुदर्शनाय खं चं फं पं
 २ दायै वं लं मं रं पाञ्चजन्याय चं ठं भं हं त्रियै गं डं वं शं
 ३ द्यै धं वं वनमालायै दं शं श्रीवत्साय खं डं यं कौस्तुभाय
 ४ शाङ्गाय इं इषुधिभ्यां चं चर्मणे खं खङ्गाय सुराधिपतये धां
 ५ नदाय धनाधिपतये हां ईशानाय विद्याधिपतये श्री वज्राय
 ६ १ ० शं श्री दण्डाय श्री खङ्गाय श्री पाशाय ध्वजाय गदायै
 २ प्रशूलाय लं अनन्ताय पातालाधिपतये खं ब्रह्मणे सर्वलोका-
 ३ धिपतये श्री नमो भगवते वासुदेवाय नमः । श्री श्री नमः श्री
 ४ नमः श्री मी नमः श्री भं नमः श्री गं नमः श्री वं नमः
 ५ १ ० ते नमः श्री वां नमः श्री सुं नमः श्री दे नमः श्री वां
 २ नमः श्री यं नमः । श्री श्री नमः श्री नं नमः श्री मी नमः श्री
 ३ नमः श्री रां नमः श्री यं नमः श्री णां नमः श्री यं नमः ।
 ४ १ ० नमो नारायणाय श्री नमः पुरुषोत्तमाय नमः ॥ ४ ॥

नमस्ते पुण्डरीकाक्ष ! नमस्ते विश्वभावन ! ।

सुब्रह्मण्य ! नमस्तेऽस्तु महापुरुष ! पूर्वज ! ॥ ५ ॥

होमकर्मणि चैतेषां स्वाहान्तमुपकल्पयेत् ।

एवं जज्ञा विधानेन शतमष्टोत्तरं तथा ।

अर्घं दत्त्वा जितं तेन प्रणतमश्च पुनः पुनः ॥ ६ ॥

ततोऽम्नावपि सम्युष्य तं यजेत यथाविधि ।

देवदेवं स्वबीजिन भ्रष्टादिभिरथाच्युतम् ॥ ७ ॥
 पूर्वमुद्दीप्य चाभ्युक्ष्य प्रणवेन तु मन्त्रवित् ।
 भ्रामयित्वानक्षं कुण्डे पूजयेत् प्रभैः फलैः ॥ ८ ॥
 पूर्वं तत् सकलं ध्यात्वा मण्डले मनसा गृहेत् ।
 वासुदेवाख्यतस्त्वेन हुत्वा चाष्टोत्तरं शतम् ॥ ९ ॥
 सङ्कर्षणादिबीजिन यजेत् षट्कं तथैव च ।
 त्रयं त्रयं तथाङ्गानामेकैकां दिक्पतींस्तथा ॥ १० ॥
 पूर्णाहुतिं तथैवान्ते दद्यात् सम्यगुपस्थितः ।
 वागतीति परे तस्त्वे आत्मानश्च लघं नयेत् ॥ ११ ॥
 उपविश्य पुनर्मूद्रां दर्शयित्वा नमेत् पुनः ।
 नित्यमेवंविधं होमं नैमित्तं द्विगुणं भवेत् ॥ १२ ॥
 गच्छ गच्छ परं स्थानं यत्र देवो निरञ्जनः ।
 गच्छन्तु देवताः सर्वाः स्वस्थानस्थितिहेतवे ॥ १३ ॥
 सुदर्शनः श्रीहरिश्च अच्युतः स त्रिविक्रमः ।
 चतुर्भुजो वासुदेवः षष्ठः प्रद्युम्न एव च ॥ १४ ॥
 सङ्कर्षणः पुरुषोऽथ नवव्यूहो दशात्मकः ।
 अनिरुद्धो द्वादशात्मा अत ऊर्ध्वं मनन्तकः ॥ १५ ॥
 एतै एकादिभिश्चक्रेर्विन्नेयो लक्षिताः सुराः ।
 चक्राङ्कितैः पूजितैः स्याद् गृहे राक्षसदानवैः ॥ १६ ॥
 श्रीं चक्राय स्वाहा श्रीं विचक्राय स्वाहा श्रीं सुचक्राय
 स्वाहा श्रीं महाचक्राय स्वाहा श्रीं असुरान्तघ्नत् त्वं फट् श्रीं
 हुं सहस्रार हुं फट् ।

द्वारकाचक्रपूजेयं गृहे रक्षाकरी शुभा ॥ १७ ॥

इति महापुराणे गरुडे द्वादशोऽध्यायः ॥

द्वयोदशोऽध्यायः ।

हवाच । प्रवक्ष्याम्यधुना श्रोतव्यं पञ्चरं शुभम् ।
 नमो नमस्ते गोविन्द ! चक्रं गृह्य सुदर्शनम् ।
 प्राच्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ १ ॥
 गदां कीमोदकीं गृह्य पद्मनाभ ! नमोऽस्तु ते ।
 याम्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ २ ॥
 हलमादाय सौमन्दं नमस्ते पुरुषोत्तम ! ।
 प्रतीच्यां रक्ष मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ ३ ॥
 मुषलं शातनं गृह्य पुण्डरीकाक्ष ! रक्ष माम् ।
 उत्तरस्यां जगन्नाथ ! भवन्तं शरणं गतः ॥ ४ ॥
 खड्गमादाय चर्माय भस्त्रशस्त्रादिकं हरि ! ।
 नमस्ते रक्ष रक्षोन्न ! ऐशान्यां शरणं गतः ॥ ५ ॥
 पाञ्चजन्यं महाशङ्खमनुबोधक्ष पङ्कजम् ।
 प्रगृह्य रक्ष मां विष्णो ! आन्येभ्यः रक्ष शूकर ! ॥ ६ ॥
 चन्द्रसूर्यं समागृह्य खड्गं चान्द्रमसं तथा ।
 नैऋत्यां माक्ष रक्षस्व दिव्यमूर्त्त ! नृकीशरिन् ! ॥ ७ ॥
 वैजयन्तीं सम्प्रगृह्य श्रीवक्त्रं कण्ठभूषणम् ।
 वायव्यां रक्ष मां देव ! हयग्रीव ! नमोऽस्तु ते ॥ ८ ॥
 वैमतेयं समागृह्य त्वन्तरीक्षे जनार्दन ! ।
 माक्ष रक्षाजित ! सदा नमस्तेऽस्त्रपराजित ! ॥ ९ ॥
 विशालाक्षं समागृह्य रक्ष मां त्वं रसातले ।
 अकूपार ! नमस्तुभ्यं महामीन ! नमोऽस्तु ते ॥ १० ॥
 करशीर्षाद्यङ्गुलीषु सत्य ! त्वं बाहुपञ्चरम् ।
 कृत्वा रक्षस्व मां विष्णो ! नमस्ते पुरुषोत्तम ! ॥ ११ ॥
 एवमुक्ता शङ्कराय वैष्णवं पञ्चरं महत् ।

पुरा रक्षार्थमीयान्धाः कात्स्न्यायन्धाः क्षुब्धज ! ॥ १२ ॥

नाशयामास सा येन चामरं महिषासुरम् ।

दानवं रत्नबीजं चान्धाः सुरकण्ठकान् ।

एतज्जपन्नरो भक्तस्तं शब्दं विजयते सदा ॥ १३ ॥

इति महापुराणे गारुडं त्रयोदशोऽध्यायः ।

चतुर्दशोऽध्यायः

हरिश्वाच । अथ योगं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिकारं परम् ।

ध्यायिभिः प्रोच्यते ध्येये ध्यानेन हरिस्त्वम्बरः ॥ १ ॥

तत् शृणुष्व महेश्वर । सर्वपापविनाशिनः ।

विष्णुः सर्वेश्वरोऽनन्तः परमिपरिवर्जितः ॥ २ ॥

वासुदेवो जगन्नाथो ब्रह्मात्मन्महामयः हि ।

देहिदेहस्थितो नित्यः सर्वदेहविवर्जितः ॥ ३ ॥

देहधर्मविहीनश्च क्षराक्षरविवर्जितः ।

यद्विभेदो स्थितो द्रष्टा श्रोता ज्ञाता ज्ञातीन्द्रियः ॥ ४ ॥

तदधर्मरहितः सदा नामगोचरविवर्जितः ।

मन्ता मनःस्थितो देवो मनसा परिवर्जितः ॥ ५ ॥

मनोधर्मविहीनश्च विज्ञानं ज्ञानमेव च ।

बोद्धा बुद्धिस्थितः साक्षी सर्वज्ञो बुद्धिवर्जितः ॥ ६ ॥

बुद्धिधर्मविहीनश्च सर्वः सर्वगतो मनः ।

सर्वप्राणिनिर्मुक्तः प्राणधर्मविवर्जितः ॥ ७ ॥

प्राणिप्राणो महाशान्तो भवेन परिवर्जितः ।

अहङ्कारादिहीनश्च तदधर्मपरिवर्जितः ॥ ८ ॥

तस्माच्च तद्वियक्ता च धरमानन्दरूपकः ।

जाग्रत्सुषुप्तुमिन्द्रियतन्त्राच्च तद्विवर्जितः ॥ ९ ॥

तुरीयः परमो भ्राता ह्यूपो गुणवर्जितः ।

मुक्तो बुधोऽजरो ध्यायी सत्त्व आत्माकारहं शिवः ॥ १० ॥

एवं ये मानवा विष्णु ध्यायन्तीशं परं पदम् ।

प्राप्नुयुस्ते च तद्रूपं नाम काव्यो विचारणा ॥ ११ ॥

इति ध्यानं समाख्यातं तव शङ्कर ! कुत्रत । ।

प्रठिद् य एतत् संततं विष्णुलोकं स गच्छति ॥ १२ ॥

इति गारुडे महापुराणि चतुर्दशोऽध्यायः ।

पञ्चदशोऽध्यायः ।

उवाच । संसारसागराद् घोरान्मुच्यते किं जपन् प्रभो ! ।

नरस्तस्मै परं जप्यं कथय त्वं जगद्गुरु ॥ १ ॥

रुवाच । ईश्वरं परमं ब्रह्म परमात्मानमव्ययम् ।

विष्णुं नामसहस्रेण स्तुवन् मुक्तो भवेन्नरः ॥ २ ॥

यत् पवित्रं परं जप्यं कथयामि हृषध्वज ! ।

शृणुष्ववहितो भूत्वा सर्वपापविनाशनम् ॥ ३ ॥

वासुदेवो महाविष्णुर्वीर्यवान् वासवो वरुणः ।

वासुचन्द्रनिभो बालो बलमद्रो बलाधिपः ॥ ४ ॥

अग्निबन्धनतद्देहा धरीत्यो वेदवित् कविः ।

वेदकर्त्ता वेदरूपो वेद्यो वेदपरिभुतः ॥ ५ ॥

वेदाङ्गवेत्ता वेदेशो बलाघारो बलार्दननः ।

अविकारो वरीशश्च वरदो वरुणाधिपः ॥ ६ ॥

वीरहा च वृहद्बीरो वन्दितः परमेश्वरः ।

आत्मा च परमात्मा च प्रत्यगात्मा विद्यत् परः ॥ ७ ॥

पद्मनाभः पद्मनिधिः पद्महस्तो गदाधरः ।

परमः परभूतश्च पुण्यवीर्यवान् ईश्वरः ॥ ८ ॥

पद्मजङ्घः पुण्डरीकः पद्ममस्तकधरः प्रियः ।

पद्माक्षः पद्मगर्भश्च पर्यन्तः पद्मसंज्ञितः ॥ ९ ॥

अपारः परमार्थश्च पराशरश्च परः प्रभुः ।
 पण्डितः पण्डितेभ्यश्च पवित्रः पापमर्दकः ॥ १० ॥
 शुद्धः प्रकाशरूपश्च पवित्रः परिरक्षकः ।
 पिपासावर्जितः पाशः पुरुषः प्रकृतिस्तथा ॥ ११ ॥
 प्रधानं पृथिवीपद्मं पद्मनाभः प्रियप्रदः ।
 सर्वेशः सर्वगः सर्वः सर्ववित् सर्वदः परः ॥ १२ ॥
 सर्वश्च जगतो धाम सर्वदर्शी च सर्वभृत् ।
 सर्वानुग्रहकादेवः सर्वभूतहृदिस्थितः ॥ १३ ॥
 सर्वपः सर्वपूज्यश्च सर्वदेवनमस्कृतः ।
 सर्वस्य जगतोमूलं सकलो निष्कलोऽनलः ॥ १४ ॥
 सर्वगोप्ता सर्वनिष्ठः सर्वकारणकारणम् ।
 सर्वध्येयः सर्वमित्रः सर्वदेवस्वरूपधृक् ॥ १५ ॥
 सर्वाध्यायः सुराध्यक्षः सुरासुरनमस्कृतः ।
 दुष्टानाञ्चासुराणाञ्च सर्वदा घातकोऽन्तकः ॥ १६ ॥
 सत्यपालश्च सत्नाभः सिद्धेशः सिद्धवन्दितः ।
 सिद्धसाध्यः सिद्धसिद्धः साध्यसिद्धो हृदीश्वरः ॥ १७ ॥
 शरणं जगतश्चैव त्रैयः त्रैमस्तथैव च ।
 शुभकृच्छोभनः सौम्यः सत्यः सत्यपराक्रमः ॥ १८ ॥
 सत्यस्थः सत्यसङ्कल्पः सत्यवित् सत्यदस्तथा ।
 धर्मो धर्मी च कर्मी च सर्वकर्मविवर्जितः ॥ १९ ॥
 कर्मकर्ता च कर्मैव क्रियाकार्थं तथैव च ।
 श्रीपतिर्नृपतिः श्रीमान् सर्वस्य पतिवर्जितः ॥ २० ॥
 स देवानां पतिश्चैव वृक्षीनां पतिरीरितः ।
 पतिर्हिरण्यगर्भस्य त्रिपुरान्तपतिस्तथा ॥ २१ ॥
 पशूनाञ्च पतिः प्रायो वसूनां पतिरेव च ।
 पतिराखण्डलस्यैव वरुणस्य पतिस्तथा ॥ २२ ॥

वनस्पतीनाञ्च पतिरग्निरस्य पतिस्तथा ।
 अग्निरस्य पतिश्चैव यमस्य पतिरेव च ॥ २१ ॥
 कुबेरस्य पतिश्चैव नक्षत्राणां पतिस्तथा ।
 शीघ्रधीनां पतिश्चैव वृक्षाणाञ्च पतिस्तथा ॥ २४ ॥
 नागानां पतिरर्कस्य दक्षस्य पतिरेव च ।
 सुहृदाञ्च पतिश्चैव नृपाणाञ्च पतिस्तथा ॥ २५ ॥
 गन्धर्वाणां पतिश्चैव असूनां पतिरुत्तमः ।
 पर्वतानां पतिश्चैव निम्बगानां पतिस्तथा ॥ २६ ॥
 सुराणाञ्च पतिः श्रेष्ठः कपिलस्य पतिस्तथा ।
 लतानाञ्च पतिश्चैव वीरधाञ्च पतिस्तथा ॥ २७ ॥
 सुनीनाञ्च पतिश्चैव सूर्यस्य पतिरुत्तमः ।
 पतिश्चन्द्रमसः श्रेष्ठः शुक्रस्य पतिरेव च ॥ २८ ॥
 ग्रहाणाञ्च पतिश्चैव राज्ञसानां पतिस्तथा ।
 किन्नराणां पतिश्चैव द्विजानां पतिरुत्तमः ॥ २९ ॥
 सरिताञ्च पतिश्चैव समुद्राणां पतिस्तथा ।
 सरसाञ्च पतिश्चैव भूतानाञ्च पतिस्तथा ॥ ३० ॥
 वेतालानां पतिश्चैव कुम्भाण्डानां पतिस्तथा ।
 पक्षिणाञ्च पतिः श्रेष्ठः पशूनां पतिरेव च ॥ ३१ ॥
 महात्मा मङ्गलो मेयो मन्दरो मन्दरेश्वरः ।
 मेरुर्माता प्रमाणश्च माधवो मनोवर्जितः ॥ ३२ ॥
 मालाधरो महादेवो महादेवेन पूजितः ।
 महाश्रान्तो महाभागो मधुसूदन एव च ॥ ३३ ॥
 महावीर्यो महाप्राणो मार्कण्डेयप्रवन्दितः ।
 मायात्मा मायया बद्धो मायया तु विवर्जितः ॥ ३४ ॥
 सुनिस्तुतो सुनिर्मलो महाबाहो महाबलः ।
 महाबाहुर्महादन्तो मरुद्भिर्विवर्जितः ॥ ३५ ॥

महावक्त्रो महाक्ला च महाकारो महोदरः ।
 महापादो महाग्रीवो महामानी महामनाः ॥ ३६ ॥
 महामतिर्महाकीर्त्तिर्महारूपो महासुरः ।
 मधुश्च माधवश्चैव महादेवो महेश्वरः ॥ ३७ ॥
 मखेष्टो मखरूपी च माननीयो मखेश्वरः ।
 महावातो महाभागो महेशोऽतीतमानुषः ॥ ३८ ॥
 मानवश्च मनुश्चैव मानवानां प्रियङ्करः ।
 मृगश्च मृगपूज्यश्च मृगणाश्च पतिस्तथा ॥ ३९ ॥
 बुधस्य तु पतिश्चैव पतिश्चैव बृहस्पतेः ।
 पतिः शनैश्चरश्चैव राहोः कीतोः पतिस्तथा ॥ ४० ॥
 लक्ष्मणो लक्ष्मणश्चैव लम्बीष्ठो ललितस्तथा ।
 नानालङ्कारसंयुक्तो नानाचन्दनचर्चितः ॥ ४१ ॥
 नानारसोज्ज्वलहृत्तो नानापुष्पोपशोभितः ।
 रामो रमापतिश्चैव सभार्यः परमेश्वरः ॥ ४२ ॥
 रत्नदो रत्नहर्त्ता च रूपी रूपविवर्जितः ।
 महारूपीग्ररूपश्च सौम्यरूपस्तथैव च ॥ ४३ ॥
 नीलमेघनिभः शुद्धः कालमेघनिभस्तथा ।
 धूमवर्णः पीतवर्णो नानारूपो ह्यवर्णकः ॥ ४४ ॥
 विरूपो रूपदश्चैव शुक्लवर्णस्तथैव च ।
 सर्ववर्णो महायोगी यज्ञो यज्ञकदेव च ॥ ४५ ॥
 सुवर्णो वर्णवांश्चैव सुवर्णाख्यस्तथैव च ।
 सुवर्णवियवश्चैव सुवर्णः स्वर्णमेखलाः ॥ ४६ ॥
 सुवर्णस्य प्रदाता च सुवर्णाग्रस्तथैव च ।
 सुवर्णस्य प्रियश्चैव सुवर्णाख्यस्तथैव च ॥ ४७ ॥
 सुपर्णी च महापर्णः सुपर्णस्य च कारणम् ।
 वैनतेयस्तथादित्य आदिरादिकरः शिवः ॥ ४८ ॥

कारणं भङ्गतस्यैव पुराणस्य च कारणम् ।
 बुद्धीनां कारणस्यैव कारणं मनसस्तथा ॥ ४८ ॥
 कारणं चेतसस्यैव अहङ्कारस्य कारणम् ।
 भूतानां कारणं तद्वत् कारणञ्च विभावसीः ॥ ५० ॥
 आकाशकारणं तद्वत् पृथिव्याः कारणं परम् ।
 अणुस्य कारणस्यैव प्रकृतेः कारणं तथा ॥ ५१ ॥
 देहस्य कारणस्यैव चक्षुषस्यैव कारणम् ।
 श्रोत्रस्य कारणं तद्वत् कारणञ्च त्वचस्तथा ॥ ५२ ॥
 जिह्वायाः कारणस्यैव ग्राणस्यैव च कारणम् ।
 हस्तयोः कारणं तद्वत् पादयोः कारणं तथा ॥ ५३ ॥
 वाचस्य कारणं तद्वत् पायोस्यैव तु कारणम् ।
 इन्द्रस्य कारणस्यैव कुबेरस्य च कारणम् ॥ ५४ ॥
 यमस्य कारणस्यैव ईशानस्य च कारणम् ।
 यक्षाणां कारणस्यैव रक्षसां कारणं परम् ॥ ५५ ॥
 भूषाणां कारणं श्रेष्ठं धर्मस्यैव तु कारणम् ।
 जन्तूनां कारणस्यैव वसूनां कारणं परम् ॥ ५६ ॥
 मनूनां कारणस्यैव पक्षिणां कारणं परम् ।
 सुनीनां कारणं श्रेष्ठं योगिनां कारणं परम् ॥ ५७ ॥
 सिद्धानां कारणस्यैव यक्षाणां कारणं परम् ।
 कारणं किन्नराणाञ्च गन्धर्वाणाञ्च कारणम् ॥ ५८ ॥
 नदानां कारणस्यैव नदीनां कारणं परम् ।
 कारणञ्च समुद्राणां वृक्षाणां कारणं तथा ॥ ५९ ॥
 कारणं विरुधास्यैव लोकानां कारणं तथा ।
 पातालकारणस्यैव देवानां कारणं तथा ॥ ६० ॥
 सर्पाणां कारणस्यैव श्रेयसां कारणं तथा ।
 पशूनां कारणस्यैव सर्वेषां कारणस्तथा ॥ ६१ ॥

देहात्मा चेन्द्रियात्मा च आत्मा बुद्धिस्तथैव च ।
 मनसश्च तथैवात्मा चात्माहङ्कारचेतसः ॥ ६२ ॥
 जाग्रतः स्वपतश्चात्मा महदात्मा परस्तथा ।
 प्रधानस्य परात्मा च आकाशात्मा ह्यपां तथा ॥ ६३ ॥
 पृथिव्याः परमात्मा च वयस्यात्मा तथैव च ।
 गन्धस्य परमात्मा च रूपस्यात्मा परस्तथा ॥ ६४ ॥
 शब्दात्मा चैव वागात्मा स्पर्शात्मा पुण्यस्तथा ।
 श्रोत्रात्मा च त्वगात्मा च जिह्वायाः परमस्तथा ॥ ६५ ॥
 • ब्राणात्मा चैव हस्तात्मा पादात्मा परमस्तथा ।
 उपस्थस्य तथैवात्मा पायात्मा परमस्तथा ॥ ६६ ॥
 इन्द्रात्मा चैव ब्रह्मात्मा रुद्रात्मा च मनोस्तथा ।
 दक्षप्रजापतेरात्मा सत्यात्मा परमस्तथा ॥ ६७ ॥
 ईशात्मा परमात्मा च रौद्रात्मा मोक्षविद् यतिः ।
 यज्ञवांश्च तथा यज्ञसर्मा खल्वप्रसुरान्तकाः ॥ ६८ ॥
 ऋषिप्रवर्त्तनशीलश्च यतीनाश्च हिते रतः ।
 यतिरूपी च योगी च योगिध्येयो हरिः शितिः ॥ ६९ ॥
 संविन्मेधा च कालश्च उष्मा वर्षा मतिस्तथा ।
 संवत्सरो मोक्षकरो मोक्षप्रध्वंसकस्तथा ॥ ७० ॥
 मोक्षकर्त्ता च दुष्टानां माण्डव्यो वड्ढवासुखः ।
 संवर्त्तकः कालकर्त्ता गौतमो भृगुरङ्गिराः ॥ ७१ ॥
 अत्रिर्वशिष्ठः पुलहः पुलस्त्यः कुक्ष एव च ।
 याज्ञवल्क्यो देवलश्च व्यासश्चैव पराशरः ॥ ७२ ॥
 शर्मदेशैव गाङ्गेयो ऋषीकेशो वृद्धत् अवाः ।
 केशवः क्लेशहन्ता च सुकर्णः कर्णवर्जितः ॥ ७३ ॥
 नारायणो महाभागः प्राणस्य पतिरेव च ।
 अपानस्य पतिश्चैव व्यानस्य पतिरेव च ॥ ७४ ॥

उदानस्य पतिः श्रेष्ठः समानस्य पतिस्तथा ।
 शब्दस्य च पतिः श्रेष्ठः स्पर्शस्य पतिरेव च ॥ ७५ ॥
 रूपाणां चपतिश्चायः खङ्गपाणिर्हलायुधः ।
 चक्रपाणिः कुण्डली च श्रीवक्त्राङ्गस्तथैव च ॥ ७६ ॥
 प्रकृतिः कौस्तुभश्रीवः पीताम्बरधरस्तथा ।
 सुमुखो दुर्मुखश्चैव मुखेन तु विवर्जितः ॥ ७७ ॥
 अमन्तोऽनन्तरूपश्च सुमन्त्रः सुरसुन्दरः ।
 सुकलापो विभुर्जिष्णुर्भ्राजिष्णुश्चेषुधीस्तथा ॥ ७८ ॥
 हिरण्यकशिपोर्हन्ता हिरण्याक्षविमर्दकः ।
 निहन्ता पूतनायाश्च भास्करान्तविनाशनः ॥ ७९ ॥
 केशिनो दलनश्चैव मुष्टिकस्य विमर्दकः ।
 कंसदानवमेता च चानूरस्य प्रमर्दकः ॥ ८० ॥
 अरिष्टस्य निहन्ता च अक्रूरप्रिय एव च ।
 अक्रूरः क्रूररूपश्च अक्रूरप्रियवन्दितः ॥ ८१ ॥
 भगहा भगवान् भानुस्तथा भागवतः स्वयम् ।
 उद्धवश्चोद्धवस्येशो ह्युद्धवेन विचिन्तितः ॥ ८२ ॥
 चक्रधृक् चक्षलश्चैव चलाचलविवर्जितः ।
 अहङ्कारो मतिश्चित्तं गगनं पृथिवी जलम् ॥ ८३ ॥
 वायुश्चक्षुस्तथा श्रोत्रं जिह्वा च घ्राणमेव च ।
 वाक् पाणिपादोजवनः पायूपस्थस्तथैव च ॥ ८४ ॥
 शङ्करश्चैव खर्वश्च क्षान्तिदः क्षान्तिकृन्नरः ।
 भक्तप्रियस्तथा भर्ता भक्तिमान् भक्तिवर्धनः ॥ ८५ ॥
 भक्तस्तुतो भक्तपरः कौर्त्तिदः कौर्त्तिवर्धनः ।
 कौर्त्तिर्दीप्तिः क्षमा क्षान्तिर्भक्तिश्चैव दया परा ॥ ८६ ॥
 दानं दाता च कर्त्ता च देवदेवप्रियः शुचिः ।
 शुचिमान् सुखदो मोक्षः कामचार्यः सहस्रपात् ॥ ८७ ॥

सहस्रशीर्षा वैद्यश्च मोक्षहारस्तथैव च ।

प्रजाहारं सहस्रान्तः सहस्रकर एव च ॥ ८८ ॥

शक्रश्च सुकिरीटी च सुधीवः कौस्तुभस्तथा ।

प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च हयग्रीवश्च शूकरः ॥ ८९ ॥

मत्स्यः परशुरामश्च प्रज्ञादो वलिरेव च ।

शरण्यश्चैव नित्यश्च बुधो सुतः शरीरश्च ॥ ९० ॥

खरद्रुषणहन्ता च रावणस्य प्रमर्दनः ।

सीतापतिश्च वर्षिष्णुर्भरतश्च तथैव च ॥ ९१ ॥

कुम्भेन्द्रजिनिहन्ता च कुम्भकर्णप्रमर्दनः ।

नरान्तकान्तकश्चैव देवान्तकविनाशनः ॥ ९२ ॥

दुष्टासुरनिहन्ता च शम्बरारिस्तथैव च ।

नरकस्य निहन्ता च त्रिशिर्षस्य विनाशनः ॥ ९३ ॥

यमलार्जुनभेत्ता च तपो हितकरस्तथा ।

वादित्रश्चैव वायश्च बुधश्च वै वरप्रदः ॥ ९४ ॥

सारः सारप्रियः सौरः कालहन्ता निहन्तनः ।

अगस्त्यो देवलश्चैव नारदो नारदप्रियः ॥ ९५ ॥

प्राणोऽपानस्तथा ध्यामो रजः सत्त्वं तमः तमः शरत् ।

उदानश्च समानश्च भेषजश्च भिषक् तथा ॥ ९६ ॥

कूटस्थः स्वच्छरूपश्च सर्वदेहविवर्जितः ।

चक्षुरिन्द्रियहीनश्च वागिन्द्रियविवर्जितः ॥ ९७ ॥

हस्तेन्द्रियविहीनश्च पादाभ्याश्च विवर्जितः ।

पायूपस्थविहीनश्च महातपो विवर्जितः ॥ ९८ ॥

प्रबोधेन विहीनश्च बुद्ध्या चैव विवर्जितः ।

चेतसा विगतश्चैव प्राणेन च विवर्जितः ॥ ९९ ॥

अपानेन विहीनश्च ध्यानेन च विवर्जितः ।

उदानेन विहीनश्च समानेन विवर्जितः ॥ १०० ॥

आकाशेन विहीनश्च वायुना परिवर्जितः ।
 अग्निना च विहीनश्च उदकेन विवर्जितः ॥ १०१ ॥
 पृथिव्या च विहीनश्च शब्देन च विवर्जितः ।
 स्पर्शेन च विहीनश्च सर्वरूपविवर्जितः ॥ १०२ ॥
 रागेण विगतश्चैव अघेन परिवर्जितः ।
 शोकेन रहितश्चैव वचसा परिवर्जितः ॥ १०३ ॥
 रजोविवर्जितश्चैव विकारैः षड्भिरेव च ।
 कामेन वर्जितश्चैव क्रोधेन परिवर्जितः ॥ १०४ ॥
 लोभेन विगतश्चैव दम्भेन च विवर्जितः ।
 सूक्ष्मश्चैव सुसूक्ष्मश्च स्थूलात् स्थूलतरस्तथा ॥ १०५ ॥
 विशारदो बलाध्यक्षः सर्वस्य क्षोभकस्तथा ।
 प्रकृतेः क्षोभकश्चैव महतः क्षोभकस्तथा ॥ १०६ ॥
 भूतानां क्षोभकश्चैव बुद्धेः क्षोभकस्तथा ।
 इन्द्रियाणां क्षोभकश्च विषयक्षोभकस्तथा ॥ १०७ ॥
 ब्रह्मणः क्षोभकश्चैव इन्द्रस्य क्षोभकस्तथा ।
 अगम्यश्चक्षुरादेः श्रोत्रागम्यस्तथैव च ॥ १०८ ॥
 त्वचा न गम्यः कूर्मश्च जिह्वाग्राह्यस्तथैव च ।
 घ्राणेन्द्रियागम्य एव वाचा ग्राह्यस्तथैव च ॥ १०९ ॥
 अगम्यश्चैव पाणिभ्यां पादागम्यस्तथैव च ।
 अग्राह्यो मनसश्चैव बुद्ध्या ग्राह्यो हरिस्तथा ॥ ११० ॥
 अहं बुद्ध्या तथा ग्राह्यश्चेतसा ग्राह्य एव च ।
 शङ्खपाणिरव्ययश्च गदापाणिस्तथैव च ॥ १११ ॥
 शार्ङ्गपाणिश्च कृष्णश्च ज्ञानमूर्तिः परन्तपः ।
 तपस्वी ज्ञानगम्यो हि ज्ञानी ज्ञानविदेव च ॥ ११२ ॥
 ज्ञेयश्च ज्ञेयहीनश्च ज्ञप्तिश्चैतन्यरूपकः ।
 भावो भाव्यो भवकरो भावनो भवनाशनः ॥ ११३ ॥

गोविन्दो गोपतिर्गोपः सर्वगोपीमुखप्रदः ।
 गोपालो गोपतिश्चैव गोमतिर्गोधरस्तथा ॥ ११४ ॥
 उपेन्द्रश्च नृसिंहश्च शौरिश्चैव जनार्दनः ।
 भारणेयो वृद्धक्रातुर्बृहद्दीप्तस्तथैव च ॥ ११५ ॥
 दामोदरस्त्रिकालश्च कालज्ञः कालवर्जितः ।
 त्रिसन्ध्यो द्वापरं त्रेता प्रजाहारं त्रिविक्रमः ॥ ११६ ॥
 विक्रमो दण्डहस्तश्च द्वेकदण्डी त्रिदण्डधृक् ।
 सामभेदस्तथोपायः सामरूपी च सामगः ॥ ११७ ॥
 सामवेदो ह्यथर्वश्च सुक्ततः सुखरूपी च ।
 अथर्ववेदविश्चैव ह्यथर्वाचार्य्य एव च ॥ ११८ ॥
 ऋग्वेदो चैव ऋग्वेद ऋग्वेदेषु प्रतिष्ठितः ।
 यजुर्वेत्ता यजुर्वेदो यजुर्वेदविदेकपात् ॥ ११९ ॥
 बहुपाञ्च सुपाञ्चैव तथा चैव सहस्रपात् ।
 चतुष्पाञ्च द्विपाञ्चैव स्मृतिन्यायोपमो वली ॥ १२० ॥
 सन्धासी चैव सन्धासश्चतुराश्रम एव च ।
 ब्रह्मचारी गृहस्थश्च बाणप्रस्थश्च भिक्षुकः ॥ १२१ ॥
 ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वर्णस्तथैव च ।
 शीलदः शीलसम्पन्नो दुःशीलपरिवर्जितः ॥ १२२ ॥
 मोक्षोऽध्यात्मसमाविष्टः स्तुतिः स्तोता च पूजकः ।
 पूज्यो वाक् करणश्चैव वाक्यश्चैव तु वाचकः ॥ १२३ ॥
 वेत्ता व्याकरणश्चैव वाक्यश्चैव च वाक्यवित् ।
 वाक्यगम्यस्तीर्थवासी तीर्थस्तीर्थी च तीर्थवित् ॥ १२४ ॥
 तीर्थादिभूतः साङ्गश्च निरुक्तं त्वधिदैवतम् ।
 प्रणवः प्रणवेशश्च प्रणवेण प्रवन्दितः ॥ १२५ ॥
 प्रणवेन च लक्ष्म्यो वै गायत्री च गदाधरः ।
 शालग्रामनिवासी च शालग्रामस्तथैव च ॥ १२६ ॥

फलशायी योगशायी शेषशायी कुशेशयः ।

रहीभर्ता च कार्यक्ष कारणं पृथिवीधरः ॥ १२७ ॥

जापतिः शाश्वतश्च काम्यः कामयिता विराट् ।

ऋत्नाद् पूषा तथा स्वर्गो रथस्थः सारथिर्बलम् ॥ १२८ ॥

ऋनो धनप्रदो धन्यो यादवानां हिते रतः ।

प्रजुनस्य प्रियश्चैव ह्यजुनो भीम एव च ॥ १२९ ॥

राक्रमो दुर्विसहः सर्वशास्त्रविशारदः ।

शरस्वतो महाभीमः पारिजातहरस्तथा ॥ १३० ॥

प्रमृतस्य प्रदाता च क्षीरोदः क्षीर एव च ।

इन्द्रात्मजस्तस्य गोप्ता गोवर्धनधरस्तथा ॥ १३१ ॥

कंसस्य नाशनस्तद्वद् हस्तिपो हस्तिनाशनः ।

शिपिविष्टः प्रसन्नश्च सर्वलोकार्त्तिनाशनः ॥ १३२ ॥

मुद्रो मुद्राकरश्चैव सर्वमुद्राविवर्जितः ।

देही देहस्थितश्चैव देहस्य च नियामकः ॥ १३३ ॥

ओता ओत्रनियन्ता च ओतव्यः श्रवणस्तथा ।

त्वक्स्थितश्च स्पर्शयिता स्पृशश्च स्पर्शनं तथा ॥ १३४ ॥

चक्षुःस्थो रूपद्रष्टा च नियन्ता चक्षुषस्तथा ।

दृश्यश्चैव तु जिह्वास्थो रसज्ञश्च नियामकः ॥ १३५ ॥

घ्राणस्थो घ्राणकृद् घ्राता घ्राणेन्द्रियनियामकः ।

वाक्स्थो वक्ता च वक्तव्यो वचनं वाङ्नियामकः ॥ १३६ ॥

प्राणिस्थः शिल्पकृच्छिन्तो हस्तयोश्च नियामकः ।

पदव्यश्चैव गन्ता च गन्तव्यं गमनं तथा ॥ १३७ ॥

नियन्ता पादयोश्चैव पादभाक् च विसर्गकृत् ।

विसर्गस्य नियन्ता च ह्युपस्थस्थः सुखस्तथा ॥ १३८ ॥

उपस्थस्य नियन्ता च तदानन्दकरश्च ह ।

शत्रुघ्नः कार्तवीर्यश्च दत्तात्रेयस्तथैव च ॥ १३९ ॥

अलर्कस्य हिनस्यैव कांक्षी वीर्यनिहन्तनः ।
 कालनेमिर्महानेमिर्मघो मेघपतिस्तथा ॥ १४० ॥
 अन्नप्रदोऽन्नरूपी च आन्नादोऽन्नप्रवर्त्तकः ।
 धूमकूटधूमरूपस्य देवकौपुत्र उत्तमः ॥ १४१ ॥
 देवक्यानन्दनो नन्दो रोहिण्याः प्रिय एव च ।
 वसुदेवप्रियस्यैव वसुदेवसुतस्तथा ॥ १४२ ॥
 दुन्दुभिर्हासरूपस्य पुण्यहासरथैव च ।
 अट्टहासरप्रियस्यैव सर्वाध्यक्षः क्षरोऽक्षरः ॥ १४३ ॥
 अश्रुतस्यैव सत्त्वेशः सत्यायाश्च प्रियो वरः ।
 रुक्मिण्याश्च पतिश्चैव रुक्मिण्या वल्लभस्तथा ॥ १४४ ॥
 गोपीनां वल्लभस्यैव पुण्यस्रोकश्च विश्रुतः ।
 वृषाकपिर्यमो गुह्यो मङ्गलश्च बुधस्तथा ॥ १४५ ॥
 राहुः कैतुर्यहो ग्राहो गजेंद्रमुखमैलकः ।
 ग्राहस्य विनिहन्ता च ग्रामणी रक्षकस्तथा ॥ १४६ ॥
 किन्नरस्यैव सिद्धश्च हृन्दः स्वच्छन्द एव च ।
 विश्वरूपो विशालाक्षो दैत्यसूदन एव च ॥ १४७ ॥
 अनन्तरूपो भूतस्थो देवदानवसंस्थितः ।
 सुषुप्तिस्थः सुषुप्तिश्च स्थानं स्थानान्त एव च ॥ १४८ ॥
 जगत्स्थस्यैव जागर्त्ता स्थानं जागरितं तथा ।
 स्वप्नस्थः स्वप्नवित् स्वप्नं स्थानस्थः सुस्थ एव च ॥ १४९ ॥
 जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तेषु विहीनो वै चतुर्थकः ।
 विज्ञानं चैत्ररूपस्य जीवो जीवयिता तथा ॥ १५० ॥
 भुवनाधिपतिश्चैव भुवनानां नियामकः ।
 पातालवासी पातालं सर्वल्लवरविनार्शनः ॥ १५१ ॥
 परमानन्दरूपी च धर्माणाश्च प्रवर्त्तकः ।
 सुलभो दुर्लभस्यैव प्राणायामपरस्तथा ॥ १५२ ॥

आहारो धारकश्च ग्रन्थाहारकरस्तथा ।
 मा कान्तिस्तथा हार्तिः शुद्धः स्फटिकसन्निभः ॥ १५३ ॥
 प्राज्ञश्चैव गौरश्च सर्वः शुचिरभिष्णुतः ।
 षट्कारो वषट् वीजट् स्वधा स्वाहा रतिस्तथा ॥ १५४ ॥
 ता नन्दयिता भोक्ता बोद्धा भावयिता तथा ।
 नात्मा चैव जहात्मा भूमा सर्वेश्वरेश्वरः ॥ १५५ ॥
 नो नन्दी च नन्दीशो भारतस्तत्तुमाग्रजः ।
 क्रपः श्रीपतिश्चैव नृपश्च चक्रवर्तिनाम् ॥ १५६ ॥
 अथ सर्वदेवानां स्थावकाशं स्थितस्तथा ।
 पुष्करः पुष्कराध्यक्षः पुष्करद्वीप एव च ॥ १५७ ॥
 भरतो जनको जन्मः सर्वाकारविवर्जितः ।
 निराकारो निर्निमित्तो निरातङ्को निराश्रयः ॥ १५८ ॥
 इति नामसहस्रान्ते वृषभध्वज ! कीर्तितम् ।
 देवस्य विष्णोरीशस्य सर्वपापविनाशनम् ॥ १५९ ॥
 पठन् द्विजश्च विष्णुत्वं क्षत्रियो जयमाप्नुयात् ।
 वैश्यो धनं सुखं शूद्रो विष्णुभक्तिसमन्वितः ॥ १६० ॥
 इति गरुडे महापुराणे श्रीविष्णोः सहस्रनामस्तोत्रं
 पञ्चदशोऽध्यायः ।

षोडशोऽध्यायः ।

उवाच । पुनर्ध्यानं समाचक्ष्व शङ्खचक्रगदाधर ! ।
 विष्णोरीशस्य देवस्य शुद्धस्य परमात्मनः ॥ १ ॥
 एवाच । शृणु रुद्र ! हरिर्ध्यानं संसारतरुनाशनम् ।
 अदृष्टरूपश्चात्मश्च सर्वव्याप्यजमव्ययम् ॥ २ ॥
 अक्षयं सर्वगं नित्यं महद्ब्रह्माक्षितं केवलम् ।
 सर्वस्य जगतो मूलं सर्वेशं परमेश्वरम् ॥ ३ ॥

सर्वभूतहृदिस्यं वै सर्वभूतमहेश्वरम् ।

सर्वाधारं निराधारं सर्वकारणकारणम् ॥ ४ ॥

अलेपकं तथा सुक्तं सुक्तयोगिविचिन्तितम् ।

स्थूलदेहविहीनञ्च चक्षुषा परिवर्जितम् ॥ ५ ॥

प्राणीन्द्रियविहीनञ्च प्राणिधर्मविवर्जितम् ।

पायूपस्थविहीनञ्च सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥ ६ ॥

मनोविरहितं तद्वन्मनोधर्मविवर्जितम् ।

बुद्ध्या विहीनं देवेशं चेतसा परिवर्जितम् ॥ ७ ॥

अहङ्कारविहीनं वै बुद्धिधर्मविवर्जितम् ।

प्राणेन रहितञ्चैव क्वापानेन विवर्जितम् ॥

प्राणास्थवायुहीनं वै प्राणधर्मविवर्जितम् ॥ ८ ॥

हरित्वाच । पुनः सूर्यार्चनं वक्ष्ये यदुक्तं भृगवे पुरा ।

ओं खखोल्काय नमः ।

सूर्यस्य मूलमन्त्रोऽयं भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ ९ ॥

ओं खखोल्काय त्रिदशाय नमः । ओं विचि ठठ शि

नमः । ओं ज्ञानिने ठठ शिखायै नमः । ओं सहस्ररस

ठठ कवचाय नमः ॥ १० ॥

ओं सर्वतेजोऽधिपतये ठठ अस्त्राय नमः ।

ओं ज्वल ज्वल प्रज्वल प्रज्वल ठठ नमः ।

अग्निप्रकारमन्त्रोऽयं सूर्यस्याघविनाशनः ॥ ११ ॥

ओं आदित्याय विद्महे विद्मभावाय धीमहि तन्नः

प्रचोदयात् ॥ १२ ॥

सकलौकारणं कुर्याद् गायत्र्या भास्करस्य च ।

धर्मात्मने च पूर्वस्मिन् यमायेति च दक्षिणे ॥ १३ ॥

दण्डनायकाय ततो वैवर्णायेति चोत्तरे ।

श्यामपिङ्गलमैशान्यामान्मेखां दीक्षितं यजेत् ॥ १४ ॥

प्रक्षपाणिंश्च नैर्ऋत्यां भूर्भुवः स्वस्व वायवे ॥ १५ ॥

ओं चन्द्राय नक्षत्राधिपतये नमः । ओं अङ्गारकाय क्षिति-
य नमः । ओं बुधाय सोमपुत्राय नमः । ओं वागीश्वराय
वेद्याधिपतये नमः । ओं शुक्राय महर्षये भृगुसुताय नमः ।
शनिेश्वराय सूर्यात्मजाय नमः । ओं राहवे नमः । ओं
ते नमः ।

पूर्वादीशानपर्यन्ता एते पूज्या वृषध्वज ! ॥ १६ ॥

ओं अनुरकाय नमः ओं प्रमथनाथाय नमः ओं बुधाय
॥ १७ ॥

ओं भगवन् ! परिमितमयूखमालिन् ! सकलजगत्पते !
अश्ववाहन ! चतुर्भुज ! परमसिद्धिप्रद ! विष्णुलिङ्गपिङ्गल !
! एष्टोहि इदमर्घ्यं नमः शिरसि गतं गृह्ण गृह्ण तेज उग्र-
म् अनग्न ! ज्वल ज्वल ठठ नमः ॥ १८ ॥

अनेनावाह्य मन्त्रेण ततः सूर्यं विसर्जयेत् ।

ओं नमो भगवते आदित्याय सहस्रकिरणाय गच्छ सुखं
रागमनायेति ॥ १९ ॥

इति महापुराणे गरुडे षोडशोऽध्यायः ।

सप्तदशोऽध्यायः ।

रुवाच । पुनः सूर्यार्चनं वक्ष्ये यदुक्तं धनदाय हि ।

अष्टपत्रं लिखेत् पञ्चं शुचौ देशे सकर्णिकम् ॥ १ ॥

आवाहनीं ततो बद्धा मुद्रामावाहयेद्धरिम् ।

स्वस्वोक्तं स्थापयेन्मध्ये स्थापयेद् यन्त्ररूपिणम् ॥ २ ॥

आग्नेय्यां दिशि देवस्य हृदयं स्थापयेच्छिव ! ।

ऐशान्यान्तु शिरः स्थाप्यं नैर्ऋत्यां विन्यसेत् शिखाम् ॥ ३ ॥

पौरन्दर्यां न्यसेद्भस्मैकाग्रस्थितमानसः ।

वायव्याश्चैव नेत्रान्तु वारुण्यामस्तमेव च ॥ ४ ॥
 ऐशान्यां स्थापयेत् सोमं पौरन्दर्यान्तु लोहितम् ।
 आग्नेय्यां सोमतनयं याम्याश्चैव वृहस्पतिम् ॥ ५ ॥
 नैऋत्यां दानवगुरुं वारुण्यान्तु शनैश्चरम् ।
 वायव्याश्च तथा केतुं कौर्वेय्यां राहुमेव च ॥ ६ ॥
 द्वितीयायान्तु कक्षायां सूर्यान् द्वादश पूजयेत् ।
 भगः सूर्योऽर्थ्यमा चैव मित्रो वै वरुणस्तथा ॥ ७ ॥
 सविता चैव धाता च विवस्वाश्च महाबलः ।
 त्वष्टा पूषा तथा चन्द्रो द्वादशो विष्णुरुच्यते ॥ ८ ॥
 पूर्वादावर्चयेद्देवान् इन्द्रादीन् अक्षया नरः ।
 जया च विजया चैव जयन्ती चापराजिता ।
 शेषश्च वासुकिश्चैव नागानिस्थादि पूजयेत् ॥ ९ ॥

अष्टादशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । गरुडोक्तं कश्यपाय वक्ष्ये मृत्युञ्जयार्चनम् ।
 उद्धारपूर्वकं पुण्यं सर्वदेवमयं मतम् ॥ १ ॥
 ओङ्कारं पूर्वमुद्धृत्य शुङ्कारं तदनन्तरम् ।
 सविसर्गं तृतीयं स्वात्मृत्युदारिद्र्यमर्दनम् ॥ २ ॥
 अमृतेशं महामन्त्रं त्र्यक्षरं पूजनं समम् ।
 जपनान् मृत्युहीनाः स्युः सर्वपापविवर्जिताः ॥ ३ ॥
 शतजप्याद् वेदफलं यज्ञतीर्थफलं लभेत् ।
 अष्टोत्तरशतं जप्यं त्रिसन्ध्यं मृत्युशत्रुजित् ॥ ४ ॥
 ध्यायेच्च सितपद्मस्थं वरदञ्चाभयं करे ।
 द्वाभ्याश्चामृतकुम्भान्तु चिन्तयेदमृतेश्वरम् ॥ ५ ॥
 तस्मैवाङ्गतां देवीममृतामृतभाषिणीम् ।
 कलसं दक्षिणे हस्ते वामहस्ते सरोरुहम् ॥ ६ ॥

जपेदष्टसंहरं वै त्रिसंख्यं मासमेकतः ।
जरास्तुमहाध्याधिग्रस्तजिह्मजीवशान्तिदः ॥ ७ ॥
आस्थानं स्थापनं रोधं सन्निधानं निवेशनम् ।
पाद्यमाचमनं स्नानमर्घ्यमगुरुलेपनम् ।
दीपाम्बरं भूषणञ्च नैवेद्यं प्रानजौवनम् ॥ ८ ॥
भावा सुद्रा जपं ध्यानं दक्षिणाञ्चाहुतिः स्तुतिः ।
वाद्यं गीतञ्च नृत्यञ्च न्यासं योगं प्रदक्षिणम् ।
प्रणतिं मन्त्र इच्छा च वन्दनञ्च विसर्जनम् ॥ ९ ॥
षडङ्गादिप्रकारेण पूजनस्तु क्रमोदितम् ।
परमेशमुखोदीर्णं यो जानाति स पूजकः ॥ १० ॥
अर्घ्यपाद्यार्चनञ्चादौ वस्त्रेणैव तु ताडनम् ।
शोधनं कवचेनैव अमृततीकरणं ततः ॥ ११ ॥
पूजा चाधारशक्त्यादेः प्राणायामं तथासने ।
पिण्डशुद्धिं ततः कुर्यात् शोषणाद्यैस्ततः स्मरेत् ॥ १२ ॥
आत्मानं देवरूपञ्च कराङ्गन्यासकञ्चरेत् ।
आत्मानं पूजयेत् पञ्चाङ्गोत्तीरूपं हृदयतः ॥ १३ ॥
भूर्त्तौ वा स्थण्डिले वापि क्षिपेत् पुष्पस्तु भास्वरम् ।
आत्मानं द्वारपूजार्थं पूजा चाधारशक्तिजा ॥ १४ ॥
तन्निध्यकरणं देवे परिवारस्य पूजनम् ।
गङ्गपट्कस्य पूजार्थं कर्त्तव्या दिग्विभागतः ॥ १५ ॥
हार्मादयश्च शक्राद्याः सायुधाः परिवारकाः ।
गवेदमुङ्गर्त्ताश्च पूजेयं भुक्तिमुक्तिवत् ॥ १६ ॥
गढकाया गणञ्चादौ नन्दिनञ्चैव पूजयेत् ।
रक्षाकालञ्च यमुनां देहव्यां पूजयेत् पुरा ॥ १७ ॥
ग्रीं अमृतेश्वरभैरवाय नमः । एवं श्रीं जुं सः सूर्याय नमः ।
एवं शिवाय कृष्णाय ब्रह्मणे च गणाय च ।

चण्डिकायै सरस्वती महालक्ष्म्यादि पूजयेत् ॥ १८ ॥

इति महापुराणे गरुडं भस्मतेषूपजनं नाम

षष्ठादशोऽध्यायः ।

जनविंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । प्राणेश्वरं गरुडं च शिवोक्तं प्रवदाम्यहम् ।

स्थानान्यादौ प्रवक्ष्यामि नागदष्टौ न जीवति ॥ १ ॥

चितावस्त्रीकशैलादौ कूपे च विवरे तरोः ।

दंशे रेखात्रयं यस्य प्रच्छन्नं स न जीवति ॥ २ ॥

षष्ठ्याश्च कर्कटे मेषे मूलाश्लेषामघादिषु ।

कक्षाश्लेषिगले सन्धी शङ्खकर्णोदरादिषु ॥ ३ ॥

दण्डी शस्त्रधरो भिक्षुर्नग्नादिः कालदूतकः ।

वक्त्रे बाह्वौ च ग्रीवायां शृष्ठे च न हि जीवति ॥ ४ ॥

पूर्वं दिनपतिर्भुङ्क्ते अर्घ्यामं ततोऽपरे ।

शेषाग्रहाः प्रतिदिनं षट्संख्यापरिवर्त्तनैः ॥ ५ ॥

नागभोगः क्रमाज्ज्ञेयो राशौ बाणविवर्त्तनैः ।

शेषोऽर्कः फणियश्वन्द्रस्तक्षको भीम ईरितः ॥ ६ ॥

कर्कोटोन्नो गुरुः पद्मो महापद्मश्च भार्गवः ।

शङ्खः शनैश्चरो राहुः कुलिकाश्चहयो ग्रहाः ॥ ७ ॥

रात्रौ दिवा सुरगुरोर्भागे स्यादमरान्तकः ।

पङ्क्तोः कालो दिवा राहुः कुलिकेन सह स्थितः ।

यामार्द्धसन्धिसंख्यः वेलां कालवतीश्चरेत् ॥ ८ ॥

बाणद्विषट्पञ्चिवाजियुगभूरेकभागतः ।

दिवा षड्वेदनेत्राद्रिपञ्चत्रिमातुषांशकैः ॥ ९ ॥

पादाङ्गुष्ठे पाददृष्टे गुल्फे जानुनि लिङ्गके ।

नाभौ हृदि स्तनपुटे कण्ठे नासापुटेऽक्षिणि ।

कर्णयोश्च भ्रुवोः शङ्खे मस्तके प्रतिपत् क्रमात् ॥ १० ॥

तिष्ठेच्चन्द्रश्च जीवेच्च पुंसो दक्षिणभागके ।

कायस्य वामभागे तु स्त्रिया वायुवहात् करात् ।

अमवस्यत् कृतो मोहो निवर्त्तत च मर्दनात् ॥ ११ ॥

आत्मनः परमं बीजं हंसाख्यं स्फटिकामलम् ।

ज्ञातव्यं विषपापघ्नं बीजं तस्य चतुर्विधम् ॥ १२ ॥

विन्दुपञ्चस्वरयुतमाद्यसुतं द्वितीयकम् ।

षष्ठारूढं तृतीयं स्वात् सविसर्गं चतुर्थकम् ॥ १३ ॥

ओं कुरु कुन्दे स्वाहा ।

विद्या त्रैलोक्यरक्षार्थं गरुडे न धृता पुरा ॥ १४ ॥

बधेऽसुर्नागनागानां मुखेऽथ प्रणवं न्यसेत् ।

मले कुरु न्यसेद्बीजान् कुन्दे च गुल्फयोः स्मृतः ।

स्वाहा पादयुगे चैव युगहा न्यास ईरितः ॥ १५ ॥

गृहेऽपि लिखितो यच्च तन्नागाः सन्ध्यजन्ति च ।

सहस्रमन्त्रं जप्त्वा तु कर्णे सूत्रं धृतं तथा ॥ १६ ॥

यद् गृहे शर्करा जप्ता क्षिप्ता नागास्त्यजन्ति तम् ।

सप्तलक्षस्य जप्याच्च सिद्धिः प्राप्ता सुरासुरैः ॥ १७ ॥

ओं सुवर्णरेखे कुक्कुटविग्रहरूपिणि स्वाहा ।

एवञ्चाष्टदले पद्मे दले वर्णयुगं लिखेत् ।

नामैतद्धारिधाराभिः स्नातो दष्टो विषं त्यजेत् ॥ १८ ॥

ओं पद्मि स्वाहा ।

अङ्गुष्ठादि कनिष्ठान्तं करे न्यस्याथ देहके ।

के वक्त्रे हृदि लिङ्गे च पादयोर्गरुडः स हि ॥ १९ ॥

नाक्रामन्ति च तच्छायां स्नात्रेऽपि विषपन्नगाः ।

यस्तु लक्षं जपेद्वाक्याः स दृष्ट्वा नाशयेद्विषम् ॥ २० ॥

ओं क्रीं क्रीं क्रीं क्रीं मिरुण्डायै स्वाहा ।

कर्णे जम्बा त्रियं विद्या दष्टकस्य विषं हरेत् ॥ २१ ॥
 अ आ न्यसेत् पादाये इ ई गुल्फेऽथ जालुनि ।
 उ ऊ ए ऐ कटितटे ओ नामौ हृदि औ न्यसेत् ॥ २२ ॥
 वक्त्रे अमुत्तमाङ्गे अः न्यसेच्च हंससंयुताः ।
 हंसो विषादि च हरेत्कसो ध्यातोऽथ पूजितः ॥ २३ ॥
 गरुडोऽहमिति ध्यात्वा कुर्याद्विषहरीं क्रियाम् ।
 हं मन्त्रं गात्रविन्यस्तं विषादिहरमीरितम् ॥ २४ ॥
 न्यस्य हंसं वामकरे नासामुखनिरोधकम् ।
 मन्त्रो हरेद्दष्टकस्य त्वक्षांसादिगतं विषम् ॥ २५ ॥
 स वायुना समाकृष्य दष्टानां गरलं हरेत् ।
 तनी न्यसेद्दष्टकस्य नीलकाण्ठादि संस्मरेत् ॥ २६ ॥
 पीतं प्रत्यङ्गिरामूलं तण्डुलाङ्गिर्विषापहम् ।
 पुनर्नवाफलिनानीनां मूलं चक्रजमीदृशम् ॥ २७ ॥
 मूलं शक्तवृहत्थास्तु कर्कोद्यागैरिकार्णिकम् ।
 अङ्गिर्घृष्टं घृतोपेतं लेपोऽयं विषमर्दनः ॥ २८ ॥
 विषवृष्टिं न व्रजेच्च उष्णं पिबति यो घृतम् ।
 पञ्चाङ्गन्तु शिरीषस्य मूलं गृह्णन्तं तथा ॥ २९ ॥
 सर्वाङ्गलेपतश्चापि पानाद्वा विषहृद्भवेत् ।
 क्रीं गोमसादिविषहृत् ॥ ३० ॥
 हृल्लाटविसर्गान्तं ध्यातं वश्यादिकृद्भवेत् ।
 न्यस्तं योनीं वशेत् कन्यां कुर्यान्मदजलाविलाम् ॥ ३१ ॥
 जम्बा सप्ताष्टसाहस्रं गरुत्मानिव सर्वगः ।
 कविः स्याच्छ्रुतिधारी च वश्या स्त्री च समाप्नुयात् ।
 विषहृत् स्यात् कथा तत्त्वं मुनेर्व्यासस्य ते ध्रुवम् ॥ ३२ ॥
 इति महापुराणे गरुडे प्राणेश्वरं समाप्त-
 मूनविंशोऽध्यायः ।

विंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । वक्ष्ये तत्परमं गुह्यं शिवोक्तं मन्त्रहृन्दकम् ।

पाशं धनुश्च चक्रञ्च सुहृत् शूलपट्टिशम् ।

एतैरेवायुधैर्युधे मन्त्रैः शत्रुं जयेन्नृपः ॥ १ ॥

मन्त्रोद्धारं पञ्चपत्रे आदि पूर्वादिके लिखेत् ।

अष्टवर्गश्चाष्टमञ्च ख्यातमीशानपत्रके ॥ २ ॥

ओङ्कारो ब्रह्मवीजं स्वात् क्रीङ्कारो विष्णुरेव च ।

क्रीङ्कारश्च शिरः शूलिन् चिलिखेत् तत् क्रमाक्रमसेत् ।

ओं क्रीं क्रीं ॥ ३ ॥

शूलं गृहीत्वा हस्तेन भ्राम्य चाकाशसमुत्सृज्य ।

तद्दर्शनाद् ग्रहा नागा दृष्टा वा नाशमाप्नुयुः ॥ ४ ॥

धूम्रं धनुः करमध्ये धृत्वा खे चिन्तयेन्नरः ।

दुष्टा नागा ग्रहा भेदा विनश्यन्ति च राक्षसाः ।

त्रिलोकान् रक्षयेन्नन्दो मर्त्यलोकस्य का कथा ॥ ५ ॥

ओं जूं सूं हुं फट् ।

खादिरान् कौलकानष्टौ क्षेत्रे संमन्त्र्य विन्यसेत् ।

न तत्र वज्रपातस्व स्फूर्ज्यथादेहपट्रवः ॥ ६ ॥

गरुडोक्तं महामन्त्रं कौलकानष्टमन्त्रयेत् ।

एकविंशतिवाराणि क्षेत्रे तु निखनेक्षिषि ।

विद्युन्मूषिकवज्रादि समुपद्रव एव च ॥ ७ ॥

हरश्चरमलवषट् विन्दुयुक्तः सदाशिवः ।

ओं ह्रीं सदाशिवाय नमः ।

तर्जन्या विन्यसेत् पिण्डं दाडिमौ कुसुमप्रभम् ॥ ८ ॥

तस्यैव दर्शनाद् दुष्टा भेदविद्युद्विषादयः ।

राक्षसा भूतडाकिन्यः प्रद्रव्यन्ति दिशो दश ॥ ९ ॥

श्रीं श्रीं गणेशाय नमः । श्रीं श्रीं स्तम्भनादिचक्राय नमः ।
 श्रीं ऐं यौ त्रैलोक्यडामराय नमः ।
 भैरवं पिण्डमाख्यातं विषपापप्रहापहम् ।
 क्षेत्रस्य रक्षणं भूतराक्षसादेः प्रमर्दनम् ॥ १० ॥
 श्रीं नमः । इन्द्रवज्रं करे ध्यात्वा दुष्टमेघादिवारणम् ।
 विषशत्रुगणा भूता नश्यन्ति वज्रसुद्रया ॥ ११ ॥
 श्रीं क्षुं नमः । स्मरेत् पाशं वामहस्ते विषभूतादि नश्यति ॥ १२ ॥
 श्रीं क्रां नमः । हरीदुश्चारणान्मन्त्री विषमेघप्रहादिकान् ।
 ध्यात्वा कृतान्तश्च दह्येच्छेदकास्त्रेण वै जगत् ॥ १३ ॥
 श्रीं ह्यं नमः । ध्यात्वा तु भैरवं कुर्याद् ग्रहभूतविषापहम् ॥ १४ ॥
 श्रीं लसद्विजिह्वाञ्च स्वाहा ।
 क्षेत्रादिग्रहभूतादिविषपद्मनिवारणम् ॥ १५ ॥
 श्रीं क्षां नमः । रक्तेन पटहे लिख्य शब्दस्तेषु ग्रहादयः ॥ १६ ॥
 श्रीं मर मर मारय मारय स्वाहा । श्रीं हुं फट् स्वाहा ।
 शूलश्चाष्टशतैर्मन्त्रा मनसा शत्रुहन्तृ ॥ १७ ॥
 ऊर्ध्वं शक्तिनिपातेन अधःशक्तिं निकुञ्चयेत् ।
 पूरके पूरिता मन्त्राः कुम्भकेन समन्त्रिताः ॥ १८ ॥
 प्रणवेनाध्यायितस्तेन अनेन तत्तदीरिताः ।
 एवमाध्यायिता मन्त्रा भृत्यवत् फलदायकाः ॥ १९ ॥
 इति महापुराणे गरुडे विंशोऽध्यायः ।

एकविंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । पञ्चवक्त्रार्चनं वक्ष्ये पृथग् यद् भुक्तिमुक्तिदम् ।
 श्रीं भूर्विष्णवे आदिभूताय सर्वाधाराय भूर्तये स्वाहा ।
 सद्योजातस्य चाज्ञानमनेन प्रथमश्चरेत् ॥ १ ॥
 श्रीं हां सद्योजातायैव कला द्रष्टौ प्रकीर्तिताः ।

सिद्धिर्द्धर्तुर्लक्ष्मीर्मेधा कान्तिः स्वधा स्थितिः ॥ २ ॥
 ओं ह्रीं वामदेवायैव कला ऋष्य त्रयोदश ।
 राजा रक्षा रतिः पात्या कान्तिस्तृष्णा मतिः क्रिया ।
 कामा बुद्धिश्च रात्रिश्च चासनी मोहिनी तथा ॥ ३ ॥
 मनोमनी अचोरा च तथा मोहा क्षुधा कला ।
 निद्रा मृत्युश्च माया च अष्टसंख्या भयङ्करा ॥ ४ ॥
 ओं ह्रीं तत्पुरुषायैव ।
 निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शान्तिर्न केवला ॥ ५ ॥
 ओं ह्रीं ईशानाय नमो निखला च निरञ्जना ।
 शशिनी चाङ्गना चैव मरीचिर्ज्वालनी तथा ॥ ६ ॥
 इति महापुराणे गरुडे पञ्चवक्त्रपूजनं एकविंशोऽध्यायः ।

द्वाविंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिकरं परम् ।
 शान्तं सर्वगतं शून्यं मात्रा द्वादशके स्थितम् ।
 पञ्चवक्त्राणि ऋत्नानि दीर्घाण्यङ्गानि विन्दुना ॥ १ ॥
 सविसर्गं वदेदस्त्रं शिव ऊर्ध्वं तथा पुनः ।
 षष्ठेनाधो महामन्त्रो ह्रीमित्येवाखिलार्थदः ॥ २ ॥
 हस्ताभ्यां संस्पृशेत् पादावूर्ध्वं पादान्तमस्तकम् ।
 महामुद्रा हि सर्वेषां कराङ्गन्यासमाचरेत् ॥ ३ ॥
 तालहस्तेन पृष्ठञ्च अस्त्रमन्त्रेण शोधयेत् ।
 कनिष्ठामादितः कृत्वा तर्जन्यङ्गानि विन्यसेत् ॥ ४ ॥
 पूजनं संप्रवक्ष्यामि कर्णिकायां हृदस्त्रुजे ।
 धर्मं ज्ञानञ्च वैराग्यमैश्वर्यादि हृदार्चयेत् ॥ ५ ॥
 आवाहनं स्थापनञ्च पात्यमर्च्यं हृदार्पयेत् ।
 आचामं स्नपनं पूजाम् एकाधारणतुल्यकाम् ॥ ६ ॥

अग्निकार्यविधिं वक्ष्ये अस्त्रेणोक्ते खनं चरेत् ।
 वर्मणाभ्युक्ष्यं कार्यं शक्तिन्यासं हृदाचरेत् ॥ ७ ॥
 हृदि वा शक्तिगर्ते च प्रक्षिपेज्जातवेदसम् ।
 गर्भाधानादिकं कृत्वा निष्कृतिश्चास्य पश्चिमाम् ॥ ८ ॥
 हृदा कृत्वा सर्वकर्म शिवं साङ्गन्तु होमयेत् ।
 पूजयेन्मण्डले शम्भुं पद्मगर्भं गवाक्षितम् ॥ ९ ॥
 चतुःषष्ट्यन्तमष्टादि स्वाक्षिप्त्वाध्यादिमण्डलम् ।
 स्वाक्षीन्द्रसूर्यगं सर्वखादि वेदेन्दुवर्त्तनात् ॥ १० ॥
 आग्नेय्यां कारयेत् कुण्डमर्धचन्द्रनिभं शुभम् ।
 अग्नीशास्त्र परा शस्त्रं हृदयादिगणोच्यते ।
 अस्त्रं दिशामुपान्तेषु कर्णिकार्या सदाशिवम् ॥ ११ ॥
 दौक्षां वक्ष्ये पञ्चतत्त्वे स्थिता भूस्थादिका परैः ।
 निहत्तिभूः प्रतिष्ठा च विद्याग्निः शास्त्रिरग्निनः ॥ १२ ॥
 शान्त्यतीतं भवेद्दोमे तत्परं शान्तमव्ययम् ।
 एकैकस्य शतं होममित्येवं पञ्च होमयेत् ।
 पश्चात् पूर्णाहुतिं दत्त्वा प्रासादेन शिवं करेत् ॥ १३ ॥
 प्रायश्चित्तविशुद्ध्यर्थमेकैकमाहुतिं क्रमात् ।
 होमयेदस्त्रवीजेन एवं दौक्षा समाप्यते ॥ १४ ॥
 यजनव्यतिरेकेण गोप्यं संस्कारमुत्तमम् ।
 एवं संस्कारशुद्धस्य शिवत्वं जायते ध्रुवम् ॥ १५ ॥
 इति महापुराणे गरुडे द्वाविंशोऽध्यायः ।

त्रयोविंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि धर्मकामादिसाधनम् ।
 त्रिभिर्मन्त्रै राचामेत् स्वाहागौः प्रणवादिकैः ॥ १ ॥
 श्रीं ह्रीं आत्मतत्त्वाय विद्यातत्त्वाय ह्रीं तथा ।

ओं हं शिवतत्त्वाय स्वाहा ह्रदा स्वात् श्रीवन्दनम् ॥ २ ॥

भस्मस्नानं तर्पणञ्च ओं हं यां स्वाहा सर्वमन्त्रकाः ।

सर्वे देवाः सर्वमुनिर्नमोऽन्तो वीषडन्तकाः ।

स्वधान्ताः सर्वपितरः स्वधान्ताश्च पितामहाः ॥ ३ ॥

ओं हं प्रपितामहेभ्यस्तथा मातामहादयः ।

हं नमः सर्वमादृभ्यस्ततः स्वात् प्राणसंयमः ॥ ४ ॥

आचामं मार्जनञ्चाथो गायत्रीञ्च जपेत्ततः ।

ओं हं तन्महेशाय विद्महे वाग्विष्णुहाय धीमहि तन्नो रुद्रः

प्रचोदयात् ॥ ५ ॥

सूर्योपस्थापनं कृत्वा सूर्यमन्त्रैः प्रपूजयेत् ।

ओं हं ह्रीं हूं ह्रौं हः शिवसूर्याय नमः । ओं हं खखो-

त्काय सूर्यमूर्त्तये नमः । ओं ह्रां ह्रीं सः सूर्याय नमः ।

दक्षिणे पिङ्गले त्वतिभूतानि नियमं स्मरेत् ।

अग्न्यादौ विमलैशानमाराध्य परमं सुखम् ॥ ६ ॥

यजेत् पद्माञ्च रां दीप्तां रीं सूक्ष्मां रूं जयाञ्च रे ।

भद्राञ्च रे विभूतिं रौ विमलां रौममोक्षिकाम् ॥ ७ ॥

रं विद्युताञ्च पूर्वादौ रो मध्ये रं सर्वतो सुखीम् ।

अर्कासनं सूर्यमूर्त्तिं ह्रां ह्रूं सः सूर्यमर्चयेत् ॥ ८ ॥

ओं आं हृदयाकार्य च शिरःशिखाय च भूर्भूवः स्वरौम् ॥ ९ ॥

ज्वालिनीं हं कवचस्य चास्त्रं रात्रीञ्च दौक्षिताम् ।

यजेत् सूर्यह्रदा सर्वान् सों सोमञ्च मं मङ्गलम् ॥ १० ॥

वं वुधं वं वृहस्पतिं भं भार्गवं शं शनैश्चरम् ।

रं राहुं कं यजेत् केतुं श्रीं तेजश्चण्डमर्चयेत् ॥ ११ ॥

सूर्यमभ्यर्च्य चाचम्य कनिष्ठातोऽङ्गकान् न्यसेत् ।

हां ह्रीं शिरो हं शिखा ह्रौं वर्गं ह्रौं च नेत्रकम् ।

होऽस्त्रं शक्तिस्थितिं कृत्वा भूतशक्तिं पुनर्न्यसेत् ॥ १२ ॥

अर्घ्यपात्रं ततः कृत्वा तदग्निः प्रोक्षयेद् यजेत् ।
 आत्मानं पद्मसंख्यं हौ शिवाय ततो वह्निः ॥ १३ ॥
 द्वारे नन्दिमहाकाली गङ्गा च यमुनाथ गौः ।
 श्रीवत्सं वासुवधिपतिं ब्रह्माण्यं गणं गुरुम् ॥ १४ ॥
 शक्त्यनन्तौ यजेन्मध्ये पूर्वादौ धर्मकादिकम् ।
 अधर्माद्यश्च वज्रग्रादौ मध्ये पद्मस्य कर्षिके ।
 वामा ज्येष्ठा च पूर्वादौ दौद्री काली शिवासिता ॥ १५ ॥
 ओं हौं कलविकरिण्यौ बलविकरिण्यौ ततः ।
 बलप्रमंथिनी सर्वभूतानां दमनी ततः ॥ १६ ॥
 मनोन्मनी यजेदेताः पीठमध्ये शिवाग्रतः ।
 शिवासनमहामूर्तिं मूर्तिमध्ये शिवाय च ॥ १७ ॥
 आवाहनं स्थापनञ्च सन्निधानं निरोधनम् ।
 सकलीकरणं मुद्रा दर्शनं चार्घ्यपाद्यकम् ॥ १८ ॥
 आचामाभ्यङ्गमुहर्त्तं स्नानं निर्गच्छनं चरेत् ।
 वस्त्रं विलेपनं पुष्पं धूपं दीपं चरुं ददेत् ॥ १९ ॥
 आचामं सुखवासञ्च ताम्बूलं हस्तशोधनम् ।
 कृत्रचामरोपवीतं परमीकरणं चरेत् ॥ २० ॥
 रूपकल्पनकौकले जपो जपसमर्पणम् ।
 स्तुतिर्नतिर्हृदाद्यैश्च ज्ञेयं नामाङ्गपूजनम् ॥ २१ ॥
 अग्नीश रक्षो वायव्ये मध्ये पूर्वोदितस्त्रकम् ।
 इन्द्राद्याञ्च यजेच्चण्डं तस्मै निर्मात्यमर्पयेत् ॥ २२ ॥
 गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत् कृतं जपम् ।
 सिद्धिर्भवतु मे देव ! तत्प्रसादात् त्वयि स्थिते ॥ २३ ॥
 यत्किञ्चित् कर्म हे देव ! सदा सुकृतदुष्कृतम् ।
 तस्मै शिवपदस्यैव ह्ययं कुरु यशष्कर ! ॥ २४ ॥
 शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत् ।

शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः सोऽहमेव च ॥ २५ ॥
 यत् कृतं यत् करिष्यामि तत् सर्वं सुकृतं तव ।
 त्वं त्रातां विश्वनेता च नाथो नाथोऽस्मि मे शिव ! ॥ २६ ॥
 अथान्येन प्रकारेण शिवपूजां वदाम्यहम् ।
 गणः संरक्षती नन्दी महाकालोऽथ गङ्गाया ॥ २७ ॥
 यमुना तु वासुधधिपो हारि पूर्वोदितस्त्रिवे ।
 इन्द्राद्याः पूजनीयाश्च तत्त्वानि पृथिवी जलम् ॥ २८ ॥
 तेजोऽवायुर्व्योमगन्धो रसरूपे च शब्दकः ।
 स्पर्शो वाक् पाणिपादौ च पायूपस्थं श्रुतित्वचौ ॥ २९ ॥
 चक्षुर्जिह्वा घ्राणमनोबुद्धिश्चाहं प्रकृत्यपि ।
 पुमान् रागो द्वेषविद्ये कालाकालो नियत्यपि ॥ ३० ॥
 माया च शुद्धविद्या च ईश्वरश्च सदाशिवः ।
 शक्तिः शिवश्च तान् ज्ञात्वा मुक्तो ज्ञानी शिवो भवेत् ॥ ३१ ॥
 यः शिवः स हरिर्ब्रह्मा सोऽहं ब्रह्मास्मि मुक्तितः ॥ ३२ ॥
 भूतशुद्धिं प्रवक्ष्यामि यया शुद्धः शिवो भवेत् ।
 हृत्पद्मं सद्यो मन्त्रः स्यान्निवृत्तिश्च कला इडा ॥ ३३ ॥
 पिङ्गला द्वे च नाडी च प्राणोऽपानश्च मारुती ।
 इन्द्रदेहो ब्रह्मदेहश्चतुरस्रश्च मण्डलम् ॥ ३४ ॥
 वज्रेण लाञ्छितं दीप्तमेकोद्घातगुणाः शराः ।
 हृत्स्थानसातूणह्नं शतकोष्ठप्रविस्तरम् ॥ ३५ ॥
 श्रीं क्लीं प्रतिष्ठायै हुं हः फट् श्रीं क्लं विद्यायै क्लं हः फट् ।
 चतुरशीतिकोटीनामुच्छ्रयं भूमितन्तकम् ।
 तन्मध्ये भवतृक्षश्च आत्मानश्च विचिन्तयेत् ॥ ३६ ॥
 अधोमुखीं ततः पृथ्वीं तत्तत् शुद्धं भवेद् ध्रुवम् ।
 वामादेवी प्रतिष्ठा च सुषुम्णा धारिका तथा ॥ ३७ ॥
 समानोदानवरुणौ देवता विष्णुकारणम् ।

उदघाताश्च गुणं वेदाः श्वेता ध्यानं तथैव च ॥ ३८ ॥
 एवं कुर्यात् कण्ठपद्ममर्द्धचन्द्राख्यमण्डलम् ।
 पद्माङ्कितं द्विशतकं कोटिविस्तीर्णवां स्मरेत् ॥ ३९ ॥
 चतुर्नवत्युच्छ्रयश्च आत्मानश्च अधोमुखम् ।
 तासु स्थानश्च पद्मश्च अघोरो विद्ययाम्बितः ॥ ४० ॥
 नाभ्योष्ठया हस्तिजिह्वा ध्यानो नागोऽग्निदेवता ।
 रुद्रहेतुस्त्रिरुदघातास्त्रिगुणा रक्तवर्णकम् ॥ ४१ ॥
 ज्वालाकृते त्रिकोणश्च चतुःकोटिशतानि च ।
 विस्तीर्णश्च समुत्सेधं रुद्रतत्त्वं विचिन्तयेत् ॥ ४२ ॥
 ललाटे तु तत्पुरुषः शक्तिर्यः शाङ्गलं बुधाः ।
 कूर्मश्च ककरो वायुर्देव ईश्वरकारणम् ॥ ४३ ॥
 द्विरुदघातगुणौ द्वौ च वृषं षट्कोणमण्डलम् ।
 विम्बङ्कितश्चाष्टकोटिविस्तीर्णश्चोच्छ्रयस्तथा ।
 चतुर्दशाधिकं कोटि वायुतत्त्वं विचिन्तयेत् ॥ ४४ ॥
 द्वादशान्ते सरसिजे शान्त्यतीतास्तथेश्वराः ।
 कुङ्कुश्च शङ्खिनी नाभ्यो देवदत्तो धनञ्जयः ॥ ४५ ॥
 शिखेशानकारणश्च सदाशिव इति स्मृतः ।
 गुण एकस्तथोद्घातं शुक्लस्फटिकवत् स्मरेत् ॥ ४६ ॥
 षोडशं कोटिविस्तीर्णं पञ्चविंशति चोच्छ्रयम् ।
 वर्तुलं चिन्तयेद्दाम भूतशुद्धिरुदाहृता ॥ ४७ ॥
 गणगुरुर्वीजगुरुः शक्त्यनन्तौ च धर्मकः ।
 ज्ञानवैराग्यमैश्वर्यैस्ततः पूर्वादिपत्रके ॥ ४८ ॥
 अधोर्ध्ववदने द्वे च पद्मकार्णिककेशरम् ।
 वामाद्या आत्मविद्या च सदा ध्यायेत् शिवाख्यकम् ।
 तत्त्वं शिवासने मूर्तिर्हीं द्वौ विद्यादेहाय नमः ॥ ४९ ॥
 बह्वपद्मासनासीनः सितः षोडशवर्षकः ।

पञ्चवक्त्रः कारागैः स्वैर्दशभिस्त्रैव धारयन् ॥ ५० ॥

अभयप्रसादशक्तिं शूलं खट्वाङ्गमीश्वरः ।

दक्षैः करैर्वामकैश्च भुजगञ्चाक्षसूत्रकम् ।

उमरुक्कं नीलोत्पलं वीजपुरकमुत्तमम् ॥ ५१ ॥

इच्छा ज्ञाना क्रिया शक्तिस्त्रिनेत्रो हि सदाशिवः ।

एवं शिवार्चनध्यानौ सर्वदा कालवर्जितः ॥ ५२ ॥

इहाहोरात्रिचारेण त्रीणि वर्षाणि जीवति ।

दिनद्वयस्य चारेण जीवेद्द्वर्षद्वयं नरः ॥ ५३ ॥

दिनत्रयस्य चारेण वर्षमेकं स जीवति ।

नाकाले शीतले मृत्युरुष्णे चैव तु कारके ॥ ५४ ॥

इति महापुराणे गरुडे शिवादिपूजासमाप्ता त्रयोविंशोऽध्यायः ।

चतुर्विंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । वस्ये गणादिकाः पूजाः सर्वदाः स्वर्गदाः पराः ।

गणासनं गणमूर्त्तिं गणाधिपतिमर्चयेत् ॥ १ ॥

गामादिहृदयाद्यङ्गं दुर्गाया गुरुपादुकाः ।

दुर्गासनञ्च तन्मूर्त्तिं क्लीं दुर्गे रक्षणीति च ॥ २ ॥

हृदादिकं अष्टशक्त्यो रुद्रचण्डा प्रचण्डया ।

चण्डोग्रा चण्डनायिका चण्डा चण्डवती क्रमात् ।

चण्डरूपा चण्डिकाख्या दुर्गे दुर्गेऽथ रक्षिणि ॥ ३ ॥

वज्रखड्गादिका मुद्रा शिवाद्या वज्रिदेशतः ।

सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनमथापि वा ॥ ४ ॥

ऐं क्लीं सौस्त्रिपुरायै नमः । ओं ह्रीं क्लीं चै चै स्त्रीं स्क्वां

रों स्क्वे स्क्वां शां पद्मासनञ्च त्रिपुराहृदयादिकम् ॥ ५ ॥

पौठाम्बुजे तु ब्राह्मपादौर्ब्रह्माणी च महेश्वरी ।

कौमारी वैष्णवी प्रज्या वाराही चेन्द्रदेवता ।

चामुण्डा चण्डिका पूज्या भैरवस्यांस्ततो यजेत् ॥ ३ ॥

असिताङ्गो रुक्मण्डः क्रोध उन्मत्तभैरवः ।

कपाली भीषणश्चैव संहाराच्चाष्टभैरवाः ॥ ७ ॥

रतिः प्रीतिः कामदेवः पञ्चबाणाश्च योगिनी ।

वटुकं दुर्गया विघ्नराजो गुरुश्च क्षेपः ॥ ८ ॥

पद्मगर्भं मण्डले च त्रिकोणे चिन्तयेद् हृदि ।

शुक्लां वराक्षसूत्रपुस्तकाभयसमन्विताम् ।

लज्जज्ज्याञ्च होमाञ्च त्रिपुरा सिद्धिदा भवेत् ॥ ९ ॥

इति महापुराणे गारुडे त्रिपुरादिपूजा चतुर्विंशोऽध्यायः ।

पञ्चविंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । ऐं क्रीं श्रीं स्फें ह्रीं अनन्तशक्तिपादुकां पूजयामि
नमः ॥ १ ॥

ऐं क्रीं श्रीं क्लीं ह्रीं आधारशक्तिपादुकां पूजयामि नमः ॥ २ ॥

श्रीं ह्रं कालाग्निरुद्रपादुकां पूजयामि नमः ॥ ३ ॥

श्रीं ह्रीं हुं हाटकेश्वरदेवपादुकां पूजयामि नमः ॥ ४ ॥

श्रीं ह्रीं शेषभट्टारकपादुकां पूजयामि नमः ॥ ५ ॥

श्रीं ह्रीं श्रीं पृथिवी तद्वर्णभुवनद्वीपसमुद्रदिशां अनन्ताख्य-
मासनं पूजयामि नमः ॥ ६ ॥

ह्रीं श्रीं निवृत्त्यादिकला पृथिव्यादितत्त्वम् अनन्तादिभुवन-
मोक्षारादिवर्णं हकारादिनवात्मकः पदः सद्योजातादि-
मन्त्रः ॥ ७ ॥

ह्रां ह्रदयाद्यङ्गः ।

एवं माहेश्वरो मन्त्रः सिद्धविद्यात्मकः परासुतार्णवः ॥ ८ ॥

सर्वतो दिक्समस्तोषु षडङ्गं सदाशिवार्णवपयःपूर्णादधिपर्णं
श्रीमानास्यटात्मकः ॥ ९ ॥

विद्योमा पूर्णस्रत्वकर्तृकत्वलक्षणज्येष्ठारूपचक्ररुद्रशक्त्यात्म-
ककर्णिको नवशक्तिशिवादिविशूलमण्डलत्रयः ॥ १० ॥

पङ्कजात्मकौ न्यस्तपद्मासनपादुकां पूजयामि नमः ॥ ११ ॥

इति महापुराणे गारुडे आसनपूजा पञ्चविंशोऽध्यायः ।

षड्विंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । अनन्तरं करन्यासः विद्याकरी शुद्धिः कार्या पद्म-
मुद्रां बद्धा मन्त्रन्यासं कुर्यात् । कौं कनिष्ठायै नमः । नौं
अनामिकायै नमः । मौं मध्यमायै नमः । तौं तर्जन्यै नमः ।
अं अङ्गुष्ठायै नमः । लां करतलायै नमः । वां करपृष्ठायै
नमः ॥ १ ॥

अथ देहन्यासः । कं मणिवन्धाय नमः । ऐं ह्रीं श्रीं कार-
स्कराय नमः । महातेजोरूपं हुंहुंकारेण करक्षालनं कुर्यात् ॥ २ ॥

ऐं ह्रीं ह्रीं श्रीं ह्रैं स्फै नमो भगवते स्फै कुञ्जिकायै नमः ।
ह्रूं ह्रीं क्रौं डञ्जनमे अघोरामुखि हां ह्रीं किलिकिलि
विद्येस्त्री व्यङ्ग्येस्त्री ह्रीं ह्रीं श्रीं ऐं नमो भगवते ऊर्ध्ववक्त्राय
नमः । स्फौं कुञ्जिकायै पूर्ववक्त्राय नमः । ह्रीं श्रीं ह्रीं डञ्ज-
नमेति दक्षिणवक्त्राय नमः । श्रीं ह्रीं श्रीं किलिकिलि पश्चिम-
वक्त्राय नमः । श्रीं अघोरामुखि उत्तरवक्त्राय नमः । श्रीं नमो
भगवते हृदयाय नमः । क्षैं ऐं कुञ्जिकायै शिरसे स्वाहा । ह्रीं
कीं ह्रीं प्रां ड ज ण नमे शिखायै अघोरमुखि कवचाय हुं ।
ह्रैं ह्रैं ह्रूं नेत्रत्रयाय वीषट् । किलिकिलि विष्वे अस्त्राय
फट् ॥ ३ ॥

ऐं ह्रीं श्रीं अखण्डमण्डलाकारमहाशूलमण्डलाय नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं वायुमण्डलाय नमः । ऐं ह्रीं श्रीं सोममण्डलाय
नमः । ऐं ह्रीं श्रीं महाकुलबोधवलिमण्डलाय नमः । ऐं

ऋं श्रीं कौलमण्डलाय नमः । ऐं ऋं श्रीं गुरुमण्डलाय
नमः । ऐं ऋं श्रीं साममण्डलाय नमः । ऐं ऋं श्रीं
समग्रसिद्धयोगिनीपीठोपपीठक्षेत्रोपक्षेत्रसन्तानमण्डलाय नमः ।
एवं मण्डलानां द्वादशकं क्रमेण पूज्यम् ॥ ४ ॥

इति महापुराणे गारुडे कुञ्जिकापूजा षड्विंशोऽध्यायः ।

सप्तविंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । श्रीं कालविकालकङ्कालि ! चर्विणि ! भूत-
हारिणि ! फणिविषिणि ! विरथनारायणि ! उमे ! दहदह
हस्ते ! चण्डे ! रौद्री ! माहेश्वरि ! महामुखि ! ज्वालामुखि !
शङ्खकर्णि ! शुकमुण्डे ! शत्रुं हनहन सर्वनाशिनि ! स्वस्व सर्वाङ्ग-
शोणितं नन्निरीक्षसि ! मनसादेवि ! सम्मोहय सम्मोहय रुद्रस्य
हृदये जाता रुद्रस्य हृदये स्थिता रुद्रो रौद्रेण रूपेण त्वं देवि !
रक्षरक्ष मां ऋं मां फफ ठठ स्कन्दमेखलावान् ग्रहशत्रुविष-
हारि ! शाले ! माले ! हर हर विषोक ! ह्रां ह्रां शवरि ! हुं
शवरि ! प्रकोणविशरे ! सर्वे ! विश्वमेव ! मिले ! सर्वनागादि-
विषहरणम् ॥ १ ॥

इति महापुराणे गारुडे सप्तविंशोऽध्यायः ।

अष्टाविंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । गोपालपूजां वक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ।

हारि धाता विधाता च गङ्गा यमुनया सह ॥ १ ॥

शङ्खपद्मनिधी चैव शारङ्गः शरभः श्रिया ।

पूर्वं भद्रः सुभद्रो ह्यौ दक्षे चण्डप्रचण्डकौ ॥ २ ॥

पश्चिमे बलप्रबलौ जयश्च विजयो यजेत् ।

उत्तरे श्रीसुतुर्द्वारे गणो दुर्गा सरस्वती ॥ ३ ॥

चैत्रस्थान्यादिकोणेषु दिक्षु नारदपूर्वकम् ।
 सिद्धो गुरुर्नलकूवरं कोणे भागवतं यजेत् ॥ ४ ॥
 पूर्वं विष्णुं विष्णुतपो विष्णुशक्तिं समर्चयेत् ।
 ततो विष्णुपरीवारं मध्ये शक्तिञ्च कूर्मकम् ॥ ५ ॥
 अनन्तं पृथिवीधर्मं ज्ञानं वैराग्यमग्मितः ।
 ऐश्वर्यं वायुपूर्वञ्च प्रकाशात्मानमुत्तरे ॥ ६ ॥
 सत्त्वाय प्रकृतात्मने रजसे मोहरूपिणे ।
 तमसे पद्माय यजेदहङ्कारकतत्त्वकम् ॥ ७ ॥
 विद्यातत्त्वं परं तत्त्वं सूर्येन्दुवज्रिमण्डलम् ।
 विमलाद्या आसनञ्च प्राच्यां श्रीं क्लीं संपूजयेत् ।
 मोपीजनवक्त्रभाय स्वाहान्तो मनुव्यथे ॥ ८ ॥

अङ्गानि यथा—आचक्रञ्च सुचक्रञ्च विचक्रञ्च तथैव च ।

त्रैलोक्यरक्षणं चक्रमसुरारिसुदर्शनम् ॥ ९ ॥
 हृदादिपूर्वकोणेषु अस्त्रं शक्तिञ्च पूर्वतः ।
 रुक्मिणी सत्यभामा च सुनन्दा नाग्नजित्यपि ॥ १० ॥
 लक्ष्मणा मित्रहन्दा च जाम्बवत्या सुशीलया ।
 शङ्खचक्रगदापद्मं सुषलं शार्ङ्गमर्चयेत् ॥ ११ ॥
 खड्गं पाशाङ्कुशं प्राच्यां श्रीवत्सं कौस्तुभं यजेत् ।
 मुकुटं वनमालाञ्च इन्द्राद्यान् ध्वजमुख्यकान् ॥ १२ ॥
 कुमुदाद्यान् विश्वक्सेनं कृष्णं श्रिया सहार्चयेत् ।
 जय्याग्रानात् पूजनाच्च सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥ १३ ॥
 इति गरुडे महापुराणे श्रीकृष्णपूजनमष्टाविंशोऽध्यायः ।

एकोनविंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । त्रैलोक्यमोहिनौ वन्द्ये पुरुषोत्तममुख्यकाम् ।

पूजा मन्त्रान् श्रीधराद्यान् धर्मकामादिदारकान् ॥ १ ॥

० श्रीं क्लीं श्रीं क्लीं ह्रूं श्रीं नमः । पुरुषोत्तम ! अप्रतिरूप !
लक्ष्मीनिवास ! सकललगत्तोभन ! सर्वस्त्रीहृदयविदारण !
त्रिभुवनमदोन्नादनकर ! सुरासुरसुन्दरीजनमनांसि तापय
तापय शोषय शोषय मारय मारय स्तब्धय स्तब्धय द्रावय
द्रावय आकर्षय आकर्षय, परमशुभग ! सौभाग्यकर ! सर्व-
कामप्रद ! अमुक्तं हन हन चक्रेण गदया खड्गेन सर्वबाणै-
र्मिन्धि मिन्धि पाशेन कट्ट कट्ट अङ्गुशेन ताडय ताडय तुरु तुरु
किं तिष्ठसि ? तारय तारय यावत् समीहितं मे सिद्धं भवति
ह्रं फट् नमः ॥ २ ॥

श्रीं श्रीधराय त्रैलोक्यमोहनाय नमः । क्लीं पुरुषोत्तमाय
त्रैलोक्यमोहनाय नमः ॥ ३ ॥

ह्रं विष्णवे त्रैलोक्यमोहनाय नमः । श्रीं श्रीं क्लीं क्लीं
त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः ॥ ४ ॥

त्रैलोक्यमोहना मन्त्राः सर्वे सर्वार्थसाधकाः ।

सर्वे चिन्त्याः पृथग् वापि व्याससंक्षेपतोऽथ वा ॥ ५ ॥

आसनं मूर्तिमस्त्रञ्च होमाद्यङ्गषडङ्गकम् ।

चक्रं गदाञ्च खड्गञ्च सुषलं शङ्खशार्ङ्गकम् ॥ ६ ॥

शरं पाशमङ्गुशञ्च लक्ष्मीगरुडसंयुतम् ।

विश्वक्सेनं विस्तराद्वा नरः सर्वमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥

इति गरुडे महापुराणे मोहिनीपूजनमेकोनत्रिंशोऽध्यायः ।

त्रिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । विस्तरेण प्रवक्ष्यामि श्रीधरस्यार्चनं शुभम् ।

परिवारञ्च सर्वेषां समो ज्ञेयो हि पण्डितैः ॥ १ ॥

श्रीं श्रीं हृदयाय नमः । श्रीं श्रीं शिरसे स्वाहा । श्रीं श्रीं

शिखायै वषट् । श्रीं श्रीं कवचाय हुं । श्रीं श्रीं नेत्रत्रयाय वीषट् ।
श्रीं श्रीं अस्त्राय फट् ॥ २ ॥

इति दर्शयेदात्मनो मुद्रां शङ्खचक्रगदादिकाम् ।

ध्यात्वात्मानं श्रीधराख्यं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ३ ॥

ततस्तं पूजयेद्देवं मण्डले स्वस्तिकादिके ।

आसनं पूजयेदादौ देवदेवस्य शार्ङ्गिणः ।

एभिर्मन्त्रैर्महादेव ! तान् मन्त्रान् शृणु शङ्कर ! ॥ ४ ॥

श्रीं श्रीधरासनदेवता आगच्छत । श्रीं समस्तपरिवाराया-
च्युतासनाय नमः ॥ ५ ॥

श्रीं धात्रे नमः । श्रीं विधात्रे नमः । श्रीं गङ्गायै नमः ।
श्रीं यमुनायै नमः । श्रीं आधारशक्त्यै नमः । श्रीं कूर्माय नमः ।
श्रीं अनन्ताय नमः । श्रीं पृथिव्यै नमः । श्रीं धर्माय नमः ।
श्रीं ज्ञानाय नमः । श्रीं वैराग्याय नमः । श्रीं ऐश्वर्याय नमः ।
श्रीं अधर्माय नमः । श्रीं अज्ञानाय नमः । श्रीं अवैराग्याय
नमः । श्रीं अनैश्वर्याय नमः । श्रीं स्कन्दाय नमः । श्रीं नीलाय
नमः । श्रीं पद्माय नमः । श्रीं विमलायै नमः । श्रीं उत्कर्षिण्ये
नमः । श्रीं ज्ञानायै नमः । श्रीं क्रियायै नमः । श्रीं योगायै
नमः । श्रीं पुत्रायै नमः । श्रीं प्रद्वैयै नमः । श्रीं सत्यायै नमः ।
श्रीं ईशानायै नमः । श्रीं अनुग्रहायै नमः ॥ ६ ॥

अर्चयित्वा समं रुद्र ! हरिमावाह्य संयजेत् ।

मन्त्रैरेभिर्महाप्राज्ञः सर्वपापप्रणाशनैः ।

श्रीं ह्रीं श्रीधराय त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः ॥ ७ ॥

श्रीं श्रियै नमः । श्रीं श्रीं हृदयाय नमः । श्रीं श्रीं शिरसे
नमः । श्रीं श्रीं शिखायै नमः । श्रीं श्रीं कवचाय नमः । श्रीं श्रीं
नेत्रत्रयाय नमः । श्रीं श्रीं अस्त्राय नमः । श्रीं श्रीं शङ्काय नमः ।
श्रीं पद्माय नमः । श्रीं चक्राय नमः । श्रीं गदायै नमः । श्रीं

श्रीवत्साय नमः । श्री कौस्तुभाय नमः । श्री वनमालायै नमः ।
 श्री पीताम्बराय नमः । श्री ब्रह्मणे नमः । श्री नारदाय नमः ।
 श्री गुरुभ्यो नमः । श्री इन्द्राय नमः । श्री अग्नये नमः । श्री
 यमाय नमः । श्री निर्वृतये नमः । श्री वरुणाय नमः । श्री
 वायवे नमः । श्री सोमाय नमः । श्री ईशानाय नमः । श्री
 अनन्ताय नमः । श्री ब्रह्मणे नमः । श्री सत्त्वाय नमः । श्री
 रजसे नमः । श्री तमसे नमः । श्री विश्वक्सेनाय नमः ॥ ८ ॥

अभिषेकं तथा वस्त्रं ततो यज्ञोपवीतकम् ।

गन्धं पुष्पं तथा धूपं दीपमन्नं प्रदक्षिणम् ॥ ९ ॥

दद्यादेभिर्महामन्त्रैः समर्प्याथ जपेन्ननुम् ।

शतमष्टोत्तरश्रापि जप्त्वा ह्यथ समर्पयेत् ॥ १० ॥

ततो मुहूर्त्तमेकान्तु ध्यायेद्देवं हृदिस्थितम् ।

शुद्धस्फटिकसङ्काशं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ११ ॥

प्रसन्नवदनं सौम्यं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ।

किरीटिनमुदाराङ्गं वनमालासमन्वितम् ।

परंब्रह्मस्वरूपञ्च श्रीधरं चिन्तयेत् सुधीः ॥ १२ ॥

अनेन चैव स्तोत्रेण स्तुवीत परमेश्वरम् ।

श्रीनिवासाय देवाय नमः श्रीपतये नमः ॥ १३ ॥

श्रीधराय सशाङ्गीय श्रीप्रदाय नमो नमः ।

श्रीवत्सभाय शास्ताय श्रीमते च नमो नमः ॥ १४ ॥

श्रीपर्वतनिवासाय नमः श्रेयस्कराय च ।

श्रेयसाम्पतये चैव ह्याश्रमाय नमो नमः ॥ १५ ॥

नमः श्रेयःस्वरूपाय श्रीकराय नमो नमः ।

शरण्याय वरेण्याय नमो भूयो नमो नमः ॥ १६ ॥

स्तोत्रं कृत्वा नमस्कृत्य देवदेवं विसर्जयेत् ।

इति रुद्र ! समाख्याता पूजा विष्णोर्महोत्सवः ॥ १७ ॥

यः करोति महाभक्त्या स याति परमं पदम् ।
 इमं यः पठतेऽध्यायं विष्णुपूजाप्रकाशकम् ।
 स त्रिभूयेत पापानि याति विष्णोः परं पदम् ॥ १८ ॥
 इति गरुडे महापुराणे त्रिंशोऽध्यायः ।

एकविंशोऽध्यायः ।

रुद्र उवाच । भूय एव जगन्नाथपूजां कथय मे प्रभो ! ।
 यया तरेयं संसारसागरं ह्यतिदुष्करम् ॥ १ ॥
 हरिरुवाच । अर्चनं विष्णुदेवस्य वक्ष्यामि वृषभध्वज ! ।
 तच्छृणुष्व महाभाग ! भुक्तिमुक्तिप्रदं शुभम् ॥ २ ॥
 कृत्वा स्नानं ततः सन्ध्यां ततो यागगृहं व्रजेत् ।
 प्रक्षाल्य पाणी पादौ च आचम्य च विशेषतः ॥ ३ ॥
 मूलमन्त्रं समस्तान्तु हस्तयोर्व्यापकं न्यसेत् ।
 मूलमन्त्रञ्च देवस्य शृणु रुद्र ! वदामि ते ॥ ४ ॥
 ओं श्रीं ह्रीं श्रीधराय विष्णवे नमः ।
 अयं यन्त्रः सुरेशस्य विष्णोरीशस्य वाचकः ॥ ५ ॥
 सर्वव्याधिहरश्चैव सर्वग्रहहरस्तथा ।
 सर्वपापहरश्चैव भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ ६ ॥
 अङ्गन्यासं ततः कुर्यादेभिर्मन्त्रैर्विचक्षणः ।
 ओं हां हृदयाय नमः, ओं ह्रीं शिरसे स्वाहा, ओं हं
 शिखायै वषट्, ओं ह्रैं कवचाय हूं, ओं ह्रौं नेत्रत्रयाय वीषट्,
 ओं हः अस्त्राय फट् ॥ ७ ॥
 इति मन्त्रः समाख्यातो मया ते प्रभविष्णुना ।
 न्यासं कृत्वात्मनो मुद्रां दर्शयेद्भिजितात्मवान् ॥ ८ ॥
 ततो ध्यायेत् परं विष्णुं हृत्कोटरसमाश्रितम् ।
 शङ्खचक्रसमायुक्तं कुण्डेन्दुधवलं हरिम् ॥ ९ ॥

श्रीवत्सकौस्तुभयुतं वनमालासमन्वितम् ।

रत्नहारकिरीटेन संयुक्तं परमेश्वरम् ।

अहं विष्णुरिति ध्यात्वा कृत्वा वै शोधनादिकम् ॥ १० ॥

यं च रमिति वीजैश्च कठिनीकृत्य नामभिः ।

अण्डमुत्पाद्य च ततः प्रणवेनैव भेदयेत् ॥ ११ ॥

तत्र पूर्वोक्तरूपन्तु भावयित्वा वृषध्वजः ।

आत्मपूजां ततः कुर्याद् गन्धपुष्पादिभिः शुभैः ॥ १२ ॥

आवाह्य पूजयेत् सर्वा देवता आसनस्य याः ।

मन्त्रैरेभिर्महादेव ! तन्मन्त्रं शृणु शङ्कर ! ॥ १३ ॥

विष्णुआसनदेवता आगच्छत । श्रीं समस्तपरिवारायांशुताय
नमः । श्रीं धात्रे नमः, श्रीं विधात्रे नमः, श्रीं गङ्गायै नमः,
श्रीं यमुनायै नमः । श्रीं शङ्खनिधये नमः, श्रीं पद्मनिधये नमः,
श्रीं चण्डाय नमः, श्रीं प्रचण्डाय नमः, श्रीं हारत्रियै नमः,
श्रीं आधारशक्त्यै नमः । श्रीं कूर्माय नमः, श्रीं अनन्ताय नमः,
श्रीं त्रियै नमः, श्रीं धर्माय नमः, श्रीं ज्ञानाय नमः, श्रीं वैरा-
ग्याय नमः, श्रीं ऐश्वर्याय नमः, श्रीं अधर्माय नमः, श्रीं
अज्ञानाय नमः, श्रीं अवैराग्याय नमः, श्रीं अनैश्वर्याय नमः ।
श्रीं सं सत्त्वाय नमः, श्रीं रं रजसे नमः, श्रीं तं तमसे नमः,
श्रीं कं स्कन्दाय नमः, श्रीं नं नीलाय नमः, श्रीं लां पद्माय
नमः, श्रीं अं अर्कमण्डलाय नमः, श्रीं सं सोममण्डलाय नमः,
श्रीं वं वह्निमण्डलाय नमः, श्रीं विमलायै नमः, श्रीं उत्कर्षिण्यै
नमः, श्रीं ज्ञानायै नमः, श्रीं क्रियायै नमः, श्रीं रोगायै नमः,
श्रीं प्रह्वयै नमः, श्रीं सत्यै नमः, श्रीं ईशानायै नमः, श्रीं अनु-
ग्रहायै नमः ॥ १४ ॥

गन्धपुष्पादिभिस्स्वेतैर्मन्त्रैरेतास्तु पूजयेत् ।

पूजयित्वा ततो विष्णं स्रष्टिसंस्कारकारिणम् ॥ १५ ॥

आवाह्यं मण्डले रुद्र ! पूजयेत् परमेष्ठरम् ।

अनेन विधिना रुद्र ! सर्वपापहरं हरिम् ॥ १६ ॥

यथात्मनि तथा देवे न्यासं कुर्वीत चादितः ।

मुद्रां प्रदर्शयेत् पश्चादध्यादि दर्शयेत्ततः ॥ १७ ॥

ज्ञानं कुर्यात्ततो वस्त्रं दद्यादाचमनं ततः ।

गन्धपुष्पं तथा धूपं दीपं दद्याच्चरुं ततः ॥ १८ ॥

प्रदक्षिणं ततो जप्यं ततस्तस्मिन् समर्पयेत् ।

अङ्गादीनां स्वमन्त्रैश्च पूजां कुर्वीत साधकः ॥ १९ ॥

देवस्य मूलमन्त्रेण हीति विद्धि वृषध्वज ! ।

मन्वान् शृणु त्रिनेत्र ! त्वं कथ्यमानान् मयाधुना ॥ २० ॥

ओं ह्रां हृदयाय नमः ओं ह्रीं शिरसे नमः ओं ह्रूं शिखायै
नमः ओं ह्रैं कवचाय नमः ओं ह्रौं नेत्रत्रयाय नमः ओं ह्रः
अस्त्राय नमः । ओं श्रिये नमः ओं शङ्काय नमः ओं पद्माय
नमः ओं चक्राय नमः ओं गदायै नमः ओं श्रीवत्साय नमः
ओं कौस्तुभाय नमः ओं वनमालायै नमः ओं पीताम्बराय नमः
ओं खड्गाय नमः ओं सुषलाय नमः ओं पाशाय नमः ओं अङ्गु-
शाय नमः ओं शार्ङ्गाय नमः ओं शराय नमः ओं ब्रह्मणे नमः
ओं नारदाय नमः ओं सर्वसिद्धेभ्यो नमः ओं भागवतेभ्यो नमः
ओं गुरुभ्यो नमः ओं परमगुरुभ्यो नमः ओं इन्द्राय सुराधिपतये
सवाहनपरिवाराय नमः ओं अग्नये तेजोऽधिपतये सवाहनप-
रिवाराय नमः । ओं यमाय प्रेताधिपतये सवाहनपरिवाराय
नमः । ओं निर्ऋतये रक्षोऽधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ।
ओं वरुणाय जलाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः । ओं
वायवे प्राणाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः । ओं सोमाय
नक्षत्राधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः । ओं ईशानाय विद्या-
धिपतये सवाहनपरिवाराय नमः । ओं अनन्ताय नागाधिप-

तये सवाहनपरिवाराय नमः । श्रीं ब्रह्मणे लोकाधिपतये
 सवाहनपरिवाराय नमः । श्रीं वज्राय हुं फट् नमः श्रीं शक्त्यै
 हुं फट् नमः । श्रीं दण्डाय हुं फट् नमः श्रीं खड्गाय हुं फट्
 नमः । श्रीं पाशाय हुं फट् नमः श्रीं ध्वजाय हुं फट् नमः
 श्रीं गदायै हुं फट् नमः श्रीं त्रिशूलाय हुं फट् नमः श्रीं चक्राय
 हुं फट् नमः श्रीं पद्माय हुं फट् नमः श्रीं वीं विश्वक्सेनाय
 नमः ॥ २१ ॥

एभिर्मन्त्रैर्महादेव ! पूजा अङ्गादयो नरैः ।

पूजयित्वा महात्मानं विष्णुं ब्रह्मस्वरूपिणम् ।

स्तुवीत चानया स्तुत्या परमात्मानमव्ययम् ॥ २२ ॥

विष्णवे देवदेवाय नमो वै प्रभविष्णवे ।

विष्णवे वासुदेवाय नमः स्थितिकाराय च ॥ २३ ॥

असिष्णवे नमश्चैव नमः प्रलयशायिने ।

देवानां प्रभवे चैव यज्ञानां प्रभवे नमः ॥ २४ ॥

मुनीनां प्रभवे नित्यं यक्षाणां प्रभविष्णवे ।

जिष्णवे सर्वदेवानां सर्वगाय महात्मने ॥ २५ ॥

ब्रह्मेन्द्ररुद्रवन्द्याय सर्वेशाय नमो नमः ।

सर्वलोकहितार्थाय लोकाध्यक्षाय वै नमः ॥ २६ ॥

सर्वगोप्त्रे सर्वकर्त्रे सर्वदुष्टविनाशिने ।

वरप्रदाय शान्ताय वरेण्याय नमो नमः ।

शरण्याय स्वरूपाय धर्मकामार्थदायिने ॥ २७ ॥

स्तुत्वा ध्यायेत् स्वरूपाय ब्रह्मरूपिणमव्ययम् ।

एवन्तु पूजयेद्विष्णुं मूलमन्त्रेण शङ्कर ! ॥ २८ ॥

मूलमन्त्रं जपेद्वापि यः स याति नरो हविम् ।

एतत् ते कथितं रुद्र ! विष्णोर्चनमुत्तमम् ॥ २९ ॥

रुद्रस्वः परमं गुह्यं भुक्तिसुक्तिप्रदं परम् ।

एतद् यच्च पठेद्द्विद्वान् विष्णुभक्तः पुमान् हर ! ।

शृणुयात् श्रावयेद्वापि विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ३० ॥

इति गरुडे महापुराणे एकत्रिंशोऽध्यायः ।

द्वात्रिंशोऽध्यायः ।

महेश्वर उवाच । पञ्चतत्त्वार्चनं ब्रूहि शङ्खचक्रगदाधर ! ।

येन विज्ञानमात्रेण नरो याति परं पदम् ॥ १ ॥

हरिरुवाच । पञ्चतत्त्वार्चनं वक्ष्ये तव शङ्कर ! सुव्रत ! ।

मङ्गल्यं मङ्गलं दिव्यं रहस्यं कामदं परम् ।

तच्छृणुष्व महादेव ! पवित्रं कलिनाशनम् ॥ २ ॥

एक एवाव्ययः शान्तः परमात्मा सनातनः ।

वासुदेवो भुवः शुद्धः सर्वव्यापी निरञ्जनः ॥ ३ ॥

स एव मायया देव ! पञ्चधा संस्थितो हरिः ।

लोकानुग्रहकृद्दिष्णुः सर्वदुष्टविनाशनः ॥ ४ ॥

वासुदेवस्वरूपेण तथा सङ्कर्षणेन च ।

तथा प्रद्युम्नरूपेणानिरुद्धाख्येन च स्थितः ।

नारायणस्वरूपेण पञ्चधा च ह्ययं स्थितः ॥ ५ ॥

एतेषां वाचका मन्त्रा एतान् शृणु हृषध्वज ! ।

ओं अं वासुदेवाय नमः श्रीं श्रीं सङ्कर्षणाय नमः श्रीं श्रीं

प्रद्युम्नाय नमः श्रीं अनिरुद्धाय नमः श्रीं नारायणाय नमः ॥ ६ ॥

पञ्चमन्त्राः समाख्याता देवानां वाचकास्तव ।

सर्वपापहृताः पुण्याः सर्वरोगविनाशनाः ॥ ७ ॥

अधुना संप्रवक्ष्यामि पञ्चतत्त्वार्चनं शुभम् ।

विधिना येन कर्त्तव्यं यैर्वा मन्त्रैश्च शङ्कर ! ॥ ८ ॥

आदौ ज्ञानं प्रभुर्वीत ज्ञात्वा सन्ध्यां समाचरेत् ।

अर्चनागारमासाद्य प्रक्षाल्याङ्गनादिकं तथा ॥ ८ ॥

आचम्योपविशेत् प्राञ्चो बद्धासनमभीषितम् ।

शोषणादि ततः कुर्यात् अं त्रौ रमिति मन्त्रकैः ॥ १० ॥

सामान्यकठिनीकृत्य चाण्डमुत्पादयेत्ततः ।

विभिद्याण्डं ततो ह्यण्डे भावयेत् परमेश्वरम् ॥ ११ ॥

वासुदेवं जगन्नाथं पीतकौषेयवाससम् ।

सहस्रादित्यसङ्काशं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥ १२ ॥

आत्मनो हृदि पद्मे तु ध्यायेत् तु परमेश्वरम् ।

ततः सङ्कर्षणं देवमात्मानं चिन्तयेत् प्रभुम् ।

प्रद्युम्नमनिरुद्धञ्च श्रीमन्नारायणं ततः ॥ १३ ॥

इन्द्रादींश्च सुरांस्तस्माद् देवदेवात् समुत्थितान् ।

चिन्तयेच्च ततो न्यासं कुर्याद् वै करयोर्द्वयोः ॥ १४ ॥

व्यापकं मूलमन्त्रेण चाङ्गन्यासं ततः परम् ।

अङ्गमन्त्रैर्महादेव ! तन्मन्त्रान् शृणु सुव्रत ! ॥ १५ ॥

ओं आं हृदयाय नमः ओं ईं शिरसे नमः ओं ऊं शिखायै
नमः ओं ऐं कवचाय नमः ओं औं नेत्रत्रयाय नमः ओं अः
अस्त्राय फट् ॥ १६ ॥

ओं समस्तपरिवारायाञ्चुताय नमः ओं धात्रे नमः ओं
विधात्रे नमः ओं आधारशक्त्यै नमः ओं कूर्माय नमः ओं अन-
न्ताय नमः ओं पृथिव्यै नमः ओं धर्माय नमः ओं ज्ञानाय
नमः ओं वैराग्याय नमः ओं ऐश्वर्याय नमः । ओं अधर्माय
नमः अज्ञानाय नमः । ओं अनैश्वर्याय नमः ओं अर्द्धमण्डलाय
नमः ओं सोममण्डलाय नमः ओं मं वज्रिमण्डलाय नमः ओं
वं वासुदेवाय परमब्रह्मणे शिवाय तेजोरूपाय व्याधिने सर्व-
देवाधिदेवाय नमः । ओं पाञ्चजन्याय नमः ओं सुदर्शनाय
नमः ओं गदायै नमः ओं पद्माय नमः ओं त्रियै नमः ओं

क्रियायै नमः श्रीं पुष्ट्यै नमः श्रीं शक्त्यै नमः श्रीं प्रीत्यै नमः
 श्रीं इन्द्राय नमः श्रीं अग्नये नमः श्रीं यमाय नमः श्रीं नैऋताय
 नमः श्रीं वरुणाय नमः श्रीं वायवे नमः श्रीं सोमाय नमः
 श्रीं ईशानाय नमः श्रीं अनन्ताय नमः श्रीं ब्रह्मणे नमः श्रीं
 विश्वक्सेनाय नमः श्रीं पद्माय नमः ॥ १७ ॥

एते मन्त्राः समाख्यातास्तव रुद्र ! समासतः ।

पूजा चैव प्रकर्त्तव्या मण्डले स्वस्तिकादिके ॥ १८ ॥

अङ्गन्यासश्च कृत्वा तु मुद्राः सर्वाः प्रदर्शयेत् ।

आत्मानं वासुदेवश्च ध्यात्वा चैव परेश्वरम् ॥ १९ ॥

आसनं पूजयेत् पश्चादावाह्य विधिवन्नरः ।

हारे धातुर्विधातुश्च पूजा कार्या वृषध्वज ! ॥ २० ॥

गरुडं पूजयेदग्रे वासुदेवस्य शङ्कर ! ।

शङ्कादिपद्मपर्यन्तं मध्यदेशे प्रपूजयेत् ॥ २१ ॥

धर्मं ज्ञानञ्च वैराग्यमैश्वर्यं पूर्वदेशतः ।

आग्नेयादिष्वर्चयेद्वा अधर्मादि चतुष्टयम् ॥ २२ ॥

मण्डलद्वयमध्ये तु कीर्त्तिता ह्यासनस्थितिः ।

पूर्वादिपद्मपत्रेषु पूज्याः सङ्कर्षणादयः ॥ २३ ॥

कर्णिकायां वासुदेवं पूजयेत् परमेश्वरम् ।

पाञ्चजन्यादयः पूज्याः ऐशान्यादिषु संस्थिताः ॥ २४ ॥

शक्तयश्चैव पूर्वादौ देवदेवस्य शङ्कर ! ।

इन्द्रादयो लोकपालाः पूज्याः पूर्वादिषु स्थिताः ॥ २५ ॥

अधोनागं तद्गङ्गान्तु ब्रह्माणं पूजयेत् सुधीः ।

इति स्थानक्रमो ज्ञेयो मण्डले शङ्कर ! त्वया ॥ २६ ॥

आवाह्य मण्डले देवं कृत्वा न्यासन्तु तस्य च ।

मुद्रां प्रदर्शय पाद्यादीन् दद्यान्मूलेन शङ्कर ! ॥ २७ ॥

ज्ञानं वक्त्रं तथाचामं नमस्कारं प्रदक्षिणम् ।

कुर्व्याच्छङ्कर ! मूलेन जपञ्चापि समर्पयेत् ॥ २८ ॥
 इदं स्तोत्रं जपेत् पश्चाद्वासुदेवमनुस्मरन् ।
 श्रीं नमो वासुदेवाय नमः शङ्कर्षणाय च ॥ २९ ॥
 प्रद्युम्नायादिदेवायानिरुद्धाय नमो नमः ।
 नमो नारायणायैव नराणां पतये नमः ॥ ३० ॥
 नरपूज्याय कीर्त्याय स्तुत्याय वरदाय च ।
 अनादिनिधनायैव पुराणाय नमो नमः ॥ ३१ ॥
 सृष्टिसंहारकर्त्रे च ब्रह्मणः पतये नमः ।
 नमो वै वेदवेद्याय शङ्खचक्रधराय च ॥ ३२ ॥
 कलिकल्मषत्रात्रे च सुरेशाय नमो नमः ।
 संसारवृक्षच्छेत्रे च मायाभेत्रे नमो नमः ॥ ३३ ॥
 बहुरूपाय तीर्थाय त्रिगुणाय नमो नमः ।
 ब्रह्मविष्णुशरूपाय मोक्षदाय नमो नमः ॥ ३४ ॥
 मोक्षद्वाराय धर्माय निर्वाणाय नमो नमः ।
 सर्वकामप्रदायैव परं ब्रह्मस्वरूपिणे ॥ ३५ ॥
 संसारसागरे घोरे निमग्नं मां समुद्धर ।
 त्वदन्यो नास्ति देवेश ! नास्ति त्राता जगत्प्रभो ! ॥ ३६ ॥
 त्वामेव सर्वगं विष्णुं गतोऽहं शरणं गतः ।
 ज्ञानदीपप्रदानेन तमोमुक्तं प्रकाशय ॥ ३७ ॥
 एवं स्तवीत देवेशं सर्वज्ञं शविनाशनम् ।
 अन्यैश्च वैदिकैः स्तोत्रैः स्तुत्वा च नीललोहित ! ॥ ३८ ॥
 पञ्चतत्त्वसमायुक्तं ध्यायेद्विष्णुं नरो हृदि ।
 विसर्जयेत्ततो देवमिति पूजा प्रकीर्तिता ॥ ३९ ॥
 सर्वकामप्रदां श्रेष्ठां वासुदेवस्य शङ्कर ! ।
 एतत्पूजनमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ ४० ॥
 इदञ्च यः पठेद्भुङ्क्ते ! पञ्चतत्त्वार्चनं नरः ।

शृणुयाच्छावयेद्वापि विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ४१ ॥

इति गरुडे महापुराणे द्वाविंशोऽध्यायः ।

त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ।

रुद्र उवाच । सुदर्शनस्य पूजां मे वद ब्रह्मगदाधर । ।

ग्रहरोगादिकं सर्वं यत् कृत्वा नाशमेति वै ॥ १ ॥

हरिरुवाच । सुदर्शनस्य चक्रस्य शृणु पूजां त्वषध्वज ! ।

ज्ञानमादौ प्रकुर्वीत पूजयेच्च हरिं ततः ॥ २ ॥

मूलमन्त्रेण वै न्यासं मूलमन्त्रं शृणुष्व च ।

सहस्रारं हुं फट् नमो मन्त्रः प्रणवपूर्वकः ।

कथितः सर्वदुष्टानां नाशको मन्त्रभेदकः ॥ ३ ॥

ध्यायेत् सुदर्शनं देवं हृदि पद्मेऽमले शुभे ।

शङ्खचक्रगदापद्मधरं सौम्यं किरीटिनम् ॥ ४ ॥

आवाह्य मण्डले देवं पूर्वोक्तविधिना हर ! ।

पूजयेद् गन्धपुष्पाद्यै रूपचारैर्महेश्वर ! ॥ ५ ॥

पूजयित्वा जपेन्मन्त्रं शतमष्टोत्तरं नरः ।

एवं यः कुरुते रुद्र ! चक्रस्यार्घ्नमुत्तमम् ॥ ६ ॥

सर्वरोगविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं समाप्नुयात् ।

एतत् स्तोत्रं जपेत् पश्चात् सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ ७ ॥

नमः सुदर्शनार्यैव सहस्रादित्यवर्चसे ।

ज्वालामालाप्रदीपाय सहस्राराय चक्षुषे ॥ ८ ॥

सर्वदुष्टविनाशाय सर्वपातकमर्दिने ।

सुचक्राय विचक्राय सर्वमन्त्रविभेदिने ॥ ९ ॥

प्रसवित्रे जगद्धात्रे जगद्धिध्वंसिने नमः ।

पालनार्थाय लोकानां दुष्टासुरविनाशिने ॥ १० ॥

जग्राय चैव सौम्याय चण्डाय च नमो नमः ।

नमश्चक्षुरूपाय संसारभयभेदिने ॥ ११ ॥
 मायापञ्चरभञ्चे च शिवाय च न नमो नमः ।
 ग्रहातिग्रहरूपाय ग्रहाणां पतये नमः ॥ १२ ॥
 कालाय मृत्यवे चैव भीमाय च नमो नमः ।
 भक्तानुग्रहदात्रे च भक्तगोप्त्रे नमो नमः ॥ १३ ॥
 विष्णुरूपाय शान्ताय चायुधानां धराय च ।
 विष्णुशस्त्राय चक्राय नमो भूयो नमो नमः ॥ १४ ॥
 इति स्तोत्रं महापुण्यं चक्रस्य तव कीर्त्तितम् ।
 यः पठेत् परया भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥ १५ ॥
 चक्रपूजाविधिं यस्य पठेद्बुद्धः जितेन्द्रियः ।
 स पापं भस्मसात् कृत्वा विष्णुलोकाय कल्पते ॥ १६ ॥
 इति महापुराणे गरुडे त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ।

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

रुद्र उवाच । पुनर्देवार्चनं ब्रूहि हृषीकेश गदाधर ! ।
 शृण्वतो नास्ति हृषीर्मे गदतस्तव पूजनम् ॥ १ ॥
 हरिरुवाच । हयग्रीवस्य देवस्य पूजनं कथयामि ते ।
 तच्छृणुष्व जगन्नाथो येन विष्णुः प्रतुष्यति ॥ २ ॥
 मूलमन्त्रं महादेव ! हयग्रीवस्य वाचकम् ।
 प्रवक्ष्यामि परं पुण्यं तदादौ शृणु शङ्कर ! ॥ ३ ॥
 ओं ह्रीं च्रीं शिरसे नमः इति प्रणवसंयुतः ।
 अयं नवाक्षरो मन्त्रः सर्वविद्याप्रदायकः ॥ ४ ॥
 अस्याङ्गानि महादेव ! तान् शृणुष्व वृषध्वज ! ।
 ओं श्रीं हृदयाय नमः ओं ह्रीं शिरसे स्वाहाहुक्तं
 शिरः प्रोक्तं श्रीं वषट् तथा ॥ ५ ॥
 श्रींकारयुक्ता देवस्य मिखा ज्ञेया वृषध्वज ! ।

श्रीं चै कवचाय हुं वै कवचं परिकीर्त्तितम् ॥ ६ ॥
 श्रीं चै नेत्रत्रयाय वीषट् नेत्रं देवस्य कीर्त्तितम् ।
 श्रीं हः अस्त्राय फट् अस्त्रं देवस्य कीर्त्तितम् ॥ ७ ॥
 पूजाविधिं प्रवक्ष्यामि तन्मे^१ निगदतः शृणु ।
 आदौ स्नात्वा तथाचम्य ततो यागगृहं व्रजेत् ॥ ८ ॥
 ततः प्रविश्य विधिवत् कुर्याद् शोषणादिकम् ।
 यं चै रमिति वीजैश्च कठिनीकृत्य लमिति ॥ ९ ॥
 अण्डमुत्पाद्य च ततः श्रींकारेणैव भेदयेत् ।
 अण्डमध्ये हयग्रीवमात्मानं परिचिन्तयेत् ॥ १० ॥
 शङ्खकुन्दे न्दुधवलं मृणालरजतप्रभम् ।
 शङ्खं चक्रं गदां पद्मं धारयन्तं चतुर्भुजम् ॥ ११ ॥
 किरीटिनं कुण्डलिनं वनमालासमन्वितम् ।
 सुरक्तं सुकपोलञ्च पीताम्बरधरं विभुम् ॥ १२ ॥
 भावयित्वा महात्मानं सर्वदेवैः समन्वितम् ।
 अङ्गमन्त्रैस्ततो न्यासं मूलमन्त्रेण वै तथा ॥ १३ ॥
 ततश्च दर्शयेन्मुद्रां शङ्खपद्मादिकां शुभाम् ।
 ध्यायेद् ध्यात्वाचयेद्विष्णुं मूलमन्त्रेण शङ्कर ! ॥ १४ ॥
 ततश्चावाहयेद्गुह्यं देवता आसनस्य याः ।
 श्रीं हयग्रीवासनस्य आगच्छत च देवताः ॥ १५ ॥
 आवाह्य मण्डले तास्तु पूजयेत् स्वस्तिकादिके ।
 हारे धातुर्विधातुश्च पूजा कार्या हृषध्वज ! ॥ १६ ॥
 समस्तपरिवाराय अच्युताय नम इति ।
 अस्य मध्ये ऽर्चनं कार्यं हारे गङ्गाञ्च पूजयेत् ॥ १७ ॥
 यमुनाञ्च महादेवीं शङ्खपद्मनिधी तथा ।
 गरुडं पूजयेदग्रे मध्ये शक्तिञ्च पूजयेत् ॥ १८ ॥
 आधाराख्यां महादेव ! ततः कूर्मं समर्चयेत् ।

अनन्तं पृथिवीं पश्चाद् धर्मज्ञानौ ततोऽर्चयेत् ।
 वैराग्यमथ चैश्वर्यमाग्नेयादिषु पूजयेत् ॥ १९ ॥
 अधर्माज्ञानावैराग्यानैश्वर्यादींस्तु पूर्वतः ।
 सत्त्वं रजस्तमश्चैव मध्यदेशेऽथ पूजयेत् ॥ २० ॥
 नन्दं नालञ्च पद्मञ्च मध्ये चैव प्रपूजयेत् ।
 अर्कसोमाग्निसंज्ञानां मण्डलानां हि पूजनम् ।
 मध्यदेशे प्रकर्त्तव्यमिति रुद्र ! प्रकीर्त्तितम् ॥ २१ ॥
 विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रियायोगे ह्यध्वज ! ।
 प्रह्नी सत्या तथेशानानुग्रहाः शक्तयो ह्यमृः ॥ २२ ॥
 पूर्वादिषु च पञ्चेषु पूज्याश्च विमलादयः ।
 अनुग्रहा कर्णिकायां पूज्या अयोऽर्थिभिर्नरैः ॥ २३ ॥
 प्रणवाद्यैर्नमोऽन्तैश्च चतुर्थ्यन्तैश्च नामभिः ।
 मन्त्रैरेतैर्महादेव ! आसनं परिपूजयेत् ॥ २४ ॥
 स्नानगन्धप्रदानेन पुष्पधूपप्रदानतः ।
 दीपनैवेद्यदानेन आसनस्यार्चनं शुभम् ॥ २५ ॥
 कर्त्तव्यं विधिनानेन इति हर ! प्रकीर्त्तितम् ।
 ततश्चावाहयेद् देवं ह्यग्नीवं सुरेश्वरम् ॥ २६ ॥
 वामनासापुटेनैव आगच्छन्तं विचिन्तयेत् ।
 आगच्छतः प्रयोगेण मूलमन्त्रेण शङ्कर ! ॥ २७ ॥
 आवाहनं प्रकर्त्तव्यं देवदेवस्य शङ्किनः ।
 आवाह्य मण्डले तस्य न्यासं कुर्यादतन्द्रितः ॥ २८ ॥
 न्यासं कृत्वा च तत्रस्थं चिन्तयेत् परमेश्वरम् ।
 ह्यग्नीवं महादेवं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ २९ ॥
 इन्द्रादिलोकपालैश्च संयुक्तं विष्णुमव्ययम् ।
 ध्यात्वा प्रदर्शयेद्भूद्वाः शङ्खचक्रादिकाः शुभाः ॥ ३० ॥
 पाद्यार्घ्याचमनीयानि ततो दद्याच्च विष्णवे ।

ज्ञापयेच्च ततो देवं पद्मनाभमनामयम् ॥ ३१ ॥
 देवं संस्थाप्य विधिवद्भक्तं दद्याद् वृषध्वज ! ।
 ततो ज्ञात्वा च मनं दद्यादुपवीतं ततः शुभम् ॥ ३२ ॥
 ततश्च मण्डले रुद्र ! ध्यायेद् देवं परेश्वरम् ।
 ध्यात्वा पाद्यादिकं भूयो दद्याद् देवाय शङ्कर ! ॥ ३३ ॥
 दद्याद् भैरवदेवाय मूलमन्त्रेण शङ्कर ! ।
 ओं क्षां हृदयाय नमः अनेन हृदयं यजेत् ॥ ३४ ॥
 ओं चीं शिरसे नमश्च शिरसः पूजनं भवेत् ।
 ओं क्षूं शिखायै नमश्च शिखामनेन पूजयेत् ॥ ३५ ॥
 ओं क्षैं कवचाय नमः कवचं परिपूजयेत् ।
 ओं क्षौं नेत्राय नमश्च नेत्रक्षानेन पूजयेत् ॥ ३६ ॥
 ओं क्षः अस्त्राय नमः इति अस्त्रक्षानेन पूजयेत् ।
 हृदयश्च शिरश्चैव शिखाश्च कवचस्तथा ॥ ३७ ॥
 पूर्वादिषु प्रदेशेषु ह्येतास्तु परिपूजयेत् ।
 कोणेष्वस्त्रं यजेद् रुद्र ! नेत्रं मध्ये प्रपूजयेत् ॥ ३८ ॥
 पूजयेत् परमां देवीं लक्ष्मीं लक्ष्मीप्रदां शुभाम् ।
 शङ्कं पद्मं तथा चक्रं गदां पूर्वादितोऽर्चयेत् ॥ ३९ ॥
 खड्गश्च सुषलं पाशमङ्कुशं सशरं धनुः ।
 पूजयेत् पूर्वतो रुद्र ! एभिर्मन्त्रैः स्वनामकैः ॥ ४० ॥
 श्रीवत्सं कौस्तुभं मालां तथा पीताम्बरं शुभम् ।
 पूजयेत् पूर्वतो रुद्र ! शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ४१ ॥
 ब्रह्माणं नारदं सिद्धं गुरुं परगुरुस्तथा ।
 गुरोश्च पादुके तद्वत् परमस्य गुरोस्तथा ॥ ४२ ॥
 इन्द्रं सवाहनं वायु परिवारयुतस्तथा ।
 अग्निं यमं निर्वृतिश्च वरुणं वायुमेव च ॥ ४३ ॥
 सोममीशाननामश्च ब्रह्माणं परिपूजयेत् ।

पूर्वादि चोर्ध्वपर्यन्तं पूजयेद् वृषभध्वज ! ॥ ४४ ॥
 वज्रं शक्तिं तथा दण्डं खड्गं पाशं ध्वजं गदाम् ।
 त्रिशूलश्चक्रपद्मे च आयुधान्यथ पूजयेत् ॥ ४५ ॥
 विश्वक्सेनं ततो देवमैशान्यां दिशि पूजयेत् ।
 एभिर्मन्त्रैर्नमोऽन्तैश्च प्रणवाद्यैर्वृषध्वज ! ॥ ४६ ॥
 पूजा कार्या महादेव ! ह्यनन्तस्य वृषध्वज ! ।
 देवस्य मूलमन्त्रेण पूजा कार्या वृषध्वज ! ।
 गन्धं पुष्पं तथा धूपं दीपं नैवेद्यमेव च ॥ ४७ ॥
 प्रदक्षिणं नमस्कारं जप्यं तस्मै समर्पणम् ।
 स्तवीत चानया स्तुत्या प्रणवाद्यैर्वृषध्वज ! ॥ ४८ ॥
 ओं नमो ह्यशिरसे विद्याध्यक्षाय वै नमः ।
 नमो विद्यास्वरूपाय विद्यादात्रे नमो नमः ॥ ४९ ॥
 नमः शान्ताय देवाय त्रिगुणायात्मने नमः ।
 सुरासुरनिहन्त्रे च सर्वदुष्टविनाशिने ॥ ५० ॥
 सर्वलोकाधिपतये ब्रह्मरूपाय वै नमः ।
 नमश्चेश्वरवन्द्याय शङ्खचक्रधराय च ॥ ५१ ॥
 नम आद्याय दान्ताय सर्वसत्त्वहिताय च ।
 त्रिगुणायागुणायैव ब्रह्मविष्णुस्वरूपिणे ।
 कर्त्रे हर्त्रे सुरेशाय सर्वगाय नमो नमः ॥ ५२ ॥
 इत्येवं संस्तुवं कृत्वा देवदेवं विचिन्तयेत् ।
 हृतपद्मे विमले रुद्र ! शङ्खचक्रं गदाधरम् ॥ ५३ ॥
 सूर्यकोटिप्रतीकाशं सर्वावयवसुन्दरम् ।
 हयग्रीवं महेशेश ! परमात्मानमव्ययम् ॥ ५४ ॥
 इति ते कथिता पूजा हयग्रीवस्य शङ्कर ! ।
 यः पठेत् परया भक्त्या स गच्छेत् परमं पदम् ॥ ५५ ॥
 इति गरुडे महापुराणे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

पञ्चविंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । न्यासादिकं प्रवक्ष्यामि गायत्र्यामृतं एव च ।

विष्णामित्रच्छषिश्चैव सविता चाथ देवता ॥ १ ॥

ब्रह्मशीर्षा रुद्रशिखा विष्णोर्हृदयसंस्थिता ।

विनियोगैकनयना कात्यायनसमोत्रजा ॥ २ ॥

तत्रै लोक्चरणा ज्ञेया पृथिवीकुक्षिसंस्थिता ।

एवं ज्ञात्वा तु गायत्रीं जपेद् द्वादशलक्षकम् ॥ ३ ॥

त्रिपदाष्टाक्षरा ज्ञेया चतुष्पादा षडक्षरा ।

जपेच्च त्रिपदा प्रोक्ता अर्चने च चतुष्पदा ॥ ४ ॥

न्यासे जपे तथा ध्याने अग्निकार्यं तथार्चने ।

गायत्रीं विन्यसेन्नित्यं सर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ ५ ॥

पादाङ्गुष्ठे गुल्फमध्ये जङ्घयोर्विद्धि जानुनोः ।

जर्वोर्गुह्ये च वृषणे नाभ्यां नाभौ तनूदरे ॥ ६ ॥

स्तनयोर्हृति कण्ठोष्ठमुखे तालुनि वांशयोः ।

नेत्रे भ्रुवोर्ललाटे च पूर्वस्यां दक्षिणोत्तरे ।

पश्चिमे मूर्ध्नि चाकारं न्यसेद्वर्णान् वदाम्यहम् ॥ ७ ॥

इन्द्रनीलञ्च वज्रिञ्च पीतं श्यामञ्च कापिलम् ।

श्वेतं विद्युत्प्रभं तारं कृष्णं रक्तं क्रमेण तत् ॥ ८ ॥

श्यामं शुक्लं तथा पीतं श्वेतं वै पद्मरागम् ।

शङ्खवर्णं पाण्डुरञ्च रक्तञ्चासवसन्निभम् ।

पर्कवर्णं समं सौम्यं शङ्खभं श्वेतमेव च ॥ ९ ॥

यद् यत् स्पृश्यति हस्तेन यच्च पश्यति चक्षुषा ।

पूतं भवति तत् सर्वं गायत्र्या न परं विदुः ॥ १० ॥

इति गारुडे महापुराणे पञ्चविंशोऽध्यायः ।

षट्चिंशोऽध्यायः ।

हरित्वाच । सन्ध्याविधिं प्रवक्ष्यामि शृणु रुद्राचनाशनम् ।

प्राणायामत्रयं कृत्वा सन्ध्यास्तनमुपक्रमेत् ॥ १ ॥

सप्रणवां सन्ध्याकृतिं गायत्रीं शिरसा सह ।

त्रिः पठेद्वायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ २ ॥

मनोवाक्कायजं द्वौषं प्राणायामैर्दहेद् द्विजः ।

तस्मात् सर्वेषु कालेषु प्राणायामपथे भवेत् ॥ ३ ॥

सायमग्निश्च मेल्युक्ता प्रातः सूर्योत्थपः पिबेत् ।

आपः पुनन्तु मध्याह्ने उपस्थश्च यथाविधि ॥ ४ ॥

आपोहिष्ठेष्ट्यचा कुर्वाणमार्जनन्तु कुशोदकैः ।

प्रणवेन तु संयुक्तं क्षिपेद्द्वारि पदे पदे ॥ ५ ॥

रजस्तमःस्वमोहोत्थान् जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिजान् ।

वाङ्मनःकर्मजान् दोषान् नवैतान्नवभिर्दहेत् ॥ ६ ॥

समुद्धृत्योदकं पाणी जप्त्वा च द्रुपदाक्षिपेत् ।

त्रिषडष्टौ द्वादशधा वर्त्तयेदघमर्षणम् ॥ ७ ॥

उदुत्यं चित्रमित्याभ्यामुपतिष्ठेद् दिवाकरम् ।

दिवारात्रौ च यत् पापं सर्वं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ८ ॥

पूर्वसन्ध्यां जपंस्तिष्ठेत् पश्चिमासुपविश्य च ।

महाव्याकृतिसंयुक्तां गायत्रीं प्रणवान्विताम् ॥ ९ ॥

दशभिर्जन्मजनितं शतेन तु पुराकृतम् ।

त्रियुगन्तु सहस्रेण गायत्रीं हन्ति दुष्कृतम् ॥ १० ॥

रक्ता भवति गायत्री सावित्री शुक्लवर्णिका ।

कृष्णा सरस्वती ज्ञेया सन्ध्यात्रयमुदाहृतम् ॥ ११ ॥

त्रीं सुविन्ध्यते हृदये त्रीं भुवः शिरसि व्यसिन्त्यते ।

नैः क्षितिर्नि शिखायाश्च गायत्रीः प्रथमं पठेत् ॥ १२ ॥

विन्यसेत् कवचे चिह्नान् द्वितीयं नेत्रयोर्न्यसेत् ।
 तृतीयेनाङ्गविन्यासं चतुर्थं सर्वतो न्यसेत् ॥ १३ ॥
 सन्ध्याकाले तु विन्यस्तं जपेद्देवैर्वेदमातरम् ।
 शिवस्तस्यास्तु सर्वाङ्गे प्राणायामपरं न्यसेत् ॥ १४ ॥
 त्रिपदा या तु गायत्री ब्रह्मविष्णुमहेश्वरी ।
 विनियोगमृषिच्छन्दो ज्ञात्वा तु जपमारभेत् ।
 सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥
 परोरजसि सारं तं तुरीयपदमीरितम् ।
 तं हन्ति सूर्यः सन्ध्यायां नोपास्ति कुरुते तु यः ॥ १६ ॥
 तुरीयस्य पदस्यापि ऋषिनिर्मल एव च ।
 छन्दस्तु देवी गायत्री परमात्मा च देवता ॥ १७ ॥
 इति गारुडे महापुराणे सन्ध्याविधिः षट्त्रिंशोऽध्यायः ।

सप्तचिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । गायत्री परमा देवी भुक्तिमुक्तिप्रदा च ताम् ।
 यो जपेत् तस्य पापानि विनश्यन्ति महामन्थपि ॥ १ ॥
 गायत्रीकल्पमाख्यास्ये भुक्तिमुक्तिप्रदञ्च तत् ।
 अष्टोत्तरं सहस्रं वा अथवाष्टशतं जपेत् ।
 त्रिसन्ध्यं ब्रह्मलोकी स्याच्छतजप्तं जलं पिबेत् ॥ २ ॥
 सन्ध्यायां सर्वपापघ्नीं देवीमावाह्य पूजयेत् ।
 भूर्भुवः स्वः स्वमन्त्रेण युतां द्वादशनामभिः ॥ ३ ॥
 गायत्रै नमः सावित्रै नमः सरस्वत्यै नमो नमः ।
 वेदमात्रे च सांक्त्यै ब्रह्माणी कौशिकी क्रमात् ॥ ४ ॥
 साध्वै सर्वार्थसाधिन्यै सहस्राक्ष्यै भूर्भुवः ।
 स्वरैः सुहृदादग्नौ समिधाप्रणं हविर्ब्रह्मम् ॥ ५ ॥
 अष्टोत्तरसहस्रं वाप्यथवाष्टशतं हृतम् ।

सर्वकामादिसिद्धयर्थं जुहुयात् सर्वकर्मसु ॥ ६ ॥

प्रतिमां चन्दनस्वर्णनिर्मितां प्रतिपूज्य च ।

यथा लक्ष्मणो जप्तव्यं पयोमूलफलाशनैः ।

अयुतद्वयहोमेन सर्वकामानवाप्नुयात् ॥ ७ ॥

उत्तरे शिखरे जाता भूम्यां पर्वतवासिनी ।

ब्रह्मणा समनुज्ञाता गच्छ देवि ! यथासुखम् ॥ ८ ॥

इति गारुडे महापुराणे गायत्रीमाहात्म्यं सप्तत्रिंशोऽध्यायः ।

अष्टत्रिंशोऽध्यायः ।

हरिर्वाच । नवम्यादौ यजेद् दुर्गां ह्रीं दुर्गे रक्षिणीति च ।

मातर्मातर्वरे दुर्गे सर्वकामार्थसाधने ! ।

अनेन बलिदानेन सर्वकामान् प्रयच्छ मे ॥ १ ॥

गौरी काली उमा दुर्गा भद्रा कान्तिः सरस्वती ।

मङ्गला विजया लक्ष्मीः शिवा नारायणी क्रमात् ।

मार्गे द्वतीयामारभ्य पूजयेत्तु वियोगभाक् ॥ २ ॥

अष्टादशभुजां खेटकं घण्टां दर्पणं तर्जनीम् ।

धनुर्ध्वजं डमरुकं परशुं पाशमेव च ॥ ३ ॥

शक्तिमुषलशूलानि कपालवज्रकाङ्कुशान् ।

शरं चक्रं शलाकाञ्च अष्टादशभुजां स्मरेत् ॥ ४ ॥

मन्त्रैः श्रीभगवत्याश्च प्रवक्ष्यामि जपादिकम् ।

श्रीं नमो भगवति चामुण्डे स्मशानवासिनि कपालहस्ते
महाप्रेतसमारुद्धे महाविमानमालाङ्गुले कालरात्रि बहु-
गणपरिवृते महामुखे बहुभुजे घण्टाडमरुकिङ्किणीके अष्टाद-
हासे किलि किलि हुं सर्वनादशब्दबहुले गजचर्मप्रावृतशरीरे
रुधिरमांसदिग्धे लोलोग्रजिह्वे महाराक्षसि रौद्रदंष्ट्राकाराले
भीमाङ्गहासे स्फुरितविद्युत्ससप्रभे चल चल करालवेगे हिलि

हिलि नलं प्रवेशय हुं जिह्वे चिं भृकुटिसुखि भीकारभद्रा-
 सने कपालमालावेष्टिते जटामुकुटशशाङ्गधारिणि अहाट्टहासे
 किलि किलि हुं हुं दंष्ट्राघोराश्वकारिणि सर्वविघ्नविनाशिनि
 इदं कर्म साधय साधय शीघ्रं कुरु कुरु कह कह अङ्गुशेन सम-
 नुप्रवेशय वङ्ग वङ्ग कम्पय कम्पय चल चल चालय चालय
 रुधिरमांसमद्याप्रिये हन हन कुट्ट कुट्ट छिन्द छिन्द मारय
 मारय अनुब्रूम वज्रशरीरं साधय साधय त्रैलोक्यगतमपि दुष्टं
 वा गृहीतमगृहीतं आवेशय आवेशय क्रामय क्रामय नृत्य
 नृत्य बन्ध बन्ध वला वला कोटराक्षि ऊर्ध्वकिशि उलूकवदने
 करकिङ्किणि करङ्गमालाधारिणि दह दह पच पच गृह्य गृह्य
 मण्डलमध्ये प्रवेशय प्रवेशय किं विलम्बसि ब्रह्मसत्ये न विष्णु-
 सत्ये न ऋषिसत्ये न रुद्रसत्ये न आवेशय आवेशय किलि किलि
 खिलि खिलि मिलि मिलि चिलि चिलि विकृतरूपधारिणि
 कृष्णभुजङ्गवेष्टितशरीरे सर्वग्रहावेशिनि प्रलम्बोष्ठि भूभग्नना-
 सिके विकटमुखि कपिलजटे ब्राह्मि भञ्ज भञ्ज ज्वल ज्वल
 कालमुखि खल खल पातय पातय रक्ताक्षि घूर्णय घूर्णपय
 भूमिं पातय पातय शिरो गृह्य गृह्य चक्षुर्मलिय मीलय भञ्ज
 ऋक्ष पादौ गृह्य गृह्य सुद्रां स्फोटय स्फोटय हुं हं फट् विदा-
 य विदारय त्रिशूलेन भेदय भेदय वज्रेण हन हन दण्डेन
 ताडय ताडय चक्रेण छेदय छेदय शक्तिना भेदय भेदय दंष्ट्रया
 दष्टय दष्टय कीलकेन कीलय कीलय कर्तृकया पाटय पाटय
 प्रङ्गुशेन गृह्य गृह्य शिरोर्त्तिज्वरमैकाहिकं द्वाहिकं त्राहिकं
 वातुर्थिकं डाकिनीस्कन्दग्रहान् मुञ्चापय मुञ्चापय लन लन
 उत्थापय उत्थापय भूमिं पातय पातय गृह्य गृह्य ब्रह्माणि
 एहि एहि माहेष्वरि एहि एहि कौमारि एहि एहि वाराहि
 एहि एहि ऐन्द्रि एहि एहि चामुण्डे एहि एहि वैष्णवि एहि

एहि नारसिंहि एहि एहि शिवदूति एहि एहि कपालिनि
 एहि एहि महाकालि एहि एहि रेवति एहि एहि शुष्करेवति
 एहि एहि आकाशरेवति एहि एहि हिमवन्तचारिणि एहि
 एहि कैलासचारिणि एहि एहि परमन्त्रं क्षिन्वि क्षिन्वि किलि
 किलि विम्बे अघोरे घोररूपिणि चामुण्डे रुद्रक्रोधान्वविनि-
 स्मृते असुरक्षयंकरि आकाशगामिनि, पाशेन बन्ध बन्ध समयं
 तिष्ठ तिष्ठ मण्डलं प्रवेशय प्रवेशय पातय पातय गृह्ण गृह्ण
 मुखं बन्ध बन्ध चक्षुर्वन्धय बन्धय हृदयं बन्ध बन्ध हस्तादौ
 बन्ध बन्ध दुष्टग्रहान् सर्वान् बन्ध बन्ध दिशां बन्ध बन्ध विदिशां
 बन्ध बन्ध ऊर्ध्वं बन्ध बन्ध अधस्ताद् बन्ध बन्ध भस्मना पानी-
 येन मृत्तिकया सर्षपैर्वा आवेशय आवेशय पातय पातय
 चामुण्डे किलि किलि विच्छेदं हुं फट् स्वाहा ।

अष्टोत्तरपदानां हि मालामन्त्रमही जपा ॥ ५ ॥

एकैकपदमष्टसहस्रधा त्रिमधुराक्ततिलाष्टसहस्रहोमः । म-
 हामांसेन त्रिमधुराक्तेन अष्टोत्तरसहस्रञ्च एकैकञ्च पदं जपेत् ।

तिलांस्त्रिमधुराक्तांश्च सहस्राष्टञ्च होमयेत् ।

महामांसं त्रिमधुरादथवा सर्वकर्मकृत् ।

वारिसर्षपभस्मादिन्नेपाद् युक्तादिके जयः ॥ ६ ॥

अष्टाविंशभुजा ध्येया अष्टादशभुजाथवा ।

द्वादशाष्टभुजा वापि ध्येया वापि चतुर्भुजा ॥ ७ ॥

असिखेटान्वितौ हस्तौ गदादण्डयुतौ परौ ।

शरचापयुतौ चान्यौ खड्गमुद्गरसंयुतौ ॥ ८ ॥

शङ्खघण्टान्वितौ चान्यौ ध्वजदण्डयुतौ परौ ।

अन्यौ परशुत्रक्राव्यौ डमरुदर्पणान्वितौ ॥ ९ ॥

शक्तिहस्ताश्रितौ नटनी चान्यौ मूषलान्वितौ ।

पाशतोमरसंयुतौ ठक्कापणवसंयुतौ ॥ १० ॥

तर्जयन्ती परैरैव ग्रन्थत् कलकलध्वनिम् ।

अभयस्वस्तिकाक्षी च महिषघ्नी च सिंहगा ॥ ११ ॥

जय त्वं कलभूतेशे सर्वभूतसमावृते ! ।

रक्ष मां निजभूतेभ्यो बलिं गृह्ण नमोऽस्तु ते ॥ १२ ॥

इति गरुडे महापुराणे अष्टत्रिंशोऽध्यायः ।

ऊनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

रुद्र उवाच । पुनर्देवार्चनं ब्रूहि संक्षेपेण जनार्दन ! ।

सूर्यस्य विष्णुरूपस्य भूक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥

वासुदेव उवाच । शृणु सूर्यस्य रुद्र ! त्वं पुनर्वक्ष्यामि पूजनम् ॥

ओं उच्चैःश्रवसे नमः ओं अरुणाय नमः ओं दण्डिने नमः ओं
पिङ्गलाय नमः । एते द्वारे प्रपूज्या वै एभिर्मन्त्रैर्द्वेषध्वज ! ॥ २ ॥

ओं अं भूताय नमः । इमन्तु पूजयेन्मध्ये प्रभूतामलसंज्ञ-
कम् । ओं अं विमलाय नमः ओं अं साराय नमः ओं अं आधा-
राय नमः ओं अं परममुखायै नमः । इत्याग्नेयादिकोणेषु
पूज्या वै विमलादयः ॥ ३ ॥

ओं पद्माय नमः ओं कर्णिकायै नमः । मध्ये तु पूजयेद्गुद्र !
पूर्वादिषु तथैव च । दीप्ताद्याः पूजयेन्मध्ये पूजयेत् सर्वतो-
मुखीम् । ओं वां दीप्तायै नमः ओं वीं सूक्ष्मायै नमः ओं वूं
भद्रायै नमः ओं वै जयायै नमः ओं वौ विभूत्यै नमः ओं वं
अधोरायै नमः ओं वं विद्युतायै नमः ओं वः विजयायै नमः ।
ओं सर्वतोमुख्यै नमः ॥ ४ ॥

ओं अक्रांसनाय नमः ओं आं सूर्यमूर्त्तये नमः । एतास्तु
पूजयेन्मध्ये हृन्मन्त्रान् शृणु शङ्कर ! । ओं हं सं खं खखोक्ताय
क्रां क्रीं सः स्वाहा । सूर्यमूर्त्तये नमः । अनेनावाहनं कुर्यात्
स्वापनं सन्निधानकम् । सन्निरोधनमन्त्रेण सकलीकरणस्तथा ॥ ५ ॥

सुद्राया दर्शनं बद्ध ! मूलमन्त्रेण पूजयेत् ।

तेजोरूपं रक्तवर्णं सितपद्मोपरि स्थितम् ।

एकचक्ररथारूढं द्विबाहुं धृतपद्मजम् ॥ ६ ॥

एवं ध्यायेत् सदा सूर्यं मूलमन्त्रं शृणुष्व च ।

ओं ह्रीं ह्रीं सः सूर्याय नमः ॥ ७ ॥

वारत्रयं पद्मसुद्रां विम्बसुद्राञ्च दर्शयेत् । ओं आं हृदयाय

नमः ओं अर्काय शिरसे स्वाहा ओं अः भूर्भुवः स्वः ज्वालिनि

शिखायै वषट् ओं हुं कवचाय हुं ओं भां नेत्राभ्यां वीषट्

ओं वः अस्त्राय फट् इति ॥ ८ ॥

आग्नेय्यामथवैशान्यां नैऋत्यामर्चयेद्हर ! ।

हृदयादि हि वायव्यान्नेत्रक्षान्तः प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥

दिक्षस्त्रं पूजयेद्दुद्र ! सोमन्तु श्वेतवर्णकम् ।

दले पूर्वेऽर्चयेद्दुद्र ! बुधं चामीकरप्रभम् ॥ १० ॥

दक्षिणे पूजयेद्दुद्र ! पीतवर्णं गुरुं यजेत् ।

पश्चिमे चैव भूतिशं उत्तरे भार्गवं सितम् ॥ ११ ॥

रक्तमङ्गारकञ्चैव आग्नेये पूजयेद्हर ! ।

शनैश्चरं कृष्णवर्णं नैऋत्यां दिशि पूजयेत् ॥ १२ ॥

राहुं वायव्यदेशे तु नव्यावर्त्तनिभं हर ! ।

ऐशान्यां धूमवर्णन्तु केतुं संपरिपूजयेत् ॥ १३ ॥

एभिर्मन्त्रैर्महादेव ! तच्छृणुष्व च शङ्कर ! ।

ओं सीं सोमाय नमः ओं वुं बुधाय नमः ओं हुं हृदयतये

नमः ओं भं भार्गवाय नमः ओं अं अङ्गारकाय नमः ओं शं शनै-

श्चराय नमः ओं रं राहवे नमः ओं कं केतवे नमः इति ॥ १४ ॥

पाद्यादीन् मूलमन्त्रेण दत्त्वा सूर्याय शङ्कर ! ।

नैवेद्यान्ते धेनुसुद्रां दर्शयेत् साधकोत्तमः ॥ १५ ॥

जम्बा चाष्टसहस्रन्तु तत्र तस्मै समर्पयेत् ।

ऐशान्यादिषु भूतेश ! तेजश्चक्षुः पूजयेत् ।
 ओं तेजश्चक्षुषाय हुं फां स्त्रं धा स्वाहा वीषट् ।
 निर्माष्यश्चार्पयेत्तस्मै ह्यर्घ्यं दद्यात्तस्मै हर ! ॥१६॥
 तिलतण्डुलसंयुक्तं रक्ताचन्दनचर्चितम् ।
 मन्त्रोदकेन संमिश्रं पुष्पधूपसमन्वितम् ॥१७॥
 कृत्वा शिरसि तत्पात्रं जानुभ्यामवलिङ्गितः ।
 दद्यादर्घ्यं तु सूर्याय हृन्मन्त्रेण वृषध्वज ! ॥१८॥
 मणं गुरुन् प्रपूज्याथ सर्वान् देवान् प्रपूजयेत् ।
 ओं गं गणपतये नमः । ओं अं गुरुभ्यो नमः ।
 सूर्यस्य कथिता पूजा कृत्वैतां विष्णुलोकभाक् ॥१९॥
 इति गारुडे महापुराणे जनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

चत्वारिंशोऽध्यायः ।

शङ्कर उवाच । माहेश्वरीञ्च मे पूजां वदशङ्खगदाधर ! ।
 यां ज्ञात्वा मानवाः सिद्धिं गच्छन्ति परमेश्वर ! ॥ १ ॥
 हरिरुवाच । शृणु माहेश्वरीं पूजां कथ्यमानां वृषध्वज ! ।
 आदौ ज्ञात्वा तथाचम्य आसने चोपविश्य च ।
 न्यासं कृत्वा मण्डले वै पूजयेच्च महेश्वरम् ॥ २ ॥
 मन्त्रैरेतैर्महेशान ! परिवारयुतं हरम् ।
 ओं ह्रीं शिवासनदेवता आगच्छत इति ।
 अनेनावाहयेद्गुद्र ! देवता आसनस्य याः ॥ ३ ॥
 ओं ह्रीं गणपतये नमः ओं ह्रीं सरस्वत्यै नमः ओं ह्रीं
 गन्दिने नमः ओं ह्रीं महाकालाय नमः ओं ह्रीं गङ्गायै नमः
 ओं ह्रीं लक्ष्म्यै नमः ओं ह्रीं अस्त्राय नमः इति ।
 एते हारे प्रपूज्या वै ज्ञानमन्त्रादिभिर्हरः ॥ ४ ॥

श्रीं हां ब्रह्मर्षे वासुधैपतये नमः । श्रीं हां गुह्ये नमः ।
 श्रीं हां आधरशक्त्यै नमः श्रीं हां अनन्ताय नमः श्रीं हां
 ज्ञानाय नमः श्रीं हां वैराग्याय नमः श्रीं हां ऐश्वर्याय नमः
 श्रीं हां अधर्माय नमः श्रीं हां अज्ञानाय नमः श्रीं हां अवै-
 राग्याय नमः श्रीं हां अनैश्वर्याय नमः । श्रीं हां ऊर्ध्वच्छन्दाय
 नमः श्रीं हां अधश्छन्दाय नमः श्रीं हां पद्माय नमः श्रीं हां
 कर्णिकायै नमः श्रीं हां वामायै नमः श्रीं हां ज्येष्ठायै नमः
 श्रीं हां रौद्रेय नमः । श्रीं हां काल्यै नमः श्रीं हां कालविल-
 रिण्यै नमः श्रीं हां बलप्रमथिन्यै नमः । श्रीं हां सर्वभूतदमन्यै
 नमः श्रीं हां मनोन्मन्यै नमः श्रीं हां मण्डलत्रितयाय नमः
 श्रीं हां ह्रीं हं शिवमूर्तये नमः श्रीं हां विद्याधिपतये नमः
 श्रीं हां ह्रीं ह्रीं शिवाय नमः श्रीं हां हृदयाय नमः श्रीं ह्रीं
 शिरसे नमः श्रीं ह्रं शिखायै नमः श्रीं ह्रै कवचाय नमः श्रीं
 ह्रौ नेत्रद्वयाय नमः श्रीं हः अस्त्राय नमः श्रीं सद्योजाताय
 नमः ॥ ५ ॥

श्रीं हां सिद्धेय नमः श्रीं हां ऋद्धेय नमः श्रीं हां द्यूतायै नमः
 श्रीं हां लक्ष्म्यै नमः श्रीं हां बोधायै नमः श्रीं हां काल्यै नमः
 श्रीं हां स्वधायै नमः श्रीं हां प्रभायै नमः ।

सत्यस्याष्टौ कला ज्ञेयाः पूर्वपूर्वादिषु स्थिताः ॥ ६ ॥

श्रीं हां वामदेवाय नमः । श्रीं हां रजसे नमः श्रीं हां
 रक्षायै नमः श्रीं हां रत्यै नमः श्रीं हां कन्यायै नमः श्रीं हां
 कामायै नमः श्रीं हां सजन्यै नमः श्रीं हां क्रियायै नमः श्रीं
 हां वृद्धेय नमः श्रीं हां कार्यायै नमः श्रीं हां रात्रेय नमः श्रीं
 हां भ्रात्र्यै नमः श्रीं हां मोहिन्यै नमः श्रीं हां त्वरायै नमः ।

वामदेवकलाज्ञेयास्त्रयोदश वृषध्वज ! ॥ ७ ॥

श्रीं हां ततप्रवृत्ताय नमः । श्रीं हां वृत्त्यै नमः श्रीं हां

प्रतिष्ठायै नमः श्रीं हां विद्यायै नमः श्रीं हां शास्त्रायै नमः ।
त्रेयास्तत्पुरुषस्यै नमः चतस्रो ह्यभभञ्ज ! ॥ ८ ॥

श्रीं हां अघोराय नमः । श्रीं हां उमायै नमः श्रीं हां
क्षमायै नमः श्रीं हां निद्रायै नमः श्रीं हां व्याधौ नमः श्रीं हां
क्षुधायै नमः श्रीं हां दृष्ट्यायै नमः । कलाषट्कं ह्यघोरस्य
विज्ञेयं भैरवं हर ! ॥ ९ ॥

श्रीं हां ईशानाय नमः । श्रीं हां समित्यै नमः श्रीं हां
अङ्गदायै नमः श्रीं हां क्षणायै नमः श्रीं हां मरिच्यै नमः
श्रीं हां ज्वालायै नमः । ईशानस्य कलाः पञ्च जानीहि ह्यभ-
भञ्ज ! ॥ १० ॥

श्रीं हां शिवपरिवारेभ्यो नमः । श्रीं हां इन्द्राय सुराधि-
पतये नमः । श्रीं हां अग्नये तेजोऽधिपतये नमः । श्रीं हां
यमाय प्रेताधिपतये नमः । श्रीं हां नैऋताय रक्षोऽधिपतये
नमः । श्रीं हां वरुणाय जलाधिपतये नमः । श्रीं हां वायवे
प्राणाधिपतये नमः । श्रीं हां सोमाय नेत्राधिपतये नमः ।
श्रीं हां ईशानाय सर्वविद्याधिपतये नमः । श्रीं हां अनन्ताय
नागाधिपतये नमः । श्रीं हां ब्रह्मणे सर्वलोकाधिपतये नमः
॥ ११ ॥

श्रीं हां धूलिचण्डेश्वराय नमः इति ।

आवाहनं स्थापनञ्च सन्निधानञ्च शङ्कर ! ।

सन्निरोधं तथा कुर्यात् सकलीकरणं तथा ।

तत्त्वव्यासञ्च मुद्राया दर्शनं ध्यानमेव च ॥ १२ ॥

पादमाचमनं ह्यर्घ्यं पुष्पाख्यभ्यङ्गदानकम् ।

तत उवर्त्तनं ज्ञानं सुगन्धञ्चातुलेपनम् ।

वस्त्रालङ्कारभोगाञ्च ह्यङ्गव्यासञ्च धूपकम् ।

दीपं नैवेद्यदानञ्च हस्तोद्वर्त्तनमेव च ।

पाद्यार्घ्याचमनं गन्धं ताम्बूलं गीतवादनम् ॥ १९ ॥

मृत्युं कृत्वादिकरणं मुद्राणां दर्शनं तथा ।

रूपं ध्यानं जपश्चाथ एकवक्त्राव एव च ।

मूलमन्त्रेण वै कुर्याज्जपपूजासमर्पणम् ।

माहेषी कथिता पूजा रुद्र ! पापविनाशिनी ॥ १४ ॥

इति गरुडे महापुराणे चत्वारिंशोऽध्यायः ।

एकचत्वारिंशोऽध्यायः ।

वासुदेव उवाच । श्रीं विश्वावसुर्नाम गन्धर्वः कन्यानाम-
धिपतिर्लभामि ते । कन्यां समुत्पाद्य तस्मै विश्वावसवे स्वाहा ।
स्त्रीलाभो मन्त्रजप्याश्च कालरात्रीं वदाम्यहम् ॥ १ ॥

श्रीं नमो भगवति ऋक्षकर्णं चतुर्भुजं । ऊर्ध्वं केशि त्रिन-
यने कालरात्रि मानुषाणां वसारुधिरभोजने अमुकस्य प्राप्त-
कालस्य मृत्युप्रदे हुं फट् हन हन दह दह मांसरुधिरं पच
पच ऋक्षपत्नि स्वाहा । न तिथिर्न च नक्षत्रं नोपवासो विधी-
यते ॥ २ ॥

क्रुद्धो रक्तेन संमार्ज्यं करौ ताभ्यां प्रगृह्य च । प्रदोषे संज-
पेत् लिङ्गं आमपात्रञ्च मारयेत् । श्रीं नमः सर्वतो यन्त्रास्थे-
तद् यथा जम्बुनि मोहनि सर्वशत्रुविदारिणि रक्ष रक्ष माम-
सुकं सर्वभयोपद्रवेभ्यः स्वाहा । शुक्रो नष्टे महादेव ! वक्ष्येऽहं
द्विजपादिह ॥ ३ ॥

इति गरुडे महापुराणे नानाविद्या समाप्ता

एकचत्वारिंशोऽध्यायः ।

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । पवित्रारोहणं वक्ष्ये शिखरसाशिवनाथनम् ।

आचार्यः साधकः कुर्यात् पुत्रकः समयो हर ! ॥ १ ॥

संवत्सरकृतां पूजां विघ्ने शो हरतेऽन्यथा ।

आषाढे आवणे माघे कुर्याद् भाद्रपदेऽपि वा ॥ २ ॥

सौवर्णरौप्यताम्रञ्च सूत्रं कार्पासिकं क्रमात् ।

ज्ञेयं कृतादौ संगृह्य कन्यया कर्त्तितञ्च यत् ॥ ३ ॥

त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य ततः कुर्यात् पवित्रकम् ।

ग्रन्थयो वामदेवेन सत्येन चालयेच्छिव ! ॥ ४ ॥

अघोरेण तु संशोध्य बद्धस्तत्पुरुषाद्भवेत् ।

धूपयेदीशमन्त्रेण तन्तुदेवा इति स्मृताः ॥ ५ ॥

ओंकारश्चन्द्रमा वह्निर्ब्रह्मा नागः शिखिध्वजः ।

रविर्विष्णुः शिवः प्रोक्तः क्रमात्तन्तुषु देवताः ॥ ६ ॥

अष्टोत्तरशतं कुर्यात् पञ्चाशत् पञ्चविंशतिम् ।

रुद्रोऽहन्तमादि विज्ञेयं मानञ्च ग्रन्थयो दश ॥ ७ ॥

चतुरङ्गुलान्तरालाः स्युर्ग्रन्थिनामानि च क्रमात् ।

प्रकृतिः पौरुषी वीरा चतुर्थी चापराजिता ॥ ८ ॥

जया च विजया रुद्रा अजिता च सदाशिव ! ।

मनोन्मनी सर्वमुखी इन्द्रकुलालुलतोऽथवा ॥ ९ ॥

रञ्जयेत् कुङ्कुमाद्यैस्तु कुर्याद्गन्धैः पवित्रकम् ।

सप्तम्यां वा त्रयोदश्यां शुक्लपक्षे तथेतरे ॥ १० ॥

क्षीरादिभिश्च संस्त्राप्य लिङ्गं गन्धादिभिर्यजेत् ।

दद्याद्गन्धपवित्रन्तु आत्मने ब्रह्मणे हर ! ॥ ११ ॥

पुष्पं गन्धशुतं दद्यान्मूलेनेशानगोचरे ।

पूर्वं च दण्डकाष्ठन्तु उत्तरे चामलकीफलम् ॥ १२ ॥

मृत्तिकां पश्चिमे दद्याद्दक्षिणे भस्मभूतयः ।

नैऋते ह्यगुरुं दद्याच्छिखामन्त्रेण मन्त्रवित् ।

वायव्यां सर्षपं दद्यात् कवचेन वृषध्वज ! ॥ १३ ॥

गृहं संवेद्य सूत्रेण दद्याद्गन्धपवित्रकम् ।

होमं कृत्वाग्नये दत्त्वा दद्याद् भूतबलिं तथा ॥१४॥

आमन्त्रितोऽसि देवेश ! गणैः सार्धं महेश्वर ! ।

प्रातस्त्वां पूजयिष्यामि अत्र सन्निहितो भव ॥१५॥

निमन्त्रयानेन तिष्ठेत् तु कुर्वन् गीतादिकं निशि ।

मन्त्रितानि पवित्राणि स्थापयेद्देवपार्श्वतः ॥१६॥

स्नात्वादित्यं चतुर्दश्यां प्राक् रुद्रश्च प्रपूजयेत् ।

ललाटस्थं विश्वरूपं ध्यात्वात्मानं प्रपूजयेत् ॥१७॥

अस्त्रेण प्रोक्षितान्येवं हृदयेनार्चितान्यथ ।

संहितामन्त्रितान्येव धूपितानि समर्पयेत् ॥१८॥

शिवतत्त्वात्मकं चादौ विद्यातत्त्वात्मकं ततः ।

आत्मतत्त्वात्मकं पश्चाद्देवकाख्यं ततोऽर्चयेत् ।

ओं ह्रीं शिवतत्त्वाय नमः । ओं ह्रीं विद्यातत्त्वाय नमः ।

ओं ह्रां आत्मतत्त्वाय नमः ॥१९॥

ओं ह्रां ह्रीं ह्रं ह्रौं सर्वतत्त्वाय नमः ।

ओं कालात्मना त्वया देव ! यद् दृष्टं मामके विधौ ।

कृतं क्लिष्टं समुत्सृष्टं हुतं गुप्तञ्च यत् कृतम् ।

सर्वात्मनात्मना शश्वो ! पवित्रेण त्वदिच्छया ।

ओं पूरय पूरय मखत्रतं तन्नियमेश्वराय सर्वतत्त्वा-

त्मकाय सर्वकारणपालिताय ओं ह्रां ह्रीं ह्रं ह्रैं ह्रीं शिवाय

नमः ॥ २० ॥

पूर्वैरनेन यो दद्यात् पवित्राणां चतुष्टयम् ।

दत्त्वा वज्रैः पवित्रञ्च गुरवे दक्षिणां दिशेत् ।

बलिं दत्त्वा द्विजान् भोज्य चण्डं प्रार्थ्य विसर्जयेत् ॥२१॥

इति गरुडे महापुराणे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । पवित्रारोपणं वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदं हरिः ।

पुरा देवासुरे युद्धे ब्रह्माद्याः शरणं ययुः ।

विष्णुश्च तेषां देवानां ध्वजं ग्रैवेयकं ददौ ॥ १ ॥

एतौ दृष्ट्वा विजृम्भन्ति दानवानब्रवीद्धरिः ।

विष्णुक्ते ह्यब्रवीन्नागो वासुकेरनुजस्तदा ॥ २ ॥

वृणीत च पवित्राख्यं वरश्चेदं वृषध्वज ! ।

ग्रैवेयं हरिदत्तन्तु मन्नान्ना ख्याति मेयति ।

इत्युक्ते तेन देवांस्तान्नाम्ना च तद्वरं ददौ ॥ ३ ॥

प्रावृट्काले तु ये मर्त्या नार्चिष्यन्ति पविचकैः ।

तेषां सांवत्सरी पूजा विफला च भविष्यति ।

तस्मात् सर्वेषु देवेषु पवित्रारोहणं क्रमात् ॥ ४ ॥

प्रतिपत् पौर्णमास्यान्ता यस्य या तिथिरुच्यते ।

द्वादश्यां विष्णवे कार्य्यं शुक्ले कृष्णेऽथवा हर ! ॥ ५ ॥

व्यतीपातेऽयने चैव चन्द्रसूर्यग्रहे शिव ! ।

विष्णवे वृद्धिकार्य्यं च गुरोरागमने तथा ।

नित्यं पवित्रमुद्दिष्टं प्रावृट्काले त्ववश्यकम् ॥ ६ ॥

कौषेयं पटसूत्रं वा कार्पासं क्षौममेव वा ।

कुशसूत्रं द्विजानां स्याद्राज्जां कौषेयपट्टकम् ॥ ७ ॥

वैश्यानाञ्छौर्णकं क्षौमं शूद्राणां नववस्त्रकम् ।

कार्पासं पद्मजञ्चैव सर्वेषां शस्तमीश्वर ! ॥ ८ ॥

ब्राह्मण्या कर्त्तितं सूत्रं त्रिगुणं त्रिगुणीकृतम् ।

ओंकारोऽथ शिवः सोमो ह्यग्निर्ब्रह्मा फणी रविः ॥ ९ ॥

विष्णोश्च विष्णुरित्येते स्थितास्तन्तुषु देवताः ।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च त्रिसत्रे देवता स्मृताः ॥ १० ॥

सौवर्णे राजते ताम्बे वैणवे मृण्मये न्यसेत् ।
 अङ्गुष्ठेन चतुःषष्टिः श्रेष्ठं मध्यं तदर्द्धतः ॥ ११ ॥
 तदर्द्धा तु कनिष्ठा स्यात् सूत्रमष्टोत्तरं शतम् ।
 उत्तमं मध्यमञ्चैव कन्यसं पूर्ववत् क्रमात् ॥ १२ ॥
 उत्तमोऽङ्गुष्ठमानेन मध्यमो मध्यमेन तु ।
 कन्यसे च कनिष्ठेन अङ्गुल्या ग्रन्थयः स्मृताः ।
 विमाने स्थण्डिले चैव एतत् सामान्यलक्षणम् ॥ १३ ॥
 शिवोद्धतं पवित्रन्तु प्रतिमायाञ्च कारयेत् ।
 हृन्नाभिरूमानेन जानुभ्यामवलम्बिनी ॥ १४ ॥
 अष्टोत्तरसहस्रेण चत्वारो ग्रन्थयः स्मृताः ।
 षट्त्रिंशच्च चतुर्विंश द्वादश ग्रन्थयोऽथवा ॥ १५ ॥
 उत्तमादिषु विज्ञेयाः पर्वभिर्वा पवित्रकम् ।
 चर्चितं कुङ्कुमेनैव हरिद्राचन्दनेन वा ॥ १६ ॥
 सोपवासः पवित्रन्तु पात्रस्थमधिवासयेत् ।
 अश्वत्थपत्रपुटके अष्टदिक्षु निवेशितम् ॥ १७ ॥
 दण्डकाष्ठं कुशाग्रञ्च पूर्वे सङ्कर्षणेन तु ।
 रोचनाकुङ्कुमेनैव प्रद्युम्नेन तु दक्षिणे ॥ १८ ॥
 युद्धार्थी फलसिद्धयर्थमनिरुद्धेन पश्चिमे ।
 चन्दनं नीलयुक्तञ्च तिलभस्माक्षतं तथा ।
 आग्नेयादिषु कोणेषु श्रियादीनां क्रमाग्रसेत् ॥ १९ ॥
 पवित्रं वासुदेवेन अभिमन्त्र्य सकृत् सकृत् ।
 दृष्ट्वा पुनः प्रपूज्याथ वस्त्रेणाच्छाद्य यत्नतः ॥ २० ॥
 देवस्य पुरतः स्थाप्यं प्रतिमामण्डलस्य वा ।
 पश्चिमे दक्षिणे चैव उत्तरे पूर्ववत् क्रमात् ॥ २१ ॥
 ब्राह्मणादींश्च संस्थाप्य कलसञ्चाथ पूजयेत् ।
 कलसञ्चाय कलसञ्चाय ममर्पयेत् ॥ २२ ॥

अधिवास्य पवित्रन्तु त्रिसूत्रेण नवेन वा ।
 वेदिकां वेष्टयित्वा तु आत्मानं कलसं युतम् ॥ २३ ॥
 अग्निकुण्डं विमानञ्च मण्डपं गृहमेव च ।
 सूत्रमेकन्तु संगृह्य दद्याद् देवस्य मूर्धनि ॥ २४ ॥
 दत्त्वा पठेद्दिभं मन्त्रं पूजयित्वा महेश्वरम् ।
 आवाहितोऽसि देवेश ! पूजार्थं परमेश्वर ! ।
 तत् प्रभातेऽर्चयिष्यामि सामग्राः सन्निधीभव ॥ २५ ॥
 एकरात्रं त्रिरात्रं वा अधिवास्य पवित्रकम् ।
 रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः संपूज्य केशवम् ॥ २६ ॥
 आरोपयेत् क्रमेणैव ज्येष्ठमध्यकनीयसम् ।
 धूपयित्वा पवित्रन्तु मन्त्रेणैवाभिमन्त्रयेत् ॥ २७ ॥
 प्रजप्तग्रन्थिकञ्चैव पूजयेत् कुसुमादिभिः ।
 गायत्र्या चार्चितं तेन देवं संपूज्य दापयेत् ॥ २८ ॥
 मम पुत्रकलत्राद्यैः सूत्रपुच्छन्तु धारयेत् ।
 विशुद्धग्रन्थिकं रम्यं महापातकनाशनम् ।
 सर्वपापक्षयं देव ! तवाग्रे धारयाम्यहम् ॥ २९ ॥
 एवं धूपादिनाभ्यर्च्य मध्यमादीन् समर्पयेत् ।
 पवित्रं वैष्णवं तेजः सर्वपातकनाशनम् ।
 धर्मकामार्थसिद्ध्यर्थं स्वकुण्डे धारयाम्यहम् ॥ ३० ॥
 वनमालां समभ्यर्च्य स्नेन मन्त्रेण दापयेत् ।
 नैवेद्यं विविधं दत्त्वा कुसुमादर्बलिं हरेत् ॥ ३१ ॥
 अग्निं सन्तप्य तत्रापि द्वादशाङ्गुलमानतः ।
 अष्टोत्तरशतैव दद्यादेकपवित्रकम् ॥ ३२ ॥
 आदौ दत्त्वार्घ्यमादित्ये तत्र चैकं पवित्रकम् ।
 विश्वक्सेनं ततः प्रार्थ्य गुरुमर्घ्यादिभिर्हर ! ।
 देवस्त्राग्रे पठेन्नन्त्रं कृताञ्जलिपुटस्थितः ॥ ३३ ॥

ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि पूजनादि कृतं मया ।
 तत् सर्वं पूर्णमेवास्तु त्वत्प्रसादात् सुरेश्वर ! ॥ ३४ ॥
 मणिविद्रुममालाभिर्मन्दारकुसुमादिभिः ।
 इयं सांवत्सरी पूजा तवास्तु गरुडध्वजः ! ॥ ३५ ॥
 वनमाला यथा देव ! कौस्तुभं सततं हृदि ।
 तद्वत् पवित्रं तन्मूनां मालां त्वं हृदये धर ॥ ३६ ॥
 एवं प्रार्थ्यं द्विजान् भोज्य दत्त्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम् ।
 विसर्जयेत् तु तेनैव सायाह्ने त्वपरिऽहनि ॥ ३७ ॥
 सांवत्सरीमिमां पूजां सम्पाद्य विधिवन्मया ।
 ब्रज पवित्रकेदानीं विष्णुलोकं विसर्जितः ॥ ३८ ॥
 इति गरुडे महापुराणे त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । पूजयित्वा पवित्राद्यैर्ब्रह्म ध्यात्वा हरिर्भवेत् ।
 ब्रह्मध्यानं प्रवक्ष्यामि मायायन्त्रप्रमर्दकम् ॥ १ ॥
 यच्छेद्वाङ्मनसा प्राज्ञस्तं यजेत् ज्ञानमात्मनि ।
 ज्ञानं महति संयच्छेद् य इच्छेद् ज्ञानमात्मनि ॥ २ ॥
 देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहङ्कारवर्जितम् ।
 वर्जितं भूततन्मात्रैर्गुणजन्माशनादिभिः ॥ ३ ॥
 स्वप्रकाशं निराकारं सदानन्दमनादि यत् ।
 नित्यं शुद्धं बुद्धसृद्धं सत्यमानन्दमद्वयम् ॥ ४ ॥
 तुरीयमक्षरं ब्रह्म अहमस्मि परं पदम् ।
 अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिरपि गीयते ॥ ५ ॥
 आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ।
 इन्द्रियाणि ज्ञयानाहुर्विषयास्तुष्टु गोचराः ॥ ६ ॥
 आत्मेन्द्रियमनोयुक्तो भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ।

यस्तु विज्ञानवाङ्मनेन युक्तेन मनसा सदा ।
 स तु तत्पदमाप्नोति स हि भूयो न जायते ॥ ७ ॥
 विज्ञानसारधिर्यस्य मनःप्रग्रहवान्नरः ।
 स्वर्धून्याः पारमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ८ ॥
 अहिंसादि यमः प्रोक्तः शौचादि नियमः स्मृतः ।
 पद्माद्युक्तं आसनञ्च प्राणायामो मरुज्जयः ॥ ९ ॥
 प्रत्याहारो जयः प्रोक्तो ध्यानमीश्वरचिन्तनम् ।
 मनोवृत्तिर्धारणा स्यात् समाधिर्ब्रह्मणि स्थितिः ॥ १० ॥
 अमूर्त्तौ चेत् ऋणी स्यात् तु ततो मूर्त्तिं विचिन्तयेत् ।
 हृत्पद्मकर्णिकामध्ये शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ११ ॥
 श्रीवत्सकौस्तुभयुतो वनमालाश्रिया युतः ।
 नित्यः शुद्धो बुद्धियुक्तः सत्यानन्दाह्वयः परः ॥ १२ ॥
 आत्माहं परमं ब्रह्म परमज्योतिरेव तु ।
 चतुर्विंशतिमूर्त्तिः स शालग्रामशिलास्थितः ॥ १३ ॥
 द्वारकादिशिलासंस्थो ध्येयः पूज्योऽपि वा हरिः ।
 मनसोऽभीषितं प्राप्य देवो वैमानिको भवेत् ।
 निष्कामो मुक्तिमाप्नोति मूर्त्तिं ध्यायन् स्तुवन् जपन् ॥ १४ ॥
 इति गरुडे महापुराणे चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । प्रसङ्गात् कथयिष्यामि शालग्रामस्य लक्षणम् ।
 शालग्रामशिलास्पर्शात् कोटिजन्माघनाशनम् ॥ १ ॥
 शङ्खचक्रगदापद्मी केशवाख्यो गदाधरः ।
 साजकौमोदकीचक्रशङ्खी नारायणो विभुः ॥ २ ॥
 सचक्रशङ्खाजगदो माधवः श्रीगदाधरः ।
 गदाजशङ्खचक्री वा गोविन्दोऽर्घ्यो गदाधरः ॥ ३ ॥

पद्मशङ्कारिगदिने विष्णुरूपाय ते नमः ।
 सशङ्खाजगदाचक्रमधुसूदनमूर्त्तये ॥ ४ ॥
 नमो गदारिशङ्खाजमूर्त्तिर्बै विक्रमाय च ।
 सारिकौमोदकीपद्मशङ्खवामनमूर्त्तये ॥ ५ ॥
 चक्राजशङ्खगदिने नमः श्रीधरमूर्त्तये ।
 हृषीकेशायाजगदाशङ्खिने चक्रिणे नमः ॥ ६ ॥
 साजचक्रगदाशङ्खपद्मनाभस्वरूपिणे ।
 दामोदरशङ्खचक्रमदापद्मिन्मोनमः ॥ ७ ॥
 सारिशङ्खगदाजाय वासुदेवाय वै नमः ।
 शङ्खाजचक्रगदिने नमः सङ्कर्षणाय च ॥ ८ ॥
 सुशङ्खसुगदाजारिष्ठते प्रद्युम्नमूर्त्तये ।
 नमोऽनिरुद्धाय गदाशङ्खाजारिविधारिणे ॥ ९ ॥
 साजशङ्खगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये ।
 नमोऽधोऽक्षजरूपाय गदाशङ्कारिपद्मिने ॥ १० ॥
 नृसिंहमूर्त्तये पद्मगदाशङ्कारिधारिणे ।
 पद्मारिशङ्खगदिने नमोऽस्त्वच्युतमूर्त्तये ॥ ११ ॥
 सशङ्खचक्राजगदं जनार्दनमिहानये ।
 उपेन्द्रं सगदं सारिं पद्मशङ्खिन्मो नमः ॥ १२ ॥
 सुचक्राजगदाशङ्खयुक्ताय हरिमूर्त्तये ।
 सगदाजारिशङ्खाय नमः श्रीकृष्णमूर्त्तये ॥ १३ ॥
 शालग्रामशिलाहारगतलग्नहिचक्रधृक् ।
 शृङ्गाभो वासुदेवाख्यः सोऽव्याहः श्रीगदाधरः ॥ १४ ॥
 लग्नहिचक्रो रक्ताभः पूर्वभागन्तु पद्मधृक् ।
 सङ्कर्षणोऽथ प्रद्युम्नः सूक्ष्मचक्रस्तु पीतकः ॥ १५ ॥
 सदीर्घः सशिरश्छिद्रो योऽनिरुद्धस्तु वर्तुलः ।
 ॥ १६ ॥

मध्ये गदाकृतीरेखा नाभिचक्रो महीकृतः ।
 पृथुवक्षो नृसिंहो वः कपिलोऽव्यात्तिविन्दुकः ॥ १७ ॥
 अथवा पञ्चविन्दुस्तत् पूजनं ब्रह्मचारिणः ।
 वराहशक्तिलिङ्गोऽव्याद्विषमद्वयचक्रकः ॥ १८ ॥
 नीलस्त्रिरेखः स्थूलोऽथ कूर्ममूर्तिः स विन्दुमान् ।
 कृष्णः स वर्तुलावर्तः पातु वो नतपृष्ठकः ॥ १९ ॥
 श्रीधरः पञ्चरेखोऽव्यादनमाली गदाङ्कितः ।
 वामनो वर्तुलो ऋक्सो वामचक्रः सुरेश्वरः ॥ २० ॥
 नानावर्णोऽनेकमूर्तिर्नागभोगी त्वनन्तकः ।
 स्थूलो दामोदरो नीलो मध्ये चक्रः सुनीलकः ॥ २१ ॥
 सङ्कीर्णद्वारको वाव्यादथ ब्रह्मा सुलोहितः ।
 सदीर्घरेखः शुधिर एकचक्राम्बुजः पृथुः ॥ २२ ॥
 पृथुच्छिद्रः स्थूलचक्रः कृष्णो विन्दुश्च विन्दुमत् ।
 हयग्रीवोऽङ्गुशाकारः पञ्चरेखः सकौस्तुभः ॥ २३ ॥
 वैकुण्ठो मणिरत्नाभ एकचक्राम्बुजोऽसितः ।
 मत्स्यो दीर्घोऽम्बुजाकारो द्वाररेखश्च पातु वः ॥ २४ ॥
 रामचक्रो दक्षरेखः श्यामो वोऽव्यात्तिविक्रमः ।
 शालग्रामे द्वारकायां स्थिताय गदिने नमः ॥ २५ ॥
 एकद्वारे चतुश्चक्रं वनमालाविभूषितम् ।
 स्वर्णरेखासमायुक्तं गोप्यदेन विराजितम् ।
 कदम्बकुसुमाकारं लक्ष्मीनारायणोऽवतु ॥ २६ ॥
 एकेन लक्षितो योऽव्यान्नदाधारी सुदर्शनः ।
 लक्ष्मीनारायणो द्वाभ्यां त्रिभिर्मूर्तेस्त्रिविक्रमः ॥ २७ ॥
 चतुर्भिश्च चतुर्व्यूहो वासुदेवश्च पञ्चभिः ।
 प्रद्युम्नः षड्भिरेव स्यात् सङ्कर्षण इतस्ततः ॥ २८ ॥
 पुरुषोत्तमोऽष्टाभिः स्यान्नवव्यूहो नवाङ्कितः ।

दशावतारो दशभिरनिरुद्धोऽवतादय ॥ २८ ॥
 द्वादशात्मा द्वादशभिरत ऊर्ध्वमनन्तकाः ।
 विष्णोर्मूर्तिमयं स्तोत्रं यः पठेत् स दिवं व्रजेत् ॥ ३० ॥
 ब्रह्मा चतुर्मुखो दण्डी कमण्डलुयुगान्वितः ।
 महेश्वरः पञ्चवक्त्रो दशबाहुर्वृषध्वजः ॥ ३१ ॥
 यथायुधस्तथा गौरी चण्डिका च सरस्वती ।
 महालक्ष्मीर्मातरश्च पद्महस्तो दिवाकरः ॥ ३२ ॥
 गजास्थश्च गणः स्कन्दः षण्मुखोऽनेकधागुणाः ।
 एतेऽर्चिताः स्थापिताश्च प्रासादे वास्तुपूजिते ।
 धर्मार्थकाममोक्षाद्याः प्राप्यन्ते पुरुषेण च ॥ ३३ ॥
 इति गरुडे महापुराणे वासुदेवमूर्त्यः पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । वास्तुं संचेपतो वक्ष्ये गृहादौ विघ्ननाशनम् ।
 ईशानकोणादारभ्य ह्येकाशीतिपदे यजेत् ॥ १ ॥
 ईशाने च शिरः पादौ नैऋतेऽन्यनिले करौ ।
 आवासवासवेश्मादौ पुरे ग्रामे वणिक्पथे ॥ २ ॥
 प्रासादारामदुर्गेषु देवालयमठेषु च ।
 द्वाविंशत् तु सुरान् वाह्ने तदन्तश्च त्रयोदश ॥ ३ ॥
 ईशश्चैवाथ पर्जन्यो जयन्तः कुलिशायुधः ।
 सूर्यः सत्यो भृगुश्चैव आकाशो वायुरेव च ॥ ४ ॥
 पूषा च वितथश्चैव ब्रह्मर्षे चयमावुभौ ।
 गन्धर्वो भृगुराजस्तु सृगः पितृगणस्तथा ॥ ५ ॥
 द्वौ वारिकोऽथ सुग्रीवः पुष्पदन्तो गणाधिपः ।
 असुरः शेषपादौ च रोगोऽहिसृष्ट्य एव च ॥ ६ ॥
 एतान् पठित्वा वास्तुं संचेपतो विघ्ननाशनम् ।

वैहिर्वात्रिंशद्देवे तु तदन्तश्चतुरः शृणु ॥ ७ ॥
 ईशानादिचतुष्कोणसंस्थितान् पूजयेद् बुधः ।
 आपश्चैवाथ सावित्री जयो रुद्रस्तथैव च ॥ ८ ॥
 मध्ये नवपदे ब्रह्मा तस्याष्टौ च समीपगान् ।
 देवानेकोत्तरानेतान् पूर्वादौ नामतः शृणु ॥ ९ ॥
 अर्थमा सविता चैव विवस्वान् विबुधाधिपः ।
 मित्रोऽथ राजयक्ष्मा च तथा पृथ्वीधरः क्रमात् ।
 अष्टमश्चापवत्सश्च परितो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ १० ॥
 ईशानकोणादारभ्य दुर्गे च वंश उच्यते ।
 आग्नेयकोणादारभ्य वंशो भवति दुर्धरः ॥ ११ ॥
 अदितिं हिमवन्तश्च जयन्तश्च इदं त्रयम् ।
 नायिका कलिका नाम शक्राहन्वर्वगाः पुनः ।
 वास्तुदेवान् पूजयित्वा गृहप्रासादकृद्भवेत् ॥ १२ ॥
 सुरेज्यः पुरतः कार्थ्योदिश्याग्नेय्यां महानसम् ।
 कपिनिर्गमणे येन पूर्वतः सत्त्वमण्डपम् ॥ १३ ॥
 गन्धपुष्पगृहं कार्थ्यमेशान्यां पट्टसंयुतम् ।
 भाण्डागारश्च कैवैर्यां गोष्ठागारश्च वायवे ॥ १४ ॥
 उदगाश्रयं वारुण्यां वातायनसमन्वितम् ।
 समित्कुशेन्धनस्थानमायुधानाञ्च नैर्ऋते ॥ १५ ॥
 अभ्यागतालयं रम्यं सशय्यासनपादुकम् ।
 तोयाग्निदीपसदृश्वर्त्युक्तं दक्षिणतो भवेत् ॥ १६ ॥
 गृहान्तराणि सर्वाणि सजलैः कदलीगृहैः ।
 पञ्चवर्णैश्च कुसुमैः शोभितानि प्रकल्पयेत् ॥ १७ ॥
 प्राकारन्तर्हृदिद्यात् पञ्चहस्तप्रमाणतः ।
 एवं विष्णुश्रमं कुर्याद्वनैश्चोपवनैर्युतम् ॥ १८ ॥
 चतुःषष्टिपदी वास्तुः प्रासादादौ प्रयजितः ।

मध्ये चतुष्पदी ब्रह्मा द्विपदास्वर्यमादयः ॥१८॥
 कर्णे चैवाथ शिखाद्यास्तथा देवाः प्रकीर्त्तिताः ।
 तेभ्यो ह्यभयतः सार्द्धादन्येऽपि द्विपदाः सुराः ।
 चतुःषष्टिपदा देवा इत्येव परिकीर्त्तिताः ॥२०॥
 चरकी च विदारी च पूतना पापराक्षसी ।
 ईशानाद्यास्ततो वाह्यं देवाद्या हेतुकादयः ॥ २१ ॥
 हेतुकस्त्रिपुरान्तश्च अग्निवेतालकौ यमः ।
 अग्निजिह्वः कालकश्च करालो ह्येकपादकः ॥ २२ ॥
 ऐशान्यां भीमरूपस्तु पाताले प्रेतनायकः ।
 आकाशे गन्धमाली स्यात् क्षेत्रपालांस्ततो यजित् ॥ २३ ॥
 विस्ताराभिहतं दैर्घ्यं राशिं वास्तोस्तु कारयेत् ।
 कृत्वा च वसुभिर्भागं शेषञ्चैवायमर्पयेत् ॥ २४ ॥
 पुनर्गुणितमष्टाभिर्ऋत्तभागान्तु भाजयेत् ।
 यच्छेषं तद्भवेद्वृत्तं भागैर्हृत्वा व्ययं भवेत् ॥ २५ ॥
 ऋत्तं चतुर्गुणं कृत्वा नवभिर्भागहारितम् ।
 शेषमंशं विजानीयाद् देवलस्य मतं यथा ॥ २६ ॥
 अष्टाभिर्गुणितं पिण्डं षष्टिभिर्भागहारितम् ।
 यच्छेषं तद्भवेज्जीवं मरणं भूतहारितम् ॥ २७ ॥
 वास्तुक्रोडे गृहं कुर्यान्न पृष्ठे मानवः सदा ।
 वामपार्श्वेन स्वपिति नात्र कार्या विचारणा ॥ २८ ॥
 सिंहकन्यातुलायाश्च द्वारं शुद्धेदथोत्तरम् ।
 एवञ्च वृश्चिकादौ स्यात् पूर्वदक्षिणपश्चिमम् ॥२९॥
 द्वारं दीर्घार्धविस्तारं द्वाण्यष्टौ स्मृतानि च ॥३०॥
 स्वतल्पे प्लवनीचत्वं सर्पेण सूत्रभाजनम् ।
 पुच्छहीनान्तु रौद्रेण वीर्यघ्नं दक्षिणे तथा ॥३१॥

धनदे नृपपीडादं बन्धनं रोगदं जले ॥३२॥
 नृपभीतिर्नृतापत्यं ह्यनपत्यञ्च वैरिदम् ।
 अर्थदे चार्थहानिश्च दोषदं पुत्तमृत्युदम् ।
 द्वाराण्युत्तरसंज्ञानि पूर्वद्वाराणि वचस्यहम् ॥३३॥
 अग्निभीतिर्वहुकन्या धनसम्मानकं पदम् ।
 राजघ्नं रोगदं पूर्वं फलतो द्वारमीरितम् ॥ ३४ ॥
 ईशानादौ भवेत् पूर्वमाग्नेयादौ तु दक्षिणम् ।
 नैऋत्यादौ पश्चिमं स्याद्वायव्यादौ तु चोत्तरम् ।
 अष्टाभिः कृते भागे द्वाराणाञ्च फलाफलम् ॥ ३५ ॥
 अश्वत्थप्लक्ष्मण्योधाः पूर्वादौ स्यादुडुम्बरः ।
 गृहस्य शोभनः प्रोक्त ईशाने चैव शाल्मलिः ।
 पूजितो विघ्नहारी स्यात् प्रासादस्य गृहस्य च ॥ ३६ ॥

इति महापुराणे गरुडं वास्तुमानलक्षणं

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । प्रासादानां लक्षणञ्च वक्ष्ये शौनक ! तच्छृणु ।

चतुःषष्टिपदं कृत्वा दिग्विदिक्षूपलक्षितम् ॥ १ ॥
 चतुष्कोणं चतुर्भिश्च द्वाराणि सूर्य्यसंख्यया ।
 चत्वारिंशाष्टभिश्चैव भित्तीनां कल्पना भवेत् ॥ २ ॥
 ऊर्ध्वं क्षेपसमा जङ्घा तदूर्ध्वं द्विगुणं भवेत् ।
 गर्भविस्तारविस्तीर्णा शुकाङ्घ्रिश्च विधीयते ॥ ३ ॥
 तत्त्रिभागेन कर्त्तव्यः पञ्चभागेन वा पुनः ।
 निर्गमस्तु शुकाङ्घ्रेश्च उच्छ्रायः शिखराङ्घ्रिगः ॥ ४ ॥
 चतुर्धा शिखरं कृत्वा त्रिभागे वेदिबन्धनम् ।
 चतुर्थे पुनरस्यैव कण्ठमाम्बलसाधनम् ॥ ५ ॥

अथवापि समं वास्तु कृत्वा षोडशभागिकम् ।
 तस्य मध्ये चतुर्भागादौ गर्भन्तु कारयेत् ॥ ६ ॥
 भागद्वादशिकां भित्तिं ततश्च परिकल्पयेत् ।
 चतुर्भागेन भित्तीनामुच्छायः स्यात् प्रमाणतः ॥ ७ ॥
 द्विगुणः शिखरोच्छायो भित्त्युच्छायाच्च मानतः ।
 शिखरार्द्धस्य चार्द्धेन विधेयास्तु प्रदक्षिणाः ॥ ८ ॥
 चतुर्दिक्षु तथा ज्ञेयो निर्गमस्तु तथा बुधैः ।
 पञ्चभागेन संभज्य गर्भमानं विचक्षणः ॥ ९ ॥
 भागमेकं गृहीत्वा तु निर्गमं कल्पयेत् पुनः ।
 गर्भसूत्रसमो भागादथतो मुखमण्डपः ।
 एतत् सामान्यमुद्दिष्टं प्रासादस्य हि लक्षणम् ॥ १० ॥
 लिङ्गमानमथो वच्चे पीठो लिङ्गसमो भवेत् ।
 द्विगुणेन भवेद् गर्भः समन्ताच्छीनक ! ध्रुवम् ।
 तद्विधा च भवेद् भित्तिर्जङ्घा तद्विस्तारार्द्धगा ॥ ११ ॥
 द्विगुणं शिखरं प्रोक्तं जङ्घायाश्चैव शीनक ! ।
 पीठगर्भावरं कर्म तन्मानेन शुकाङ्घ्रिकाम् ॥ १२ ॥
 निर्गमस्तु समाख्यातः शेषं पूर्ववदेव तु ।
 लिङ्गमानः स्मृतो ह्येष द्वारमानमथोच्यते ॥ १३ ॥
 कराग्रं वेदवत् कृत्वा द्वारं भागाष्टमं भवेत् ।
 विस्तरेण समाख्यातं द्विगुणं स्वेच्छया भवेत् ॥ १४ ॥
 द्वारवत् पीठमध्ये तु शेषं शुषिरकं भवेत् ।
 पादिकं शेषिकं भित्तिर्द्वारार्द्धेन परिग्रहात् ॥ १५ ॥
 तद्विस्तारसमा जङ्घा शिखरं द्विगुणं भवेत् ।
 शुकाङ्घ्रिः पूर्ववज्ज्ञेयां निर्गमोच्छायाकं भवेत् ।
 उक्तं मण्डपमानन्तु स्वरूपं चापरं वद ॥ १६ ॥

इत्थं कृतेन मानेन वाङ्मयभागविनिर्गतम् ॥ १७ ॥
 नेमिः पादेन विस्तीर्णा प्रासादस्य समन्ततः ।
 गर्भन्तु द्विगुणं कुर्यान्नोभ्या मानं भवेदिह ।
 स एव भित्तेरुत्सेधो शिखरो द्विगुणो मतः ॥ १८ ॥
 प्रासादानाञ्च वक्ष्यामि मानं योनिञ्च मानतः ।
 वैराजः पुष्पकाख्यश्च कैलासो मालिकाह्वयः ।
 त्रिपिष्टपञ्च पञ्चैते प्रासादाः सर्वयोनयः ॥ १९ ॥
 प्रथमश्चतुरस्रो हि द्वितीयस्तु तदायतः ।
 वृत्तो वृत्तायतश्चान्योऽष्टास्रश्चैव च पञ्चमः ॥ २० ॥
 एतेभ्य एव सम्भूताः प्रासादाः सुमनोहराः ।
 सर्वप्रकृतिभूतेभ्यश्चत्वारिंशच्च एव च ॥ २१ ॥
 मेरुश्च भन्दरश्चैव विमानश्च तथापरः ।
 भद्रकः सर्वतोभद्रो रुचको नन्दनस्तथा ॥ २२ ॥
 नन्दिवर्द्धनसंज्ञश्च श्रीवत्सश्च नवेल्यमी ।
 चतुरस्राः समुद्भूता वैराजादिति गम्यताम् ॥ २३ ॥
 वड़भी गृहराजश्च शालागृहश्च मन्दिरम् ।
 विमानश्च तथा ब्रह्ममन्दिरं भवनं तथा ।
 उत्तमं शिविकावेश्म नवैते पुष्पकोद्भवाः ॥ २४ ॥
 बलयो दुन्दुभिः पद्मो महापद्मस्तथापरः ।
 मुकुली चास्य उष्णीशी शङ्खश्च ऋलसस्तथा ।
 गुवावृक्षस्तथान्यश्च वृत्ताः कैलाससम्भवाः ॥ २५ ॥
 गजोऽथ वृषभो हंसो गरुडः सिंहनामकः ।
 भूसुखो भूधरश्चैव श्रीजयः पृथिवीधरः ।
 वृत्तायताः समुद्भूता नवैते मालकाह्वयात् ॥ २६ ॥
 वज्रं चक्रं तथान्यश्च सृष्टिकं बभ्रुसंज्ञितम् ।
 वक्रः स्वस्तिकाखण्डौ च गदा श्रीवृक्ष एव च ।

विजयो लामतः श्वेतस्त्रिपिष्टिपसमुद्भवाः ॥ २७ ॥
 त्रिकोणं पद्ममर्द्धेन्दुश्चतुष्कोणं द्विरष्टकम् ।
 यत्र तत्र विधातव्यं संस्थानं मण्डपस्य तु ॥ २८ ॥
 राज्यञ्च विभवश्चैव ह्यायुर्वर्द्धनमेव च ।
 पुत्रलाभः स्त्रियः पुष्टिस्त्रिकोणादिक्रमाद्भवेत् ॥ २९ ॥
 कुर्याद् ध्वजादिकं ख्याता द्वारि गर्भगृहं तथा ।
 मण्डपः समसंख्याभिर्गुणितः सूत्रतस्तथा ॥ ३० ॥
 मण्डपस्य चतुर्थांशाद्भद्रः कार्यो विज्ञानता ।
 सार्धगवाक्षकोपेतो निर्गवाक्षोऽथवा भवेत् ॥ ३१ ॥
 सार्धभित्तिप्रमाणेन भित्तिमानेन वा पुनः ।
 भित्तेर्द्वैगुण्यतो वापि कर्त्तव्या मण्डपाः क्वचित् ॥ ३२ ॥
 प्रासादे मञ्जरी कार्य्या चित्रा विषमभूमिका ।
 परिमाणविरोधेन रेखा वैषम्यभूषिता ॥ ३३ ॥
 आधारस्तु चतुर्द्वारश्चतुर्मण्डपशोभितः ।
 शतशृङ्गसमायुक्तो मेरुः प्रासाद उत्तमः ॥ ३४ ॥
 मण्डपास्तस्य कर्त्तव्या भद्रैस्त्रिभिरलङ्कृताः ।
 गठनाकारमानानां भिन्नाङ्गिन्ना भवन्ति ते ॥ ३५ ॥
 कियन्तो येषु चाधारा निराधाराश्च केचन ।
 प्रतिच्छन्दकभेदेन प्रासादाः सम्भवन्ति ते ॥ ३६ ॥
 अन्यान्यसंस्कारात्तेषां गठनानामभेदतः ।
 देवतानां विशेषाय प्रासादा बहवः स्मृताः ॥ ३७ ॥
 प्रासादे नियमो नास्ति देवतानां स्वयम्भुवाम् ।
 तानेव देवतानाञ्च पूर्वमानेन कारयेत् ॥ ३८ ॥
 चतुरस्रायतास्तत्र चतुष्कोणसमन्विताः ।
 चन्द्रशालान्विता कार्य्या भेरीशिखरसंयुता ॥ ३९ ॥
 पुरतो वाहनानाञ्च कर्त्तव्या लघुमण्डपाः ।

नाग्रशाला च कर्त्तव्या द्वारदेशसमाश्रया ॥ ४० ॥
 प्रासादे देवतानाञ्च कार्या दिक्षु विदिष्वपि ।
 द्वारपालाञ्च कर्त्तव्या मुख्या गत्वा पृथक् पृथक् ॥ ४१ ॥
 किञ्चिददूरतः कार्या मठास्तत्रोपजीविनाम् ।
 प्रावृता जगती कार्या फलपुष्पजलान्विता ॥ ४२ ॥
 प्रासादेषु सुरान् स्थाप्यान् पूजाभिः पूजयेन्नरः ।
 वासुदेवः सर्वदेवः सर्वभाक् तदुष्टहादिहृत् ॥ ४३ ॥
 इति महापुराणे गारुडे प्रासादकीर्त्तनं नाम
 सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

त उवाच । प्रतिष्ठां सर्वदेवानां संचेपेण वदाम्यहम् ।
 सुतिथ्यादौ सुरभ्याञ्च प्रतिष्ठां कारयेद् गुरुः ॥ १ ॥
 ऋत्विग्भिः सह चाचार्यं वरयेन्मध्यदेशगम् ।
 स्वशाखोक्तविधानेन अथवा प्रणवेन तु ॥ २ ॥
 पञ्चभिर्बहुभिर्वाथ कुर्यात् पादार्घमेव च ।
 मुद्रिकाभिस्तथा वस्त्रैर्गन्धमाख्यानलेपनैः ।
 मन्त्रन्यासं गुरुः कृत्वा ततः कर्म समारभेत् ॥ ३ ॥
 प्रासादस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं दशहस्तकम् ।
 कुर्याद्वादशहस्तं वा स्तम्भैः षोडशभिर्युतम् ।
 ध्वजाष्टकैश्चतुर्हस्तां मध्ये वेदिञ्च कारयेत् ॥ ४ ॥
 नदीसङ्गमतीरोत्थां वालुकां तत्र दापयेत् ।
 चतुरस्रं कार्मुकामं वर्तुलं कमलाकृतिः ॥ ५ ॥
 पूर्वादितः समारभ्य कर्त्तव्यं कुण्डपञ्चकम् ।
 अथवा चतुरस्राणि सर्वाण्येतानि कारयेत् ॥ ६ ॥
 शान्तिकर्मविधानेन सर्वकामार्थसिद्धये ।

शिरःस्थाने तु देवस्य आचार्यो होममाचरेत् ।
 ऐशान्यां केचिदिच्छन्ति उपलिप्यावनीं शुभाम् ॥७॥
 द्वाराणि चैव चत्वारि कृत्वा वै तोरणान्तिके ।
 न्यग्रोधोडुम्बुराश्वत्थवैष्णवाशखादिराः ॥ ८ ॥
 तोरणाः पञ्चहस्ताश्च वस्त्रपुष्पाद्यलङ्कृताः ।
 निखनेद्वस्त्रमेकैकं चत्वारश्चतुरो दिशः ॥ ९ ॥
 पूर्वद्वारे मृगेन्द्रन्तु हयराजन्तु दक्षिणे ।
 पश्चिमे गोपतिर्नाम सुरशार्दूलमुत्तरे ॥ १० ॥
 अग्निमीलेति मन्त्रेण प्रथमं पूर्वतो न्यसेत् ।
 ईषेत्वेति च मन्त्रेण दक्षिणस्यां द्वितीयकम् ॥११॥
 अग्न्यायाहि मन्त्रेण पश्चिमस्यां तृतीयकम् ।
 शन्नोदेवीतिमन्त्रेण उत्तरस्यां चतुर्थकम् ॥१२॥
 पूर्वे अम्बुदवत् कार्या आग्नेय्यां धूमरूपिणी ।
 याम्यां वै कृष्णरूपा तु नैऋत्यां श्यामला भवेत् ॥१३॥
 वारुण्यां पाण्डुरा ज्ञेया वायव्यां पीतवर्णिका ।
 उत्तरे रक्तवर्णा तु शुक्लैशी च पताकिका ।
 बहुरूपा तथा मध्ये इन्द्रविद्येति पूर्विका ॥१४॥
 अग्निं संसृप्तिमन्त्रेण यमोनागेति दक्षिणे ।
 पूज्या रक्षोहनावेति पश्चिमे उत्तरेऽपि च ॥१५॥
 वातइत्यभिषिच्याथ आप्यायस्वेति चोत्तरे ।
 तमोशानमतश्चैव विष्णुर्लोकेति मध्यमे ॥ १६ ॥
 कलसौ तु ततो द्वौ द्वौ निवेश्यौ तोरणान्तिके ।
 वस्त्रयुग्मसमायुक्ताश्चान्नादौः स्त्रलङ्कृताः ॥ १७ ॥
 पुष्पैर्वितानैर्वहुलैरादिवर्णाभिमन्त्रिताः ।
 दिक्पालाश्च ततः पूज्याः शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥१८॥
 द्वातारमिन्द्रमन्त्रेण अग्निर्मूर्धति चापरि ।

अस्मिन् वृक्ष इतश्चैव प्रचारीति परा स्मृता ॥१८॥
 किञ्चेदधातु आचत्वा भिन्नादेवीति सप्तमी ।
 इमारुद्रेति दिक्पालान् पूजयित्वा विचक्षणः ।
 होमद्रव्याणि वायव्ये कुर्यात् सोपस्कराणि च ॥२०॥
 शङ्खान् शास्त्रोदितान् श्वेतान् नेत्राभ्यां विन्यसेद् गुरुः ।
 आलोकनेन द्रव्याणि शुद्धिं यान्ति न संशयः ॥२१॥
 हृदयादीनि चाङ्गानि व्याहृतिप्रणवेन च ।
 अस्त्रश्चैव समस्तानां न्यासोऽयं सर्वकामिकः ॥२२॥
 अक्षतान् विष्टरश्चैव अस्त्रेणैवाभिमन्त्रितान् ।
 विष्टरेण स्पृशेद्द्रव्यान् यागमण्डपसंयुतान् ।
 अक्षतान् विकिरेत् पश्चात् अस्त्रपूतान् समन्ततः ॥२३॥
 शाक्रीं दिशमथारभ्य यावदीशानगोचरम् ।
 अवकीर्याक्षतान् सर्वान् लेपयेन्मण्डपं ततः ॥२४॥
 गन्धाद्यैरर्घ्यपात्रे च मन्त्रग्रामं न्यसेद् गुरुः ।
 तेनार्घ्यपात्रतोयेन प्रोक्षयेद् यागमण्डपम् ॥२५॥
 प्रतिष्ठा यस्य देवस्य तदारुणं कलसं न्यसेत् ।
 ऐशान्यां पूजयेद् याम्ये अस्त्रेणैव च वर्द्धनीम् ।
 कलसं वर्द्धनीश्चैव ग्रहान् वास्त्वोष्यतिन्तथा ॥२६॥
 आसने तानि सर्वाणि प्रणवाख्यं जपेद् गुरुः ।
 सूत्रग्रीवं रत्नगर्भं वस्त्रमुख्येन वेष्टितम् ।
 सर्वौषधि गन्धलिप्तं पूजयेत् कलसं गुरुः ॥२७॥
 देवस्तु कलसे पूज्यो वर्द्धन्या वस्त्रमुत्तमम् ।
 वर्द्धन्या तु समायुक्तं कलसं भ्रामयेदनु ॥२८॥
 वर्द्धनीधारया सिञ्चन्नग्रतो धारयेत्ततः ।
 अभ्यर्च्य वर्द्धनीं कुम्भं स्थण्डिले देवमर्चयेत् ॥२९॥
 घटश्चावाह्य वायव्यां गणानाम्बेति सङ्ग्रहम् ।

देवमीशानकीर्णे तु जपेद्वास्तुपतिं बुधः ।
 वास्तुवोष्पतीतिमन्त्रेण वास्तुदोषोपशान्तये ॥३०॥
 कुम्भस्य पूर्वतो भूतं गणदेवं बलिं हरेत् ।
 पठेदिति च विद्यास्य कुर्यादालम्भनं बुधः ॥३१॥
 योगे योगेति मन्त्रेण संस्तरन् ज्वलनैः कुशैः ।
 आचार्य ऋत्विजैः साङ्गं स्नानपीठे हरस्तथा ॥३२॥
 विविधैर्ब्रह्मवोषैश्च पुण्याहजयमङ्गलैः ।
 कृत्वा ब्रह्मरथे देवं प्रतिष्ठन्ति ततो द्विजाः ॥३३॥
 ऐशान्यामानयेत् पीठं मण्डपे विन्यसेद् गुरुः ।
 भद्रं कर्णेत्यथ स्नात्वा सूत्रबन्धनजेन तु ।
 संस्त्राप्य लक्षणे द्वारं कुर्याद् दूराभिवादनैः ॥३४॥
 मधुसर्पिःसमायुक्तं कांस्ये वा ताम्रभाजने ।
 अक्षिणी चाञ्जयेच्चास्य सुवर्णस्य शलाकया ॥३५॥
 अग्निज्योतीतिमन्त्रेण नेत्रोद्घाटनं कारयेत् ।
 लक्षणे क्रियमाणे तु नाम्नैकं स्थापको वदेत् ॥३६॥
 इमस्मै गाङ्गमन्त्रेण नेत्रयोः शीतलक्रिया ।
 अग्निर्भूर्देतिमन्त्रेण दद्याद्वल्मीकमृत्तिकाम् ॥३७॥
 विष्णोर्दुस्वरमश्वत्थं वटं पालाशमेव च ।
 यज्ञायन्नेति मन्त्रेण दद्यात् पञ्चकषायकम् ॥३८॥
 पञ्चगव्यैः स्नापयेच्च सहदेव्यादिभिस्ततः ।
 सहदेवी बला चैव शतमूली शतावरी ॥३९॥
 कुमारी च गुडूची च सिंही व्याघ्री तथैव च ।
 याओषधीति मन्त्रेण स्नानमोषधिमञ्जलैः ।
 याः फलीनीति मन्त्रेण फलस्नानं विधीयते ॥४०॥
 द्रुपदादिवेति मन्त्रेण कार्यमुद्धर्तनं बुधैः ।
 कलसेषु च विन्यस्य उत्तरादिष्वनुक्रमात् ।

रत्नानि चैव धान्यानि ओषधीं शतपुष्पिकाम् ॥४१॥
 समुद्रांश्चैव विन्यस्य चतुरश्वतुरो दिशः ।
 क्षीरं दधि क्षीरोदस्य घृतोदस्येति वा पुनः ॥४२॥
 आप्यायस्व दधिक्रावो या औषधीरिति च ।
 तेजोऽसीति च मन्त्रैश्च कुशैश्चैवाभिमन्त्रयेत् ।
 समुद्राख्यैश्चतुर्भिश्च स्नापयेत् कलसैः पुनः ॥४३॥
 स्नातश्चैव सुवेशश्च धूपो देयश्च गुग्गुलुः ।
 अभिषेकाय कुशेषु तत्तत्तीर्थानि विन्यसेत् ॥४४॥
 पृथिव्यां यानि तीर्थानि सरितः सागरास्तथा ।
 या ओषधीति मन्त्रेण कुशैश्चैवाभिमन्त्रयेत् ।
 तेन तोयेन यः स्नायात् स मुच्येत् सर्वपातकैः ॥४५॥
 अभिषिच्य समुद्रैश्च चार्घ्यं दद्यात्ततः पुनः ।
 गन्धहारेति गन्धश्च न्यासं वै वेदमन्त्रकैः ॥४६॥
 स्वशास्त्रविहितैः प्राप्तैरिमं मन्त्रेति वस्त्रकम् ।
 कविहावितिमन्त्रेण आनयेन्मण्डपं शुभम् ॥४७॥
 शम्भवायेति मन्त्रेण शय्यायां विनिवेशयेत् ।
 विश्वतश्चक्षुमन्त्रेण कुर्यात् सकलनिष्कलम् ॥४८॥
 स्थित्वा चैव परे तत्त्वे मन्त्रन्यासन्तु कारयेत् ।
 स्वशास्त्रविहितो मन्त्रो न्यासस्तस्मिंस्तथोदितः ॥४९॥
 वस्त्रेणाच्छादयित्वा तु पूजनीयः स्वभावतः ।
 यथाशास्त्रं निवेद्यानि पादमूले तु दापयेत् ॥५०॥
 अथ प्रणवसंयुक्तं वस्त्रयुग्मेन वेष्टितम् ।
 कलसं सहिरण्यश्च शिरःस्थाने निवेदयेत् ॥५१॥
 स्थित्वा कुण्डसमीपेऽथ अग्नेः स्थापनमाचरेत् ।
 स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैर्वेदोक्तैर्वाथवा गुरुः ॥५२॥
 श्रीसूक्तं पावमानश्च वासं दास्यं सहाजिनम् ।

वृषाकर्पिञ्चं मित्तञ्च वङ्गचः पूर्वतो जपेत् ॥५३॥

रुद्रः पुरुषसूक्तञ्च श्लोकाध्यायञ्च सुक्रियः ।

ब्रह्माणं पितृमैत्रञ्च अध्वर्युं दक्षिणे जपेत् ॥५४॥

वेदव्रतं वामदेव्यं ज्येष्ठसामरथन्तरम् ।

भेरुण्डानि च सामानि कन्दोगः पश्चिमे जपेत् ॥५५॥

अथर्वशिरसश्चैव कुम्भसूक्तमथर्वणः ।

नीलरुद्रांश्च मैत्रञ्च अथर्वश्चोत्तरे जपेत् ॥५६॥

कुण्डं चास्त्रेण संप्रोक्ष्य आचार्य्यस्तु विशेषतः ।

ताम्रपात्रे शरावे वा यथाविभवतोऽपि वा ।

जातवेदं समानीय अथतस्तन्निवेशयेत् ॥५७॥

अस्त्रेण ज्वालयेद्दङ्गिं कवचेन तु वेष्टयेत् ।

अमृतीकृत्य तं पञ्चान्मन्त्रैः सर्वैश्च देशिकः ॥५८॥

पात्रं गृह्य करभ्याञ्च कुण्डं भ्राम्य ततः पुनः ।

वैष्णवेन तु योगिन परं तेजस्तु निक्षिपेत् ॥५९॥

दक्षिणे स्थापयेद् ब्रह्म प्रणीताञ्चोत्तरेण तु ।

साधारणेन मन्त्रेण स्वशास्त्रविहितेन वा ।

दिक्षु दिक्षु ततो दद्यात् परिधिं विष्टरैः सह ॥६०॥

ब्रह्मविष्णुहरेशानाः पूज्याः साधारणेन तु ।

दर्भेषु स्थापयेद्दङ्गिं दर्भैश्च परिवेष्टितम् ।

दर्भतोयेन संस्पृष्टो मन्त्रहीनोऽपि शुध्यति ॥६१॥

प्रागग्रैरुदगग्रैश्च प्रत्यगग्रैरखण्डितैः ।

विततैर्वेष्टितो वङ्गिः स्वयं सान्निध्यतां व्रजेत् ॥६२॥

अग्नेस्तु रक्षणार्थाय यदुक्तं कर्ममन्त्रवित् ।

आचार्याः केचिदिच्छन्ति जातकर्मादनन्तरम् ॥६३॥

पवित्रन्तु ततः कृत्वा कुर्यादाज्यस्य संस्कृतिम् ।

आचार्य्योऽथ निरीक्ष्यापि नीराजमभिमन्त्रितम् ॥६४॥

आज्यभागाभिधारान्तमवैचेताज्यसिद्धये ।
 पञ्च पञ्चाहुतीहुत्वा आज्येन तदनन्तरम् ॥६५॥
 गर्भाधानादितस्तावद् यावद् गोदानिकं भवेत् ।
 स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैः प्रणवेनाथ होमयेत् ॥६६॥
 ततः पूर्णाहुतिं दत्त्वा पूर्णात् पूर्णमनोरथः ।
 एवमुत्पादितो वक्त्रिः सर्वकर्मसु सिद्धिदः ॥६७॥
 पूजयित्वा ततो वक्त्रिं कुण्डेषु विहरेत्तथा ।
 इन्द्रादीनां स्वमन्त्रं च तथाहुतिशतं शतम् ॥६८॥
 पूर्णाहुतिं शतस्यान्ते सर्वेषाञ्चैव होमयेत् ।
 स्वामाहुतिमथाज्येषु होता तत्कलसे न्यसेत् ॥६९॥
 देवताश्चैव मन्त्रांश्च तथैव जातवेदसम् ।
 आत्मानमेकतः कृत्वा ततः पूर्णां प्रदापयेत् ॥७०॥
 निष्कृष्य वहिराचार्यो दिक्पालानां बलिं हरत् ।
 भूतानाञ्चैव देवादां नागानाञ्च प्रयोगतः ॥७१॥
 तिलाश्च समिधश्चैव होमद्रव्यं द्वयं स्मृतम् ।
 आज्यं तयोः सहकारि तत्प्रदानं यदङ्गयोः ॥ ७२ ॥
 पुरुषसूक्तं पूर्वणैव रुद्रञ्चैव तु दक्षिणे ।
 ज्येष्ठसामं च भीरुण्डं तन्नयामीति पश्चिमे ॥ ७३ ॥
 नीलरुद्रो महामन्त्रः कुम्भसूक्तमथर्वणः ।
 हुत्वा सहस्रमेकैकं देवं शिरसि कल्पयेत् ॥ ७४ ॥
 एवं मध्ये तथा पादे पूर्णाहुत्या तथा पुनः ।
 शिरःस्थानेषु जुहुयादाविशेच्च अनुक्रमात् ॥ ७५ ॥
 देवानामादिमन्त्रैर्वा मन्त्रैर्वा अथवा पुनः ।
 स्वशास्त्रविहितैर्वीपि गायत्र्या वाथ ते द्विजाः ।
 गायत्र्या वाथवा चार्यो व्याहृतिप्रणवेन तु ॥ ७६ ॥
 एवं होमविधिं कृत्वा न्यसेन्मन्त्रांस्तु देशिकः ।

चरणावग्नमीले तु ईषित्वो गुल्फयोः स्थिताः ॥ ७७ ॥
 अग्नयायाहि जङ्घे द्वे शन्नोदेवीति जानुनी ।
 वृहद्रथन्तरे जरु उदरेष्वातिलो न्यसेत् ॥ ७८ ॥
 दीर्घायुद्वय हृदये श्रीश्च ते गलके न्यसेत् ।
 चातारमिन्द्रं वक्षे च नेत्राभ्यान्तु त्रियुग्मकम् ।
 मूर्धाभव तथा मूर्ध्नि आलग्नाङ्घ्रिममाचरेत् ॥ ७९ ॥
 उत्थापयेत् ततो देवमुत्तिष्ठ ब्रह्मणः पते ! ।
 वेदपुण्याहशब्देन प्रासादानां प्रदक्षिणम् ॥ ८० ॥
 पिण्डकालभनं कृत्वा देवस्यत्वेति मन्त्रवित् ।
 दिक्पालान् सह रत्नैश्च धातूनौषधयस्तथा ।
 लोहवीजानि सिद्धानि पश्चाद् देवन्तु विन्यसेत् ॥ ८१ ॥
 न गर्भं स्थापयेद् देवं न गर्भन्तु परित्यजेत् ।
 ईषन्मध्यं परित्यज्य ततो दोषापनन्तु तत् ॥ ८२ ॥
 तिलस्य तु समावन्तु उत्तरं किञ्चिदानयेत् ।
 श्रीं स्थिरो भव शिवो भव प्रजाभ्यश्च नमो नमः ॥ ८३ ॥
 देवस्य त्वा सवितुर्वः षड्भ्यो वै विन्यसेद् गुरुः ।
 तत्त्ववर्णकलामात्रं प्रजानि भुवनात्मजे ॥ ८४ ॥
 षड्भ्यो विन्यस्य सिद्धानि ध्रुवार्थैरभिमन्त्रयेत् ।
 सम्पातकलसेनैव स्थापयेत् सुप्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥
 दीपधूपसुगन्धैश्च नैवेद्यैश्च प्रपूजयेत् ।
 अर्घ्यं दत्त्वा नमस्कृत्य ततो देवं क्षमापायेत् ॥ ८६ ॥
 पात्रं वस्त्रयुगं कृत्रं तथा दिव्याङ्गुरीयकम् ।
 ऋत्विग्भ्यश्च प्रदातव्या दक्षिणा चैव शक्तिः ॥ ८७ ॥
 चतुर्थीं जुहुयात् पश्चाद् यजमानः समाहितः ।
 आहुतीनां शतं हुत्वा ततः पूर्णां प्रदापयेत् ॥ ८८ ॥
 निष्क्रम्य वहिराचार्यो दिक्पालानां बलिं हरेत् ।

आचार्यः पुण्यहस्तास्तु चमस्वेति विसर्जयेत् ॥ ८९ ॥

यागाग्ने कपिलां दद्यादाचार्याय च चामरम् ।

मुकुटं कुण्डलं कृतं केयूरं कटिसूत्रकम् ।

व्यजनं ग्रामवस्त्रादीन् सोपस्कारं समण्डलम् ॥ ९० ॥

भोजनञ्च महत् कुर्यात् कृतकल्पञ्च जायते ।

यजमानो विमुक्तः स्यात् स्थापकस्य प्रसादतः ॥ ९१ ॥

इति महापुराणे गारुडे प्रतिष्ठाप्रकरणम्

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

जनपञ्चाशदध्यायः ।

ब्रह्मोवाच । सर्गादिकृद्दृष्टिर्वै पूज्यः स्वायम्भुवादिभिः ।

विप्राद्यैः स्वेन धर्मेण तद्धर्मं व्यास ! वै शृणु ॥ १ ॥

यजनं याजनं दानं ब्राह्मणस्य प्रतिग्रहः ।

अध्यापनञ्चाध्ययनं षट्कर्मणि द्विजोत्तमे ॥ २ ॥

दानमध्ययनं यज्ञो धर्मः क्षत्रियवैश्ययोः ।

दण्डस्तथा क्षत्रियस्य कृषिवैश्यस्य शस्यते ॥ ३ ॥

शूद्रेष्वेव द्विजातीनां शूद्राणां धर्मसाधनम् ।

कार्त्तिकर्म तथा जीवोऽपाकयज्ञोऽपि धर्मतः ॥ ४ ॥

भिक्षाचर्याय शूद्रेषां गुरोः स्वाध्याय एव च ।

मन्यासकर्माग्निकार्यञ्च धर्मोऽयं ब्रह्मचारिणः ॥ ५ ॥

सर्वेषामाश्रमाणाञ्च द्वैविध्यन्तु चतुर्विधम् ।

ब्रह्मचार्यपकुर्वाणो नैष्ठिको ब्रह्मतत्परः ॥ ६ ॥

योऽधीत्य विधिवद्देवान् गृहस्थाश्चममाव्रजेत् ।

उपकुर्वाणको ज्ञेयो नैष्ठिको मरणान्तिकः ॥ ७ ॥

अग्नयोऽतिथिशूद्रेषां यज्ञो दानं सुरार्चनम् ।

गृहस्थस्य समासेन धर्मोऽयं द्विजोत्तम ! ॥ ८ ॥

उदासीनः साधकश्च गृहस्थो द्विविधो भवेत् ।
 कुटुम्बभरणे युक्तः साधकोऽसौ गृही भवेत् ॥ ८ ॥
 ऋणानि व्रीक्ष्यपाकृत्य त्यक्त्वा भार्याधनादिकम् ।
 एकाकी यस्तु विचरेदुदासीनः स मौनिकः ॥ १० ॥
 भूमौ मूलफलाशित्वं स्वाध्यायस्तप एव च ।
 संविभागे यथान्यायं धर्मोऽयं वनवासिनः ॥ ११ ॥
 तपस्तप्यति योऽरण्ये यजेद्देवान् जुहोति च ।
 स्वाध्याये चैव निरतो वनस्थस्तापसोत्तमः ॥ १२ ॥
 तपसा कर्षितोऽत्यर्थं यस्तु ध्यानपरो भवेत् ।
 स त्र्यासी स हि विज्ञेयो वानप्रस्थाश्रमे स्थितः ॥ १३ ॥
 योगाभ्यासरतो नित्यमारुरुक्षुर्जितेन्द्रियः ।
 ज्ञानाय वर्तते भिक्षुः प्रोच्यते पारमैष्ठिकः ॥ १४ ॥
 यस्त्वात्मरतिरेव स्यान्नित्यदृप्तो मद्धामुनिः ।
 सम्यक् चन्दनसम्पन्नः स योगी भिक्षुरुच्यते ॥ १५ ॥
 भैक्ष्यं श्रुतञ्च मौनित्वं तपो ध्यानं विशेषतः ।
 सम्यक् च ज्ञानवैराग्यं धर्मोऽयं भिक्षुके मतः ॥ १६ ॥
 ज्ञानसत्र्यासिनः केचिद् वेदसत्र्यासिनोऽपरे ।
 कर्मसत्र्यासिनः केचिन्निविधः पारमैष्ठिकः ॥ १७ ॥
 योगी च त्रिविधो ज्ञेयो भौतिकः क्षत्र एव च ।
 तृतीयोऽन्याश्रमी प्रोक्तो योगमूर्त्तिसमाश्रितः ॥ १८ ॥
 प्रथमा भावना पूर्वं मोक्षे दुष्करभावना ।
 तृतीये चान्तिमा प्रोक्तो भावना पारमेश्वरी ॥ १९ ॥
 धर्मात् संजायते मोक्षो ह्यर्थात् कामोऽभिजायते ।
 प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च द्विविधं कर्म वैदिकम् ।
 ज्ञानपूर्वं निवृत्तं स्यात् प्रवृत्तञ्चाग्निदेवकत् ॥ २० ॥
 क्षमा दमो दया दानमलोभाभ्यास एव च ।

अर्जवच्चानसूया च तीर्थानुसरणस्तथा ॥२१॥
 सत्यं सन्तोष आस्तिक्यं तथा चेन्द्रियनिग्रहः ।
 देवताभ्यर्चनं पूजा ब्राह्मणानां विशेषतः ॥२२॥
 अहिंसा प्रियवादित्वमपैशुन्यमरूक्षता ।
 एते आश्रमिका धर्माश्चातुर्वर्ण्यं ब्रवीम्यतः ॥२३॥
 प्राजापत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं क्रियावताम् ।
 स्थानमेन्द्रं क्षत्रियाणां संग्रामेष्वपलायिनाम् ॥२४॥
 वैश्यानां मारुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्त्तताम् ।
 गान्धर्वं शूद्रजातीनां परिचारे च वर्त्तताम् ॥२५॥
 अष्टाशीतिसहस्राणामृषीणामूर्ध्वरेतसाम् ।
 स्मृतं तेषाम्नु यत् स्थानं तदेव गुरुवासिनाम् ॥२६॥
 मत्सर्षीणाम्नु यत् स्थानं स्थानं तद्वै वनौकसाम् ।
 यतीनां यतचित्तानां न्यासिनामूर्ध्वरेतसाम् ।
 आनन्दं ब्रह्म तत् स्थानं यस्मान्नावर्त्तते मुनिः ॥२७॥
 योगिनाममृतस्थानं व्योमाख्यं परमाक्षरम् ।
 आनन्दमैश्वरं यस्मान्मृक्तो ना वर्त्तते नरः ॥२८॥
 मुक्तिरष्टाङ्गविघ्नानात् संक्षेप्युक्तद्वदे शृणु ।
 यमाः पञ्चत्वहिंसाद्या अहिंसा प्राण्यहिंसनम् ॥२९॥
 सत्यं भूतहितं वाक्यमस्तेयं स्वाग्रहं परम् ।
 अमैथुनं ब्रह्मचर्यं सर्वत्यागोऽपरिग्रहः ॥३०॥
 नियमाः पञ्च सत्याद्या वाङ्ममाभ्यन्तरं द्विधा ।
 शौचं सत्यञ्च सन्तोषस्तपश्चेन्द्रियनिग्रहः ॥३१॥
 स्वाध्यायः स्यान्मन्त्रजापः प्रणिधानं हरिर्यज्ञिः ।
 आसनं पद्मकादुक्तं प्राणायामो मरुज्जयः ॥३२॥
 मन्त्रव्यानयुतो गर्भो विपरीतो ह्यगर्भकः ।
 एवं द्विधा त्रिधाप्युक्तं पूरणात् पूरकः स च ।

कुम्भको निखलत्वाच्च रेचनाद्वैचकस्त्रिधा ॥३३॥
 लघुर्द्वादशमात्रः स्याच्चतुर्विंशतिकः परः ।
 षट्त्रिंशन्मात्रिकः श्रेष्ठः प्रत्याहारश्च रोधनम् ॥३४॥
 ब्रह्मात्मचिन्ता ध्यानं स्याद्धारणा मनसो धृतिः ।
 अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिर्ब्रह्मणः स्थितिः ॥३५॥
 अहमात्मा परं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनन्तकम् ।
 ब्रह्मविज्ञानमानन्दः स तत्त्वमसि केवलम् ॥३६॥
 अहं ब्रह्मास्मिहं ब्रह्म अशरीरमनिन्द्रियम् ।
 अहं मनोबुद्धिमहदहङ्कारादिवर्जितम् ॥३७॥
 जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादियुक्तान्योतिस्तदीयकम् ।
 नित्यं शुद्धं बुद्धियुक्तं सत्यमानन्दमहयम् ॥३८॥
 योऽसावादित्यपुरुषः सोऽसावहमखण्डितम् ।
 इति ध्यायन् विमुच्येत ब्राह्मणो भवबन्धनात् ॥३९॥
 इति महापुराणे गरुडे अष्टाङ्गयोग ऊनपञ्चाशदध्यायः ।

पञ्चाशदध्यायः ।

ब्रह्मोवाच । अहन्यहनि यः कुर्व्यात् क्रियां स ज्ञानमाप्नुयात्
 ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय धर्ममर्थञ्च चिन्तयेत् ॥ १ ॥
 चिन्तयेद्बृदिपद्मस्थमानन्दमजरं हरिम् ।
 ऊषःकाले तु संप्राप्ते कृत्वा चावश्यकं बुधः ।
 स्नायान्नदीषु शुद्धासु शौचं कृत्वा यथाविधि ॥ २ ॥
 प्रातःस्नानेन पूयन्ते येऽपि पापकृतो जनाः ।
 तस्मात् सर्वप्रथमेन प्रातःस्नानं समाचरेत् ॥ ३ ॥
 प्रातःस्नानं प्रशंसन्ति दृष्टादृष्टकरं हि तत् ।
 सुखात् सुमनस्य सततं लालायाः संस्रवन्ति हि ।
 अतो नैवाचरेत् कर्माण्यकृत्वा ज्ञानमादितः ॥ ४ ॥

भलक्ष्मीः कालकर्षी च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम् ।
 प्रातःस्नानेन पापानि धूयन्ते नात्र संशयः ॥ ५ ॥
 न च स्नानं विना पुंसां प्राशस्त्व' कर्म संस्मृतम् ।
 होमे जप्ये विशेषेण तस्मात् स्नानं समाचरेत् ॥ ६ ॥
 शशक्तावशिरस्कन्तु स्नानमस्य विधीयते ।
 आर्द्रेण वाससा वापि मार्जनं काविकं स्मृतम् ॥ ७ ॥
 ब्राह्ममाण्ये यमुद्दिष्टं वायव्यं दिव्यमेव च ।
 वारुणं यौगिकं तद्वत् षडङ्गं स्नानमाचरेत् ॥ ८ ॥
 ब्राह्मन्तु मार्जनं मन्त्रैः कुशैः सोदकविन्दुभिः ।
 आग्नेयं भस्मना पादमस्तकाद् देहधृननम् ॥ ९ ॥
 गवां हि रजसा प्रोक्तं वायव्यं स्नानमुत्तमम् ।
 यत् तु सातपवर्षेण स्नानं तद्विध्यमुच्यते ॥ १० ॥
 वारुणश्चावगाहश्च मानसं त्वात्मवेदनम् ।
 यौगिकं स्नानमाख्यातं योगेन हरिचिन्तनम् ।
 आत्मतीर्थमिति ख्यातं सेवितं ब्रह्मवादिभिः ॥ ११ ॥
 क्षीरवृक्षसमुद्भूतं मालतीसम्भवं शुभम् ।
 अपामार्गश्च विल्वश्च करवीरश्च धारणम् ॥ १२ ॥
 उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा कुर्यात्तु दन्तधावनम् ।
 प्रक्षाल्य भुक्त्वा तज्जङ्घाच्छुचौ देशे समाहितः ॥ १३ ॥
 स्नात्वा सन्तर्पयेद् देवानृषीन् पितृगणांस्तथा ।
 आचम्य विधिवन्नित्यं पुनराचम्य वाग्यतः ॥ १४ ॥
 संमार्ज्यं मन्त्रैः रात्मानं कुशैः सोदकविन्दुभिः ।
 आपोहिष्ठाव्याहृतिभिः सावित्र्या वारुणैः शुभैः ॥ १५ ॥
 भीकारव्याहृतिभिर्युतां गायत्रीं वेदमातरम् ।
 जप्त्वा जलाञ्जलिं दद्याद् भास्करं प्रति तस्मिन्नाः ॥ १६ ॥
 प्रातःकाले ततः स्थित्वा दर्भेषु सुसमाहितः ।

प्राणायामं ततः कृत्वा ध्यायेत् सन्ध्यामिति श्रुतिः ॥ १७ ॥

या सन्ध्या सा जगत्सूतिर्मायातीता हि निष्कला ।

एष्वरो केवला शक्तिस्तत्त्वत्रयसमुद्भवा ॥ १८ ॥

ध्यात्वा रक्तां सितां कृष्णां गायत्रीं वै जपेद् बुधः ।

प्राङ्मुखः सततं विप्रः सन्ध्यापासनमाचरेत् ॥ १९ ॥

सन्ध्याहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु ।

यदन्यत् कुरुते किञ्चिन्न तस्य फलभाग् भवेत् ॥ २० ॥

अनन्यचेतसः सन्तो ब्राह्मणा वेदपारगाः ।

उपास्य विधिवत् सन्ध्यां प्राप्ताः पूर्वपरां गतिम् ॥ २१ ॥

योऽन्यत् कुरुते यत्नं धर्मकार्यं द्विजोत्तमः ।

विहाय सन्ध्याप्रणतिं स याति नरकायुतम् ॥ २२ ॥

तस्मात् सर्वप्रयत्नेन सन्ध्यापासनमाचरेत् ।

उपासितो भवेत्तेन देवो योगतनुः परः ॥ २३ ॥

सहस्रपरमां नित्यां शतमध्यां दशापराम् ।

गायत्रीं वै जपेद्विद्वान् प्राङ्मुखः प्रयतः शुचिः ॥ २४ ॥

अथोपतिष्ठेदादित्यमुदयस्थं समाहितः ।

सन्तेस्तु विविधैः सारैः ऋग्यजुःसामसंज्ञितैः ॥ २५ ॥

उपस्थाय महायोगं देवदेवं दिवाकरम् ।

कुर्वीत प्रणतिं भूमौ मूर्ध्नि नमभिमन्त्रितः ॥ २६ ॥

श्रीं खषोल्काय शान्ताय कारणत्रयहेतवे ।

निवेदयामि चात्मानं नमस्ते ज्ञानरूपिणे ॥ २७ ॥

त्वमेव ब्रह्म परममापोज्योतीरसोऽमृतम् ।

भूर्भुवःस्वस्वमोङ्कारः सर्वो रुद्रः सनातनः ॥ २८ ॥

एतद् सूर्यं हृदये जप्त्वा स्तवनमुत्तमम् ।

प्रातःकाले च मध्याह्ने नमस्कुर्याद्विवाकरम् ॥ २९ ॥

द्यागम्य नृहं विप्रः समाचम्य यथाविधि ।

प्रव्यास्य वक्त्रिं विधिवज्जुहुयाज्जातवेदसम् ॥३०॥
 ऋत्विक् पुत्रीऽथ पत्नी वा शिष्यो वापि संहोदरः ।
 प्राप्यानुष्ठां विशेषेण जुहुयाद्वा यथाविधि ।
 विना मन्त्रेण यत् कर्म नामुत्रेह फलप्रदम् ॥३१॥
 दैवतानि नमस्कुर्यादुपहारान्निवेदयेत् ।
 गुरुञ्चैवाप्युपासीत हितञ्चास्य समाचरेत् ॥३२॥
 वेदाभ्यासं ततः कुर्यात् प्रयत्नाच्छक्तितो द्विजः ।
 जपेदध्यापयेच्छिष्यान् धारयेद्वा विचारयेत् ॥३३॥
 अवेक्षत च शास्त्राणि धर्मादीनि द्विजोत्तमः ।
 वैदिकांश्चैव निगमान् वेदाङ्गानि च सर्वशः ॥३४॥
 उपयादीश्वरञ्चैव योगक्षेमप्रसिद्धये ।
 साधयेद्विविधानर्थान् क्षुद्रुम्भार्थं ततो द्विजः ॥३५॥
 ततो मध्याह्नसमये स्नानार्थं सृदमाहरेत् ।
 पुण्याक्षतान् तिलकुशान् गोमयं शुद्धमव च ॥३६॥
 नदीषु देवखातेषु तडागेषु सरःसु च ।
 स्नानं समाचरेन्नैव परकीये कदाचन ।
 पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य स्नानं दूष्यन्ति नित्यशः ॥३७॥
 सृदैकया शिरः क्षात्यं हाभ्यां नाभेस्तथोपरि ।
 अधश्च तिसृभिः क्षात्यं पादौ षड्भिस्तथैव च ॥३८॥
 सृत्तिका च समुद्दिष्टा वृद्धामलंकामात्रिका ।
 गोमयस्य प्रमाणन्तु तेनाङ्गं लेपयेत्ततः ।
 प्रक्षाल्याचम्य विधिवत्ततः स्नायात् समाहितः ॥३९॥
 लेपयित्वा तु तीरस्थस्तस्मिन्नैरेव मन्त्रतः ।
 अभिमन्त्र्य जलं मन्त्रैरालिङ्गैर्वारुणैः शुभैः ।
 स्नानकाले स्मरेद्विष्णुमापो नारायणो यतः ॥४०॥
 प्रेक्ष्य श्रींकारमादित्यं त्रिर्निमज्जेज्जलाशये ।

नमस्कारेण सततं गौरवात् परमेष्ठिनः ।
 सर्वन्तु खल्विदं ब्रह्म सर्वो वै रुद्र ईश्वरः ॥ २१ ॥
 पुरुषो वै महादेवो महेश्वरः परः शिवः ।
 एवं विभुर्विनिर्दिष्टो ध्यानं तत्रैव चिन्तनम् ॥ २२ ॥
 चतुर्व्यूहेण मार्गेण विचार्यालोक्य सुव्रत ! ।
 संसारहेतुः संसारो मोक्षहेतुश्च निर्वृतिः ॥ २३ ॥
 चतुर्व्यूहः समाख्यातः चिन्तकस्येह योगिनः ।
 चिन्ता बहुविधा ख्याता सैकत्र परमेष्ठिना ॥ २४ ॥
 सुनिष्ठेत्यत्र कथिता रुद्रे रीद्री न संशयः ।
 ऐन्द्री चेन्द्रे तथा सौम्या सोमे नारायणे तथा ॥ २५ ॥
 सूर्य्यं वज्री च सर्वेषां सर्वत्रैव विचारतः ।
 सैवाहं सोऽहमित्येवं द्विधा संस्थाप्य भावतः ॥ २६ ॥
 भक्तोऽसौ नास्ति यस्तस्माच्चिन्ता ब्राह्मो न संशयः ।
 एवं ब्रह्ममयं ध्यायेत् पूर्वं विप्र ! चराचरम् ॥ २७ ॥
 चराचरविभागञ्च त्यजेदभिमतं स्मरन् ।
 त्याज्यं ग्राह्यमलभ्यञ्च कृत्यञ्चाकृत्यमेव च ॥ २८ ॥
 यस्य नास्ति सुदृप्तस्य तस्य ब्राह्मो न चान्यथा ।
 आभ्यन्तरं समाख्यातमेवमभ्यर्चनं क्रमात् ॥ २९ ॥
 आभ्यन्तरार्चकाः पूज्या नमस्कारादिभिस्तथा ।
 विरूपा विकृताद्यापि न निन्द्या ब्रह्मवादिनः ॥ ३० ॥
 आभ्यन्तरार्चकाः सर्वे न परीक्ष्या विजानता ।
 निन्दका एव दुःखात्ता भविष्यन्त्यल्पचेतसः ॥ ३१ ॥
 यथा दासवने रुद्रं विनिन्द्य मुनयः पुरा ।

वर्णाश्रमविनिर्मुक्ता वर्णाश्रमपरायणैः ॥ ३३ ॥

इति श्रीलैङ्गेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

अथ जनत्रिंशोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

इदानीं श्रोतुमिच्छामि पुरा दारुवने विभो ! ।

प्रवृत्तं तद्वनस्थानां तपसा भावितात्मनाम् ॥ १ ॥

कथं दारुवनं प्राप्नो भगवान्नीललोहितः ।

✓विकृतं रूपमाख्याय चोर्ध्वरेता दिगम्बरः ॥ २ ॥

किं प्रवृत्तं वने तस्मिन् रुद्रस्य परमात्मनः ।

वक्तुमर्हसि तत्त्वे न देवदेवस्य चेष्टितम् ॥ ३ ॥

सूत उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा श्रुतिसारविदां वरः ।

शैलादसूनुर्भगवान् प्राह किञ्चिद्भवं हसन् ॥ ४ ॥

शैलादिरुवाच ।

मुनयो दारुगहने तपस्तेषुः सुदारुणम् ।

तुष्ट्यर्थं देवदेवस्य सद्वारतनयान्नयः ॥ ५ ॥

तुष्टो रुद्रो जगन्नाथश्च कितानीं वृषध्वजः ।

धूर्जटिः परमेशानो भगवान्नीललोहितः ॥ ६ ॥

प्रवृत्तिलक्षणं ग्रामं ज्ञातुं दारुवनोक्तसाम् ।

एतन्निर्वाणं श्रुत्वा सनत्कुमार उवाच ।

निवृत्तिलक्षणेज्ञानप्रतिष्ठार्थं शङ्करः ।

देवदारुवनस्थानां प्रवृत्तिज्ञानचेतसाम् ॥ ८ ॥

विकृतं रूपमास्थाय दिग्वासा विषमेक्षणः ।

मुग्धो द्विहस्तः कृष्णाङ्गो दिव्यं दारुवनं ययौ ॥ ९ ॥

मन्दस्मितश्च भगवान् स्त्रीणां मनसिजोद्भवम् ।

भ्रूविलासंश्च गानंश्च चकारातीव सुन्दरः ॥ १० ॥

सम्प्रेक्ष्य नारीवृन्दं वै मुहुर्मुहुरनङ्गहा ।

अनङ्गवृत्तिमकरोदतीव मधुराकृतिः ॥ ११ ॥

बने तं पुरुषं दृष्ट्वा विकृतं नीललोहितम् ।

स्निग्धः पतिव्रताद्यापि तमेवान्वयुरादरात् ॥ १२ ॥

वनोत्जहारगताश्च नार्यो

विस्त्रस्तवस्त्राभरणा विचेष्टाः ।

लब्ध्वा स्मितं तस्य मुखारविन्दात्

द्रुमालयस्थास्तमथान्वयुक्ताः ॥ १३ ॥

दृष्ट्वा काञ्चिद्भवं नार्यो मदघूर्णितलोचनाः ।

विलासवाद्यास्ताद्यापि भ्रूविलासं प्रचक्रिरे ॥ १४ ॥

अथ दृष्ट्वापरा नार्यः किञ्चित् प्रहसिताननाः ।

किञ्चिद्विस्त्रस्तवसनाः स्त्रस्तकाञ्चीगुणा जगुः ॥ १५ ॥

काञ्चित्तदा तं विपिने तु दृष्ट्वा

विप्राङ्गनाः स्त्रस्तनवांशुकं वा ।

स्नानं स्नानं विचित्रान् वलयान् प्रविध्य

मदान्विता बभूवुर्जनांश्च जग्मुः ॥ १६ ॥

काञ्चित्तदा तं न विवेद दृष्ट्वा

शाखा विचित्रान् विटपान् प्रसिद्धान्

मदान्विता बन्धुजनांस्तथान्याः ॥ १७ ॥

काश्चिज्जगुस्तं नन्दतुर्निपेतुश्च धरातले ।

निषेदुर्गजवच्चान्या प्रोवाच द्विजपुङ्गवाः ! ॥ १८ ॥

अन्योऽन्यं सस्मितं प्रेक्ष्य चालिलिङ्गुः समन्ततः ।

निरुध्य मार्गं रुद्रस्य नैपुणानि प्रवक्रिरे ॥ १९ ॥

को भवानिति चाहुस्तम् आस्यतामिति चापराः ।

कुत्रेत्यथ प्रसीदति जजल्पुः प्रीतमानसाः ॥ २० ॥

विपरीतानि पेतुर्वै विस्त्रस्तांशुकमूर्धजाः ।

पतिव्रताः पतीनान्तु सन्निधौ भवमायया ॥ २१ ॥

दृष्ट्वा श्रुत्वा भवस्तासां चेष्टा वाक्यानि चाव्ययः ।

शुभं वाप्यशुभं वापि नोक्तवान् परमेश्वरः ॥ २२ ॥

दृष्ट्वा नारौकुलं विप्रास्तयाभूतञ्च शङ्करम् ।

अतीव परुषं वाक्यं जजल्पुस्ते सुनीश्वराः ॥ २३ ॥

तपांसि तेषां सर्वेषां प्रत्याह्वन्तु शङ्करे ।

यथादित्यप्रकाशेन तारका नभसि स्थिताः ॥ २४ ॥

श्रूयते ऋषिश्रापेन ब्रह्मणस्तु महात्मनः ।

अमृद्वयेयसां योनिर्यज्ञो वै नाशमाप्तवान् ॥ २५ ॥

भृगोरपि च श्रापेन विष्णुः परमवीर्यवान् ।

प्रादुर्भावान् (दृष्ट्वा) प्राप्नो दुःखितश्च सदा कृतः ॥ २६ ॥

इन्द्रस्यापि च धर्मज्ञ ! क्षिप्तं सवेषणं पुरा ।

ऋषिणा गीतमेनोर्व्यां क्रुचेन विनिपातितम् ॥ २७ ॥

गर्भवासो वसुनाञ्च श्रापेन विहितस्तथा ।

क्षीरोदख समुद्रोऽसौ निवासः सर्वदा हरः ।
 द्वितीयश्चासृताधारो ह्यपेयो ब्राह्मणैः कृतः ॥ २८ ॥
 अविमुक्ते श्वरं प्राप्य वाराणस्यां जनार्दनः ।
 क्षीरेण चाभिषिष्येष्टं देवदेवं त्रियम्बकम् ॥ २९ ॥
 यद्वया परया युक्तो देहाश्लेषासृतेन वै ।
 त्रिषिक्तेन स्वयं देवः क्षीरेण मधुसूदनः ॥ ३० ॥
 स्नेचयित्वाथ भगवान् ब्रह्मणा मुनिभिः समम् ।
 क्षीरोदं पूर्ववच्चक्रे निवासं चात्मनः प्रभुः ॥ ३१ ॥
 धर्मश्चैव तथा श्रुतो माण्डव्येन महात्मना ।
 वृष्णिश्चैव कृष्णेन दुर्वासायैर्महात्मभिः ॥ ३२ ॥
 राघवः सानुजश्चापि दुर्वासेन महात्मना ।
 श्रौतुस्तस्य मुनेः पादपतनात्तस्य धीमतः ॥ ३३ ॥
 एते चान्ये च बहवो विप्राणां वशमागताः ।
 वर्जयित्वा विरूपाक्षं देवदेवमुमापतिम् ॥ ३४ ॥
 एवं हि मोहितास्तेन नावबुध्यन्त शङ्करम् ।
 अत्युग्रवचनं प्रोचुस्त्रयोऽप्यन्तरधीयत ॥ ३५ ॥
 तेऽपि दारुवनात्तस्मात् प्रातः संविम्बमानसाः ।
 पितामहं महात्मानम् आसीनं परमासने ॥ ३६ ॥
 गत्वा विज्ञापयामासुः प्रवृत्तमखिलं त्रिभोः ।
 शुभे दारुवने तस्मिन् मुनयः क्षीणचेतसः ॥ ३७ ॥
 सोऽपि सखित्व मनसा क्षणादेव पितामहः ।
 तेषां प्रवृत्तमखिलं पुण्ये दारुवने पुरा ॥ ३८ ॥
 उत्थाय प्राञ्जलिभूर्त्वा प्रणिपत्य भवाय च ।

धिग् युष्मान् प्राप्तनिधनान् महानिधिमनुत्तमम् ।

वृथा कृतं यतो विप्रा ! युष्माभिर्भाग्यवर्जितैः ॥ ४१ ॥

यस्तु दारुवने तस्मिन् लिङ्गी दृष्टोऽप्यलिङ्गिभिः ।

युष्माभिर्विकृताकारः स एव परमेश्वरः ॥ ४२ ॥

गृहस्थैश्च न निन्द्यास्तु सदा ह्यतिथयो द्विजाः ।।

विरूपाश्च सुरूपाश्च मलिनाद्याप्यपण्डिताः ॥ ४३ ॥

सुदर्शनेन मुनिना कालमृत्युरपि स्त्रयम् ।

पुरा भूमौ द्विजाग्रयेण जितो ह्यतिथिपूजया ॥ ४४ ॥

अन्यथा नास्ति सन्तर्तुं गृहस्थैश्च द्विजोत्तमैः ।

त्वक्ता चातिथिपूजां तामात्मनो भुवि शोधनम् ॥ ४५ ॥

गृहस्थोऽपि पुरा जेतुं सुदर्शन इति श्रुतः ।

प्रतिज्ञामकरोज्जायां भार्यामाह पतिव्रताम् ॥ ४६ ॥

सुव्रते ! सुभ्रु ! सुभगे ! शृणु सर्वं प्रयत्नतः ।

त्वया वै नावमन्तव्या गृहे ह्यतिथयः सदा ॥ ४७ ॥

सर्व एव स्त्रयं साक्षादतिथिर्यत् पिनाकधृक् ।

तस्मादतिथये दत्त्वा आत्मानमपि पूजय ॥ ४८ ॥

एवमुक्ताऽथ सन्तमा विवशा सा पतिव्रता ।

पतिमाह रुदन्ती च किमुक्तं भवता प्रभो ! ॥ ४९ ॥

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा पुनः प्राह सुदर्शनः ।

देयं सर्वं शिवायार्थ्यं शिव एवातिथिः स्वयम् ॥ ५० ॥

तस्मात् सर्वे पूजनीयाः सर्वेऽप्यतिथयः सदा ।

एवमुक्ता तदा भर्ता भार्या तस्य पतिव्रता ॥ ५१ ॥

शेषामिवाज्ञामादाय मूर्ध्नी सा प्राचरत्तदा ।

परौल्लिख्य तस्या शक्तिं कृत्वा ।

धर्मो द्विजोत्तमो भूत्वा जगामाद्य मुनेर्गृहम् ।

तं दृष्ट्वा चार्चयामास साध्वीद्यैरनघा द्विजम् ॥ ५३ ॥

सम्पूजितस्तथा तान्त्वा प्राह धर्मो द्विजः स्वयम् ।

भद्रे ! कुतः पतिर्धर्मांस्तव भर्ता सुदर्शनः ॥ ५४ ॥

अन्नाद्यैरलमद्यार्यैः । स्वं दातुमिह चार्हसि ।

सा च लज्जावृता नारी स्मरन्ती कथितं पुरा ॥ ५५ ॥

भर्ता न्यमीलयन्नेवे चचाल च पतिव्रता ।

किञ्चेत्याह पुनस्तां वै धर्मे चक्रे च सा मतिम् ॥ ५६ ॥

निवेदितुं किलात्मानं तस्मै पत्युरिहाश्रया ।

एतस्मिन्नन्तरे भर्ता तस्या नार्याः सुदर्शनः ॥ ५७ ॥

गृहद्वारं गतो धर्मांस्तामुवाच महासुनिः ।

एह्येहि क्व गता भद्रे ! तमुवाचातिथिः स्वयम् ॥ ५८ ॥

भार्यया त्वनया सार्धं मैथुनस्थोऽहमद्य वै ।

सुदर्शनमहाभाग ! किं कर्त्तव्यमिहोच्यताम् ॥ ५९ ॥

सुरतान्तस्तु विप्रेन्द्र ! सन्तुष्टोऽहं द्विजोत्तम ! ।

सुदर्शनस्ततः प्राह सुप्रहृष्टो द्विजोत्तमः ॥ ६० ॥

भुङ्क्त्व चैनां यथाकामं गमिष्येऽहं द्विजोत्तम ! ।

हृष्टोऽथ दर्शयामास स्वात्मानं धर्मराट् स्वयम् ॥ ६१ ॥

प्रददौ चेषितं सर्वं तमाह च महाद्युतिः ।

एषा न भुक्ता विप्रेन्द्र ! मनसापि सुशोभना ॥ ६२ ॥

मया चैषा न सन्देहः यद्वां ज्ञातुमिहानतः ।

जितो वै यस्त्वया मृत्युर्धर्मेणैकेन सुव्रतः ॥ ६३ ॥

अहोऽस्य तपसो वीर्यमित्युक्त्वा प्रययौ च सः ।

तस्मात्तथा पूजनीयाः सर्वे ह्यतिथयः सदा ॥ ६४ ॥

वहुनात्र किमुक्तेन भाग्यहीना द्विजोत्तमाः ! । ३ ।

तमेव शरणं तूर्णं गन्तुमर्हथ शङ्करम् ॥ ६५ ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणी ब्राह्मणर्षभाः ।

ब्रह्मणमभिवन्द्यार्त्ताः प्रोचुराकुलितेक्षणाः ॥ ६६ ॥

ब्राह्मणा जघुः ।

नापेक्षितं महाभाग ! जीवितं विकृताः स्त्रियः ।

दृष्टोऽस्माभिर्महादेवो निन्दितो यस्वनिन्दितः ॥ ६७ ॥

शमश्च सर्वगः शूलो पिनाकी नीललोहितः ।

अज्ञानाच्छापजा शक्तिः कुण्ठितास्य निरीक्षणात् ॥ ६८ ॥

वक्तुमर्हसि देवेश ! सश्यासं वै क्रमेण तु ।

द्रष्टुं वै देवदेवेशमुयं भीमं कपदिनम् ॥ ६९ ॥

पितामह उवाच ।

आदौ वेदानधीत्यैव श्रद्धया च गुरोः सदा ।

विचार्यार्थं मुनेर्धर्मान् प्रतिज्ञाय द्विजोत्तमाः ! ॥ ७० ॥

ग्रहणा न्तं हि वा विद्वानथ द्वादशवार्षिकम् ।

सात्वाहृत्य च दारान् वै पुत्रानुत्पाद्य सुव्रतान् ॥ ७१ ॥

वृत्तिभिश्चानुरूपाभिस्तान् विभज्य सुतान् मुनिः ।

अग्निष्टोमादिभिस्त्रेष्टा यज्ञैर्यज्ञैश्चरं किमुम् ॥ ७२ ॥

पूजयेत् परमात्मानं प्राप्यारण्यं विभावसी ।

मुनिर्द्वादशवर्षं वा वर्षमाहृत्य वापि वा ॥ ७३ ॥

पक्षद्वादशकं वापि दिनद्वादशकान्तु वा ।

क्षीरमुक् संयतः शान्तः सर्वान् सम्पूजयेत् सुरान् ॥ ७४ ॥

इष्ट्वैव जुहुयादग्नौ यज्ञपात्राणि मन्दतः ।

अप्सु वै पार्थिवं न्यस्य गुरवे तैजसानि तु ॥ ७५ ॥

स्वधनं सकलञ्चैव ब्राह्मणेभ्यो विशङ्कया ।
 प्रणिपत्य गुरुं भूमौ विरक्तः सश्रयेद् यतिः ॥ ७६ ॥
 निक्त्य केशान् सशिखानुपवीतं विसृज्य च ।
 पञ्चभिर्जुहुयादप्सु भूः स्वाहेति विचक्षणः ॥ ७७ ॥
 ततश्चोर्ध्वं चरेदेवं यतिः शिवविमुक्तये ।
 व्रतेनानशनेनापि तोयहत्यापि वा पुनः ॥ ७८ ॥
 पर्णहत्या पयोहत्या फलहत्यापि वा यतिः ।
 एवं जीवन्मृतो नो चेत् षण्मासाद्वत्सरात्तु वा ॥ ७९ ॥
 प्रस्थानादिकमायासं स्वदेहस्य चरेद् यतिः ।
 शिवसायुज्यमाप्नोति कर्मणाप्येवमाचरन् ॥ ८० ॥
 सदोऽपि लभते मुक्तिं भक्तियुक्तो दृढव्रताः ! ॥ ८१ ॥
 त्यागेन वा किं विधिनाप्यनेन
 भक्तस्य रुद्रस्य शुभैर्व्रतैश्च ।
 यज्ञैश्च दानैर्विविधैश्च होमै-
 र्यज्ञैश्च शास्त्रैर्विविधैश्च वेदैः ॥ ८२ ॥
 श्वेतेनैवं जितो मृत्युर्भवभक्त्या महात्मना ।
 वोऽस्तु भक्तिर्महादेवे शङ्करे परमात्मनि ॥ ८३ ॥
 इति महापुराणे श्रीलैङ्गे एकीनविंशोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

अथ त्रिंशोऽध्यायः ।

शैलादिरुवाच ।

एवमुक्तास्तदा तेन ब्रह्मणा ब्राह्मणर्षभाः ।
 श्वेतस्य च कथां प्रणामपृच्छन् परमर्षयः ॥ १ ॥

पितामह उवाच ।

श्वेतोनाम मुनिः श्रीमान् गतायुर्निरिगङ्गरे ।
 सत्तो ह्यभ्यर्थ्य यज्ञतया तुष्टाव च मङ्गेश्वरम् ॥ २ ॥
 रुद्राध्यायेन पुण्येन नमस्तेत्यादिना द्विजाः ! ।
 ततः कालो महातेजाः कालप्राप्तं द्विजोत्तमम् ॥ ३ ॥
 नेतुं सञ्चिन्त्य विप्रेन्द्राः ! सान्निध्यमकरोन्मुनेः ।
 श्वेतोऽपि दृष्ट्वा तं कालं कालप्राप्तोऽपि शङ्करम् ॥ ४ ॥
 पूजयामास पुण्यात्मा त्रियम्बकमनुस्मरन् ।
 त्रियम्बकं यजेदेवं सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ॥ ५ ॥
 किं करिष्यति मे मृत्युमृत्योर्मृत्युरहं यतः ।
 तं दृष्ट्वा सस्मितं प्राह श्वेतं लोकभयङ्करः ॥ ६ ॥
 एह्येहि श्वेत ! चानेन विधिना किं फलं तव ।
 रुद्रो वा भगवान् विष्णुर्ब्रह्मा वा जगदीश्वरः ॥ ७ ॥
 कः समर्थः परित्रातुं मया ग्रस्तं द्विजोत्तम ! ।
 अनेन मम किं विप्र ! रौद्रेण विधिना प्रभोः ॥ ८ ॥
 नेतुं यस्योत्थितश्चाहं यमलोकां क्षणेन वै ।
 यस्माद्गतायुस्त्वं तस्मान् मुने ! नेतुमिहोद्यतः ॥ ९ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भैरवं धर्ममिश्रितम् ।
 हा रुद्र ! रुद्ररुद्रेति ललाप मुनिपुङ्गवः ॥ १० ॥
 तं प्राह च महादेवं कालं सम्प्रैक्ष्य वै दृष्ट्वा ।
 नेत्रेण बाष्पमिश्रेण सम्भ्रान्तेन समाकुलः ॥ ११ ॥

श्वेत उवाच ।-

त्वया किं काल ! नोनाथश्चास्ति चेद्वि वृषध्वजः ।
 लिङ्गेऽस्मिन् शङ्करो रुद्रः सर्वदेवभवोद्भवः ॥ १२ ॥

अतीवभवभक्तानां महिधानां महात्मनाम् ।
 विधिना किं महाबाहो ! गच्छ गच्छ यथागतम् ॥ १७ ॥
 ततो निशम्य कुपितस्तीक्ष्णदंष्ट्रो भयङ्करः ।
 श्रुत्वा श्वेतस्य तद्वाक्यं पाशहस्ती भयावहः ॥ १४ ॥
 सिंहनादं महत् कृत्वा चास्फाट्य च सुहृर्मुहुः ।
 ब्रुवन् च मुनिं कालः कालप्राप्तं तमाह च ॥ १५ ॥
 मया बहोऽसि विप्रर्षे ! श्वेत ! नेतुं यमालयम् ।
 अद्य वै देवदेवेन तव रुद्रेण किं कृतम् ॥ १६ ॥
 क्व शर्वस्तव भक्तिश्च क्व पूजा पूजया फलम् ।
 क्व चाहं क्व च मे भीतिः श्वेत ! बहोऽसि वै मया ॥ १७ ॥
 लिङ्गेऽस्मिन् संस्थितः श्वेत ! तव रुद्रो महेश्वरः ।
 निषेष्टोऽसौ महादेवः कथं पूज्यो महेश्वरः ॥ १८ ॥
 ततः सदाशिवः स्वयं द्विजं निहन्तुमागतम् ।
 निहन्तुमन्तकं स्मयन् स्मरारिं (यज्ञहो) हरः ॥ १९ ॥
 त्वरन् विनिर्गतः परः शिवः स्वयं त्रिलोचनः ।
 त्रियम्बकोऽम्बया समं सनन्दिना गणेश्वरैः ॥ २० ॥
 ससर्ज जीवितं क्षणाद्भवं निरीक्ष्य वै भयात् ।
 पपात चाश्व वै बली मुनेस्तु सन्निधौ द्विजाः ! ॥ २१ ॥
 ननाद चोर्ध्वमुच्चधौर्निरीक्ष्य चान्तकान्तकम् ।
 निरीक्षणेन वै सृतं भवस्य विप्रपुङ्गवाः ! ॥ २२ ॥
 विनेदुरुच्चमोश्वराः सुरेश्वरा महेश्वरम् ।
 प्रणेश्वरश्चिकासुमां मुनिश्वरास्तु हर्षिताः ॥ २३ ॥
 ससर्जुरस्य मूर्ध्नि वै मुनेर्भवस्य खेचराः ।
 सुशीभनं सुशीतलं सुपुष्पवर्षमम्बरात् ॥ २४ ॥

अहो निरीक्ष्य चान्तकं मृतं तदा सुविस्मितः ।
 शिलाशनात्मजोऽव्ययं शिवं प्रणम्य शङ्करम् ॥ २५ ॥
 उवाच बालधीर्मृतः प्रसीद चेति वै मुनेः ।
 महेश्वरं महेश्वरस्य चानुगो गणेश्वरः ॥ २६ ॥
 ततो विवेश भगवाननुगृह्य द्विजोत्तमम् ।
 क्षणाद् गूढशरीरं हि ध्वस्तं दृष्ट्वान्तकं क्षणात् ॥ २७ ॥
 तस्मान् मृत्युञ्जयश्चैव भक्त्या सम्पूजयेद् द्विजाः ! ।
 मुक्तिदं भुक्तिदश्चैव सर्वेषामपि शङ्करम् ॥ २८ ॥
 बहुना किं प्रलापिन सत्रस्याभ्यर्च्य वै भवम् ।
 भक्त्या चापरया तस्मिन् विशोका वै भविष्यथ ॥ २९ ॥

शैलादिर्वाच ।

एवमुक्तास्तदा तेन ब्रह्मणा ब्रह्मवादिनः ।
 प्रसीद भक्तिर्देवेशे भवे रुद्रे पिनाकिनि ॥ ३० ॥
 केन वा तपसा देव ! यज्ञेनाप्यथ केन वा ।
 व्रतैर्वा भगवद्भक्ता भविष्यन्ति द्विजातयः ॥ ३१ ॥

पितामह उवाच ।

न दानेन मुनिश्रेष्ठास्तपसा च न विद्यया ।
 यज्ञैर्होमैर्व्रतैर्वैदेर्योगशास्त्रैर्निरोधनैः ॥ ३२ ॥
 प्रसादेनैव सा भक्तिः शिवे परमकारणे ।
 अथ तस्य वचः श्रुत्वा सर्वे ते परमर्षयः ॥ ३३ ॥
 सदारतनयाः श्रान्ताः प्रणमुष्व पितामहम् ।
 तस्मात् पाशुपतो भक्तिर्धर्मकामार्थसिद्धिदा ॥ ३४ ॥
 मुनेर्विजयदा चैव सर्वमृत्युञ्जयप्रदा ।
 (दधीचस्तु) पुरा भक्त्या हरिं जित्वामरैर्विभुम् ॥ ३५ ॥

क्षुपं जघान पादेन वज्रास्थित्वञ्च लब्धवान् ।

मयापि निर्जितो मृत्युर्महादेवस्य कीर्तनात् ॥ ३६ ॥

श्वेतेनापि गतेनास्त्रं मृत्योर्मुनिवरेण तु ।

महादेवप्रसादेन जितो मृत्युर्यथा मया ॥ ३७ ॥

इति श्रीलैङ्गे त्रिशोऽध्यायः समाप्तः ॥ ३० ॥

एकत्रिंशोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

कथं भवप्रसादेन देवदारुवनौकसः ।

प्रपन्नाः शरणं देवं वक्तुमर्हसि मे प्रभो ॥ १ ॥

शैलादिरुवाच ।

तानुवाच महाभागान् भगवानात्मभूः स्वयम् ।

देवदारुवनस्यांस्तु तपसा पावकप्रभान् ॥ २ ॥

पितामह उवाच ।

एष देवो महादेवो विघ्नयस्तु महेश्वरः ।

न तस्मात् परमं किञ्चित् पदं समधिगम्यते ॥ ३ ॥

देवानाञ्च ऋषीणाञ्च पितॄणाञ्चैव स प्रभुः ।

सहस्रयुगपर्यन्ते प्रलये सर्वदेहिनः ॥ ४ ॥

संहरत्येष भगवान् कालो भूत्वा महेश्वरः ।

एष चैव प्रजाः सर्वाः सृजत्येकः स्वतेजसा ॥ ५ ॥

पूष चक्रौ च वज्री च श्रीवत्सकृतलक्षणः ।

योगीकृतग्रगे चैव त्रेतायां क्रतुरुचते ॥ ६ ॥

हापरे चैव कालाग्निर्धर्मकेतुः कलौ स्मृतः ।

रुद्रस्य मूर्त्तयस्त्वेता येऽभिध्यायन्ति पण्डिताः ॥ ७ ॥

चतुरस्रं वह्निश्चान्तः अष्टाश्वं पिण्डिकाश्रये ।

वृत्तं सुदर्शनं योग्यमेवं लिङ्गं प्रपूजयेत् ॥ ८ ॥

तमो ह्यग्नी रजो ब्रह्मा सत्त्वं विष्णुः प्रकाशकम् ।

मूर्त्तिरेका स्थिता चास्य मूर्त्तयः परिकीर्त्तिताः ॥ ९ ॥

यत्र तिष्ठति तद् ब्रह्म योगेन तु समन्वितम् ।

तस्माद्वि देवदेवेशमीशानं प्रभुमव्ययम् ॥ १० ॥

आराधयन्ति विप्रेन्द्रा जितक्रोधा जितेन्द्रियाः ।

लिङ्गं कृत्वा यथान्यायं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ११ ॥

अङ्गुष्ठमात्रं सुशुभं सुवृत्तं सर्वसम्मतम् ।

समनाभं तथाष्टाश्वं षोडशाश्वमथापि वा ॥ १२ ॥

सुवृत्तं मण्डलं दिव्यं सर्वकामफलप्रदम् ।

वेदिका द्विगुणा तस्य समा वा सर्वसम्मता ॥ १३ ॥

गोमुखौ च त्रिभागेका वेद्या लक्षणसंयुता ।

पट्टिका च समन्ताद्देयवमात्रा द्विजीत्तमाः ! ॥ १४ ॥

सौवर्णं राजतं शैलं कृत्वा ताम्रमयं तथा ।

वेदिकायाश्च विस्तारं त्रिगुणं वै समन्ततः ॥ १५ ॥

वर्त्तुलं चतुरश्रं वा षडश्रं वा त्रिरश्रकम् ।

समन्तान्निर्गन्धं शुभ्रं लक्षणैस्तत् सुलक्षितम् ॥ १६ ॥

प्रतिष्ठाप्य यथान्यायं पूजालक्षणसंयुतम् ।

कलशं स्थापयेत्तस्य वेदिमध्ये तथा द्विजाः ! ॥ १७ ॥

सहिरण्यं सकौजश्च ब्रह्मभिश्चाभिमन्त्रितम् ।

सेचयेच्च ततो लिङ्गं पवित्रैः पञ्चभिः शुभैः ॥ १८ ॥

पूजयेच्च यथालाभं ततः सिद्धिमवाप्स्यथ ।

समाहिताः पूजयध्वं सपुत्राः सह बन्धुभिः ॥ १८ ॥

सर्वे प्राञ्जलयो भूत्वा शूलपाणिं प्रपद्यत ।

ततो द्रक्ष्यथ देवेशं दुर्दर्शमकृतात्मभिः ॥ २० ॥

यं दृष्ट्वा सर्वमज्ञानमधर्मञ्च प्रलक्ष्यति ।

ततः प्रदक्षिणं कृत्वा ब्रह्माण्यममितौजसम् ॥ २१ ॥

सम्पस्थिता वनीकास्ते देवदारुवनं ततः ।

आराधयितुमारब्धा ब्रह्मणा कथितं यथा ॥ २२ ॥

स्थण्डिलेषु विचित्रेषु पर्वतानां गुहासु च ।

नदीनाञ्च विविक्तेषु पुलिनेषु शुभेषु च ॥ २३ ॥

शैवालशोभनाः केचित् केचिदन्तर्जलेशयाः ।

केचिदभावकाश्चास्तु वादाङ्गुष्ठाच्चधिष्ठिताः ॥ २४ ॥

दन्तोलूखलिनस्वन्ये अश्वकुट्टास्तथापरे ।

स्थानवीरासनास्वन्ये मृगचर्या रताः परे ॥ २५ ॥

कालं नयन्ति तपसा पूजया च महाधियः ।

एवं संवत्सरे पूर्णं वसन्ते समुपस्थिते ॥ २६ ॥

ततस्तेषां प्रसादार्थं भक्तानामनुकम्पया ।

देवः कृतयुगे तस्मिन् गिरीर्हिमवतः शुभे ॥ २७ ॥

देवदारुवनं प्राप्तः प्रसन्नः परमेश्वरः ।

भस्मपांसूपदिग्धाङ्गो नमो विक्षतलक्षणः ॥ २८ ॥

उल्लुकव्यग्रहस्तस्य रक्तपिङ्गलोचनः ।

कचिच्च हसन्नेदीन्द्रः कचिन्नायति किम्बिलः ॥ २९ ॥

कचिन्नृत्यति नृपधरं कचिद्रौति सुहुसुहुः ।

आशमे छटते भैक्षं याचते च पुनः पुनः ॥ ३० ॥

मायां कृत्वा तथा रूपां देवस्तद्वनमागतः ।
 ततस्ते मुनयः सर्वे तुष्टयुच समाहिताः ॥ ३१ ॥
 अङ्गिर्विविधभाष्यैश्च धूपैर्गन्धैस्तथैव च ।
 सपत्नीका महाभागाः सपुत्राः सपरिच्छदाः ॥ ३२ ॥
 मुनयस्ते तथा वाग्भिरीश्वरं चेदमब्रुवन् ।
 अन्नानाद्देवदेवेश ! यदस्माभिरनुष्ठितम् ॥ ३३ ॥
 कर्मणा मनसा वाचा तत्सर्वं क्षन्तुमर्हसि ।
 चरितानि विचित्राणि गुह्यानि गहनानि च ॥ ३४ ॥
 ब्रह्मादीनाञ्च देवानां दुर्विघ्ने यानि ते हर ! ।
 अगतिं तेन जानीमो गतिं नैव च नैव च ॥ ३५ ॥
 विश्वेश्वर ! महादेव ! योऽसि सोऽसि नमोऽस्तु ते ।
 सुवन्ति त्वां महात्मानो देवदेवं महेश्वरम् ॥ ३६ ॥
 नमो भूवाय भव्याय भावनायोद्भवाय च ।
 अनन्तबलवीर्याय भूतानां पतये नमः ॥ ३७ ॥
 संहर्त्रे च पिशङ्गाय अव्ययाय व्ययाय च ।
 गङ्गासलिलधाराय आधाराय गुणात्मने ॥ ३८ ॥
 त्र्यम्बकाय त्रिनेत्राय त्रिशूलधरधारिणे ।
 कन्दर्पाय हुताशाय नमोऽस्तु परमात्मने ॥ ३९ ॥
 शङ्कराय लघाङ्गाय गणानां पतये नमः ।
 (देवहस्ताय कालाय पाशहस्ताय वै नमः ॥ ४० ॥
 वेदमन्त्रप्रधानाय शतजिह्वाय वै नमः ।
 भूतं भव्यं भविष्यञ्च स्थावरं जङ्गमञ्च यत् ॥ ४१ ॥
 तव देहात् समुत्पन्नं देव ! सर्वमिदं जगत् ।
 पासि हंसि च भद्रं ते प्रसीद भगवन्स्तुतः ॥ ४२ ॥

अन्नानाद् यदि विज्ञानाद् यत्किञ्चित् कुरुते नरः ।
 तत्सर्वं भगवानेव कुरुते योगमायया ॥ ४३ ॥
 एवं सुत्वा तु मुनयः प्रहृष्टैरन्तरात्मभिः ।
 याचन्त तपसा युक्ताः पश्यामस्त्वां यथा पुरा ॥ ४४ ॥
 ततो देव प्रसन्नात्मा स्वमेवास्थाय शङ्करः ।
 रूपं त्राचक्ष सद्गुह्यं दिव्यञ्चक्षुरदात् प्रभुः ॥ ४५ ॥
 लब्धदृष्ट्या तया दृष्ट्वा देवदेवं त्रियम्बकम् ।
 पुनस्तुष्टुवुरीशानं देवदारुवनौकसः ॥ ४६ ॥
 इति महापुराणे श्रीलैङ्गे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

नमो दिग्वाससे नित्यं कृतान्ताय विशूलिने ।
 विकटाय करालाय करालवदनाय च ॥ १ ॥
 अरूपाय सुरूपाय विश्वरूपाय ते नमः ।
 कटङ्कटाय रुद्राय स्वाहाकाराय वै नमः ॥ २ ॥
 सवप्रणतदेहाय स्वयञ्च प्रणतात्मने ।
 नित्यं नीलशिखण्डाय श्रीकण्ठाय नमो नमः ॥ ३ ॥
 नीलकण्ठाय देवाय चिताभस्माङ्गधारिणे ।
 त्वं ब्रह्मा सर्वदेवानां रुद्राणां नीललोहितः ॥ ४ ॥
 आत्मा च सर्वभूतानां साङ्ख्यैः पुरुष उच्यते ।
 पक्वतानां महामैरुर्नक्षत्राणाञ्च चन्द्रमाः ॥ ५ ॥

ऋषीणाञ्च वशिष्ठस्त्वं देवानां वासवस्तथा ।
 ओङ्कारः सर्ववेदानां श्रेष्ठं साम च सामसु ॥ ६ ॥
 आरण्यानां पशूनाञ्च सिंहस्त्वं परमेश्वरः ॥
 ग्राम्याणां सृषभश्चासि भगवान् लोकपूजितः ॥ ७ ॥
 सर्वथा वर्त्तमानोऽपि यो यो भावो भविष्यति ।
 त्वामिव तत्र पश्यामी ब्रह्मणा कथितं यथा ॥ ८ ॥
 कामः क्रोधश्च लोभश्च विषादो मद एव च ।
 एतदिच्छामहे बीडुं प्रसीद परमेश्वर ! ॥ ९ ॥
 महासंहरणे प्राप्ते त्वया देव । कृतात्मना ।
 करं ललाटे संविध्य वक्रिहृत्पादितस्त्वया ॥ १० ॥
 तेनाग्निना तदा लोका अर्चिर्भिः सर्वतो वृताः ।
 तस्मादग्निसमा ह्येते बहवो विक्रतात्मनः ॥ ११ ॥
 कामः क्रोधश्च लोभश्च मोहो दम्भ उपद्रवः ।
 यानि चान्यानि भूतानि स्यावराणि चराणि च ॥ १२ ॥
 दह्यन्ते प्राणिनस्ते तु त्वत् समुत्पन्ने वक्रिणा ।
 अस्माकं दह्यमानानां ताता भव सुरेश्वर ! ॥ १३ ॥
 त्वञ्च लोकहितार्थाय भूतानि परिषिञ्चसि ।
 महेश्वर ! महाभाग ! प्रभो ! शुभनिरीक्षक ! ॥ १४ ॥
 आम्नापय वयं नाथ ! कर्त्तारो वचनं तव ।
 भूतकोटिसहस्रेषु रूपकोटिशतेषु च ॥ १५ ॥
 अन्तं गन्तुं न शक्ताः स्म देवदेव ! नमोऽस्तु ते ॥ १६ ॥

इत्यादि श्रीलङ्के द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ।

मन्युवाच ।

ततस्तुतोष भगवाननुष्टुभ्य महेश्वरः ।

स्तुतिं श्रुत्वा स्तुतस्तेषामिदं वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥

यः पठेच्छृणुवाद्वापि शुभाभिः कीर्तितं स्तवम् ।

श्रावयेद्वा विज्ञानं विप्रो गाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ २ ॥

वक्ष्यामि वो हितं पुण्यं भक्तानां मुनिपुङ्गवाः ! ।

॥ स्त्रीलिङ्गमखिलं देवौ प्रकृतिर्मम देहजा ॥ ३ ॥

पुंलिङ्गं पुरुषो विप्रा ! मम देहसमुद्भवः ।

उभाभ्यामेव वै सृष्टिर्मम विप्रा ! न संशयः ॥ ४ ॥

न निन्देद्यतिनं तस्माद् दिग्वाससमनुत्तमम् ।

बालीभ्यस्तविचेष्टन्तु मत्परं ब्रह्मवादिनम् ॥ ५ ॥

ये हि मां भस्मनिरता भस्मना दग्धकिल्बिषाः ।

यथोक्तकारिणी दास्ता विप्रा ध्यानपरायणाः ॥ ६ ॥

महादेवपरा नित्यं चरन्तो ह्यध्वरेतसः ।

अर्चयन्ति महादेवं वाङ्मनःकायसंयताः ॥ ७ ॥

रुद्रलोकमनुप्राप्य न निवर्त्तन्ति ते पुनः ।

तस्मादेतद् व्रतं दिव्यमव्यक्तं व्यक्तलिङ्गिनः ॥ ८ ॥

भस्मव्रताश्च मुण्डाश्च व्रतिनो विष्णुरुपिषः ।

न तान् परिवदेद्दिहान्न चैतान्नाभिलक्षयेत् ॥ ९ ॥

न ह्येवाप्रियं ब्रूयादमुत्रेह हितार्थवान् ।

यस्तान्निन्दति मूढात्मा महादेवं स निन्दति ॥ १० ॥

यस्त्वेतान् पूजयेन्नित्यं स पूजयति शङ्करम् ।

एवमेव महादेवो लोकानां हितकाम्यया ॥ ११ ॥

युगे युगे महायोगी क्रीडते भस्मगुण्डितः ।

एवञ्चरत भद्रं वस्तुतः सिद्धिमवाप्स्यथ ॥ १२ ॥

अतुलमिह महाभयप्रणाशहेतुं

शिवकथितं परमं पदं विदित्वा ।

व्यपगतभवलोभमोहचित्ताः

प्रणिपतिताः सहसा शिरोभिरुग्रम् ॥ १३ ॥

ततः प्रमुदिता विप्राः श्रुत्वैवं कथितं तदा ।

गन्धोदकैः सुशुद्धैश्च कुशपुष्पविमिश्रितैः ॥ १४ ॥

स्नापयन्ति महाकुम्भैरङ्घ्रिरेव महेश्वरम् ।

गायन्ति विविधैर्गुह्यैर्हुङ्कारैश्चापि सुस्वरैः ॥ १५ ॥

नमो देवाधिदेवाय महादेवाय वै नमः ।

अर्धनारीशरीराय सांख्ययोगप्रवर्त्तिने ॥ १६ ॥

मेघवाहनकृष्णाय गजचर्मनिवासिने ।

कृष्णाजिनोत्तरीयाय व्यालयग्नौपवीतिने ॥ १७ ॥

सुरचितसुविचित्रकुण्डलाय

सुरचितमाख्यविभूषणाय तुभ्यम् ।

मृगपतिवरचर्मवाससे च

प्रथितयशसे नमोऽस्तु शङ्कराय ॥ १८ ॥

ततस्तान् स मुनीन् प्रीतः प्रत्युवाच महेश्वरः ।

प्रीतोऽस्मि तपसा युजान् परं वृणुते सुव्रताः ॥ १९ ॥

ततस्ते मुनयः सर्वे प्रणिपत्य महेश्वरम् ।

भृग्वङ्गिरा वशिष्ठश्च विश्वामित्रस्तथैव च ॥ २० ॥

गौतमोऽतिः सुकेशश्च पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ।
 मरीचिः कश्यपः कश्यः संवर्त्तश्च महातपाः ॥ २१ ॥
 ते प्रणम्य महादेवमिदं वचनमब्रुवन् ।
 भस्मस्नानञ्च नग्नत्वं वामत्वं प्रतिलोमता ॥ २२ ॥
 सेव्यासेव्यत्वमेवञ्च एतदिच्छाम वेदितुम् ।
 ततस्तेषां वचः श्रुत्वा भगवान् परमेश्वरः ॥ २३ ॥
 सन्मितं प्राह सम्प्रेक्ष्य सर्वान् मुनिवरांस्तदा ॥ २४ ॥
 इतिमहापुराणे श्रीलैङ्गे ऋषिवाक्यं नाम
 त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच ।

एतद् वः सम्प्रवक्ष्यामि कथासर्वस्वमद्य वै ।
 अग्निर्ह्यहं सोमकर्त्ता सोमश्चाग्निमुपाश्रितः ॥ १ ॥
 कृतमेतद्दहत्यग्निर्भूयो लोकसमाश्रयात् ।
 असक्तस्त्वग्निना दग्धं जगत् स्यावरजङ्गमम् ॥ २ ॥
 भस्मसाहिहितं सर्वं पवित्रमिदमुत्तमम् ।
 भस्मना वीर्यमास्थाय भूतानि परिषिञ्चति ॥ ३ ॥
 अग्निकार्यञ्च यः कृत्वा करिष्यति त्रियायुषम् ।
 भस्मना मम वीर्येण मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ ४ ॥
 भासतेत्येव यङ्गस्म शुभं भावयते च यत् ।
 भक्षणात् सर्वपापानां भस्मेति परिकीर्तितम् ॥ ५ ॥
 जम्बपाः पितरो ज्ञेया देवा वै सोमसम्भवाः ।
 अग्नीषोमात्मकं सर्वं जगत् स्यावरजङ्गमम् ॥ ६ ॥

अहमग्निर्महातेजाः सोमस्यैषा महात्मिका ।

अहमग्निश्च सोमश्च प्रकृत्या पुरुषः स्वयम् ॥ ७ ॥

तस्मद्भास्म महाभागा ! मदीर्यमिति चोच्यते ।

स्ववीर्यं वपुषा चैव धारयामीति वै स्थितिः ॥ ८ ॥

तदा प्रभृति लोकेषु रक्षार्थमशुभेषु च ।

भस्मना क्रियते रक्षा सूतिकानां गृहेषु च ॥ ९ ॥

भस्मस्नानविशुद्धात्मा जितक्रोधो जितेन्द्रियः ।

मत्समीपं समागम्य न भूयो विनिवर्त्तते ॥ १० ॥

व्रतं पाशुपतं योगं कापिलश्चैव निर्मितम् ।

पूर्वं पाशुपतं ह्येतन्निर्मितं तदनुत्तमम् ॥ ११ ॥

शेषाश्चायमिणः सर्वे पश्चात् सृष्टाः स्वयम्भवा ।

सृष्टिरेषा मया सृष्टा लज्जामोहभयात्मिका ॥ १२ ॥

नग्ना एव हि जायन्ते देवता मुनयस्तथा ।

ये चान्ये मानवा लोके सर्वे जायन्त्यवाससः ॥ १३ ॥

इन्द्रियैरजितैर्नग्ना दुकूलेनापि संवृतः ।

तैरेव संवृतैर्गुप्तो न वस्त्रं कारणं स्मृतम् ॥ १४ ॥

क्षमा धृतिरहिंसा च वैराग्यश्चैव सर्वशः ।

तुल्यो मानावमानौ च तदावरणमुत्तमम् ॥ १५ ॥

भस्मस्नानेन दिग्धाज्ञी ध्यायते मनसा भवम् ।

यद्यकार्यं सहस्राणि कृत्वा यः स्नाति भस्मना ॥ १६ ॥

तत्सर्वं दहते भस्म यथाग्निस्तेजसा वनम् ।

तस्माद् यत्नपरो भूत्वा त्रिकालमपि यः सदा ॥ १७ ॥

भस्मना कुरुते स्नानं गाणपत्यं स मच्छति ।

समाहृत्य क्रतून् सर्वान् गृहीत्वा व्रतमुत्तमम् ॥ १८ ॥

ध्यायन्ति ये महादेवं लीलासद्भावभाक्ताः ।
 उत्तरेणार्थं पन्थानं तेऽमृतत्वमवाप्नुयुः ॥ १८ ॥
 दक्षिणेन च पन्थानं ये श्मशानानि भेजिरे ।
 अणिमा गरिमा चैव लघिमा प्राप्तिरेव च ॥ २० ॥
 इच्छाकामावसायित्वं तथा प्राकाम्यमेव च ।
 ईशित्वञ्च वशित्वञ्च अमरत्वञ्च ते गताः ॥ २१ ॥
 इन्द्रादयस्तथा देवाः कामिकव्रतमास्थिताः ।
 ऐश्वर्यं परमं प्राप्य सर्वे प्रथिततेजसः ॥ २२ ॥

अपगतमदमोहमुक्तराग-

स्तमरज्ज्दोषविवर्जितस्वभावः ।

परिभवमिदमुत्तमं विदित्वा

पशुपतियोगपरो भवेत् सदैव ॥ २३ ॥

इमं पाशुपतं ध्यायन् सर्वपापप्रणाशनम् ।
 यः पठेच्च शुचिर्भूत्वा श्रद्धधानो जितेन्द्रियः ॥ २४ ॥
 सर्वपापविशुद्धात्मा रुद्रलोकं स गच्छति ।
 ते सर्वे मुनयः श्रुत्वा वसिष्ठाद्या द्विजोत्तमाः ॥ २५ ॥
 भस्मपाण्डुरदिग्धाङ्गा बभूवुर्विगतस्पृहाः ।
 रुद्रलोकाय कल्याण्ये संस्थिताः शिवतेजसा ॥ २६ ॥
 तस्मान्न निन्द्याः पूज्याश्च विहता मलिना अपि ।
 रूपान्विताश्च विप्रेन्द्राः सदा योगीन्द्रशङ्कया ॥ २७ ॥
 बहुना किं प्रलापेन भवभक्ता द्विजोत्तमाः ।
 सम्पूज्याः सर्वयत्नेन शिववन्नात्र संशयः ॥ २८ ॥
 मलिनाश्चैव विप्रेन्द्रा भवभक्ता दृढव्रताः ।
 दधीचस्तु यथा देवदेवं जित्वा व्यवस्थितः ॥ २९ ॥

नारायणं तथा लोके रुद्रभक्त्या न संशयः ।
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन भस्मादिग्धतनूकृहाः ॥ ३० ॥
 जटिनी मुखेनश्चैव (नृग्न) नानाप्रकारिणः ।
 सुम्पूज्याः शिववन्नित्यं मनसा कर्मणा गिरा ॥ ३१ ॥
 इति महापुराणे श्रीलैङ्गे योगिप्रशंसानाम्
 चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

कथं जघान राजानं क्षुपं पादेन सुव्रत ! ।
दधीचः समरे जित्वा देवदेवं जनार्दनम् ॥ १ ॥
 वज्रास्थित्वं कथं लेभे महादेवात्महातपाः ! ।
 वक्तुमर्हसि शैलादे ! जितो मृत्युस्त्वया यथा ॥ २ ॥
 शैलादिरुवाच ।

ब्रह्मपुत्रो महातेजा राजा क्षुप इति स्मृतः ।
अभून्मित्रो दधीचस्य मुनीन्द्रस्य जनेश्वरः ॥ ३ ॥
 चिरात्तयोः प्रसङ्गाद्वा वादः क्षुपदधीचयोः ।
 अभवत् क्षत्रियश्रेष्ठो विप्र एवेति विश्रुतः ॥ ४ ॥
 अष्टानां लोकपालानां वपुर्धारयते नृपः ।
 तस्मादिन्द्रो ह्यहं वक्ष्ये मयि निष्कर्तृतिस्तथा ॥ ५ ॥
 वरुणश्चैव वायुश्च सोमो धनद एव च ।
 ईश्वरोऽहं न सन्देहो नावनन्तव्य एव च ॥ ६ ॥

महती देवता या सा महतश्चापि सुव्रत ! ।
 तस्मात्त्वया महाभाग ! आवनेय ! सदा ह्यहम् ॥ ७
 नावमन्तव्य एवेह पूजनीयश्च सर्वथा ।
 श्रुत्वा तथामतं तस्य क्षुपस्य मुनिसत्तमः ॥ ८ ॥
 दधीचश्चावनिश्चीरो गौरवादात्मनो द्विजः ।
 अताडयत् क्षुपं मूर्ध्नि दधीचो वाममुष्टिना ।
 चिच्छेद वज्रेण च तं दधीचं बलवान् क्षुपः ॥ ९ ॥
 ब्रह्मलोके पुरा सो हि ब्रह्मणः क्षुतसम्भवः ।
 लब्धं वज्रञ्च कार्यार्थं वप्सिणा चोदितः प्रभुः ॥ १० ॥
 स्वेच्छयैव नरो भूत्वा नरपालो बभूव सः ।
 तस्माद्राजा स विप्रेन्द्रमजयद्वा महाबलः ॥ ११ ॥
 यथा वज्रधरः श्रीमान् बलवांस्तमसान्वितः ।
 पपातं भूमौ निहतो वज्रेण द्विजपुङ्गवः ॥ १२ ॥
 सस्मार च तदा तत्र दुःखाद्वाै भार्गवं मुनिम् ।
 शृङ्गोऽपि सन्ध्यामास ताडितं कुलिशेन तम् ॥ १३ ॥
 योगादेत्य दधीचस्य देहं देहभृतां वरः ।
 सन्ध्याय पूर्ववद्देहं दधीचस्याह भार्गवः ॥ १४ ॥
 भो दधीच ! महाभाग ! देवदेवमुमापतिम् ।
 सम्पूज्य पूज्यं ब्रह्माद्यैर्देवदेवं निरञ्जनम् ॥ १५ ॥
 अबध्यो भव विप्रर्षे प्रसादात् त्वत्त्वत्कस्य तु ।
 मृतसञ्जीवनं तस्मात्त्वमेतन्मया द्विज ! ॥ १६ ॥
 नास्ति मृत्युभयं शश्वोर्भक्तानामिह सर्वतः ।
 मृतसञ्जीवनञ्चापि शैवमद्य वदामि ते ॥ १७ ॥
तृतीयम्बकं यजामहे त्रैलोक्यप्रितरं प्रभुम् ।

त्रिमण्डलस्य पितरं त्रिगुणस्य महेश्वरम् ॥ १८ ॥

त्रितत्वस्य त्रिवक्त्रेण त्रिधा भूतस्य सर्वतः ।

त्रिवेदस्य महादेवं सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ॥ १९ ॥

सर्वभूतेषु सर्वत्र त्रिगुणे प्रकृतौ तथा ।

इन्द्रियेषु तथान्येषु देवेषु च गणेषु च ॥ २० ॥

पुण्येषु गन्धवत् सूक्ष्मः सुगन्धिः परमेश्वरः ।

पुष्टिश्च प्रकृतिर्यस्मात् पुरुषस्य द्विजोत्तम ! ॥ २१ ॥

महदादिविशेषान्तविकल्पस्यापि सुव्रत ! ।

विष्णोः पितामहस्यापि सुनीनाञ्च महासुने ! ॥ २२ ॥

इन्द्रस्यापि च देवानां तस्माद्वै पुष्टिवर्धनः ।

तं देवममृतं रुद्रं कर्मणा तपसा तथा ॥ २३ ॥

स्वाध्यायेन च योगेन ध्यानेन च यजामहे ।

सत्येनानेन मुचीयान् मृत्युपाथश्चिन्विः स्वयम् ॥ २४ ॥

बन्धमोक्षकरो यस्मादुर्वारुकमिव प्रभुः ।

मृतसञ्जीवनो मन्त्रो मया लब्धस्तु शङ्करात् ॥ २५ ॥

जप्त्वा हुत्वाभिमन्त्रयैव जलं पौत्वा दिवानिशम् ।

लुक्लस्य सन्निधौ ध्यात्वा नास्ति मृत्युभयं द्विज ! ॥ २६ ॥

तस्य तदवचनं श्रुत्वा तपसाराध्य शङ्करम् ।

वज्रास्थित्वमवध्यत्वमदीनत्वञ्च लब्धवान् ॥ २७ ॥

एवमाराध्य देवेशं दधीचो मुनिसत्तमः ।

प्राप्यावध्यत्वमन्यैश्च वज्रास्थित्वं प्रयत्नतः ॥ २८ ॥

अताडयञ्च राजेन्द्रं पादमूलेन मूर्ध्नि ।

क्षुपो दधीचं वज्रेण जघानोरसि च प्रभुः ॥ २९ ॥

नाभून्नाशाय तदवज्जं दधीचस्य महात्मनः ।

प्रभावात् परमेशस्य वक्ष्यवक्ष्यरीरिणः ॥ ३० ॥

दृष्ट्वाप्यवध्यत्वमदीनताञ्च

क्षुपो दधीचस्य तदाप्रभावम् ।

आराधयामास हरिं मुकुन्द-

मिन्द्रानुजं प्रेक्ष्य तदास्त्रुजाचम् ॥ ३१ ॥

इति श्रीसैङ्गे क्षुपपराभवो नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ।

अथ षट्त्रिंशोऽध्यायः ।

नन्द्यवाच ।

पूजया तस्य सन्तुष्टो भगवान् पुरुषोऽनमः ।

श्रीभूमिसहितः श्रीमान् शङ्खचक्रगदा ॥ १ ॥

किरीटी पद्महस्तश्च सर्वाभरणभूषितः ।

पीताम्बरश्च भगवान् देवैर्देवैश्च संवृतः ॥ २ ॥

प्रददौ दर्शनं तस्मै दिव्यं वै गरुडध्वजः ।

दिव्येन दर्शनेनैव दृष्ट्वा देवं जनार्दनम् ॥ ३ ॥

तुष्टाव वाग्निरिष्टाभिः प्रणम्य गरुडध्वजम् ।

त्वमादिस्वमन्त्रादिश्च प्रकृतिस्त्वं जनार्दनः ॥ ४ ॥

पुरुषस्त्वं जगन्नाथो विष्णुर्विश्वेश्वरो भवान् ।

योऽयं ब्रह्मासि पुरुषो विश्वमूर्तिः पितामहः ॥ ५ ॥

तत्त्वमाद्यं भवानेव परं ज्योतिर्जनार्दन ! ।

परमात्मा परं धाम श्रीपते ! भूपते ! प्रभो ! ॥ ६ ॥

त्वत्क्रोधसम्भवो रुद्रस्त्वमसा च समावृतः ।
 त्वत्प्रसादाज्जगद्धाता रजसा च पितामहः ॥ ७ ॥
 त्वत्प्रसादात् स्वयं विष्णुः सत्त्वेन पुरुषोत्तमः ।
 कालमूर्त्ति ! हरे ! विष्णो ! नारायण ! जगन्नाथ ! ॥ ८ ॥
 महान्तथा च भूतादिस्तन्मात्राणीन्द्रियाणि च ।
 त्वयैवाधिष्ठितान्यैव विश्वमूर्त्ति ! महेश्वर ! ॥ ९ ॥
 महादेव ! जगन्नाथ ! पितामह ! जगद्गुरो ! ।
 प्रसीद देवदेवेश ! प्रसीद परमेश्वर ! ॥ १० ॥
 प्रसीद त्वं जगन्नाथ ! शरण्यं शरणं गतः ।
 वैकुण्ठ ! शीरे ! सर्वज्ञ ! वासुदेव ! महाभुज ! ॥ ११ ॥
 सङ्कर्षण ! महामाग ! प्रद्युम्न ! पुरुषोत्तम ! ।
 अनिरुद्ध ! महाविष्णो ! सदा विष्णो ! नमोऽस्तु ते ॥ १२ ॥
 विष्णो ! तवासनं दिव्यमव्यक्तं मध्यतो विभुः ।
 सहस्रफलसंयुक्तस्तमोमूर्त्तिर्धराधरः ॥ १३ ॥
 अधश्च धर्मी देवेश ! ज्ञानं वैराग्यमेव च ।
 ऐश्वर्यमासनस्यास्य पादरूपेण सुव्रत ! ॥ १४ ॥
 सप्तपातालपादस्त्वं धराजघनमेव च ।
 वासांसि सागराः सप्त दिशश्चैव महाभुजाः ॥ १५ ॥
 द्यौर्मूर्ध्ना ते विभो ! नाभिः खं वायुर्नासिकां गतः ।
 नेत्रे सोमश्च सूर्यश्च केशा वै पुष्करादयः ॥ १६ ॥
 नक्षत्रतारकाद्यैश्च शैवेयकविभूषणम् ।
 कथं स्तोष्यामि देवेशं पूज्यश्च पुरुषोत्तमः ॥ १७ ॥
 अद्यथा च कृतं दिव्यं यच्छ्रुतं यच्च कीर्तितम् ।
 यद्विष्टं तत् क्षमस्वैव ! नारायण ! नमोऽस्तु ते ॥ १८ ॥

शैलादिरुवाच ।

इदन्तु वैष्णवं स्तोत्रं सर्वपापप्रणाशनम् ।

यः पठेच्छृणुयाद्वापि क्षुपेण परिकीर्तितम् ॥ १९ ।

श्रावयेद्वा द्विजान् भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥ २

सम्पूज्य चैवं त्रिदशेश्वराद्यैः

सुत्वा सुतं देवमजेयमीशम् ।

विज्ञापयामास निरीक्ष्य भक्त्या

जनार्दनाय प्रणिपत्य मूर्ध्ना ॥ २१ ॥

राजीवाच ।

‘भगवन् ब्राह्मणः ! कश्चिद्दधीच इति विश्रुतः ।

धर्मवेत्ता विनीतात्मा सखा मम पुराभवत् ॥ २२ ॥

अवध्यः सर्वदा सर्वैः शङ्करार्चनतत्परः ।

सावन्नं वामपादेन स मां मूर्ध्नि सदस्थथ ॥ २३ ॥

ताडयामास देवेश ! विष्णो ! विश्व ! जगत्पते ! ।

उवाच च मदाविष्टो न बिभेमौति सर्वतः ॥ २४ ॥

जेतुमिच्छामि तं विप्रं दधीचं जगदीश्वर ! ।

यथाहितं तथा कर्तुं त्वमर्हसि जनार्दन ! ॥ २५ ॥

शैलादिरुवाच ।

ज्ञात्वा सोऽपि दधीचस्य अवध्यत्वं महात्मनः ।

सस्मार च महेशस्य प्रभावमतुलं हरिः ॥ २६ ॥

एवं स्मृत्वा हरिः प्राह ब्रह्मणः क्षुतसम्भवम् ।

विप्राणां नास्ति राजेन्द्र ! भयमेत्य महेश्वरम् ॥ २७

विशेषादुरुद्रभक्तानां अभयं सर्वदा नृप ! ।

नीचानामपि सर्वत्र दधीचस्यास्य क्लिं पुनः ॥ २८ ॥

तस्मात्तव महाभाग ! विजयी नास्ति भूपते ! ।
 दुःखं करोमि विप्रस्य शपार्थं समुदस्य मे ॥ २८ ॥
 भविता तस्य शपेन दक्षयज्ञे सुरैः समम् ।
 विनाशो मम राजेन्द्र ! पुनस्तत्त्वानमेव च ॥ ३० ॥
 तस्मात् समेत्य विप्रेन्द्र ! सर्वयज्ञेन भूपते ! ।
 करोमि यत्नं राजेन्द्र ! दधीचविजयाय ते ॥ ३१ ॥

शैलादिर्वाच ।

श्रुत्वा वाक्यं क्षुपः प्राह तथास्त्विति जनार्दनम् ।
 भगवानपि विप्रस्य दधीचस्याश्रमं ययौ ॥ ३२ ॥
 आस्थाय रूपं विप्रस्य भगवान् भक्तवत्सलः ।
 दधीचमाह ब्रह्मर्षिमभिवन्द्य जगद्गुरुः ॥ ३३ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

भो ! भो ! दधीच ! ब्रह्मर्षे ! भवार्चनरताय्यय ! ।
 वरमेकं वृणे त्वत्तस्तं भवान् दातुमर्हति ॥ ३४ ॥
 याचितो देवदेवेन दधीचः प्राह विष्णुना ।
 ज्ञातं तवेप्सितं सर्वं न विभेमि तवाप्यहम् ॥ ३५ ॥
 भवान् विप्रस्य रूपेण आगतोऽसि जनार्दन ! ।
 भूतं भविष्यं देवेश ! वर्त्तमानं जनार्दन ! ॥ ३६ ॥
 ज्ञातं प्रसादाद्गुद्रस्य द्विजत्वं त्वज सुव्रत ! ।
 आराधितोऽसि देवेश ! क्षुपेण मधुसूदन ! ॥ ३७ ॥
 जाने तवैनां भगवन् ! भक्तवत्सलतां हरि ! ।
 स्थाने तवैषा भगवन् ! भक्तवात्सल्यता हरि ! ॥ ३८ ॥
 अस्ति चेद्भगवन् ! भौतिर्भवार्चनरतस्य मे ।
 वक्तुमर्हसि यत्नेन वरदान्मुक्तलोचन ! ॥ ३९ ॥

वदामि न मृषा तस्मान्न विभेमि जनार्दन ! ।
न विभेमि जगत्पक्षिन् देवदैत्यविजादपि ॥ ४० ॥

नन्धुवाच ।

श्रुत्वा वाक्यं दधीचस्य तदास्थाय जनार्दनः ।
स्वरूपं संस्मितं प्राह सन्त्यज्य द्विजतां क्षणात् ॥ ४१ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

भयं दधीच ! सर्वत्र नास्त्येव तव सुव्रत ! ।
भवार्चनरतो यस्माद्भवान् सर्वज्ञ एव च ॥ ४२ ॥
विभेमोति सकृद्वक्तुं त्वमर्हसि नमस्तव ।
नियोगान्मम विप्रेन्द्र ! क्षुपं प्रतिसंदस्यथ ॥ ४३ ॥
एवं श्रुत्वापि तद्वाक्यं सान्त्वं विष्णोर्महामुनिः ।
न विभेमोति तं प्राह दधीचो देवसत्तमम् ॥ ४४ ॥
प्रभावाद्देवदेवस्य शशोः साक्षात् पिनाकिनः ।
सर्वस्य शङ्करस्यास्य सर्वज्ञस्य महामुनिः ॥ ४५ ॥
ततस्तस्य मुनेः श्रुत्वा वचनं कुपितो हरिः ।
चक्रमुद्यम्य भगवान् दिधक्षुर्मुनिसत्तमम् ॥ ४६ ॥
अभवत् कुण्ठिताग्रं हि विष्णोश्चक्रं सुदर्शनम् ।
प्रभावाद्दि दधीचस्य क्षुपस्यैव हि सन्निधौ ॥ ४७ ॥
दृष्ट्वा तत्कुण्ठिताग्रं हि चक्रं चक्रिणमाह सः ।
दधीचः संस्मितं साक्षात् सदसद्वाप्तिकारणम् ॥ ४८ ॥
भगवन् ! भवता लब्धं पुरातोव सुदारुणम् ।
सुदर्शनमिति ख्यातं चक्रं विष्णोः प्रयुक्ततः ॥ ४९ ॥
भवस्य तच्छक्रं न जिवांसति मामिह ।
अस्मात्साधैस्तथा नैहि प्रयत्नं कर्तुमर्हसि ॥ ५० ॥

शैलादिर्वाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दृष्ट्वा निर्वीर्यमायुधम् ।

ससर्ज च पुनस्तस्मै सर्वास्त्राणि समन्ततः ॥ ५१ ॥

चक्रुर्देवास्ततस्तस्य विष्णोः साहाय्यमव्ययाः ।

हिजेनैकेन योहुं हि प्रवृत्तस्य महाबलाः ॥ ५२ ॥

कुशमुष्टिं तदादाय दधीचः संस्मरन् भवम् ।

ससर्ज सर्वदेवेभ्यो वज्रास्थिः सर्वतो वशी ॥ ५३ ॥

दिव्यं त्रिशूलमभवत् कालाग्निसदृशप्रभम् ।

दग्धुं देवान् मतिश्चक्रे युगान्ताग्निरिवापरः ॥ ५४ ॥

इन्द्रनारायणाद्यैश्च देवैस्त्यक्तानि यानि तु ।

आयुधानि समस्तानि प्रणेमुस्त्रिशूला मुने ! ॥ ५५ ॥

देवाश्च दुद्रुवुः सर्वे ध्वस्तवीर्या हिजोत्तम ! ।

ससर्ज भगवान् विष्णुः स्वदेहात् पुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥

आत्मनः सदृशान् दिव्यान् लक्षलक्षायुतान् गणान् ।

तानि सर्वाणि सहसा ददाह मुनिसत्तमः ॥ ५७ ॥

ततो विष्णयनार्थाय विश्वमूर्तिरभूद्भरिः ।

तस्य देहे हरेः साक्षादपश्यद् हिजसत्तमः ॥ ५८ ॥

दधीचो भगवान् विप्रः देवतानां गणान् पृथक् ।

रुद्राणां कोटयश्चैव गणानां कोटयस्तदा ॥ ५९ ॥

अण्डानां कोटयश्चैव विश्वमूर्त्तेस्तनौ तदा ।

दृष्ट्वैतदखिलं तत्र आबनिर्विस्मितं तदा ॥ ६० ॥

विष्णुमाह जगन्नाथं जगन्नाथमजं विभुम् ।

अश्वसाभ्युक्ष्य तं विष्णुं विश्वरूपं महासुनिः ॥ ६१ ॥

मायां त्यज महाबाहो ! प्रतिभासा विचारतः ।

विज्ञानानां सहस्राणि दुर्विज्ञेयानि नाधव ! ॥ ६२ ॥

मयि पश्य जगत्सर्वं त्वया सार्धमनिन्दित ।

ब्रह्माणश्च तथा रुद्रं दिव्यां दृष्टिं ददामि ते ॥ ६३ ॥

इत्युक्त्वा दर्शयामास स्वतनौ निखिलं मुनिः ।

तं प्राह च हरिं देवं सर्वदेवभवोज्ज्वलम् ॥ ६४ ॥

मायया ज्ञानया किं वा मन्त्रशक्त्याथ वा प्रभो !

वस्तुशक्त्याथ वा विष्णो ! ध्यानशक्त्याथ वा पुनः ॥ ६५ ॥

त्यक्त्वा मायामिमां तस्माद् योद्धुमर्हसि यत्नतः ।

एवं तस्य वचः श्रुत्वा दृष्ट्वा माहात्म्यमद्भुतम् ॥ ६६ ॥

देवाश्च दुद्रुवुर्भूयो देवं नारायणश्च तम् ।

वारयामास निखेष्टं पद्मयोनिर्जगद्गुरुः ॥ ६७ ॥

निशम्य वचनं तस्य ब्रह्मणस्तेन निर्जितः ।

जगाम भगवान् विष्णुः प्रणिपत्य महांसुनिम् ॥ ६८ ॥

क्षुपो दुःखातुरो भूत्वा सम्पूज्य च मुनीश्वरम् ।

दधीचमभिवन्द्याशु प्रार्थयामास विक्लवः ॥ ६९ ॥

दधीच ! क्षम्यतां देव ! मयाज्ञानात् कृतं सखे !

विष्णुनापि सुरैर्वापि रुद्रभक्तस्य किं तव ॥ ७० ॥

प्रसीद परमेशान ! दुर्लभा दुर्जनैर्हि ज !

भक्तिर्भक्तिमतां श्रेष्ठ ! महिधैः क्षत्रियाधमैः ॥ ७१ ॥

श्रुत्वानुगृह्य तं विप्रो दधीचस्तपतां वरः ।

राजानं मुनिशार्दूलः शशाप च सुरोत्तमान् ॥ ७२ ॥

रुद्रकोपाग्निना देवाः सदेवेन्द्रा मुनीश्वरैः ।

ध्वस्ता भवन्तु देवेन विष्णुना च संमन्विताः ॥ ७३ ॥

प्रजापतेर्मखे पुण्ये दक्षस्य सुमहात्मनः ।

एवं शङ्का क्षुपं प्रेक्ष्य पुनराह द्विजोत्तमः ॥ ७४ ॥
 देवैश्च पूज्या राजेन्द्र ! नृपैश्च विविधैर्गणैः ।
 ब्राह्मणा एव राजेन्द्र ! बलिनः प्रभविष्णवः ॥ ७५ ॥
 इत्युक्त्वा खोटजं विप्रः प्रविवेश महाद्युतिः ।
 दधीचमभिवन्द्यैव जगाम स्वं तपः क्षयम् ॥ ७६ ॥
 तदेव तीर्थमभवत् स्थानेश्वरमिति स्मृतम् ।
 स्थानेश्वरमनुप्राप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ७७ ॥
 कथितस्तव संक्षेपाद्विवादः क्षुब्धधीचयोः ।
 प्रभावश्च दधीचस्य भवस्य च महामुने ! ॥ ७८ ॥
 य इदं कीर्त्तयेद्दिव्यं विवादं क्षुब्धधीचयोः ।
 जित्वापमृत्युं देहान्ते ब्रह्मलोकं प्रयाति सः ॥ ७९ ॥
 य इदं कीर्त्त्य संग्रामं प्रविशेत्तस्य सर्वदा ।
 नास्ति मृत्युभयञ्चैव विजयी च भविष्यति ॥ ८० ॥
 इति श्रीलैङ्गे क्षुपदधीचसंवादो नाम
 षट्त्रिंशोऽध्यायः ।

अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

भवान् कथमनुप्राप्ते महादेवमुमापतिम् ।
 श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वक्तुमर्हसि मे प्रभो ! ॥ १ ॥
 शैलादिरुवाच ।
 प्रजाकामः शिलादोऽभूत्पिता मम महामुने ! ।
 सख्यैश्च सुचिरं कालं तपस्तेपे सुदुस्वरम् ॥ २ ॥
 तपतस्तस्य तपसा सन्तुष्टो बन्धुक प्रभः ।

शिलादमाह तुष्टोऽस्मि वरयस्व वरानिति ॥ ३ ॥

ततः प्रणम्य देवेशं सहस्राक्षं सहामरैः ।

प्रोवाच मुनिशार्दूल ! कृताञ्जलिपुटो हरिम् ॥ ४ ॥

शिलाद उवाच ।

भगवन् ! देवतारिप्त ! सहस्राक्ष ! वरप्रद ! !

अयोनिजं मृत्युहीनं पुत्रमिच्छामि सुव्रत ! ॥ ५ ॥

शक्र उवाच ।

पुत्रं दास्यामि विप्रर्षे ! योनिजं मृत्युसंयुतम् ।

अन्यथा ते न दास्यामि मृत्युहीना न सन्ति वै ॥ ६ ॥

न दास्यति सुतं तेऽत्र मृत्युहीनमयोनिजम् ।

पितामहोऽपि भगवान् किमुतान्ये महामुने ! ॥ ७ ॥

सोऽपि देवः स्वयं ब्रह्मा मृत्युहीनो न चेश्वरः ।

योनिजश्च महातेजाश्चाण्डजः पद्मसम्भवः ॥ ८ ॥

महेश्वराङ्गजश्चैव भवान्यास्तनयः प्रभुः ।

तस्याप्यायुः समाख्यातं परार्धद्वयसम्भितम् ॥ ९ ॥

कोटिकोटिसहस्राणि अहर्भूतानि यानि वै ।

समतौतानि कल्पानां तावच्छेषाः परत्र ये ॥ १० ॥

तस्मादयोनिजे पुत्रे मृत्युहीने प्रयत्नतः ।

परित्यजाशां विप्रेन्द्र ! गृहाणात्मसमं सुतम् ॥ ११ ॥

शैलादिह्वाच ।

तस्य तदचनं श्रुत्वा पिता मे लोकविश्रुतः ।

शिलाद इति पुण्यात्मा पुनः प्राह शचीपतिम् ॥ १२ ॥

शिलाद उवाच ।

अगवश्चण्डयोनिस्तं पद्मयोनिस्त्वमेव च ।

महेश्वराङ्गयोनित्वं श्रुतं वै ब्रह्मणो मया ॥ १३ ॥

पुरा महेन्द्रदायादाहृतस्यास्य पूर्वजात् ।

नारदाहै महाबाहो ! कथमत्राशु नो वद ॥ १४ ॥

दाक्षायणी सा दक्षोऽपि देवः पद्मोद्भवात्मजः ।

पीतौ कनकगर्भस्य कथं तस्याः सुतो विभुः ॥ १५ ॥

शक्र उवाच ।

स्थाने संशयितुं विप्र ! तव वक्ष्यामि कारणम् ।

कल्पे तत्पुरुषे वृत्तं ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ १६ ॥

ससर्ज सकलं ध्यात्वा ब्रह्माणं परमेश्वरः ।

जनार्दनो जगन्नाथः कल्पे वै मेघवाहने ॥ १७ ॥

दिव्यं वर्षसहस्रन्तु मेघो भूत्वावहद्वरम् ।

नारायणो महादेवं बहुमानेन सादरम् ॥ १८ ॥

दृष्ट्वा भावं महादेवो हरेः स्वात्मनि शङ्करः ।

प्रददौ तस्य सकलं स्रष्टुं वै ब्रह्मणा सह ॥ १९ ॥

तदा तं कल्पमाहुर्वै मेघवाहनसंज्ञया ।

हिरण्यगर्भस्तं दृष्ट्वा तस्य देहोद्भवस्तदा ॥ २० ॥

जनार्दनसुतः प्राह तपसा प्राप्य शङ्करम् ।

तव वामाङ्गजो विष्णुर्दक्षिणाङ्गभवो ह्यहम् ॥ २१ ॥

मया सह जगत् सर्वं तथाप्यसृजदच्युतः ।

जगन्मयोऽवहदु यस्मान् मेघो भूत्वा दिवानिशम् ॥ २२ ॥

भवन्तमवहद्विष्णुर्देवदेवं जगद्गुरुम् ।

नारायणादपि विभो ! भक्तोऽहं तव शङ्कर ! ॥ २३ ॥

प्रसीद देहि मे सर्वं सर्वात्मत्वं तव प्रभो ! ।

तदाथ लब्ध्वा भगवान् भवात् सर्वात्मतां क्षणात् ॥ २४ ॥

त्वरमाणोऽथ सङ्गम्य ददर्श पुरुषोत्तमम् ।
 एकार्णवाक्षये शुभे त्वन्धकारे सुदारुणे ॥ २५ ॥
 हेमरत्नचिते दिव्ये मनसा च विनिर्मिते ।
 दुष्प्राप्ये दुर्जनैः पुण्यैः सनकाद्यैरगोचरे ॥ २६ ॥
 जगदावासहृदयं ददर्श पुरुषं त्वजः ।
 अनन्तभोगशय्यायां शायिनं पङ्कजेक्षणम् ॥ २७ ॥
 शङ्खचक्रगदापद्मं धारयन्तं चतुर्भुजम् ।
 सर्वाभरणसंयुक्तं शशिमण्डलसन्निभम् ॥ २८ ॥
 श्रीवल्लक्षणं देवं प्रसन्नास्थं जनार्दनम् ।
 रमासृदुकराभोजस्यर्शरत्नपदाम्बुजम् ॥ २९ ॥
 परमात्मानमौशानं तमसा कालरूपिणम् ।
 रजसा सर्वलोकानां सर्गलीलाप्रवर्त्तकम् ॥ ३० ॥
 सत्वेन सर्वभूतानां स्थापकं परमेश्वरम् ।
 सर्वात्मानं महात्मानं परमात्मानमेश्वरम् ॥ ३१ ॥
 चौरार्थवेऽमृतमये शायिनं योगनिद्रया ।
 तं दृष्ट्वा प्राह वै ब्रह्मा भगवन्तं जनार्दनम् ॥ ३२ ॥
 अस्मि त्वां प्रसादेन यथापूर्वं भवानहम् ।
 अयमानसु भगवान् प्रतिबुध्य पितामहम् ॥ ३३ ॥
 उदैक्षत महाबाहुः क्षितमौषधकार सः ।
 विवेश चाण्डजं तन्मुग्रस्तस्तेन महात्मना ॥ ३४ ॥
 ततस्तं चासृजद् ब्रह्मा भ्रुवोर्मध्येन चाश्रुतम् ।
 सृष्टस्तेन हरिः प्रेक्ष्य स्थितस्तस्याथ सन्निधौ ॥ ३५ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे रुद्रः सर्वदेवभवोद्भवः ।
 विकृतं रूपमास्याय पुरा दक्षवरस्तथीः ॥ ३६ ॥

आगच्छद् यत्र वै विष्णुर्विश्वाम्ना परमेश्वरः ।
 प्रसादमतुलं कर्त्तुं ब्रह्मणश्च हरः प्रभुः ॥ ३७ ॥
 ततः समेत्य तौ देवौ सर्वदेवभवोद्भवम् ।
 अपश्यतां भवं देवं कालाग्निसदृशं प्रभुम् ॥ ३८ ॥
 तौ तं तुष्टुवतुषैव शर्वमुग्रं कपर्दिनम् ।
 प्रणेमतुश्च वरदं बहुमानेन दूरतः ॥ ३९ ॥
 भवोऽपि भगवान् देवमनुगृह्य पितामहम् ।
 जनार्दनं जगन्नाथस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ४० ॥
 इति महापुराणे श्रीलैङ्गे ब्रह्मणो वरप्रदानं
 नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अथ अष्टत्रिंशोऽध्यायः ।

शैलादिरुवाच ।

गते महेश्वरे देवे तमुद्दिश्य जनार्दनः ।
 एष्य भगवान् प्राह पद्मयोनिमजीविवः ॥ १ ॥
 श्रीविष्णुरुवाच ।
 परमेशो जगन्नाथः शङ्करस्त्वेष सर्वगः ।
 आवयोरेखिलस्त्वेषः शरणश्च महेश्वरः ॥ २ ॥
 अहं वामाङ्गजो ब्रह्मन् ! शङ्करस्य महात्मनः ।
 भवान् भवस्य देवस्य दक्षिणाङ्गभवः स्वयम् ॥ ३ ॥
 मामाङ्गुर्हृषयः प्रेक्ष्य प्रधानं प्रकृतिं तथा ।

अव्यक्तमजमित्येवं भवन्तं पुरुषस्त्विति ॥ ४ ॥
 एवमाहुर्महादेवमावयोरपि कारणम् ।
 ईशं सर्वस्य जगतः प्रभुमव्ययमीश्वरम् ॥ ५ ॥
 सोऽपि तंस्थामरेशस्य वचनाद्धारिजोद्भवः ।
 वरेण्यं वरदं रुद्रमसुवत् प्रणनाम च ॥ ६ ॥
 अथाश्रसा भूतां भूमिं समादाय जनार्दनः ।
 पूर्ववत् स्थापयामास वाराहं रूपमास्थितः ॥ ७ ॥
 नदीनदसमुद्रांश्च पूर्ववच्चकरोत् प्रभुः ।
 कृत्वा चोर्वीं प्रयत्नेन निम्नोन्नतविवर्जिताम् ॥ ८ ॥
 धरायां सोऽचिनात् सर्वान् भूधरान् भूधराकृतिः ।
 भूराद्यांश्चतुरो लोकान् कल्पयामास पूर्ववत् ॥ ९ ॥
 स्रष्टुञ्च भगवान् चक्री मतिं मतिमतां वरः ।
 मुख्यञ्च तैर्यग्योन्यञ्च दैविकं मानुषं तथा ॥ १० ॥
 विभुश्चानुग्रहं तत्र कौमारकमदीनधीः ।
 पुरस्तादसृजद्देवः सनन्दं सनकं तथा ॥ ११ ॥
 सनातनं सतां श्रेष्ठं नैष्कर्म्येण गताः परम् ।
 मरीचिभृश्वङ्गिरसं पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ॥ १२ ॥
 दक्षमत्रिं वसिष्ठञ्च सोऽसृजद् योगविद्यया ।
 सङ्कल्पञ्चैव धर्मञ्च ह्यधर्मं भगवान् प्रभुः ॥ १३ ॥
 हादशैव प्रजास्वैता ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ।
 ऋभुं सनत्कुमारञ्च ससर्जादौ सनातनः ॥ १४ ॥
 तो चोर्ध्वरैतसौ दिव्यौ चाग्रजौ ब्रह्मवादिनौ ।
 कुमारौ ब्रह्मणस्तुल्यौ सर्वज्ञौ सर्वभाविनौ ॥ १५ ॥
 एवं सुख्यादिकान् सृष्ट्वा पञ्चयोनिः शिलाशन ! ।

युगधर्मान्निषांश्च कल्पयामास विश्वसृक् ॥ १६ ॥

इति महापुराणे श्रीलैङ्गे वैष्णवकथनं

नामाष्टतिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

— —

अथ जनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

शैलादिरुवाच ।

श्रुत्वा शक्रेण कथितं पिता मम महामुनिः ।

पुनः पप्रच्छ देवेशं प्रणम्य रचिताञ्जलिः ॥ १ ॥

शिलाद उवाच ।

भगवन् ! शक्र ! सर्वज्ञ ! देवदेव नमस्कृत ! ।

शचीपते ! जगन्नाथ ! सहस्राक्ष ! महेश्वर ! ॥ २ ॥

युगधर्मान् कथं चक्रे भगवान् पद्मसम्भवः ।

ब्रह्ममर्हसि मे सर्वं साम्प्रतं प्रणताय मे ॥ ३ ॥

शैलादिरुवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शिलादस्य महात्मनः ।

व्याजहार यथादृष्टं युगधर्मं सुविस्तरम् ॥ ४ ॥

शक्र उवाच ।

आद्यं कृतयुगं विधिं ततस्त्रेतायुगं मुने ! ।

द्वापरं तिष्ठमित्येते चत्वारस्तु समासतः ॥ ५ ॥

सत्त्वं कृतं रजस्त्रेता द्वापरश्च रजस्तमः ।

कलिस्तमश्च विज्ञेयं शक्रश्चिन्तयिष्ये ॥ ६ ॥

ध्यानं परं कृतयुगे त्रेतायां यज्ञ उच्यते ।
 भजनं द्वापरे शुद्धं दानमेव कलौ युगे ॥ ७ ॥
 चत्वारि च सहस्राणि वर्षाणां तत्कृतं युगम् ।
 तस्य तावच्छती सन्ध्या सन्ध्यांश्च तथाविधः ॥ ८ ॥
 चत्वारि च सहस्राणि मानुषाणि शिलाशन ! ।
 आयुः कृतयुगे विद्धि प्रजानामिह सुव्रत ! ॥ ९ ॥
 ततः कृतयुगे तस्मिन् सन्ध्यांश्च च गते तु वै ।
 पादावशिष्टो भवति युगधर्मस्तु सर्वतः ॥ १० ॥
 चतुर्भागैकहीनं तु त्रेतायुगमनुत्तमम् ।
 कृतार्धं द्वापरं विद्धि तदर्थं तित्थमुच्यते ॥ ११ ॥
 त्रिशती द्विशती सन्ध्या तथा चैकशती मुने । ।
 सन्ध्यांश्चकं तथाप्येवं कल्पेष्वेवं युगे युगे ॥ १२ ॥
 आद्ये कृतयुगे धर्मश्चतुष्पादः सनातनः ।
 त्रेतायुगे त्रिपादस्तु द्विपादो द्वापरे स्थितः ॥ १३ ॥
 द्विपादहीनस्तिथ्ये तु सत्तामात्रे णधिष्ठितः ।
 कृते तु मिथुनोत्पत्तिः वृत्तिः साक्षाद्रसोल्लसा ॥ १४ ॥
 प्रजास्तृप्ताः सदा सर्वाः सर्वानन्दाश्च भोगिनः ।
 अधमोत्तमता तासां न विशेषाः प्रजाः शुभाः ॥ १५ ॥
 तुल्यमायुः सुखं रूपं तासां तस्मिन् कृते युगे ।
 तासां प्रीतिर्न च द्वन्द्वं न द्वेषो नास्ति च क्लमः ॥ १६ ॥
 पर्वतोदधिवासिन्धो ह्यनिकेताश्चयास्तु ततः ।
 विशोकाः सत्वबहुला एकात्मबहुलास्तथा ॥ १७ ॥
 ता वै निष्कामचारिण्यो नित्यं सुदितमानसाः ।

वर्षाश्रमश्च वस्त्रा च तदासीन्न च सङ्करः ।
 रसोक्तासः कालयोगात् त्रैतास्त्रे नश्यते द्विज ! ॥ १९ ॥
 तस्यां सिद्धौ प्रनष्टायां अग्न्यासिद्धिः प्रजायते ।
 अपां सौक्ष्म्ये प्रतिगते तदा मेघात्मना तु वै ॥ २० ॥
 मेघेभ्यः स्तनयिन्नुभ्यः प्रवृत्तं वृष्टिसर्जनम् ।
 सक्तदेव तथा वृष्ट्या संयुक्ते पृथिवीतले ॥ २१ ॥
 प्रादुरासंस्तदा तासां वृक्षास्ते गृहसंज्ञिताः ।
 सर्ववृक्ष्युपभोगस्तु तासां तेभ्यः प्रजायते ॥ २२ ॥
 वर्त्तयन्ति स्म तेभ्यस्तास्त्रेतायुगमुखे प्रजाः ।
 ततः कालेन महता तासामिव विपर्ययात् ॥ २३ ॥
 रागलीभात्मकी भावस्तदा आकस्मिकीऽभवत् ।
 विपर्ययेण तासां तु तेन तत्कालभाविना ॥ २४ ॥
 प्रपश्यन्ति ततः सर्वे वृक्षास्ते गृहसंज्ञिताः ।
 ततस्तेषु प्रनष्टेषु विभ्रान्ता मैथुनोद्ववाः ॥ २५ ॥
 अपि ध्यायन्ति तां सिद्धिं सत्याभिध्यायिनस्तदा ।
 प्रादुर्बभूवुस्तासां तु वृक्षास्ते गृहसंज्ञिताः ॥ २६ ॥
 वस्त्राणि ते प्रसूयन्ते फलान्याभरणानि च ।
 तेष्वेव जायते तासां गन्धवर्णरसान्वितम् ॥ २७ ॥
 अमासिकं महावीर्यं पुटके पुटके मधु ।
 तेन ता वर्त्तयन्ति स्म सुखमायुः सदैव हि ॥ २८ ॥
 वृष्टपुष्टास्तया सिद्ध्या प्रजा वै विगतज्वराः ।
 ततः कालान्तरेणैव पुनर्लीभास्तदा ताः ॥ २९ ॥
 वृक्षांस्तान् पर्यगृह्णन्ति मधु वा मासिकं वस्त्रात् ।
 तासां तेनोपचारेण पुनर्लीभन्ततेन वै ॥ ३० ॥

प्रनष्टा मधुना सार्धं कल्पवृक्षाः क्वचित् क्वचित् ।
 तस्यामेवाल्पशिष्टायां सिद्धां कालवशात्तदा ॥ ३१ ॥
 आवर्त्तनात्तु त्रेतायां इन्द्रान्यभ्युत्थितानि वै ।
 शीतवर्षां तपैस्तोत्रैस्ततस्ता दुःखिता भृशम् ॥ ३२ ॥
 इन्द्रैः सम्पीड्यमानाश्च चक्रुरावरणानि तु ।
 कृतइन्द्रप्रतौघाताः केतनानि गिरौ ततः ॥ ३३ ॥
 पूर्वं निकामचारास्ता ह्यनिकेता अथावसन् ।
 यथायोगं यथाप्रीतिं निकेतेष्वेव सन् पुनः ॥ ३४ ॥
 कृत्वा इन्द्रोपघातांस्तान् वृत्त्युपायमचिन्तयन् ।
 नष्टेषु मधुना सार्धं कल्पवृक्षेषु वै तदा ॥ ३५ ॥
 विवादव्याकुलास्ता वै प्रजास्तृणान्नुधादिताः ।
 ततः प्रादुर्बभौ तासां सिद्धिस्त्रेतायुगे पुनः ॥ ३६ ॥
 वार्त्तायाः साधिकाप्यन्या वृष्टिस्तासां निकामतः ।
 तासां वृष्ट्युदकादीनि ह्यभवन्निम्नगानि तु ॥ ३७ ॥
 अभवन् वृष्टिसन्तत्या स्त्रोतस्थानानि निम्नगाः ।
 एवं नद्यः प्रवृत्तास्तु द्वितीये वृष्टिसर्जने ॥ ३८ ॥
 ये पुनस्तदपांस्तीकाः पतिताः पृथिवीतले ।
 अपां भूमेश्च संयोगा दोषध्यस्तास्तदाभवन् ॥ ३९ ॥
 अथात्यकृष्टाद्यानुमा ग्राम्यारण्याश्चतुर्दश ।
 ऋतुपुष्पफलाद्यैव वृक्षगुल्माश्च जङ्गिरे ॥ ४० ॥
 प्रादुर्भूतानि चैतानि वृक्ष जात्योषधानि च ।
 तेनौषधेन वर्त्तन्ते प्रजास्त्रेतायुगे तदा ॥ ४१ ॥
 ततः पुनरभूत्तासां रागो लोभश्च सर्वशः ।
 अतश्चानिजार्जुनं त्रेतायुगमस्मिन् च ॥ ४२ ॥

ततस्ताः पर्यगृह्णन्त नदीक्षेत्राणि पर्वतान् ।
 वृक्षगुल्मीषधीश्चैव प्रसह्य तु यथाबलम् ॥ ४३ ॥
 विपर्ययेण चोषध्यः प्रनष्टास्तास्तुर्दश ।
 मत्वाधरां प्रविष्टास्ता इत्यौषध्यः पितामहः ॥ ४४ ॥
 दुदोह गां प्रयत्नेन सर्वभूतहिताय वै ।
 तदाप्रभृति चोषध्यः फालकृष्टास्त्रितस्ततः ॥ ४५ ॥
 वार्तां कृषिं समायाता वर्तुकामाः प्रयत्नतः ।
 वार्त्तावृत्तिः समाख्याता कृषिकामप्रयत्नतः ॥ ४६ ॥
 अन्यथा जीवितं तासां नास्ति त्रेतायुगात्यये ।
 हस्तीश्वरा ह्यपश्यैव भवन्ति बहुशस्तदा ॥ ४७ ॥
 तत्रापि जगद्भुः सर्वे चान्योऽन्यं क्रोधमूर्च्छिताः ।
 सुतदारधनाद्यास्तु बलाद् युगबलेन तु ॥ ४८ ॥
 मर्यादायाः प्रतिष्ठार्थं ज्ञात्वा तदखिलं विभुः ।
 ससर्ज क्षत्रियांस्त्रातुं क्षतात् कमलसम्भवः ॥ ४९ ॥
 वर्णाश्रमप्रतिष्ठाञ्च चकार स्वेन तेजसा ।
 वृत्तेन वृत्तिना वृत्तं विश्वात्मा निर्ममे स्वयम् ॥ ५० ॥
 यज्ञप्रवर्त्तनञ्चैव त्रेतायामभवत् क्रमात् ।
 पशुयज्ञं न सेवन्ते केचित्तत्रापि सुव्रताः ॥ ५१ ॥
 बलाद्विष्णुस्तदा यज्ञमकरोत् सर्वदृक् क्रमात् ।
 द्विजास्तदा प्रशशन्ति ततस्त्वाहंसकं मुने ॥ ५२ ॥
 द्वापरेश्वपि वर्त्तन्ते मतिभेदास्तदा नृणाम् ।
 मनसा कर्मणा वाचा कृच्छाद्वार्त्ता प्रसिध्यति ॥ ५३ ॥
 तदा तु सर्वभूतानां कायक्लेशवशात् क्रमात् ।
 लोभो भृतिर्वणिग्युद्धं तत्त्वानामविनिश्चयः ॥ ५४ ॥

वेदशास्त्राप्रणयनं धर्माणां सङ्गरस्तथा ।

वर्णाश्रमपरिध्वंसः कामहेषौ तथैव च ॥ ५५ ॥

हापरे तु प्रवर्तन्ते रागो लोभो मदस्तथा ।

वेदो व्यासैश्चतुर्धा तु व्यस्यते हापरादिषु ॥ ५६ ॥

एको वेदश्चतुष्पादस्ते ता स्निह्य विधीयते ।

सङ्ख्यादायुषश्चैव व्यस्यते हापरेषु सः ॥ ५७ ॥

ऋषिपुत्रैः पुनर्भेदा भिद्यन्ते दृष्टिविभ्रमैः ।

मन्त्रब्राह्मणविन्यासैः स्वरवर्णविपर्ययैः ॥ ५८ ॥

संहिता ऋग्यजुः साम्नां संहन्यन्ते मनोविभिः ।

सामान्या वै कृताश्चैव दृष्टिभिस्तैः पृथक् पृथक् ॥ ५९ ॥

ब्राह्मणं कल्पसूत्राणि मन्त्रप्रवचनानि च ।

अन्ये तु प्रस्थितास्तान् वै केचित्तान् प्रत्यवस्थिताः ॥ ६० ॥

इतिहासपुराणानि भिद्यन्ते कालगौरवात् ।

ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवञ्च शैवं भागवतं तथा ॥ ६१ ॥

भविष्यं नारदीयञ्च मार्कण्डेयमतः परम् ।

आग्नेयं ब्रह्मवैवर्तं लैङ्गं वाराहमेव च ॥ ६२ ॥

वामनाख्यं ततः कूर्म मात्स्यं गारुडमेव च ।

स्कान्दं तथा च ब्रह्माण्डं तेषां भेदः प्रकथ्यते ॥ ६३ ॥

लैङ्गमेकादशविधं प्रभिन्नं हापरे शुभम् ।

मन्त्रत्रिविण्णुहारीतयाज्ञवल्क्यीशनोऽङ्गिराः ॥ ६४ ॥

यमापस्तम्बसंवर्त्ताः कात्यायनवृहस्पती ।

पराशरव्यासशङ्खलिखितादक्षगौतमी ॥ ६५ ॥

यातातपो वसिष्ठश्च एवमाद्यैः सहस्रशः ।

अदृष्टिर्मरणश्चैव तथा व्याध्याद्युपद्रवाः ॥ ६६ ॥

वासनः कर्मजैर्दुःखैर्निर्वेदो जायते ततः ।
निर्वेदाज्जायते तेषां दुःखमोक्षविचारणा ॥ ६७ ॥
विचारणाश्च वैराग्यं वैराग्याद्दोषदर्शनम् ।
दोषाणां दर्शनाच्चैव ह्यपरे ज्ञानसम्भवः ॥ ६८ ॥
एषा रजस्तमो युक्ता वृत्तिर्वै ह्यपरे स्मृता ।
आद्ये कृते तु धर्मोऽस्ति स त्रेतायां प्रवर्त्तते ॥ ६९ ॥
ह्यपरे व्याकुलीभूत्वा प्रणश्यति कलौ युगे ॥ ७० ॥
इति श्रीमहापुराणे श्रीरैङ्गे एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ चत्वारिंशोऽध्यायः ।

शक्र उवाच ।

तिथि मायामस्याश्च बधश्चैव तपस्विनाम् ।
साधयन्ति नरास्तत्र तमसा व्याकुलेन्द्रियाः ॥ १ ॥
कलौ प्रमादको रोगः सततं क्षुब्धयानि च ।
अनावृष्टिभयं घोरं देशानाश्च विपर्ययः ॥ २ ॥
न ग्रामाख्यं श्रुतेरस्ति नृणां चाधर्मसेवनम् ।
अधार्मिकास्वनाचारा महाकोपाल्पचेतसः ॥ ३ ॥
अनृतं ब्रूवते लुब्धास्तिथि जाताश्च दुष्प्रजाः ।
दुरिष्टैर्दुरधीतैश्च दुराचारैर्दुरागमैः ॥ ४ ॥
विप्राणां कर्मदोषेण प्रजानां जायते भयम् ।
नाधीयन्ते तदा वेदान्न यजन्ति हिजातयः ॥ ५ ॥
उत्सीदन्ति नराश्चैव क्षत्रियाश्च विप्रः क्रमात् ।
शूद्राणां मन्त्रयोगेन सम्बन्धो ब्राह्मणैः सह ॥ ६ ॥

भवतीह कलौ तस्मिन् शयनाशनभोजनैः ।
 राजानः शूद्रभूयिष्ठा ब्राह्मणान् बाधयन्ति ते ॥ ७ ॥
 भ्रूणहत्या वीरहत्या प्रजायन्ते प्रजासु वै ।
 शूद्राश्च ब्राह्मणाचाराः शूद्राचाराश्च ब्राह्मणाः ॥ ८ ॥
 राजतृप्तिस्थिता चौराः चौराचाराश्च पार्थिवाः ।
 एकपत्न्यो न शिष्यन्ति वर्ध्निष्यन्त्याभिसारिकाः ॥ ९ ॥
 वर्णाश्रमप्रतिष्ठानो जायते नृषु सर्वतः ।
 तदा स्वल्पफला भूमिः क्वचिच्चापि महाफला ॥ १० ॥
 अरक्षितारो हर्क्षारः पार्थिवाश्च शिलाग्रन ! ।
 शूद्रा वै ज्ञानिनः सर्वे ब्राह्मणैरभिवन्दिताः ॥ ११ ॥
 अक्षत्रियाश्च राजानो विप्राः शूद्रोपजीविनः ।
 आसनस्था दिजान् दृष्ट्वा न चलन्त्यल्पबुद्धयः ॥ १२ ॥
 ताडयन्ति दिजेन्द्रांश्च शूद्रा वै स्वल्पबुद्धयः ।
 आस्ये निधाय वै हस्तं कर्णे शूद्रस्य वै दिजाः ॥ १३ ॥
 नीचस्यैव तदा वाक्यं वदन्ति विनयेन तम् ।
 उच्चासनस्थान् शूद्रांश्च द्विजमध्ये दिजर्षभ ! ॥ १४ ॥
 ज्ञात्वा न हिंसते राजा कलौ कालवशेन तु ।
 पुष्येय वासितेयैव तथान्यैर्मङ्गलैः शुभैः ॥ १५ ॥
 शूद्रानभ्यर्च्य यन्त्यल्प श्रुतभाग्यबलान्विताः ।
 न प्रेक्षन्ते गर्विताश्च शूद्रा द्विजवरान् विज ! ॥ १६ ॥
 सेवावसरमालोक्य द्वारे तिष्ठन्ति वै दिजाः ।
 वाहनस्थान् समावृत्य शूद्रान् शूद्रोपजीविनः ॥ १७ ॥
 सेवन्ते ब्राह्मणास्तत्र सुवन्ति सुतिभिः कलौ ।
 तपोयज्ञफलानाञ्च विक्रीतारो द्विजोत्तमाः ॥ १८ ॥

यतयश्च भविष्यन्ति बहवोऽस्मिन् कलौ युगे ।
 पुरुषाण्य' बहुस्त्रीकं युगान्ते समुपस्थिति ॥ १८ ॥
 निन्दन्ति वेदविद्याश्च द्विजाः कर्माणि वै कलौ ।
 कलौ देवो महादेवः शङ्करो नीललोहितः ॥ २० ॥
 प्रकाशते प्रतिष्ठार्थं धर्मस्य विवृताकृतिः ।
 ये तं विप्रा निषेवन्ते येन केनापि शङ्करम् ॥ २१ ॥
 कलिदोषान् विनिर्जित्य प्रयान्ति परमं पदम् ।
 श्वापदप्रबलत्वञ्च गवाश्चैव परिक्षयः ॥ २२ ॥
 साधूनां विनिवृत्तिश्च वेद्या तस्मिन् युगक्षये ।
 तदा सूक्ष्मो महोदकीं दुर्लभो दानमूलवान् ॥ २३ ॥
 चातुराग्रमशैथिल्ये धर्मः प्रतिचलिष्यति ।
 अराक्षतारो हर्तारो बलिभागस्य पार्थिवाः ॥ २४ ॥
 युगान्ते पु भविष्यन्ति स्वरक्षणपरायणाः ।
 अशूला जनपदाः शिवशूलाश्चतुष्पथाः ॥ २५ ॥
 प्रमदाः केशशूलिन्यो भविष्यन्ति कलौ युगे ।
 चित्रवर्षी तदा देवो यदा प्रादुर्युगक्षयम् ॥ २६ ॥
 सर्वं बणिक् जनाश्चापि भविष्यन्त्यधमे युगे ।
 कुशोलचर्याः पाषण्डैः वृथारूपैः समावृताः ॥ २७ ॥
 बहुयाजनको लोको भविष्यति परस्परम् ।
 नायाहृतक्रूरवाक्यो नार्जवीनानसूयकः ॥ २८ ॥
 न कृते प्रतिकर्ता च युगक्षौणे भविष्यति ।
 निन्दकाश्चैव पतिता युगान्तस्य च लक्षणम् ॥ २९ ॥
 वृषशून्या वसुमती न च धान्यधनावृता ।
 मण्डलानि भविष्यन्ति देशेषु नगरेषु च ॥ ३० ॥

अल्पोदका चाक्षफला भविष्यति वसुन्धरा ।
 गोप्तारक्षाप्यगोप्ताः सन्भविष्यन्वशासनाः ॥ ३१ ॥
 हर्तारः परवित्तानां परदारप्रधर्षकाः ।
 कामाक्षानो दुराक्षानो ह्यधमाः साहसप्रियाः ॥ ३२ ॥
 प्रनष्टचेष्टनाः पुंसो मुक्तकेशाश्च शूलिनः ।
 जनाः षोडशवर्षाश्च प्रजायन्ते युगक्षये ॥ ३३ ॥
 शुक्लदन्ताजिनाश्चाश्च मुण्डाः काषायवाससः ।
 शूद्रा धर्मश्चरिष्यन्ति युगान्ते समुपस्थिते ॥ ३४ ॥
 शस्य चौरा भविष्यन्ति दृष्टचैलाभिलाषिणः ।
 चौराश्चौर स्वहर्तारो हर्तुं हर्ता तथापरः ॥ ३५ ॥
 योग्यकर्मस्थुपरते लोके निष्क्रियतां गते ।
 कौटम्बूकसर्पाश्च धर्षयिष्यन्ति मानवान् ॥ ३६ ॥
 सुभिच्चं च ममारोग्यं सामर्थ्यं दुर्लभं तदा ।
 कौशिकीं प्रतिपत्स्यन्ते देशान् क्षुब्धयपीडिताः ॥ ३७ ॥
 दुःखेनाभिप्लुतानाश्च परमायुः शतं तदा ।
 दृश्यन्ते न च दृश्यन्ते वेदाः कलियुगेऽखिलाः ॥ ३८ ॥
 उत्सीदन्ति तदा यन्त्राः केवला धर्मपीडिताः ।
 काषायिणोऽप्यनिर्ग्रन्थाः कापाली बहुलास्त्रिह ॥ ३९ ॥
 वेदविक्रयिणश्चान्ये तीर्थविक्रयिणः परे ।
 वर्षाश्रमाणां ये चान्ये पाषण्डाः परिपन्थिनः ॥ ४० ॥
 उत्पद्यन्ते तदा ते वै सम्प्राप्ते तु कलौ युगे ।
 अधीयन्ते तदा वेदान् शूद्रा धर्मार्थकोविदाः ॥ ४१ ॥
 यजन्ते चाश्वमेधेन राजानः शूद्रयोनयः ।
 स्त्रीवासगोबधं कृत्वा हत्वा चैव परस्परम् ॥ ४२ ॥

उपद्रवांस्तथान्योऽन्यं साधयन्ति तदा प्रजाः ।
 दुःखप्रभूतमन्यायुर्देहीत्सादः सरीगता ॥ ४३ ॥
 अधर्माभिनिवेशित्वात् तमोवृत्तं कलौ स्मृतम् ।
 प्रजासु ब्रह्महत्यादि तदा वै सम्प्रवर्त्तते ॥ ४४ ॥
 तस्मादायुर्बलं रूपं कलिं प्राप्य प्रह्रीयते ।
 तदा त्वष्ट्रेण कालेन सिद्धिं गच्छन्ति मानवाः ॥ ४५ ॥
 धन्या धर्मश्चरिष्यन्ति युगान्ते द्विजसत्तमाः ।
 श्रुतिस्मृत्युदितं धर्मं ये चरन्त्यनसूयकाः ॥ ४६ ॥
 त्रेतायां वार्षिकी धर्मी द्वापरे मासिकः स्मृतः ।
 यथा क्लेशं चरन् प्राप्तस्तदङ्गा प्राप्तुते कलौ ॥ ४७ ॥
 एषा कलियुगावस्था सन्ध्यांशस्तु निबोध मे ।
 युगे युगे च ह्यौयन्ते त्रींस्त्रीन् पादांस्तु सिद्धयः ॥ ४८ ॥
 युगस्वभावाः सन्ध्यास्तु तिष्ठन्तीह तु पादशः ।
 स्वन्ध्यास्वभावाः स्वांशेषु पादशस्ते प्रतिष्ठिताः ॥ ४९ ॥
 एवं सन्ध्यांशके काले सम्प्राप्ते तु युगान्तिके ।
 तेषां शास्ता ह्यसाधूनां भूतानां निधनोत्थितः ॥ ५० ॥
 गोत्रेऽस्मिन् वै चन्द्रमसो नाम्ना प्रमितिरुच्यते ।
 मानवस्य तु सोऽंशेन पूर्वं स्वायम्भुवेऽन्तरे ॥ ५१ ॥
 समाः स विंशतिः पूर्णाः पर्यटन् वै वसुन्धराम् ।
 अनुकर्षन् स वै सेनां सवाजिरथकुञ्जराम् ॥ ५२ ॥
 प्रगृहीतायुधैर्विप्रैः शतशोऽप्य सहस्रशः ।
 स तदा तैः परिवृत्तो क्लृष्टान् हन्ति सहस्रशः ॥ ५३ ॥
 स हत्वा सर्वशस्त्रैव राष्ट्रस्थान् शूद्रयोनिजान् ।
 पाषण्डांस्तु ततः सर्वाग्निःशेषं क्षतवान् प्रभुः ॥ ५४ ॥

नात्यर्थं धार्मिका ये च तान् सर्वान् हन्ति सर्वतः ।
 वर्णव्यत्यासजाताश्च ये च ताननुजोविनः ॥ ५५ ॥
 प्रवृत्तचक्रो बलवान् क्लेच्छानामन्तकत् स तु ।
 अधृष्यः सर्वभूतानाञ्चचाराऽथ वसुन्धराम् ॥ ५६ ॥
 मानवस्य तु सोऽंशेन देवस्येह विजज्ञिवान् ।
 पूर्वजन्मनि विष्णोस्तु प्रमितिर्नाम वीर्यवान् ॥ ५७ ॥
 गीत्रतो वै चन्द्रमसः पूर्णं कलियुगे प्रभुः ।
 द्वात्रिंशेऽभ्युदिते वर्षे प्रक्रान्तो विंशतिः समाः ॥ ५८ ॥
 विनिघ्नन् सर्वभूतानि शतशोऽथ सहस्रशः ।
 कृत्वा बीजावशेषान्तु पृथिवीं क्रूरकर्मणा ॥ ५९ ॥
 परस्परनिमित्तेन कोपेनाकस्मिकेन तु ।
 स साधयित्वा वृषलान् प्रायशस्तानधार्मिकान् ॥ ६० ॥
 गङ्गायमुनयोर्मध्ये स्थितिं प्राप्तः सहानुगः ।
 ततो व्यतीते काले तु सामात्यः सहसैनिकः ॥ ६१ ॥
 उत्साद्य पार्थिवान् सर्वान् क्लेच्छांश्चैव सहस्रशः ।
 ततः सन्ध्यांशके काले सम्प्राप्ते तु युगान्तिके ॥ ६२ ॥
 स्थितास्त्रत्यावशिष्टास्तु प्रजास्त्रिह कचित् कचित् ।
 अप्रग्रहास्ततस्ता वै लोभाविष्टास्तु कृत्स्नशः ॥ ६३ ॥
 उपहिंसन्ति चान्योऽन्यं प्रणिपत्य परस्परम् ।
 अराजके युगवशात् संशये समुपस्थिते ॥ ६४ ॥
 प्रजास्ता वै ततः सर्वाः परस्परभयार्दिताः ।
 व्याकुलाश्च परिभ्रान्तास्त्यक्त्वा दारान् गृह्णाणि च ॥ ६५ ॥
 स्वान् प्राणाननपेक्षन्तो निष्कारुण्याः सुदुःखिताः ।
 नष्टे श्रूते स्मार्त्तधर्मे परस्परहतास्तदा ॥ ६६ ॥

निर्मर्यादा निराक्रान्ता निःस्रेहा निरपत्रपाः ।
 नष्टे धर्मे प्रतिहताः क्रस्वकाः पञ्चविंशकाः ॥ ६७ ॥
 हित्वा पुत्रांश्च दारांश्च विवादव्याकुलेन्द्रियाः ।
 अनाद्यष्टि हताश्चैव वार्त्तामुत्सृज्य दूरतः ॥ ६८ ॥
 प्रत्यन्तानुपसेवन्ते हित्वा जनपदान् स्वकान् ।
 सरित्सागरकूपांस्ते सेवन्ते पर्वतांस्तथा ॥ ६९ ॥
 मधुमांसैर्मूलफलैर्वर्त्तयन्ति सुदुःखिताः ।
 चोरपत्राजिनधरा निष्क्रिया निष्परिश्रमाः ॥ ७० ॥
 वर्णाश्रमपरिभ्रष्टाः सङ्कटं घोरमास्थिताः ।
 एवं कष्टमनुप्राप्ता अल्पशेषाः प्रजास्तदा ॥ ७१ ॥
 जराव्याधि क्षुधाविष्टा दुःखान्निर्वेदमानसाः ।
 विचारणा तु निर्वेदात्साम्यावस्था विचारणा ॥ ७२ ॥
 साम्यावस्थात्मको बोधः सम्बोधाद्धर्मशीलता ।
 अरूपशमयुक्तास्तु कलिशिष्टा हि वै स्वयम् ॥ ७३ ॥
 अहीरात्रात्तदा तासां युगन्तु परिवर्त्तते ॥
 चित्तसम्बोहनं कृत्वा तासां वै सुप्तमत्तवत् ॥ ७४ ॥
 भाविनोऽर्थस्य च बलात्ततः कृतमवर्त्तत ।
 प्रवृत्ते तु ततस्तस्मिन् पुनः कृतयुगे तु वै ॥ ७५ ॥
 उत्पन्नाः कलिशिष्टास्तु प्रजाः कार्त्तयुगान्तदा ।
 तिष्ठन्ति चेह ये सिद्धा अष्टष्टा विचरन्ति च ॥ ७६ ॥
 सम समर्षिभिश्चैव तत्र ते तु व्यवस्थिताः ।
 ब्रह्मचरविशः शूद्रा बीजार्थं ये स्मृता इह ॥ ७७ ॥
 कलिजैः सह ते सर्वे निर्विशेषास्तदाभवन् ।
 तेषां समर्षयो धर्मं कथयन्तीतरऽपि च ॥ ७८ ॥

वर्णाश्रमाचारयुक्तं श्रौतं स्मार्त्तं द्विधा तु यम् ।
 ततस्तेषु क्रियावत्सु वर्धन्ते वै प्रजाः कृते ॥ ७८ ॥
 श्रौतस्मार्त्तकृतानाञ्च धर्मे समर्पिदृशिते ।
 केचिद्धर्मं व्यवस्थार्थं तिष्ठन्तीह युगक्षये ॥ ८० ॥
 मन्वन्तराधिकारेषु तिष्ठन्ति मुनयस्तु वै ।
 यथादावप्रदग्धेषु दृष्टेष्विह ततः क्षितौ ॥ ८१ ॥
 वनानां प्रथमं वृद्ध्या तेषां मूलेषु सञ्भवः ।
 तथा कार्त्तयुगानाम्बु कलिजेष्विह सञ्भवः ॥ ८२ ॥
 एवं युगाद्युगस्येह सन्तानं तु परस्परम् ।
 वर्त्तते ह्यव्यवच्छेदाद् यावन् मन्वन्तरक्षयः ॥ ८३ ॥
 सुखमायुर्बलं रूपं धर्मोऽर्थः काम एव च ।
 युगेष्ते तानि ह्रियन्ते स्त्रीस्त्रीन् पादान् क्रमेण तु ॥ ८४ ॥
 स सन्ध्यांशेषु ह्रियन्ते युगानां धर्मसिद्धयः ।
 इत्येषा प्रतिसिद्धिर्वै कीर्त्तितेषां क्रमेण तु ॥ ८५ ॥
 चतुर्युगानां सर्वेषामनेनैव तु साधनम् ।
 एषा चतुर्युगावृत्तिरासहस्राङ्गणी कृता ॥ ८६ ॥
 ब्रह्मणस्तदहः प्रोक्तं रात्रिश्चैतावती स्मृता ।
 यनार्जवं जङ्गीभावी भूतानामायुग क्षयात् ॥ ८७ ॥
 एतदेव तु सर्वेषां युगानां लक्षणं स्मृतम् ।
 एषां चतुर्युगाणाञ्च गुणिता ह्येकसप्ततिः ॥ ८८ ॥
 क्रमेण परिवृत्ता तु मनोरन्तरमुच्यते ।
 चतुर्युगे यथैकस्मिन् भवतीह यदा तु वत् ॥ ८९ ॥
 तथा चान्येषु भवति पुनस्तद्वै यथाक्रमम् ।
 सर्गे सर्गे यथा भेदा उत्पद्यन्ते तथैव तु ॥ ९० ॥

षष्ठविंशत्यरिमिता नन्यू ना नाधिकास्तथा ।

तथा कल्पा युगैः सार्धं भवन्ति सह लक्षणैः ॥ ८१ ॥

मन्वन्तराणां सर्वेषामेतदेव तु लक्षणम् ॥ ८२ ॥

यथा युगानां परिवर्त्तनानि

चिरप्रवृत्तानि युगस्वभावात् ।

तथा तु सन्तिष्ठति जीवलोकः

क्षयोदयाभ्यां परिवर्त्तमानः ॥ ८३ ॥

इत्येतल्लक्षणं प्रोक्तं युगानां वै समासतः ।

अतीतानागतानां हि सर्वमन्वन्तरेषु वै ॥ ८४ ॥

मन्वन्तरेण चैकेन सर्वाण्ये वान्तराणि च ।

व्याख्यातानि न सन्देहः कल्पः कल्पेन चैव हि ॥ ८५ ॥

अनागतेषु तद्वच्च तर्कः कार्यो विजानता ।

मन्वन्तरेषु सर्वेषु अतीतानागतेष्विह ॥ ८६ ॥

तुल्याभिमानिनः सर्वे नामरूपैर्भवन्त्युत ।

देवा ह्यष्टविधा ये च ये च मन्वन्तरेश्वराः ॥ ८७ ॥

ऋषयो मनवश्चैव सर्वे तुल्यप्रयोजनाः ।

एवं वर्णाश्रमाणां तु प्रविभागा युगे युगे ॥ ८८ ॥

युगस्वभावश्च तथा विधत्ते वै तदा प्रभुः ।

वर्णाश्रमविभागाश्च युगानि युगसिद्धयः ॥ ८९ ॥

युगानां परिमाणन्ती कथितं हि प्रसङ्गतः ।

वदामि देवौपुत्रत्वं पद्मयोनिः समासतः ॥ ९० ॥

इति श्रीलक्ष्मणे चतुर्युगपरिमाणं नाम चत्वार-

रिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥

अथ एकचत्वारिंशोऽध्यायः ।

इन्द्र उवाच ।

पुनः ससर्ज भगवान् प्रभ्रष्टाः पूर्ववत् प्रजाः ।

सहस्रयुगपर्यन्ते प्रभाते तु पितामहः ॥ १ ॥

एवमरार्धे विप्रेन्द्र ! द्विगुणे तु तथा गते ।

तदा धराभ्रसि व्याप्ता ह्यापो वज्रौ समीरणे ॥ २ ॥

वज्रिः समीरणश्चैव व्योम्नि तस्मात्प्रसंयुतः ।

इन्द्रियाणि दशैकञ्च तस्मात्त्राणि द्विजोत्तम ! ॥ ३ ॥

अहङ्कारमनुप्राप्य प्रलीनास्तत्क्षणादहो ! ।

अभिमानस्तदा तत्र महान्तं व्याप्य वै क्षणात् ॥ ४ ॥

महानपि तथाव्यक्तं प्राप्य लीनोऽभवद् द्विज ! ।

अव्यक्तं स्वगुणैः सार्धं प्रलीनमभवद्भवे ॥ ५ ॥

ततः सृष्टिरभूत्तस्मात् पूर्ववत् पुरुषाच्छ्रितात् ।

अथ सृष्टास्तदा तस्य मनसा तेन मानसाः ॥ ६ ॥

न व्यवर्धन्त लोकेऽस्मिन् प्रजाः कमलयोनिना ।

तद्वदर्थं भगवान् ब्रह्मा पुनैवै मानसैः सह ॥ ७ ॥

दुश्चरं विचचारं समुद्दिश्य तपः स्वयम् ।

तुष्टसु तपसा तस्य भवो ज्ञात्वा सवाञ्छितम् ॥ ८ ॥

ललाटमध्यं निभिद्य ब्रह्मणः पुरुषस्य तु ।

पुनस्तेऽहमिति प्रोञ्ज स्त्रीपुरुषोऽभवत्तदा ॥ ९ ॥

तस्य पुत्री महादेवो ह्यर्धनारीश्वरोऽभवत् ।

तदाहं भगवान् सर्वं ब्रह्माण्डं जगद्गुरुम् ॥ १० ॥

अथार्धमात्रां कल्याणोमात्मनः परमेश्वरीम् ।
 बुभुजे योगमार्गेण वृक्षार्धं जगतां शिवः ॥ ११ ॥
 तस्यां हरिश्च ब्रह्माणं ससर्ज परमेश्वरः ।
 विश्वेश्वरस्तु विश्वात्मा चास्त्रं पाशुपतं तथा ॥ १२ ॥
 तस्माद् ब्रह्मा महादेव्याद्यांशजश्च हरिस्तथा ।
 अण्डजः पद्मजश्चैव भवाङ्गभव एव च ॥ १३ ॥
 एतत्ते कथितं सर्वमितिहासं पुरातनम् ।
 परार्धं ब्रह्मणो वावत्तावद्भूतिः समासतः ॥ १४ ॥
 वैराग्यं ब्रह्मणो वक्ष्ये तमीदृमूतं समासतः ।
 नारायणोऽपि भगवान् द्विधा कृत्वात्मनस्त्वनुम् ॥ १५ ॥
 मसर्ज सकलं तस्मात् स्वाङ्गादेव चराचरम् ।
 ततो ब्रह्माणमसृजद् ब्रह्मा रुद्रं पितामहः ॥ १६ ॥
 मुने ! कल्पान्तरे रुद्रो हरिं ब्रह्माणमीश्वरम् ।
 ततो ब्रह्माणमसृजन्मुने ! कल्पान्तरे हरिः ॥ १७ ॥
 नारायणं पुनर्ब्रह्मा ब्रह्माणञ्च पुनर्भवः ।
 तदा विचार्य्य वै ब्रह्मा दुःखं संसार इत्यजः ॥ १८ ॥
 मगं विसृज्य चात्मानमात्मन्येव नियोज्य च ।
 संहृत्य प्राणसञ्चारं पाषाण इव निश्चलः ॥ १९ ॥
 दशवर्षसहस्राणि समाधिस्थोऽभवत् प्रभुः ।
 अधीमुखस्तु यत्पद्मं हृदि संस्थं सुशीभनम् ॥ २० ॥
 पूरितं पूरकेणैव प्रवृक्ष्यभक्तदा ।
 तदूर्ध्वं वक्त्रमभवत् कुम्भकेन निरोधितम् ॥ २१ ॥
 तत् पद्मकर्णिकामध्ये स्थापयामास चेश्वरम् ।
 तदोमिति शिवं देवं अर्धमात्रापरोम्यरम् ॥ २२ ॥

मृणालतन्तुभागैकग्रतभागे व्यवस्थितम् ।
 यमीयमविशुद्धात्मा नियम्यैवं हृदीश्वरम् ॥ २३ ॥
 यमपुष्पादिभिः पूज्यं याज्यो ज्ञायजदव्ययम् ।
 तस्य हृत्कमलस्यस्य नियोगाच्चांशजो विभुः ॥ २४ ॥
 ललाटमंस्य निर्भिद्य प्रादुरासीत् पितामहात् ।
 लोहितोऽभूत् स्वयं नीलः शिवस्य हृदयोद्भवः ॥ २५ ॥
 वज्रैश्चैव तु संयोगात् प्रकृत्या पुरुषः प्रभुः ।
 नीलश्च लोहितश्चैव यतः कालाकृतिः पुमान् ॥ २६ ॥
 नीललोहित इत्युक्तस्तेन देवेन वै प्रभुः ।
 ब्रह्मणा भगवान् कालः प्रीतात्मा चाभवद्भिभुः ॥ २७ ॥
 सुप्रीतमनसं देवं तुष्टाव च पितामहः ।
 नामाष्टकेन विश्वात्मा विश्वात्मानं महासुने ! ॥ २८ ॥

पितामह उवाच ।

नमस्ते भगवन् ! रुद्र ! भास्करामिततेजसे ।
 नमो भवाय देवाय रसायाम्बुमयाय ते ॥ २९ ॥
 शर्वाय क्षितिरूपाय सदा सुरभिणि नमः ।
 ईशाय वायवे तुभ्यं संस्पर्शाय नमो नमः ॥ ३० ॥
 पशूनां पतये चैव पावकायातितेजसे ।
 भीमाय व्योमरूपाय शब्दमात्राय ते नमः ॥ ३१ ॥
 महादेवाय सोमाय अमृताय नमोऽस्तु ते ।
 उग्राय यजमानाय नमस्ते कर्मयोगिने ॥ ३२ ॥
 यः पठेच्छृणुयाद्वापि पैतामहमिमं स्तवम् ।
 रुद्राय कथितं विप्रान् आवयेद्वा समाहितः ॥ ३३ ॥
 अष्टमूर्तेस्तु सायुज्यं वर्षादेकादवाप्नुयात् ।

एवं सुत्वा महादेवमवैक्षत पितामहः ॥ ३४ ॥
 तदाष्टधा महादेवः समातिष्ठत् समन्ततः ।
 तदा प्रकाशते भानुः कृष्णवर्मा निशाकरः ॥ ३५ ॥
 चित्तिर्वायुः पुमानम्भः सुधिरं सर्वगं तथा ।
 तदाप्रभृति तं प्रादुरष्टमूर्त्तिरितीश्वरम् ॥ ३६ ॥
 अष्टमूर्त्तेः प्रसादेन विरिञ्चिषासृजत् पुनः ।
 सृष्ट्वैतदखिलं ब्रह्मा पुनः कल्पान्तरे प्रभुः ॥ ३७ ॥
 सहस्रयुगपर्यन्तं संसृजे च चराचरे ।
 प्रजाः स्रष्टुमनास्तेपे तत उग्रं तपो महत् ॥ ३८ ॥
 तस्यैवं तप्यमानस्य न किञ्चित् समवर्त्तत ।
 ततो दीर्घेण कालेन दुःखात् क्रोधो व्यजायत ॥ ३९ ॥
 क्रोधाविष्टस्य नेत्राभ्यां प्रापतन्नश्रुविन्दवः ।
 ततस्तेभ्योऽश्रुविन्दुभ्यो भूताः प्रेतास्तदाभवन् ॥ ४० ॥
 सर्वांस्तानग्रजान् दृष्ट्वा भूतप्रेतनिशाचरान् ।
 अनन्दत तदा देवो ब्रह्मात्मानमजो विभुः ॥ ४१ ॥
 जहौ प्राणांश्च भगवान् क्रोधाविष्टः प्रजापतिः ।
 ततः प्राणमयो रुद्रः प्रादुरासीत् प्रभोर्मखात् ॥ ४२ ॥
 अर्धनारीश्वरो भूत्वा बालार्कसदृश्य तिः ।
 तदैकादशधात्मानं प्रविभज्य व्यवस्थितः ॥ ४३ ॥
 अर्धेनांशेन सर्वात्मा ससर्जाऽसौ शिवामुमाम् ।
 सा चासृजत्तदा लक्ष्मीं दुर्गां श्रेष्ठां सरस्वतीम् ॥ ४४ ॥
 वामां रौद्रीं महामायां वैष्णवीं वारिजेक्षणाम् ।
 कलां विकिरिणीञ्चैव काक्षीं कमलवासिनीम् ॥ ४५ ॥
 बलविकरिणीं देवीं बलप्रमथिनीं तथा ।

सर्वभूतस्य दमनीं सृजते च मनोमनीम् ॥ ४६ ॥
 तथात्या बहवः सृष्टास्तया नार्यः सहस्रशः ।
 रुद्रैश्चैव महादेवः ताभिस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ ४७ ॥
 सर्वात्मनश्च तस्याग्रे ह्यतिष्ठत् परमेश्वरः ।
 सृजतस्य तस्य देवस्य ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ ४८ ॥
 पृथी ददौ पुनः प्राणान् ब्रह्मपुत्रो महेश्वरः ।
 ब्रह्मणः प्रददौ प्राणानात्मस्थान्सु तदा प्रभुः ॥ ४९ ॥
 ब्रह्मष्टोऽभूत्ततो रुद्रः किञ्चित् प्रत्यागतासवम् ।
 अभ्यभाषत देवेशो ब्रह्माणं परमं वचः ॥ ५० ॥
 माभैर्देव ! महाभाग ! विरिञ्च ! जगतां गुरो ! ।
 मयेह स्थापिताः प्राणास्तस्मादुत्तिष्ठ वै प्रभो ! ॥ ५१ ॥
 शुत्वा वचस्ततस्तस्य स्वप्नभूतं मनोगतम् ।
 पितामहः प्रसन्नात्मा नेत्रैः फुल्लाम्बुजप्रभैः ॥ ५२ ॥
 ततः प्रत्यागतप्राणः समुदैक्षन्महेश्वरम् ।
 स उद्दीक्ष्य चिरं कालं स्निग्धगम्भीरया गिरा ॥ ५३ ॥
 उवाच भगवान् ब्रह्मा समुत्थाय कृताञ्जलिः ।
 भो ! भो ! वद महाभाग ! आनन्दयसि मे मनः ॥
 को भवानष्टमूर्त्तिर्वै स्थित एकादशात्मकः ।

इन्द्र उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा व्याजहार महेश्वरः ॥ ५५ ॥
 सृष्ट्यन्कराभ्यां ब्रह्माणं सुखाभ्यां ससुरारिद्धा ।
 श्रीशङ्कर उवाच ।

मां विद्धि परमात्मनमेनां मायामजामिति ॥ ५६ ॥
 एते वै संस्थिता रुद्रास्त्वां रक्षितुमिच्छागताः ।

ततः प्रणम्य तं ब्रह्मा देवदेवमुवाच ह ॥ ५७ ॥
 कृताञ्जलिपुटो भूत्वा हर्षगन्तव्या गिरा ।
 भगवन् ! देवदेवेश ! दुःखैराकुलितो ह्यहम् ॥ ५८ ॥
 संसारात्क्रोक्तुमीशानमामिहार्हसि शङ्कर ! ।
 ततः प्रहस्य भगवान् पितामहमुमापतिः ॥ ५९ ॥
 तदा रुद्रैर्जगन्नाथस्तया चान्तर्दधे विभुः ।

इन्द्र उवाच ।

तस्माच्छिलादलोकेषु दुर्लभो वै त्वयोनिजः ॥ ६० ॥
 मृत्युहीनः पुमान् विद्धि समृत्युः पद्मजोऽपि सः ।
 किन्तु देवेश्वरो रुद्रः प्रसीदति यदीश्वरः ॥ ६१ ॥
 न दुर्लभो मृत्युहीनस्तव पुत्रो ह्ययोनिजः ।
 मया च विष्णुना चैव ब्रह्मणा च महात्मना ॥ ६२ ॥
 अयोनिजं मृत्युहीनमसमर्थं निवेदितुम् ।

शैलादिर्वाच ।

एवं व्याहृत्य विप्रेन्द्रमनुगृह्य च तं घृणो ॥ ६३ ॥
 देवैर्घृतो ययौ देवः सितेनेमेन वै प्रभुः ॥ ६४ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे इन्द्रवाक्यं नामैक-

चत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

गते पुण्ये च वरदे सङ्गस्याजे शिलाग्रजः ।
 आराधयन्नाहादेवं तपसातोषयन्नवम् ॥ १ ॥

अथ तस्यैवमनिर्गं तत्पपरस्य द्विजस्य तु ।
 दिव्यं वर्षसहस्रन्तु गतं क्षणमिवाद्भुतम् ॥ २ ॥
 वल्लीकेनावृताङ्गश्च लक्ष्यः कीटगणैर्मुनिः ।
 वज्रसूचीमुखैश्चान्यै रक्तकीटैश्च सर्वतः ॥ ३ ॥
 निर्मांसरुधिरत्वग्वै निर्लेपः कुण्डयत् स्थितः ।
 अस्थिशेषोऽभवत्पश्चात्तममन्यत शुङ्करः ॥ ४ ॥
 अदा स्मृष्टी मुनिस्तेन करेण च स्मरारिणा ।
 तदैव मुनिशादूर्लब्धोऽस्य सज्जं क्लृप्तं द्विजः ॥ ५ ॥
 तपतस्तस्य तपसा प्रमुस्तुष्टोऽथ शुङ्करः ।
 तुष्टस्तवेत्यथोवाच सगणश्चोमया सह ॥ ६ ॥
 तपसानेन किं कार्यं भवतस्ते महामते ! ।
 ददामि पुत्रं सर्वज्ञं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ॥ ७ ॥
 ततः प्रणम्य देवेशं सुत्वोवाच शिलाशनः ।
 हर्षगद्गदया वाचा सोमं सोमविभूषणम् ॥ ८ ॥

शिलाद उवाच ।

भगवन् ! देवदेवेश ! त्रिपुरार्हन् ! शुङ्कर ! ।
 अजोनिजं मृत्युहीनं पुत्रमिच्छामि सत्तम ! ॥ ९ ॥

सूत उवाच ।

पूर्वमाराधितः प्राह तपसा परमेश्वरः ।
 शिलादं ब्रह्मणा रुद्रः प्रीत्या परमया पुनः ॥ १० ॥

श्रीदेवदेव उवाच ।

पूर्वमाराधितो विप्र ! ब्रह्मणाहं तपोधन ! ।
 तपसा चावतारार्थं मुनिभिश्च सुरोत्तमैः ॥ ११ ॥
 तव पुत्रो भविष्यामि नन्दिनाम्ना त्वयोनिजः ।

पिता भविष्यसि मम पितुर्वै जगतां मुने ! ॥ १२ ॥

एवमुक्त्वा मुनिं प्रेक्ष्य प्रणिपत्य स्थितं पृथौ ।

सोमः सोमोपमः प्रीतस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ १३ ॥

लब्धपुत्रः पिता रुद्रात् प्रीतो मम महामुने ! ।

यज्ञाङ्गणं महत् प्राप्य यज्ञार्थं यज्ञवित्तमः ॥ १४ ॥

तदङ्गणादहं शम्भोःस्तगुजस्तस्य चाज्ञया ।

मञ्जातः पूर्वमेवाहं युगान्ताग्निसमप्रभः ॥ १५ ॥

ववर्ष स्तदा पुष्करावर्त्तकाद्या-

जगुः खेचराः किन्नराः सिद्धसाध्याः ।

शिलादात्मजत्वं गते मय्यु पेन्द्रः

ससर्जाथ वृष्टिं सुपृष्ठीवमित्राम् ॥ १६ ॥

मां दृष्ट्वा कालसूर्याभं जटामुकुटधारिणम् ।

त्र्यक्षश्चतुर्भुजं बालं शूलटङ्कगदाधरम् ॥ १७ ॥

वज्रिणं वज्रदंष्ट्रश्च वज्रिणाराधितं शिशुम् ।

वज्रकुण्डलिनं घोरं नीरदोपमनिःस्वनम् ॥ १८ ॥

ब्रह्माद्यासुष्टुवः सर्वे सुरेन्द्रश्च मुनीश्वराः ।

नेदुः ससन्ततः सर्वे ननृतुषाम्परागणाः ॥ १९ ॥

ऋषयो मुनिशार्दूल ! ऋग्यजुःसामसन्धवैः ।

मन्त्रैर्माहेश्वरैः सुत्वा सम्मणिसुमुदान्विताः ॥ २० ॥

ब्रह्मा हरिश्च रुद्रश्च शक्रः साक्षाच्छिवाम्बिका ।

जीवश्चेन्द्रमहातेजा भास्करः पवनोऽनलः ॥ २१ ॥

ईशानो निर्वर्तितिर्यक्षो यमो बह्वक्ष एव च ।

विश्वे देवास्तथा रुद्रा वसवश्च महाबलाः ॥ २२ ॥

लक्ष्मीः साक्षाच्छची ज्येष्ठा देवी चैव सरस्वती ।

अदितिश्च दितिश्चैव अद्या लज्जा दृतिस्तथा ॥ २३ ॥

नन्दा भद्राश्च सुरभी सुशीला सुमनास्तथा ।

वृषेन्द्रश्च महातेजा धर्मी धर्मात्मजस्तथा ॥ २४ ॥

आहृत्य मां तथालिङ्ग्य तुष्टुवुर्मुनिसत्तम ! ।

शिलादोऽपि सुनिर्दृष्ट्वा पिता मे तादृशं तदा ॥ २५ ॥

प्रीत्या प्रणम्य पुण्यात्मा तुष्टावेष्टप्रदं सुतम् ।

शिलाद उवाच ।

भगवन् ! देवदेवेश ! त्रियम्बक ! ममाव्यय ! ॥ २६ ॥

पुत्रीऽसि जगतां यस्मात् वाता दुःखादि किं पुनः ।

रक्षको जगतां यस्मात् पिता मे पुत्र ! सर्वगः ॥ २७ ॥

अथोनिज ! नमस्तुभ्यं जगद्योनि ! पितामह ! ।

पितापुत्र ! महेशान ! जगताश्च जगद्गुरो ! ॥ २८ ॥

वत्स ! वत्स ! महाभाग ! पाहि मां परमेश्वर ! ।

त्वयाऽहं नन्दितो यस्मान्नन्दो नाम्ना सुरेश्वर ! ॥ २९ ॥

तस्मान्नन्द्य मां नन्दिन्नमामि जगदीश्वरम् ।

प्रसीद पितरौ मेऽद्य रुद्रलोकं गतौ विभो ! ॥ ३० ॥

पितामहाश्च भो ! नन्दिन्नवतीर्णे महेश्वरे ।

ममैव सफलं लोके जन्म वै जगतां प्रभो ! ॥ ३१ ॥

अवतीर्णे सुते नन्दिन् ! रक्षार्थं मङ्गमीश्वर ! ।

तुभ्यं नमः सुरेशान ! नन्दीश्वर ! नमोऽस्तु ते ॥ ३२ ॥

पुत्र ! पाहि महाबाहो ! देवदेव ! जगद्गुरो ! ।

पुत्रत्वमेव नन्दीय ! मत्वा यत् कीर्त्तितं मया ॥ ३३ ॥

त्वया तत् क्षम्यतां वत्स ! स्तवस्तथ्य ! सुरासुरैः ।

यः पठेच्छृणुयाद्वापि मम पुत्रप्रभाषितम् ॥ ३४ ॥

यावयेहा हिजान् भक्त्या मया सार्धं स मीदते ।
 एवं सुत्वा सुतं वालं प्रणम्य बहुमानतः ॥ ३५ ॥
 मुनीश्वरांश्च सम्प्रेक्ष्य शिलादोवाच सुव्रतः ।
 पश्यध्वं मुनयः ! सर्वे ! महाभाग्यं ममाव्ययः ॥ ३६ ॥
 नन्दी यज्ञाङ्गणे देवद्यावतीर्णी यतः प्रभुः ।
 मत्समः कः पुमान् लोके देवो वा दानवोऽपि वा ॥ ३७ ॥
 एष नन्दी यतो जातो यज्ञभूमौ हिताय मे ॥ ३८ ॥
 इति श्रीलैङ्गे नन्दिकेश्वरोत्पत्तिर्नाम
 त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

अथ त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

नन्दिकेश्वर उवाच ।

मया सह पिता हृष्टः प्रणम्य च महेश्वरम् ।
 षट्जं स्वं जमामाशु निधिं लब्ध्वैव निर्धनः ॥ १ ॥
 यदा गतोऽहमुटजं शिलादस्य महामुने ! ।
 तदा वै दैविकं रूपं त्यक्त्वा मानुषमास्थितः ॥ २ ॥
 नष्टा चैव स्मृतिर्दिव्या येन केनापि कारणात् ।
 मानुषमास्थितं दृष्ट्वा पिता मे लोकपूजितः ॥ ३ ॥
 विललापातिदुःखार्त्तः स्वजनैश्च समावृतः ।
 जातकर्मादिकाश्चैव चकार मम सर्ववित् ॥ ४ ॥
 शालङ्कायनपुत्रो वै शिलादः पुत्रवत्सलः ।
 उपदिष्टा हि तेनैव ऋकशाखा यजुषस्तथा ॥ ५ ॥

सामशाखा सहस्रं च साङ्गोपाङ्गं महातुने ।।
 आयुर्वेदं धनुर्वेदं गाधर्वं चाक्षलक्ष्यम् ॥ ६ ॥
 हस्तिनाक्षरितश्चैव नराणाञ्चैव लक्षणम् ।
 सम्पूर्णं सप्तमे वर्षे ततोऽथ मुनिसत्तमो ॥ ७ ॥
 मित्रावरुणनामानौ तपो योगबलान्वितौ ।
 तस्याश्रमं गतौ दिव्यौ द्रष्टुं मां चाश्रया विभोः ॥ ८ ॥
 जज्ञतुश्च महात्मानो मां निरीक्ष्य मुहुर्महुः ।
 तात ! नन्द्ययमल्पायुः सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ ९ ॥
 न दृष्टमेवमाश्चर्यमायुर्वर्षादतः परम् ।
 इत्युक्तवति विप्रेन्द्रः शिलादः पुत्रवत्सलः ॥ १० ॥
 समालिङ्ग्य च दुःखार्त्तो करोदातीव विस्वरम् ।
 हा पुत्र ! पुत्र ! पुत्रेति पपात च समन्ततः ॥ ११ ॥
 अहो बलं दैवविधिर्विधातुश्चेति दुःखितः ।
 तस्य चार्त्तस्वरं श्रुत्वा तदाश्रमनिवासिनः ॥ १२ ॥
 निपेतुर्विह्वलात्यर्थं रचासक्रुश्च मङ्गलम् ।
 तृष्टुवुश्च महादेवं त्रियम्बकमुमापतिम् ॥ १३ ॥
 हुत्वा त्रियम्बकेनैव मधुनैव च संप्लुताम् ।
 दूर्वामयुतसंख्यातां सर्वद्रव्यसमन्विताम् ॥ १४ ॥
 पिता विगतसंशय तथा चैव पितामहः ।
 विचेष्टश्च ललापासौ मृतवन्निपपात च ॥ १५ ॥
 मृत्योर्भीतोऽहमचिराच्छिरसा चाभिवन्द्य तम् ।
 मृतवत् पतितं साचात्पितरश्च पितामहम् ॥ १६ ॥
 प्रदक्षिणीकृत्य च तं रुद्रजाप्यरतोऽभवम् ।
 हृत्पुण्डरीके सुषिरे ध्यात्वा देवं त्रियम्बकम् ॥ १७ ॥

त्राक्षं दशभुजं शान्तं पञ्चवक्त्रं सदाशिवम् ।
 सरितश्चान्तरे पुण्ये स्थितं मां परमेश्वरः ॥ १८ ॥
 तुष्टोऽब्रवीन्महादेवः सोमः सोमाद्येभूषणः ।
 वत्स ! नन्दिन् ! महाबाहो ! सत्योर्भीतिः कुतस्तव ॥ १९ ॥
 मयैव प्रेषितौ विप्रौ मत्समस्त्वं न संशयः ।
 वत्सैतत्तव देहश्च लौकिकं परमार्थतः ॥ २० ॥
 नास्त्येव दैविकं दृष्टं शिलादेन पुरा तव ।
 देवेषु मुनिभिः सिद्धैर्गन्धर्वैर्दानवोत्तमैः ॥ २१ ॥
 पूजितं यत् पुरा वत्स ! दैविकं नन्दिकेश्वर ! ।
 संसारस्य स्वभावोऽयं सुखं दुःखं पुनः पुनः ॥ २२ ॥
 नृणां योनिपरित्यागः सर्वथैव विवेकिनः ।
 एवमुक्त्वा तु मां साक्षात् सर्वदेवमहेश्वरः ॥ २३ ॥
 कशाभ्यां सुशुभाभ्याश्च उभाभ्यां परमेश्वरः ।
 पस्पर्शं भगवान् रुद्रः परमार्त्तिहरो हरः ॥ २४ ॥
 उवाच च महादेवस्तुष्टात्मा वृषभध्वजः ।
 निरीक्ष्य गणपांश्चैव देवीं हिमवतः सुताम् ॥ २५ ॥
 समालोक्य च तुष्टात्मा महादेवः सुरेश्वरः ।
 अजरो जरया त्यक्तो नित्यं दुःखविवर्जितः ॥ २६ ॥
 अक्षयसाध्ययश्चैव स पिता स सुहृज्जनः ।
 ममेष्टो गणपश्चैव महीर्ष्यो मत्पराक्रमः ॥ २७ ॥
 इष्टो मम सदा चैव मम पार्श्वगतः सदा ।
 मदवलम्ब्यैव भविता महायोगबलान्वितः ॥ २८ ॥
 एवमुक्त्वा च मां देवी भगवान् समणस्तदा ।

कुशेशयमयीं मालां समुन्मुच्यात्मनस्तदा ॥ २८ ॥

प्रावबन्ध महातेजा मम देवी वृषध्वजः ।

तयाऽहं मालया जातः शुभया कण्ठसक्तया ॥ २९ ॥

तत्राक्षी दशभुजश्चैव द्वितीय इव शङ्करः ।

तत एव समादाय हस्तेन परमेश्वरः ॥ ३१ ॥

उवाच ब्रूहि किं तेऽव्य ददामि वरमुत्तमम् ।

ततो जटाश्रितं वारि गृह्णीत्वा चातिनिर्मलम् ॥ ३२ ॥

उक्ता नदी भवस्वेति उत्ससर्ज वृषध्वजः ।

ततः सा दिव्यतीया च पूर्णा सितजला शुभा ॥ ३३ ॥

पद्मोत्पलवनोपेता प्रावर्त्तत महानदी ।

तामाह च महादेवो नदीं परमशीभनाम् ॥ ३४ ॥

यस्माज्जटोदकादेव प्रवृत्ता त्वं महानदी ।

तस्माज्जटोदका पुण्या भविष्यसि सरिद्धरा ॥ ३५ ॥

त्वयि स्नात्वा नरः कश्चित् सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

ततो देव्या महादेवः शिलादतनयं प्रभुः ॥ ३६ ॥

पुत्रस्तेऽयमिति प्रोच्य पादयोः सन्धपातयत् ।

सा मामाम्नाय शिरसि पाणिभ्यां परिमार्जति ॥ ३७ ॥

पुत्रप्रेम्णाभ्यपिञ्चच्च स्नोतोभिस्तनयैस्त्रिभिः ।

पयसा शङ्खगौरेण देवदेवं निरीक्ष्य सा ॥ ३८ ॥

तानि स्नोतांसि त्रीण्यस्याः स्नोतस्त्रिन्योऽभवत्सदा ।

नदीं त्रिस्नोतसं देवो भगवानवदद्भवः ॥ ३९ ॥

त्रिस्नोतसं नदीं दृष्ट्वा वृषः परमहर्षितः ।

ननाद नादात्तस्माच्च सारदन्या ततोऽभवत् ॥ ४० ॥

वृषध्वनिरिति स्थाता देवदेवेन सा नदी ।

जाम्बूनदमयं चित्रं सर्वरत्नमयं शुभम् ॥ ४१ ॥
 खं देवसाङ्गतं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ।
 मुकुटावावबन्धेशो मम मूर्ध्नि वृषध्वजः ॥ ४२ ॥
 कुण्डले च शुभे दिव्ये वज्रवैद्युर्भूषिते ।
 आवावन्ध महादेवः स्वयमेव महेश्वरः ॥ ४३ ॥
 मां तथाभ्यर्चितं ध्योन्नि दृष्ट्वा मेघैः प्रभाकरः ।
 मेघाम्भसा चाभ्यषिञ्चच्छिलादनमथो मुने ! ॥ ४४ ॥
 तस्याभिषिक्तस्य तदा प्रवृत्ता स्त्रोतसा भृशम् ।
 यस्मात् सुवर्णान्निःसृत्य न ह्येषा सम्प्रवर्त्तते ॥ ४५ ॥
 स्वर्णोदकेति तामाह देवदेवस्त्रियम्बकः ।
 जाम्बूनदमयाद्यस्माद्वितीया मुकुटाच्छुभा ॥ ४६ ॥
 प्रावर्त्तत नदी पुण्या जञ्जुर्जाम्बूनदीति ताम् ।
 एतत् पञ्चनदं नाम जप्येश्वरसमीपगम् ॥ ४७ ॥
 यः पञ्चनदमासाद्य स्नात्वा जप्येश्वरेश्वरम् ।
 पूजयेच्छिवसायुष्यं प्रयात्येव न संशयः ॥ ४८ ॥
 अथ देवो महादेवः सर्वभूतपतिर्भवः ।
 देवीमुवाच शर्वाणोमुमां गिरिसुतामजाम् ॥ ४९ ॥
 देवि ! नन्दीश्वरं देवमभिषिञ्चामि भूतपम् ।
 गणेशं व्याहरिष्यामि किं वा त्वं मन्यसेऽव्यये ! ॥ ५० ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भवानो हर्षितानना ।
 स्मयन्ती वरदं प्राह भवं भूतपतिं पतिम् ॥ ५१ ॥
 सर्वलोकाधिपत्यञ्च गणेशत्वं तथैव च ।
 दातुमर्हसि देवेश ! शैलादिस्तनयो मम ॥ ५२ ॥
 ततः स भगवान् शर्वः सर्वलोकोश्वरेश्वरः ।

सस्मार गणपान् दिव्यान् देवदेवो ह्यध्वजः ॥ ५३ ॥

इति श्रीलैङ्गे नन्दिकेश्वरप्रादुर्भाव नन्दिकेश्वराभि-
षेकमन्त्रो नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

शैलादित्वाच ।

स्मरणादेव रुद्रस्य सम्प्राप्ताश्च गणेश्वराः ।

सर्वे सहस्रहस्ताश्च सहस्रायुधपाणयः ॥ १ ॥

चिनेत्राश्च महात्मानस्त्रिदशैरपि वन्दिताः ।

कोटिकालाग्निसङ्काशा जटामुकुटधारिणः ॥ २ ॥

दंष्ट्राकरालवदना नित्या बुद्धाश्च निर्मलाः ।

कोटिकोटिगणैस्तुल्यैरात्मना च गणेश्वराः ।

असङ्कपाता महात्मानस्तत्राजगन्मुदा युताः ॥ ३ ॥

गायन्तश्च द्रवन्तश्च नृत्यन्तश्च महाबलाः ।

मुखाङ्गस्वरवाद्यानि वादयन्तस्तथैव च ॥ ४ ॥

रथैर्नागैर्हथैश्चैव सिंहमर्कटवाहनाः ।

विमानेषु तथारूढा हेमचित्रेषु वै गणाः ॥ ५ ॥

भेरीमृदङ्गकाद्यैश्च पणवानकगोमुखैः ।

वादित्रैर्वि विधैश्चान्यैः पटहैरेकपुष्करैः ॥ ६ ॥

भेरीसुरजसन्नादैराङ्गस्वरकङ्किणैः ।

मदलैर्वैष्णवीणाभिः विविधैस्तालनिखनैः ॥ ७ ॥

ददुरैस्तलघातैश्च कण्ठपैः पणवैरपि ।

वाद्यमानैर्महायोगा आजन्मुर्देवसंसदम् ॥ ८ ॥
 ते गणेशा महासत्त्वाः सर्वदेवेश्वरेश्वराः ।
 प्रणम्य देवं देवीञ्च हृदं वचनमब्रुवन् ॥ ९ ॥
 भगवन् ! देवदेवेश ! त्रियम्बक ! वृषध्वज ! ।
 किमर्थञ्च स्मृता देव ! आज्ञापय महाद्युते ! ॥ १० ॥
 किं सागरांश्छोषयामो यमं वा सह किङ्करैः ।
 हन्मो मृत्युसुतां मृत्युं पशुवद्वन्म पञ्चजम् ॥ ११ ॥
 बध्नेन्द्रं सह देवैश्च सह विष्णुञ्च वायुना ।
 आनयामः सुसंकुहा दैत्यान् वा सह दानवैः ॥ १२ ॥
 कस्याद्य व्यसनं घोरं करिष्यामस्तवाज्ञया ।
 कस्य वाद्योत्सवो देव ! सर्वकामसमृद्धये ॥ १३ ॥
 तांस्तथावादिनः सर्वान् गणेशान् सर्वसम्भूतान् ।
 उवाच देवः सम्यज्ज्य कोटिकोटिशतान् प्रभुः ॥ १४ ॥
 शृणुध्वं यत्कृते यूयमिहाहता जगद्धिताः ।
 श्रुत्वा च प्रयतात्मानः कुरुध्वं तदशङ्किताः ॥ १५ ॥
 नन्दीश्वरोऽयं पुत्रो नः सर्वेषामौश्वरेश्वरः ।
 विप्रोऽयं नायकश्चैव सेनानीर्वः समृद्धिमान् ॥ १६ ॥
 तमिमं मम सन्देशाद् यूयं सर्वेऽपि सम्भूताः ।
 सेनान्यमभिषिञ्चध्वं महायोगपतिं पतिम् ॥ १७ ॥
 एवमुक्त्वा भगवता गणपाः सर्वे एव ते ।
 एवमस्त्विति सम्प्राप्य सन्ध्यां सन्ध्यांस्ततः ॥ १८ ॥
 तस्य सर्वाश्रयं दिव्यं जाम्बूनदमयं शुभम् ।
 आसनं मेरुसङ्काशं मनोहरमुपाहृतम् ॥ १९ ॥
 नैकस्तम्भमयञ्चापि चामीकरवत्प्रभम् ।

मुक्तादामावलम्बश्च मणिरत्नावभासितम् ॥ २० ॥
 स्तम्भैश्च वैदूर्यमयैः किङ्किणीजालसंवृतम् ।
 चारुरत्नकसंयुक्तं मण्डपं विश्वतोमुखम् ॥ २१ ॥
 कृत्वा विन्यस्य तन्मध्ये तदासनवरं शुभम् ।
 तस्याग्रतः पादपीठं नीलवज्रावभासितम् ॥ २२ ॥
 चक्रुः पादप्रतिष्ठार्थं कलशौ चास्य पार्श्वगौ ।
 सम्यूर्णौ परमाभोभिररविन्दाद्यताननौ ॥ २३ ॥
 कलशानां सहस्रन्तु सौवर्णं राजतं तथा ।
 ताम्रजं मृगमयञ्चैव सर्वतीर्थाम्बुपूरितम् ॥ २४ ॥
 वासीयुगं तथा दिव्यं गन्धं दिव्यं तथैव च ।
 केयूरे कुण्डले चैव मुकुटं हारमेव च ॥ २५ ॥
 कृतं शतशलाकञ्च बालव्यजनमेव च ।
 दत्तं महात्मना तेन ब्रह्मणा परमेष्ठिना ॥ २६ ॥
 शङ्खहाराङ्गौरेण पृष्ठेनापि विराजितम् ।
 व्यजनञ्चन्द्रशुभ्रञ्च हेमदण्डं सुचामरम् ॥ २७ ॥
 ऐरावतः सुप्रतीको गजावेतौ सुपूजितौ ।
 मुकुटं काञ्चनञ्चैव निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ २८ ॥
 कुण्डले चामले दिव्ये वज्रञ्चैव वरायुधम् ।
 जाम्बूनदमयं सूत्रं केयूरद्वयमेव च ॥ २९ ॥
 सभाराणि तथान्यानि विविधानि बह्वन्यपि ।
 समन्तान्निव्युरव्यग्रा गणपा देवसम्पताः ॥ ३० ॥
 ततो देवाश्च सेन्द्राश्च नारायणमुखास्तथा ।
 मुनयो भगवान् ब्रह्मा नवब्रह्माण एव च ॥ ३१ ॥
 देवैश्च लोकाः सर्वे ते ततो जग्मुर्मुदा युताः ।

तेष्वगतेषु सर्वेषु भगवान् परमेश्वरः ॥ ३२ ॥
 सर्वकार्यविधिं कर्तुमादिदेश पितामहम् ।
 पितामहोऽपि भगवान् नियोगादेव तस्य तु ॥ ३३ ॥
 चकार सर्वं भगवानभिषेकं समाहितः ।
 अर्चयित्वा ततो ब्रह्मा स्वयमेवाभिषेचयेत् ॥ ३४ ॥
 ततो विष्णुस्ततः शक्रो लोकपालास्तथैव च ।
 अभिषिञ्चन्त विधिवद्गणेन्द्रं शिवशासनात् ॥ ३५ ॥
 ऋषयस्तुष्टुवुधैव पितामहपुरोगमाः ।
 सुतवत्स ततस्तेषु विष्णुः सर्वजगत्पतिः ॥ ३६ ॥
 शिरस्यञ्जलिमादाय तुष्टाव च समाहितः ।
 प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा जयशब्दञ्चकार च ॥ ३७ ॥
 ततो गणाधिपाः सर्वे ततो देवास्ततोऽसुराः ।
 एवं सुतस्याभिषिक्तो देवैः सब्रह्मकैस्तदा ॥ ३८ ॥
 उद्वाहश्च कृतस्तत्र नियोगात् परमेश्विनः ।
 मरुताञ्च सुता देवो सुयशाख्या बभूव या ॥ ३९ ॥
 लब्धं शशिप्रभं कृत्वा तया तत्र विभूषितम् ।
 चामरे चामरासक्तहस्तायैः स्त्रीगणैर्युता ॥ ४० ॥
 सिंहासनञ्च परमं तया चाधिष्ठितं मया ।
 अलङ्कृता महालक्ष्म्या सुकुटाद्यैः सुभूषणैः ॥ ४१ ॥
 लब्धो हारश्च परमो देव्याः कण्ठगतस्तथा ।
 वृषेन्द्रश्च सितो नागः सिंहः सिंहध्वजस्तथा ॥ ४२ ॥
 रथश्च हेमकूटश्च चन्द्रविम्बससप्रभम् ।
 अद्यापि सदृशः कश्चिन्नया नास्ति विभुः क्वचित् ॥ ४३ ॥
 सान्त्वयश्च गृहीत्वे शस्तया सम्बन्धितान्धवैः ।

आरुह्य वृषमीशानो मया देव्या गतः शिवः ॥ ४४ ॥
 तदा देवी भवं दृष्ट्वा मया च प्रार्थयन् गणैः ।
 मुनिदेवर्षयः सिद्धा आन्नां पाशुपतीं द्विजाः ! ॥ ४५ ॥
 अथान्नां प्रददौ तेषामर्हणामाज्ञया विभोः ।
 नन्दिको नगजाभर्तुस्तेषां पाशुपतीं शुभाम् ॥ ४६ ॥
 तस्माच्च मुनयो लब्ध्वा तदान्नां मुनिपुङ्गवात् ।
 भवभक्तास्तदा चासंस्तस्माद्देवं समर्चयेत् ॥ ४७ ॥
 नमस्कारविहीनस्तु नाम उन्निरयेद्भवे ।
 ब्रह्मघ्नदशसन्तुल्यं तस्य पापं गरीयसम् ॥ ४८ ॥
 तस्मात् सर्वप्रकारेण नमस्कारादिमुच्चरेत् ।
 आदौ कुर्यान्नमस्कारं तदन्ते शिवतां व्रजेत् ॥ ४९ ॥
 इति श्रीलैङ्गे नन्दिकेश्वरामिषिको नान चतुस्रः ।
 त्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

सूत ! सुव्यक्तमखिलं कथितं शङ्करस्य तु ।
 सर्वात्मभावं रुद्रस्य स्वरूपं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

भूर्भुवःस्वमहश्चैव जनः साक्षात्तपस्त्रया ।
 सत्यलोकश्च पातालं नरकार्णवकोटयः ॥ २ ॥
 तारकाग्रहसीमार्कभ्रुवः सप्तर्षयस्तथा ।

वैमानिकास्तद्यान्धे च तिष्ठन्त्यस्य प्रसादतः ॥ ३ ॥
 अनेन निर्मितास्त्वेवं तदात्मानो द्विजर्षभाः ।
 समष्टिरूपः सर्वात्मा संस्थितः सर्वदा शिवः ॥ ४ ॥
 सर्वात्मानं महात्मानं महादेवं महेश्वरम् ।
 न विजानन्ति सन्मूढा मायया तस्य मोहिताः ॥ ५ ॥
 तस्य देवस्य रुद्रस्य शरीरं वै जगन्नयम् ।
 तस्मात् प्रणम्य तं वक्ष्ये जगतां निर्णयं शुभम् ॥ ६ ॥
 पुरा वः कथितं सर्वं मयाण्डस्य यथाकृतिः ।
 भुवनानां स्वरूपञ्च ब्रह्माण्डे कथयाम्यहम् ॥ ७ ॥
 पृथिवी चाक्षरीक्षञ्च सर्महर्जन एव च ।
 तपः सत्यञ्च सप्तैते लोकास्त्वण्डोद्भवाः शुभाः ॥ ८ ॥
 अधस्तादत्र चैतेषां द्विजाः ! सप्ततलानि तु ।
 महातलादयस्तेषाम् अधस्तान्नरकाः क्रमात् ॥ ९ ॥
 महातलं हेमतलं सर्वरक्षोपशोभितम् ।
 प्रासादैश्च विचित्रैश्च भवस्त्रायतनैस्तथा ॥ १० ॥
 अनन्तेन च संयुक्तां मुमुक्षुर्देन धीमता ।
 नृपेण बलिना चैव पातालस्वर्गवासिना ॥ ११ ॥
 शैलं रसातलं विप्राः ! शार्करं हि तलातलम् ।
 पीतं सुतलमित्युक्तं वितलं विद्रुमप्रभम् ॥ १२ ॥
 सितं हि अतलं तच्च तलं यच्च सितेतरम् ।
 क्षायास्तु यावद्विस्तारो ह्यधस्तेषाञ्च सुव्रताः ! ॥ १३ ॥
 तलानाञ्चैव सर्वेषां तावत् संख्या समाहिता ।
 सहस्रयोजनं व्योम दशसाहस्रमेव च ॥ १४ ॥
 सप्तं सप्तसहस्रं हि तलानां सघनस्य तु ।

व्योम्नः प्रमाणं मूलन्तु त्रिंशत्साहस्रकेण तु ॥ १५ ॥
 सुवर्णेन मुनिश्रेष्ठास्तथा वासुकिना शुभ ।
 रसातलमिति ख्यातं तथान्यैश्च निषेवितम् ॥ १६ ॥
 विरोचनहिरण्याक्षनरकाद्यैश्च सेवितम् ।
 तलातलमिति ख्यातं सर्वशोभासमन्वितम् ॥ १७ ॥
 वैनायकादिभिश्चैव कालनेमिपुरोगमैः ।
 पूर्वदेवैः समाकीर्णं सुतलञ्च तथापरैः ॥ १८ ॥
 वितलं दानवाद्यैश्च तारकान्निमुखैस्तथा ।
 महान्तकाद्यैर्नागैश्च प्रह्लादेनासुरेण च ॥ १९ ॥
 वितलञ्चात्र विख्यातं कम्बलाश्वनिषेवितम् ।
 महाकुम्भेन वीरेण हयग्रीवेण धीमता ॥ २० ॥
 शङ्खकर्णेन सन्निव्रतं तथा नमुचिपूर्वकैः ।
 तथान्यैर्विविधैर्वीरैस्तलञ्चैव सुशोभितम् ॥ २१ ॥
 तलेषु तेषु सर्वेषु चाम्बया पुरमेश्वरः ।
 स्कन्देन जन्दिना सार्धं गणपैः सर्वतो वृतः ॥ २२ ॥
 तलानाञ्चैव सर्वेषामूर्ध्वतः सप्त सत्तमाः ! ।
 क्ष्मातलानि धरा चापि सप्तधा कथयामि वः ॥ २३ ॥
 इति श्रीलेङ्गे पातालवर्णनं नाम पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

अथ षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

सप्तद्वीपा तथा पृथ्वी नदी पर्वतसङ्कुला ।
समुद्रेः सप्तभिस्त्रैव सर्वतः समलङ्कृता ॥ १ ॥
जम्बूः प्लक्षः शाकल्लिख कुशः क्रौञ्चस्तथैव च ।
शाकः पुष्करनामा च द्वीपास्त्वभ्यन्तरक्रमात् ॥ २ ॥
सप्तद्वीपेषु सर्वेषु साम्बः सर्वगणैर्हृतः ।
नानावेशधरो भूत्वा सान्निध्यं कुरुते हरः ॥ ३ ॥
चारोदेक्षुरसोदश्च सुरोदश्च वृतीदधिः ।
दध्यर्णवश्च क्षीरोदः स्वादूदंश्चाप्यनुक्रमात् ॥ ४ ॥
समुद्रेष्विह सर्वेषु सर्वदा सगणः शिवः ।
जलरूपी भवः श्रीमान् क्रौडते चोर्मिबाहुभिः ॥ ५ ॥
क्षीरार्णवामृतमिव सदा क्षीरार्णवे हरिः ।
शेते शिवज्ञानधिया साक्षाद् योगनिद्रया ॥ ६ ॥
यदा प्रबुद्धो भगवान् प्रबुद्धमखिलं जगत् ।
यदा सुप्तस्तदा सुप्तं तन्मयश्च चराचरम् ॥ ७ ॥
तेनैव सृष्टमखिलं धृतं रक्षितमेव च ।
संस्कृतं देवदेवस्य प्रसादात् परमेष्ठिनः ॥ ८ ॥
सुषेणा इति विख्याता यजन्ते पुरुषर्षभम् ।
अनिरुद्धं मुनिश्रेष्ठाः शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ९ ॥
ये चानिरुद्धं पुरुषं ध्यायन्त्यात्मविदां वराः ।
नारायणसमाः सर्वे सर्वसम्पत्समन्विताः ॥ १० ॥

सनन्दनश्च भगवान् सनकश्च सनातनः ।

वालखिल्याश्च सिद्धाश्च मिनाबकृष्णकौ तथा ॥ ११ ॥

यजन्ति सततं तत्र विश्वस्य प्रभवं हरिम् ।

सप्तद्वीपेषु तिष्ठन्ति नानागुह्या मन्दोदयाः ॥ १२ ॥

आसमुद्रायताः केचिद् गिरयो गङ्गरैस्तथा ।

धरायाः पतयन्नासन् बहवः कालगौरवात् ॥ १३ ॥

सामर्थ्यात् परमेशानाः क्रौञ्चारेर्जनकात् प्रभोः ।

मन्वन्तरेषु सर्वेषु अतीतानागतेष्विह ॥ १४ ॥

प्रवक्ष्यामि धरेषान् वो वक्ष्ये स्त्रायन्भुवेऽन्तरे ।

मन्वन्तरेषु सर्वेषु अतीतानागतेषु च ॥ १५ ॥

तुल्याभिमानिनश्चैव सर्वे तुल्यप्रयोजनाः ।

स्त्रायन्भुवस्य च मनोः पौत्रास्त्रासन्महाबलाः ॥ १६ ॥

प्रियव्रतात्मजा वीरास्ते दशेह प्रकीर्त्तिताः ।

आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्च मेधा मेधातिथिर्वसुः ॥ १७ ॥

ज्योतिष्मान् व्युतिमान् हव्यः सवनः पुत्र एव च ।

प्रियव्रतोऽभ्यषिञ्चत्तान् सप्त सप्तसु पार्थिवान् ॥ १८ ॥

जम्बूद्वीपेश्वरं चक्रे आग्नीध्रं सुमहाबलम् ।

प्लवद्वीपेश्वरश्चापि तेन मेधातिथिः कृतः ॥ १९ ॥

शाल्मल्यश्च वपुष्मन्तं राजानमभिषिक्तवान् ।

ज्योतिष्मन्तं कुशद्वीपे राजानं कृतवानृपः ॥ २० ॥

व्युतिमन्तश्च राजानं क्रौञ्चद्वीपे समादिशत् ।

शाकद्वीपेश्वरश्चापि हव्यं चक्रे प्रियव्रतः ॥ २१ ॥

पुष्कराधिपतिश्चक्रे सवनश्चापि सुव्रताः ।

पुष्करे सवनश्चापि महावीरः सुतोऽभवत् ॥ २२ ॥

धातको चैव द्वावेतौ पुत्रौ पुत्रवतां वरौ ।
 महावीतं स्मृतं वर्षं तस्य नाम्ना महात्मनः ॥ २३ ॥
 नाम्ना तु धातकेष्वैव धातकोऽखण्डमुच्यते ।
 हव्योऽप्यजनयत् पुत्रांश्चाकहीपेक्षरः प्रभुः ॥ २४ ॥
 जलदश्च कुमारश्च सुकुमारं मणौचकम् ।
 कुसुमीत्तरमोदाको सप्तमस्तु महाद्रुमः ॥ २५ ॥
 अलदं जलदस्याथ वर्षं प्रथममुच्यते ।
 कुमारस्य तु कौमारं द्वितीयं परिकीर्तितम् ॥ २६ ॥
 सुकुमारं तृतीयन्तु सुकुमारस्य कीर्त्यते ।
 मणौचकं चतुर्थन्तु माणौचकमिहोच्यते ॥ २७ ॥
 कुसुमीत्तरस्य वै वर्षं पञ्चमं कुसुमीत्तरम् ।
 मोदकश्चापि मोदाकेर्वर्षं षष्ठं प्रकीर्तितम् ॥ २८ ॥
 महाद्रुमस्य नाम्ना तु सप्तमं तन्महाद्रुमम् ।
 तेषान्तु नामभिस्तानि सप्तवर्षाणि तत्र वै ॥ २९ ॥
 क्रीचद्दीपेक्षरस्यापि पुत्रा द्युतिमतस्तु वै ।
 कुशलो मनुगश्चीणः पीवरश्चान्धकारकः ॥ ३० ॥
 मुनिश्च दुन्दुभिश्चैव सुता द्युतिमतस्तु वै ।
 तेषां स्वनामभिर्देशाः क्रीचद्दीपाश्रयाः शुभाः ॥ ३१ ॥
 कुशलदेशः कुशलो मनुगस्य मनोऽनुगः ।
 उष्णस्थोष्णः स्मृतो देशः पीवरः पीवरस्य च ॥ ३२ ॥
 अन्धकारस्य कथितो देशो नाम्नान्धकारकः ।
 मुनेर्देशो मुनिः प्रोक्तो दुन्दुभिर्दुन्दुभिः स्मृतः ॥ ३३ ॥
 हते जनपदाः सप्त क्रीचद्दीपेषु भास्वराः ।
 ज्योतिष्मन्तः कुशद्दीपे सप्त चासन्धोऽजसः ॥ ३४ ॥

उद्भिदो वेणुमांश्चैव द्वैरथो लवणो धृतिः ।
 षष्ठः प्रभाकरश्चापि सप्तमः कपिलः स्मृतः ॥ ३५ ॥
 उद्भिदं प्रथमं वर्षं द्वितीयं वेणुमण्डलम् ।
 तृतीयं द्वैरथश्चैव चतुर्थं लवणं स्मृतम् ॥ ३६ ॥
 पञ्चमं धृतिमत् षष्ठं प्रभाकरमनुत्तमम् ।
 सप्तमं कपिलं नाम कपिलस्य प्रकीर्तितम् ॥ ३७ ॥
 शास्त्रलस्येखराः सप्तसुतास्ते वै वपुष्मतः ।
 खेतस्य हरितस्यैव जीमूतो रोहितस्तथा ॥ ३८ ॥
 वैद्युतो मानसश्चैव सुप्रभः सप्तमस्तथा ।
 खेतस्य देशः खेतसु हरितस्य च हारितः ॥ ३९ ॥
 जीमूतस्य च जीमूतो रोहितस्य च रोहितः ।
 वैद्युतो वैद्युतस्यापि मानसस्य च मानसः ॥ ४० ॥
 सुप्रभः सुप्रभस्यापि सप्त वै देशलान्धकाः ।
 भ्रूचक्षोपे तु वक्ष्यामि जम्बूद्वीपादनन्तरम् ॥ ४१ ॥
 सप्त मेधातिथेः पुत्राः भ्रूचक्षोपेखरा नृपाः ।
 ज्येष्ठः शान्तभयस्तेषां सप्त वर्षाणि तानि वै ॥ ४२ ॥
 तस्माच्छान्तभयाच्चैव शिशिरस्तु सुखोदयः ।
 आनन्दश्च शिवश्चैव क्षेमकश्च ध्रुवस्तथा ॥ ४३ ॥
 तानि तेषाम्नां नामानि सप्त वर्षाणि भागशः ।
 निवेशितानि तैस्तानि पूर्वं स्वायम्भुवेऽन्तरे ॥ ४४ ॥
 मेधातिथेस्तु पुत्रैस्तैः भ्रूचक्षोपनिवासिभिः ।
 वर्षाश्रमाचारयुताः प्रजास्तत्र निवेशिताः ॥ ४५ ॥
 भ्रूचक्षोपादिवर्षेषु शाकद्वीपान्तिकेषु वै ।
 ज्येष्ठः पञ्चसु धर्मा वै वर्षाश्रमविभागशः ॥ ४६ ॥

सुखमायुः स्वरूपश्च बलं धर्मी द्विजोत्तमाः । ।
 पञ्चस्वेतेषु द्वीपेषु सर्वसाधारणं स्मृतम् ॥ ४७ ॥
 रुद्रार्चनरता नित्यं महेश्वरपरायणाः ।
 अन्ये च पुष्करद्वीपे प्रजाताश्च प्रजेश्वराः ॥ ४८ ॥
 प्रजापतेश्च रुद्रस्य भावाः सृतसुखीकटाः ॥ ४९ ॥
 इति श्रीलङ्के भुवनकोशे द्वीपद्वीपेश्वरकथनं नाम
 षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

आग्नीध्रं ज्येष्ठदायादं काम्यपुत्रं महाबलम् ।
 प्रियव्रतोऽभ्यषिञ्चद्वै जम्बूद्वीपेश्वरं नृपः ॥ १ ॥
 सोऽतीव भवभक्तश्च तपस्वी तरुणः सदा ।
 भवार्चनरतः श्रीमान् गोमान् धीमान् द्विजर्षभाः ॥ २ ॥
 तस्य पुत्रा बभूवुस्ते प्रजापतिसमा नव ।
 सर्वे माहेश्वराश्चैव महादेवपरायणाः ॥ ३ ॥
 ज्येष्ठो नाभिरिति ख्यातस्तस्य किम्पुरुषोऽनुजः ।
 हरिवर्षस्तृतीयसु चतुर्थो वै त्विलाहृतः ॥ ४ ॥
 रम्यसु पञ्चमस्तत्र हिरण्माम् षष्ठ उच्यते ।
 कुरुसु सप्तमस्तेषां भद्राश्च स्वष्टमः स्मृतः ॥ ५ ॥
 नवमः केतुमात्रसु तेषां देशाभिबोधत ।
 नाभेसु दक्षिणं वर्षं हिमाव्यसु पिता ददौ ॥ ६ ॥

हेमकूटन्तु यद् वर्षं ददौ किम्पुरुषाय सः ।
 नैवधं यत् स्मृतं वर्षं हरये तत् पिता ददौ ॥ ७ ॥
 इलाहताय प्रददौ मेरुयन्त्रं तु मध्यमः ।
 नीलाचलाश्रितं वर्षं रम्याय प्रददौ पिता ॥ ८ ॥
 खेतं यदुत्तरं तस्मात् पित्रा दत्तं हिरण्यते ।
 यदुत्तरं शृङ्गवर्षं पिता तत् कुरवे ददौ ॥ ९ ॥
 वर्षं माण्यवतश्चापि भद्राश्वस्य न्यवेदयत् ।
 गन्धमादनवर्षन्तु केतुमालाय दत्तवान् ॥ १० ॥
 इत्येतानि महान्तोह नववर्षाणि भागशः ।
 आग्नीध्रस्तेषु वर्षेषु पुत्रांस्तानभिषिच्य वै ॥ ११ ॥
 यथाक्रमं स धर्मात्मा ततस्तु तपसि स्थितः ।
 तपसा भावितश्चैव स्वाध्यायनिरतस्त्वभूत् ॥ १२ ॥
 स्वाध्यायनिरतः पश्चाच्छिवध्यानरतस्त्वभूत् ।
 यानि किम्पुरुषाद्यानि वर्षाण्यष्टौ शुभानि च ॥ १३ ॥
 तेषां स्वभावतः सिद्धिः सुखप्राया ह्ययत्नतः ।
 विपर्ययो न तेष्वस्ति जरामृत्युभयं न च ॥ १४ ॥
 धर्माधर्मौ न तेष्व्वास्तां नोत्तमाधममध्यमाः ।
 न तेष्वस्ति युगावस्था चेन्नैष्वष्टसु सर्वतः ॥ १५ ॥
 रुद्रचेन्ने सृताश्चैव जङ्गमा स्थावरास्तथा ।
 भक्ताः प्रासङ्गिकाश्चापि तेषु चेन्नेषु यान्ति ते ॥ १६ ॥
 तेषां हिताय रुद्रेण चाष्टक्षेत्रं विनिर्मितम् ।
 तत्र तेषां महादेवः सान्निध्यं कुरुते सदा ॥ १७ ॥
 दृष्ट्वा हृदि महादेवमष्टक्षेत्रनिवासिनः ।
 सुखिनः सर्वदा तेषां स एवेह परा गतिः ॥ १८ ॥

नाभेर्निसर्गं वक्ष्यामि हिमाक्षेऽस्मिन्निबोधत ।
नाभिस्त्वजनयत् पुत्रं मेरुदेव्यां महामतिः ॥ १९ ॥
ऋषभं पार्थिवश्रेष्ठं सर्वज्ञस्य पूजितम् ।
ऋषभाङ्गरतो यज्ञे वीरः पुत्रशतायजः ॥ २० ॥
सोऽभिषिञ्चाथ ऋषभो भरतं पुत्रवत्सलः ।
ज्ञानवैराग्यमाश्रित्य जित्वेन्द्रियमहोरगान् ॥ २१ ॥
सर्वात्मनात्मनि स्थाप्य परमात्मानमौश्वरम् ।
नग्नो जटी निराहारो चोरी ध्वान्तगतो हि सः ॥ २२ ॥
निराशस्तप्तमन्देहः शैवमाप परं पदम् ।
हिमाद्रेर्दक्षिणं वर्षं भरताय न्यवेदयत् ॥ २३ ॥
तस्मात्तु भारतं वर्षं तस्य नाम्ना विदुर्बुधाः ।
भरतस्यात्मजो विद्वान् सुमतिर्नाम धार्मिकः ॥ २४ ॥
बभूव तस्मिंस्तद्राज्यं भरतः सन्यवेशयत् ।
पुत्रसंक्रामितयोको वनं राजा विवेश सः ॥ २५ ॥
इति श्रीलङ्के भरतवर्षकथनं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अस्य द्वीपस्य मध्ये तु मेरुर्नाम महागिरिः ।
नानारत्नमयैः शृङ्गैः स्थितः स्थितिमतां वरः ॥ १ ॥
चतुराशीतिसाहस्रसुतसेधेन प्रकीर्तितः ।

प्रविष्टः षोडशाधस्ताद्विस्तृतः षोडशैव तु ॥ २ ॥
 शराववत् संस्थितत्वाद्वानि शम्भूभिर्विस्तृतः ।
 विस्तारात् त्रिगुणस्यास्य परिणाहोऽनुमण्डलः ॥ ३ ॥
 हैमोक्तो महेशस्य शुभाङ्गस्पर्शनेन च ।
 धत्तूरपुष्पसङ्काशः सर्वदेवनिकेतनः ॥ ४ ॥
 क्रीडाभूमिश्च देवानाम् अनेकाश्चर्यसंयुतः ।
 लज्जयोजन आयामस्तस्यैवन्तु महागिरिः ॥ ५ ॥
 ततः षोडशसाहस्रं योजनानि क्षितेरधः ।
 शेषश्चोपरि विप्रेन्द्रा ! धरायास्तस्य शृङ्गिणः ॥ ६ ॥
 मूलायामप्रमाणन्तु विस्तारान् मूलतो गिरिः ।
 ऊर्ध्वविस्तारमस्यैव द्विगुणं मूलतो गिरिः ॥ ७ ॥
 पूर्वतः पद्मरागाभो दक्षिणे हेमसन्निभः ।
 पश्चिमे नीलसङ्काशः उत्तरे विद्रुमप्रभः ॥ ८ ॥
 अमरावती पूर्वभागे नानाप्रासादसङ्कुला ।
 नानादेवगणैः कोर्णा मणिजालसमावृता ॥ ९ ॥
 गोपुरैर्विविधाकारैर्हेमरत्नविभूषितैः ।
 तोरणैर्हेमचित्रैस्तु मणिकृतैः पथि स्थितैः ॥ १० ॥
 संलापालापकुशलैः सर्वाभरणभूषितैः ।
 स्तनभारविनम्रैश्च मदधूर्णितलोचनैः ॥ ११ ॥
 स्त्रीसहस्रैः समाकोर्णा चाप्सरोभिः समन्ततः ।
 दीर्घिकाभिर्विचित्राभिः फुल्लाम्भोरुहसङ्कुलैः ॥ १२ ॥
 हेमसोपानसंयुतैर्हेमसैकतराशिभिः ।
 नीलोत्पलैश्चोत्पलैश्च हैमैश्चापि सुगन्धिभिः ॥ १३ ॥
 एवंविधैस्तटाकैश्च नदीभिश्च नदैर्युता ।

विराजते पुरी शुभा तयाऽसौ पर्वतः शुभः ॥ १४ ॥
 तेजस्विनी नाम पुरी आग्नेयां पावकस्य तु ।
 अमरावती समा दिव्या सर्वभोगसमन्विता ॥ १५ ॥
 वैवस्वती दक्षिणे तु यमस्य यमिनां वराः ! ।
 भवनैरावृता दिव्यैर्जाम्बूनदमयैः शुभैः ॥ १६ ॥
 नैऋते क्षणवर्णा च तथा शुद्धवती शुभा ।
 तादृशी गन्धवन्तो च वायव्यां दिशि शोभना ॥ १७ ॥
 महोदया चोत्तरे च ऐशान्यान्तु यमोवती ।
 पर्वतस्य दिगन्तेषु शोभते दिवि सर्वदा ॥ १८ ॥
 ब्रह्मविष्णुमहेशानां तथान्येषां निकेतनम् ।
 सर्वभोगयुतं पुण्यं दीर्घिकाभिर्नगोत्तमम् ॥ १९ ॥
 मिद्वैर्यक्षैस्तु मम्पूर्णं गन्धर्वैर्मनिपुङ्गवैः ।
 तथान्यैर्विविधाकारैर्भूतसङ्घैश्चतुर्विधैः ॥ २० ॥
 गिरिरूपरि विप्रेन्द्राः ! शुद्धस्फटिकसन्निभम् ।
 महस्त्रभीमं विस्तीर्णं विमानं द १ स्थितम् ॥ २१ ॥
 तस्मिन् महाभुजः शर्वः सोमसूयो लोचनः ।
 सिंहासने मणिमये देव्यास्ते षण्मुखिन च ॥ २२ ॥
 हरेस्तदर्धं विस्तीर्णं विमानं तत्र सोऽपि च ।
 पद्मरागमयं दिव्यं पद्मजस्य च दक्षिणे ॥ २३ ॥
 तस्मिन् शक्रस्य विपुलं पुरं रम्यं यमस्य च ।
 सोमस्य वरुणस्याथ निऋतेः पावकस्य च ॥ २४ ॥
 वायोश्चैव तु रुद्रस्य सर्वालयसमन्ततः ।
 तेषां तेषां विमानेषु दिव्येषु विविधेषु च ॥ २५ ॥
 ईशान्यामीश्वरश्च ते नित्यार्चा च व्यवस्थिता ।

सिद्धेश्वरैश्च भगवांश्चैवादिः शिष्यसुसन्धतः ॥ २६ ॥
 सनत्कुमारः सिद्धैस्तु सुखासीनः सुरेश्वरः ।
 मनकश्च सनन्दश्च सदृशाश्च सहस्रशः ॥ २७ ॥
 योगभूमिः क्वचित्क्षिन् भोगभूमिः क्वचित् क्वचित्
 बालसूर्यप्रतीकाशं विमानं तत्र शोभनम् ॥ २८ ॥
 शैलादिनः शुभश्चास्ति तस्मिन्नास्ते गणेश्वरः ।
 षण्मुखस्य गणेशस्य गणानान्तु सहस्रशः ॥ २९ ॥
 सुययायाः सुनेत्रायाः मातृणां मदनस्य च ।
 तस्य जम्बूनदी नाम मूलमविष्टा संस्थिता ॥ ३० ॥
 तस्य दक्षिणपार्श्वे तु जम्बूद्वयः सुशोभनः ।
 अत्युच्छ्रितः सुविस्तीर्णः सर्वकालफलप्रदः ॥ ३१ ॥
 मेरोः समन्ताद्विस्तीर्णं शुभं वर्षमिलाहृतम् ।
 तत्र जम्बूफलाहाराः केचिच्चासृतभोजनाः ॥ ३२ ॥
 जाम्बूनदसमप्रस्था नानावर्णाश्च भोगिनः ।
 मेरुपादाश्रितो विप्रा ! द्वीपोऽयं मध्यमः शुभः ॥ ३३ ॥
 नववर्षान्वितश्चैव नदीनदगिरीश्वरैः ।
 नववर्षान्तु वक्ष्यामि जम्बूद्वीपं यथातथम् ॥ ३४ ॥
 विस्तारान्मण्डलाच्चैव योजनैश्च निबोधत ॥ ३५ ॥
 इति श्रीलैङ्गेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

अथ जनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

शतमेकं सहस्राणां योजनानां स तु स्मृतः ।
अनुहोपं सहस्राणां द्विगुणं द्विगुणोत्तरम् ॥ १ ॥
पञ्चाशत्कोटिविस्तीर्णा ससमुद्रा धरा स्मृता ।
द्वौपैश्च सप्तभिर्युक्ता लोकालोकावृता शुभा ॥ २ ॥
नीलस्तथोत्तरे मेरोः श्वेतस्तस्योत्तरे पुनः ।
शृङ्गी तस्योत्तरे विप्रास्तयस्ते वर्षपर्वताः ॥ ३ ॥
जठरो देवकूटश्च पूर्वस्यां दिशि पर्वतौ ।
निषधो दक्षिणे मेरोस्तस्य दक्षिणतो गिरिः ।
हेमकूट इति ख्यातो हिमवांस्तस्य दक्षिणे ॥ ४ ॥
मेरोः पश्चिमतश्चैव पर्वतौ द्वौ धराधरौ ।
माल्यवान् गन्धमादश्च हावेतावदगायतौ ॥ ५ ॥
एते पर्वतराजानः सिद्धचारणसेविताः ।
तेषामन्तरविष्कम्भो नवसाहस्रमेकशः ॥ ६ ॥
इदं हेमवतं वर्षं भारतं नाम विश्रुतम् ।
हेमकूटं परं तस्मान्मान्ना किमु रूपं स्मृतम् ॥ ७ ॥
नैषधं हेमकूटात्तु हरिवर्षं तदुच्यते ।
हरिवर्षात्परश्चैव मेरोः शुभमिलावृतम् ॥ ८ ॥
इलावृतात्परं नीलं रम्यकं नाम विश्रुतम् ।
रम्यात्परतरं श्वेतं विख्यातं तद्विरण्मयम् ॥ ९ ॥

हिरण्ययात्परश्चापि शृङ्गो चैव कुरुः स्मृतः ।
 धनुःसंख्ये तु विज्ञेये द्वे वर्षे दक्षिणोत्तरे ॥ १० ॥
 दीर्घाणि तत्र चत्वारि मध्यतस्तद्विलाहृतम् ।
 मेरोः पश्चिमपूर्वेण द्वे तु दीर्घेतरौ स्मृतौ ॥ ११ ॥
 अर्वाक्षु निषधस्याथ वेद्यर्धं चोत्तरं स्मृतम् ।
 वेद्यर्धे दक्षिणे त्रीणि वर्षाणि त्रीणि चोत्तरे ॥ १२ ॥
 तयोर्मध्ये च विज्ञेयं मेरुमध्यमिलाहृतम् ।
 दक्षिणेन तु नीलस्य निषधस्योत्तरेण तु ॥ १३ ॥
 उदगायतो महाशैली माल्यवान्नाम पर्वतः ।
 योजनानां सहस्रे द्वे उपरिष्ठात्, विस्तृतः ॥ १४ ॥
 आयामतश्चतुस्त्रिंशत् सहस्राणि प्रकीर्त्तितः ।
 तस्य प्रतीच्यां विज्ञेयः पर्वतो गन्धमादनः ॥ १५ ॥
 आयामतः स विज्ञेयो माल्यवानिव विस्तृतः ।
 जम्बूद्वीपस्य विस्तारात् समेन तु समन्ततः ॥ १६ ॥
 प्रागायताः सुपर्वाणः षड्विंशते वर्षपर्वताः ।
 अवगाढाश्चोभयतः समुद्रौ पूर्वपश्चिमौ ॥ १७ ॥
 हिमप्रायस्तु हिमवान् हिमकूटस्तु हिमवान् ।
 तरुणादित्यसङ्काशौ हिरण्यौ निषधः स्मृतः ॥ १८ ॥
 चतुर्वर्णः स सोवर्णो मेरुश्चोर्ध्वयतः स्मृतः ।
 वृक्षाकृतिपरीणाश्चतुरस्रः समुत्थितः ॥ १९ ॥
 नीलश्च वैडूर्यमयः श्वेतः शुक्लो हिरण्यमयः ।
 मयूरवर्हवर्णस्तु श्यातकुम्भस्त्रिशृङ्गवान् ॥ २० ॥
 एवं संक्षेपतः प्रोक्ताः पुनः शृणु गिरीश्वरान् ।
 मन्दरो देवकूटश्च पूर्वस्यां दिशि पर्वतौ ॥ २१ ॥

कैलासो गन्धमादश्च हेमवांश्चैव पर्वतौ ।
 पूर्वतश्चायतावेतावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥ २२ ॥
 निषधः पारियात्रश्च द्वावेतो वरपर्वतौ ।
 यथा पूर्वा तथा याम्यावेतो पश्चिमतः श्रितौ ॥ २३ ॥
 त्रिशङ्को जारुचिश्चैव उत्तरी वरपर्वतौ ।
 पूर्वतश्चायतावेतावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥ २४ ॥
 मर्यादापर्वतानेतानष्टावाहुर्मनीषिणः ।
 योऽसौ मेरुर्द्विजग्रेष्ठाः ! प्राग्धुः कनकपर्वतः ॥ २५ ॥
 तस्य पादास्तु चत्वारस्तुर्दिक्षु नगोत्तमाः ।
 यैर्विष्टब्धा न चलति सप्तद्वीपवतौ महौ ॥ २६ ॥
 दशयोजनसाहस्रमायामस्तेषु पठ्यते ।
 पूर्वं तु मन्दरी नाम दक्षिणे गन्धमादनः ॥ २७ ॥
 विपुलः पश्चिमे पार्श्वे सुपार्श्वस्योत्तरे स्मृतः ।
 महावृक्षाः समुत्पन्नाश्चत्वारो द्वीपकेतवः ॥ २८ ॥
 मन्दरस्य गिरेः शृङ्गे महावृक्षः सकेतुराट् ।
 प्रलम्बशाखाशिखरः कदम्बश्चैत्यपादपः ॥ २९ ॥
 दक्षिणस्यापि शैलस्य शिखरे देवसेविता ।
 जम्बूः सदा पुष्पफला सदा माण्योपशोभिता ॥ ३० ॥
 सकेतुर्दक्षिणे द्वीपे जम्बूलोकेषु विश्रुता ।
 विपुलस्यापि शैलस्य पश्चिमे च महात्मनः ॥ ३१ ॥
 सञ्ज्ञातः शिखरेऽश्वत्थः स महान् चैत्यपादपः ।
 सुपार्श्वस्योत्तरस्यापि शृङ्गे जातो महाद्रुमः ॥ ३२ ॥
 न्यग्रोधो विपुलस्तम्बोऽनेकयोजनमण्डलः ।
 तेषां चतुर्णां वक्ष्यामि शैलेन्द्राणां यथाक्रमम् ॥ ३३ ॥

अमानुषाणि रम्याणि सर्वकालतृकानि च ।
 मनोहराणि चत्वारि देवक्रीडनकानि च ॥ ३४ ॥
 वनानि वै चतुर्दिक्षु नामतस्तु निबोधत ।
 पूर्वे चैतरथं नाम दक्षिणे गन्धमादनम् ॥ ३५ ॥
 वैभ्राजं पश्चिमे विद्यादुत्तरे सवितुर्वनम् ।
 मित्रेश्वरस्तु पूर्वे तु पष्ठेश्वरमतः परम् ॥ ३६ ॥
 वर्येश्वरं पश्चिमे तु उत्तरे चाम्भकेश्वरम् ।
 महासरांसि च तथा चत्वारि मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ३७ ॥
 यत्र क्रीडन्ति मुनयः पर्वतेषु वनेषु च ।
 अरुणोदं सरः पूर्वं दक्षिणं मानसं स्मृतम् ॥ ३८ ॥
 सितोदं पश्चिमसरो महाभद्रं तथोत्तरम् ।
 शाखस्य दक्षिणे क्षेत्रं विशाखस्य च पश्चिमे ॥ ३९ ॥
 उत्तरे नैगमेयस्य कुमारस्य च पूर्वतः ।
 अरुणोदस्य पूर्वेण शैलेन्द्रा नामतः स्मृताः ॥ ४० ॥
 तांस्तु सञ्चिपतो वक्ष्ये न शक्यं विस्तरेण तु ।
 सितान्तश्च कुरण्डश्च कुररश्चाचलोत्तमः ॥ ४१ ॥
 विकरो मणिशैलश्च वृक्षवांश्चाचलोत्तमः ।
 महानीलोऽथ रुचक्कः सविन्दर्दुस्तथा ॥ ४२ ॥
 वेणुमांश्च समेष्वच निषधो देवपर्वतः ।
 इत्येते पर्वतवरा ह्यन्ये च गिरयस्तथा ॥ ४३ ॥
 पूर्वेण मन्दरस्यैते सिद्धावासा उदाहृताः ।
 तेषु तेषु गिरौन्देषु गुहासु च वनेषु च ॥ ४४ ॥
 रुद्रक्षेत्राणि दिव्यानि विष्णोर्नारायणस्य च ।
 सरसो मानसस्येह दक्षिणे न महाचलाः ॥ ४५ ॥

ये कौर्त्यमानास्तान् सर्वान् सङ्क्षिप्य प्रवदाम्यहम् ।
 शैलश्च विशिराश्चैव शिखरश्चाचलोत्तमः ॥ ४६ ॥
 एकमृङ्गो महाशूलो गजशैलः पिशाचकः ।
 पञ्च शैलोऽथ कैलासो हिमवांश्चाचलोत्तमः ॥ ४७ ॥
 इत्येते देवचरिता उत्कटाः पर्वतोत्तमाः ।
 तेषु तेषु च सर्वेषु पर्वतेषु वनेषु च ॥ ४८ ॥
 रुद्रक्षेत्राणि दिव्यानि स्थापितानि सुरोत्तमैः ।
 दिग्भागे दक्षिणे प्रोक्ताः पश्चिमे च वदामि वः ॥ ४९ ॥
 अपरेण सितोदस्य सुरपञ्च महाबलः ।
 कुमुदो मधुर्माश्चैव अञ्जनो मुकुटस्तथा ॥ ५० ॥
 कृष्णश्च पाण्डुरश्चैव सहस्रशिखरश्च यः ।
 पारिजातश्च शैलेन्द्रः श्रीमृङ्गश्चाचलोत्तमः ॥ ५१ ॥
 इत्येते देवचरिता उत्कटाः पर्वतोत्तमाः ।
 सर्वे पश्चिमदिग्भागे रुद्रक्षेत्रसमन्विताः ॥ ५२ ॥
 महाभद्रस्य सरसश्चोत्तरे च महाबलाः ।
 ये स्थिताः कौर्त्यमानास्तान् सङ्क्षिप्य ह निबोधत ॥ ५३ ॥
 शङ्खकूटो महाशैलो वृषभो हंसपर्वतः ।
 नागश्च कपिलश्चैव इन्द्रशैलश्च सानुमान् ॥ ५४ ॥
 नीलः कण्टकमृङ्गश्च शतमृङ्गश्च पर्वतः ।
 पुष्पकोशः प्रशैलश्च विरजश्चाचलोत्तमः ॥ ५५ ॥
 वराहपर्वतश्चैव मयूरश्चाचलोत्तमः ।
 जाह्नविश्चैव शैलेन्द्र एत उत्तरसंस्थिताः ॥ ५६ ॥
 तेषु शैलेषु दिव्येषु देवदेवस्य शूलिनः ।

असंख्यातानि दिव्यानि विमानानि सहस्रशः ॥ ५७ ॥
 एतेषां शैलमुख्यानामन्तरेषु यथाक्रमम् ।
 सन्ति चैवान्तरद्गोणः सरांस्युपवनानि च ॥ ५८ ॥
 वसन्ति देवा मुनयः सिद्धाश्च शिवभाविताः ।
 कृतवासाः सपत्नीकाः प्रासादात् परमेष्ठिनः ॥ ५९ ॥
 लक्ष्मणाद्यानां बिल्बवने ककुभि कश्यपादयः ।
 तथा तालवने प्रोक्तमिन्द्रोपेन्द्रैरगात्मनाम् ॥ ६० ॥
 उदुम्बरे कर्दमस्य तथान्येषां महात्मनाम् ।
 विद्याधराणां सिद्धानां पुण्ये त्वाम्बवने शुभे ॥ ६१ ॥
 नागानां सिद्धसङ्घानां तथा निम्बवने स्थितिः ।
 सूर्यस्य किंशुकवने तथा रुद्रगणस्य च ॥ ६२ ॥
 बीजपूरवने पुण्ये देवाचार्य्यो व्यवस्थितः ।
 कौमुदे तु वने विष्णुप्रमुखानां महात्मनाम् ॥ ६३ ॥
 स्थलपद्मवनान्तस्य न्यग्रार्धेऽशेषभोगिनः ।
 शेषस्त्वशेषजगतां पतिरास्तेऽतिगर्वितः ॥ ६४ ॥
 स एव जगतां कालः पाताले च व्यवस्थितः ।
 विष्णोर्विश्वगुरोर्मूर्तिर्दिव्यः साक्षाद्वायुधः ॥ ६५ ॥
 शयनं देवदेवस्य सहरेः कङ्कणं विभोः ।
 वने पनसवृक्षाणां सशुक्रा दानवादयः ॥ ६६ ॥
 किन्नरैररगाङ्गैश्च विशाखकवने स्थिताः ।
 मनोहरवने वृक्षाः सर्वकोटिसमन्विताः ॥ ६७ ॥
 नन्दीश्वरी गणवरैः स्तूयमानो व्यवस्थितः ।
 सन्तानकक्षलीमध्ये साक्षाद्देवी सरस्वती ॥ ६८ ॥
 एवं संचेपतः प्रीक्ता वनेषु वनवासिनः ।

असंख्याता मयाप्यत्र वक्तुं नो विस्तरेण तु ॥ ६९ ॥

इति श्रीलैङ्गे एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

शितान्तशिखरे शक्रः पारिजातवने शुभे ।
तस्य प्राच्यां कुमुदाद्रिकूटोऽसौ बहुविस्तरः ॥ १ ॥
अष्टौ पुराण्युदीर्णानि दानवानां द्विजोत्तमाः ! ।
सुवर्णकोटरे पुण्ये राक्षसानां महात्मनाम् ॥ २ ॥
नीलकानां पुराण्यहुरष्टषष्टिर्द्विजोत्तमाः ! ।
महानीलेऽपि त्रैलेन्द्रे पुराणि दश पञ्च च ॥ ३ ॥
हयाननातां मुख्यानां किन्नराणां च सुव्रताः ! ।
वेणुसौधे महाशैले विद्याधरपुरत्रयम् ॥ ४ ॥
वैकुण्ठे गरुडः श्रीमान् करञ्जे नीललोहितः ।
वसुधारे वसूनान्तु निवासः परिकीर्तितः ॥ ५ ॥
रत्नधारे गिरिवरे सप्तर्षीणां महात्मनाम् ।
सप्तस्थानानि पुण्यानि सिद्धावासयुतानि च ॥ ६ ॥
महत् प्रजापतेः स्थानमेकमृङ्गे नगोत्तमे ।
गजशैले तु दुर्गाद्याः सुमेधे वसवस्तथा ॥ ७ ॥
आदित्याश्च तथा रुद्राः कृतावासास्तथाश्विनौ ।
अश्वीतिर्देवपुत्र्यस्तु हेमकञ्ची नगोत्तमे ॥ ८ ॥
सुनीले रक्षसां वासाः पञ्चकोटिशतानि च ।

पञ्चकूटे पुरास्त्रासन् पञ्चकोटिप्रमाणतः ॥ ८ ॥
 शतशृङ्गे पुरशतं यक्षानाममितीजसाम् ।
 ताम्नाभे काद्रवियाणां विशाखे तु गुह्यस्य वै ॥ १० ॥
 श्वेतीदरे मुनिश्रेष्ठाः ! सुपर्णस्य महात्मनः ।
 पिशाचके कुबेरस्य हरिकूटे हरेर्गृहम् ॥ ११ ॥
 कुमुदे किन्नरावासस्त्वस्त्रने चारणालयः ।
 कृष्णी गन्धर्वनिलयः पाण्डुरे पुरसप्तकम् ॥ १२ ॥
 विद्याधराणां विप्रेन्द्रा ! विश्वभोगसमन्वितम् ।
 सहस्रशिखरे शैले दैत्यानामुग्रकर्मणाम् ॥ १३ ॥
 पुराणान्तु सहस्राणि सप्त शक्रारिणां द्विजाः ! ।
 मुकुटे पद्मगावासः पुष्पकेतौ मुनीश्वराः ! ॥ १४ ॥
 वैवस्वतस्य सोमस्य वायोर्नागाधिपस्य च ।
 तक्षके चैव शैलेन्द्रे चत्वार्यायतनानि च ॥ १५ ॥
 ब्रह्मेन्द्रविष्णुब्रह्माणां गुह्यस्य च महात्मनः ।
 कुबेरस्य च सोमस्य तथान्येषां महात्मनाम् ॥ १६ ॥
 सन्त्यायतनमुत्थानि मर्यादा पर्वतेश्वरिणः ।
 श्रीकण्ठाद्रिगुहाकासी सर्वावासः सहोमया ॥ १७ ॥
 श्रीकण्ठस्याधिपत्यं वै सर्वदेवेश्वरस्य च ।
 अण्डस्यास्य प्रवृत्तित्तु श्रीकण्ठेन न संशयः ॥ १८ ॥
 अनन्तिशादयस्त्वेवं प्रत्येकं चाण्डपालकाः ।
 चक्रवर्तिन इत्युक्तास्ततो विद्येश्वरास्त्रिह ॥ १९ ॥
 श्रीकण्ठाधिष्ठितान्यत्र स्थानानि च समासतः ।
 मर्यादापर्वतेश्वर्यः शृण्वन्तु प्रवदाम्यहम् ॥ २० ॥
 श्रीकण्ठाधिष्ठितं विश्वं चराचरमिदं जगत् ।

कालग्निशिवपर्यन्तं कथं वक्ष्ये सविस्तरम् ॥ २१ ॥

इति श्रीलैङ्गे भुवनविन्यासीद्दिशस्थानवर्णनं नाम

पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

अथ एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

देवकूटे गिरौ मध्ये महाकूटे सुशोभने ।
हेमवैदूर्यमाणिक्य नीलगोमेदकान्तिभिः ॥ १ ॥
तथान्यैर्मणिमुख्यैश्च निर्मिते निर्मले शुभे ।
शाखाशतसहस्राण्ये सर्वद्रुमविभूषिते ॥ २ ॥
चम्पकाशीकपुन्नागवकुलासनमण्डिते ।
पारिजातकसम्पूर्णं नानापद्मिगणान्विते ॥ ३ ॥
नैकधातुशतैश्चित्ते विचित्रकुसुमाकुले ।
नितम्बपुष्पसालम्बे नैकसत्त्वगणान्विते ॥ ४ ॥
विमलस्वादुपानोये नैकप्रस्रवणैर्युते ।
निर्भरैः कुसुमाकीर्णैरनेकैश्च विभूषिते ॥ ५ ॥
पुष्पोदुपवहाभिश्च स्रवन्तोभिरलङ्कृते ।
स्निग्धवर्णं महामूलमनेकस्कन्धपादपम् ॥ ६ ॥
रम्यं ह्यविरलच्छायं दशयोजनमण्डलम् ।
तत्र भूतवनं नाम नानाभूतगणालयम् ॥ ७ ॥
महादेवस्य देवस्य शङ्करस्य महात्मनः ।

हेमप्राकारसंयुक्तं मणितोरणमखिलम् ।

स्फाटिकैश्च विचित्रैश्च गोपुरैश्च समन्वितम् ॥ ८ ॥

सिंहासनेर्मणिमयैः शुभास्तरणसंयुतैः ।

क्षितावितस्ततः सम्यक् शर्वेणाधिष्ठितैः शुभैः ॥ ९ ॥

अस्त्रानमस्तानिचितैर्नानावर्णैर्गृहोत्तमैः ।

मण्डपैः सुविचित्रैस्तु स्फाटिकस्तम्भसंयुतैः ॥ ११ ॥

संयुतं सर्वभूतेन्द्रैर्ब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रपूजितैः ।

वराहगजसिंहर्षशार्दूलकरभाननैः ॥ १२ ॥

गृध्रोलूकमुखैश्चान्यैर्मृगोद्गाजमुखैरपि ।

प्रमथैर्विविधैः स्थूलैर्गिरिकूटोपमैः शुभैः ॥ १३ ॥

करालैर्हरिकेशैश्च रोमशैश्च महाभुजैः ।

नानावर्णाकृतिधरैर्नानासंस्थानसंस्थितैः ॥ १४ ॥

दौमत्याद्यैर्दीप्तचरितैर्नन्दीश्वरमुखैः शुभैः ।

ब्रह्मेन्द्रविष्णुसङ्काशैरणिमादिगुणान्वितैः ॥ १५ ॥

अशून्यममरैर्नित्यं महापरिषदैस्तथा ।

तत्र भूतपतर्देवाः पूजां नित्यं प्रयुञ्जते ॥ १६ ॥

भूर्भरुः शङ्खपटहैर्भैरोड्डिण्डिमगोमुखैः ।

ललितावसितीज्ञोतैर्हस्तवलितागर्जितैः ॥ १७ ॥

पूजितो वै महादेवः प्रमथैः प्रमथेश्वरः ।

सिद्धिर्देवगन्धर्वैर्ब्रह्मणा च महात्मना ॥ १८ ॥

उपेन्द्रप्रमुखैश्चान्यैः पूजितस्तत्र शङ्करः ।

त्रिभक्त्यावशिष्टं यत्र तच्छिववर्चसम् ॥ १९ ॥

कैलासी यच्चराजस्य कुबेरस्य महात्मनः ।

तत्रापि देवदेवस्य भवस्थायतनं महत् ।

तस्मिन्नायतने सोमः सदास्ते सगणो हरः ॥ २१ ॥

यत्र मन्दाकिनी नाम नलिनी विपुलोदका ।

सुवर्णमणिसोपाना कुबेरशिखरे शुभे ॥ २२ ॥

जाम्बूनदमयैः पद्मैर्गन्धस्पर्शगुणान्वितैः ।

नीलवैदूर्यपत्रैश्च गन्धोपेतैर्महोत्पलैः ॥ २३ ॥

तथा कुमुदखण्डैश्च महापद्मैरलङ्कता ।

यत्तगन्धर्वनारीभिरप्सरोभिश्च सेविता ॥ २४ ॥

देवदानवगन्धर्वैर्यक्षराक्षसकिन्नरैः ।

उपस्पृष्टजला पुण्या नदी मन्दाकिनी शुभा ॥ २५ ॥

तस्याधोत्तरपार्श्वं तु भवस्थायतनं शुभम् ।

वैदूर्यमणिसम्पन्नं तत्रास्ते शङ्करोऽव्ययः ॥ २६ ॥

द्विजाः कनकनन्दायास्तीरे वै प्राचि दक्षिणे ।

वनं द्विजसहस्राद्यं मृगपक्षिसमाकुलम् ॥ २७ ॥

तत्रापि सगणः साम्बः क्रोडतेऽद्रि समे गृहे ।

नन्दायाः पश्चिमे तीरे किञ्चिद् दक्षिणाश्रिते ॥ २८ ॥

पुरं रुद्रपुरी नाम नानाप्रासादसङ्कुलम् ।

तत्रापि शतधा कृत्वा ह्यात्मानं चाम्बया सह ॥ २९ ॥

क्रोडते सगणः साम्बस्तच्छिवालयमुच्यते ।

एवं शतसहस्राणि शर्वस्थायतनानि तु ॥ ३० ॥

प्रतिद्वीपे मुनिश्रेष्ठाः । पर्वतेषु वनेषु च ।

नदीनदतटाकानां तीरेष्वर्णवसन्धिषु ॥ ३१ ॥

इति श्रीलङ्के एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

अथ द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

नद्यश्च बहुवः प्रोक्ताः सदा बहुजलाः शुभाः ।
सरोवरैभ्यः सम्भूतास्त्वसंख्याता द्विर्जोत्तमाः ! ॥ १ ॥
प्राङ्मुखं दक्षिणास्यासु चोत्तरप्रभवाः शुभाः ।
पश्चिमायाः पश्चिमाश्च प्रतिवर्षं प्रकीर्त्तिताः ॥ २ ॥
आकाशान्धोनिधिर्योऽसौ सोम इत्यभिधीयते ।
आधारः सर्वभूतानां देवानाममृताकरः ॥ ३ ॥
अस्मात् प्रवृत्ता पुण्डोदा नदी त्वाकाशगामिनी ।
सप्तमेनानिलपथा प्रवृत्ता चामृतोदका ॥ ४ ॥
सा ज्योतीर्यनुवर्त्तन्ती ज्योतिर्गणनिषेविता ।
ताराकोटिसहस्राणां नभसश्च समायुता ॥ ५ ॥
परिवर्त्तत्यहरहो यथा सोमस्तथैव सा ।
चत्वार्यर्शोतिश्च तथा सहस्राणां समुच्छ्रितः ॥ ६ ॥
योजनानां महामेरुः श्रीकण्ठाक्रीडकोमलः ।
तत्रासौनो यतः शर्वः सास्वः सह गणेश्वरैः ॥ ७ ॥
क्रीडते सुचिरं कालं तस्मात् पुण्यजला शिवा ।
गिरिं मेरुं नदी पुण्या सा प्रयाति प्रदक्षिणम् ॥ ८ ॥
विभज्यमानसलिला सा जवेनानिलेन च ।
मेरोरन्तरकूटेषु निपपात चतुर्थपि ॥ ९ ॥
समस्तात् समतिक्रम्य सर्वाद्ग्रीन् प्रविभागशः ।
त्रिगोशान् क्रीडन्तीति ॥ १० ॥

अस्या विनिर्गता नद्यः शतशोऽथ सहस्रशः ।
 सर्वद्वीपाद्रिवर्षेषु बहवः परिकीर्त्तिताः ॥ ११ ॥
 क्षुद्रनद्यस्त्वसंख्याता गङ्गा यक्षाङ्गताम्बरात् ।
 केतुमाले नराः कालाः सर्वे पनसभोजनाः ॥ १२ ॥
 स्त्रियश्चोत्पलवर्णाभा जीवितञ्चायुतं स्मृतम् ।
 भद्राश्च शुक्लवर्णाश्च स्त्रियश्चन्द्रांशुसन्निभाः ॥ १३ ॥
 कालास्त्रभोजनाः सर्वे निरातङ्गा रतिप्रियाः ।
 दशवर्षसहस्राणि जीवन्ति शिवभाविताः ॥ १४ ॥
 हिरण्मया इवात्यर्थमौश्वरार्पितचेतसः ।
 तथा रमणके जीवा न्यग्रोधफलभोजनाः ॥ १५ ॥
 दशवर्षसहस्राणि शतानि दश पञ्च च ।
 जीवन्ति शुक्लास्ते सर्वे शिवध्यानपरायणाः ॥ १६ ॥
 हिरण्मया महाभागा हिरण्मयवनाश्रयाः ।
 एकादशसहस्राणि शतानि दशपञ्च च ॥ १७ ॥
 वर्षाणां तत्र जीवन्ति अश्वत्थाशनजीवनाः ।
 हिरण्मया इवात्यर्थमौश्वरार्पितमानसाः ॥ १८ ॥
 कुरुवर्षं तु कुरुवः स्वर्गलोकात् पश्चिन्नुताः ।
 सर्वे मैथुनजाताश्च क्षीरिणः क्षीरभोजनाः ॥ १९ ॥
 अन्योऽन्यमनुरक्ताश्च चक्रवाकसधर्मिणः ।
 अनामया ह्यशोकाश्च नित्यं सुखनिषेविणः ॥ २० ॥
 तयोदशसहस्राणि शतानि दश पञ्च च ।
 जीवन्ति ते महावीर्या न चान्यस्त्रीनिषेविणः ॥ २१ ॥
 सहैव मरणं तेषां कुरुणां स्वर्गवासिनाम् ।
 ऋष्टानां सुप्रवृत्तानां सर्वाश्चास्यतभोजिनाम् ॥ २२ ॥

सदा तु चन्द्रकान्तानां सदा यौवनशालिनाम् ।
 श्यामाङ्गानां सदा सर्वभूषणास्पददेहिनाम् ॥ २३ ॥
 जम्बूद्वीपे तु तत्रापि कुरुवर्षं शुशोभनम् ।
 तत्र चन्द्रप्रभं शम्भोर्विमानं चन्द्रमौलिनः ॥ २४ ॥
 वर्षे तु भारते मर्त्याः पुण्याः कर्मवशायुषः ।
 शतायुषः समाख्याता नानावर्णाल्पदेहिनः ॥ २५ ॥
 नानादेवार्चने युक्ता नानाकर्मफलाग्निनः ।
 नानाज्ञानार्थसम्पन्ना दुर्बलाद्याल्पभोगिनः ॥ २६ ॥
 इन्द्रद्वीपे तथा केचित्तथैव च कसेरुके ।
 ताम्रद्वीपं गताः केचित् केचिद्देशं गभस्तिमतम् ॥ २७ ॥
 नागद्वीपं तथा सौम्यं गान्धर्वं वारुणं गताः ।
 केचिन् क्लृप्ताः पुलिन्दाश्च नानाजातिसमुद्भवाः ॥ २८ ॥
 पूर्वं किरातास्तस्थान्ते पश्चिमे यवनाः स्मृताः ।
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः मध्ये शूद्राश्च सर्वशः ॥ २९ ॥
 इज्यायुद्धवणिज्याभिर्वर्त्तयन्तो व्यवस्थिताः ।
 तेषां संव्यवहारोऽयं वर्त्ततेऽत्र परस्परम् ॥ ३० ॥
 धर्मार्थकामसंयुक्ती वर्णानाम्नु स्वकर्मसु ।
 सङ्कल्पस्याभिमानश्च आश्रमाणां यथा विधि ॥ ३१ ॥
 इह स्वर्गापवर्गार्थं प्रवृत्तिर्यत्र मानुषी ।
 तेषाञ्च युगकर्माणि नान्यत्र मुनिपुङ्गवाः ॥ ३२ ॥
 दशवर्षसहस्राणि स्थितिः किम्पुरुषे नृणाम् ।
 सुवर्णवर्णाश्च नरास्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ ३३ ॥
 अनामया ज्ञाश्रीकाश्च सर्वे ते शिवभाविताः ।
 शङ्खसत्वाश्च डेमाभाः सटाराः प्रज्जभोजनाः ॥ ३४ ॥

महारजतसङ्काशा हरिवर्षेऽपि मानवाः ।
 देवलोकात् श्रुताः सर्वे देवाकाराश्च सर्वशः ॥ ३५ ॥
 हरं यजन्ति सर्वशं पिबन्तीक्षुरसं शुभम् ।
 न जरा बाधते तेन न च जीर्यन्ति ते नराः ॥ ३६ ॥
 दशवर्षसहस्राणि तत्र जीवन्ति मानवाः ।
 मध्यमं यन्मया प्रोक्तं नान्ना वर्षमिलाहृतम् ॥ ३७ ॥
 न तत्र सूर्यस्सपति न ते जीर्यन्ति मानवाः ।
 चन्द्रसूर्यौ न नक्षत्रं न प्रकाशमिलाहृते ॥ ३८ ॥
 पद्मप्रभाः पद्मसुखाः पद्मपत्रनिभेक्षणाः ।
 पद्मपत्रसुगन्धाश्च जायन्ते भवभाविताः ॥ ३९ ॥
 जम्बूफलरसाहाराश्च निष्पन्दाः सुगन्धिनः ।
 देवलीकागतास्तत्र जायन्ते ह्यजरामराः ॥ ४० ॥
 त्रयोदशसहस्राणि वर्षानान्ते नरोत्तमाः ।
 आयुःप्रमाणं जीवन्ति वर्षे दिव्ये त्विलाहृते ॥ ४१ ॥
 जम्बूफलरसं पीत्वा न जरा बाधते त्रिमान् ।
 न क्षुधा न क्षमश्चापि न जनो मृत्युमांस्तथा ॥ ४२ ॥
 तत्र जाम्बूनदं नाम कनकं देवभूषणम् ।
 इन्द्रगोपप्रतीकाश्च जायन्ते भास्वरन्तु तत् ॥ ४३ ॥
 एवं मया समाख्याता नववर्षानुवर्त्तिनः ।
 वर्षानुर्भोजनाद्यानि सहस्रानि न तु विस्तरात् ॥ ४४ ॥
 हेमकूटे तु गन्धर्वा विज्ञेयास्त्रासरो गणाः ।
 सर्वे नागाश्च निषधे शेषवासुकितक्षकाः ॥ ४५ ॥
 महाबलास्त्रयस्त्रिंशद्रमन्ते यात्रिकाः सुराः ।
 नीले तु वैदव्यं मये सिद्धा ब्रह्मर्षयोऽमलाः ॥ ४६ ॥

दैत्यानां दानवानाञ्च श्वेतः पर्वत उच्यते ।
 शृङ्गवान् पर्वतश्चैव पितॄणां निलयः सदा ॥ ४७ ॥
 हिमवान् यक्षसुख्यानां भूतानामोश्वरस्य च ।
 सर्वाद्रिषु महादेवो हरिणा ब्रह्मणाख्यया ॥ ४८ ॥
 नन्दिना च गणेशे च वर्षेषु च वनेषु च ।
 नीलश्चेतस्त्रिशुङ्गे च भगवान्नीललोहितः ॥ ४९ ॥
 सिद्धदेवैश्च पितृभिर्दृष्टो नित्यं विशेषतः ।
 नीलश्च वैदूर्यमयः श्वेतः शुक्लो हिरण्यमयः ॥ ५० ॥
 मयूरवर्णवर्णस्तु श्यातकुम्भस्त्रिशृङ्गवान् ।
 एते पर्वतराजानो जम्बूद्वीपे व्यवस्थिताः ॥ ५१ ॥

इति श्रीलैङ्गे भुवनकोशस्य भाववर्णनं नाम

द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

अथ विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सुत उवाच ।

प्रचक्षीपादिद्वीपेषु सप्तसप्तसु पर्वताः ।
 ऋज्वायताः प्रतिदिशं निविष्टा वर्षपर्वताः ॥ १ ॥
 प्रचक्षीपे तु वक्ष्यामि सप्त दिव्यान्महाचलान् ।
 गोमिदकोऽत्र प्रथमो द्वितीयश्चान्तर ॥ २ ॥
 तृतीयो नारदो नाम चतुर्थो दुम्भुभिः सह ॥
 पञ्चमः शोमको षष्ठमः सुमनाः षष्ठ उच्यते ॥ ३ ॥

— २ —

सप्तैते गिरयः प्रोक्ताः ब्रह्मद्वीपे विशेषतः ॥ ४ ॥
 सप्तैव शास्त्रलिङ्गीये तांस्तु वक्ष्याम्यनुक्रमात् ।
 कुमुदक्षीत्तमश्चैव पर्वतश्च बलाहकः ॥ ५ ॥
 द्रोणः कङ्कश्य महिषः ककुब्जान् सप्तमः स्मृतः ।
 कुशद्वीपे तु सप्तैव द्वीपाश्च कुलपर्वताः ॥ ६ ॥
 तांस्तु सङ्क्षेपतो वक्ष्ये नाममात्रेण वै क्रमात् ।
 विद्रुमः प्रथमः प्रोक्ती द्वितीयो जेमपर्वतः ॥ ७ ॥
 तृतीयो द्युतिमान्नाम चतुर्थः पुष्पितः स्मृतः ।
 कशेशयः पञ्चमस्तु षष्ठी हरिगिरिः स्मृतः ॥ ८ ॥
 सप्तमो मन्दरः श्रीमान्महादेवनिकेतनम् ।
 मन्दा इति ह्यपां नाम मन्दरो धारणादपाम् ॥ ९ ॥
 तत्र साक्षाद् तृषाङ्गस्तु विश्वे शो विमलः शिवः ।
 सोमः सनन्दी भगवानास्ते हेमगृहोत्तमे ॥ १० ॥
 तपसा तोषितः पूर्वं मन्दरेण महेश्वरः ।
 अविमुक्ते महाक्षेत्रे स्नेहे स परमं वरम् ॥ ११ ॥
 प्रार्थितश्च महादेवो निवासार्थं सहाम्बया ।
 अविमुक्तादुपागम्य चक्रे वासं स मन्दरे ॥ १२ ॥
 सनन्दी सगणः सोमस्तेनासौ तन्न सुञ्चति ।
 कौञ्चद्वीपे तु सप्ते च कौञ्चाद्याः कुलपर्वताः ॥ १३ ॥
 कौञ्चो वामनकः पश्चात्तृतीयस्थान्यकारकः ।
 अन्धकारात् वरश्चापि दिवावृत्तामपर्वतः ॥ १४ ॥
 दिवावृतः परश्चापि विविन्दो गिरिरुच्यते ।
 विविन्दात् परतश्चापि पुण्डरीको महागिरिः ॥ १५ ॥

पुण्डरीकात्परचापि प्रोच्यते दुन्दुभिस्त्रनः ।
 एते रत्नमयाः सप्त क्रीडद्दीपस्य पर्वताः ॥ १६ ॥
 शाकदीपे च गिरयः सप्त तांस्तु निबोधत ।
 उदयो रैवतस्यापि श्यामको मुनिसत्तमाः ! ॥ १७ ॥
 राजतश्च गिरिः श्रीमानाम्बिकेयः सुशोभनः ।
 आम्बिकेयात् परो रम्यः सर्वौषधिसमन्वितः ॥ १८ ॥
 तथैव केसरीत्युक्तो यतो वायुः प्रजायते ।
 पुष्करे पर्वतः श्रीमान्नेक एव महाशिलः ॥ १९ ॥
 चित्रैर्मणिमयैः कूटैः शिलाजालैः समुच्छितैः ।
 द्वीपस्य तस्य पूर्वार्धे चित्रसानुस्थितो महान् ॥ २० ॥
 योजनानां सहस्राणि ऊर्ध्वं पञ्चाशदुच्छ्रितः ।
 अधश्चैव चतुस्त्रिंशत् सहस्राणि महाचलः ॥ २१ ॥
 द्वीपस्यार्धे परिक्षिप्तः पर्वतो मानसोत्तरः ।
 स्थितो वेलासमीपे तु नवचन्द्र इवोदितः ॥ २२ ॥
 योजनानां सहस्राणि ऊर्ध्वं पञ्चाशदुच्छ्रितः ।
 तावदेव तु विस्तीर्णः पार्श्वतः परिमण्डलः ॥ २३ ॥
 स एव द्वीपपश्चार्धे मानसः पृथिवीधरः ।
 एक एव महासानुः सन्निवेशाद् द्विधा कृतः ॥ २४ ॥
 तस्मिन् द्वीपे स्मृतो द्वी तु पुण्यो जनपदो शुभो ।
 राजतो मानसस्याथ पर्वतस्यानुमण्डली ॥ २५ ॥
 महावीतन्तु यद्वर्षं बाह्यतो मानसस्य तु ।
 तस्यैवाभ्यन्तरो यस्य धातुकोखण्ड उच्यते ॥ २६ ॥
 स्वाद्बुद्धकेनोदधिना पुष्करः परिवारितः ।
 तस्मिन्निक्षिप्तोऽस्ति महाशयः ॥ २७ ॥

विस्ताराम्बुजाश्चैव पुष्करस्य समेन तु ।
 एवं द्वीपाः समुद्रैस्तु सप्त सप्तभिरावृताः ॥ २८ ॥
 द्वीपस्यानन्तरो यस्तु समुद्रः सप्तमस्तु वै ।
 एवं द्वीपसमुद्राणां दृढिर्ज्ञेया परस्परम् ॥ २९ ॥
 परेण पुष्करस्याथ अनुवृत्त्य स्थितो महान् ।
 स्वादूदकसमुद्रस्तु समन्तात् परिवेष्ट्य च ॥ ३० ॥
 परेण तस्य महती दृश्यते लोकसंस्थितिः ।
 काञ्च नी द्विगुणा भूमिः सर्वा चैकशिलोपमा ॥ ३१ ॥
 तस्याः परेण ग्रैलस्तु मर्यादापरिमण्डलः ।
 प्रकाशश्चाप्रकाशश्च लोकालोकः स उच्यते ॥ ३२ ॥
 दृष्ट्यादृश्यगिरिर्यावत्तावदेषा धरा द्विजाः ! ।
 योजनानां सहस्राणि दश तस्योच्छ्रयः स्मृतः ॥ ३३ ॥
 तावांश्च विस्तरस्तस्य लोकालोकमहागिरिः ।
 अर्वाचीने तु तस्यार्धे चरन्ति रविरश्मयः ॥ ३४ ॥
 परार्धे तु तमो नित्यं लोकालोकस्ततः स्मृतः ।
 एवं सहस्रपतः प्रीतो भूर्लोकश्च च विस्तरः ॥ ३५ ॥
 आभानोर्वे भुवः स्वस्तु आध्रुवान्मुनिमत्तमाः ! ।
 आवहाद्या निविष्टास्तु वायोर्वे सप्तनेमयः ॥ ३६ ॥
 आवहः प्रवहश्चैव ततश्चानुवहस्तथा ।
 संवहो विवहश्चाथ ततश्चोर्ध्वं परावहः ॥ ३७ ॥
 द्विजाः ! परिवहश्चेति वायोर्वे सप्तनेमयः ।
 बलाहकास्तथा भानुचन्द्री मक्षत्रराशयः ॥ ३८ ॥
 ग्रहाणि ऋषयः सप्त ध्रुवो विप्राः ! क्रमादिह ।
 योजनानां महीपृष्ठादूर्ध्वं पञ्चदशाध्रुवात् ॥ ३९ ॥

नियुताग्न्येकनियुतं भूपृष्ठाङ्गानुमण्डलम् ।

रथः प्रोङ्गशसाहस्रो भास्करस्य तथोपरि ॥ ४० ॥

चतुराशीतिसाहस्रो मेरुश्चोपरि भूतलात् ।

कोटियोजनमाक्रम्य महर्लोको ध्रुवादध्रुवः ॥ ४१ ॥

जनलोको महर्लोकात्तथा कोटिद्वयं द्विजाः ।

जनलोकात्तपोलोक्रस्यतस्त्रः कोटयो मतः ॥ ४२ ॥

प्राजापत्याद् ब्रह्मलोकः कोटिषट्कं विसृज्य तु ।

पुण्यलोकास्तु सप्तैते ह्यण्डेऽस्मिन् कथिता द्विजाः । ४३

अधः सप्ततलानान्तु नरकाणां हि कोटयः ।

भायान्ताश्चैव घोराद्या अष्टाविंशतिरेव तु ॥ ४४ ॥

पापिनस्तेषु पच्यन्ते स्वस्वकर्मानु रूपतः ।

अवीच्यन्तानि सर्वाणि रौरवाद्यानि तेषु च ॥ ४५ ॥

प्रत्येकं पञ्चकात्याहुर्नरकाणि विशेषतः ।

अण्डमादौ मया प्रोक्तमण्डस्यावरणानि च ॥ ४६ ॥

हिरण्यगर्भसर्गश्च प्रसङ्गाद् बहुविस्तरात् ।

अण्डानामौदृशानान्तु कोट्यो ज्ञेयाः सहस्रशः ॥ ४७ ॥

सर्वगत्वात् प्रधानस्य तिर्यगूर्ध्वमधस्तथा ।

अण्डेष्वेतेषु सर्वेषु भुवनानि चतुर्दश ॥ ४८ ॥

प्रत्यण्डं द्विजशार्दूलास्तेषां हेतुर्मेहेस्वरः ।

अण्डेषु चाण्डवाग्नेषु तथाण्डावरणेषु च ॥ ४९ ॥

तमोऽन्ते च तमः पारि चाष्टमूर्तिर्व्यवस्थितः ।

अस्यात्मनी महेशस्य महादेवस्य धीमतः ॥ ५० ॥

अदेहिनस्त्वहो देहमखिलं परमात्मनः ।

अस्याष्टमूर्तेः शर्वस्य शिवस्य गृहमीधिनः ॥ ५१ ॥

गृहिणी प्रकृतिर्दिव्या प्रजाश्च महदादयः ।

पशवः किङ्करास्तस्य सर्वे देहाभिमानिनः ॥ ५२ ॥

आद्यन्तहीनो भगवाननन्तः

पुमान् प्रधानप्रमुखाश्च सप्त ।

प्रधानमूर्तिस्त्वथ षोडशाङ्गो

महेश्वरश्चाष्टतनुः स एव ॥ ५३ ॥

आज्ञावलात्तस्य धरास्थितेह

धराधरा वारिधराः समुद्राः ।

ज्योतिर्गणः शक्रमुखाः सुराश्च

वेमानिकाः स्यावरजङ्गमाश्च ॥ ५४ ॥

दृष्ट्वा यच्च लक्षणेर्हीनमीशं

दृष्ट्वा सेन्द्रास्ते किमेतत् त्विहेति ।

यच्च गत्वा निश्चयात् पावकाद्याः

शक्तिक्षीणाश्चाभवन् यत्ततोऽपि ॥ ५५ ॥

दग्धुं लृणं वापि समचमस्य

यच्चस्य वज्जिर्न शशाक विप्राः ! ।

वायुस्तृणञ्चालयितुं तथान्ये

स्नान् स्नान् प्रभावान् सकलामरेन्द्राः ॥ ५६ ॥

तदा स्वयं वृत्ररिपुः सुरेन्द्रेः

सुरेश्वरः सर्वसमृद्धिहेतुः ।

सुरेश्वरं यच्चमुवाच को वा

भवानितीत्यं सकुतूहलात्मा ॥ ५७ ॥

तदा ह्यदृश्यं गत एव यच्च-

स्तदाश्रितिका हैमवती शुभास्या ।

उमा शुभैराभरणैरनेकैः

सुशोभमाना त्वनु चाविरासीत् ॥ ५८ ॥

तां शक्रमुख्या बहुशोभमाना-

मुमामजां हेमवतीमपृच्छन् ।

किमेतदीशे ! बहुशोभमाने !

को वाग्विके ! यच्चवपुश्चकास्ति ॥ ५९ ॥

निशम्य तद्यच्चमुमाग्विकाह

त्वगोचरश्चेति सुराः सशक्राः ।

प्रणिसुरेनां मृगराजगामिनी-

मुमामर्जा लोहितशुक्लकण्ठाम् ॥ ६० ॥

सन्धाविता सा सकलामरेन्द्रैः

सर्वप्रवृत्तिस्तु सुरासुराणाम् ।

अहम्युरासं प्रकृतिश्च पुंसो

यक्षस्य चाज्ञावशगत्यथाह ॥ ६१ ॥

तस्माद् द्विजाः ! सर्वमजस्य तस्य

नियोगतश्चाण्डमभूदजादौ ।

अजस्र अण्डादखिलञ्च तस्मा-

ज्जगतीतिर्गणैर्लोकमजात्मकं तत् ॥ ६२ ॥

इति श्रीलङ्के भुवनकोशविन्यासनिर्णयो नाम

त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

अथ चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

ज्यातिगणप्रचारं वै सङ्क्षिप्याण्डे ब्रवीम्यहम् ।
देवर्षे चाणि चालोक्य ग्रहचारप्रसिद्धये ॥ १ ॥
मानसीपरि माहेन्द्री प्राच्यां मेरोः पुरौ स्थिता ।
दक्षिणे भानुपुत्रस्य वरुणस्य च वारुणी ॥ २ ॥
सौम्ये सोमस्य विपुला तासु दिग्देवता स्थिताः ।
अमरावती संयमनी सुखा चैव विभा क्रमात् ॥ ३ ॥
लांकपालोपरिष्ठात्तु सर्वतो दक्षिणायने ।
काष्ठां गतस्य सूर्यस्य गतिर्या तां निबोधत ॥ ४ ॥
दक्षिणप्रक्रमे भानुः क्षिप्तेषुरिव धावति ।
ज्योतिषां चक्रमादाय सततं परिगच्छति ॥ ५ ॥
पुरान्तगो यदा भानुः शक्रस्य भवति प्रभुः ।
सर्वैः सायमनैः सौरो ह्युदयो दृश्यते द्विजाः ! ॥ ६ ॥
स एव सुखवत्त्वान्तु निशान्तस्थः प्रदृश्यते ।
अस्तमेति पुनः सूर्यो विभायां विश्वदृग्बिभुः ॥ ७ ॥
मया प्रोक्तोऽमरावत्यां यथाऽसौ वारितस्कारः ।
तथा संयमनीं प्राप्य सुखाच्चैव विभां खगः ॥ ८ ॥
यदापराह्णस्त्वान्नेत्यां पूर्वाह्णे नैर्ऋते द्विजाः ! ।
तदा त्वपररात्रस्य वायुभागे सुदारुणः ॥ ९ ॥

ईशान्यां पूर्वरात्रस्तु गतिरेषा च सर्वतः ।
 एवं पुष्करमध्ये तु यदा सर्पति वारिपः ॥ १० ॥
 त्रिंशंशकस्तु मेदिन्यां मुहूर्त्तैर्नैव गच्छति ।
 योजनानां मुहूर्त्तस्य इमां संख्यां निबोधम ॥ ११ ॥
 पूर्णां शतसहस्राणामेकत्रिंशत्तु सा स्मृता ।
 पञ्चाशच्च तथान्यानि सहस्राण्यधिकानि तु ॥ १२ ॥
 मौहूर्त्तिकौ गतिर्ह्येषा भास्करस्य महात्मनः ।
 एतेन गतियोगेन यदा काष्ठान्तु दक्षिणाम् ॥ १३ ॥
 पर्य्यपृच्छेत् पतङ्गोऽपि सौम्याशं चोत्तरेऽहनि ।
 मध्ये तु पुष्करस्याथ भ्रमते दक्षिणायने ॥ १४ ॥
 मानसोत्तरशैले तु महातेजा विभावसुः ।
 मण्डलानां शतं पूर्णं तदशीत्यधिकं विभुः ॥ १५ ॥
 बाह्यं चाभ्यन्तरं प्रोक्तमुत्तरायणदक्षिणे ।
 प्रत्यहं चरते तानि सूर्यो वै मण्डलानि तु ॥ १६ ॥
 कुलालचक्रपर्य्यन्ती यथा शीघ्रं प्रवर्त्तते ।
 दक्षिणप्रक्रमे देवस्तथा शीघ्रं प्रवर्त्तते ॥ १७ ॥
 तस्मात् प्रकृष्टां भूमिं तु कालेनाल्पेन गच्छति ।
 सूर्यो द्वादशभिः शीघ्रं मुहूर्त्तैर्दक्षिणायने ॥ १८ ॥
 त्रयोदशार्धमृच्छाणामङ्गा तु चरते रविः ।
 मुहूर्त्तैस्त्रावट्क्षाणि नक्तमष्टादशैश्चरन् ॥ १९ ॥
 कुलालचक्रमध्यं तु यथा मन्दं प्रसर्पति ।
 तथोदगयने सूर्यः सर्पते मन्दविक्रमः ॥ २० ॥
 तस्माद्दीर्घेण कालेन भूमिमल्पां तु गच्छति ।
 सरथोऽधिष्ठितो भानोरादित्यैर्मुनिभिस्तथा ॥ २१ ॥

गन्धर्वैरप्सरोभिश्च ग्रामणीसर्पराक्षसैः ।

प्रदीपयन् सहस्रांशुरग्रतः पृष्ठतोऽप्यधः ॥ २२ ॥

ऊर्ध्वतश्च करं त्यक्त्वा सर्भा ब्रह्मौभनुत्तमाम् ।

अग्नीभिर्मुनिभिस्त्यक्तैः सम्यायान्तु निशाचरान् ॥ २३ ॥

हत्वा हत्वा तु सम्प्राप्तान् ब्राह्मणैश्चरते रविः ।

अष्टादशमुद्धर्त्तन्तु उत्तरायणपश्चिमम् ॥ २४ ॥

अहर्भवति तच्चापि चरते मन्दविक्रमः ।

त्रयोदशार्धमृक्षाणि नक्षत्रं द्वादशभौरविः ।

मुहूर्त्तैस्तावदृक्षाणि दिवाष्टादशभिश्चरन् ॥ २५ ॥

ततो मन्दतरं नाभ्यां चक्रं भ्रमति वै यथा ।

मृत्पिण्ड इव मध्यस्थो ध्रुवो भ्रमति वै तथा ॥ २६ ॥

विंशत्युद्धर्त्तैरेवाहुरहोरात्रं पुराविदः ।

उभयोः काष्ठयोर्मध्ये भ्रमती मण्डलानि तु ॥ २७ ॥

कुलालचक्रनाभिसु यथा तत्रैव वर्त्तते ।

औत्तानपादो भ्रमति ग्रहैः सार्धं ग्रहाग्रणीः ॥ २८ ॥

गणो मुनिज्योतिषान्तु मनसा तस्य सर्पति ।

अधिष्ठितः पुनस्तेन भानुस्त्वादाय तिष्ठति ॥ २९ ॥

किरणैः सर्वतस्तोयं देवो वै सप्तमौरणः ।

औत्तानपादस्य सदा ध्रुवत्वं वै प्रसादतः ॥ ३० ॥

विष्णोरोत्तानपादेन चाप्तन्तातस्य हेतुना ।

आपः पीतास्तु सूर्य्येण क्रमन्ते शशिनः क्रमात् ॥ ३१ ॥

निशाकराग्निस्त्रिवन्ते जीमूतान् प्रत्ययः क्रमात् ।

इदं जलमुष्णं चैव शस्त्रेणाभिधातुम् ॥ ३२ ॥

आयां कृष्टिं विष्टजते भासयन्ते न भास्करः ।

तोयस्य नास्ति वै नाशः तदैव परिवर्त्तते ॥ ३३ ॥

हिताय शर्वजन्तूनां गतिः शर्वेण निर्मिता ।

भूभुवः स्वस्तथा ज्ञापो ज्ञानं चानृतमेव च ॥ ३४ ॥

प्राणा वै जगतामापो भूतानि भुवनानि च ।

बहुनात्र किमुक्तेन चराचरमिदं जगत् ॥ ३५ ॥

अपां शिवस्य भगवानाधिपत्ये व्यवस्थितः ।

अपां त्वधिपतिर्देवो भव इत्येव कीर्त्तितः ॥ ३६ ॥

भवात्मकं जगत्सर्वमिति किञ्चेह चाद्भुतम् ।

नारायणत्वं देवस्य हरेस्त्राद्भिः कृतं विभोः ॥ ३७ ॥

जगतामालयो विष्णुस्त्वापस्तस्यालयानि तु ।

दन्दद्व्यमानेषु चराचरेषु

गोधूमभूतास्त्वथ निष्क्रमन्ति ।

या या जङ्घां मारुतेनेरिता वै

तास्तास्त्वभ्राण्यग्निना वायुना च ॥ ३८ ॥

अतो धूमाग्निवातानां संयोगस्त्वभ्र उच्यते ।

वारीणि वर्षतीत्यभ्रमभ्रस्येशः सहस्रदृक् ॥ ३९ ॥

यज्ञधूमोद्भवं चापि द्विजानां हितकृत् सदा ।

दावाग्निधूमसभ्रूतमभ्रं वनहितं स्मृतम् ॥ ४० ॥

स्मृतधूमोद्भवं त्वभ्रमशुभाय भविष्यति ।

अभिचाराग्निधूमोत्थं भूतनाशाय वै द्विजाः ! ॥ ४१ ॥

एवं धूमविशेषेण जगतां वै हिताहितम् ।

तस्मादाष्टादयेधूममभिचारकृतं नरः ॥ ४२ ॥

अनाष्टादय द्विजः क्षुर्याधूमं यथाभिचारिकम् ।

एवमुद्दिश्य लोकस्य जयकृत् भविष्यति ॥ ४३ ॥

अषां निधानं जीमूताः षण्मासानिह सुव्रताः ।।
 वर्षयन्त्येव जगतां हिताय पवनाज्ञया ॥ ४४ ॥
 स्तनितञ्चेह वायव्यं वैद्युतं पावकोद्भवम् ।
 त्रिधा तेषां हिमोत्पत्तिरभ्राणां सुनिपुङ्गवाः ।। ४५ ॥
 न भ्रश्यन्ति यतोऽभ्राणि मेघनाम्ने च उच्यते ।
 काष्ठावाक्काश वैरिच्छयाः पक्षाश्चैव पृथग्विधाः ॥ ४६ ॥
 आज्यानां काष्ठसंयोगादग्नेर्धूमः प्रवर्त्तितः ।
 द्वितीयानाञ्च सन्भूतिर्विरिञ्चोक्कासवायुना ॥ ४७ ॥
 भूभृतान्त्वथ पक्षैस्तु मधवच्छेदितैस्ततः ।
 वाङ्मेयास्त्वथ जीमूतास्त्वावहस्थानगाः शुभाः ॥ ४८ ॥
 विरिञ्चोक्कासजाः सर्वे प्रवहस्त्वन्धजास्ततः ।
 पक्षजाः पुष्कराद्याश्च वर्षन्ति च यदा जलम् ॥ ४९ ॥
 मूकाः सशब्ददुष्टाशास्त्वैतैः कृत्यं यथाक्रमम् ।
 क्षामवृष्टिप्रदा दीर्घकालं शीतसमोरिणः ॥ ५० ॥
 जीवकाश्च तथा क्षीणा विद्युद्भुनिक्विर्जिताः ।
 तिष्ठन्त्याक्रोशमात्रे तु धरापृष्ठादितस्ततः ॥ ५१ ॥
 अर्धक्रोशे तु सर्वे वै जीमूता गिरिवासिनः ।
 मेघा योजनमात्रन्तु साध्यत्वाद् बहुतोयदाः ॥ ५२ ॥
 धरापृष्ठाद् द्विजाः । क्षमायां विद्युद्भुणसमन्विताः ।
 तेषां तेषां वृष्टिसर्गं त्रैधा कथितमत्र तु ॥ ५३ ॥
 पक्षजाः कल्पजाः सर्वे पर्वतानां महत्तमाः ।
 कल्पान्ते ते च वर्षन्ति रात्रौ नाशाय शारदाः ॥ ५४ ॥
 पक्षजाः पुष्कराद्याश्च वर्षन्ति च यदा जलम् ।
 तदार्णवमभूत् सर्वं तत्र शीते निशीथरः ॥ ५५ ॥

आग्नेयानां आसजानां पक्षजानां द्विजर्षभाः ।।
 जलदानां सदा धूमो ह्याप्यायन इति स्मृतः ॥ ५६ ।
 पौण्ड्रास्तु वृष्टयः सर्वा विद्युताः श्रोतश्चन्द्रदाः ।
 पुण्ड्रदेशेषु पतिता नागानां शीकरा हिमाः ॥ ५७ ॥
 गाङ्गा गङ्गास्त्रुसम्भूताः पर्जन्येन परावहैः ।
 नगानाञ्च नदीनाञ्च दिग्गजानां समाकुलम् ॥ ५८ ।
 मेघानाञ्च पृथग्भूतं जलं प्रायादगादगम् ।
 परावहो यः श्वसनश्चानयत्यम्बिका युक्म् ॥ ५९ ॥
 मेनापतिमतिक्रम्य वृष्टिशेषं द्विजाः ! परम् ।
 अभ्येति भारते वर्षे त्वपरान्तविबुधये ॥ ६० ॥
 वृष्टयः कथिता ह्यथ द्विधा वस्तुविबुधये ।
 शस्यद्वयस्य संक्षेपात् प्रब्रवीमि यथामति ॥ ६१ ॥
 स्रष्टा भानुर्महस्तेजा वृष्टीनां विश्वदृग् विभुः ।
 सोऽपि साक्षाद् द्विजश्चेष्टाशेषानः परमः शिवः ॥ ६२ ॥
 स एव तेजस्वीजस्तु बलं विप्रा ! यशः स्वयम् ।
 चक्षुः श्रोत्रं मनो मृत्युरात्मा मन्युर्विदिन्द्रिश्यः ॥ ६३ ॥
 सत्यं ऋतं तथा वायुरम्बरं स्वचरस्व सः ।
 लोकपालो हरिर्ब्रह्मा रुद्रः साक्षान्महेश्वरः ॥ ६४ ॥
 सहस्रकिरणः श्रीमानष्टहस्तः सुमङ्गलः ।
 अर्धनारीवपुः साक्षात् त्रिनेत्रस्त्रिदशाधिपः ॥ ६५ ॥
 अस्यैवेह प्रसादात्तु वृष्टिर्नानाभवद् द्विजाः ! ।
 सहस्रगुणमुत्कृष्टमादत्ते किरणैर्जलम् ॥ ६६ ॥
 जलस्य नागो वृद्धिर्वा नास्त्रे वास्त्रं विचारतः ।
 भुवेणाभिहितो वायुर्ब्रह्मि संहरते पुनः ॥ ६७ ॥

ग्रहान्निसृज्य सूर्यास्तु कृत्स्नं नक्षत्रमण्डलं ।
 चारुस्थान्ते विशत्यर्के ध्रुवेण समधिष्ठितो ॥ ६८ ॥
 इति श्रीलौकिके ज्योतिषक्रे सूर्यगत्यादिकथनं नाम
 चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

सौरं संचेपतो वक्ष्ये रथं अग्निन एव च ।
 ग्रहाणामितरेषाञ्च यथा गच्छति चाश्वपुः ॥ १ ॥
 सौरस्तु ब्रह्मणा सृष्टो रथस्त्वर्थवशेन सः ।
 संवत्सरस्यावयवैः कल्पितश्च विजर्षभाः ! ॥ २ ॥
 त्रिनाभिना तु चक्रेण पञ्चारेण समन्वितः ।
 सौवर्णः सर्वदेवानामावासो भास्करस्य तु ॥ ३ ॥
 नवयोजनसाहस्रो विस्तारा यामतः स्मृतः ।
 द्विगुणोऽपि रथोपस्थादीषा दण्डः प्रमाणतः ॥ ४ ॥
 असङ्गैस्तु हयैर्युक्तो यतश्चक्रं ततः स्थितैः ।
 वाजिनस्तस्य वै सप्तच्छन्दीभिर्निर्मितास्तु ते ॥ ५ ॥
 चक्रपद्मे निबद्धास्तु ध्रुवे चाक्षः समर्पितः ।
 सहाश्रचक्रो भ्रमते सहास्रो भ्रमते ध्रुवः ॥ ६ ॥
 अक्षः सहैकचक्रेण भ्रमतेऽसौ ध्रुवेरितः ।
 प्रेरको ज्योतिषां धीमान् ध्रुवो वै वातरश्मिभिः ॥ ७ ॥
 युगाक्षकोटिसंख्यो ही रश्मौ खन्दनस्य तु ।

ध्रुवेण भ्रमते रश्मिनिबधः सयुगाक्षयोः ॥ ८ ॥

भ्रमतो मण्डलानि स्युः खेचरस्य रघस्य तु ।

युगाक्षकोटी ते तस्य दक्षिणे स्यन्दनस्य हि ॥ ९ ॥

ध्रुवेण प्रगृह्यते वै विचक्राखे च रज्जुभिः ।

भ्रमन्तमनुगच्छन्ति ध्रुवं रश्मी च तावभौ ॥ १० ॥

युगाक्षकोटिस्वेतस्य वातोर्मिस्यन्दनस्य तु ।

कीले सक्ता यथा रज्जुर्भ्रमते सर्वतो दिशम् ॥ ११ ॥

भ्राम्यतस्तस्य रश्मी तु मण्डलेषूत्तरायणे ।

वर्धते दक्षिणे चैव भ्रमतो मण्डलानि तु ॥ १२ ॥

आकृष्येते यदा ते वै ध्रुवेणाधिष्ठितौ तदा ।

आभ्यन्तरस्वः सूर्योऽथ भ्रमते मण्डलानि तु ॥ १३ ॥

अशीतिमण्डलगतं काष्ठयोरन्तरं द्वयोः ।

ध्रुवेश्च सुच्यमानाभ्यां रश्मिभ्यां पुनरेव तु ॥ १४ ॥

तथैव बाह्यतः सूर्यो भ्रमते मण्डलानि तु ।

उद्देष्टयन् सवेगेन मण्डलानि तु गच्छति ॥ १५ ॥

देवाश्चैव तथा नित्यं मुनयश्च दिवानिशम् ।

यजन्ति सततं देवं भास्करं भवमीश्वरम् ॥ १६ ॥

सरस्वीऽधिष्ठितो देवैरादित्यैर्मुनिभिस्तथा ।

गन्धर्वैरप्सरोग्रिभ्यः ग्रामणी सर्पराक्षसैः ॥ १७ ॥

एते वसन्ति वै सूर्ये द्वौ द्वौ मासी क्रमेण तु ।

आप्याययन्ति चादित्यं तेजोभिर्भास्करं शिवम् ॥ १८ ॥

अक्षितैः स्त्रैर्वचोभिस्तु सुवन्ति मुनयो रविम् ।

गन्धर्वाप्सरसश्चैव नृत्यगीयैरुपासते ॥ १९ ॥

ग्रामणी यच्चभूतानि कुर्वतेऽभीष्टं संयुजम् ।

सर्पा वहन्ति वै सूर्यं यातुधानानुयान्ति च ॥ २० ॥

बालखिल्यानयन्त्यस्तं परिवार्योदयाद्रविम् ।

इत्येते वै वसन्तीह द्वौ द्वौ मासौ दिवाकरे ॥ २१ ॥

मधुस्र माधवस्रैव शुक्रस्र शुचिरेव च ।

नभो नभस्यो विप्रेन्द्रा ! इवस्योर्जस्तथैव च ॥ २२ ॥

महः सहस्यौ च तथा तपस्यश्च तपः पुनः ।

एते द्वादशमासास्तु वर्षं वै मानुषं विजाः ! ॥ २३ ॥

वासन्तिकस्तथा यैषः शुभो वै वार्षिकस्तथा ।

शारदश्च हिमस्रैव शैशिरो ऋतवः स्मृताः ॥ २४ ॥

धातार्थमाथ मित्स्र वरुणस्रैव एव च ।

विवस्त्रांस्रैव पूषा च पर्जन्योऽशुभगस्तथा ॥ २५ ॥

त्वष्टा विष्णुः पुलस्त्यश्च पुलहश्चात्रिरेव च ।

वसिष्ठश्चाङ्गिरास्रैव भृगुर्वह्निमतां वरः ॥ २६ ॥

भारद्वाजो गौतमश्च कश्यपश्च क्रतुस्तथा ।

जमदग्निः कौशिकश्च वासुकिः कङ्कणी करः ॥ २७ ॥

तजकश्च तथा नाग एलापत्रस्तथा विजाः ! ।

शङ्खपालस्तथा चान्यस्त्वैरावत इति स्मृतः ॥ २८ ॥

धनञ्जयो महापद्मस्तथा कर्कोटकः स्मृतः ।

कम्बलोऽश्वतरस्रैव तुम्बुर्नारदस्तथा ॥ २९ ॥

हाहा ह्रह्रमुनिश्रेष्ठा ! विष्णावसुरनुत्तमः ।

उग्रसेनोऽथ सुरचिरन्त्यस्रैव परावसुः ॥ ३० ॥

चित्तसेनो महातेजास्योर्णयुस्रैव सुव्रताः ! ।

धृतराष्ट्रः सूर्यवर्चा देवो साक्षात् कृतस्त्रला ॥ ३१ ॥

शुभानना शुभश्रीणिर्दिव्या वै पुञ्जिकस्त्रली ।

मेनका सहजन्त्या च प्रक्लेशाय शुचिस्मिता ॥ ३२ ॥
 अनुक्लीषा घृताक्षी च विश्वाक्षी चोर्वशी तथा ।
 पूर्वचित्तिरिति ख्याता देवी साक्षात् तिलोत्तमा ॥ ३३ ॥
 रश्मा चाम्बोजवदना रथक्ता ग्रामणीः शुभः ।
 रथोजा रथचित्रस्य सुबाहुर्वै रथस्त्रजः ॥ ३४ ॥
 वरुणस्य तथैवान्यः सुषेणः सेनजिष्णुभः ।
 तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिस्य क्षतजित् सत्यजित्तथा ॥ ३५ ॥
 रक्षो ह्येतिः प्रहेतिस्य पौरुषेयो बधस्तथा ।
 सर्पो व्याघ्रः पुनश्चापो वातो विद्युद्दिवादरः ॥ ३६ ॥
 ब्रह्मोपेतस्य रक्षेन्द्रो यज्ञोपेतस्तथैव च ।
 एते देवादयः सर्वे वसन्त्यर्के क्रमेण तु ॥ ३७ ॥
 स्थानाभिमानिनो ह्येते गणा द्वादशसप्तकाः ।
 धात्रादिविष्णुपर्यन्ता देवा द्वादशकीर्तिताः ॥ ३८ ॥
 आदित्यं परमं भानुं भाभिराप्याययन्ति ते ।
 पुलस्त्याद्याः कौशिकान्ता मुनयो मुनिसप्तमाः ॥ ३९ ॥
 द्वादशैव स्तवैर्भानुं सुवन्ति च यथाक्रमम् ।
 नागाद्याश्चतरां तान् वासुकिप्रमुखाः शुभाः ॥ ४० ॥
 द्वादशैव महादेवं वहन्त्येवं यथाक्रमम् ।
 क्रमेण सूर्यवर्चान्ता सुम्बरप्रमुखाश्च पन् ॥ ४१ ॥
 गौतैरेनमुपासन्ते गन्धर्वा द्वादशोत्तमाः ।
 कृतखलाद्या रश्मान्ता दिव्याश्चाप्सरसी रविम् ॥ ४२ ॥
 ताण्डवैः सरसैः सर्वाश्चोपासन्ते यथाक्रमम् ।
 दिव्याः सत्यजिदन्ताश्च ग्रामण्यो रथक्ताश्च ॥ ४३ ॥
 द्वादशास्तु क्रमिण्यैव कुर्वतेऽभीष्टं सङ्ग्रहम् ।

प्रयान्ति यज्ञोपितान्ता रक्षोहेति सुखाः सह ॥ ४४ ॥

सायुधा वादशैवैते राक्षसाश्च यथाक्रमम् ।

धातार्यमा पुलस्त्यश्च पुलहश्च प्रजापतिः ॥ ४५ ॥

उरगो वासुकिश्चैव कङ्कणीकश्च तावुभौ ।

तुम्बुरुर्नारदश्चैव गन्धर्वौ गायतां वरी ॥ ४६ ॥

कृतस्थलाप्सराश्चैव तथा वै पुञ्जिकस्थला ।

ग्रामणो रथकश्चैव रथीजाश्चैव तावुभौ ॥ ४७ ॥

रक्षोहेतिः प्रहेतिश्च यातुधानावुदाहृतौ ।

मधुमाधवयोरेष गणो वसति भास्करे ॥ ४८ ॥

वसन्ति ग्रीष्मकौ मासौ मित्रश्च वरुणश्च ह ।

ऋषिरतिर्वसिष्ठश्च तक्षको नाग एव च ॥ ४९ ॥

मेनका सहजान्या च गन्धर्वौ च हृहाहुङ्गः ।

सुषैहनामा ग्रामस्थौ रथचित्तश्च तावुभौ ॥ ५० ॥

प्रोरुषेयो बधश्चैव यातुधाना वुदाहृतौ ।

एते वसन्ति वै सूर्य्ये मासयोः शुचिशुक्रयोः ॥ ५१ ॥

ततः सूर्य्ये पुनश्चान्या निवसन्तीह देवताः ।

इन्द्रश्चैव विवस्वाश्च अङ्गिरा भृगुरेव च ॥ ५२ ॥

एलापतस्तथा सर्पः शङ्खपालश्च तावुभौ ।

विष्णावसूत्रसेनी च वरुणश्च रथस्वनः ॥ ५३ ॥

प्रक्लोषा चैव विख्याता अनुक्लोषा च ते उभे ।

यातुधानास्तथा सर्पौ व्याघ्रश्चैव तु तावुभौ ॥ ५४ ॥

नभो नभस्वयोरेष गणो वसति भास्करम् ।

पर्य्यग्यश्चैव पूषा च भरद्वाजोऽथ गौतमः ॥ ५५ ॥

धनञ्जय इरावांश्च सुरभिः स परावसुः ।

धृताची चाप्सरः श्रेष्ठा विश्वाची चातिशोभना ॥ ५६ ॥

मेनजिञ्च सुषेणश्च सेनानोर्ग्रामणौश्च तौ ।

आपो वातश्च तावेतौ यातुधाना वुभौ स्मृता ॥ ५७ ॥

वसन्त्येते तु वै सूर्य्यं मास ऊर्ज इषे च ह ।

हैमन्तिकौ तु द्वौ मासौ वसन्ति च दिवाकरे ॥ ५८ ॥

अंशुर्भगश्च द्वावेतौ कश्यपश्च क्रतुः सह ।

भुजङ्गश्च महापद्मः सर्पः कर्कीटकस्तथा ॥ ५९ ॥

चित्तसेनश्च गन्धर्व ऊर्णायुश्चैव तावुभौ ।

उर्वशी पूर्वचित्तिश्च तथैवाप्सरसा वुभे ॥ ६० ॥

तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानोर्ग्रामणौश्च तौ ।

विद्युद्दिवाकरश्चोभौ यातुधाना वुदाहृता ॥ ६१ ॥

सहै चैव सहस्ये च वसन्त्येते दिवाकरे ।

ततः शैशिरयोश्चापि मासयोर्निवसन्ति वै ॥ ६२ ॥

त्वष्टाविष्णुर्जमदग्निर्विश्वामित्रस्तथैव च ।

काद्रवेयौ तथा नागौ कम्बलाश्वतरा वुभौ ॥ ६३ ॥

धृतराष्ट्रः स गन्धर्वः सूर्य्यवर्चास्तथैव च ।

तिलोत्तमाप्सरस्यैव देवी रश्मा मनीह्वरा ॥ ६४ ॥

रथजित् सत्यजिञ्चैव ग्रामण्यो लोकविश्रुतौ ।

ब्रह्मोपेतस्तथा रक्षो यज्ञोपेतश्च यः स्मृतः ॥ ६५ ॥

एते देवा वसन्त्यर्के द्वौ द्वौ मासौ क्रमेण तु ।

स्थानाभिमानिनो ह्येते गणा द्वादशसप्तकाः ॥ ६६ ॥

सूर्य्यमाप्याययन्त्येते तेजसा तेज उत्तमम् ।

ग्रथितैः स्त्रैर्वचीभिस्तु सुवन्ति मुनयो रविम् ॥ ६७ ॥

गन्धर्वाप्सरसश्चैव नृत्यगीयैरुपासते ।

ग्रामणी यच्चभूतानि कुर्वतेऽभीषु संग्रहम् ॥ ६८ ॥
 सर्पा वहन्ति वै सूर्यं यातुधानानुयान्ति वै ।
 बालखिल्या नयन्त्यस्तं परिवार्योदयाद्रविम् ॥ ६९ ॥
 एतेषामेव देवानां यथा तेजो यथा तपः ।
 यथायोगं यथा मन्त्रं यथाधर्मं यथाबलम् ॥ ७० ॥
 तथा तपत्यसौ सूर्यस्तेषामिद्वस्तु तेजसा ।
 इत्येते वै वसन्तीह हौ हौ मासौ दिवाकरे ॥ ७१ ॥
 ऋषयो देवगन्धर्वपन्नगाप्सरसाङ्गणाः ।
 ग्रामस्थश्च तथा यक्षा यातुधानाश्च सुख्यतः ॥ ७२ ॥
 एते तपन्ति वर्षन्ति भान्ति वान्ति सृजन्ति च ।
 भूतानामशुभं कर्म व्यपोहन्तीह कौर्त्तिताः ॥ ७३ ॥
 मानवानां शुभं ह्येते हरन्ति च दुरात्मनाम् ।
 दुरितं सुप्रचाराणां व्यपोहन्ति क्वचित् क्वचित् ॥ ७४ ॥
 विमाने च स्थिता दिव्ये कामगे वात रंहसि ।
 एतं सहैव सूर्येण भ्रमन्ति दिवसानुगाः ॥ ७५ ॥
 वर्षन्तश्च तपन्तश्च ह्लादयन्तश्च वै हिजाः ! ।
 गोपायन्तीह भूतानि सर्वाणि द्यामनुक्षयात् ॥ ७६ ॥
 स्थानाभिमानिना मेतत् स्थानं मन्वन्तरेषु वै ।
 अतीतानागतानां वै वर्त्तन्ते साम्प्रतञ्च ये ॥ ७७ ॥
 एते वसन्ति वै सूर्ये सप्तकास्ते चतुर्दश ।
 चतुर्दशमु सर्वेषु गणा मन्वन्तरेष्विह ॥ ७८ ॥
 मङ्गि पाहिस्तराञ्चैव यथावृत्तं यथाश्रुतम् ।
 कथितं मुनिशार्दूला ! देवदेवस्य धीमतः ॥ ७९ ॥
 एते देवा वसन्त्यर्के हौ हौ मासौ क्रमेण तु ।

स्थानाभिमानिनो ह्येते गणा द्वादशसप्तकाः ॥ ८० ॥

इत्येष एकचक्रेण सूर्यं सूर्यं रथेन तु ।

हरितैरक्षरैरश्वैः सर्पतेऽसौ दिवाकरः ॥ ८१ ॥

अहोरात्रं रथेनासावेकचक्रेण तु भ्रमन् ।

सप्तद्वीपसमुद्राङ्गां सप्तभिः सर्पते दिवि ॥ ८२ ॥

इति श्रीलैङ्गे सूर्यरथनिर्णयो नाम पञ्चपञ्चा-

शतमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

अथ षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

वीथ्याश्रयाणि चरति नक्षत्राणि निशाकरः ।

त्रिचक्रोभयतोऽश्वश्च विज्ञेयस्तस्य वै रथः ॥ १ ॥

शतारैश्च त्रिभिश्चक्रैर्युक्तः शुक्लैर्हयोत्तमैः ।

दशभिस्त्वक्कशैर्दिव्यैरसङ्गैस्तैर्मनोजवैः ॥ २ ॥

रथेनानेन देवैश्च पिष्टभिश्चैव गच्छति ।

सोमो ह्यम्बुमयैर्गोभिः शुक्लैः शुक्लगभस्तिमान् ॥ ३ ॥

क्रमते शुक्लपञ्चादौ भास्करात् परमा स्थितः ।

आपूर्यते परस्यान्तः सततं दिवसक्रमात् ॥ ४ ॥

देवैः पीतं क्षये सोममाप्याययति नित्यशः ।

पीतं पञ्चदशाङ्गन्तु रश्मिनैकेन भास्करः ॥ ५ ॥

आपूरयन् सुषुक्तेन भागं भागमनुक्रमात् ।

इत्येवा सूर्यवैर्येण चन्द्रस्याप्यायिता ननुः ॥ ६ ॥

स पौर्णमास्यां दृश्येत शुक्लः सम्पूर्णसङ्कलः ।

एवमाप्यायितं सोमं शुक्लपक्षे दिनक्रमात् ॥ ७ ॥

ततो द्वितीयाप्रभृतिबहुलस्य चतुर्दशीम् ।

पिबन्त्यम्बुमयं देवा मधु सौम्यं सुधामृतम् ॥ ८ ॥

मन्मृतं त्वर्धमाश्रितं मृतं मूर्ध्नि तेजसा ।

पानार्थममृतं सोमं पौर्णमास्यामुपासते ॥ ९ ॥

एकरात्रिं सुराः सर्वे पितृभिस्त्वृषिभिः सह ।

सोमस्य कृष्णपक्षादौ भास्कराभिमुखस्य च ॥ १० ॥

प्रचीयन्ते परस्यान्तः पोयमानाः कलाः क्रमात् ।

त्रयस्त्रिंशच्छताद्यैव त्रयस्त्रिंशत्तद्यैव च ॥ ११ ॥

त्रयस्त्रिंशत् सहस्राणि देवाः सोमं पिबन्ति वै ।

एवं दिनक्रमात् पीते विबुधैस्तु निशाकरे ॥ १२ ॥

पीत्वार्धमासं गच्छन्ति अमावास्यां सुरोत्तमाः ।

पितरश्चोपतिष्ठन्ति अमावास्यां निशाकरम् ॥ १३ ॥

ततः पञ्चदशे भारी किञ्चिच्छिष्टे कलात्मके ।

अपराह्णे पितृगणा जघन्यं पर्युपासते ॥ १४ ॥

पिबन्ति द्विकलं कालं शिष्टा तस्य कला तु या ।

निसृतं तदमावास्यां गभस्तिभ्यः स्वधामृतम् ॥ १५ ॥

मासहस्तिमवाप्याग्रां पीत्वा गच्छन्ति तेऽमृतम् ।

पितृभिः पोयमानस्य पञ्चदश्यां कला तु या ॥ १६ ॥

यावत्तु क्षीयते तस्य भागः पञ्चदशस्तु सः ।

अमावास्यां ततस्तस्या अक्षरा पूर्यते पुनः ॥ १७ ॥

उद्दिश्यो वै पक्षादौ षोडश्यां शशितः कृतो ।

एवं सूर्यनिमित्तैषा पद्महृदिर्निशाकरे ॥ १८ ॥

इति श्रीलैङ्गे सोमवर्णनं नाम मृदुपञ्चा-

शतमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

अथ सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अष्टभिश्च हयैर्युक्तः सोमपुत्रश्च वै रथः ।

वारितेजोमयश्चाथ पिशङ्गश्चैव शोभनैः ॥ १ ॥

दशभिश्चाक्षयैरश्वैर्नानावर्णै रथः स्मृतः ।

शक्रस्य क्षामयैर्युक्तो दैत्याचार्यस्य धीमतः ॥ २ ॥

अष्टाश्वश्चाथ भौमस्य रथो हेमः सुशोभनः ।

जीवस्य हेमश्चाष्टाश्वो मन्दस्यायस निर्मितः ॥ ३ ॥

रथ आपोमयैरश्वैर्दशभिस्तु सितेतरैः ।

स्वर्भानीर्भास्करारेण तथा चाष्टहयः स्मृतः ॥ ४ ॥

सर्वे भ्रूव निबद्धा वै ग्रहास्तौ वातरश्मिभिः ।

एतेन आस्यमाणश्च यथायोगं व्रजन्ति वै ॥ ५ ॥

यावन्त्यस्यैव ताराश्च तावन्त्यस्यैव रश्मयः ।

सर्वे भ्रूव निबद्धाश्च भ्रमन्तो आस्ययन्ति तम् ॥ ६ ॥

अस्मात्तच्चक्रवद् यान्ति वातचक्रेरितानि तु ।

यस्माद्ब्रह्मणि ज्योतीर्षि प्रवहन्तेन सः स्मृतः ॥ ७ ॥

नक्षत्रसूर्याश्च तन्ना ग्रहतारागणैः सह ।

उन्मुखाभिमुखौः सर्वे चक्रभूताः क्षिता दिवि ॥ ८ ॥

ध्रुवेणाधिष्ठिताश्चैव भ्रुवमेव प्रदक्षिणम् ।
 प्रयान्ति चेत्तरं द्रष्टुं भौमीभूतं भ्रुवं दिवि ॥ ८ ॥
 नवयोजनसाहस्रो विष्कम्भः सवितुः स्मृतः ॥
 त्रिगुणस्तस्य विस्तारो मण्डलस्य प्रमाणतः ॥ १० ॥
 द्विगुणः सूर्यं विस्ताराद्विस्तारः शशिनः स्मृतः ।
 तुल्यस्तयोस्तु स्वर्भानुर्भूत्वाधस्तात् प्रसर्पति ॥ ११ ॥
 उद्धृत्य पृथिवी छायां निर्मितां मण्डलाकृतिम् ।
 स्वर्भानोस्तु बृहत् स्थानं तृतीयं यत्तमोमयम् ॥ १२ ॥
 चन्द्रस्य षोडशो भागो भार्गवस्य विधीयते ।
 विष्कम्भाश्मण्डलाश्चैव योजनाच्च प्रमाणतः ॥ १३ ॥
 भार्गवात् पादहीनस्तु विज्ञेयो वै बृहस्पतिः ।
 पादहीनो वक्रसोरो तथायामप्रमाणतः ॥ १४ ॥
 विस्ताराश्मण्डलाश्चैव पादहीनस्तयोर्बुधः ।
 तारा नक्षत्ररूपाणि वपुष्मन्तीह यानि वै ॥ १५ ॥
 बुधेन तानि तुल्यानि विस्ताराश्मण्डलादपि ।
 प्रायश्चन्द्रयोगीनि विद्या दृष्ट्वाणि तत्त्ववित् ॥ १६ ॥
 तारानक्षत्ररूपाणि ह्योनानि तु परस्परम् ।
 यतानि पञ्चचत्वारि त्रीणि हे चैव योजने ॥ १७ ॥
 सर्वोपरि निक्षुष्टानि तारका मण्डलानि तु ।
 योजनद्वयमात्राणि तेभ्यो ब्रह्मं न विद्यते ॥ १८ ॥
 उपरिष्टाक्षयस्तेषां ग्रहा ये दूरसर्पिणः ।
 सौरोऽङ्गिराश्च वक्रश्च ज्ञेया मन्दविचारिणः ॥ १९ ॥
 तेभ्योऽधस्तात् पत्वारः पुनरन्ये महाग्रहाः ।
 सूर्यः सोमो बुधश्चैव भार्गवश्चैव शीघ्रगाः ॥ २० ॥

तावन्यस्तारकाः कोट्यो यावन्तृक्षाणि सर्वशः ।

ध्रुवात्तु नियमाक्षैषामृक्षमार्गं व्यवस्थितिः ॥ २१ ॥

सप्तम्विष्वैव सूर्यस्य नौचोच्चत्वमनुक्रमात् ।

उत्तरायणमार्गस्थो यदा पर्वसु चन्द्रमाः ॥ २२ ॥

उच्चत्वाद् दृश्यते शीघ्रं नातिव्यक्तेर्गभस्तिभिः ।

तदा दक्षिणमार्गस्थो नौचां वीथीमुपाश्रितः ॥ २३ ॥

भूमिरिच्छादृतः सूर्यः पौर्णिमावास्थयोस्तदा ।

ददृशे च यथाकालं शीघ्रमस्तमुपैति च ॥ २४ ॥

तस्मादुत्तरमार्गस्थो ह्यमावास्यां निशाकरः ।

ददृशे दक्षिणे मार्गे नियमाद् दृश्यते न च ॥ २५ ॥

ज्योतिषां गतियोगेन सूर्यस्य तमसादृतः ।

समानकालास्तमयौ विधुवत्सु समोदयौ ॥ २६ ॥

उत्तरासु च वीथीषु व्यन्तरास्तमनोदयौ ।

पौर्णिमावास्थयोर्ज्ञेयौ ज्योतिषक्रानुवर्तिनौ ॥ २७ ॥

दक्षिणायनमार्गस्थो यदा चरति रश्मिमान् ।

ग्रहाणाञ्चैव सर्वेषां सूर्योऽधस्तात् प्रसर्पति ॥ २८ ॥

विस्तीर्णं मण्डलं कृत्वा तस्योर्ध्वं चरते शशी ।

नक्षत्रमण्डलं कृत्वा सोमादूर्ध्वं प्रसर्पति ॥ २९ ॥

नक्षत्रेभ्यो बुधस्योर्ध्वं बुधादूर्ध्वं न्तु भार्गवः ।

वक्रस्तु भार्गवादूर्ध्वं वक्रादूर्ध्वं बृहस्पतिः ॥ ३० ॥

तस्माच्छनैश्चरस्योर्ध्वं तस्मात् सप्तर्षिमण्डलम् ।

ऋषीणाञ्चैव सप्तानां ध्रुवस्योर्ध्वं व्यवस्थितिः ॥ ३१ ॥

तं विष्णुर्लोकं परमं ज्ञात्वा मुच्येत किंलिङ्घात् ।

द्विगुणेषु सहस्रेषु योजनानां शतेषु च ॥ ३२ ॥

ग्रहनक्षत्रतारासु उपरिष्ठाद् यथाक्रमम् ।
 ग्रहाश्च चन्द्रसूर्यौ च युतौ दिव्येन तेजसा ॥ ३३ ॥
 नित्यमृचेषु युज्यन्ते गच्छन्तोऽहर्निशं क्रमात् ।
 ग्रहनक्षत्रसूर्यास्ते नीचीषु ऋजुसंस्थिताः ॥ ३४ ॥
 समागमे च भेदे च पश्यन्ति युगपत् प्रजाः ।
 ऋतवः षट् स्मृताः सर्वे समागच्छन्ति पञ्चधा ॥ ३५ ॥
 परस्मरा स्थिता ह्येते युज्यन्ते च परस्परम् ।
 असङ्करेण विज्ञेयस्तेषां योगस्तु वै बुधैः ॥ ३६ ॥
 एवं संचिप्य कथितं ग्रहाणां गमनं द्विजाः ।।
 भास्करप्रमुखानाञ्च यथा दृष्टं यथा श्रुतम् ॥ ३७ ॥
 ग्रहाधिपत्ये भगवान् ब्रह्मणा पद्मयोनिना ।
 अभिषिक्तः सहस्रांशुः रुद्रेण तु यथा गुहः ॥ ३८ ॥
 तस्माद् ग्रहाचरणा कार्या अग्नी चोद्यं यथाविधि ।
 आदित्यग्रहपीडायां सद्भिः कार्यार्थसिद्धये ॥ ३९ ॥
 इति श्रीलक्ष्मि ज्योतिषक्रे ग्रहचारकथनं नाम
 सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

अथ अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

कथयिष्ये ॥

अभ्यविष्टत् कथं ब्रह्मा चाधिपत्ये प्रजापतिः ।
 देवदैत्यमुखान् सर्वान् सर्वाङ्गा वद साम्प्रतम् ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

ग्रहाधिपत्ये भगवानभ्यषिञ्चद्दिवाकरम् ।

ऋक्षाणामोषधीनाञ्च सोमं ब्रह्मा प्रजापतिः ॥ २ ॥

अपाञ्च वरुणं देवं धनानां यक्षपुङ्गवम् ।

आदित्यानां तथा विष्णुं वसूनां पावकं तथा ॥ ३ ॥

प्रजापतीनां दक्षश्च मरुतां शक्रमेव च ।

दैत्यानां दानवानाञ्च प्रज्ञादं दैत्यपुङ्गवम् ॥ ४ ॥

धर्मं पितृणामधिपं निर्ऋतिं पिशिताशिनाम् ।

रुद्रं पशूनां भूतानां नन्दिनां गणनायकम् ॥ ५ ॥

वीराणां वीरभद्रश्च पिशाचानां भयङ्करम् ।

मातृणाञ्चैव चासुण्डां सर्वदेवनमस्कृताम् ॥ ६ ॥

रुद्राणां देवदेवेशं नीललोहितमीश्वरम् ।

विघ्नानां व्योमजं देवं गजास्यन्तु विनायकम् ॥ ७ ॥

स्त्रीणां देवीसुमादेवीं वचसां च सरस्वतीम् ।

विष्णुं मायाविनाञ्चैव स्वात्मानं जगतां तथा ॥ ८ ॥

हिमवन्तं गिरीणान्तु नदीनाञ्चैव जाङ्गवीम् ।

समुद्राणाञ्च सर्वेषामधिपं पयसां निधिम् ॥ ९ ॥

तृक्षाणाञ्चैव चाश्वत्थं प्लक्षश्च प्रपितामहः ॥ १० ॥

गन्धर्वविद्याधरकिन्नराणामीशं पुनस्त्रिचरयश्चकार ।

नागाधिपं वासुकिमुग्रवीर्यं सर्पाधिपं तक्षकमुग्रवीर्यम्

दिग्वारणानामधिपश्चकार गजेन्द्रमैरावतमुग्रवीर्यम् ।

सुपर्णमीशं पततामथाश्वराजानमुच्चैःश्रवसश्चकार ॥ १२ ॥

सिंहं सृगाणां वृषभं गवाञ्च सृगाधिपानां शरभश्चकार

सेनाधिपानां गुह्यमप्रमेयं श्रुतिस्मृतोनां लज्जुलौघमीशम् ।

अभ्यषिञ्चत् सुधर्माणं तथा शङ्खपदं दिशाम् ।
 केतुमन्तं क्रमेणैव हेमरोमाणमेव च ॥ १४ ॥
 पृथिव्यां पृथुमीशानं सर्वेषान्तु महेश्वरम् ।
 चतुर्मूर्तिषु सर्वज्ञं शङ्करं तृषभध्वजम् ॥ १५ ॥
 प्रसादाद्भगवांश्छन्धीषाभ्यषिञ्चद् यथाक्रमम् ।
 पुराभिषिच्य पुण्यात्मा रराज भुवनेश्वरः ॥ १६ ॥
 एतद्दो विस्तरेणैव कथितं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 अभिषिक्तास्ततस्त्वेते विशिष्टा विश्वयोनिना ॥ १७ ॥
 इति श्रीलैङ्गे सूर्याद्यभिषेककथनं नामाष्टपञ्चा-
 शत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

—

अथ एकोनषष्टितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा तु मुनयः पुनस्तं संशयान्विताः ।
 पप्रच्छुत्तरं भूयस्तदा ते रोमहर्षणम् ॥ १ ॥
 ऋषय ऊचुः ।
 यदेतदुक्तं भवता सूतेह वदतां वर ! ।
 एतद्विस्तरतो ब्रूहि ज्योतिषाञ्च विनिर्णयम् ॥ २ ॥
 श्रुत्वा तु वचनं तेषां तदा सूतः समाहितः ।
 उवाच परमं वाक्यं तेषां संशयनिर्णये ॥ ३ ॥
 अस्मिन्नर्थे महाप्राज्ञैर्यदुक्तं शान्तबुद्धिभिः ।
 एतद्गोऽहं प्रवक्ष्यामि सूर्य्यचन्द्रमसोर्गतिम् ॥ ४ ॥

यथा देवगृहाणीह सूर्य्यचन्द्रादयो ग्रहाः ।

अतःपरन्तु त्रिविधमग्नेर्वक्ष्ये समुद्भवम् ॥ ५ ॥

दिव्यस्य भौतिकस्याग्ने रथोऽग्नेः पार्थिवस्य च ।

व्युष्टायान्तु रजन्याश्च ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ ६ ॥

अव्याकृतमिदं त्वासीन्नैशेन तमसावृतम् ।

चतुर्भागावशिष्टेऽस्मिन् लोके नष्टे विशेषतः ॥ ७ ॥

स्वयम्भूर्भगवांस्तत्र लोकसर्वार्थसाधकः ।

खद्योतवत् सव्यचरदाविर्भावचिकीर्षया ॥ ८ ॥

सोऽग्निं सृष्ट्वाऽथ लोकादौ पृथिवौजस्तसंश्रितः ।

संहृत्य तत्प्रकाशार्थं त्रिधा व्यभजदीश्वरः ॥ ९ ॥

पवनो यस्तु लोकेऽस्मिन् पार्थिवो वद्विरुच्यते ।

यथासौ तपते सूर्य्ये शुचिरग्निस्तु सः स्मृतः ॥ १० ॥

वैद्युतोऽजस्तु विज्ञेयस्तेषां वक्ष्ये तु लक्षणम् ।

वैद्युतो जाठरः सौरो वारिगर्भास्त्रयोऽग्नयः ॥ ११ ॥

तस्मादापः पिबन् सूर्य्यो गोभिर्दीप्यत्यसौ विभुः ।

जले चाजः समाविष्टो नाद्भिरग्निः प्रशाम्यति ॥ १२ ॥

मानवानाश्च कुक्षिस्थो नाद्भिः शाम्यति पावकः ।

अर्चिषान् पवनः सोऽग्निर्निष्प्रभो जाठरः स्मृतः ॥ १३ ॥

यथायं मण्डली शुक्लो निरुष्णा सम्यजायते ।

प्रभा सौरी तु पादेन ह्यस्तं याते दिवाकरे ॥ १४ ॥

अग्निमाविशते रात्रौ तस्माद् दूरात् प्रकाशते ।

उद्यन्तश्च पुनः सूर्य्यमौष्ण्यमग्नेः समाविशेत् ॥ १५ ॥

पादेन पार्थिवस्याग्ने स्तस्मादग्निस्तपत्यसौ ।

प्रकाशोष्णस्वरूपे च सौराग्ने ये तु तेजसौ ॥ १६ ॥

इति वर्णाः समाख्याता मया सूर्यसमुद्भवाः ॥ ४० ॥
 ओषधीषु बलं धत्ते स्वधया च पिष्टव्वपि ।
 सूर्योऽमरेष्वप्यमृतं त्रयं त्रिषु नियच्छति ॥ ४१ ॥
 एवं रश्मिसहस्रं तत् सौरं लोकार्थसाधकम् ।
 भिद्यते लोकमासाद्य जलशीतोष्णानिःस्त्रवम् ॥ ४२ ॥
 इत्येतन्मण्डलं शुक्लं भास्करं सूर्यसञ्चितम् ।
 नक्षत्रग्रहसोमानां प्रतिष्ठा योनिरेव च ॥ ४३ ॥
 चन्द्रऋक्षग्रहाः सर्वे विज्ञेयाः सूर्यसम्भवाः ।
 नक्षत्राधिपतिः सोमो नयनं वाममौशितुः ॥ ४४ ॥
 नयनञ्चैव मोक्षस्य दक्षिणं भास्करः स्वयम् ।
 तेषां जनानां लोकेऽस्मिन्नयनं नयते यतः ॥ ४५ ॥
 इति श्रीलैङ्गे सूर्यरश्मिस्वरूपकथनं नाम एकोन-

षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

अथ षष्ठितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

शेषाः पञ्चग्रहा ज्ञेया ईश्वराः कामचारिणः ।
 पठ्यते चाग्निरादित्य उदकं चन्द्रमाः स्मृतः ॥ १ ॥
 शेषाणां प्रकृतिं सम्यग् वक्ष्यमाणां निबोधत ।
 सुरसेनापतिः स्कन्दः पठ्यतेऽङ्गारकां ग्रहः ॥ २ ॥
 नारायणं बुधं ब्राह्मदेवं ज्ञानविदो जनाः ।
 सर्वलोकप्रभुः साक्षाद् यमी लोकप्रभुः स्वयम् ॥ ३ ॥

महाग्रहो द्विजयेष्ठा ! मन्दगामी शनैश्चरः ।
 देवासुरगुरु द्वौ तु भानुमन्तौ महाग्रहौ ॥ ४ ॥
 प्रजापतिसुतावृक्षौ ततः शुक्रहृहस्यतौ ।
 आदित्यमूलमखिलं त्रैलोक्यं नात्र संशयः ॥ ५ ॥
 भवत्यस्माज्जगत् कृत्स्नं मदेवासुरमानुषम् ।
 रुद्रेन्द्रोपेन्द्रचन्द्राणां विप्रेन्द्राग्निदिवौकसाम् ॥ ६ ॥
 द्युतिर्द्युतिमतां कृत्स्नं यत्तेजः सार्वलौकिकम् ।
 सर्वात्मा सर्वलोकेशो महादेवः प्रजापतिः ॥ ७ ॥
 सूर्य एव त्रिलोकेशो मूलं परमदैवतम् ।
 ततः सञ्जायते सर्वं तत्रैव प्रविलीयते ॥ ८ ॥
 भावाभावो हि लोकानामादित्याग्निःसृतौ पुरा ।
 अविज्ञेयो ग्रहो विषा ! दीप्तिमान् सुप्रभो रविः ॥ ९ ॥
 अत्र गच्छन्ति निधनं जायन्ते च पुनः पुनः ।
 जणा मुहूर्तां दिवसा निशाः पक्षाश्च कृत्स्नशः ॥ १० ॥
 मासाः संवत्सराश्चैवं ऋतवोऽथ युगानि च ।
 तदादित्यादृते श्लेषा कालसंख्या न विद्यते ॥ ११ ॥
 कालादृते न नियमो न दीक्षा नाङ्गिकक्रमः ।
 ऋतूनाञ्च विभागश्च पुष्पं मूलं फलं कुतः ॥ १२ ॥
 कुतः शस्यविनिष्पत्तिस्तृणौषधिगणीऽपि च ।
 अभाषो व्यवहाराणां जन्तूनां दिवि चेह च ॥ १३ ॥
 जगत्प्रतापममृते भास्करं रुद्ररूपिणम् ।
 स एष कालश्चाग्निश्च द्वादशात्मा प्रजापतिः ॥ १४ ॥
 तपत्येष द्विजयेष्ठास्त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
 स एष तेजसां राशिः समस्तः सार्वलौकिकः ॥ १५ ॥

परस्परानुप्रवेशादाप्यायेते परस्परम् ।

उत्तरे चैव भूम्यर्धे तथा अग्निश्च दक्षिणे ॥ १७ ॥

उत्तिष्ठति पुनः सूर्यः पुनर्वै प्रविशत्यपः ।

तस्मात्तस्मा भवन्त्यापो दिवारातिप्रवेशनात् ॥ १८ ॥

अस्तं याति पुनः सूर्यो अहर्वै प्रविशत्यपः ।

तस्मादक्तं पुनः शक्ता आपो दृश्यन्ति भास्वराः ॥ १९ ॥

एतन् क्रमयोगेन भूम्यर्धे दक्षिणोत्तरे ।

उदयास्तमने नित्यमहोरात्रं विशत्यपः ॥ २० ॥

यथासौ तपते सूर्यः पिबन्नभो गभस्तिभिः ।

पार्थिवान्निविमिश्रोऽसौ दिव्यः शुचिरिति स्मृतः ॥ २१ ॥

सहस्रपादसौ वज्रिर्दत्तकुम्भनिभः स्मृतः ।

आदत्ते स तु नाड्योनां सहस्रेण समन्ततः ॥ २२ ॥

नादेयोश्चैव सामुद्रौः कूपाश्चैव तथा घनाः ।

स्थावरा जङ्गमाश्चैव वापो कुल्यादिका अपः ॥ २३ ॥

तस्य रश्मिसहस्रं तच्छीतवर्षीण्यनिःस्रवम् ।

तामाश्रतुःशता नाड्यो वर्षन्ते चित्रमूर्त्तयः ॥ २४ ॥

भजनाश्चैव मात्स्या केतनाः पतनास्तथा ।

अमृतानामतः सर्वा रश्मयो वृष्टिसर्जनाः ॥ २५ ॥

हिमोदहाश्च ता नाड्यो रश्मयस्त्रिशताः पुनः ।

रेशा मेघाश्च वात्स्याश्च ह्यादिन्यो हिमसर्जनाः ॥ २६ ॥

चन्द्रभा नामतः सर्वाः पीताभाश्च गभस्तयः ।

शक्ताश्च ककुभाश्चैव गावो विश्वभृतस्तथा ॥ २७ ॥

शक्तास्ता नामतः सर्वास्त्रिशतीर्वर्मसर्जनाः ।

सोमो विभस्ति ताभिस्तु मनुष्यपितृदेवताः ॥ २८ ॥

मनुष्यानोषधेनेह स्वधया च पितृनपि ।

अमृतेन सुरान् सर्वांस्तिसृभिस्तर्पयत्यसौ ॥ २८ ॥

वसन्ते चैव ग्रीष्मे च शरतैः स तपते त्रिभिः ।

वर्षास्वथो शरदि च चतुर्भिः सम्प्रवर्षति ॥ २९ ॥

हेमन्ते शिशिरे चैव हिममुत्सृजते त्रिभिः ।

इन्द्रो धाता भगः पूषा मित्रोऽथ वरुणोऽर्यमा ॥ ३० ॥

अंशुर्विवस्वांस्त्वष्टा च पर्जन्यो विष्णुरेव च ।

वरुणो माघमासे तु सूर्य एव तु फाल्गुने ॥ ३१ ॥

चैत्रे मासि भवेदंशुर्धाता वैशाखतापनः ।

ज्येष्ठे मासि भवेदिन्द्र आषाढे चार्यमा रविः ॥ ३२ ॥

विवस्वान् आश्वि मासि प्रौष्ठपादे भगः स्मृतः ।

पर्जन्योऽश्वयुजे मासि त्वष्टा वै कार्तिके रविः ॥ ३३ ॥

मार्गशीर्षे भवेन्मित्रः पौषे विष्णुः सनातनः ।

पञ्चरश्मिसहस्राणि वरुणस्यार्ककर्मणि ॥ ३४ ॥

श्रीमद्विमनगजामानससरोजविहारकर्त्रे नमः ॥

षड्भिः सहस्रैः पूषा तु देवोऽंशुः सप्तभिस्तथा ।

धाताष्टभिः सहस्रैस्तु नवभिस्तु शतक्रतुः ॥ ३५ ॥

विवस्वान् दशभिर्याति यालिकादशभिर्भगः ।

सप्तभिस्तपते मित्रस्त्वष्टा चैवाष्टभिः स्मृतः ॥ ३६ ॥

अर्यमा दशभिर्याति पर्जन्यो नवभिस्तथा ।

षड्भौरश्मिसहस्रैस्तु विष्णुस्तपति मेदिनीम् ॥ ३७ ॥

वसन्ते कपिलः सूर्यो ग्रीष्मे काञ्चनसप्रभः ।

श्वेतो वर्षासु वर्णेन पाण्डुः शरदि भास्करः ॥ ३८ ॥

हेमन्ते ताम्रवर्णस्तु शिशिरे लोहितो रविः ।

उत्तमं मार्गमास्थाय रात्र्यहोभिरिदं जगत् ।
 पार्श्वतोर्ध्वमधश्चैव तापयत्येष सर्वशः ॥ १६ ॥
 यथा प्रभाकरो दीपो गृहमध्ये ऽवलम्बितः ।
 पार्श्वतोर्ध्वमधश्चैव तमो नाशयते समम् ॥ १७ ॥
 तद्वत् सहस्रकिरणो ग्रहराजो जगत् प्रभुः ।
 सूर्यो गोभिर्जगत्सर्वमादीपयति सर्वतः ॥ १८ ॥
 रवेरश्मिसहस्रं यत् प्राङ्मया समुदाहृतम् ।
 तेषां श्रेष्ठाः पुनः सप्तरश्मयो ग्रहयोनयः ॥ १९ ॥
 सुषुम्नो हरिकेशश्च विश्वकर्मा तथैव च ।
 विश्वव्यचाः पुनश्चाद्यः सप्तद्वय ततः परः ॥ २० ॥
 सर्वावसुः पुनश्चान्यः स्वराडन्यः प्रकीर्तितः ।
 सुषुम्नः सूर्यरश्मिस्तु दक्षिणां राशिमैधयत् ॥ २१ ॥
 न्यगूर्ध्वाधः प्रचारोऽस्य सुषुम्नः परिकीर्तितः ।
 हरिकेशः पुरस्ताद् यो ऋचयोनिः प्रकीर्त्यते ॥ २२ ॥
 दक्षिणे विश्वकर्मा च रश्मिर्वर्धयते बुधम् ।
 विश्वव्यचास्तु यः पश्चाच्छक्रयोनिः स्मृतो बुधैः ॥ २३ ॥
 सप्तद्वय तु यो रश्मिः स योनिर्लोहितस्य तु ।
 षष्ठः सर्वावसूरश्मिः स योनिस्तु बृहस्पतेः ॥ २४ ॥
 शनैस्वरं पुनश्चापि रश्मिराप्यायते स्वराट् ।
 एवं सूर्यं प्रभावेण नक्षत्रग्रहतारकाः ॥ २५ ॥
 दृश्यन्ते दिवि ताः सर्वाः विश्वेदेदं पुनर्जगत् ।
 न चोयन्ते यतस्तानि तस्मान्नक्षत्रता स्मृता ॥ २६ ॥
 इति श्रीलक्ष्मि षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

अथ एकषष्टितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

क्षेत्राण्येतानि सर्वाणि आतपन्ति गर्भस्तिभिः ।
तेषां क्षेत्राण्यथादत्ते सूर्यो नक्षत्रतारकाः ॥ १ ॥
चौर्णेन सुकृतेनेह सुकृतान्ते ग्रहाश्रयाः ।
तारणात्तारका ह्येताः शुक्लत्वाच्चैव तारकाः ॥ २ ॥
दिव्यानां पार्थिवानाञ्च नैशानाञ्चैव सर्वशः ।
आदानाभित्यमादित्यस्तेजसां तमसामपि ॥ ३ ॥
सवने स्यन्दनेऽर्थे च धातुरेष विभाव्यते ।
सवनान्तेजसोऽपाञ्च तेनासौ सविता मतः ॥ ४ ॥
बहुलश्चन्द्र इत्येष द्वादने धातुरुच्यते ।
शुक्लत्वे चामृतत्वे च शीतत्वे च विभाव्यते ॥ ५ ॥
सूर्याचन्द्रमसोर्दिव्ये मण्डले भास्करे खगे ।
जलतेजीमये शुक्ले वृत्तकुम्भनिभे शुभे ॥ ६ ॥
घनतोयात्मकं तत्र मण्डलं शशिनः स्मृतम् ।
घनतेजीमयं शुक्लं मण्डलं भास्करस्य तु ॥ ७ ॥
वसन्ति सर्वदेवाश्च स्थानान्येतानि सर्वशः ।
मन्वन्तरेषु सर्वेषु ऋतसूर्यग्रहाश्रयाः ॥ ८ ॥
तेन ग्रहा गृहाण्येव तदास्यास्ते भवन्ति च ।
सौरं सूर्यो विग्रहं स्थानं सौम्यं सोमस्तथैव च ॥ ९ ॥
शुक्रं शुक्रो विग्रहं स्थानं षोडशार्चिः प्रतापवान् ।
वृहद् वृहस्पतिश्चैव लोहितश्चैव लोहितम् ॥ १० ॥

शनैश्चरं तथास्थानं देवस्यापि शनैश्चरः ।
 ब्रीधं बुधस्तु स्वर्भानुः स्वर्भानुस्थानमाश्रितः ॥ ११ ॥
 नक्षत्राणि च सर्वाणि नक्षत्राणि विशन्ति च ।
 गृहाण्येतानि सर्वाणि ज्योतींषि सुकृतात्मनाम् ॥ १२ ॥
 कल्पादौ सम्प्रवृत्तानि निर्मितानि स्वयम्भुवा ।
 स्थानान्येतानि तिष्ठन्ति यावदाभूतसंग्रवम् ॥ १३ ॥
 मन्वन्तरेषु सर्वेषु देवस्थानानि तानि वै ।
 अभिमानिनोऽवतिष्ठन्ते देवस्थानं पुनः पुनः ॥ १४ ॥
 ऋतीतैस्तु सहैतानि भाव्याभाव्यैः सुरैः सह ।
 वर्त्तन्ते वर्त्तमानैश्च स्थानिभिस्तैः सुरैः सह ॥ १५ ॥
 अस्मिन् मन्वन्तरे चैव गृहा वैमानिकाः स्मृताः ।
 विवस्त्रानदितेः पुत्रः सूर्यो वैवस्वतेऽन्तरे ॥ १६ ॥
 द्युतिमान् ऋषिपुत्रस्तु सोमो देवो वसुः स्मृतः ।
 शुक्रो देवस्तु विज्ञेयो भार्गवोऽसुरयाजकः ॥ १७ ॥
 वृहत्तेजाः स्मृतो देवो देवाचार्योऽङ्गिरासुतः ।
 बुधो मनोहरश्चैव ऋषिपुत्रस्तु स स्मृतः ॥ १८ ॥
 शनैश्चरो विरूपस्तु संज्ञापुत्रो विवस्वतः ।
 अग्निर्विकेश्यां जज्ञे तु युवासौ लोहितार्चिषः ॥ १९ ॥
 नक्षत्र ऋक्षनामिन्यो दाक्षायण्यस्तु ताः स्मृताः ।
 स्वर्भानुः सिंहिकापुत्रो भूतसन्तापनोऽसुरः ॥ २० ॥
 सोमर्चयहसूर्येषु कौर्त्तितास्वभिमानिनः ।
 स्थानान्येतान्यथोक्तानि स्थानिन्यश्चैव देवताः ॥ २१ ॥
 सौरमग्निमयं स्थानं सहस्रांशोर्विवस्वतः ।
 हिमांशोस्तु स्मृतं स्थानमग्नयं शुकमेव च ॥ २२ ॥

आप्यं श्यामं मनोज्ञञ्च बुधरश्मिगृहं स्मृतम् ।
 शुक्लस्याप्यश्वयं शुक्लं पदं षोडशरश्मिवत् ॥ २३ ॥
 नवरश्मि तु भीमस्य लोहितं स्थानमुत्तमम् ।
 हरिद्राभं वृहत्त्रापि षोडशार्धं बृहत्स्यतेः ॥ २४ ॥
 अष्टरश्मिगृहञ्चापि प्रोक्तं कृष्णं शनैश्चरे ।
 स्वर्भानोस्तामसं स्थानं भूतसत्तापनालयम् ॥ २५ ॥
 विज्ञेयास्तारकाः सर्वास्त्वृषयस्त्वेकरश्मयः ।
 आश्रयाः पुण्यकीर्त्तिनां शुक्लाश्चापि स्ववर्णतः ॥ २६ ॥
 घनतोयात्मिका ज्ञेयाः कल्पादावेव निर्मिताः ।
 आदित्यरश्मिसंयोगात् सम्यक्काशात्मिकाः स्मृताः ॥ २७ ॥
 नवयोजनसाहस्रो विष्कम्भः सवितुः स्मृतः ।
 त्रिगुणस्तस्य विस्तारो मण्डलस्य प्रमाणतः ॥ २८ ॥
 द्विगुणः सूर्यविस्ताराद्विस्तारः शशिनः स्मृतः ।
 तुल्यस्तयोस्तु स्वर्भानुभूर्त्वाधस्तात् प्रसर्पति ॥ २९ ॥
 उद्धृत्य पृथिवीच्छायां निर्मितां मण्डलाकृतिम् ।
 स्वर्भानोस्तु बृहत् स्थानं तृतीयं यत्तमोमयम् ॥ ३० ॥
 आदित्यास्तच्च निष्क्रम्य समं गच्छति पर्वसु ।
 आदित्यमेति सोमाञ्च पुनः सौरेषु पर्वसु ॥ ३१ ॥
 स्वर्भानुं नुदते यस्मात्तस्मात् स्वर्भानुवर्धते ।
 चन्द्रस्य षोडशो भागो भार्गवस्य विधीयते ॥ ३२ ॥
 विष्कम्भाभ्यण्डलाच्चैव योजनायात् प्रमाणतः ।
 भार्गवात् पादहीनस्तु विज्ञेयो वै बृहत्कृतिः ॥ ३३ ॥
 बृहत्स्यतेः पादहीनौ वक्रसौरी उभौ स्मृताः ।
 विस्ताराभ्यण्डलाच्चैव पादहीनस्तयोर्बुधः ॥ ३४ ॥

तारानक्षत्ररूपाणि वपुषस्तीह यानि वै ।
 बुधेन तानि तुल्यानि विस्ताराम्ण्डलाश्च वै ॥ ३५ ॥
 प्रायशश्चन्द्रयोगीनि विद्यादृक्षाणि तत्त्ववित् ।
 तारानक्षत्ररूपाणि हीनानि तु परस्परम् ॥ ३६ ॥
 शतानि पञ्च चत्वारि त्रीणि द्वे चैव योजने ।
 सर्वोपरि निष्कृष्टानि तारका मण्डलानि तु ॥ ३७ ॥
 योजनान्यर्धमात्राणि तेभ्यो ह्रस्वं न विद्यते ।
 उपरिष्ठाक्षयस्तेषां ग्रहास्ते दूरसर्पिणः ॥ ३८ ॥
 सौरोऽङ्गिराश्च वक्रश्च ज्ञेया मन्दविचारिणः ।
 पूर्वमेव समाख्याता गतिस्तेषां यथाक्रमम् ॥ ३९ ॥
 एतेष्वेव ग्रहाः सर्वे नक्षत्रेषु समुत्थिताः ।
 विवस्वानदितेः पुत्रः सूर्यो वै मुनिसत्तमाः ! ॥ ४० ॥
 विशाखासु समुत्पन्नो ग्रहाणां प्रथमो ग्रहः ।
 त्विषिमान् धर्मपुत्रस्तु सोमो देवो वसुस्तु सः ॥ ४१ ॥
 शीतरश्मिः समुत्पन्नः कृत्तिकासु निशाकरः ।
 षोडशार्चिर्भृगोः पुत्रः शक्रः सूर्यादनन्तरम् ॥ ४२ ॥
 ताराग्रहाणां प्रवरस्तिष्ये क्षेत्रे समुत्थितः ।
 ग्रहश्चाङ्गिरसः पुत्रो द्वादशार्चिर्हृदस्पतिः ॥ ४३ ॥
 फाल्गुनीषु समुत्पन्नः पूर्वाख्यासु जगद्गुरुः ।
 नवार्चिर्लोहिताङ्गश्च प्रजापतिस्ततो ग्रहः ॥ ४४ ॥
 आषाढास्त्रिह पूर्वासु समुत्पन्न इति स्मृतः ।
 रेवतीष्वेव सप्तार्चिः स्थाने सौरिः शनैश्चरः ॥ ४५ ॥
 सौम्यो बुधो धनिष्ठासु पञ्चाभिर्बुधितो ग्रहः ।
 तमोमयो मृत्युस्ततः प्रजापयकरः शिखी ॥ ४६ ॥

आस्त्रिषासु समुत्पन्नः सर्वहारी महाग्रहः ।
 तथा स्वनामधेयेषु दाक्षायण्यः समुत्थिताः ॥ ४७ ॥
 तमो वीर्यमयो राहुः प्रकृत्या कृष्णमण्डलः ।
 भरणीषु समुत्पन्नो ग्रहश्चन्द्रार्कमर्दनः ॥ ४८ ॥
 एते ताराग्रहाश्चापि बोद्धव्या भार्गवादयः ।
 जन्मनक्षत्रपीडासु यान्ति वैगुण्यतां यतः ॥ ४९ ॥
 मुच्यते तेन दीर्घेण ततस्तदग्रहभक्तिः ।
 सर्वग्रहाणामेतेषामादिरादित्य उच्यते ॥ ५० ॥
 ताराग्रहाणां शुक्रसु केतूनाश्चापि धूमवान् ।
 भ्रुवः किल ग्रहाणान्तु विभक्तानां चतुर्दिशम् ॥ ५१ ॥
 नक्षत्राणां अविष्टा स्यादयनानां तथोत्तरम् ।
 वर्षाणाञ्चैव पञ्चानामाद्यः संवत्सरः स्मृतः ॥ ५२ ॥
 ऋतूनां शिशिरश्चापि मासानां माघ उच्यते ।
 पक्षाणां शुक्लपक्षसु तिथीनां प्रतिपत्तथा ॥ ५३ ॥
 अहोरात्रविभागानामहयादिः प्रकीर्तितम् ।
 मुहूर्त्तानां तथैवादिमुहूर्त्तो रुद्रदेवतः ॥ ५४ ॥
 क्षणश्चापि निमेषादिः कालः कालविदां वराः ।
 अवणान्तं धनिष्ठादि युगं स्यात् पञ्चवार्षिकम् ॥ ५५ ॥
 भग्नोर्गतिविशेषेण चक्रवत् परिवर्त्तते ।
 द्विवाकरः स्मृतस्तस्मात् कालकृद्भिभुरीश्वरः ॥ ५६ ॥
 चतुर्विधानां भूतानां प्रवर्त्तकनिवर्त्तकः ।
 तस्यापि भगवान् रुद्रः साक्षाद्देवः प्रवर्त्तकः ॥ ५७ ॥
 इत्येष ज्योतिषामेवं सन्निवेशोऽर्थनिश्चयः ।
 लोकसंश्रवहारार्थं महादेवेन निर्मितः ॥ ५८ ॥

बुद्धिपूर्व भगवता कल्पादौ सम्प्रवर्त्तितः ।
 स आश्रयोऽभिमानी च सर्वस्य ज्योतिरात्मकः ॥ ५८ ॥
 एकरूपप्रधानस्य परिणामोऽयमद्भुतः ।
 नैष शक्यः प्रसङ्गात्तुं याथातथ्येन केनचित् ॥ ६० ॥
 गतागतं मनुष्येण ज्योतिषां मांसचक्षुषा ।
 आगमादनुमानाच्च प्रत्यक्षादुपपत्तिः ॥ ६१ ॥
 परीक्ष्य निपुणं बुद्ध्या श्रद्धातव्यं विपश्चिता ।
 चक्षुः शास्त्रं जलं लेख्यं गणितं मुनिसत्तमाः ! ॥ ६२ ॥
 पञ्चैते हेतवो ज्ञेया ज्योतिर्मानविनिर्णये ॥ ६३ ॥
 इति श्रीलैङ्गे ग्रहसंख्यावर्णनं नामैकषष्टि-
 तमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

अथ द्विषष्टितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

कथं विष्णोः प्रसादाद्ब्रुवो बुद्धिमतां वरः ।
 मेढ्रीभूती ग्रहाणां वै वक्तुमर्हसि साम्प्रतम् ॥ १ ॥
 सूत उवाच ।

एतमर्थं मया पृष्टो नानाशास्त्रविशारदः ।
 मार्कण्डेयः पुरा प्राह मन्त्रं शुश्रूषवं द्विजाः ! ॥ २ ॥
 मार्कण्डेय उवाच ।

सार्वभौमो महतीजाः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
 उत्तानपादो राजा वै पालयामास मेदिनीम् ॥ ३ ॥

तस्य भार्याद्वयमभूत् सुनीतिः सुरचिस्तथा ।
 अग्रजायामभूत् पुत्रः सुनीत्यान्तु महायशाः ॥ ४ ॥
 ध्रुवो नाम महाप्राज्ञः कुलदीपो महामतिः ।
 कदाचित् सप्तवर्षोऽपि पितुरङ्गमुपाविशत् ॥ ५ ॥
 सुरचिस्तं विनिर्धूय स्वपुत्रं प्रीतिमानसा ।
 न्यवेशयत्तं विप्रेन्द्रा ! ह्यङ्गं रूपेण मानिता ॥ ६ ॥
 अलब्ध्वा स पितुर्धीमानङ्गं दुःखितमानसः ।
 मातुः समीपमागम्य रुरोद स पुनः पुनः ॥ ७ ॥
 रुदन्तं पुत्रमाहेदं माता शोकपरिप्लुता ।
 सुरचिर्देयिता भर्तुः तस्याः पुत्रोऽपि तादृशः ॥ ८ ॥
 मम त्वं मन्दभाग्याया जातः पुत्रोऽप्यभाग्यवान् ।
 किं शोचसि किमर्थं त्वं रोदमानः पुनः पुनः ॥ ९ ॥
 सन्तप्तहृदयो भूत्वा मम शोकं करिष्यसि ।
 स्वस्थस्थानं ध्रुवं पुत्र ! स्वशक्त्या त्वं समाप्नुयाः ॥ १० ॥
 इत्युक्तः स तु मात्रा यै निर्जगाम तदा वनम् ।
 विश्वामित्रं ततो दृष्ट्वा प्रणिपत्य यथाविधि ॥ ११ ॥
 उवाच प्राञ्जलिभूर्त्वा भगवन् ! वक्तुमर्हसि ।
 सर्वेषामुपरिस्थानं केन प्राप्स्यामि सत्तम ! ॥ १२ ॥
 पितुरङ्गे समासीनं माता मां सुरचिर्मुने ! ।
 व्यधूनयत् सतां राजा पिता नोवाच किञ्चन ॥ १३ ॥
 एतस्मात् कारणाद् ब्रह्मं स्वस्तीऽहं मातरं गतः ।
 सुनीतिराह मे माता मा कथाः शोकमुत्तमम् ॥ १४ ॥
 स्वकर्मणा परं स्थानं प्राप्तुमर्हसि पुत्रक ! ।
 तस्या हि वचनं श्रुत्वा स्थानं तव महासुनि ॥ १५ ॥

प्राप्नो वनमिदं ब्रह्मन् त्वं दृष्टवान् प्रभो ! ।
 तव प्रसादात् प्राप्स्येऽहं स्थानमद्भुतमुत्तमम् ॥ १६ ॥
 इत्युक्तः स मुनिः श्रोमान् प्रहसन्निदमब्रवीत् ।
 राजपुत्र ! शृणुष्वेदं स्थानमुत्तममाप्स्यसि ॥ १७ ॥
 आराध्य जगतामीशं केशवं क्षेत्रनाशनम् ।
 दक्षिणाङ्गभवं शशोर्महादेवस्य धीमतः ॥ १८ ॥
 जप नित्यं महाप्राज्ञ ! सर्वपापविनाशनम् ।
 दृष्टदं परमं शुद्धं पवित्रममलं परम् ॥ १९ ॥
 ब्रूहि मन्त्रमिमं दिव्यं प्रणवेन समन्वितम् ।
 नमोऽस्तु वासुदेवाय इत्येवं नियतेन्द्रियः ॥ २० ॥
 ध्यायन् सनातनं विष्णुं जपहीमपरायणः ।
 इत्युक्तः प्रणिपत्यैनं विश्वामित्रं महायशः ॥ २१ ॥
 प्राङ्मुखो नियतो भूत्वा जजाप प्रीतिमानसः ।
 शाकमूलफलह्वारः संवत्सरमतन्द्रितः ॥ २२ ॥
 जजाप मन्त्रमनिशमजस्रं स पुनः पुनः ।
 वेताला राक्षसा घोराः सिंहाद्याश्च महामृगाः ॥ २३ ॥
 तमभ्ययुर्महात्मानं बुद्धिमीहाय भीषणाः ।
 जपन् स वासुदेवेति न किञ्चित् प्रतिपद्यत ॥ २४ ॥
 सुनौतिरस्य या माता तस्या रूपेण संवृता ।
 पिशाची समनुप्राप्ता करोद भृशं दुःखिता ॥ २५ ॥
 मम त्वमेकपुत्रीऽसि किमर्थं क्लिश्यते भवान् ।
 मामनायामपाहाय तप आस्थितवानसि ॥ २६ ॥
 एवमादीनि वाक्यानि भाषमाणां महारुतपाः ।
 अनिरीक्ष्यैव दृष्टात्मा हरेर्नाम जजाप सः ॥ २७ ॥

ततः प्रथेमुः सर्वत्र विघ्नरूपाणि तत्र वै ।
 ततो गरुडमारुह्य कालमेघसमद्युतिः ॥ २८ ॥
 सर्वदेवैः परिवृतः स्तूयमानो महर्षिभिः ।
 आययौ भगवान् विष्णुः ध्रुवान्तिकमरातिङ्गा ॥ २९ ॥
 समागतं विलोक्यथ कोऽमावित्येव चिन्तयत् ।
 पिबन्निव हृषीकेशं नयनाभ्यां जगत्पतिम् ॥ ३० ॥
 जपन् स वासुदेवेति ध्रुवस्तस्थौ महाद्युतिः ।
 शङ्खप्राप्तेन गोविन्दः पश्यर्शास्यं हि तस्य वै ॥ ३१ ॥
 ततः स परमं ज्ञानमवाप्य पुरुषोत्तमम् ।
 तुष्टाव प्राञ्जलिभूर्त्वा सर्वलोकेश्वरं हरिम् ॥ ३२ ॥
 प्रसीद देवदेवेश ! शङ्खचक्रगदाधर ! ।
 लोकात्मन् ! वेदगुह्यात्मन् ! त्वां प्रपन्नोऽस्मि केशव ! ।
 न विदुस्त्वां महात्मानं सनकाद्या महर्षयः ।
 तत् कथं त्वामहं विद्यां नमस्ते भुवनेश्वर ! ॥ ३३ ॥
 तमाह प्रहसन् विष्णुरेहि वत्स ! ध्रुवो भवान् ।
 स्थानं ध्रुवं समासाद्य ज्योतिषामग्रभुग् भव ॥ ३४ ॥
 मात्रा त्वं सहितस्तत्र ज्योतिषां स्थानमाप्नुहि ।
 मत्स्थानमेतत् परमं ध्रुवं नित्यं सुशीभनम् ॥ ३५ ॥
 तपसाराध्य देवेशं पुरा लब्धं हि शङ्करात् ।
 वासुदेवेति यो नित्यं प्रणवेन समन्वितम् ॥ ३६ ॥
 नमस्कारसमायुक्तं भगवच्छब्दसंयुतम् ।
 जपेदेवं हि यो विद्वान् ध्रुवं स्थानं प्रपद्यते ॥ ३७ ॥
 ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
 मात्रा सह ध्रुवं सर्वे तस्मिन् स्थाने न्यवेशयन् ॥ ३८ ॥

विष्णोराज्ञां पुरस्कृत्य ज्योतिषां स्थानमाप्तवान् ।
एवं ध्रुवो महातेजां द्वादशाक्षरविद्यया ॥ ४० ॥
अवाप महतीं सिद्धिमेतस्ते कथितं मया ॥ ४१ ॥

सूत उवाच ।

तस्माद् यो वासुदेवाय प्रणामं कुरुते नरः ।
मयाति ध्रुवसालाक्ष्यं ध्रुवत्वं तस्य तत्तथा ॥ ४२ ॥
इति श्रीलैङ्गे भुवनकोशे ध्रुवसंस्थानवर्णनं नाम
त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

अथ त्रिषष्टितमोऽध्यायः ।

ऋषय जनुः ।

देवानां दानव्यानाञ्च गन्धर्वीरगरक्षसाम् ।
उत्पत्तिं ब्रूहि सृताय यथाक्रममनुत्तमम् ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

मङ्गल्पाद्दर्शनात् स्पर्शात् पूर्वेषां सृष्टिरुच्यते ।
दक्षात् प्राचेतसादूर्ध्वं सृष्टिर्मेथुनसम्भवा ॥ २ ॥
यदा तु सृजतस्तस्य देवर्षिगणपन्नगान् ।
न वह्निमगमल्लोकस्तदा मेथुनयोगतः ॥ ३ ॥
दक्षः पुत्रसदृस्त्राणि पञ्चमूल्यामजीजनत् ।
तांस्तु दृष्ट्वा महाभागान् सिद्धन्तुर्विविधाः प्रजाः ॥ ४ ॥
नारदः प्राह ह्यर्थं स्थानं दक्षपुत्रान् समागतान् ।
भुवः प्रमाणं सर्वन्तु ज्ञात्वोर्ध्वं मध एव च ॥ ५ ॥

ततः सृष्टिं विशेषेण कुरुष्वं सुनिसत्तमाः । ।

ते तु तद्वचनं श्रुत्वा प्रयाताः सर्वतो दिशम् ॥ ६ ॥

अद्यापि न निवर्त्तन्ते समुद्रादिव सिन्धवः ।

हृदयैष्वपि च नष्टेषु पुनर्दक्षः प्रजापतिः ॥ ७ ॥

सूक्ष्मामेव च पुत्राणां सहस्रमसृजत् प्रभुः ।

शबला नाम ते विप्राः । समेताः सृष्टिहेतवः ॥ ८ ॥

नारदोऽनुगतान् प्राह पुनस्तान् सूर्यवर्चसः ।

भुवः प्रमाणं सर्वन्तु ज्ञात्वा भ्रातृन् पुनः पुनः ॥ ९ ॥

आगत्य वाऽथ सृष्टिं वै करिष्यथ विशेषतः ।

तेऽपि तेनैव मार्गेण जग्मुर्भ्रातृगतिं तथा ॥ १० ॥

ततस्तेष्वपि नष्टेषु षष्टिकव्याः प्रजापतिः ।

वैरिण्यां जनयामास दक्षः प्राचेतसस्तदा ॥ ११ ॥

प्रादात् स दशकं धर्मे कश्यपाय त्रयोदश ।

विंशत् सप्त च सोमाय चतस्रोऽरिष्टनेमये ॥ १२ ॥

द्वे चैव भृगुपुत्राय द्वे कश्याश्वाय धीमते ।

द्वे चैवाङ्गिरसे तदत्तासां नामानि विस्तरात् ॥ १३ ॥

शृणुष्वं देवमातृणां प्रजाविस्तारमादितः ।

मरुत्वतीव सूर्यामिल्खा भानुररुन्धती ॥ १४ ॥

सङ्कल्पा च मुहूर्त्ता च साध्या विश्वा च भामिनी ।

धर्मपत्न्याः समाख्यातास्तासां पुत्रान् वदामि वः ॥ १५ ॥

विश्वेदेवास्तु विश्वायाः साध्यासाध्यानजीजनत् ।

मरुत्वत्वां मरुत्वन्तो वसोस्तु वसवस्तथा ॥ १६ ॥

भानोऽस्तु भानवः प्रोक्ता मुहूर्त्ताया मुहूर्त्तकाः ।

लम्बाया घोषनामानो नागवीथिस्तु यामिजः ॥ १७ ॥

सङ्कल्पायास्तु सङ्कल्पो वसुसर्गं वदामि वः ।
 ज्योतिष्मन्तस्तु ये देवा व्यापकाः सर्वतो दिशम् ॥ १८ ॥
 वसवस्ते समाख्याताः सर्वभूतहितैषिणः ।
 आपो ध्रुवश्च सोमश्च धरश्चैवानिलोऽनलः ॥ १९ ॥
 प्रत्य घ्नश्च प्रभासश्च वसवोऽष्टौ प्रकीर्त्तिताः ।
 अजैकपादहिर्ब्रध्नो विरूपाक्षः स भैरवः ॥ २० ॥
 हरश्च बहुरूपश्च त्र्यम्बकश्च सुरेश्वरः ।
 मावित्रश्च जयन्तश्च पिनाकी चापराजितः ॥ २१ ॥
 एते रुद्राः समाख्याता एकादशगणेश्वराः ।
 कश्यपस्य प्रवक्ष्यामि पत्नीभ्यः पुत्रपौत्रकम् ॥ २२ ॥
 अदितिश्च दितिश्चैव अरिष्टा सुरसा मुनिः ।
 सुरभिर्विनता ताम्रा तद्वत् क्रोधवशा इला ॥ २३ ॥
 कद्रुस्त्रिधादनुस्त्रिदत्तासां पुत्रान् वदामि वः ।
 तुषिता नाम ये देवाश्चाक्षुषस्यान्तरे मनोः ॥ २४ ॥
 वैवस्वतान्तरे ते वै आदित्या द्वादश स्मृताः ।
 इन्द्रो धाता भगस्त्वष्टा मित्रोऽथ वरुणोऽर्यमा ॥ २५ ॥
 यिवस्वान् सविता पूषा अंशुमान् विश्वारैव च ।
 एते सहस्रकिरणा आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ २६ ॥
 दितिः पुत्रद्वयं लेभे कश्यपादिति नः श्रुतम् ।
 हिरण्यकशिपुश्चैव हिरण्याक्षं तथैव च ॥ २७ ॥
 दनुः पुत्रशतं लेभे कश्यपाद् दलदर्पितम् ।
 विप्रचित्तिः प्रधानोऽभूत्तेषां मध्ये द्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥
 ताम्रा च जनयामास षट्कन्या द्विजपुङ्गवाः ।
 शुकीं श्येनीं च भासीं च सुग्रीवीं गृध्रिकां शुचिम् ॥ २९ ॥

शुकी शुकानुलूकांश्च जनयामास धर्मतः ।
 श्येनी श्येनांस्तथा भासी कुरङ्गांश्च व्यजीजनत् ॥ ३० ॥
 गृध्री गृध्रान् कपोतांश्च पारावतविहङ्गमान् ।
 हंससारसकारण्डप्लवांश्चुचिरजीजनत् ॥ ३१ ॥
 अजाश्वमेधोद्वखरान् सुयीवी चाप्यजीजनत् ।
 विनता जनयामास गरुडश्चारुणं शुभा ॥ ३२ ॥
 सौदामिनीं तथा कन्यां सर्वलोकभयङ्करीम् ।
 सुरसायाः सहस्रन्तु सर्पाणामभवत् पुरा ॥ ३३ ॥
 कद्रूः सहस्रशिरसां सहस्रं प्राप सुव्रता ।
 प्रधानास्तेषु विख्याताः षड्विंशतिरनुत्तमाः ॥ ३४ ॥
 शेषवासुकिकर्कोटशङ्खैरावतकम्बलाः ।
 धनञ्जयमहानीलपद्माश्वतरतक्षकाः ॥ ३५ ॥
 एलापत्रमहापद्मदृतराष्ट्रबलाहकाः ।
 शङ्खपालमहाशङ्खपुष्पदंष्ट्रशुभाननाः ॥ ३६ ॥
 शङ्खलोमा च नहुषो वामनः फणितस्तथा ।
 कपिलो दुर्मुखश्चापि पतञ्जलिरिति स्मृतः ॥ ३७ ॥
 रजोगणं क्रोधवशा महामायं व्यजीजनत् ।
 रुद्राणाञ्च गणं तद्वद् गोमहिष्यी वराङ्गना ॥ ३८ ॥
 सुरभिर्जनयामास कश्यपादिति नः श्रुतम् ।
 मुनिर्मुनीनाञ्च गणं गणमप्सरसां तथा ॥ ३९ ॥
 तथा किन्नरगन्धर्वानरिष्टाजनयद् बह्वन् ।
 तृणवृक्षलतागुल्ममिला सर्वमजीजनत् ॥ ४० ॥
 त्विषा तु यक्षरक्षांसि जनयामास कोटिशः ।
 एते तु काश्यपेयाश्च संचेषात् परिकीर्त्तिताः ॥ ४१ ॥

एतेषां पुत्रपौत्रादि वंशाश्च बहवः स्मृताः ।
 एवं प्रजासु सृष्टासु कश्यपेन महात्मना ॥ ४२ ॥
 प्रतिष्ठितासु सर्वासु चरासु स्थावरामु च ।
 अभिषिच्याधिपत्येषु तेषां मुख्यान् प्रजापतिः ॥ ४३ ॥
 ततो मनुष्याधिपतिश्चक्रे वैवस्वतं मनुम् ।
 स्वायम्भुवेऽन्तरे पूर्वं ब्रह्मणा येऽभिषेचिताः ॥ ४४ ॥
 तैरियं पृथिवी सर्वा समहीपा सपर्वता ।
 यथोपदेशमद्यापि धर्मेण प्रतिपाल्यते ॥ ४५ ॥
 स्वायम्भुवेऽन्तरे पूर्वं ब्रह्मणा येऽभिषेचिताः ।
 ते ह्येते चाभिषिच्यन्ते मनवश्च भवन्ति ते ॥ ४६ ॥
 मन्वन्तरेष्वतीतेषु गता ह्येतेषु पार्थिवाः ।
 एवमन्येऽभिषिच्यन्ते प्राप्ते मन्वन्तरे ततः ॥ ४७ ॥
 अतीतानागताः सर्वे नृपा मन्वन्तरे स्मृताः ।
 एतानुत्पाद्य पुत्रांसु प्रजासन्तानकारणात् ॥ ४८ ॥
 कश्यपो गोत्रकामस्तु चचार स पुनस्तपः ।
 पुत्रो गोत्रकरो मर्त्यं भवतादिति चिन्तयन् ॥ ४९ ॥
 तस्यैवं ध्यायमानस्य कश्यपस्य महात्मनः ।
 ब्रह्मयोगात् सुतो पश्चात् प्रादुर्भूतो महीजसौ ॥ ५० ॥
 वत्सरश्चासितश्चैव तावुभौ ब्रह्मवादिनी ।
 वत्सरश्चैध्रुवो जज्ञे रैभ्यश्च सुमहायशाः ॥ ५१ ॥
 रैभ्यश्च रैभ्या विज्ञेया नैध्रुवस्य वदामि वः ।
 च्यवनस्य तु कन्यायां सुमेधाः समपद्यत ॥ ५२ ॥
 नैध्रुवस्य तु सा पत्नी माता वै कुण्डपायिनाम् ।
 असितस्यैकपर्णायां ब्रह्मिष्ठः समपद्यत ॥ ५३ ॥

शाण्डिल्यानां वरः श्रीमान् देवलः समहातपाः ।

शाण्डिल्या नैध्रुवा रैभ्यस्त्रयः पचासु काश्यपाः ॥ ५४ ॥

नवप्रकृतयो देवाः पुलस्त्यस्य वदामि वः ।

चतुर्युगे ह्यतिक्रान्ते मनोरेकादशे प्रभोः ॥ ५५ ॥

अर्धावशिष्टे तस्मिंस्तु द्वापरे सम्प्रवर्त्तिते ।

मानवस्य नरिष्यन्तः पुत्र आसीदमः किल ॥ ५६ ॥

दमस्य तस्य दायादस्तृणविन्दुरिति स्मृतः ।

त्रेतायुगमुखे राजा तृतीये मन्वभूव ह ॥ ५७ ॥

तस्य कन्या त्विलविला रूपेणाप्रतिमाभवत् ।

पुलस्त्याय स राजर्षिस्तां कन्यां प्रत्यपादयत् ॥ ५८ ॥

ऋषिरैरविलो यस्यां विश्रवाः ममपद्यत ।

तस्य पत्न्याय तस्मस्तु पौलस्त्यकुलवर्धनाः ॥ ५९ ॥

बृहस्पतेः शुभा कन्या नाम्ना वै देववर्णिनी ।

पुण्योक्त्या बलाका च सुते माल्यवतः स्मृते ॥ ६० ॥

कैकसी मालिनः कन्या तामां वै शृणुत प्रजाः ।

ज्येष्ठं वैश्रवणं तस्मात् सुषुवे देववर्णिनी ॥ ६१ ॥

कैकसी चाप्यजनयत् रावणं राक्षसाधिपम् ।

कुम्भकर्णं शूर्पणखां धीमन्तश्च विभीषणम् ॥ ६२ ॥

पुण्योक्त्या ह्यजनयत् पुत्रांस्तस्माद् द्विजोत्तमाः ।

महोदरं प्रहस्तश्च महापार्श्वं खरन्तथा ॥ ६३ ॥

कुम्भीनसीं तथा कन्यां बलायाः शृणुत प्रजाः ।

त्रिशिरा दूषणश्चैव विद्युज्जिह्वश्च राक्षसः ॥ ६४ ॥

कन्या वैमालिका चापि बलायाः प्रसवः स्मृतः ।

इत्येते क्रूरकर्माणः पौलस्त्या राक्षसा नव ॥ ६५ ॥

बिभीषणोऽतिशुद्धात्मा धर्मज्ञः परिकीर्तितः ।
 पुलस्त्यस्य सृगाः पुत्राः सर्वे व्याघ्राश्च दंष्ट्रिणः ॥ ६६ ॥
 भूताः पिशाचाः सर्पाश्च सूकरा हस्तिनस्तथा ।
 वानराः किन्नराश्चैव ये च किम्पुरुषास्तथा ॥ ६७ ॥
 अनपत्यः क्रतुस्सन्निहन् स्मृतो वैवस्वतेऽन्तरे ।
 अत्रेः पत्न्यो दशैवासन् सुन्दर्यश्च पतिव्रताः ॥ ६८ ॥
 भद्राश्वस्य वृताचार्या वै दशाप्सरसि सूनवः ।
 भद्राभद्रा च जलदा मन्दानन्दा तथैव च ॥ ६९ ॥
 बलाबला च विप्रेन्द्रा ! या च गोपाबला स्मृता ।
 तथा तामरसा चैव वरक्रीडा च वै दश ॥ ७० ॥
 आत्रेयवंशप्रभवास्तासां भर्ता प्रभाकरः ।
 स्वर्भानुपिहिते सूर्ये पतितेऽस्मिन् दिवो महीम् ॥ ७१ ॥
 तमोऽभिभूते लोकेऽस्मिन् प्रभा येन प्रवर्त्तिता ।
 स्वस्त्यस्तु हि तवेत्युक्ते पतन्निह दिवाकरः ॥ ७२ ॥
 ब्रह्मर्षेर्वचनात्तस्य पपात न विभुर्दिवः ।
 ततः प्रभाकरेत्युक्तः प्रभुरत्रिर्महर्षिभिः ॥ ७३ ॥
 भद्रायां जनयामास सोमं पुत्रं यशस्विनम् ।
 स तासु जनयामास पुनः पुत्रांस्तपोधनः ॥ ७४ ॥
 स्वस्त्यात्रेया इति ख्याता ऋषयो वेदपारयाः ।
 तेषां ही ख्यातयगसो ब्रह्मिणी च महीजसो ॥ ७५ ॥
 दत्तो ह्यत्रिवरो ज्येष्ठो दुर्वासास्तस्य चानुजः ।
 यवीयसो स्वसा तेषाममला ब्रह्मवादिनी ॥ ७६ ॥
 तस्य गोतद्वये जातास्तत्वारः प्रश्विता भुवि ।
 श्यावश्च प्रत्वसश्चैव ववल्गुश्चाथ मङ्गरः ॥ ७७ ॥

भ्रात्रे याथाञ्च चत्वारः स्मृताः पञ्चा महात्मनान् ।
 काश्यपो नारदश्चैव पर्वतोऽनुव्रतस्तथा ॥ ७८ ॥
 जज्ञिरे मानसा ह्येते अरन्धत्या निबोधत ।
 नारदस्तु वसिष्ठायाः सन्धर्तौ प्रत्यपादयत् ॥ ७९ ॥
 ऊर्ध्वरेता महातेजा दक्षशामास्तु नारदः ।
 पुरा देवासुरे युद्धे घोरे वै तारकामये ॥ ८० ॥
 अनावृष्ट्या हृते लोके ह्युक्ते लोकेऽक्षरैः सह ।
 वसिष्ठस्तपसा धीमान् धारयामास वै प्रजाः ॥ ८१ ॥
 अन्नोदकं मूलफलं शोषधीञ्च प्रवर्त्तयन् ।
 तानेतान् जीवयामास कारुण्यादौषधेन च ॥ ८२ ॥
 अरन्धत्यां वसिष्ठस्तु सुतानुत्पादयच्छतम् ।
 व्यायसी जनयच्छक्नो रदृश्यस्ती पराशरम् ॥ ८३ ॥
 रक्षसा भक्षिते शक्नौ रुधिरिण्य तु वै तदा ।
 काशौ पराशराज्ये कृष्णा द्वैपायनं प्रभुम् ॥ ८४ ॥
 द्वैपायनो ह्यरण्यां वै शुकमुत्पादयत् सुतम् ।
 उपमन्युश्च पौवर्ण्यां विह्वी मे शुकसूनवः ॥ ८५ ॥
 भूरित्रिवाः प्रभुः शम्भुः कृष्णो गौरस्तु पञ्चमः ।
 कृष्णा कीर्त्तिमती चैव योगमाता धृतव्रता ॥ ८६ ॥
 जतन्ती ब्रह्मवत्सल्य प्रज्ञी सात्वण्डस्य च ।
 श्वेतः कृष्णश्च गौरश्च श्यामो भूस्त्वष्टाश्वरथः ॥ ८७ ॥
 नीलो वादरिकश्चैव सर्वे चैते पराशराः ।
 पराशराणामष्टौ ते पञ्चाः प्रीक्षा महात्मनान् ॥ ८८ ॥
 अत ऊर्ध्वं निबोधध्वमिन्द्रप्रमितिसम्भवम् ।
 वसिष्ठस्तु कपिपुत्रो हताश्वामुदपश्यत ॥ ८९ ॥

त्रिमूर्त्तिर्यः समाख्यात इन्द्रप्रमितिरुच्यते ।
 पृथोः सुतायां सन्भूतो भद्रस्तस्याभवद्वसुः ॥ ८० ॥
 उपमन्युः सुतस्तस्य बहवो ह्यौपमन्यवः ।
 मित्रावरुणयोर्बह्वौ कौण्डिन्या ये परिश्रुताः ॥ ८१ ॥
 एकार्षेयास्तथा चान्ये वासिष्ठा नामविश्रुताः ।
 एते पक्षा वसिष्ठानां स्मृता दश महात्मनाम् ॥ ८२ ॥
 इत्येते ब्रह्मणः पुत्रा मानसा विश्रुता भुवि ।
 भर्त्तारस्य महाभागा एषां वंशाः प्रकीर्त्तिताः ॥ ८३ ॥
 त्रिलोकधारणे शक्ता देवर्षिकुलसन्भवाः ।
 तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च शतशोऽप्यसहस्रशः ॥ ८४ ॥
 यैस्तु व्याप्तास्तयो लोकाः सूर्यस्यैव गभस्तिभिः ॥ ८५ ॥
 इति श्रौतैर्देवादिस्मृतिकथनं नाम त्रिषष्टि-
 तमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

अथ चतुःषष्टितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

कथं हि रक्षसा शक्तिर्भक्षितः सीऽनुजैः सह ।
 वासिष्ठो वदतां श्रेष्ठ ! स्रुत ! वक्तुमिहार्हसि ॥ १ ॥
 स्रुत उवाच ।

राक्षसो बधिरो नाम वसिष्ठस्य सुतं पुरा ।
 शक्तिं स भक्षयामास शक्तेः शयात् सहानुजेः ॥ २ ॥
 वसिष्ठयाज्यं विप्रिन्द्रास्तदा विश्वेभ्य भूपतिम् ।

कल्पावपादं रुधिरं विश्वामित्रेण चोदितः ॥ ३ ॥

भक्षितः स इति श्रुत्वा वसिष्ठस्तेन रक्षसा ।

शक्तिः शक्तिमतां श्रेष्ठो भ्रातृभिः सह धर्मवित् ॥ ४ ॥

हा पुत्र ॥ पुत्र्युत्रेति क्रन्दमानो मुहुर्मुहुः ।

अरुन्धत्वा सह मुनिः पपात भुवि दुःखितः ॥ ५ ॥

नष्टं कुलमिति श्रुत्वा मर्त्तुं चक्रे मतिं तदा ।

स्मरन् पुत्रयतश्चैव शक्तिष्येष्ठश्च शक्तिमान् ॥ ६ ॥

न तं विनाहं जीविष्ये इति निश्चित्य दुःखितः ॥ ७ ॥

आरुह्य मूर्धानमजात्मजोऽसौ

तयात्मवान् सर्वविदात्मविद् ।

धराधरश्चैव तदा धरायां

पपात पद्मया सहस्राश्रुदृष्टिः ॥ ८ ॥

धराधरात्तं पतितं धरा तदा-

दधार तत्रापि विचित्रकण्ठी ।

कराब्जजाभ्यां करिखिलगामिनी

रुदन्तमादाय रुरोद सा च ॥ ९ ॥

तदा तस्य कृपा प्राह पत्नी शक्तेर्महासुनिम् ।

वसिष्ठं वदतां श्रेष्ठं रुदन्ती भयविह्वला ॥ १० ॥

भगवन् ! ब्राह्मणश्रेष्ठ ! तव देहमिदं शुभम् ।

पालयस्व विभी ! द्रष्टुं तव पीथं ममात्मजम् ॥ ११ ॥

न त्याज्यं तव विप्रेन्द्र ! देहमेतत् सुशीभनम् ।

गर्भस्थो मम सर्वार्थसाधकः शक्तिजो वतः ॥ १२ ॥

एवमुक्त्वाऽथ धर्मज्ञा कराभ्यां कमलैश्च ।

उत्थाप्य मण्डरं नत्वा नेत्रे समुत्थ वारिणा ॥ १३ ॥

दुःखितापि परित्रातुं शशुरं दुःखितं तदा ।
 अरुन्धतीश्च कल्याणीं प्रार्थयामास दुःखितोऽम् ॥ १४ ॥
 स्रुपावाक्यं ततः श्रुत्वा वसिष्ठोऽप्य भूतलात् ।
 मंत्रामवाप्य चालिङ्ग्य सा पपात सुदुःखिता ॥ १५ ॥
 अरुन्धती कराभ्यां तां संस्पृश्यास्त्राकुलेक्षणाम् ।
 रुरोद मुनिशार्दूलो भार्यया सुतवत्सलः ॥ १६ ॥
 अथ नाभ्यम्बुजे विष्णोर्यथा तस्याश्चतुर्मुखः ।
 आसीनो गर्भशय्यायां कुमारः कचमाह सः ॥ १७ ॥
 ततो निशम्य भगवान् वसिष्ठ कचमादरात् ।
 केनोक्तामिति सच्चिन्ध तदातिष्ठत् समाहितः ॥ १८ ॥
 ओमाङ्गणस्थोऽथ हरिः पुण्डरीकनिमेषणः ।
 वसिष्ठमाह विश्वात्मा घृणया स घृणानिधिः ॥ १९ ॥
 भो ! वत्स ! वत्स ! विप्रेन्द्र ! वसिष्ठ ! सुतवत्सल ! ।
 तव पौत्रमुखाभोजादृगेषाद्य धिनिःकृता ॥ २० ॥
 मत्समस्तव पौत्रोऽसौ शक्तिजः शक्तिमान् मुने ! ।
 तस्मादुत्तिष्ठ सन्त्यज्य शोकं ब्रह्मसुतोत्तम ! ॥ २१ ॥
 रुद्रभक्तश्च गर्भस्थो रुद्रपूजापरायणः ।
 रुद्रदेवप्रभावेन कुलन्ते सन्तरिष्यति ॥ २२ ॥
 एवमुक्त्वा घृणी विप्रं भगवान् पुरुषोत्तमः ।
 वसिष्ठं मुनिशार्दूलं तत्रैवान्तरधीयत ॥ २३ ॥
 ततः प्रणम्य शिरसा वसिष्ठो वारिजेक्षणम् ।
 अदृश्यान्महातेजाः पश्यन्तीन्द्रमादरात् ॥ २४ ॥
 हा पुत्र ! पुत्रपुत्रेति पपात च सुदुःखितः ।
 ललापारुन्धतीं प्रेक्ष्य तदाऽसौ रुदतीं हिजाः ॥ २५ ॥

स्वपुत्रश्च स्मरन् दुःखात् पुनरेष्टे हि पुनकः ।
 तव पुत्रमिमं दृष्ट्वा भो ! शक्तेः कुलधारणम् ॥ २६ ॥
 तवान्तिकं गमिष्यामि तव भाषा न संशयः ।

सूत उवाच ।

एवमुक्त्वा रुदन् विप्रः प्रालिङ्ग्यारुन्धतीं तदा ॥ २७ ॥
 पपात ताडयन्तीव स्वस्य कुक्षी करिण वै ।
 अट्टश्यन्ती जघानाथ शक्तिजस्यालयं शुभा ॥ २८ ॥
 स्वीदरं दुःखिता भूर्मौ ललाप च पपात च ।
 अरुन्धती तदा भीता वसिष्ठश्च महामतिः ॥ २९ ॥
 समुत्थाप्य क्षुषां बालामूषतुर्भयविह्वलौ ॥ ३० ॥

विचारमुग्धे ! तव गर्भमण्डलं
 कराग्न्युजाभ्यां विनिहत्य दुर्लभम् ।
 कुलं वसिष्ठस्य समस्तमप्यहो
 निहन्तुमार्ये ! कथमुद्यता वद ॥ ३१ ॥
 तवाम्बजं शक्तिपुतश्च दृष्ट्वा
 चास्वाद्य वक्त्रामृतमार्यसूनोः ।
 द्वातुं यतो देहमिमं सुनीन्द्रः
 सुनिश्चितः पाहि ततः शरीरम् ॥ ३२ ॥

सूत उवाच ।

एवं क्षुषामुपालम्ब्य मुनिं चारुन्धती स्थिता ।
 अरुन्धती वसिष्ठस्य ग्राह्यं चार्त्तं विद्वत् ॥ ३३ ॥
 त्वय्येव जीवितं चास्य मुनेर्यत् सुव्रते ! समं ।
 निजं च त्वत्पुत्रं त्वत्पुत्रं च त्वत्पुत्रं ॥ ३४ ॥

अदृश्यन्ती उवाच ।

मया यदि मुनिश्चेष्टो ज्ञातुं वै निश्चितं स्वकम् ।

ममाशुभं शुभं देहं कथञ्चित् पालयाम्यहम् ॥ ३५ ॥

प्रियदुःखमहं प्राप्ता ह्यसती नात्र संशयः ।

मुने ! दुःखादहं दग्धा यतः पुत्री मुने ! तव ॥ ३६ ॥

अहोऽद्भुतं मया दृष्टं दुःखपात्री ह्यहं विभो ! ।

दुःखत्राता भव ब्रह्मन् ! ब्रह्मसूतो ! जगद्गुरो ! ॥ ३७ ॥

तथापि भर्तृरहिता दीना नारी भवेद्विह ।

पाहि मां तत आर्य्येन्द्र ! परिभूता भविष्यति ॥ ३८ ॥

पिता माता च पुत्राश्च पौत्राः श्वशुर एव च ।

• एते न बान्धवा स्त्रीणां भर्ता बन्धुः परा गतिः ॥ ३९ ॥

आत्मनो यदि कथितमप्यर्धमिति पण्डितैः ।

तदप्यत्र सृषा ह्यासीत् यतः शक्तिरहं स्थिता ॥ ४० ॥

अहो ममात्र ! काठिन्यं मनसो मुनिपुङ्गव ! ।

पतिं प्राणसमं त्यक्त्वा स्थिता यत्र क्षणं यतः ॥ ४१ ॥

वसिष्ठाश्रत्यसाश्रित्य ह्यमृता तु यथर सता ।

निमूलाप्यमृता भर्ता त्यक्त्वा दीना स्थिताप्यहम् ॥ ४२ ॥

सुषावाक्यं निशम्यैवं वसिष्ठो भर्त्यया सह ।

तदा चक्रे मतिं धीमान् यातुं स्वाश्रममाश्रमो ॥ ४३ ॥

लक्ष्मात् सभाय्यो भगवान् वसिष्ठः स्वाश्रमं क्षणात् ।

अदृश्यन्त्यत्र च पुण्यतन्त्रं संविशेत् सन्वितयन् ॥ ४४ ॥

सा गर्भं पालयामास कथञ्चिन्मुनिपुङ्गवाः ! ।

कुलसन्धारणार्थाय शक्तिपद्मो पतिव्रता ॥ ४५ ॥

शक्तिपत्नी यथा शक्तिं शक्तिमन्तमरुन्धती ॥ ४६ ॥
 असूत सा दितिर्विष्णुं यथा स्वाहा गुहं सूतम् ।
 अग्निं यथारणिः पत्नी शक्तेः साक्षात् पराशरम् ॥ ४७ ॥
 यदा तदा शक्तिसुरवतीर्णो महीतले ।
 शक्तिस्थज्जा तदा दुःखं पितॄणां समतां ययौ ॥ ४८ ॥
 भ्रातृभिः सह पुण्यात्मा आदित्यैरिव भास्करः ।
 रराज पितृलोकस्थो वासिष्ठो मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ४९ ॥
 जगुस्तदा च पितरो नन्दतुष पितामहाः ।
 प्रपितामहाश्च विप्रेन्द्राः श्रवतीर्णो पराशरे ॥ ५० ॥
 ये ब्रह्मवादिनो भूमौ नन्दतुर्दिवि देवताः ।
 पुष्कराद्याश्च सञ्जुः पुष्पवर्षश्च खेचराः ॥ ५१ ॥
 पुरेषु राक्षसानाञ्च प्रणादं विषमं द्विजाः ! ।
 आश्रमस्थाश्च मुनयः समूहूर्ध्वसन्ततिम् ॥ ५२ ॥
 श्रवतीर्णो ज्ञाया ज्ञायाज्ञानुः सोऽपि पराशरः ।
 अदृश्यन्त्याश्चतुर्वक्त्रो मेघजालाद्दिवाकरः ॥ ५३ ॥
 सुखञ्च दुःखमभवददृश्यन्त्यास्तथा द्विजाः ! ।
 दृष्ट्वा पुत्रं पतिं स्मृत्वा अरुन्धत्या मुनेस्तथा ॥ ५४ ॥
 दृष्ट्वा च तनयं बाला पराशरमतिद्युतिम् ।
 ललाप विह्वला बालो सबकण्ठी पपात च ॥ ५५ ॥
 सा पराशरमहो ! महामतिं देवदानवगणैश्च पूजितम् ।
 जातमात्मनघं शुचिस्मिता बुध्य सायुनयना ललाप च ॥
 हा वसिष्ठसुत ! कुतश्चित्तः पश्य पुत्रमनघं तन्नामजम् ।
 त्यज्य दीनबन्धना वनान्तरे पुत्रदर्शनपराभिमां प्रभो ॥ ५६ ॥

यथा महेश्वरोऽपश्यत् सगणो हृषिताननः ॥ ५८ ॥
 अथ तस्यास्तदालापं वसिष्ठो मुनिसत्तमः ।
 श्रुत्वा क्षुधामुवाचेदं मारोदीरिति दुःखितः ॥ ५९ ॥
 आश्रया तस्य साग्रीकं वसिष्ठस्य कुलाङ्गना ।
 त्यक्त्वा ह्यपालयद् बालं बाला बालसृगेक्षणा ॥ ६० ॥
 दृष्ट्वा तामवलां प्राह मङ्गलाभरणैर्विना ।
 आसीनामाकुलां साध्वीं बाष्पपर्याकुलेक्षणाम् ॥ ६१ ॥

शान्तेय उवाच ।

अम्ब ! मङ्गलविभूषणैर्विना देहयष्टिरनघेन शोभते ।
 वक्तुमर्हसि तवाद्य कारणञ्चन्द्रबिम्बरहितेव शर्वरी ॥ ६२ ॥
 मातर्मातः ! कथं त्यक्त्वा मङ्गलाभरणानि वै ।
 आसीना भर्तृहीनेव वक्तुमर्हसि शोभने ! ॥ ६३ ॥
 अदृश्यन्ती तदा वाक्यं श्रुत्वा तस्य सुतस्य सा ।
 न किञ्चिदब्रवीत् पुत्रं शुभं वा यदि वेतरत् ॥ ६४ ॥
 अदृश्यन्ती पुनः प्राह शान्तेयो भगवाण्यम ।
 मातर् ! कुत्र महतेजाः पिता वद वदेति ताम् ॥ ६५ ॥
 श्रुत्वा करोद् सा वाक्यं पुत्रस्यातीव विह्वला ।
 भक्षितो रक्षसा तातस्तवेति निपपात च ॥ ६६ ॥

श्रुत्वा वसिष्ठोऽपि पपात भूमौ
 पीत्रस्य वाक्यं स वदन् दयालुः ।
 अदृश्यन्ती चान्नमवासिनस्तदा
 मुनेर्वसिष्ठस्य मुनीश्वराश्च ॥ ६७ ॥

भक्षितो रक्षसा मातुः पिता तव सुखादिति ।
 श्रुत्वा पराशरी धीमान् प्राह चान्नाविसेक्षणः ॥ ६८ ॥

पराशर उवाच ।

अभ्यर्च्य देवदेवेशं त्रैलोक्यं संचराचरम् ।

क्षणेन मातः पितरं दर्शयामीति मे मतिः ॥ ६६ ॥

सा निश्चयं वचनं तदा शुभं संस्मिता तमयमाह विस्मिता ।

तथ्यमेतदिति तं निरीक्ष्य सा पुत्र ! पुत्र ! भवमर्चयेति च ॥ ७

ज्ञात्वा शक्तिसुतस्यास्य सङ्कल्पं मुनिपुङ्गवः ।

वसिष्ठो भगवान् प्राह पौत्रं धीमान् वृषानिधिः ॥ ७१ ॥

स्थाने पौत्र ! मुनिश्रेष्ठ ! सङ्कल्पस्तव सुव्रत ! ।

तथापि शृणु लोकस्य क्षयं कर्तुं न चार्हसि ॥ ७२ ॥

राक्षसानामभावाय कुरु सर्वेश्वरार्चनम् ।

त्रैलोक्यं शृणु शक्तिय ! अपराध्यति किं तव ॥ ७३ ॥

ततस्तस्य वसिष्ठस्य नियोगाच्छक्तिनन्दनः ।

राक्षसानामभावाय मतिश्चक्रे महामतिः ॥ ७४ ॥

अदृश्यन्तीं वसिष्ठश्च प्रणम्यारुन्धतीं ततः ।

कल्वैकलिङ्गं क्षणिकं पांसुना मुनिसन्निधौ ॥ ७५ ॥

सम्पूज्य शिवसूक्तेन त्रयम्बकेन शुभेन च ।

जघ्ना त्वरितरुद्रश्च शिवसङ्कल्पमेव च ॥ ७६ ॥

नीलरुद्रश्च शक्तियः तथा रुद्रश्च शोभनम् ।

वामीयं पवमानश्च पञ्चब्रह्म तथैव च ॥ ७७ ॥

ह्रीतारं लिङ्गसूक्तश्च अथर्वशिरो एव च ।

अष्टाङ्गमर्घ्यं रुद्राय दत्त्वाभ्यर्च्य यथाविधि ॥ ७८ ॥

पराशर उवाच ।

भगवन् ! रक्षसा रुद्र ! भक्षिती रुधिरं वै ।

पिता मम महातेजा भातभिः सह शङ्कर ॥ ७९ ॥

द्रष्टुमिच्छामि भगवन् ! पितरं भ्रातृभिः सह ।
 एवं विज्ञापयन्निष्कं प्रणिपत्य मुहुर्मुहुः ॥ ८० ॥
 हा रुद्र ! रुद्ररुद्रेति रुरोद निपपात च ।
 तं दृष्ट्वा भगवान् रुद्रो देवीमाह च शङ्करः ॥ ८१ ॥
 पश्य बालं महाभागे ! बाष्पपर्याकुलेक्षणम् ।
 ममानुस्मरणे युक्तं मदाराधनतत्परम् ॥ ८२ ॥
 सा च दृष्ट्वा महादेवी पराशरमन्निन्दिता ।
 दुःखात् संक्लिन्नसर्वाङ्गमस्त्राकुलविलोचनम् ॥ ८३ ॥
 लिङ्गार्चनविधौ सक्तं हर ! रुद्रेति वादिनम् ।
 ग्राह भर्तारमीशानं शङ्करं जगतामुमा ॥ ८४ ॥
 ईप्सितं यच्छ सफलं प्रसीद परमेश्वर ! ।
 निश्चयं वचनं तस्याः शङ्करः परमेश्वरः ॥ ८५ ॥
 भार्याभार्यामुमां ग्राह ततो ह्यल्लाहलाश्रयः ।
 रचास्ये न द्विजं बालं पुष्पेन्द्रीवरलोचनम् ॥ ८६ ॥
 ददामि दृष्टिं महूपदर्शनक्षम एष वै ।
 एवमुक्त्वा गयैर्दिव्यैर्भगवान्नीललोहितः ॥ ८७ ॥
 ब्रह्मेन्द्रविष्णुरुद्राद्यैः संवृतः परमेश्वरः ।
 ददौ च दर्शनं तस्मै मुनिपुत्राय धीमते ! ॥ ८८ ॥
 सोऽपि दृष्ट्वा महादेवमानन्दस्त्राविलेखणः ।
 निपपात च हृष्टात्मा पादयोस्तस्य सादरम् ॥ ८९ ॥
 पुनर्भवान्धाः पादौ च नन्दिनश्च महात्मनः ।
 सफलं जीवितं मेऽयं ब्रह्माद्यांसांस्तदाह सः ॥ ९० ॥
 रचार्थमागतस्तस्य सम बालेन्द्रभूषणः ।
 कोऽयः समो मया लोकैः देवो वा दानवीऽपि वा ॥ ९१ ॥

अथ तस्मिन् क्षणादेव ददर्श दिवि संस्थितम् ।

पितरं भ्रातृभिः सार्धं शक्तियस्तु पराशरः ॥ ८२ ॥

सूर्यमण्डलसङ्घाशे विमाने विव्रतो मुखे ।

भ्रातृभिः सहितं दृष्ट्वा ननाम च जहर्ष च ॥ ८३ ॥

तदा वृषध्वजो देवः सभार्यः सगणेश्वरः ।

वसिष्ठपुत्रं ग्राहेद् पुत्रदर्शनतत्परम् ॥ ८४ ॥

श्रीदेव उवाच ।

शक्ते ! पश्य सुतं बालमानन्दास्त्रावलेक्षणम् ।

अदृश्यन्तीञ्च विप्रेन्द्र ! वसिष्ठं पितरं तव ॥ ८५ ॥

अरुन्धतीं महाभागां कल्याणीं देवतोपमाम् ।

मातरं पितरञ्चोभौ नमस्कुरु महामते ! ॥ ८६ ॥

तदा हरं प्रणम्याशु देवदेवमुमां तथा ।

वसिष्ठञ्च तदा श्रेष्ठं शक्तिर्वै शङ्कराक्षया ॥ ८७ ॥

मातरञ्च महाभागां कल्याणीं पतिदेवताम् ।

अरुन्धतीं जगन्नाथनियोगात् प्राह शक्तिमान् ॥ ८८ ॥

वासिष्ठ उवाच ।

भो वत्स ! वत्स विप्रेन्द्र ! पराशर ! महाधृते ! ।

रक्षितोऽहं त्वया तात ! गर्भस्थेन महात्मना ॥ ८९ ॥

अणिमादिगुणैश्चर्य्यं मया वत्स ! पराशर ! ।

लब्धमव्याननं दृष्टं तव बाल ! समाक्षया ॥ ९० ॥

अदृश्यन्तीं महाभागां रक्ष वत्स ! महामते ! ।

अरुन्धतीञ्च पितरं वसिष्ठं मम सर्वदा ॥ ९१ ॥

अन्वयः सकलो वत्स ! मम सन्तारितस्त्वया ।

पक्षे च लोकान् जयतीत्यक्तं सन्निःसदैव हि ॥ ९२ ॥

ईक्षतं वरयेयानं जगतां प्रभवं प्रभुम् ।
 गमिष्याम्यभिवन्द्यं शं भ्रातृभिः सह शङ्करम् ॥ १०३ ॥
 एवं पुत्रमुपामन्य प्रणम्य च महेश्वरम् ।
 निरीक्ष्य भार्यां सदसि जगाम पितरं वशी ॥ १०४ ॥
 गतं दृष्ट्वाथ पितरं तदाभ्यर्च्यैव शङ्करम् ।
 तुष्टाव वग्निरिष्टाभिः शाक्तेयः शशिभूषणम् ॥ १०५ ॥
 ततस्तुष्टो महादेवो मन्मथान्यकमर्दनः ।
 अनुगृह्णाथ शाक्तेयं तत्रैवान्तरधीयत ॥ १०६ ॥
 गते महेश्वरे माम्बे प्रणम्य च महेश्वरम् ।
 ददाह राक्षसानान्तु कुलं मन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ १०७ ॥
 तदाह पीत्रं धर्मज्ञो वसिष्ठो मुनिभिर्हृतः ।
 'अलमत्यन्तकोपेन तात ! मन्त्रमिमं जहि ॥ १०८ ॥
 राक्षसा नापराध्यन्ति पितुस्ते विहितं तथा ।
 मूढानामेव भवति क्रोधो बुद्धिमतां न हि ॥ १०९ ॥
 हन्यते तात ! कः केन यतः स्वकृतभुक् पुमान् ।
 सञ्चितस्यातिमहता वक्ष ! क्लेशेन मानवैः ॥ ११० ॥
 यशस्तपसश्चैव क्रोधी नाशकरः स्मृतः ।
 अलं हि राक्षसैर्दग्धैर्दीनैरनपराधिभिः ॥ १११ ॥
 सन्नते विरसत्वे तत् क्षमासारा हि साधवः ।
 एवं वसिष्ठवाक्येन शाक्तेयो मुनिपुङ्गवः ॥ ११२ ॥
 उपसंहृतवान् सत्तं सद्यस्तद्वक्त्रगौरवात् ।
 ततः प्रीतश्च भगवान् वसिष्ठो मुनिसत्तमः ॥ ११३ ॥
 सम्याग्य तदा सत्तं पुनस्तुष्टो ब्रह्मणः सुतः ।
 वसिष्ठे न तु दत्तार्थः कृतसंनपरिग्रहः ॥ ११४ ॥

पराशरमुवाचेदं प्रणिपत्य स्थितं मुनिः ।

वैरे महति यद्वाक्पाद् गुरोरस्याश्रिता चमा ॥ ११५

त्वया तस्मात् समस्तानि भवान् शास्त्राणि वेत्स्यति ।

सन्ततेर्मम न ह्येदः क्लृप्तेनापि यतः कृतः ॥ ११६ ॥

त्वया तस्मान्महाभाग ! ददाम्यन्यं महावरम् ।

पुराणसंहिता कर्त्ता भवान् वत्स ! भविष्यति ॥ ११७ ॥

देवतापरमार्थश्च यथावद् वेत्स्यते भवान् ।

प्रवृत्तौ वा निवृत्तौ वा कर्मणस्तेऽमला मतिः ॥ ११८ ॥

मत्प्रसादादसन्दिग्धा तव वत्स ! भविष्यति ।

ततश्च प्राह भगवान् वसिष्ठो वदतां वरः ॥ ११९ ॥

पुलस्त्येन यदुक्तं ते सर्वमेतद् भविष्यति ।

अथ तस्य पुलस्त्यस्य वसिष्ठस्य च धीमतः ॥ १२० ॥

प्रसादाद्दृष्टव्यं चक्रे पुराणं वै पराशरः ।

षट्प्रकारं समस्तार्थसाधकं ज्ञानसञ्चयम् ॥ १२१ ॥

षट्साहस्रमितं सर्वं वेदार्थेन च संयुतम् ।

चतुर्थं हि पुराणानां संहितासु सुशोभनम् ॥ १२२ ॥

एष वः कथितः सर्वा वासिष्ठानां समासतः ।

प्रभवः शक्तिसूनीश्च प्रभावो मुनिपुङ्गवाः ! ॥ १२३ ॥

इति श्रीलैङ्गे वासिष्ठकथनं नाम चतुःषष्टि-

तमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

अथ पञ्चपेष्टितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

आदित्यवंशं सोमस्य वंशं वंशविदां वर ! ।

वक्तुमर्हसि चास्माकं संक्षेपाद्रोमहर्षण ! ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

अदितिः सुषुवे पुत्रमादित्यं कश्यपाद् द्विजाः ! ।

तस्यादित्यस्य चैवासीद् भार्यात्रयमथापरम् ॥ २ ॥

संज्ञा राज्ञी प्रभा छायां पुत्रास्तासां वदामि वः ।

संज्ञा त्वाष्ट्री च सुषुवे सूर्यान्मनुमनुत्तमम् ॥ ३ ॥

यमस्य मनुनाञ्चैव राज्ञीरेवतमेव च ।

प्रभा प्रभातमादित्याच्छायां संज्ञाप्यकल्पयत् ॥ ४ ॥

छाया च तस्मात् सुषुवे सार्वर्णिं भास्कराद् द्विजाः ! ।

ततः यनिञ्च तपतीं विष्टिञ्चैव यथाक्रमम् ॥ ५ ॥

छाया स्वपुत्राभ्यधिकं स्रे हृष्टक्री मनी तदा ।

पूर्वं मनुर्न चक्षाम यमस्तु क्रोधमूर्च्छितः ॥ ६ ॥

सन्ताडयामास र्षषा पादमुद्यम्य दक्षिणम् ।

यमेन ताडिता सा तु छाया वै दुःखिताभवत् ॥ ७ ॥

छायाशापात् पदञ्चैकं यमस्य क्लिन्नमुत्तमम् ।

पृथगोणितसम्पूर्णं क्लीमां निश्चयान्वितम् ॥ ८ ॥

भोऽपि गोकर्णमाश्रित्य फलकीनानिलाशनः ।

शराध्वजहादेवं यावदध्यायुतायुतम् ॥ ९ ॥

भवप्रसादादागत्य लोकपालत्वमुत्तमम् ।

पितृशायिणि

लब्धवान् देवदेवस्य प्रभावाच्छूलपाणिनः ।

असहन्ती पुरा भानोस्तेजोमयमनिन्दिता ॥ ११ ॥

रूपं त्वाद्गी स्वदेहात्तु छायाख्यां सा त्वकल्पयत् ।

वड्वारूपमास्याय तपस्ती पे तु सुव्रता ॥ १२ ॥

कालात् प्रसन्नतो ज्ञात्वा छायां छायापतिः प्रभुः ।

वड्वामगमत् संज्ञामश्वरूपेण भास्करः ॥ १३ ॥

वड्वा च तदा त्वाद्गी संज्ञा तस्माद्दिवाकरात् ।

सुषुक्ते चाश्विनो देवौ देवानान्तु मिषग्वरी ॥ १४ ॥

लिखितो भास्करः पश्चात् संज्ञा पित्रा महात्मना

विष्णोश्चक्रन्तु यद् घोरं मण्डलाद्भास्करस्य तु ॥ १५ ॥

निर्ममे भगवांस्त्वष्टा प्रधानं दिव्यमायुधम् ।

रुद्रप्रसादाच्च शुभं सुदर्शनमिति स्मृतम् ॥ १६ ॥

लब्धवान् भगवांश्चक्रं कृष्णः कालाग्निसन्निभम् ।

मनीसु प्रष्टमस्यासन्नव पुत्रास्तु तत्समाः ॥ १७ ॥

इत्स्वाकुर्नभगश्चैव धृष्टः शर्यातिरेव च ।

नरिष्यन्तश्च वै धीमान् नाभागोऽरिष्ट एव च ॥ १८ ॥

करुषश्च पृषधश्च नवैते मानवाः स्मृताः ।

इला ज्येष्ठा वरिष्ठा च पुंस्त्वं प्राप्तं च या पुरा ॥ १९ ॥

सुयज्ञ इति विख्याता पुंस्त्वं प्राप्ता त्विला पुरा

मित्रावरुणयोस्त्वत्र प्रसादाच्च निपुङ्गवाः ॥ २० ॥

पुनः शरवणं प्राप्य स्त्रीत्वं प्राप्नो भवाज्ञया ।

सुयुक्नो महानवः श्रीमान् सोमवंशप्रवृद्धये ॥ २१ ॥

इत्स्वाकीरुष्मिधेन इत्सा किम्बरुषोऽभवत् ।

मासमेकं पुमान् वीरः स्त्रीत्वं मासमभूत् पुनः ।

इला बुधस्य भवनं सोमपुत्रस्य चाश्रिता ॥ २३ ॥

बुधेनान्तरमासाद्य मैथुनाय प्रवर्त्तिता ।

सोमपुत्राद् बुधाश्चापि ऐकी यज्ञे पुरुरवाः ॥ २४ ॥

सोमवंशाग्रजो धीमान् भवभक्तः प्रतापवान् ।

इत्साकोर्वंशविस्तार पञ्चाङ्गस्य तपोधनाः ! ॥ २५ ॥

पुत्रत्रयमभूत्तस्य सुद्युम्नस्य द्विजोत्तमाः ! ।

उत्कलस्य गयस्यैव विनताश्चस्तथैव च ॥ २६ ॥

उत्कलस्योत्कलं राष्ट्रं विनताश्चस्य पश्चिमम् ।

गया गयस्य चाख्याता पुरी परमशोभना ॥ २७ ॥

सुराणां संस्थितिर्यस्यां पितृणाञ्च सदा स्थितिः ।

इत्साकुर्ज्येष्ठदायादां मध्यदेशमवाप्तवान् ॥ २८ ॥

कन्याभावाच्च सुद्युम्नो नैव भागमवाप्तवान् ।

धनिष्ठवचनात्त्वासीत् प्रतिष्ठाने महाद्युतिः ॥ २९ ॥

प्रतिष्ठा धर्मराजस्य सुद्युम्नस्य महात्मनः ।

तत् पुरुरवसे प्रादाद्रान्यं प्राप्य महायशः ॥ ३० ॥

मानवेयो महाभागः स्त्रीपुंसोर्लक्षणाश्रितः ।

इत्साकीरभवद्दीरो विकुक्षिर्धर्मवित्तमः ॥ ३१ ॥

ज्येष्ठः पुत्रशतस्यासीद्दशपञ्च च तत्सुताः ।

अभूज्येष्ठः ककुस्थश्च ककुस्थात्तु सुयोधनः ॥ ३२ ॥

ततः पृथुर्मुनिश्चेष्टा ! विश्वकः पार्थिवस्तथा ।

विश्वकस्यार्द्रको धीमान् युवनाश्वस्तु तत्सुतः ॥ ३३ ॥

शावस्तिश्च महातेजा वंशकस्तु ततोऽभवत् ।

निर्मिता येन शावस्ती गौडदेजे दिल्लीनगरः ॥ ३४ ॥

वंशाच्च हृद्दक्षोऽभूत् कुवलाश्वस्तु तत्सुतः ।
 धुव्युमारत्वमापन्नो धुव्युं हत्वा महाबलम् ॥ ३५ ॥
 धुव्युमारस्य तनयास्त्रयस्त्रैलोक्यविश्रुताः ।
 दृढाश्वश्चैव चण्डाश्वः कपिलाश्वश्च ते स्मृताः ॥ ३६ ॥
 दृढाश्वस्य प्रमोदस्तु हृद्यश्वस्तस्य वै सुतः ।
 हृद्यश्वस्य निकुम्भस्तु संहताश्वस्तु तत्सुतः ॥ ३७ ॥
 कशाश्वोऽथ रणाश्वश्च संहताश्वोऽत्मजावभौ ।
 युवनाश्वो रणाश्वस्य मान्धाता तस्य वै सुतः ॥ ३८ ॥
 मान्धातुः पुङ्गवोऽभूदम्बरीषश्च वीर्यवान् ।
 सुचक्रुन्दश्च पुण्यात्मा त्रयस्त्रैलोक्यविश्रुताः ॥ ३९ ॥
 अम्बरीषस्य दायोदो युवनाश्वोऽपरः स्मृतः ।
 हरितो युवनाश्वस्य हरितास्तु यतः स्मृताः ॥ ४० ॥
 एते ह्यङ्गिरसः पक्षे चतुरोपेता द्विजातयः ।
 पुरुकुलस्य दायोदस्त्रैः सङ्गुर्मुहायशाः ॥ ४१ ॥
 नर्मदायां समुत्पन्नः सम्भूतिस्तस्य चात्मजः ।
 विष्णुहृत् सुतस्तस्य विष्णुहृत् यतः स्मृताः ॥ ४२ ॥
 एते ह्यङ्गिरसः पक्षे चतुरोपेताः समाश्रिताः ।
 सम्भूतिरपरं पुत्रमनरस्यमजीजनत् ॥ ४३ ॥
 रावणेन हतो योऽसौ त्रैलोक्यविजयं द्विजाः ।
 हृद्दक्षोऽनरस्यस्य हृद्यश्वस्तस्य चात्मजः ॥ ४४ ॥
 हृद्यश्वस्तु दृषद्वत्सां जज्ञे वसुमन्ता कृष्णः ।
 तस्य पुत्रोऽभवद्राजा त्रिषन्वा भवमाश्रितः ॥ ४५ ॥
 प्रनादाद् ब्रह्मासुमोर्वै तच्छिन्नः प्राप्य शिवताम् ।

शणैख्यं मनुप्राप्तो भवभक्तः प्रतापवान् ।
 कथञ्चैकाक्षमेधं वै करोमीति विचिन्तयन् ॥ ४७ ॥
 धनहीनश्च धर्मात्मा दृष्टवान् ब्रह्मणः सुतम् ।
 तण्डिसंज्ञं द्विजं तस्मात्सम्भवान् द्विजसंज्ञमाः ! ॥ ४८ ॥
 नाम्नां सहस्रं रुद्रस्य ब्रह्मणा कथितं पुरा ।
 तेन नाम्नां सहस्रेण सुत्वा तण्डिर्महेश्वरम् ॥ ४९ ॥
 सन्धवान् गाणपत्यश्च ब्रह्मयोनिर्द्विजोत्तमः ।
 ततस्तस्मात्पुत्रो लब्ध्वा तण्डिना कथितं पुरा ॥ ५० ॥
 नाम्नां सहस्रं जप्त्वा वै गाणपत्यमवाप्तवान् ।

ऋषय ऊचुः ।

नाम्नां सहस्रं रुद्रस्य तण्डिना ब्रह्मयोनिना ॥ ५१ ॥
 कथितं सर्ववेदार्थसम्पद्यं सृत ! सुव्रत ! ।
 नाम्नां सहस्रं विप्राणां वक्तुमर्हसि शोभनम् ॥ ५२ ॥

सूत उवाच ।

सर्वभूतात्मभूतस्य हरस्यामिततेजसः ।
 अष्टोत्तरसहस्रन्तु नाम्नां शृणुत सुव्रताः ! ॥ ५३ ॥
 यज्जप्त्वा तु मुनिश्रेष्ठा ! गाणपत्यमवाप्तवान् ।
 ओं स्थिरः स्थाणुः प्रभुर्भानुः प्रवरो वरदो वरः ॥ ५४ ॥
 सर्वात्मा सर्वविस्मयातः सर्वः सर्वकरो भवः ।
 जटो दण्डी शिखण्डी च सर्वगः सर्वभावनः ॥ ५५ ॥
 हरिश्च हरिश्चाक्षश्च सर्वभूतहरः स्मृतः ।
 प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च शान्तात्मा शाश्वतो ध्रुवः ॥ ५६ ॥
 यमशानवासी भगवान् खचरो गीचरोऽर्द्धनः ।
 अभिवाद्यो महाकर्म तथस्त्री भक्तधाम्निनः ॥ ५७ ॥

उत्तमवेशः प्रच्छन्नः सर्वलोकः प्रजापतिः ।

महारूपो महाकायः शवरूपो महायशः ॥ ५८ ॥

महात्मा सर्वभूतश्च विरूपो वामनो नरः ।

लोकपालोऽन्तर्हितात्मा प्रसादोऽभयदो विभुः ॥ ५९ ॥

पवित्रश्च महायैव नियतो नियताश्रयः ।

स्वयम्भूः सर्वकर्मा च आदिरादिकरो निधिः ॥ ६० ॥

सहस्राक्षो विशालाक्षः सीमो नक्षत्रसाधकः ।

चन्द्रः सूर्यः शनिः केतुर्यज्ञा ग्रहपतिर्मतः ॥ ६१ ॥

राजा राज्योदयः कर्त्ता सृग्बाणार्पणो वनः ।

महातपा दीर्घतपा अदृश्यो धनसाधकः ॥ ६२ ॥

संवत्सरः कृतो मन्त्रः प्राणायामः परन्तपः ।

योगी योगी महाबीजो महारिता महाबलः ॥ ६३ ॥

सुवर्णरेताः सर्वज्ञः सुबीजो वृषवाहनः ।

दशबाहुस्त्रिमिथो नीलकण्ठ उमापतिः ॥ ६४ ॥

विश्वरूपः स्वयं श्रेष्ठो बलवीरो बलाग्रणीः ।

गणकर्त्ता गणपतिर्दिग्वासाः काम्य एव च ॥ ६५ ॥

मन्त्रवित् परमो मन्त्रः सर्वभावकरो हरः ।

कमण्डलुधरो धन्वी बाणहस्तः कपालवाग् ॥ ६६ ॥

शरी शतज्ञी स्वज्ञी च पट्टिग्री चायुर्ध्वो महान् ।

अजयः सृगरूपश्च तेजस्तेजस्कारो विधिः ॥ ६७ ॥

उष्णीषी च सुवक्त्रश्च उदयो बिनतस्तथा ।

दीर्घश्च हरिकेशश्च सुतीर्थः क्षण एव च ॥ ६८ ॥

अगालरूपः सर्वाधी मुण्डः सर्वशुभहृद् ॥

ऊर्ध्वरेतोर्ध्वलिङ्गी च ऊर्ध्वशायी नभस्तलः ।

त्रिजटी श्रीरवासाश्च रुद्रः सेनापतिर्विभुः ॥ ७० ॥

अहोरात्रश्च नक्षत्रं तिग्ममन्युः सुवर्चसः ।

गजहा दैत्यहा कालो लोकधाता गुणाकरः ॥ ७१ ॥

सिंहशार्दूलरूपाणामार्द्रचर्माश्वरं धरः ।

कालयोगी महानादः सर्वावासश्चतुष्पदः ॥ ७२ ॥

निशाचरः प्रेतचारी सर्वदर्शी महेश्वरः ।

बहुभूतो बहुधनः सर्वसारो मृतेश्वरः ॥ ७३ ॥

नृत्यप्रियो नित्यनृत्यो नर्तनः सर्वसाधकः ।

सकार्मुको महाबाहुर्महाघोरो महातपाः ॥ ७४ ॥

महाशूलो महापाशो नित्यो गिरिचरो मतः ।

सहस्रहस्तो विजयो व्यवसायो ह्यनिन्दितः ॥ ७५ ॥

अमर्षणो मर्षणात्मा यज्ञश्चा कामनाशनः ।

दक्षहा परिचारी च प्रहसो मध्यमस्तथा ॥ ७६ ॥

तेजोऽपहारी बलवान् विदितोऽभ्युदितो बहुः ।

गम्भीरघोषो योगात्मा बलहा कामनाशनः ॥ ७७ ॥

गम्भीररोषो गम्भीरो गम्भीरबलवान्नृपः ।

न्यग्रोधरूपो न्यग्रोधो विश्वकर्मा च विश्वभुक् ॥ ७८ ॥

तोत्थोपायश्च ह्यर्थेशः सहायः कर्मकालवित् ।

विष्णुः प्रसादितो वज्रः समुद्रा वड्ढवामुखः ॥ ७९ ॥

हुताशनसहायश्च प्रशान्तात्मा हुताशनः ।

उग्रतेजा मह्यतेजा जयो विजयकाशवित् ॥ ८० ॥

ज्योतिर्नाशयनं सिद्धिः सन्निर्विघ्न एव च ।

॥ ८१ ॥

वैणवी पणवी कालः कालकण्ठः कटङ्कटः ।

नक्षत्रविग्रहा भावो निभावः सर्वतोमुखः ॥ ८२ ॥

विमोचनस्तु शरणो हिरण्यकवचीद्वयः ।

मेखलाकृतिरूपश्च जलाचारः सुतस्तथा ॥ ८३ ॥

वीणी च पणवी तालो नाली कलिकटस्तथा ।

सर्वतूर्य्यनिनाटी च सर्वव्याप्यपरिग्रहः ॥ ८४ ॥

व्यालरूपी बिलावासी गुहावासी तरङ्गवित् ।

वृक्षः श्रीमालकर्मा च सर्ववन्धविमोचनः ॥ ८५ ॥

बन्धनस्तु मुरेन्द्राणां युधि शत्रुविनाशनः ।

सखा प्रवासां दुर्वापः सर्वसाधुनिषेवितः ॥ ८६ ॥

प्रवृत्तिरूपः शिवश्च तुर्य्यो ब्रह्मविष्णुमहेश्वरः ।

सर्ववासां दुर्वासा वासवो मतः ॥ ८७ ॥

हैमो हेमकरो यज्ञः सर्वधारी धरोत्तमः ।

आकाशो निर्विरूपश्च विवासा उरगः खगः ॥ ८८ ॥

भिक्षुश्च भिक्षुरूपी च रौद्ररूपः सुरूपवान् ।

वसुरेता सुवर्चस्वी वसुवेगो महाबलः ॥ ८९ ॥

मनोवेगो निशाचारः सर्वलोकशुभप्रदः ।

सर्वावासी त्रयीवासी उपदेशकरोऽधरः ॥ ९० ॥

मुनिरात्मा मुनिर्लोकः सभाग्यश्च सहस्रभुक् ।

पक्षी च पक्षरूपश्च अतिदीप्तो निशाकरः ॥ ९१ ॥

समीरो दमनाकारो ह्यर्थो ह्यर्थकरोऽवशः ।

वासुदेवश्च देवश्च वामदेवश्च वामनः ॥ ९२ ॥

सिद्धियोगापहारी च सिद्धः सर्वार्थसाधकः ।

महाधेनो विशाखश्च षष्टिभागो गवां पातेः ।
 चक्रहस्तसु विष्टम्भी मूलस्तम्भन एव च ॥ ८४ ॥
 ऋतुर्ऋतुकरस्तालो मधुमधुकरो वरः ।
 वानस्पत्यो वाजसनो नित्यमाश्रमपूजितः ॥ ८५ ॥
 ब्रह्मचारो लोकचारो सर्वचारो सुचारवित् ।
 ईशान ईश्वरः काखो निशाचारी ह्यनेकदृक् ॥ ८६ ॥
 निमित्तस्थो निमित्तश्च नन्दिर्नन्दिकरो हरः ।
 नन्दीश्वरः सुनन्दी च नन्दनो विप्रमर्दनः ॥ ८७ ॥
 भगहारो नियन्ता च कालो लोकपितामहः ।
 चतुर्मुखो महालिङ्गः चारुलिङ्गस्तथैव च ॥ ८८ ॥
 लिङ्गाध्यक्षः सुराध्यक्षः कालाध्यक्षो युगावहः ।
 बीजाध्यक्षो बीजकर्त्ता अध्यात्मानुगतो बलः ॥ ८९ ॥
 इतिहासश्च कल्पश्च दमनो जगदीश्वरः ।
 दम्भो दम्भकरो दाता वंशो वंशकरः कलिः ॥ ९० ॥
 लोककर्त्ता पशुपतिर्महाकर्त्ता ह्यधोक्षजः ।
 अक्षरं परमं ब्रह्म ! बलवांश्चैव एव च ॥ ९१ ॥
 नित्यो ह्यनीशः शुद्धात्मा शुद्धो मानो गतिर्हविः ।
 प्रासादसु बलो दर्पो दर्पणो ह्यव्यमिन्द्रजित् ॥ ९२ ॥
 वेदकारः सूत्रकारो विद्वांस परमर्दनः ।
 महामेघनिवासी च महाघोरो वशीकरः ॥ ९३ ॥
 अग्निज्वालो महाज्वालः परिधूस्त्राहतो रविः ।
 धिषणः शङ्करो नित्यो वर्णस्त्री धन्वलोचनः ॥ ९४ ॥
 नीलस्तथाङ्गकुसुमश्च शोभनो नरविग्रहः ।

सकृत्स्य महाकृत्स्य महागर्भः प्रतापवान् ।

कृष्णवर्णः सुवर्णश्च इन्द्रियः सर्ववर्णिकः ॥ १०६ ॥

महापादो महाहस्ता महाकायो महायशः ।

महामूर्धा महामात्रो महामित्रो नगालयः ॥ १०७ ॥

महास्कन्धो महाकर्णो महोष्ठश्च महाहृत् ।

महानासो महाकण्ठो महाश्रीवः श्मशानवान् ॥ १०८ ॥

महाबलो महातेजा ह्यन्तरात्मा मृगालयः ।

लम्बितोष्ठश्च निष्ठश्च महामायः पयोनिधिः ॥ १०९ ॥

महादन्तो महादंष्ट्रो महाजिह्वो महामुखः ।

महानखो महारोमा महाकीयो सहाजटः ॥ ११० ॥

असपन्नः प्रसादश्च प्रत्ययो गीतसाधकः ।

प्रस्वेदनो स्नेहेनश्च आदिकश्च महामुनिः ॥ १११ ॥

वृषको वृषकेतुश्च अनलो वायुवाहनः ।

मण्डली मेतवासश्च देवाहन एव च ॥ ११२ ॥

अथर्वशीर्षः सामास्य ऋक्सहस्रोर्जितेक्षणः ।

यजुः पादभुजो गुह्यः प्रकाशैजास्तथैव च ॥ ११३ ॥

अमोघार्थप्रसादश्च अन्तर्भाव्यः सुदर्शनः ।

उपहारः प्रियः सर्वः कनकः काञ्चनस्थितः ॥ ११४ ॥

नाभिर्नन्दिकरो हृद्यः सुष्करः सुप्रतिः स्थितः ।

सर्वशालो धनशालो यज्ञो यज्ञा समाहितः ॥ ११५ ॥

नगो नीलः कविः कालो मकरः कालपूजितः ।

रुग्णो गणकारश्च भूतभावनसारथिः ॥ ११६ ॥

भस्मशायी भस्मगीता भस्मभूततनुर्गणः ।

शुक्लः स्वीरूपसम्पन्नः शुचिर्भूतनिषेवितः ।
 आश्रमस्थः कपोतस्थो विश्वकर्मा पतिर्विराट् ॥ ११८ ॥
 विशालशाखस्तुच्छो ह्यम्बुजालः सुनिश्चितः ।
 कपिलः कलशः स्थूल आयुधश्चैव रोमशः ॥ ११९ ॥
 गन्धर्वो ह्यदितिस्तार्क्ष्यो ह्यविज्ञेयः सुशारदः ।
 परश्वधायुधो देवो ह्यर्थकारी सुबान्धवः ॥ १२० ॥
 तुम्बवीणो महाकोप जर्ध्वरेता जलेश्वरः ।
 उग्रो वंशकरो वंशो वंशबादो ह्यनिन्दितः ॥ १२१ ॥
 सर्वाङ्गरूपी मायावी सुहृदो ह्यनिलो बलः ।
 बन्धनो बन्धकर्ता च सुबन्धनविमोचनः ॥ १२२ ॥
 राजसघ्नोऽथ कामारिर्महादंष्ट्रो महायुधः ।
 लम्बितो लम्बितोष्ठश्च लम्बिहस्तो वरप्रदः ॥ १२३ ॥
 बाहुस्त्वनिन्दितः सर्वः शङ्करोऽथाप्यकोपनः ।
 अमरेशो महाघोरो विश्वदेवः सुरारिहा ॥ १२४ ॥
 अहिर्बुध्नो निर्ऋतिश्च चेकितानो हलौ तथा ।
 अजैकपाश्च कापालो शङ्कुमारो महागिरिः ॥ १२५ ॥
 धन्वन्तरिर्धूमकेतुः सूर्यो वैश्रवणस्तथा ।
 धाता विष्णुश्च शक्रश्च मित्रस्त्वष्टा धरो ध्रुवः ॥ १२६ ॥
 प्रभासः पर्वतो वायुरर्यमा सविता रविः ।
 धृतिश्चैव विधाता च मान्धाता भूतभावनः ॥ १२७ ॥
 नौरस्तीर्थश्च भीमश्च सर्वकर्मा गुणोद्भूतः ।
 पद्मगर्भो महागर्भश्चन्द्रवक्त्रो नभोऽनघः ॥ १२८ ॥
 बलवांशोपशान्तश्च पुराणः पुण्यकृतमः ।

सर्वाग्रयः सर्वचारी प्राणेशः प्राणिनां पतिः ।

देवदेवः सुखोत्सिक्तः सदसत् सर्वरत्नवित् ॥ १३० ॥

कैलासस्था गुहावासी हिमवद्गिरिसंश्रयः ।

कुलहारी कुलाकर्ता बहुवित्तो बहुप्रजः ॥ १३१ ॥

प्राणेशो बन्धको वृक्षो नकुलश्चाद्रिकस्तथा ।

ऋष्यग्रीवो महाजानुरलोलश्च महौषधिः ॥ १३२ ॥

सिद्धान्तकारी सिद्धार्थश्छन्दो व्याकरणोद्भवः ।

सिंहनादः सिंहदंष्ट्रः सिंहास्यः सिंहवाहनः ॥ १३३ ॥

प्रभावात्मा जगत्कालः कालः कम्पी तरुस्तनुः ।

सारङ्गो भूतचक्राङ्कः केतमाली सुवेधकः ॥ १३४ ॥

भूतालयो भूतपतिरहोरात्रो मलोऽमलः ।

वसुभृत् सर्वभूतात्मा निश्चलः सुविदुर्बुधः ॥ १३५ ॥

असृष्टत् सर्वभूतानां निश्चलश्चलवित् बुधः ।

अमावः संयमो हृष्टो भोजनः प्राणधारणः ॥ १३६ ॥

धृतिमाश्नतिमांस्यञ्चः सुकृतस्तु युधां पतिः ।

गोपालो गोपतिर्ग्रामो गोचर्मवसनो हरः ॥ १३७ ॥

हिरण्यबाहुश्च तथा गुहावासः प्रवेशनः ।

महामना महाकामो चित्तकामो जितेन्द्रियः ॥ १३८ ॥

गान्धारश्च सुरापश्च तापकर्मरतो हितः ।

महाभूतो भूतवृत्तो ह्यप्सरोगणसेवितः ॥ १३९ ॥

महाकेतुर्धरा धाता नैकतानरतः स्वरः ।

अवेदनोऽय आवेद्यः सर्वगश्च सुखावहः ॥ १४० ॥

अनन्तश्च धाता परिधा परिप्रजितः ।

नित्यो धाता सहायश्च देवासुरपतिः पतिः ।

युक्तश्च युक्तबाहुश्च सुदेवोऽपि सुपर्वणः ॥ १४१ ॥

आषाढश्च सुषाढश्च स्कन्धदो हरितो हरः ।

वपुःश्रेष्ठो महावपुः ॥ १४२ ॥

शिरोविमर्शनः सर्वलक्षणलक्षणभूषितः ।

अन्नयोरथ गीतश्च सर्वभोगी महाबलः ॥ १४४ ॥

मान्नायोऽथ महान्नायस्तीर्थदेवो महायशः ।

निर्जीवो जीवनो मन्त्रो सुभगो बहुकर्कशः ॥ १४५ ॥

रत्नभूतोऽथ रत्नाङ्गः महार्णवनिपातवित ।

मूलं विशालो ह्यमृतं व्यक्ताव्यक्तस्तपोनिधिः ॥ १४६ ॥

आरोहणोऽधिरोहश्च शीलधारी महातपाः ।

महाकण्ठो महायोगी युगो युगकरो हरिः ॥ १४७ ॥

युगरूपो महारूपो वह्नो गहनो नगः ।

न्यायो निर्वापणो पादः पण्डितो ह्यचलोपमः ॥ १४८ ॥

बहुमालो महामालः शिपिविष्टः सुलोचनः ।

विस्तारो लवणः कूपः कुसुमाङ्गः फलोदयः ॥ १४९ ॥

ऋषभो वृषभो भङ्गो मणिबिम्बजटाधरः ।

इन्दुर्विसर्गः सुमुखः शूरः सर्वयुधः सहः ॥ १५० ॥

निवेदनः सुधाजातः स्वर्गद्वारी महाधनुः ।

गिरावासो विसर्गश्च सर्वलक्षणलक्षणवित् ॥ १५१ ॥

गन्धमाली च भगवाननन्तः सर्वलक्षणः ।

सन्तानो बहुलो बाहुः सकलः सर्वपावनः ॥ १५२ ॥

करस्थाली कपाली च ऊर्ध्वसंहननो युवा ।

यत्नस्तन्महिषातो लोकः सर्वाश्रयो मृतः ॥ १५३ ॥

मुण्डो विरूपो विकृतो दण्डी कुण्डी विकुर्वणः ।
 वार्यक्षः ककुभो वज्री दीप्ततेजाः सहस्रपात् ॥ १५४
 सहस्रमूर्धा देवेन्द्रः सर्वदेवमयो गुरुः ।
 सहस्रबाहुः सर्वाङ्गः शरण्यः सर्वलोककृत् ॥ १५५ ॥
 पवित्रं त्रिमधुर्मन्त्रः कनिष्ठः क्षणपिङ्गलः ।
 ब्रह्मदण्डविनिर्माता शतघ्नः शतपाशघृक् ॥ १५६ ॥
 कला काष्ठा लवो माता मुहूर्त्तोऽहः क्षपा क्षणः ।
 विश्वक्षेत्रप्रदो बीजं लिङ्गमाद्यस्तु निमुखः ॥ १५७ ॥
 सदसद् व्यक्तमव्यक्तं पिता माता पितामहः ।
 स्वर्गद्वारं मोक्षद्वारं प्रजाद्वारं त्रिविष्टपः ॥ १५८ ॥
 निर्वाणं हृदयश्चैव ब्रह्मलोकः परा गतिः ।
 देवासुरविनिर्माता देवासुरपरायणः ॥ १५९ ॥
 देवासुरगुरुर्देवो देवासुरनमस्कृतः ।
 देवासुरमहामात्रो देवासुरगणाश्रयः ॥ १६० ॥
 देवासुरगणाध्यक्षो देवासुरगणाग्रणीः ।
 देवाधिदेवो देवर्षिर्देवासुरवरप्रदः ॥ १६१ ॥
 देवासुरेश्वरो विष्णुर्देवासुरमहेश्वरः ।
 सर्वदेवमयोऽचिन्त्यो देवतात्मा स्वयं भवः ॥ १६२ ॥
 उन्नतस्त्रिक्रमो वैद्यो वरदो वरजोऽम्बरः ।
 इज्यो हस्ती तथा व्याघ्रो देवसिंहो महर्षभः ॥ १६३ ॥
 विबुधाग्र्यः सरः श्रेष्ठः स्वर्गदेवस्तथोत्तमः ।
 संयुक्तः शोभनो वक्ता आशानां प्रभवोऽव्ययः ॥ १६४ ॥
 गुरुः कान्तो निजः सर्गः पवित्रः सर्ववाहनः ।
 शक्ती शङ्खपिणो मन्त्र बालराजो त्रिपाशकः ॥ १६५ ॥

अभिरामः सुशरणो निरामः सर्वसाधनः ।

ललाटाक्षो विश्वदेहो हरिणो ब्रह्मवर्चसः ॥ १६६ ॥

स्थावराणां पतिश्चैव नियतेन्द्रियवर्त्तनः ।

मिद्वार्थः सर्वभूतार्थोऽचिन्त्यः सत्यः शुचिब्रतः ॥ १६७ ॥

ब्रताधिपः परं ब्रह्म मुक्तानां परमा गतिः ।

विमुक्तो मुक्तकेशश्च श्रीमान् श्रीवर्धनो जगत् ॥ १६८ ॥

यथा प्रधानं भगवानिति भक्त्या स्तुतो मया ।

भक्तिमेवं पुरस्कृत्य मया यज्ञपतिर्विभुः ॥ १६९ ॥

ततो ह्यनुज्ञां प्राप्यैवं स्तुतो भक्तिमतां गतिः ।

तस्मान्नबद्धा स्तवं शम्भोर्नृपस्त्रैलोक्यविश्रुतः ॥ १७० ॥

अश्वमेधसहस्रस्य फलं प्राप्य महायशः ।

गणाधिपत्यं सम्प्राप्तस्तण्डिनस्तेजसा प्रभोः ॥ १७१ ॥

यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावयेद् ब्राह्मणानपि ।

अश्वमेधसहस्रस्य फलं प्राप्नोति वै द्विजाः ! ॥ १७२ ॥

ब्रह्मघ्नश्च सुरापश्च स्तेयो च गुरुतल्पगः ।

शरणागतघातो च मित्रविश्वासघातकः ॥ १७३ ॥

मातृहा पितृहा चैव वीरहा भूषणहा तथा ।

संवत्सरं क्रमाज्जप्त्वा तिसम्यं शङ्कराश्रमे ॥ १७४ ॥

देविनिष्ठा तिसम्यश्च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १७५ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे रुद्रसहस्रनाम कथनं नाम

पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

अथ षट्षष्टितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

त्रिधन्वा देवदेवस्य प्रसादात्तण्डिनस्तथा ।
अश्वमेधसहस्रस्य फलं प्राप्य प्रयत्नतः ॥ १ ॥
गायपत्यं दृढं प्राप्तः सर्वदेवनमस्कृतः ।
आसीत् त्रिधन्वनस्यापि विद्वांस्तज्ज्यारुणी नृपः ॥ २ ॥
तस्य सत्यव्रतो नाम कुमारोऽभून्महाबलः ।
तेन भार्या विदर्भस्य हृता हत्वामितीजसम् ॥ ३ ॥
पाणिग्रहणमन्त्रेषु निष्ठामप्रापितेष्विह ।
तेनाधर्मेण संयुक्तं राजा त्र्यारुणोऽत्यजत् ॥ ४ ॥
पितरं सोऽब्रवीत् त्यक्तः क्व गच्छामीति वै द्विजाः ।
पिता त्वेनमथोवाच श्वपाकैः सह वसंत्य ॥ ५ ॥
इत्युक्तः स विचक्राम नगराद्वचनात् पितुः ।
स तु सत्यव्रतो धीमान् श्वपाकावसथान्तिके ॥ ६ ॥
पित्रा त्यक्तोऽवसद्वीरः पिता चास्य वनं ययौ ।
सर्वलोकेषु विख्यातस्त्रिशङ्कुरिति वीर्यवान् ॥ ७ ॥
वसिष्ठकोपात् पुण्यात्मा राजा सत्यव्रतः पुरा ।
विष्णामित्रो महातेजा वरं दत्त्वा त्रिशङ्खे ॥ ८ ॥
राज्येऽभिषिच्य तं पित्रे याजयामास तं मुनिः ।
मित्रतां देवतानाञ्च वसिष्ठस्य च कौशिकः ॥ ९ ॥
मशरौरं तदा तं वै दिवमारोपयद्विभुः ।

कुमारं जनयामास हरिश्चन्द्रमकल्पम् ।
 हरिश्चन्द्रस्य च सुतो रोहितो नाम वीर्यवान् ॥ ११ ॥
 हरितो रोहितस्याथ धुन्वुर्हारित उच्यते ।
 विजयश्च सुतेजाश्च धुन्वुपुत्री बभूवतुः ॥ १२ ॥
 जेता चतस्र्य सर्वत्र विजयस्तेन स स्मृतः ।
 रुचकस्तस्य तनयो राजा परमधार्मिकः ॥ १३ ॥
 रुचकस्य वृकः पुत्रस्तस्माद् बाहुश्च जज्ञिवान् ।
 मगरस्तस्य पुत्रोऽभूद्राजा परमधार्मिकः ॥ १४ ॥
 हे भार्य्ये मगरस्यापि प्रभा भानुमती तथा ।
 ताभ्यामाराधितः पूर्वमीर्वीर्यग्निः पुत्रकाम्यया ॥ १५ ॥
 श्रीर्वस्तुष्टस्तयोः प्रादाद् यथेष्टं वरमुत्तमम् ।
 एका षष्टिसहस्राणि सुतमेकं परा तथा ॥ १६ ॥
 अष्टह्लाद् वंशकर्त्तारं प्रभाष्टह्लात् सुतान् बहून् ।
 एकं भानुमतिः पुत्रमष्टह्लादसमञ्जसम् ॥ १७ ॥
 ततः षष्टिसहस्राणि सुषुवे सा तु वै प्रभा ।
 खनन्तः पृथिवीं दग्धा विष्णुहुङ्कारमार्गणैः ॥ १८ ॥
 असमञ्जस्य तनयः सोऽंशमात्राम विश्रुतः ।
 तस्य पुत्रो दिलीपस्तु दिलीपान् भगीरथः ॥ १९ ॥
 येन भागीरथी गङ्गा तपः कृत्वावतारिता ।
 भगीरथसुतस्यापि श्रुती नाम बभूव ह ॥ २० ॥
 नाभागस्तस्य दायादो भवभक्तः प्रतापवान् ।
 अम्बरौषः सुतस्तस्य सिन्धुद्वीपस्ततोऽभवत् ॥ २१ ॥
 नाभागेनाम्बरौषेण भुजाभ्यां परिपालिता ।

अयतायुः सुतस्तस्य मित्रं द्वीपस्य वीर्यवान् ।

पुत्रोऽयुतायुषो धीमानृतपुर्णो महायुगाः ॥ २३ ॥

दिव्याक्षहृदयज्ञो वै राजानलसखो बली ।

॥ नली द्वावेव विख्यातो पुराणेषु दृढव्रतो ॥ २४ ॥

वीरसेनसतश्चान्यो यश्चेत्त्वाकुकुलोद्भवः ।

ऋतुपर्णस्य पुत्रोऽभूत् सार्वभौमः प्रजेश्वरः ॥ २५ ॥

मुदामभ्यस्य तनयो राजा त्विन्द्रसमोऽभवत् ।

मुदामस्य सतः प्रीतः सौदामो नाम पार्थिवः ॥ २६ ॥

ख्यातः कल्माषपादो वै नाम्ना मित्रसहस्रसः ।

वसिष्ठस्तु महार्तजाः क्षत्रे कल्माषपादके ॥ २७ ॥

अश्वकं जनयामास इत्त्वाकुकुलवर्धनम् ।

अश्वकस्थोत्तरायान्तु मूलकस्तु सुतोऽभवत् ॥ २८ ॥

स हि रामभयाद्राजा स्त्रीभिः परिवृतो वने ।

बिभर्ति त्राणमिच्छन् वै नारी कवचमुत्तमम् ॥ २९ ॥

मूलकस्यापि धर्मात्मा राजा शतरथः सुतः ।

तस्माच्छतरथाज्ज्ञे राजा त्विलविलो बली ॥ ३० ॥

आसीत्त्वैलविलिः श्रीमान् वृद्धशर्मा प्रतापवान् ।

पुत्रो विश्वसहस्तस्य पितृकन्या व्यजोजनत् ॥ ३१ ॥

दिलीपस्तस्य पुत्रोऽभूत् खट्वाङ्ग इति विश्रुतः ।

येन स्वर्गादिहागत्य सहस्रं प्राप्य जीर्णितम् ॥ ३२ ॥

तयोऽग्नयस्त्रयो लोका वुड्गा सत्येन वै जिताः ।

दीर्घबाहुः सुतस्तस्य रघुस्तस्मादजायत ॥ ३३ ॥

अजः पुत्रो रघोश्चापि तस्माच्छत्रे च वीर्यवान् ।

रामो दशरथाद्वीरो धर्मज्ञो लोकविश्रुतः ।
 भरती लक्ष्मणश्चैव शत्रुघ्नश्च महाबलः ॥ ३५ ॥
 तेषां श्रेष्ठो महातेजा रामः परमवीर्यवान् ।
 रावणं समरे हत्वा यज्ञैरिष्टा च धर्मवित् ॥ ३६ ॥
 दशवर्षसहस्राणि रामो राज्यं चकार सः ।
 रामस्य तनयो जज्ञे कुश इत्यभिविश्रुतः ॥ ३७ ॥
 लवश्च सुमहाभागः सत्वानभवत् सुधीः ।
 अतिश्रित् कुशाज्जज्ञे निषधस्तस्य चात्मजः ॥ ३८ ॥
 नलस्तु निषधाज्जातो नभस्तस्मादजायत ।
 नभसः पुण्डरीकाख्यः चेमधन्वा ततः स्मृतः ॥ ३९ ॥
 तस्य पुत्रोऽभवद्वीरो देवानीकः प्रतापवान् ।
 * अहीनरः सुतस्तस्य सहस्राश्वस्ततः परः ॥ ४० ॥
 शुभश्रन्द्रावलीकश्च तारापीडस्ततोऽभवत् ।
 तस्यात्मजश्चन्द्रगिरिर्भानुचन्द्रस्ततोऽभवत् ॥ ४१ ॥
 शुतायुरभवत्तस्माद् बृहद्बल इति स्मृतः ।
 भारतेयो महातेजा सौभद्रेण निपातितः ॥ ४२ ॥
 एते इच्छाकुदायादा राजानः प्रायशः स्मृताः ।
 वंशे प्रधाना एतस्मिन् प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ ४३ ॥
 सर्वे पाशुपतं ज्ञानमधीत्य परमेश्वरम् ।
 ममभ्यर्थं यथाज्ञानमिष्टा यज्ञैर्यथाविधि ॥ ४४ ॥
 दिवं गता महात्मानः केचिन्मन्त्रात्मयोगिनः ।
 नृगोब्राह्मणशापेन कृकलासत्वमागतः ॥ ४५ ॥
 धृष्टश्च धृष्टकेतुश्च यमबालश्च वीर्यवान् ।

आनर्त्ता नाम शर्यातिः सुकन्या नाम दारिका ।
 आनर्त्तस्याभवत् पुत्रो रोचमानः प्रतापवान् ॥ ४७ ॥
 रोचमानस्य रेवोऽभूद्देवाद्वै वत एव च ।
 ककुद्घो चापरो ज्येष्ठपुत्रः पुत्रशतस्य तु ॥ ४८ ॥
 रेवती यस्य सा कन्या पत्नी रामस्य विश्रुता ।
 नरिथन्तस्य पुत्रोऽभूज्जितात्मा तु महाबली ॥ ४९ ॥
 नाभागादम्बरीषसु विष्णुभक्तः प्रतापवान् ।
 ऋतस्तस्य सुतः श्रीमान् सर्वधर्मविदां वरः ॥ ५० ॥
 कतस्तस्य सुधर्माऽभूत् पृषितो नाम विश्रुतः ।
 करुषस्य तु कारुषाः सर्वे प्रख्यातकीर्त्तयः ॥ ५१ ॥
 पृषितो हिंसयित्वा गां गुरोः प्राप सुकल्मषम् ।
 शापाच्छूद्रत्वमापन्नश्चावनस्येति विश्रुतः ॥ ५२ ॥
 दिष्टपुत्रसु नाभागस्तस्मादपि भलन्दनः ।
 भलन्दनस्य विक्रान्तो राजामोदजवाहनः ॥ ५३ ॥
 एते मनामतः प्रीक्ता मनुपुत्रा महाभुजाः ।
 इत्वाकोः पुत्रपौत्राद्या ऐलस्याथ वदामि वः ॥ ५४ ॥

सूत उवाच ।

ऐलः पुरुखा नाम रुद्रभक्तः प्रतापवान् ।
 चक्रे त्वकण्टकं राज्यं देशे पुण्यतमे हिजाः ! ॥ ५५ ॥
 उत्तरे यमुनातीरे प्रयागे मुनिसेविते ।
 प्रतिष्ठानाधिपः श्रीमान् प्रतिष्ठाने प्रतिष्ठितः ॥ ५६ ॥
 तस्य पुत्राः सप्त भवन् सर्वे वितततेजसः ।
 गन्धर्वलोकविदिता भवभक्ता महाबलाः ॥ ५७ ॥

श्रुतायुश्च यतायुश्च दिव्याश्चैवोर्वशीसुताः ॥ ५८ ॥
 आयुषस्तनया वीराः पञ्चैवासन्महौजसः ।
 स्वर्भानुतनयायान्ते प्रभायां जज्ञिरे नृपाः ॥ ५९ ॥
 नहुषः प्रथमस्तेषां धर्मज्ञो लोकविश्रुतः ।
 नहुषस्य तु दायादाः षडिन्द्रोपमतेजसः ॥ ६० ॥
 उत्पन्नाः पितृकन्यायां विरजायां महौजसः ।
 यतिर्ययातिः संयातिरायातिः पञ्चमोऽन्यकः ॥ ६१ ॥
 विजातिश्चेति षडिमे सर्वे प्रख्यातकौर्त्तयः ।
 यतिर्ज्यैष्ठश्च तेषां वै ययातिस्तु ततोऽवरः ॥ ६२ ॥
 ज्यैष्ठस्तु यतिर्मोक्षार्थी ब्रह्मभूतोऽभवत् प्रभुः ।
 तेषां ययातिः पञ्चानां महाबलपराक्रमः ॥ ६३ ॥
 देवयानीमुग्रनसः सुतां भार्यामवाप सः ।
 शर्मिष्ठाभासुरौञ्चैव तृनयां वृधपर्वणः ॥ ६४ ॥
 यदुश्च तुर्वसुश्चैव देवयानी व्यजायत ।
 तावुभौ शुभकर्माणी सुतौ विद्याविशारदौ ॥ ६५ ॥
 द्रुह्यञ्चानुश्च पूरुश्च शर्मिष्ठा वार्त्तपर्वणी ।
 ययातये रथं तस्मै ददौ शुक्रः प्रतापवान् ॥ ६६ ॥
 तांषितस्तेन विप्रेन्द्रः प्रीतः परमभास्वरम् ।
 ससङ्गं काञ्चनं दिव्यं मलये च महेष्वधी ॥ ६७ ॥
 युक्तं मनोजवैरश्वैः येन कन्यां समुद्वहत् ।
 स तेन रथमुख्येन षस्मासेनाजयन्महौम् ॥ ६८ ॥
 ययातिर्युधि दुर्धर्षो देवदानवमानुषैः ।
 भवभक्तस्तु पुण्यात्मा धर्मनिष्ठः समञ्जसः ॥ ६९ ॥

कौरवाणाञ्च सर्वेषां स भवद्रथ उत्तमः ॥ ७० ॥

यावन्नरेन्द्रप्रवरः कौरवी जनमेजयः ।

पुरोर्विश्वस्य राज्ञस्तु राज्ञः पारिक्षितस्य तु ॥ ७१ ॥

जगाम सरथो नाशं शापाद्गर्गस्य धीमतः ।

गर्गस्य हि सुतं बालं स राजा जनमेजयः ॥ ७२ ॥

अक्रूरं हिंसयामास ब्रह्महत्यामवाप सः ।

स लोहगन्धी राजर्षिः परिधावन्नितस्ततः ॥ ७३ ॥

पौरजानपदैस्त्यक्तो न लेभे शर्म कर्हिचित् ।

ततः स दुःखसन्तप्तो न लेभे संविदं क्वचित् ॥ ७४ ॥

जगाम शौनकमृषिं शरस्थं व्यथितस्तदा ।

इन्द्रेतिर्नाम विख्यातो योऽसौ मुनिरुदारधीः ॥ ७५ ॥

याजयामास चेन्द्रेति स्तं नृपं जनमेजयम् ।

अश्वमेधेन राजानं पावनार्थं हिजोत्तमाः ! ॥ ७६ ॥

स लोहगन्धान्निर्मुक्त एनसा च महायशः ।

यज्ञस्यावभृथे मध्ये यातो दिव्यो रथः शुभः ॥ ७७ ॥

तस्मादंशात्परिभ्रष्टो वसोश्चेदिपतेः पुनः ।

दत्तः शक्रेण तुष्टेन लेभे तस्माद् बृहद्रथः ॥ ७८ ॥

ततो हत्वा जरासन्धं भीमस्तं रथमुत्तमम् ।

प्रददौ वासुदेवाय प्रीत्या कौरवनन्दनः ॥ ७९ ॥

सूत उवाच ।

अभ्यषिञ्चत् पुरुं पुत्रं ययातिर्नाहुषः प्रभुः ।

कृतोपकारस्तेनैव पुरुषा हिजसत्तमाः ! ॥ ८० ॥

अभिषेक्तुकामश्च नृपं पुरुं पुत्रं कनीयसम् ।

कथं युक्तस्य नश्वरं देवयान्याः सुतं प्रभो ! !
 ज्येष्ठं यदुभतिक्रम्य कनौयान् राज्यमर्हति ॥ ८२ ॥
 एते सम्बोधयामस्त्वां धर्मञ्च अनुपालय ॥ ८३ ॥
 इति श्रीलैङ्गे षट्षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

अथ सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ।

ययातिरुवाच ।

ब्राह्मणप्रसूता वर्णाः सर्वे मृगयन्तु मे वचः ।
 ज्येष्ठं प्रति यथा राज्यं न देयं मे कथञ्चन ॥ १ ॥
 मम ज्येष्ठेन यदुना नियोगो नानुपालितः ।
 प्रतिकूलमतिश्चैव न स पुत्रः सतां मतः ॥ २ ॥
 मातापित्रोर्वचनकृत्स्नः पुत्रः प्रशस्यते ।
 सपुत्रः पुत्रवद् यस्तु वर्त्तते मातृपितृषु ॥ ३ ॥
 यदुनाहमवज्जातस्तथा तुर्वमुनापि च ।
 दुष्टेन चानुना चैवमप्यवज्जा कृता भृशम् ॥ ४ ॥
 पुरुषा च कृतं वाक्यं मानितश्च विशेषतः ।
 कनौयान् मम दायादो जरा येन हृता मम ॥ ५ ॥
 शक्ये मे समादिष्टा देवयान्याः कृते जरा ।
 प्रार्थितेन पुनस्तेन जरा सञ्चारिणी कृता ॥ ६ ॥
 शक्ये च वरो दत्तः काव्येनोशनसा स्वयम् ।
 पुत्रो यस्त्वानुवर्त्तते स ते राज्यधरस्त्विति ॥ ७ ॥

प्रकृतय जनुः ।

यः पुत्री गुणसम्पन्नी मातापित्रोर्हितः सदा ॥ ८
सर्वमर्हति कल्याणं कनीयानपि स प्रभुः ।
अर्हः पूरुरिदं राज्यं यः सुतो वाक्यकृत्तव ॥ ९ ॥
वरदानेन शुक्रस्य न शक्यं कर्तुं मन्यथा ।

सूत उवाच ।

एवं जानपदैस्तुष्टैरित्युक्ती नाहुषस्तदा ॥ १० ॥
अभिषिञ्च ततो राज्ये पूरुं स सुतमात्मनः ।
दिशि दक्षिणपूर्वस्यां तुर्वसुं पुत्रमादिशत् ॥ ११ ॥
दक्षिणायामथो राजा यदुं क्येष्टं न्ययोजयत् ।
प्रतीच्यामुत्तरस्यान्तु दृष्ट्यं श्वानुच्च तावुभौ ॥ १२ ॥
सप्तद्वीपां ययातिस्तु जित्वा पृथ्वीं ससागराम् ।
व्यभजच्च त्रिधा राज्यं पुत्रेभ्यो नाहुषस्तदा ॥ १३ ॥
पुत्रसंक्रामितश्रीस्तु हर्षनिर्भरमानसः ।
प्रीतिमानभवद्राजा भारमावेश्य बन्धुषु ॥ १४ ॥
अत्र गाथा महाराज्ञा पुरा गीता ययातिना ।
याभिः प्रत्याहरेत् कामान् सर्वतोऽङ्गानि कूर्मवत्
ताभिरेव नरः श्रीमाच्चान्यथा कर्मकोटिकृत् ।
न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ॥ १५ ॥
हविषा कृष्णवर्णेन भूय एवाभिवर्धते ।
यत् पृथिव्यां त्रीदिव्यं हिरण्यं पद्मवस्त्रिवः ॥ १६ ॥
नालमेकस्य तत्सर्वमिति मत्वा शम्भं व्रजेत् ।
सर्वं तत्सर्वं तत्सर्वं तत्सर्वं तत्सर्वं तत्सर्वं ॥ १७ ॥

सदा पराज विभेति परे चास्माक विभ्यति ॥ १८ ॥
 यदा न निन्दे न हेष्टि ब्रह्म सम्यद्यते तदा ।
 या दुःखजां दुर्मतिभिर्या न जीर्यति जीर्यतः ॥ २० ॥
 योऽसौ प्राणान्तिको रोगस्तां तृष्णां त्यजतः सुखम् ।
 जीर्यन्ति जीर्यतः केशा दन्ता जीर्यन्ति जीर्यतः ॥ २१ ॥
 चक्षुः श्रोत्रे च जीर्यन्ते तृष्णोका निरुपद्रवा ।
 जीर्यन्ति देहिनः सर्वे स्वभावादेव नान्यथा ॥ २२ ॥
 जीविताशा धनाशा च जीर्यन्तोऽपि न जीर्यते ।
 यच्च कामसुखं लोके सच्च दिव्यं महत्सुखम् ॥ २३ ॥
 तृष्णाद्यसुखस्यैतत् कलां नार्हति षोडशीम् ।
 एवमुक्त्वा स राजर्षिः सदारः प्राविशदनम् ॥ २४ ॥
 भृगुतुङ्गे तपस्तप्त्वा तत्रैव च महायशाः ।
 साधयित्वा त्वनशनं संहारः स्वर्गमाप्तवान् ॥ २५ ॥
 तस्य वंशासु पञ्चैतं पुण्या देवर्षिसत्कृताः ।
 यैर्व्याता पृथिवी कृत्स्ना सूर्यस्यैव मरोचिभिः ॥ २६ ॥
 धनौ प्रजावानायुष्यान् कीर्त्तिमांस भवेन्नरः ।
 ययातिचरितं पुष्पं पठन् शृण्वंश्च बुद्धिमान् ॥ २७ ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते ॥ २८ ॥

इति श्रीलैङ्गे सोमवंशे ययातिचरितं नाम

सप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अथ अष्टषष्टितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

यदीर्वंशं प्रवक्ष्यामि ज्येष्ठस्योत्तमतेजसः ।

संक्षेपेणानुपूर्व्याश्च गदतो मे निबोधत ॥ १ ॥

यदोः पुत्रा बभूवुर्हि पञ्च देवसुतोपमाः ।

सहस्रजित् सुतो ज्येष्ठो क्रोष्टुर्नीलोजको लघुः ॥

सहस्रजित् सुतस्तद्वच्छतजिन्नाभ पार्थिवः ।

सुताः शतजितः ख्यातास्तयः परमकीर्त्तयः ॥ २ ॥

हेहयश्च हयश्चैव राजा वेणुहयश्च यः ।

हेहयस्य तु दायादो धर्म इत्यभिविश्रुतः ॥ ४ ॥

तस्य पुत्रोऽभवद् विप्रा धर्मनेत्र इति श्रुतः ।

धर्मनेत्रस्य कीर्त्तिस्तु सञ्जयस्तस्य चात्मजः ॥ ५ ॥

सञ्जयस्य तु दायादो महिषान्नाम धार्मिकः ।

आसीन्महिषमतः पुत्रो भद्रश्रेष्ठः प्रतापवान् ॥ ६ ॥

भद्रश्रेष्ठस्य दायादो दुर्दमो नाम पार्थिवः ।

दुर्दमस्य सुतो धीमान् धनको नाम विश्रुतः ॥ ७ ॥

धनकस्य तु दायादश्चत्वारो लोकसम्पदाः ।

कृतवीर्यः कृताम्बिष कृतवर्मा तथैव च ॥ ८ ॥

कृतोजाश्च चतुर्थोऽभूत् काश्चिद्वीर्यस्ततोऽर्जुनः ।

जज्ञे बाहुसहस्रेण समक्षीपेक्षरोत्तमः ॥ ९ ॥

तस्य रामस्तदा त्वासीन सत्यनीरायणात्मकः ।

कुतास्ता बलिनः शूरा धर्मात्मानो मनस्विनः ।

शूरस्य शूरसेनस्य हृष्टः कृष्णस्तथैव च ॥ ११ ॥

जयध्वजस्य राजासोदावन्तोनां विशाम्पतिः ।

जयध्वजस्य पुत्रोऽभूत्तालजङ्घो महाबलः ॥ १२ ॥

शतं पुत्रास्तु तस्येह तालजङ्घाः प्रकीर्तिताः ।

तेषां ज्येष्ठो महावीर्यो वीतिहोतोऽभवन्नृपः ॥ १३ ॥

वृषप्रभृतयश्चान्ये तत्सुताः पुण्यकर्मणः ।

वृषो वंशकरस्तेषां तस्य पुत्रोऽभवन्मधुः ॥ १४ ॥

मधोः पुत्रशतं चासीद् वृष्णिस्तस्य तु वंशभाक् ।

वृष्णोऽसु वृष्णयः सर्वे मधोर्वै माधवाः स्मृताः ।

यादवा यदुवशेन निरुच्यन्ते तु हैहयाः ॥ १५ ॥

तेषां पञ्चगणा ह्येते हैहयानां महात्मनाम् ॥ १६ ॥

वीतिहोताश्च हर्याता भोजाद्यावन्तयस्तथा ।

शूरसेनास्तु विख्यातास्तालजङ्घास्तथैव च ॥ १७ ॥

शूरस्य शूरसेनस्य वृषः कृष्णस्तथैव च ।

जयध्वजः पञ्चमस्तु विख्याता हैहयोत्तमाः ॥ १८ ॥

शूरस्य शूरवीरस्य शूरसेनस्य धानघाः ।

शूरसेना इति ख्याता देयास्तेषां महात्मनाम् ॥ १९ ॥

वीतिहोतस्तथापि विश्रुतो नत्त इत्युत ।

दुर्जयः कृष्णपुत्रस्तु बभूवामित्रकर्षणः ॥ २० ॥

क्रोष्टुश्च शूरा राजाः शूराः शूराः शूराः शूराः ।

यस्यान्वये तु सः शूराः शूराः शूराः शूराः ॥ २१ ॥

क्रोष्टारेकोऽभवत् पुत्रो हजिनीयान् महाययाः ।

अथ प्रसूतिमिच्छन् वै कुशङ्कुः सुमहाबलः ।
 महाक्रतुभिरोजोऽसौ विविधैरामदक्षिणैः ॥ २३ ॥
 जज्ञे चित्ररथस्तस्य पुत्रः कर्मभिरन्वितः ।
 अथ चैत्ररथिर्वीरो यज्वा विपुलदक्षिणः ॥ २४ ॥
 शशबिन्दुस्तु वै राजा अन्वयाद् व्रतमुत्तमम् ।
 चक्रवर्ती महासत्त्वो महावीर्यो बहुप्रजाः ॥ २५ ॥
 शशबिन्दोस्तु पुत्राणां सहस्राणामभूच्छतम् ।
 अंसन्ति तस्य पुत्राणामनन्तकमनुत्तमम् ॥ २६ ॥
 अनन्तकात् सुतो यज्ञो यज्ञस्य तनयो धृतिः ।
 उग्रनास्तस्य तनयः सम्प्राप्य तु महीमिमाम् ॥ २७ ॥
 आजहाराश्वमेधानां शतमुत्तमधार्मिकः ।
 स्मृतश्चोशनसः पुत्रः सितेपुर्नाम पार्थिवः ॥ २८ ॥
 मरुतस्तस्य तनयो राजर्षिर्विश्वधर्नः ।
 वीरः कम्बलबर्हिस्तु मरुस्तस्यात्मजः स्मृतः ॥ २९ ॥
 पुत्रस्तु रुक्मकवचो विद्वान् कम्बलबर्हिषः ।
 निहत्य रुक्मकवचो वीरान् कक्चिनो रणे ॥ ३० ॥
 धन्विनो निशितैर्बाणैरघाप त्रियमुत्तमाम् ।
 अश्वमेधे तु धर्मात्मा ऋत्विग्भ्यः पृथिवीं ददौ ॥ ३१ ॥
 जज्ञे तु रुक्मकवचात् परावृत् परवीरहा ।
 जज्ञिरे पञ्च पुत्रास्तु महासत्त्वाः परावृत्तः ॥ ३२ ॥
 रुक्मेष्टुः पृथुरुक्मस्य ज्यामघः पतिवोऽह्वरिः ।
 अरिषच्च हरिश्चैव विदेहेष्टु पिताम्यसत् ॥ ३३ ॥
 रुक्मेष्टरभवद्वाजा पृथुरुक्मस्तदाश्रयात् ।

प्रशान्तः स वनस्थोऽपि ब्राह्मणैरेव बोधितः ।
 जगाम धनुरादाय देशमन्यं ध्वजौ रथौ ॥ ३५ ॥
 नर्मदातीरभिकाकी केवलं भार्यया युतः ।
 ऋक्षवन्तं गिरिं गत्वा त्यक्तमन्यै रुवास सः ॥ ३६ ॥
 ज्यामघस्याभवज्जाय्या शैव्या शीलवती सती ।
 सा चैव तपसोऽग्रेण शैव्या वै सम्प्रसूयत ॥ ३७ ॥
 सुतं विदर्भं सुभगा वयः परिणता सती ।
 राजपुत्रसुतायान्तु विद्वांसौ कथकैशिकौ ॥ ३८ ॥
 पुत्री विदर्भराजस्य शूरी रणविशारदी ।
 सोमपादसूतीयश्च बभ्रुस्तस्यात्मजः स्मृतः ॥ ३९ ॥
 सुष्टुतिस्तनयस्तस्य विद्वान् परमधार्मिकः ।
 कौशिकस्तनयस्तस्मात्तस्माच्चैद्यात्मजः स्मृतः ॥ ४० ॥
 कथो विदर्भस्य सुतः कुन्तिस्तस्यात्मजोऽभवत् ।
 कुन्ते वृत्तस्ततो जज्ञे रणष्टष्टः प्रतापवान् ॥ ४१ ॥
 रणष्टष्टस्य च सुतो निष्टुतिः परवीरहा ।
 दशार्हो नैष्टुतो नाम्ना महारिगश्चूदनः ॥ ४२ ॥
 दशार्हस्य सुतो व्याप्तो जीमूत इति तत्सुतः ।
 जीमूतपुत्रो विक्रतिस्तस्य भीमरथः सुतः ॥ ४३ ॥
 अथ भीमरथस्यासीत् पुत्रो नवरथः किल ।
 दानधर्मरतो नित्यं सत्यशीलपरायणः ॥ ४४ ॥
 तस्य चासीद् दृढरथः शकुनिस्तस्य चात्मजः ।
 तस्मात् करम्भः ससूतो देवरातोऽभवत्ततः ॥ ४५ ॥
 देवरातादभूद्राजा देवरातिर्महायशाः ।

देवचक्रसुतः श्रीमान् मधुर्नाम महायथाः ।
 मधूनां वंशकद्राजा मधोस्तु कुरुवंशकः ॥ ४७ ॥
 कुरुवंशादनस्तामात् पुरुत्वान् पुरुषोत्तमः ।
 प्रशुर्जज्ञे च वैश्व्यां भद्रवत्यां पुरुत्वतः ॥ ४८ ॥
 ऐत्वाकीमवहन्नांशुः सत्वस्तस्मादजायत ।
 सत्वात् सर्वगुणोपेतः सात्वतः कुलवर्धनः ॥ ४९ ॥
 ज्यामघस्य मया प्रोक्ता सृष्टिर्वै विस्तरेण वः ।
 यः पठेच्छृणुयादापि निःसृष्टिं ज्यामघस्य तु ॥ ५० ॥
 प्रजीवत्येति वै स्वर्गं राज्यं सौख्यञ्च विन्दति ॥ ५१ ॥
 इति श्रीलैङ्गे वंशानुवर्णनं नामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

अथ एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

सात्वतः सत्यसम्पन्नः प्रजज्ञे चतुरः सुतान् ।
 भजनं भ्राजमानञ्च दिव्यं देवावधं नृपम् ॥ १ ॥
 अन्धकञ्च महाभागं वृष्णिञ्च यदुनन्दनम् ।
 तेषां निसर्गाश्चतुरः शृणुध्वं विस्तरेण वै ॥ २ ॥
 सृज्ज्यां भजनाच्चैव भ्राजमानाद्भिज्जिरे ।
 अयुतायुः प्रतायुश्च बलवान् हर्षकृत् स्मृतः ॥ ३ ॥
 तेषां देवावधो राजा चचार परमन्तपः ।

तस्य बभ्रुरिति स्थातः पुण्ड्रश्लोकी नृपोत्तमः ।
 अनुवङ्गपुराणज्ञाः गायत्रीति परिश्रुतम् ॥ ५ ॥
 गुणा देवावृधस्याथ कीर्त्तयन्तो महात्मनः ।
 यथैव ऋणुमो दूरात् सम्पश्यामस्तथान्तिकात् ॥ ६ ॥
 बभ्रुः श्रेष्ठो मनुष्याणां देवैर्देवावृधः समः ।
 पुरुषाः पञ्चषष्टिस्तु षट्सहस्राणि चाष्ट च ॥ ७ ॥
 येऽमृतत्वमनुप्राप्ता बभ्रुर्देवावृधादपि ।
 यज्वादानमतिर्वीरो ब्रह्मण्यस्तु दृढव्रतः ॥ ८ ॥
 कीर्त्तिमांश्च महातेजाः सात्वतानां महारथः ।
 तस्यान्ववाये सन्धूता भोजा वै देवतोपमाः ॥ ९ ॥
 गान्धारी चैव माद्री च वृष्णिभार्य्ये बभ्रूवतुः ।
 गान्धारी जनयामास सुमित्रं मित्रनन्दनम् ॥ १० ॥
 माद्री लेभे च तं पुत्रं ततः सा देवमीदृषम् ।
 अनमित्रं श्रिनिष्वैव तावुभौ पुरुषोत्तमौ ॥ ११ ॥
 अनमित्रसुतो निघ्नो निघ्नस्य द्वौ बभ्रूवतुः ।
 प्रसेनश्च महाभागः सत्राजिश्च सुतावुभौ ॥ १२ ॥
 तस्य सत्राजितः सूर्यः सखा प्राणसमोऽभवत् ।
 स्यमन्तको नाम अणिर्दत्तस्तस्यै विवस्वता ॥ १३ ॥
 पृथिव्यां सर्वरत्नानामसौ राजाऽभवत्सणिः ।
 कदाचिन्मृगयां यातः प्रसेनेन सहैव सः ॥ १४ ॥
 वधं प्राप्नोऽसहायश्च सिंहादेव मुदाकृणात् ।
 अथ पुत्रः श्रिनेर्जघ्ने कनिष्ठाद् वृष्णिनन्दनात् ॥ १५ ॥
 सत्यवाक् सत्यसम्पन्नः सत्यकस्तस्य चात्मजः ।

असङ्गो युयुधानस्य कुणिस्तस्य सुतोऽभवत् ।
 कुणेर्युगन्धरः पुत्रः शैनेया इति कीर्त्तिताः ॥ १७ ॥
 माद्याः सुतस्य संजङ्घे सुतो वाष्णिर्युधाजितः ।
 श्वफल्क इति विख्यातस्त्रैलोक्यहितकारकः ॥ १८ ॥
 श्वफल्कश्च महाराजो धर्मात्मा यत्र वर्त्तते ।
 नास्ति व्याधिभयं तत्र नावृष्टिभयमप्युत ॥ १९ ॥
 श्वफल्कः काशिराजस्य सुतो भार्यामवाप सः ।
 गान्दिनीं नाम काश्यो हि ददौ तस्मै स्वकथंकाम् ॥
 सा मातुसुन्दरस्या वै बहून् वर्षेगणान् किल ।
 वसन्ती न च संजङ्घे गर्भस्था तां पिताव्रवीत् ॥ २१ ॥
 जायस्व शीघ्रं भद्रन्ते किमर्थञ्चाभितिष्ठसि ।
 प्रोवाच चैनं गर्भस्था सा कन्या गान्दिनी तदा ॥ २२ ॥
 वर्षत्रयं प्रतिदिनं गामिकां ब्राह्मणाय तु ।
 यदि दद्यास्ततः कुक्षेर्निर्गमिष्याम्यहं पितः ! ॥ २३ ॥
 तथेत्युवाच तस्या वै पिता काममपूरयत् ।
 दाता शूरश्च यज्ज्ञा च श्रुतवानतिथिप्रियः ॥ २४ ॥
 तस्याः पुत्रः स्मृतोऽक्रूरः श्वफल्काद् भूरिदक्षिणः ।
 रत्ना कन्या च शैवस्य अक्रूरस्तार्मवामवान् ॥ २५ ॥
 अस्यामुत्पादयामासं तनयास्तान्निबोधते ।
 उपमन्युस्तेषां माङ्गुर्वृतस्तु जनमेजयः ॥ २६ ॥
 गिरिराजस्तथोपेक्षः शत्रुघ्नो बोऽरिमर्दनः ।
 धर्मभट्ट इष्टधर्मा च मोघनीऽथ वरस्त्वया ॥ २७ ॥
 आवाहप्रतिवाहौ च सधारा च वराङ्गना ।

देववानुपदेवश्च जज्ञाते देवसम्मतो ।

सुमित्तस्य सुतो जज्ञे चित्रकश्च महाम्रशाः ॥ २८ ॥

चित्रकस्याभवत् पुत्राः विपृथुः पृथुरेव च ।

अश्वग्रीवः सुबाहुश्च सुधासूक्तगवेक्षणी ॥ २९ ॥

अरिष्टनेमिरश्वश्च धर्मोऽधर्मभृदेव च ।

सुभूमिर्वहुभूमिश्च अत्रिष्ठा अवणो स्त्रियो ॥ ३१ ॥

अन्धकात् काश्यदुद्धिता लेभे च चतुरः सुतान् ।

कुकुरं भजमानश्च शुचिं कम्बलवर्द्धिषम् ॥ ३२ ॥

कुकुरस्य सुतो वृष्णिर्हृष्णेः शूरस्ततोऽभवत् ।

कपोतरोमातिबलस्तस्य पुत्रो विलोमकः ॥ ३३ ॥

तस्यासौत् तुम्बुरुसखो विद्वान् पुत्रो नलः किल ।

स्थायते स सुनाम्ना तु चन्दनानकदुन्दुभिः ॥ ३४ ॥

तस्मादप्यभिजित् पुत्र उत्पन्नोऽस्य पुनर्वसुः ।

अश्वमेधं स पुत्रार्थमाजहार नरोत्तमः ॥ ३५ ॥

तस्य मध्येऽतिरात्रस्य सदोमध्यात् समुत्थितः ।

ततस्तु विद्वान् सर्वज्ञो दाता यज्ञा पुनर्वसुः ॥ ३६ ॥

तस्यापि पुत्रमिधुनं बभूवाभिजितः किल ।

आहुकश्चाहुकौ चैव ख्यातो कौर्त्तिमतां वरौ ॥ ३७ ॥

आहुकात् काश्यदुद्धितुर्हो पुत्रौ सम्बभूवतुः ।

देवकस्योपसेनश्च देवगर्भसमावुभौ ॥ ३८ ॥

देवकस्य सुता राज्ञो जज्ञिरे त्रिदशोपमाः ।

देववानुपदेवश्च सुदेवो देवरक्षितः ॥ ३९ ॥

तेषां सप्तानां सप्तमस्तु सप्तमेनाम आ जज्ञौ ।

श्रीदेवा शान्तिदेवा च सहदेवा तथापरा ।
 देवकी चापि तासाञ्च वरिष्ठाभूत् समध्यमा ॥ ४१ ॥
 नवोद्यसेनस्य सुतास्तेषां कंसस्तु पूर्वजः ।
 तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ४२ ॥
 देवकस्य सुता पद्मो वसुदेवस्य धीमतः ।
 बभूव वन्द्या पूज्या च देवैरपि पतिव्रता ॥ ४३ ॥
 रोहिणी च महाभामा पद्मी चानकदुन्दुभिः ।
 पौरवी बाह्मिकसुता सम्पूज्यासौत् सुरैरपि ॥ ४४ ॥
 असूत रोहिणी रामं बलश्रेष्ठं हलायुधम् ।
 आश्रितं कंसभीत्या च स्वात्मानं शान्ततेजसम् ॥ ४५ ॥
 ज्ञाते रामेऽथ निहत्य षड्भर्गं चातिदक्षिणे ।
 वसुदेवो हरिं धीमान् देवक्यामुदपादयत् ॥ ४६ ॥
 स एव परमात्माऽसौ देवदेवो जनार्दनः ।
 हलायुधश्च भगवाननन्तो रजतप्रभः ॥ ४७ ॥
 मृगुश्यापच्छलेनैव मानयन्मानुषीं तनुम् ।
 बभूव तस्यां देवक्यां वासुदेवो जनार्दनः ॥ ४८ ॥
 उमादेहसमुद्भूता योगनिद्रा च कौशिकी ।
 ॥ नियोगाद्देवदेवस्य यशोदातनया ज्ञाभूत् ॥ ४९ ॥
 सा चैव प्रकृतिः साक्षात् सर्वदेवनमस्कृता ।
 पुरुषो भगवान् कृष्णो धर्ममोक्षफलप्रदः ॥ ५० ॥
 तां कन्यां जम्वहे रक्षन् कंसात् स्वस्यात्मजं तदा ।
 चतुर्भुजं विशालाक्षं श्रीवत्सलतलाब्धनम् ॥ ५१ ॥
 शङ्खचक्रगदापद्मं धारयन्तं जनार्दनम् ।
 यशोदायै प्रदत्त्वा तु वसुदेवश्च बुद्धिमान् ॥ ५२ ॥

त्वेनं नन्दगोपस्य रक्षतामिति चाब्रवीत् ।
 त्वकं जगतां विष्णुं स्वेच्छया धृतविग्रहम् ॥ ५३ ॥
 सादाद्देवदेवस्य शिवस्यामिततेजसः ।
 त्रिभिर्गणैः तं दत्त्वा वरदं परमेश्वरम् ॥ ५४ ॥
 भूभारनिग्रहार्थं च अवतीर्णं जगद्गुरुम् ।
 ततो वै सर्वकल्याणं यादवानां भविष्यति ॥ ५५ ॥
 प्रयं स गर्भी देवक्या यो नः क्लेशान् हरिष्यति ।
 अग्रसेनात्मजायाथ कंसायानकदुन्दुभिः ॥ ५६ ॥
 निवेद्यामास तदा जातां कन्यां सुलक्षणां ।
 प्रस्थास्तवाष्टमी गर्भी देवक्याः कंस ! सुव्रत ! ॥ ५७ ॥
 मृत्युरेव न सन्देह इति वाणी पुरातनी ।
 ततस्तां हन्तुमारभे कंसः सोल्लङ्घ्य चाम्बरम् ॥ ५८ ॥
 उवाचाष्टभुजा देवी मेघगभीरया गिरा ।
 रक्षस्व तत् स्वकं देहमायातो मृत्युरेव ते ॥ ५९ ॥
 रक्षमाणस्य देहस्य मायावी कंसरूपिणः ।
 किं कृतं दुष्कृतं मूर्ख ! जातः खलु तवान्तकत् ॥ ६० ॥
 देवक्याः स भयात् कंसो जघानैवाष्टमं त्विति ।
 मरन्ति विहितो मृत्युर्देवक्यास्तनयोऽष्टमः ॥ ६१ ॥
 यस्तत्प्रतिकृतौ यत्नी भोजस्यासीद् वृथा हरः ।
 प्रभावान्मुनिशार्दूलस्तथा चैव जङ्घीकृतः ॥ ६२ ॥
 कंसोऽपि निहतस्तेन कण्ठे नास्तिष्टकर्मणा ।
 निहता बहुवसान्ये देवनाञ्जलघातिनः ॥ ६३ ॥
 तस्य कण्ठस्य तनयाः प्रदुष्णप्रसुखास्तथा ।
 पश्यः परिसंख्याताः सर्वे युद्धविमारहाः ॥ ६४ ॥

कृष्णपुत्राः समाख्याताः कृष्णेन सदृशाः सुताः ।
 पुत्रेष्वेतेषु सर्वेषु चारुदेष्णादयो हरः ॥ ६५ ॥
 विशिष्टा बलवन्तश्च रौक्मिण्यारिसूदनाः ।
 धौङ्गशस्त्रीसहस्राणि शतमेकं तथाधिकम् ॥ ६६ ॥
 कृष्णस्य तासु सर्वासु प्रिया ज्येष्ठा च रुक्मिणी ।
 तथा द्वादशवर्षाणि कृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ ६७ ॥
 उच्यता वायुभक्षेण पुत्रार्थं पूजितो हरः ।
 चारुदेष्णः सुचारुश्च चारुवेषो यशोधरः ॥ ६८ ॥
 चारुश्चवाच्यारुयशः प्रदुम्नः साम्ब एव च ।
 एते लब्धास्तु कृष्णेन शूलपाणिप्रसादतः ॥ ६९ ॥
 तान् दृष्ट्वा तनयान् वीरान् रौक्मिणेयांश्च रुक्मिणीम्
 जाम्बवत्यब्रवीत् कृष्णं भार्या कृष्णस्य धीमतः ॥ ७० ॥
 मम त्वं पुण्डरीकाक्ष ! विशिष्टं गुणवत्तरम् ।
 सुरेशसन्धितं पुत्रं प्रसन्नो दातुमर्हसि ॥ ७१ ॥ .
 जाम्बवत्या वचः श्रुत्वा जगन्नाथस्ततो हरिः ।
 तपस्तप्तुं समारभे तपोनिधिरनिन्दितः ॥ ७२ ॥
 सोऽथ नारायणः कृष्णः शङ्खचक्रगदाधरः ।
 व्याघ्रपादस्य च मुनेर्गत्वा चैवाश्रमोत्तमम् ॥ ७३ ॥
 ऋषिं दृष्ट्वा त्वङ्गिरसं प्रणिपत्य जनार्दनः ।
 दिव्यं पाशुपतं योगं लब्ध्वांस्तस्य चाश्रया ॥ ७४ ॥
 प्रलुप्तश्मश्रुकेशश्च घृताक्तो मुञ्जमेखली ।
 दीक्षितो भगवान् कृष्णस्तताप च परन्तपः ॥ ७५ ॥
 ऊर्ध्वबाहुर्निरालम्बः पादाङ्गुष्ठे बधिष्ठितः ।
 फलाम्बनिलभोजी च ऋतुत्रयमधोऽक्षजः ॥ ७६ ॥

तपसा तस्य सन्तुष्टो ददौ रुद्रो बह्वन् वरान् ।
 सास्वं जाम्बवतीपुत्रं कृष्णाय च महात्मने ॥ ७७ ॥
 तथा जाम्बवती चैव सास्वं भार्या हरैः सुतम् ।
 प्रहर्षमतुलं लेभे लब्ध्वादित्यं यथा दितिः ॥ ७८ ॥
 बाणस्य च तदा तेन छेदितं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 भुजानाञ्चैव साहस्रं शापाद्भुद्रस्य धीमतः ॥ ७९ ॥
 अथ दैत्यवधञ्चक्रे हलायुधसहायवान् ।
 तथा दुष्टक्षितीशानां लीलयैव रणाजिरे ॥ ८० ॥
 स हत्वा देवसम्भूतं नरकं दैत्यपुङ्गवम् ।
 ब्राह्मणस्योर्ध्वचक्रस्य वरदानान्महात्मनः ॥ ८१ ॥
 स्त्रोपभोग्यानि कन्यानां षोडशातुलविक्रमः ।
 शताधिकानि जग्राह सहस्राणि महाबलः ॥ ८२ ॥
 शापव्याजिन विप्राणामुपसंहृतवान् कुलम् ।
 संहृत्य तत्कुलञ्चैव प्रभासेऽतिष्ठदच्युतः ॥ ८३ ॥
 तदा तस्यैव तु गतं वर्षाणामधिकं शतम् ।
 कृष्णस्य द्वारकायां वै जरा क्लेशापहारिणः ॥ ८४ ॥
 विश्वामित्रस्य कण्वस्य नारदस्य च धीमतः ।
 शापं पिण्डारकेऽरक्षन्नुचो दुर्वाससस्तदा ॥ ८५ ॥
 त्यक्त्वा च मानुषं रूपं जरकास्त्रच्छलेन तु ।
 अनुगृह्य च कृष्णोऽपि लुब्धकं प्रययौ दिवम् ॥ ८६ ॥
 अष्टावक्रस्य शापेन भार्याः कृष्णस्य धीमतः ।
 चौरैश्चापहृताः सर्वास्तस्य मायाबलेन च ॥ ८७ ॥
 बलभद्रोऽपि सन्त्यज्य नागी भूत्वा जगाम च ।
 महिषस्तस्य कृष्णस्य रुक्मिणी प्रमुखाः शुभाः ॥ ८८ ॥

सहाग्निं विविशुः सर्वाः कृष्णेनास्तिष्टकर्मणा ।
 रेवती च तथा देवी बलभद्रेण धीमता ॥ ८९ ॥
 प्रविष्टा पावक विप्राः ! सा च भर्तृपथं गता ।
 प्रेतकार्यं हरेः कृत्वा पार्थः परमवोशवान् ॥ ९० ॥
 रामस्य च तथान्येषां वृष्णीनामपि सुव्रताः ।।
 कन्दमूलफलैस्तस्य बलिकार्यञ्चकार सः ॥ ९१ ॥
 द्रव्याभावात् स्वयं पार्थी भ्रातृभिश्च दिवं गतः ।
 एवं संचेपतः प्रोक्तः कृष्णस्यास्तिष्टकर्मणः ॥ ९२ ॥
 प्रभावी विलयश्चैव स्वेच्छयेव महात्मनः ।
 इत्येतत् सोमवंशानां नृपाणाञ्चरितं द्विजाः ! ॥ ९३ ॥
 यः पठेच्छृणुयाद्वापि ब्राह्मणान् आवयेदपि ।
 स याति वैष्णवं लोकं नात्र कार्या विचारणा ॥ ९४ ॥
 इति श्रीलङ्के सोमवंशानुकीर्तनं नामैकोन-
 सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥

सप्ततितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

आदिसर्गस्त्वया सूत ! सूचितो न प्रकाशितः ।
 साम्प्रतं विस्तरेणैव वक्तुमर्हसि सुव्रत ! ॥ १ ॥
 सूत उवाच ।

महेश्वरो महादेवः प्रकृतेः पुरुषस्य च ।
 परत्वे संस्थितो देवः परमात्मा मुनीश्वराः ! ॥ २ ॥
 अव्यक्तं चेश्वरात्तस्मादभवत् कारणं परम् ।
 प्रधानं प्रकृतिश्चेति यदाहुस्तत्त्वचिन्तकाः ॥ ३ ॥

गन्धवर्णरसैर्हीनं शब्दस्पर्शविवर्जितम् ।
 अजरं ध्रुवमक्षय्यं नित्यं स्वात्मन्यवस्थितम् ॥ ४ ॥
 जगदयोनिं महाभूतं परं ब्रह्म सनातनम् ।
 विग्रहः सर्वभूतानामीश्वराणाप्रचोदितम् ॥ ५ ॥
 अनाद्यन्तमजं सूक्ष्मं स्निग्धं प्रभवाम्ययम् ।
 अप्रकाशमविज्ञेयं ब्रह्माग्रे समवर्त्तत ॥ ६ ॥
 अस्यात्मना सर्वमिदं व्याप्तं त्वासीच्छिवेच्छया ।
 गुणसाम्ये तदा तस्मिन्नविभागे तमोमये ॥ ७ ॥
 सर्गकाले प्रधानस्य क्षेत्रज्ञाधिष्ठितस्य वै ।
 गुणभावाद् व्यज्यमानो महान् प्रादुर्बभूव ह ॥ ८ ॥
 सूक्ष्मेण महता चाथ अव्यक्तेन समावृतम् ।
 सत्वोद्विक्तो महानग्रे सत्तामात्रप्रकाशकः ॥ ९ ॥
 मनो महान्स्तु विज्ञेयमेकं तत्कारणं स्मृतम् ।
 समुत्पन्नं लिङ्गमात्रं क्षेत्रज्ञाधिष्ठितं हितम् ॥ १० ॥
 धर्मादीनि च रूपाणि लोकतत्त्वार्थहेतवः ।
 महान् सृष्टिं विकुरुते चोद्यमानः सिसृक्षया ॥ ११ ॥
 मनो महान् सतिर्ब्रह्म पूर्वुद्भिः ख्यातिरीश्वरः ।
 प्रज्ञा चित्तिः स्मृतिः संविद्विशेषश्चेति सः स्मृतः ॥ १२ ॥
 मनुते सर्वभूतानां यस्माच्चेष्टाफलं ततः ।
 सौक्ष्मात्तेन विभक्तन्तु येन तस्मिन् उच्यते ॥ १३ ॥
 तत्त्वानामग्रजां यस्मान्महान् परिमाणतः ।
 विशेषेभ्यो गुणेभ्योऽपि महानिति ततः स्मृतः ॥ १४ ॥
 विभर्त्ति मानं मनुते विभागं मन्यतेऽपि च ।
 गुरुषो भोगसम्बन्धात्तेन चासी मतिः स्मृतः ॥ १५ ॥

ब्रह्मत्वाद्ब्रह्मणत्वाच्च भावानां सकलाश्रयात् ।
 यस्माद्धारयते भावान् ब्रह्म तेन निरुच्यते ॥ १६ ॥
 यः पूरयति यस्माच्च कृत्स्नान् देवाननुग्रहैः ।
 नयते तत्त्वभावश्च तेन पूरिति चोच्यते ॥ १७ ॥
 बुध्यते पुरुषश्चात्त सर्वान् भावान् हितं तथा ।
 यस्माद् बोधयते चैव बुद्धिस्तेन निरुच्यते ॥ १८ ॥
 ख्यातिः प्रत्युपभोगश्च यस्मात् संवर्त्तते ततः ।
 भोगस्य ज्ञाननिष्ठत्वात्तेन ख्यातिरिति स्मृतः ॥ १९ ॥
 ख्यायते तद्गुणैर्वापि ज्ञानादिभिरनेकशः ।
 तस्माच्च महतः संज्ञा ख्यातिरित्यभिधीयते ॥ २० ॥
 साक्षात् सर्वं विजानाति महात्मा तेन चेश्वरः ।
 यस्माज्ज्ञानानुगच्छैव प्रज्ञा तेन स उच्यते ॥ २१ ॥
 ज्ञानादीनि च रूपाणि बन्धुकर्मफलानि च ।
 चिनीति यस्माज्ज्ञोगार्थं तेनासौ चित्तिरुच्यते ॥ २२ ॥
 वर्त्तमानव्यतीतानि तथैवानागतान्यपि ।
 स्मरते सर्वकार्याणि तेनासौ स्मृतिरुच्यते ॥ २३ ॥
 कृत्स्नश्च विन्दते ज्ञानं यस्मात्माहात्म्यमुत्तमम् ।
 तस्माद्विन्दे विदेद्यैव संविदित्यभिधीयते ॥ २४ ॥
 विद्यतेऽपि च सर्वत्र तस्मिन् सर्वश्च विन्दति ।
 तस्मात् संविदिति प्रोक्तो महद्भिर्मुनिसत्तमाः ॥ २५ ॥
 जानाते ज्ञानमित्याहुर्भगवान् ज्ञानसन्निधिः ।
 ब्रह्मणादिपरीभावादीश्वरः प्रोच्यते बुधैः ॥ २६ ॥
 धर्मायवाचकैः शब्दैस्तत्त्वमाद्यमनुत्तमम् ।
 व्याख्यातं तत्त्वभावजैर्देवसन्नावचिन्तकैः ॥ २७ ॥

महान् सृष्टिं विकुरुते चोद्यमानः सिद्धयया ।
 सङ्कल्पोऽध्ववसायश्च तस्य वृत्तिद्वयं स्मृतम् ॥ २८ ॥
 त्रिगुणाद्रजसोद्रिक्तादहङ्कारस्ततोऽभवत् ।
 महता च हतः सर्गो भूतादिर्बाह्यतस्तु सः ॥ २९ ॥
 तस्मादेव तमोद्रिक्तादहङ्कारादजायत ।
 भूततन्मात्रसर्गस्तु भूतादिस्तामसास्तु सः ॥ ३० ॥
 भूतादिस्तु विकुर्वाणः शब्दमात्रं ससर्ज ह ।
 आकाशं सुधिरं तस्मादुत्पन्नं शब्दलक्षणम् ॥ ३१ ॥
 आकाशं शब्दमात्रन्तु स्पर्शमात्रं समावृणोत् ।
 वायुश्चापि विकुर्वाणो रूपमात्रं ससर्ज ह ॥ ३२ ॥
 ज्योतिरुत्पद्यते वायोस्तद्रूपगुणमुच्यते ।
 स्पर्शमात्रस्तु वै वायू रूपमात्रं समावृणोत् ॥ ३३ ॥
 ज्योतिश्चापि विकुर्वाणं रसमात्रं ससर्ज ह ।
 सम्भवन्ति ततो ह्यापस्ता वै सर्वरसात्मिकाः ॥ ३४ ॥
 रसमात्रास्तु ता ह्यापो रूपमात्रोऽग्निरावृणोत् ।
 आपश्चापि विकुर्वत्यो गन्धमात्रं ससर्जरे ॥ ३५ ॥
 सङ्घातो जायते तस्मात्तस्य गन्धो गुणो मतः ।
 तस्मिंस्तस्मिंश्च तन्मात्रं तेन तन्मात्रता स्मृता ॥ ३६ ॥
 अविशेषवाचकत्वादविशेषास्ततस्तु ते ।
 प्रशान्तघोरमूढत्वादविशेषास्ततः पुनः ॥ ३७ ॥
 भूततन्मात्रसर्गोऽयं विज्ञेयस्तु परस्परम् ।
 वैकारिकादहङ्कारात् सत्वोद्रिक्तात् सत्त्विकात् ॥ ३८ ॥
 वैकारिकाः ससर्गस्तु युगपत् सम्प्रदर्शते ।
 बुधोन्द्रियाणि पञ्चैव पञ्च कर्मेन्द्रियाणि च ॥ ३९ ॥

साधकानोन्द्रियाणि स्युर्देवा वैकारिका दश ।
 एकादशं मनस्तत्र स्वगुणोभयात्मकम् ॥ ४० ॥
 श्रोत्रं त्वक्चक्षुषी जिह्वा नासिका चैव पञ्चमी ।
 शब्दादीनामवाप्तार्थं बुद्धियुक्तानि तानि वै ॥ ४१ ॥
 पादौ पायुरुपस्थश्च हस्ता वाग् दशमी भवेत् ।
 गतिर्विसर्गो ह्यानन्दः शिल्पं वाक्यञ्च कर्म तत् ॥ ४२ ॥
 आकाशं शब्दमात्रञ्च स्पर्शमात्रं समाविशत् ।
 द्विगुणस्तु ततो वायुः शब्दस्पर्शात्मकोऽभवत् ॥ ४३ ॥
 रूपं तथैव विशतः शब्दस्पर्शगुणानुभौ ।
 त्रिगुणस्तु ततस्त्वग्निः सशब्दस्पर्शरूपवान् ॥ ४४ ॥
 सशब्दस्पर्शरूपञ्च रसमात्रं समाविशत् ।
 तस्माच्चतुर्गुणा आपो विज्ञेयास्तु रसात्मिकाः ॥ ४५ ॥
 शब्दस्पर्शञ्च रूपञ्च रसो वै गन्धमाविशत् ।
 सङ्गता गन्धमात्रेण आविशन्तो महीमिमाम् ॥ ४६ ॥
 तस्मात् पञ्चगुणा भूमिः स्थूला भूतेषु शस्यते ।
 शान्ता घोराश्च मूढाश्च विशेषास्तेन ते स्मृताः ॥ ४७ ॥
 परस्परानुप्रवेशाद्धारयन्ति परस्परम् ।
 भूमेरन्तस्त्विदं सर्वं लोकालोकाचलास्रतम् ॥ ४८ ॥
 विशेषाद्येन्द्रियग्राह्या नियतत्वाच्च ते स्मृताः ।
 गुणं पूर्वस्य सर्गस्य प्राप्नुवन्त्युत्तरोत्तराः ॥ ४९ ॥
 तेषां यावच्च तद् यच्च यच्च तावद् गुणं स्मृतम् ।
 उपलभ्यासु वै गन्धं केचिद् ब्रूयुरपां गुणम् ॥ ५० ॥
 पृथिव्यामेव तं विद्यादपां वायोश्च संश्रयात् ।
 एते सप्त महात्मानो ह्यन्धोऽन्धस्य समानयात् ॥ ५१ ॥

पुरुषाधिष्ठितत्वाच्च अव्यक्तानुग्रहेण च ।
 महादयो विशेषान्ता ह्यण्डमुत्पादयन्ति ते ॥ ५२ ॥
 एककालसमुत्पन्नं जलबुद्बुदवच्च तत् ।
 विशेषेभ्योऽण्डमभवन्महत्तदुदके शयम् ॥ ५३ ॥
 अग्निर्दशगुणाभिस्तु बाह्यतोऽण्डं समावृतम् ।
 आपो दशगुणेनैतास्तेजसा बाह्यतो वृताः ॥ ५४ ॥
 तेजो दशगुणेनैव वायुना बाह्यतो वृतम् ।
 वायुर्दशगुणेनैव बाह्यतो नभमावृतः ॥ ५५ ॥
 आकाशेनावृतो वायुः खन्तु भूतादिनावृतम् ।
 भूतादिर्महता चापि अव्यक्तेनावृतो महान् ॥ ५६ ॥
 शर्वश्चाण्डकपालस्थो भवश्चाभसि सुव्रताः ।।
 रुद्रोऽग्निमध्ये भगवानुग्रो वायौ पुनः स्मृतः ॥ ५७ ॥
 भीमश्चावनिमध्यस्थो ह्यहङ्कारे महेश्वरः ।
 बुद्धो च भगवानोग्रः सर्वतः परमेश्वरः ॥ ५८ ॥
 एतेरावरणैरण्डं सप्तभिः प्राकृतैर्हृतम् ।
 एता आवृत्य चान्योऽन्यमष्टौ प्रकृतयः स्थिताः ॥ ५९ ॥
 प्रसर्गकाले स्थित्वा तु यसम्येता परस्परम् ।
 एवं परस्परोत्पन्ना धारयन्ति परस्परम् ॥ ६० ॥
 आधाराधेयभावेन विकारास्ते विकारिणः ।
 महेश्वरः परोऽव्यक्तादण्डमव्यक्तसम्भवं ॥ ६१ ॥
 अण्डाज्जज्ञे स एवेशः पुरुषोऽर्कसमप्रभः ।
 तस्मिन् कार्यस्य करणं संसिद्धं स्विच्छयैव तु ॥ ६२ ॥
 स वै शरीरी प्रथमः स वै पुरुष उच्यते ।
 तस्य वामाङ्गजो विष्णुः सर्वदेवनमस्कृतः ॥ ६३ ॥

लक्ष्म्या देव्या ह्यभूदेव इच्छया परमेष्ठिनः ।
 दक्षिणाङ्गभवो ब्रह्मा सरस्वत्या जगद्गुरुः ॥ ६४ ॥
 तस्मिन्नण्डे इमे लोका अन्तर्विश्वमिदं जगत् ।
 चन्द्रादित्यौ सनक्षत्रौ सग्रही सह वायुना ॥ ६५ ॥
 लोकालोकद्वयं किञ्चिदण्डे ह्यस्मिन् समर्पितम् ।
 यत्तु सृष्टौ प्रसङ्गगतं मया कालान्तरं द्विजाः ! ॥ ६६ ॥
 एतत् कालान्तरं ज्ञेयमहर्वै पारमेश्वरम् ।
 रात्रिश्चैतावती ज्ञेया परमेशस्य कृतस्मृतः ॥ ६७ ॥
 अहस्तस्य तु या सृष्टिः रात्रिश्च प्रलयः स्मृतः ।
 नाहस्तु विद्यते तस्य न रात्रिरिति धारयेत् ॥ ६८ ॥
 उपचारस्तु क्रियते लोकानां हितकाम्यया ।
 इन्द्रियाणीन्द्रियार्थाश्च महाभूतानि पञ्च च ॥ ६९ ॥
 तस्मात् सर्वाणि भूतानि बुद्धिश्च सह दैवतैः ।
 अहस्तिष्ठन्ति सर्वाणि परमेशस्य धीमतः ॥ ७० ॥
 अहरन्ते प्रलीयन्ते रात्र्यन्ते विश्वसम्भवः ।
 स्वात्मन्यवस्थितं व्यक्ते विकारे प्रतिसंजृते ॥ ७१ ॥
 साधर्म्येणावतिष्ठेते प्रधानपुरुषावभौ ।
 तमः सत्वरजोपेतौ समत्वेन व्यवस्थितौ ॥ ७२ ॥
 अनुपृक्तावभूतां तावोतप्रोतौ परस्परम् ।
 गुणसाम्ये लयो ज्ञेयो वैषम्ये सृष्टिरुच्यते ॥ ७३ ॥
 तिले यथा भवेत्तैलं घृतं पयसि वा स्थितम् ।
 तथा तमसि सत्वे च रजस्यनुसृतं जगत् ॥ ७४ ॥
 उपास्य रजनीं कृतस्त्रां परां माहेश्वरीं तथा ।
 अहर्मुखे प्रवृत्तश्च परः प्रकृतिसम्भवः ॥ ७५ ॥

श्रीभयामास योगेन परेण परमेश्वरः ।
 प्रधानं पुरुषश्चैव प्रविश्य स महेश्वरः ॥ ७६ ॥
 महेश्वराक्षयो देवा जज्ञिरे जगदीश्वरात् ।
 शाश्वताः परमा गुह्याः सर्वात्मानः शरीरिणः ॥ ७७ ॥
 एत एव त्रयो देवा एत एव त्रयो गुणाः ।
 एत एव त्रयो लोका एत एव त्रयोऽग्नयः ॥ ७८ ॥
 परस्परान्विता ह्येते परस्परमनुव्रताः ।
 परस्परेण वर्तन्ते धारयन्ति परस्परम् ॥ ७९ ॥
 अन्योऽन्यमिथुना ह्येते अन्योऽन्यमुपजीविनः ।
 क्षणं वियोगो न ह्येषां न त्वजन्ति परस्परम् ॥ ८० ॥
 ईश्वरस्तु परो देवो विष्णुश्च महतः परः ।
 ब्रह्मा च रजसा युक्तः सर्गादौ हि प्रवर्तते ॥ ८१ ॥
 परः सः पुरुषो ज्ञेयः प्रकृतिः सा परा स्मृता ॥ ८२ ॥
 अधिष्ठिता सा हि महेश्वरेण
 प्रवर्तते चोद्यमने समन्तात् ।
 अनुप्रवृत्तस्तु मह्यंस्तदेनां
 चिरस्थिरत्वाद्विषयं श्रितः स्वयम् ॥ ८३ ॥
 प्रधानगुणवैषम्यात् सर्गकालः प्रवर्तते ।
 ईश्वराधिष्ठितात् पूर्वं तस्मात् सदसदात्मकात् ॥ ८४ ॥
 संसिद्धः कार्यकरणे रुद्राग्रै ह्यवर्तते ।
 तेजसाप्रतिभो धीमानव्यक्तः सम्यकाशकः ॥ ८५ ॥
 स वै शरीरो प्रथमः स वै पुरुष उच्यते ।
 ब्रह्मा च भगवांस्तस्माच्चतुर्वक्त्रः प्रजापतिः ॥ ८६ ॥
 संसिद्धः कार्यकरणे तथा वै समवर्तते ।

एक एव महादेवस्त्रिधैवं स व्यवस्थितः ॥ ८७ ॥
 अप्रतीपेन ज्ञानेन ऐश्वर्य्येण समन्वितः ।
 धर्मेण चाप्रतीपेन वैराग्येण च तेऽन्विताः ॥ ८८ ॥
 अव्यक्ताज्जायते तेषां मनसा यद् यदोहितम् ।
 वशीकृतत्वात् त्रैगुण्यं सापेक्षत्वात् स्वभावतः ॥ ८९ ॥
 चतुर्मुखसु ब्रह्मत्वे कालत्वे चान्तकः स्मृतः ।
 सहस्रमूर्धा पुरुषस्त्रिस्तोऽवस्थाः स्वयम्भुवः ॥ ९० ॥
 ब्रह्मत्वे ऋजते लोकान् कालत्वे सङ्क्षिपत्यपि ।
 पुरुषत्वे ह्युदासीनस्त्रिस्तोऽवस्थाः प्रजापतिः ॥ ९१ ॥
 ब्रह्मा कमलगर्भाभो रुद्रः कालाग्निसन्निभः ।
 पुरुषः पुण्डरीकाक्षी रूपं तत्परमात्मनः ॥ ९२ ॥
 एकधा स द्विधा चैव त्रिधा च बहुधा पुनः ।
 महेश्वरः शरीराणि करोति विकरोति च ॥ ९३ ॥
 नानाकृतिक्रियारूपनामवन्ति स्वलीलया ।
 महेश्वरः शरीराणि करोति विकरोति च ॥ ९४ ॥
 त्रिधा यद्वर्त्तते लोके तस्माच्चिनुष्य उच्यते ।
 चतुर्धा प्रविभक्तत्वाच्चतुर्व्यूहः प्रकीर्त्तितः ॥ ९५ ॥
 यदाप्नोति यदादत्ते यच्चातिविषयानयम् ।
 यच्चास्य सततं भावस्तस्मादात्मा निरुच्यते ॥ ९६ ॥
 ऋषिः सर्वगतत्वाच्च शरीरी सोऽस्य वरप्रभुः ।
 स्वामित्वमस्य यत्सर्वं विश्वाः सर्वप्रवेशनात् ॥ ९७ ॥
 भगवान् भगवद्भावाभिर्मलत्वाच्छिवः स्मृतः ।
 परमः सम्प्रकृष्टत्वाद्दवनादोमिति स्मृतः ॥ ९८ ॥
 सर्वज्ञः सर्वविज्ञानात् सर्वः सर्वमयी यतः ।

त्रिधा विभज्य चात्मानं त्रैलोक्ये सम्प्रवर्त्तते ॥ ८८ ॥

सृजते प्रसते चैव रक्षते च त्रिभिः स्वयम् ।

आदित्वादादिदेवोऽसौ भजातत्वादजः स्मृतः ॥ १०० ॥

पाति यस्मात् प्रजाः सर्वाः प्रजापतिरिति स्मृतः ।

देवेषु च महान् देवो महादैवस्ततः स्मृतः ॥ १०१ ॥

सर्वगत्वाच्च देवानामवश्यत्वाच्च ईश्वरः ।

ब्रह्मत्वाच्च स्मृतो ब्रह्मा भूतत्वाद्भूत उच्यते ॥ १०२ ॥

चेतन्नः चेतनविज्ञानादेकत्वात् केवलः स्मृतः ।

यस्मात् पूर्यां स शेते च तस्मात् पूरुष उच्यते ॥ १०३ ॥

अनादित्वाच्च पूर्वत्वात् स्वयम्भूरिति संस्मृतः ।

याज्यत्वादुच्यते यज्ञः कविर्विक्रान्तदर्शनात् ॥ १०४ ॥

क्रमणः क्रमणीयत्वात् पालकश्चापि पालनात् ।

आदित्यसंज्ञः कपिलो ह्यग्रजोऽग्निरिति स्मृतः ॥ १०५ ॥

हिरण्यस्य गर्भोऽभूद्विरण्यस्यापि गर्भजः ।

तस्माद्विरण्यगर्भत्वं पुराणेऽस्मिन्निरुच्यते ॥ १०६ ॥

स्वयम्भवोऽपि वृत्तस्य कालो विश्वात्मनस्तु यः ।

न शक्यः परिसङ्ख्यातुमपि वर्षशतैरपि ॥ १०७ ॥

कालसङ्ख्याविवृत्तस्य परार्धो ब्रह्मणः स्मृतः ।

तावच्छेषोऽस्य कालोऽन्यस्तस्यान्ते प्रतिसृज्यते ॥ १०८ ॥

कोटिकोटिसहस्राणि अहर्भूतानि यानि वै ।

सप्ततीतानि कल्पानां तावच्छेषाः परे तु ये ।

यस्त्वयं वर्त्तते कल्पो वाराहस्तं निबोधत ॥ १०९ ॥

प्रथमः साम्प्रतस्तेषां कल्पोऽयं वर्त्तते द्विजाः !

यस्मिन् स्वायम्भुवाद्यास्तु मनपस्ते चतुर्दश ॥ ११० ॥

अतीता वर्त्तमानाश्च भविष्या ये च वै पुनः ।
 तैरियं पृथिवी सर्वा समद्वीपा सपर्वता ॥ १११ ॥
 पूर्णं यगसहस्रं वै परिपाल्या महेश्वरैः ।
 प्रजाभिस्तपसा चैव तेषां शृणुत विस्तरम् ॥ ११२ ॥
 मन्वन्तरेण चैकेन सर्वाण्येवान्तराणि च ।
 कथितानि भविष्यन्ति कल्पः कल्पेन चैव हि ॥ ११३ ॥
 अतीतानि च कल्पानि सोढर्काणि सहान्वयैः ।
 अनागतेषु तद्वच्च तर्कः कार्य्यो विजानता ॥ ११४ ॥
 आपो ह्यग्रे समभधन्नष्टे च पृथिवीतले ।
 शान्ततारैकनीरेऽस्मिन्न प्राज्ञायत किञ्चन ॥ ११५ ॥
 एकार्णवे तदा तस्मिन्नष्टे स्थावरजङ्गमे ।
 तदा भवति वै ब्रह्मा सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ ११६ ॥
 सहस्रशीर्षा पुरुषो रुक्मवर्णस्त्वतीन्द्रियः ।
 ब्रह्मा नारायणाख्यस्तु सुष्वाप सलिले तदा ॥ ११७ ॥
 सत्वोद्रेकात् प्रबुद्धस्तु शून्यं लोकमुदैक्षत ।
 इमञ्चीदाहरन्त्यत्र श्लोकं नारायणं प्रति ॥ ११८ ॥
 आपो नाराय सूनव इत्येषां नाम शुश्रुमः ।
 आपूर्ण्यताभिरयनं कृतवानात्मनो यतः ॥ ११९ ॥
 अशु श्रेते यतस्तस्मात्ततो नारायणः स्मृतः ।
 चतुर्युगसहस्रस्य नैशङ्कालमुपास्यतः ॥ १२० ॥
 शर्वय्यन्ते प्रकुरुते ब्रह्मत्वं सर्गकारणात् ।
 ब्रह्मा तु सलिले तस्मिन् वायुर्भूत्वा समाचरत् ॥
 निश्वासासिध ख्योतः प्रावृट्काले ततस्तु सः ।
 ततस्तु सलिले तस्मिन् विघ्नायान्तर्गतां ब्रह्मीम् ॥

अनुमानादसंमूढो भूमिरुद्वरणं पुनः ।
 प्रकरोत् स तनूनम्यां कल्पादिषु यथा पुरा ॥ १२३ ॥
 ततो महात्मा भगवान् दिव्यरूपमचिन्तयत् ।
 सलिलेनाद्भुतां भूमिं दृष्ट्वा स तु समन्ततः ॥ १२४ ॥
 किन्तु रूपमहङ्गत्वा उद्वरेयं महीमिमाम् ।
 जलक्रीडानुसदृशं वाराहं रूपमाविशत् ॥ १२५ ॥
 अष्टमं सर्वभूतानां वाङ्मयं ब्रह्मसंज्ञितम् ।
 पृथिव्युद्वरणार्थाय प्रविवेच्य रसातलम् ॥ १२६ ॥
 अङ्गिः सञ्छादितां भूमिं सतामाशु प्रजापतिः ।
 उपगम्योज्ज्वलैरनामापश्चापि समाविशत् ॥ १२७ ॥
 सामुद्रा वै समुद्रेषु नादेयाश्च नदीषु च ।
 रसातलतले मग्नां रसातलपुटे गताम् ॥ १२८ ॥
 प्रभुर्लोकहितार्थाय दंष्ट्रयाभ्युज्जहार गाम् ।
 ततः स्वस्थानमानीय पृथिवीं पृथिवोधरः ॥ १२९ ॥
 मुमोच पूर्ववदसौ धारयित्वा धराधरः ।
 तस्योपरि जलीघस्य महती नीरिव स्थिता ॥ १३० ॥
 तत्समा ह्युरुदेहत्वान्न मही याति संप्लवम् ।
 तत उत्क्षिप्य तां देवो जगतः स्थापनेच्छया ॥ १३१ ॥
 पृथिव्याः प्रविभागाय मनश्चक्रे ऽम्बुजक्षणे ।
 पृथिवीं च समां कृत्वा पृथिव्यां सोऽचिनोद्भिरीन् ॥ १३२ ॥
 प्राक् सर्गे दह्यमाने तु तदा संवर्त्तकान्निना ।
 तेनाग्निना विशीर्षास्ते पर्वता भूरिविस्तराः ॥ १३३ ॥
 यैत्यादेकर्णवे तस्मिन् वायुना तेन संहताः ।
 निषिक्ता यत्न यत्नासंस्तव तत्राचक्षाऽभवत् ॥ १३४ ॥

तदाचलत्वादचलाः पर्वभिः पर्वताः स्मृताः ।
 गिरयो हि निगीर्णत्वाच्छयानत्वाच्छिलोच्चयाः ॥ १३
 ततस्तेषु विकीर्णेषु कोटिशो हि गिरिष्वथ ।
 विश्वकर्मा विभजते कल्पादिषु पुनः पुनः ॥ १३६ ॥
 सप्तमुद्रामिमां पृथ्वीं सप्तद्वीपां सपर्वताम् ।
 भूराद्यांश्चतुरो लोकान् पुनः सोऽथ व्यकल्पयत् ॥ १३७
 लोकान् प्रकल्पयित्वाऽथ प्रजासर्गं ससर्ज ह ।
 ब्रह्मा स्वयम्भूर्भगवान् सिष्टक्षुर्विविधाः प्रजाः ॥ १३८
 ससर्ज सृष्टिं तद्रूपां कल्पादिषु यथा पुरा ।
 तस्याभिधायतः सर्गं तदा वै बुद्धिपूर्वकम् ॥ १३९
 बुध्याश्च समकाले वै प्रादुर्भूतस्तमोमयः ।
 तमोमोहो महामोहस्तामिस्रस्यान्धसंज्ञितः ॥ १४०
 अविद्या पञ्च पर्वेषा प्रादुर्भूता महात्मनः ।
 पञ्चधावस्थितः सर्गो ध्यायतः सोऽभिमानिनः ॥ १
 संवृतस्तमसा चैव बीजाङ्कुरवदावृतः ।
 बहिरन्तश्चाप्रकाशस्तब्धो निःसंज्ञ एव च ॥ १४२
 यस्मात्तेषां वृता बुद्धिर्दुःखानि करणानि च ।
 तस्मात्ते संवृतात्मानो नगा मुख्याः प्रकीर्त्तिताः ॥
 मुख्यसर्गं तथाभूतं दृष्ट्वा ब्रह्मा ह्यसाधकम् ।
 अप्रसन्नमनाः सोऽथ ततोऽन्यं सो ह्यनन्यत ॥ १४४
 तस्याभिधायतश्चैव तिर्य्यक्स्त्रोता ह्यवर्त्तत ।
 यस्मात्तिर्य्यक् प्रवृत्तः स तिर्य्यक्स्त्रोतास्ततः स्मृतः ॥
 पञ्चादयस्ते विख्याता उत्पन्नग्राहिणो द्विजाः ॥
 तस्याभिधायतोऽन्यं वै सात्विकः समवर्त्तत ॥ १५

ऊर्ध्वस्त्रोतास्तृतीयसु स वै चोर्ध्वं व्यवस्थितः ।
 यस्मात् प्रवत्त ते चोर्ध्वं भूध्वं स्त्रोतास्ततः स्मृतः ॥१४७॥
 ते सुखप्रोतिबहुला बहिरन्तश्च संवृताः ।
 प्रकाशा बहिरन्तश्च ऊर्ध्वं स्त्रोतोभवाः स्मृताः ॥१४८॥
 ते सत्वस्य च योगिन सृष्टाः सत्त्वोद्भवाः स्मृताः ।
 ऊर्ध्वं स्त्रोतास्तृतीयो वै देवसर्गसु स स्मृतः ॥१४९॥
 प्रकाशाद् बहिरन्तश्च ऊर्ध्वं स्त्रोतीद्भवाः स्मृताः ।
 ते ऊर्ध्वं स्त्रोतसो ज्ञेयास्तुष्टात्मानो बुधैः स्मृताः ॥१५०॥
 ऊर्ध्वं स्त्रोतःसु सृष्टेषु देवेषु वरदः प्रभुः ।
 प्रोतिमानभवद् ब्रह्मा ततोऽन्यं सोऽभ्यमन्यत ॥१५१॥
 मसर्जं सर्गमन्यं हि साधकं प्रभुरीश्वरः ।
 ततोऽभिधायतस्तस्य सत्याभिधायिनस्तदा ॥१५२॥
 प्रादुरासीत्तदाव्यक्तादर्वाक्स्त्रोतासु साधकः ।
 यस्मादर्वाक् न्यवर्त्तन्त ततोऽर्वाक्स्त्रोतससु ते ॥१५३॥
 ते च प्रकाशबहुलास्तमः पृक्ता रजोऽधिकाः ।
 तस्मात्ते दुःखबहुला भूयोभूयश्च कारिणः ॥१५४॥
 संवृता बहिरन्तश्च मनुष्याः साधकाश्च ते ।
 लक्ष्मैस्तारकाद्यैस्ते प्रष्टधा तु व्यवस्थिताः ॥१५५॥
 सिद्धात्मानो मनुष्यास्ते गन्धर्वसहधर्मिणः ।
 इत्येष तैजसः सर्गो ह्यर्वाक्स्त्रोताः प्रकीर्त्तिताः ॥१५६॥
 पञ्चमोऽनुग्रहः सर्गश्चतुर्धा तु व्यवस्थितः ।
 विपर्ययेण शतधा च सिद्ध्या तुष्ट्या तथैव च ॥१५७॥
 स्यावरेषु विपर्य्यासस्तिर्य्यग्भ्योनिषु शक्तिः ।
 सिद्धात्मानो मनुष्यास्तु ऋषिदेवेषु कृतस्त्रयः ॥१५८॥

इत्येष प्राकृतः सर्गो वैकृतो नवमः स्मृतः ।

भूतादिकानां भूतानां षष्ठः सर्गः स उच्यते ॥ १५८ ॥

निवृत्तं वर्त्तमानञ्च तेषां जानन्ति वै पुनः ।

भूतादिकानां भूतानां सप्तमः सर्ग एव च ॥ १६० ॥

ते परिग्राहिणः सर्वे सं विभागरताः पुनः ।

स्नादनाद्याप्यशीलाश्च ज्ञेया भूतादिकाश्च ते ॥ १६१ ॥

विपर्ययेण भूतादिरशक्त्या च व्यवस्थितः ।

प्रथमो महतः सर्गो विज्ञेयो ब्रह्मणः स्मृतः ॥ १६२ ॥

तन्मात्राणां द्वितीयस्तु भूतसर्गः स उच्यते ।

वैकारिकस्तृतीयस्तु सर्गो ऐन्द्रियकः स्मृतः ॥ १६३ ॥

इत्येष प्राकृतः सर्गः सम्भूतो बुद्धिपूर्वकः ।

मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्या वै स्थावराः स्मृताः ॥ १६४ ॥

ततोऽर्वाकस्तोतसां सर्गः सप्तमः स तु मानुषः ।

अष्टमोऽद्भुतग्रहः सर्गः सात्विकस्तामसश्च सः ॥ १६५ ॥

पञ्चैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः

प्राकृतो वैकृतश्चैव कमारो नवमः स्मृतः ॥ १६६ ॥

अबुद्धिपूर्वका सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः ।

बुद्धिपूर्वं प्रवर्त्तन्ते षट् पुनर्ब्रह्मणस्तु ते ॥ १६७ ॥

विस्तरानुग्रहः सर्गः कौर्त्यमानो निबोधत ।

चतुर्धावस्थितः सोऽथ सर्वभूतेषु कृत्स्नयः ॥ १६८ ॥

इत्येते प्राकृताश्चैव वैकृताश्च नव स्मृताः ।

परस्परानुरक्ताश्च कारणैश्च बुधैः स्मृताः ॥ १६९ ॥

अथे ससर्जं वै ब्रह्मा मानसानात्मनः समान् ।

ऋभुः सनत्कुमारश्च द्वावेताबुध्वं रेतसौ ॥ १७० ॥

पूर्वीत्यन्नो पुरा तेभ्यः सर्वेषामपि पूर्वजौ ।
 व्यतीते त्वष्टमे कल्पे पुराणी लोकसाक्षिणौ ॥ १७१ ॥
 तो वाराहे तु भूर्लोकं तेजः सङ्क्षिप्यधिष्ठितौ ।
 तावुभौ मोक्षकर्माणावारोग्यात्मान मात्मनि ॥ १७२ ॥
 प्रजां धर्मञ्च कामञ्च त्यक्त्वा वैराग्यमस्थितौ ।
 यथोत्पन्नस्तथैवेह कुमारः स इहोच्यते ॥ १७३ ॥
 तस्मात् सनत्कुमारेति नामास्येह प्रकीर्तितम् ।
 सनन्दं सनकञ्चैव विद्वांसं च सनातनम् ॥ १७४ ॥
 विज्ञानेन निवृत्तास्ते व्यवर्त्तन्त महीजसः ।
 मन्त्रं ह्यथैव नानात्वे अप्रवृत्ताश्च योगिनः ॥ १७५ ॥
 असृष्टैव प्रजासर्गं प्रतिसर्गं गताः पुनः ।
 ततस्तेषु व्यतीतेषु ततोऽन्यान् साधकान् सुतान् ॥ १७६ ॥
 मानसान् सृजद् ब्रह्मा पुनः स्थानाभिमानिनः ।
 अभूतसंज्ञावस्था येरियं विधृता मही ॥ १७७ ॥
 आपाग्निं पृथिवीं वायुमन्तरिक्षं दिवन्तथा ।
 समुद्रांश्च नदीश्चैव तथा शैलवनस्पतीन् ॥ १७८ ॥
 औषधीनां तथात्मानो वल्लीनां वृक्षवीरुधाम् ।
 लवाः काष्ठाः कल्पाश्चैव सुहृत्ताः सन्धि रात्राहान् ॥ १७९ ॥
 अर्द्धमासांश्च मासांश्च त्रयणाव्दयुगानि च ।
 स्थानाभिमानिनः सर्वे स्थानाख्याश्चैव ते स्मृताः ॥ १८० ॥
 देवानृषींश्च महती गदतस्तान्निबोधत ।
 मरीचिं मृगङ्गिरसं पुलस्त्यं पुलहम् क्रतुम् ॥ १८१ ॥
 दक्षमग्निं वशिष्ठञ्च सीऽसृजन्मानसानव ।
 नव ब्रह्माण इत्येते पुराणे निश्चयं गताः ॥ १८२ ॥

तेषां ब्रह्मात्मकानां वै सर्वेषां ब्रह्मवादिनाम् ।
 स्थानानि कल्पयामास पूर्ववत् पद्मसम्भवः ॥ १८३ ॥
 ततोऽसृजच्च सङ्कल्पं धर्मश्चैव सुखावहम् ।
 सोऽसृजदव्यवसायात्तु धर्मं देवी महेश्वरः ॥ १८४ ॥
 सङ्कल्पं चैव सङ्कल्पात्मवर्त्तकीक पितामहः ।
 मानसश्च कचिर्नाम विजज्ञे ब्रह्मणः प्रभोः ॥ १८५ ॥
 प्राणाद् ब्रह्मा सृजद्दत्तं चक्षुर्भ्याञ्च मरीचिनम् ।
 भृगुस्तु हृदयाज्ज्ञे ऋषिः सलिलजन्मनः ॥ १८६ ॥
 शिरसोऽङ्गिरसश्चैव श्रोत्रादत्रिन्तथा सृजत् ।
 पुलस्त्यं च तथोदानादव्यानाच्च पुलहं पुनः ॥ १८७ ॥
 समानजो वसिष्ठश्च अपानान्निर्ममे क्रतुम् ।
 इत्येते ब्रह्मणः पुत्रा दिव्या एकादश स्मृताः ॥ १८८ ॥
 धर्मादयः प्रथमजाः सर्वे ते ब्रह्मणः सुताः ।
 भृगवादयस्तु ते सृष्टा नवैते ब्रह्मवादिनः ॥ १८९ ॥
 गृहमेधिनः पुराणास्ते धर्मस्तैः सम्प्रवर्त्तिताः ।
 तेषां द्वादश ते वेद्वादिव्या देवगुणान्विताः ॥ १९० ॥
 क्रियावन्तः प्रजावन्तो महर्षिभिरलङ्कृताः ।
 ऋभुः समत्कुमारश्च द्वावेता बूर्ध्व रेतसो ॥ १९१ ॥
 पूर्वात्पत्नी परन्तेभ्यः सर्वेषामपि पूर्वजो ।
 व्यतीते त्वष्टमे कल्पे पुराणौ लोकसाक्षिणौ ॥ १९२ ॥
 विराजितासुभौ लोके तेजः सङ्क्षिप्यधिष्ठितौ ।
 तावुभौ योगकर्माणां वारोप्यात्मानमात्मनि ॥ १९३ ॥
 प्रजां धर्मश्च कामश्च त्वज्ज्ञा वैराग्यमास्थितौ ।
 यद्योत्पन्नः स एवेह कुमारः स इहोच्यते ॥ १९४ ॥

तस्मात् सनत्कुमारिति नामास्येह प्रतिष्ठितम् ।

ततोभिऽध्यायतस्तस्य जज्ञिरे मानसाः प्रजाः ॥ १८५ ॥

तच्छरीरसमुत्पन्नैः कार्य्यैस्तैः कारणैः सह ।

क्षेत्रज्ञाः समवर्त्तन्त गात्रेभ्यस्तस्य धीमतः ॥ १८६ ॥

ततो देवासुर पितृन्मानुषांश्च चतुष्टयम् ।

सिद्धचुरन्भांस्येतानि स्वमात्मानमयू युजत् ॥ १८७ ॥

ततस्तु युञ्जतस्तस्य तमोमात्रसमुद्भवम् ।

समभिध्यायतः सर्गं ण्मन्त्रेन प्रजापतेः ॥ १८८ ॥

ततोऽस्य जघनात् पूर्वमसुरा जज्ञिरे सुताः ।

असुः प्राणः स्मृतौ विप्रास्तज्जन्मानस्ततोऽसुराः ॥ १८९ ॥

यथा सृष्टाः सुराः सर्वे तान्तनुं स व्यपोहत ।

सापविद्धा तनुस्तेन सख्यौ रात्रिरजायत ॥ २०० ॥

सा तमोबहुला यस्मात्ततो रात्रिर्नियामिका ।

आवृतास्तमसा रात्रौ प्रजास्तस्मात् स्वपन्थुत ॥ २०१ ॥

सृष्ट्वा सुरांस्ततः सो वै तनुमन्यामसृजत ।

अव्यक्तां सत्वबहुलां ततस्तां सोऽभ्यपूजयत् ॥ २०२ ॥

ततस्तां युञ्जतस्तस्य प्रियमासीत् प्रजापतेः ।

ततो मुखात् समुत्पन्ना दीव्यतस्तस्य देवताः ॥ २०३ ॥

यतोऽस्य दीव्यतो जातास्तेन देवाः प्रकीर्त्तिताः ।

धातुर्दिवितियः प्रोक्तः क्रीडायां स विभाव्यते ॥ २०४ ॥

यस्मात्तस्य तु दीव्यन्तो जज्ञिरे तेन देवताः ।

देवान् सृष्ट्वाथ देवेशस्तनु मन्थामपव्यत ॥ २०५ ॥

उत्सृष्ट्वा सा तनुस्तेन सख्यौऽहः समजायत ।

तस्मादहो धर्मयुक्तं देवताः समुपासते ॥ २०६ ॥

सत्वमात्रात्मिकमिव ततोऽन्यां सोऽभ्यमन्यत ।
 पितृबन्धन्यमानस्य पुत्रांस्तान् ध्यायतः प्रभोः ॥ २०७ ॥
 पितरोऽप्युपपन्नाभ्यां रात्राङ्गोरन्तरेऽभवत् ।
 तस्मात्ते पितरो देवाः पितृत्वं तेन तेषु तत् ॥ २०८ ॥
 यथा सृष्टास्तु पितरस्तनुन्तां स व्यपोहत ।
 सापविद्धा तनुस्ते न सद्यः सन्ध्या व्यजायत ॥ २०९ ॥
 यस्मादहर्देवतानां रातिर्या सा सुरी स्मृता ।
 तयोर्मध्ये तु पैत्रीया तदुः सा तु मरीयसी ॥ २१० ॥
 तस्मात् देवासुराः सर्वे ऋषयो मानवास्तथा (
 उपासन्ते मुदा युक्ता रात्राङ्गीर्मध्यमान्तनुम् ॥ २११ ॥
 ततोऽन्यां पुनर्ब्रह्मा तनुं वै समगृह्णत ।
 रजोमात्रात्मिकायान्तु मनसा सोऽसृजत् प्रभुः ॥ २१२ ॥
 रजः प्रियांस्ततः सोऽथ मानसानसृजत् सुतान् ।
 मनस्विनस्ततस्तस्य मानवा जज्ञिरे सुताः ॥ २१३ ॥
 सृष्ट्वा पुनः प्रजाद्यापि स्वां तनुन्तामपोहत ।
 सापविद्धा तनुस्ते न ज्योत्स्ना सद्यस्त्वजायत ॥ २१४ ॥
 यस्माद्भवन्ति संहृष्टा ज्योत्स्नाया उद्भवे प्रजाः ।
 इत्येतास्तनवस्तेन ह्यपविद्धा महात्मना ॥ २१५ ॥
 सद्योरात्राङ्गनी चैव सन्ध्या ज्योत्स्ना च जज्ञिरे ।
 ज्योत्स्ना सन्ध्या अहश्चैव सत्वमात्रात्मकं त्रयम् ॥ २१६ ॥
 तमोमात्रात्मिका रात्रिः सा वै तस्मान्निशान्तिका ।
 तस्मात् देवादिवातन्वा तुष्ट्या सृष्टाः सुखात्, वै ॥ २१७ ॥
 यस्मात्तेषां दिवाजन्म बलिन स्ते न वै दिवा ।
 तन्वा यथा सुरान् रात्रौ जघनादसृजत् प्रभुः ॥ २१८ ॥

प्राणिभ्यो निशिजन्मानो बलिनी निशितेन ते ।
 एताश्चैव भविष्याणां देवानामसुरैः सह ॥ २१८ ॥
 पितृणां मानवानां च अतीतानागतेषु वै ।
 मन्वन्तरेषु सर्वेषु निमित्तानि भवन्ति हि ॥ २२० ॥
 ज्योत्स्ना रात्र्यहनी सन्ध्या चत्वार्यर्थांसि तानि वै ।
 भान्ति यस्मात्ततोऽर्थांसि शब्दोऽयं सुमनीषिभिः ॥ २२१ ॥
 भातिर्दीप्ती निगदितः पुनश्चाथ प्रजापतिः ।
 सोऽर्थांस्थेतानि सृष्ट्वा तु देवमानुषदानवान् ॥ २२२ ॥
 पितृभ्यैवा सृजत्तन्वा आत्मनो विविधान् पुनः ।
 तामुत्सृज्य तनुं ज्योत्स्नां ततोऽन्यां प्राप्य स प्रभुः ॥ २२३ ॥
 मूर्त्तिं तमोरजःप्रायां पुनरेवाभ्य पूजयत् ।
 अन्धकारे क्षुधाविष्टांस्ततोऽन्यान् सोऽसृजत् प्रभुः ॥ २२४ ॥
 तेन सृष्टाः क्षुधात्मानो अर्थांस्यादातु मुख्यताः ।
 अर्थांस्थेतानि रक्षाम उक्तवन्तस्तु तेषु ये ॥ २२५ ॥
 राक्षसा नाम ते यस्मात् क्षुधाविष्टा निशाचराः ।
 येऽनुबन्धन्मोऽर्थांसि तेषां हृष्टाः परस्परम् ॥ २२६ ॥
 तेन ते कर्मणा यक्षा गुह्यका गूढकर्मणा ।
 रक्षेति पालने चापि धातुरेषु विभाष्यते ॥ २२७ ॥
 एवं च यजतिर्धातुर्भक्षणे स निरुच्यते ।
 तं दृष्ट्वाह्य प्रियेणास्य केशाः शीर्णास्तु धीमतः ॥ २२८ ॥
 ते शीर्णाश्चोत्थिता ह्यूर्ध्वन्ते चैवारुण्यः प्रभुम् ।
 हीनास्तच्छिरसो बाला यस्माच्चैवावसर्पिणः ॥ २२९ ॥
 व्यालात्मानः स्मृता बाला हीनत्वादहयः स्मृताः ।
 पतत्वात् पञ्चबाह्वैव सर्पाश्चैवावसर्पणात् ॥ २३० ॥

तस्य क्रोधोद्भवो योऽसौ अग्निगर्भः सृष्टाक्षः ।
 स तु सर्पाङ्गं सङ्कीर्त्यन्नानाविवेश विघातकः ॥ २३१ ॥
 सर्पाङ्गं सृष्ट्वा ततः क्रुद्धः क्रोधात्मानो विनिर्ममे ।
 वर्षेण कपिशिमीयास्ते भूताः पिशिताशनाः ॥ २३२ ॥
 भूतत्वास्ते स्मृता भूताः पिशाचाः पिशिताशनात् ।
 प्रसक्तं नायतस्तस्य गन्धर्वा जज्ञिरे यदा ॥ २३३ ॥
 धयतोत्येष वै धातुः पानत्वे परिपठ्यते ।
 धयन्तो जज्ञिरे वाचं गन्धर्वास्ते न ते स्मृताः ॥ २३४ ॥
 अष्टस्ते तासु सृष्टासु देवयोनिषु स प्रभुः ।
 ततः स्वच्छन्दतोऽन्यानि वयांसि वयसा सृजत् ॥ २३५ ॥
 स्वच्छन्दतः स्वच्छन्दांसि वयसा च वयांसि च ।
 पशून् सृष्ट्वा स देवेशोऽसृजत्पक्षिगणानपि ॥ २३६ ॥
 सुखतोऽजाः ससर्जाथ वक्षसश्चावयोऽसृजत् ।
 गाश्चैवाथोदरात् ब्रह्मा पार्श्वीभ्यां च विनिर्ममे ॥ २३७ ॥
 पद्भ्यां चाश्वान् समातङ्गान् रासभानावयाम्बुगान् ।
 उद्गानश्चतरांश्चैव तथान्याश्चैव जातयः ॥ २३८ ॥
 ओषध्याः फलमूलिन्यो रोमभ्यस्तस्य जज्ञिरे ।
 एवं पक्षीषधीः सृष्ट्वायू युजन्तोऽध्वरे प्रभुः ॥ २३९ ॥
 गौरजः पुरुषो मेघोऽश्वोऽश्वतर गर्दभौ ।
 एतान् ब्राम्यान् पशूनाहुररण्यान्वै निबोधतः ॥ २४० ॥
 ज्वापदो दिक्षुरो हस्ती वानराः पक्षिपञ्चमाः ।
 औदकाः पशवः षष्ठाः सप्तमासु सरीसृपाः ॥ २४१ ॥
 महिषा मवयाचाण्ड ह्यवज्जाः शरभा हज्जनाः ।
 सिंहसु सप्तमस्ते नामारण्याः प्रशवः स्मृतः ॥ २४२ ॥

गायत्रश्च ऋचश्चैव त्रिष्टुप् साम रघ्नतरन् ।
 अग्निष्टोमश्च यज्ञानां निर्ममे प्रथमान्मुखात् ॥२३३॥
 यजूंषि चैष्टुभं छन्दस्यामं पञ्चदश तथा ।
 हवत्साम तथोक्थश्च दक्षिणादसृजन्मुखात् ॥२३४॥
 सामानि जगतौच्छन्दस्यामं सप्तदशं तथा ।
 वैरूपमतिरात्रञ्च पश्चिमादसृजन्मुखात् ॥ २३५ ॥
 एकविंशमथर्षाणामातोर्गामाणमेव च ।
 अतुष्टुभं स वैराजमुत्तरादसृजन्मुखात् ॥ २३६ ॥
 विष्णुतोऽग्ननिमेवांश्च रोहितेन्द्रधनुं षि च ।
 तेजांसि च सप्तर्जादौ कल्पस्य भगवान् प्रभुः ॥२३७॥
 उच्चावचानि भूतानि गात्रेभ्यस्तस्य जज्ञिरे ।
 ब्रह्मणस्तु प्रजासर्गं सृजन्ना हि प्रजापतेः ॥ २३८ ॥
 सृष्ट्वा चतुष्टयं पूर्वं देवासुरनरान् पितॄन् ।
 ततोऽसृजत्सभूतानि स्थावराणि चराणि च ॥ २३९ ॥
 यक्षान् पित्राञ्चान् गन्धर्वांस्त्वष्ट्रेवाप्सरसाङ्गणान् ।
 नरकिन्नररक्षांसि वयः पशुसृगोरगान् ॥ २४० ॥
 अव्ययश्च व्ययश्चापि यदिदं स्थाणु जङ्गमम् ।
 तेषां वै यानि कर्माणि प्राक् सृष्ट्यां प्रतिपेदिरे ॥२४१॥
 तान्येव प्रतिपद्यन्ते सृज्यमानाः पुनःपुनः ।
 हिंसाहिंसे सृदुक्कूरे धर्माधर्मे श्रुतानृते ॥ २४२ ॥
 तद्भाविताः प्रपद्यन्ते तस्मात्तत्तस्य रोचते ।
 महाभूतेषु सृष्टेषु इन्द्रियार्थेषु सूर्तिषु ॥ २४३ ॥
 विनियोगेषु श्रुतानां धातौष्य आदेषात् स्वयम् ।
 केचित् पश्यन्त्यारम्भं प्राङ् कर्मसु ज्ञानवाः ॥ २४४ ॥

देवमित्यपरे विप्राः स्वभावं भूतचिन्तकाः ।
 पीरुषं कर्म देवश्च फलवृत्तिं स्वभावतः ॥ २५५ ॥
 न चेकं न पृथग्भावमधिकं न ततो विदुः ।
 एतदेवश्च नैकश्च नामभेदेन नाप्युभे ॥ २५६ ॥
 कर्मस्था विषमं ब्रूयुः सत्वस्थाः समदर्शनाः ।
 नामरूपश्च भूतानां कृतानां च प्रपञ्चनम् ॥ २५७ ॥
 वेदशब्देभ्य एवादौ निर्ममे स महेश्वरः ।
 ऋषीणां नामधेयानि यास्य वेदेषु वृत्तयः ॥ २५८ ॥
 शर्वर्यन्ते प्रसूतानां तान्येवैभ्यो ददात्यजः ।
 एवंविधाः सृष्टयस्तु ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ २५९ ॥
 शर्वर्यन्ते प्रदृश्यन्ते सिद्धिमाश्रित्य मानसीम् ।
 एवम्भूतानि सृष्टानि स्थावराणि चराणि च ॥ २६० ॥
 यदास्य ताः प्रजाः सृष्टा न व्यवर्धन्त सत्तमाः ।
 तमोमात्रावृत्तो ब्रह्मा तदा शोकेन दुःखितः ॥ २६१ ॥
 ततः स विदधे बुद्धिमर्थनिश्चयगामिनीम् ।
 अथात्मनि समद्राक्षीत्तमोमात्रां नियामिकाम् ॥ २६२ ॥
 रजः सत्वं परित्यज्य वर्त्तमानां स्वधर्मतः ।
 ततः स तेन दुःखेन दुःखं चक्रे जगत्पतिः ॥ २६३ ॥
 तमस्य व्यनुदत् पश्चाद्रजः सत्वं तमावृणोत् ।
 तत्तमः प्रतिबुद्धं वै मिथुनं समजायत ॥ २६४ ॥
 अधर्मस्तमसो जज्ञे हिंसा शोकादजायत ।
 ततस्तस्मिन् समुद्भूते मिथुने दारुणात्मिके ॥ २६५ ॥
 गतासुभंगवानासोत् प्रीतिश्चैनमशिश्रियत् ।
 स्वान्तनुं स ततो ब्रह्मा तामप्रोक्षत भास्वराम् ॥ २६६ ॥

दिधा कृत्वा स्वकं देहमर्धेन पुरुषोऽभवत् ।
 अर्धेन नारी सा तस्य शतरूपा व्यजायत ॥ २६७ ॥
 प्रकृतिं भूतधात्रीं तां कामाद्वै सृष्टवान् प्रभुः ।
 सा दिवं पृथिवीं चैव महिम्ना व्याप्यधिष्ठिता ॥ २६८ ॥
 ब्रह्मणः सा तनुः पूर्वा दिवमावृत्य तिष्ठति ।
 यात्वर्धात् सृजतां नारी शतरूपा व्यजायत ॥ २६९ ॥
 सा देवी नियुतं तप्त्वा तपः परमदुस्तरम् ।
 भर्तारिं दीप्तयशसं पुरुषं प्रत्यपद्यत ॥ २७० ॥
 स वै स्वायम्भुवः पूर्वं पुरुषो मनुरुच्यते ।
 तस्यैव सप्तयुगं मन्वन्तरमिहोच्यते ॥ २७१ ॥
 लेभे स पुरुषः पत्नीं शतरूपामग्रीनिजाम् ।
 तथा सार्द्धं स रमत तस्मात् सा रतिरुच्यते ॥ २७२ ॥
 प्रथमः सम्प्रयोगात्मा कल्पादौ समपद्यत ।
 विराजमसृजद् ब्रह्मा सोऽभवत् पुरुषो विराट् ॥ २७३ ॥
 सस्माट् च शतरूपा वै वैराजः स मनुः स्मृतः ।
 स वैराजः प्रजासर्गं समर्जं पुरुषो मनुः ॥ २७४ ॥
 वैराजात् पुरुषाद्वीराच्छतरूपा व्यजायत ।
 प्रियव्रतात्तामपादौ पुत्री द्वौ लोकसम्पत्तौ ॥ २७५ ॥
 कन्ये द्वे च महाभागे याभ्यां जाता इमाः प्रजाः ।
 देवी नाम तथाकूतिः प्रसूतिश्चैव ते उभे ॥ २७६ ॥
 स्वायम्भुवः प्रसूतिं तु दत्ताय प्रददौ प्रभुः ।
 प्राणी दक्ष इति ज्ञेयः सङ्कल्पो मनुरुच्यते ॥ २७७ ॥
 रुचेः प्रजापतेः सोऽयं आकूतिं प्रत्यपादयत् ।
 आकूत्यां मिथुनं जघ्ने मानसस्य रुचेः शुभम् ॥ २७८ ॥

यज्ञस्य दक्षिणा चैव यमलो संख्यभूवतुः ।

यज्ञस्य दक्षिणायां तु पुत्रा द्वादश जज्ञिरे ॥ २७८ ॥

यामा इति समाख्याता देवाः स्वायम्भुवेऽन्तरे ।

एतस्य पुत्रा यज्ञस्य तन्माख्यामास्य ते स्मृताः ॥ २८० ॥

अजितश्वेव शक्रश्च गणौ द्वौ ब्रह्मणाकृतौ ।

यामाः पूर्वं प्रजाता ये तेऽभवंस्तु दिवौकसः ॥ २८१ ॥

स्वायम्भुवसुतायां तु प्रसूत्यां लोकमातरः ।

तस्यां कन्याश्चतुर्विंशद् दत्तस्वजनयत् प्रभुः ॥ २८२ ॥

सर्वास्ताश्च महाभामाः सर्वाः कमललोचनाः ।

भोगवत्यश्च ताः सर्वाः सर्वास्ता योगमातरः ॥ २८३ ॥

सर्वाश्च ब्रह्मवादिन्यः सर्वा विश्वस्य मातरः ।

अद्या लक्ष्मीर्हृतिस्तुष्टिः पुष्टिर्मधा क्रिया तथा ॥ २८४ ॥

वृद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिः सिद्धिः कीर्त्तिस्त्रयोदश ।

पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह धर्मो दानायणीः प्रभुः ॥ २८५ ॥

दाराण्येतानि वै तस्य विहितानि स्वयम्भवा ।

ताभ्यः शिष्टा यवीयस्य एकादश सुलोचनाः ॥ २८६ ॥

मतीख्यात्यथ सभूतिः स्मृतिः प्रीतिः क्षमा तथा ।

सन्नतिश्चानमूया च ऊर्जा स्वाहा स्वधा तथा ॥ २८७ ॥

तास्तथा प्रत्यपद्यन्त पुनरन्ये महर्षयः ।

रुद्रो भृगुर्मरीचिश्च अङ्गिराः पुलहः क्रतुः ॥ २८८ ॥

पुलस्त्योऽत्रिर्वसिष्ठश्च पितरोऽग्निस्तथैव च ।

सतीश्वराय प्रायच्छत् ख्यातिं च भृगवे ततः ॥ २८९ ॥

मरीचये च सभूतिं स्मृतिमङ्गिरसे ददौ ।

प्रीतिं चैव पुलस्त्याय क्षमां वै पुलहाय च ॥ २९० ॥

कृतवे सन्नतिनाम अनसूयां तथाग्रये ।

जर्जान्ददौ वसिष्ठाय स्वाहामप्यग्नये ददौ ॥ २८१ ॥

स्रधाश्चैव पितृभ्यस्तु तास्वपत्या निबोधत ।

एताः सर्वा महाभागाः प्रजास्वतुष्टताः स्थिताः ॥ २८२ ॥

मन्वन्तरेषु सर्वेषु यावदाभूतसंभवम् ।

अद्वाकाजं विजज्ञे वै दर्पो लक्ष्मीसुतः स्मृतः ॥ २८३ ॥

धृत्वास्तु नियमः पुत्रस्तुष्ट्याः सन्तोष एव च ।

पुष्ट्या लोभः सुतश्चापि मेधापुत्रः श्रुतस्तथा ॥ २८४ ॥

क्रियायामभवत् पुत्रो दण्डः समय एव च ।

बुद्ध्या बंधः सुतस्तद्वत् प्रमादोऽप्युपजायत ॥ २८५ ॥

लज्जायां विनयः पुत्रो व्यवसायो वसोः सुतः ।

क्षेमः शान्तिसुतश्चापि सुखं सिद्धेर्व्यजायत ॥ २८६ ॥

यशः कीर्तिसुतश्चापि इत्येते धर्मसूनवः ।

कामस्य हर्षः पुत्रो वै देव्यां प्रीत्यां व्यजायत ॥ २८७ ॥

इत्येष वै सुतोदर्कः सर्गो धर्मस्य कीर्तितः ।

जज्ञे हिंसात्वधर्माद्दे निष्कृतिं चानृतं सुतम् ॥ २८८ ॥

निकृत्यान्तु द्वयं जज्ञे भयं नरक एव च ।

माया च वेदना चापि मिथुनद्वयमेतयोः ॥ २८९ ॥

भूयां जज्ञेऽथ वै माया मृत्युं भूतापहारिणम् ।

वेदनायाः सुतश्चापि दुःखं जज्ञे च रौरवः ॥ २९० ॥

मृत्योर्व्याधिजराशोकक्रोधासूयाश्च जज्ञिरे ।

दुःखोत्तराः सुता ज्ञेते सर्वे चाधर्मलक्षणाः ॥ २९१ ॥

तेषां भार्यास्तु पुत्राश्च सर्वे ज्ञेते परियहाः ।

इत्येष तामसः सर्गो जज्ञे धर्मनिशामकः ॥ २९२ ॥

प्रजाः व्रजेति व्यादिष्टो ब्रह्मणा नीललोहितः ।
 सोऽभिध्याय सतीं भार्यां निर्ममे द्यात्मसम्भवान् ॥३०३॥
 नराधिकान् न च ह्रीनांस्तान् मानसानात्मनः समान् ।
 सहस्रं हि सहस्राणां सोऽवजत् कृतिवाससः ॥३०४॥
 तुल्यानेवात्मनः सर्वान् रूपतेजोबलश्रुतैः ।
 पिङ्गलान् सनिषङ्गांश्च सकपर्दान् सजोहितान् ॥३०५॥
 विशिष्टान् हरिकेशांश्च दृष्टिघ्नांश्च कपालिनः ।
 महारूपान् विरूपांश्च विश्वरूपान् स्वरूपिणः ॥३०६॥
 रथिनश्चर्मिणश्चैव वर्मिणश्च वरूथिनः ।
 सहस्रशतबाह्वंश्च दिव्यान् भीमान्तरिक्षगान् ॥३०७॥
 स्थूलशीर्षानष्टदंष्ट्रान् द्विजिह्वांस्तांस्तिलोचनान् ।
 अन्नादान् पिशिताशांश्च आज्यपान् सोमपानपि ॥३०८॥
 मीढुषोऽतिकपालांश्च शितिकण्ठोर्ध्वरेतसः ।
 हव्यादान् क्षुतधर्मांश्च धर्मिणो ह्यथ बर्हिणः ॥३०९॥
 आसीनान्धावतश्चैव पञ्चभूतान् सहस्रशः ।
 अध्यापिनोऽध्यायिनश्च जपतो युञ्जतस्तथा ॥ ३१० ॥
 धूमवन्तो ज्वलन्तश्च नदीमन्तोऽतिदीप्तिनः ।
 हृद्धान् बुद्धिमत्तश्चैव ब्रह्मिष्ठान् शुभदर्शनान् ॥ ३११ ॥
 नीलश्रीवान् सहस्राक्षान् सर्वांश्चाथ क्षमाकरान् ।
 अदृश्यान् सर्वभूतानां महायोगान् महीजसः ॥ ३१२ ॥
 भ्रमन्तोऽभिद्रवन्तश्च भ्रवन्तश्च सहस्रशः ।
 अयातयामाज्वजद्गुहानेतान् सुरोत्तमान् ॥ ३१३ ॥
 ब्रह्मा दृष्ट्वाब्रवीदेनं मास्वाक्षीरीदृशीः प्रजाः ।
 सृष्ट्वा नात्मनस्तुल्याः प्रजा देव ! नमोऽस्तु ते ॥ ३१४ ॥

अन्याः सृज त्वं भद्रन्ते प्रजा वै सृत्युसंयुताः ।

नारपस्यन्ते हि कर्माणि प्रजा विगतसृत्यवः ॥ ३१५ ॥

एवमुक्तोऽब्रवीदेनं नाहं सृत्यजरान्विताः ।

प्रजाः स्रज्यामि भद्रन्ते स्थितोऽहं त्वं सृज प्रजाः ॥ ३१६ ॥

एते ये वै मया दृष्टा विरूपा नीललोहिताः ।

सहस्राणां सहस्रन्तु आत्मनो निवृताः प्रजाः ॥ ३१७ ॥

एते देवा भविष्यन्ति रुद्रा नाम महाबलाः ।

यद्यिव्यामन्तरीक्षे च द्रिष्टुं चैव परिश्रिताः ॥ ३१८ ॥

शतरुद्राः समात्मानो भविष्यन्तीति याज्ञिकाः ।

यज्ञभाजो भविष्यन्ति सर्वदेवगणैः सह ॥ ३१९ ॥

मन्वन्तरेषु ये देवा भविष्यन्तीह भेदतः ।

सार्धन्तरीक्ष्यमानास्ते स्यास्यन्तीहायुगक्षयात् ॥ ३२० ॥

एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा महादेवेन धीमता ।

प्रत्युवाच नमस्कृत्य हृथ्यमाणः प्रजापतिः ॥ ३२१ ॥

एवं भवतु भद्रन्ते यथा ते व्याहृतं विभो ! ।

ब्रह्मणा समनुज्ञाते तश्चा सर्वमभूत्किल ॥ ३२२ ॥

ततः प्रभृति देवेशो न चासूयत वै प्रजाः ।

जर्ध्वरेताः स्थितः स्थाणुर्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ ३२३ ॥

यस्मादुक्तः स्थितोऽस्मीति तस्मात् स्थाणुरिति स्मृतः ।

एष देवो महादेवः पुरुषोऽर्कसमद्युतिः ॥ ३२४ ॥

अर्धनारीनरवपुस्ते जसा ज्वलनोपमः ।

स्नेच्छयासौ द्विधाभूतः पृथक् स्त्री पुरुषः पृथक् ॥ ३२५ ॥

स एवैकादशार्धेन स्थितोऽसौ परमेश्वरः ।

तत्र या सा महाभागा गङ्गा रसाधिकायिनी ॥ ३२६ ॥

प्रागुक्ता तु महादेवी स्तो सैवेह सती ह्यभूत् ।
 हिताय जगतां देवी दक्षेणाराधिता पुरा ॥ ३२७ ॥
 कार्थार्थं दक्षिणं तस्याः शुक्लं वामं तथासितम् ।
 आत्मानं विभजस्वेति प्रीक्ता देवेन शशुना ॥ ३२८ ॥
 सा तथोक्ता हिधा भूता शुक्ला कृष्णा च वै हिजाः ।
 तस्याः नामानि वक्ष्यामि शृण्वन्तु च समाहिताः ॥ ३२९ ॥
 स्वाहा स्वधा मन्त्राविद्या मेधा लक्ष्मीः मरुस्वती ।
 सती दानायणी विद्या इच्छा शक्तिः क्रियात्मिका ॥ ३३० ॥
 अपर्णा चैकपर्णा च तथा चैवैकपाटला ।
 उमा हैमवती चैव कल्याणी चैकमातृका ॥ ३३१ ॥
 ख्यातिः प्रज्ञा महाभागा लोके गौरीति विभ्रुता ।
 गणाम्बिका महादेवी नन्दिनी जातवेदसी ॥ ३३२ ॥
 एकरूपमथैतस्याः पृथक् देहविभावनात् ।
 सावित्री वरदा पुष्पा पावनी लोकविभ्रुता ॥ ३३३ ॥
 आज्ञा आवेशनी कृष्णा तामसी सात्विकी शिवा ।
 प्रकृतिर्विक्तता रौद्री दुर्गा भद्रा प्रमाथिनी ॥ ३३४ ॥
 कालरात्रिर्महामाया रेवती भूतनायिका ।
 हापरान्तविभागे च नामानीमानि सुव्रताः ॥ ३३५ ॥
 गीतमी कौशिकी चार्या चण्डी कात्यायनी सती ।
 क्रमारी यादवी देवी वरदा कृष्णपिङ्गला ॥ ३३६ ॥
 बर्हिष्वजा शूलधरा परमा ब्रह्मचारिणी ।
 महेंद्रापेन्दुभगिनी दृषद्वत्ये कशुलेष्टक ॥ ३३७ ॥
 अपराजिता बहुभुजा प्रगल्भा सिंहवाहिनी ।
 शुभादिदेत्यहम्ब्री च महामहिषमर्दिनी ॥ ३३८ ॥

अमीषा विन्ध्यनिलया विक्रान्ता गणनायिका

देव्या नामविकाराणि इत्येतानि यथाक्रमम् ॥३३८॥

भद्रकाख्या मयोक्तानि सम्यक् फलप्रदानि च ।

ये पठन्ति नरास्तेषां विद्यते न च पातकम् ॥ ३४० ॥

अरण्ये पर्वते वापि पुरे वाप्यथवा गृहे ।

रक्षामितां प्रयुञ्जीत जलेवाथ स्थलेऽपि वा ॥ ३४१ ॥

आग्निकुम्भीनचोरेभ्यो भयस्थानि विशेषतः ।

प्रापत्स्वपि च सर्वासु देव्या नामानि कीर्तयेत् ॥३४२॥

आर्यकग्रहभूतैश्च पूतनागाढभिस्तथा ।

अभ्यर्दितानां बालानां रक्षामितां प्रयोजयेत् ॥ ३४३ ॥

महादेवो कले ह्ये तु प्रज्ञा शीघ्र प्रकीर्तिते ।

आभ्यां देवो सहस्राणि यैर्व्याप्तमखिलं जगत् ॥३४४॥

अनया देवदेवोऽसौ सत्त्वा रुद्रो महेश्वरः ।

आतिष्ठत्सर्वलोकानां हिताय परमेश्वरः ॥ ३४५ ॥

रुद्रः पञ्चपतिश्चासीत् पुरा दम्भं पुरत्रयम् ।

देवाश्च पशवः सर्वे बभूवुस्तस्य तेजसा ॥ ३४६ ॥

यः पठेच्छृणुयाद्वापि आदिसर्गक्रमं शुभम् ।

स याति ब्रह्मणो लोकं आवयेद्वा द्विजोत्तमान् ॥३४७॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे सृष्टिावस्तारो नाम

सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

एकसप्ततितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

समासाद्विस्तराच्चैव सर्गः प्रोक्तस्त्वया शुभः ।

कथं पशुपतिश्चासीत् पुरं दग्धुं महेश्वरः ॥ १ ॥

कथञ्च पशवश्चामन्देवाः सन्नद्धाकाः प्रभो ! ।

मयस्य तपसा पूर्वं सुदुर्गं निर्मितं पुरम् ॥ २ ॥

हैमञ्च राजतं दिव्यमयस्त्रयमनुत्तमम् ।

सुदुर्गं देवदेवेन दग्धमित्थेव नः श्रुतम् ॥ ३ ॥

कथं ददाह भगवान् भगनेत्रनिपातनः ।

एकेनेषुनिपातेन दिव्येनापि तदा कथम् ॥ ४ ॥

विष्णुनीत्पादितैर्भूतैर्न दग्धं तत् पुरञ्चयम् ।

पुरस्य सम्भवः सर्वो वरलाभः पुरा श्रुतः ॥ ५ ॥

इदानीं दहनं सर्वं वक्तुमर्हसि सुव्रतः ! ।

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ६ ॥

यथा श्रुतं तथा प्राह व्यासादिश्वार्थसूचकात् ।

सूत उवाच ।

त्रैलोक्यस्यास्य शापाद्वि मनोवाक्कायसम्भवात् ॥ ७ ॥

निहते तारके दैत्ये तारपुत्रे सवान्धवे ।

स्कन्देन वा प्रयत्नेन तस्य पुत्रा महाबलाः ॥ ८ ॥

वियुष्माली तारकाक्षः कमलाक्षश्च वीर्यवान् ।

तपस्तेषुर्महात्मानो महाबलपराक्रमाः ॥ ९ ॥

तप उग्रं समास्थाय नियमे परमे स्थिताः ।

तपसा कर्षयामासुर्देहान् स्वान्दानवोत्तमाः ॥ १० ॥

तेषां पितामहः प्रीतो वरदः प्रददौ वरम् ।

दैत्या जसुः ।

अवध्यत्वं च सर्वेषां सर्वभूतेषु सर्वदा ॥ ११ ॥

सहिता वरयामासुः सर्वलोकपितामहम् ।

तानब्रवीत्तदा देवो लोकानां प्रभुरव्ययः ॥ १२ ॥

नास्ति सर्वामरत्वं वै निवर्तध्वमतोऽसुराः ।

अन्यं वरं हृणीध्वं वै यादृशं सम्प्ररोचते ॥ १३ ॥

ततस्ते सहिता दैत्याः सम्प्रधार्य परस्परम् ।

ब्रह्माणमब्रुवन्देत्याः प्रणिपत्य जगद् गुरुम् ॥ १४ ॥

वयं पुराणि त्रीण्येव समाख्याय महीमिमाम् ।

विचरिष्याम लोकेश ! त्वत्प्रसादाज्जगद्गुरो ! ॥ १५ ॥

तथा वषट्पञ्चसु समेथाम परस्परम् ।

एकौभावं गमिष्यन्ति पुराण्येतानि चानघ ! ॥ १६ ॥

समागतानि चैतानि यो हन्याद्भगवंस्तदा ।

एकैर्नैवेष्टुणा देवः सनो मृत्युर्भविष्यति ॥ १७ ॥

एवमस्त्विति तान्देवः प्रत्युक्त्वा प्राविशद्विवम् ।

ततो मयः स्वतपसा चक्रे वीरः पुराण्यथ ॥ १८ ॥

काञ्चनं दिवि तत्रासीदन्तरिक्षे च राजतम् ।

प्रायसञ्चाभवद्भूमौ पुरन्तेषां महात्मनाम् ॥ १९ ॥

एकैकं योजनशतं विस्तारायामतः समम् ।

काञ्चनं तारकाक्षस्य कमलाक्षस्य राजतम् ॥ २० ॥

विद्युन्मालेखायसं वै त्रिविधं दुर्गमुत्तमम् ।

मयश्च बलवांस्तत्र दैत्यदानवप्रजितः ॥ २१ ॥

हैरस्थे राजते चैव कृष्णायसमये तथा ।

आलयं चात्मनः कृत्वा तत्रास्ते बलवांस्तदा ॥ २२ ॥

एवं बभूवुर्देवानामतिदुर्गाणि सुव्रताः ।।

पुराणि त्रीणि विप्रेन्द्रास्त्रैर्लोक्यमिव चापरम् ॥ २३ ॥

पुरत्रये तदा जाते सर्वे देव्या जगत्त्रये ।

पुरत्रयं प्रविश्यैव बभूवुस्ते बलाधिकाः ॥ २४ ॥

कल्पद्रुमसमाकीर्णं गजवाजिसमाकुलम् ।

नानाप्रासादसङ्कीर्णं मणिजातैः समावृतम् ॥ २५ ॥

सूर्यमण्डलसङ्काशैर्विमानैर्विश्वतो मुखैः ।

पञ्चरागमयैः शुभ्रैः शोभितं चन्द्रमग्निभैः ॥ २६ ॥

प्रासादैर्गोप्यैर्दिव्यैः कैलासशिखरोपमैः ।

शोभितं त्रिपुरं तेषां पृथक् पृथक्पुत्तमैः ॥ २७ ॥

दिव्यस्त्रीभिः सुसम्पूर्णैश्चत्वरैः सिद्धचारणैः ।

बद्रालयैः प्रतिगृहं साग्निहोत्रैर्द्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥

वापीकूपतडागैश्च दीर्घाकाभिस्तु सर्वतः ।

मत्समातङ्गयूथैश्च तुरङ्गैश्च सुशोभनैः ॥ २९ ॥

रथैश्च विविधाकारैर्विचित्रैर्विश्वतो मुखैः ।

सभाप्रपादिभिश्चैव क्रोडास्थानैः पृथक् पृथक् ॥ ३० ॥

वेदाध्ययनशालाभिर्विविधाभिः समन्ततः ।

अष्टमं मनसाप्यन्तेर्मयस्यैव च मायया ॥ ३१ ॥

पतिव्रताभिः सर्वत्र सेवितं मुनिपुङ्गवाः ।

कृत्वापि सुमहत् पापमपापैः शङ्करार्चनात् ॥ ३२ ॥

देव्यैश्चरेर्महाभागैः सदारैः ससुतैर्द्विजाः ।।

श्रीतस्मार्त्ताधिधर्मज्ञैश्चार्मनिरतैः सदा ॥ ३३ ॥

महादेवेतरं त्यक्त्वा देवं तस्यार्चने स्थितैः ।

व्यूढोरस्कैर्दृष्टस्कन्धैः सर्वायुधधरैः सदा ॥ ३४ ॥

सर्वदा क्षुधितैश्चैव दावाग्निसदृशेक्षणैः ।

प्रशान्तैः कुपितैश्चैव कुक्षौर्वा मनकैस्तथा ॥ ३५ ॥

नीलात्पलदलप्रस्थैर्नीलकृश्चितमूर्धजैः ।

नीलाद्रिमेरुसङ्काशैर्नारदोपमनिस्त्रनैः ।

मयेन रनितैः सर्वैः शिञ्जितैर्युङ्गलालस्रैः ॥ ३६ ॥

अथ समररतैः सदा समन्ता-

च्छिवपदपूजनया सुलब्धवीर्यैः ।

रविमरुदमरेन्द्रसन्निकाशैः

सुरमथनैः सुदृढैः सुसेवितं तत् ॥ ३७ ॥

सेन्द्रा देवा द्विजश्रेष्ठा ! द्रुमा दावाग्निना यथा ।

पुरतयाग्निना दग्धा ह्यभवन्दैत्यवैभवात् ॥ ३८ ॥

प्रथैवन्ते तदा दग्धा देवा देवेश्वरं हरिम् ।

अभवन्त्य तदा प्राहुस्तमप्रतिमवर्चसम् ॥ ३९ ॥

सोऽपि नारायणः श्रोमान् चिन्तयामास चेतसा ।

किं कार्यं देवकार्येषु भगवानिति स प्रभुः ॥ ४० ॥

तदा सस्मार वै यज्ञं यज्ञमूर्त्तिर्जनाह्वनः ।

यज्वा यज्ञभुगीयानो यज्वनां फलदः प्रभुः ॥ ४१ ॥

ततो यज्ञः स्मृतस्तेन देवकार्यार्थसिद्धये ।

देवन्ते पुरुषश्चैव प्रणिसुसृष्टुस्तदा ॥ ४२ ॥

भगवानपि तं दृष्ट्वा यज्ञं प्राह सनातनम् ।

सनातनस्तदा सेन्द्रान् देवानां लोकान्वाच्युतः ॥ ४३ ॥

श्रीविष्णु उवाच ।

अनेनोपसदा देवा यजध्वं परमेश्वरम् ।

पुरतयविनाशाय जगत्त्रयविभूतये ॥ ४४ ॥

सूत उवाच ।

अथ तस्य वचः श्रुत्वा देवदेवस्य धीमनः ।

सिंहनादं महत् कृत्वा यज्ञेशं तृष्टुः सुराः ॥ ४५ ॥

ततः सञ्चिन्त्य भगवान् स्वयमेव जनार्दनः ।

पुनः प्राह स सर्वांस्तांस्त्रिदशांस्त्रिदशेश्वरः ॥ ४६ ॥

हत्वा दग्ध्वा च भूतानि भुक्त्वा चान्यायतोऽपि वा ।

यजेद्यदि महादेवमपापी नात्र संशयः ॥ ४७ ॥

अपापा नैव हन्तव्याः पापा एव न संशयः ।

हन्तव्याः सर्वयत्ने न कथं बध्वाः सुरोत्तमाः ॥ ४८ ॥

असुरा दुर्मदाः पापा अपि देवैर्महाबलैः ।

तस्मान्न बध्वा रुद्रस्य प्रभावात्परमेश्वरिनः ॥ ४९ ॥

कोऽहं ब्रह्माऽथवा देवा दैत्या देवारिसूदनाः ।

मुनयश्च महात्मानः प्रसादेन विना प्रभोः ॥ ५० ॥

यः सप्तविंशकी नित्यः परात्परतरः प्रभुः ।

विष्णामरेश्वरो वन्द्यो विष्णाधारो महेश्वरः ॥ ५१ ॥

स एव सर्वदेवेशः सर्वेषामपि शङ्करः ।

लीलया देवदैत्येन्द्रविभागमकरोच्चरः ॥ ५२ ॥

तस्यांशमेकं सम्पूज्य देवा देवत्वमागताः ।

ब्रह्मा ब्रह्मत्वमापन्नोऽहं विष्णुत्वमेव च ॥ ५३ ॥

तनपूज्य जगत्पस्मिन् कः पुमान् सिद्धिमिच्छति ।

तस्मात्तेनैव हन्तव्या लिङ्गार्चनविधेर्बलात् ॥ ५४ ॥

धर्मनिष्ठाश्च ते सर्वे श्रौतस्मार्तविधौ स्थिताः ।
 तथापि यजमानेन रौद्रे णोपसदा प्रभुम् ।
 रुद्रमिष्टा यथान्वायं जेषामो दैत्यसत्तमान् ॥ ५५ ॥
 रुतारकाक्षेण मयेन गुप्तम्
 खस्थं च गुप्तं स्फटिकाभमेकम् ।
 को नाम हन्तुं त्रिपुरं समर्थो
 मुक्ता त्रिनेत्रं भगवन्तमेकम् ॥ ५६ ॥

सूत उवाच ।

एवमुक्त्वा हरिश्चेष्टा यज्ञेनोपसदा प्रभुम् ।
 उपविष्टो ददर्शार्थं भूतसङ्घान् सहस्रशः ॥ ५७ ॥
 शूलशक्तिगदाहस्तान् टङ्कापलशिलायुधान् ।
 नानाप्रहरणोपितान् नानावेशधरांस्तदा ॥ ५८ ॥
 कालाग्निरुद्रसङ्घाशान् कालरुद्रीपमांस्तदा ।
 प्राह देवो हृदि साक्षात् प्रणिपत्य स्थितान् प्रभुः ॥ ५९ ॥

विष्णु उवाच ।

दग्ध्वा भित्वा च भुक्त्वा च गत्वा दैत्यपुरत्रयम् ।
 पुनर्यथागतं वीरा गन्तुमर्हथ भूतये ॥ ६० ॥
 ततः प्रणम्य देवेशं भूतसङ्घाः पुरत्रयम् ।
 प्रविश्य नष्टास्ते सर्वे शूलभा इव पावकम् ॥ ६१ ॥
 ततस्तु नष्टास्ते सर्वे भूता देवेश्वराजया ।
 नवृत्तुर्मुमुदुश्चैव जगुर्देव्याः सहस्रशः ॥ ६२ ॥
 तुष्टुवुर्देवदेवेशं परमात्मानमौश्वरम् ।
 ततः पराजिता देवा ध्वस्तवीर्याः क्षचेन तु ॥ ६३ ॥
 वेन्द्राः सङ्गम्य देवेशमुषेन्द्रं विहिता भयात् ।

तान्द्रष्टुं चिन्तयामास भगवान् पुरुषोत्तमः ॥ ६४ ॥

किङ्कत्वमिति सन्तप्तः सन्तप्तान् सेन्द्रकान् क्षणम् ।

कथन्तु तेषां दैत्यानां बलं हत्वा प्रयत्नतः ॥ ६५ ॥

देवकार्यं करिष्यामि प्रसादात् परमेष्ठिनः ।

पापं विचारतो नास्ति धर्मिष्ठानां न संशयः ॥ ६६ ॥

तस्माद्दैत्यानबन्ध्याम्ते भूतैर्वापसदोद्भवैः ।

पापं नुदति धर्मेण धर्मं सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ ६७ ॥

धर्मादैश्वर्यं मिलिष्या श्रुतिरेषा सनातनी ।

दैत्याश्चैत हि धर्मिष्ठाः सर्वे त्रिपरवासिनः ॥ ६८ ॥

तस्मादवध्यतां प्राप्ता नान्यथा द्विजपङ्कजाः ।

कृत्वापि सुमहत्पापं रुद्रमभ्यर्चयन्ति ये ॥ ६९ ॥

मुच्यन्ते पातकेः सर्वैः पद्मपत्रमिवाश्रया ।

पूजया भोगमम्पत्तिरवश्यञ्जायते द्विजाः ! ॥ ७० ॥

तस्मात्ते भोगिनो दैत्या लिङ्गार्चनपरायणाः ।

तस्मात् कृत्वा धर्मविघ्नमहन्ते वाः स्वमायया ॥ ७१ ॥

दैत्यानां देवकार्यार्थं जेष्येऽहं त्रिपरं क्षणात् ।

सुत उवाच ।

विचार्यैवन्ततस्तेषां भगवान् पुरुषोत्तमः ।

कर्तुं व्यवसितश्चाभूद्धर्मविघ्नं सुरारिणाम् ॥ ७२ ॥

असृजञ्च महातेजाः पुरुषञ्च त्समभवम् ।

मायी मायामयन्तेषां धर्मविघ्नार्थमञ्जुतः ॥ ७३ ॥

शास्त्रञ्च शास्ता सर्वेषामकरोत्कामरूपदृक् ।

सर्वसंशोद्धनं मायी दृष्टप्रत्ययसंयुतम् ॥ ७४ ॥

एतत्स्वाङ्गभवायैव पुरुषायोषदिश्यतु ।

मायो मायामयं शास्त्रं सत्यधीह्यलक्षकम् ॥ ७५ ॥
 श्रौतस्मार्तविरुद्धं वर्षाश्रमविवर्जितम् ।
 इहैव स्वर्गनरकं प्रत्ययं नान्यथा पुनः ॥ ७६ ॥
 तच्छास्त्रमुपदिश्यैव पुरुषायाण्युतः स्वयम् ।
 परत्रयविनाशाय प्राज्ञैनं पुरुषं हरिः ॥ ७७ ॥
 गन्तुमर्हसि नाशाय भा तूष्णं पुरवासिनाम् ।
 अर्मास्तथा प्रणश्यन्तु श्रौतस्मार्ता न सशयः ॥ ७८ ॥
 नतः प्रणम्य तं मायो मायाशास्त्रविशारदः ।
 प्रविश्य तत् पुरं तूष्णं मुनिमीयां तदाकरोत् ॥ ७९ ॥
 मागया तस्य ते दैत्याः परत्रयनिवासिनः ।
 श्रौतं स्मार्तं च सत्यज्य तस्य शिष्यास्तदाभवन् ॥ ८० ॥
 तत्पुत्रजुष महादेवं शङ्करं परमेश्वरम् ।
 नारदोऽपि तदा मायो नियोगान्मायिनः प्रभोः ॥ ८१ ॥
 प्रविश्य तत् पुरं तेन मायिना सह दीक्षितः ।
 मुनिः शिष्यैः प्रणिष्येयं सत्ततः सर्वतः स्वयम् ॥ ८२ ॥
 स्त्रीधर्मचाकरोत् स्त्राणां दुष्टारफलमिदम् ।
 चक्रुस्ताः सर्वदा लब्ध्वा सद्य एव फलं स्थिरम् ॥ ८३ ॥
 जना सक्ता बभूवुस्ता विनित्यं पतिदेवताः ।
 अद्यापि गौरवात्तस्य नारदस्य कलौ मुनेः ॥ ८४ ॥
 नार्यश्चरन्ति सत्यज्य भर्तृन् स्वैरं तृयाधमाः ।
 स्त्रीणां माता पिता बन्धुः सखा मित्रञ्च बान्धवः ॥ ८५ ॥
 भर्ता एव न सन्देहस्तद्याप्यासह मायया ।
 कल्पापि सुमहत् पापं या भर्तः प्रेमसंयता ॥ ८६ ॥
 प्राप्नुयात् परमं स्वर्गं नरकञ्च विपर्ययात् ।

पुरैका मुनिशार्दूलाः ! सवधर्मान् सदा पतिम् ॥ ८७ ॥
 सन्त्यज्या पूजयन् साध्वो देवानन्यान् जगद्गुरुन् ।
 ताः स्वर्गलोकमासाद्य मोदन्ते विगतज्वराः ॥ ८८ ॥
 नरकश्च जगामान्या तस्माद्भर्ता परा गतिः ।
 तथापि भर्तृन् स्वात्यक्त्वा बभूवुः स्वैरवृत्तयः ॥ ८९ ॥
 मायया देवदेवस्य विष्णोस्तस्याज्ञया प्रभोः ।
 अलक्ष्मीश्च अयन्तस्य नियोगाच्चिपुरङ्गता ॥ ९० ॥
 या लक्ष्मीस्तपसा तेषां लब्धा देवेश्वरादजात् ।
 बहिर्गता परित्यज्य नियोगाद् ब्रह्मणः प्रभोः ॥ ९१ ॥
 बुद्धिमोहन्तद्याभूतं विष्णुमायाविनिर्मितम् ।
 तेषां दत्त्वा क्षणं देवस्तासां मायी च नारदः ॥ ९२ ॥
 सुखासीनी ह्यसम्भ्रान्तौ धर्मविघ्नार्थमव्ययौ ।
 एवं नष्टे तयो धर्मे श्रौतस्मात्तं सुशोभने ॥ ९३ ॥
 पापगण्डे ख्यापिते तेन विष्णुना विश्वयोनिना ।
 त्यक्ते महेश्वरे दैत्यैस्त्यक्ते लिङ्गार्चने तथा ॥ ९४ ॥
 स्त्रीधर्मे निखिले नष्टे दुराचारे व्यवस्थिते ।
 कृतार्थ इव देवेशो देवैः सार्धमुमापतिम् ॥ ९५ ॥
 तपसा प्राप्य सर्वज्ञं तुष्टाव पुरुषोत्तमः ।

श्रीभगवानुवाच ।

महेश्वराय देवाय नमस्ते परमात्मने ॥ ९६ ॥
 नारायणाय शर्वाय ब्रह्मणे ब्रह्मरूपिणे ।
 शाश्वताय ज्ञानन्ताय अव्यक्ताय च ते नमः ॥ ९७ ॥

सूत उवाच ।

एवं सुत्वा महादेवं दण्डवत् प्रणिपत्य च ।

जजाप रुद्रं भगवान् कोटिवारं जले स्थितः ॥ ८८ ॥

देवाश्च सर्वे ते देवं तुष्टुवुः परमेश्वरम् ।

सेन्द्राः ससाध्याः सयमाः सरुद्राः समरुहणाः ॥ ८९ ॥

देवा जनुः ।

नमः सर्वात्मने तुभ्यं शङ्करायार्त्तिं हारिणे ।

रुद्राय नीलरुद्राय कद्रुद्राय प्रचेतसे ॥ १०० ॥

गतिर्नः सर्वदास्माभिर्वन्द्यो देवारिमर्दनः ।

त्वमादिस्त्वमनन्तश्च अनन्तश्चाक्षयः प्रभुः ॥ १०१ ॥

प्रकृतिः पुरुषः माक्षात् स्रष्टा हर्ता जगद्गुरो ! ।

वाता नेता जगत्वास्मिन् द्विजानां द्विजवत्सल ! ॥ १०२ ॥

वरदो वाङ्मयो वाच्यो वाच्यवाचकवर्जितः ।

याज्यो मृत्युर्थमीशानो योगिभिर्योगविभ्रमैः ॥ १०३ ॥

द्वत्पुण्डरीकसुषिरे योगिनां संस्थितः सदा ।

वदन्ति सूरयः सन्तं परं ब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ १०४ ॥

भवन्तं तत्त्वमित्यार्या स्तेजोराशिं परात्परम् ।

परमात्मानमित्याहुरस्मिन् जगति तद्विभो ! ॥ १०५ ॥

दृष्टं श्रुतं स्थितं सर्वं जायमानं जगद्गुरो ! ।

अणोरल्पतरं प्राहुर्महतोऽपि महत्तरम् ॥ १०६ ॥

सर्दतः पाणिपादत्वां सर्वतांऽक्षिशिरोमुखम् ।

सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठसि ॥ १०७ ॥

महादेवमनिर्देश्यं सर्वज्ञं त्वामनामयम् ।

विश्वरूपं विरूपाक्षं सदाशिवमनामयम् ॥ १०८ ॥

कोटिभास्करसङ्काशं कोटिश्रीतांशुसन्निभम् ।

कोटिकालाग्निसङ्काशं षड्विंशकमनीश्वरम् ॥ १०९ ॥

प्रवर्तकं जगत्पन्थिन् प्रकृतेः प्रपितामहम् ।
 वदन्ति वरदं देवं सर्वावाप्तं स्वयम्भुवम् ॥ ११० ॥
 श्रुतयः श्रुतिसारं त्वां श्रुतिसारविदो जनाः ॥ १११ ॥
 अदृष्टमस्माभिरनेकमृते !
 विना कृतं यद्ववताऽथ लोके ।
 त्वमेव दैत्यान् सुरभूतसङ्घान्
 देवान्नरान् स्थावरजङ्गमांश्च ॥ ११२ ॥
 पाहि नान्या गतिः शम्भो ! विनिहत्यासुरोत्तमान् ।
 मायया मोहिताः सर्वे भवतः परमेश्वर ! ॥ ११३ ॥
 यथा तरङ्गा लहरीममूहा
 गृध्यन्ति चान्योऽन्यमपानिधौ च ।
 जलाश्रया देवजङ्घीकृताश्च
 सुरासुरास्तद्वदजस्य सर्वम् ॥ ११४ ॥

सूत उवाच ।

य इदं प्रातरुत्थाय शुचिभूत्वा जपेन्नरः ।
 शृणुयाद्वा स्तवं पुण्यं सर्वकामनवाप्नुयात् ॥ ११५ ॥
 सुतस्त्वेवं सुरैर्विष्णोर्जपेन च महेश्वरः ।
 सोमः सोमामथालिङ्ग्य नन्दिः तत्तकरः स्मयन् ॥ ११६ ॥
 प्राह गम्भीरया वाचा देवानालोक्य शङ्करः ।
 ज्ञातं मयेदमधुना देवकार्यं सुरेश्वराः ! ॥ ११७ ॥
 विष्णोर्मायाबलञ्चैव नारदस्य च धीमतः ।
 तेषामध्वर्गनिष्ठानां दैत्यानां देवसत्तमाः ! ॥ ११८ ॥
 पुरतश्चिनाग्रञ्च करिष्येऽहं सुरोत्तमाः ! ।

सूत उवाच ।

पथ सव्रजका देवाः सेन्द्रोपेन्द्राः समागताः ॥ ११८ ॥

श्रुत्वा प्रभोस्तदा वाक्यं मणेमुत्सृष्ट, वृक्ष ते ।

अप्येतदन्तरे देवी देवमालोक्य विस्मिता ॥ १२० ॥

लीलास्त्रुजिन चाहत्य कलमाह वृषध्वजम् ।

देव्युवाच ।

कीडमानं विभो ! पश्य घणम् खं रविसन्निभम् ॥ १२१ ॥

पुत्रं पुत्रवतां श्रेष्ठ ! भूषितं भूषणैः शुभैः ।

मृकृटैः कटकैश्चैव कुण्डलैर्बलयैः शुभैः ॥ १२२ ॥

नूपुरैश्छन्नवारैश्च तथा ह्युदरबन्धनैः ।

किङ्किणीभिरनेकाभिर्हर्मैरश्वत्थपत्रकैः ॥ १२३ ॥

कल्पकद्रुमजैः पुष्पैः शोभितैरलकैः शुभैः ।

हारैर्वारिजरागादिमणिचिवैस्तथाङ्गदैः ॥ १२४ ॥

मुक्ताफलमयैर्हारैः पूर्णचन्द्रसमप्रभैः ।

तिलकैश्च महादेव ! पश्य पुत्रं सुशोभनम् ॥ १२५ ॥

अङ्कितं कुङ्कुमाद्यैश्च वृत्तभ्रसितनिर्मितम् ।

वक्त्रवृन्दश्च पश्येय ! वृन्दं कामलकं यथा ॥ १२६ ॥

नेत्राणि च विभो ! पश्य शुभानि त्वं शुभानि च ।

अञ्जनानि विचित्राणि मङ्गलार्थं च मातृभिः ॥ १२७ ॥

गङ्गादिभिः क्लृप्तिकाद्यैः स्वाहया च विशेषतः ।

इत्येवं लोकमातुश्च वाग्भिः सख्योषितः शिवः ॥ १२८ ॥

न ययौ तृप्तिमीशान्, पिबन् स्कन्दाननामृतम् ।

न सम्भार च तान्देवान्देत्यशस्त्रनिपीडितान् ॥ १२९ ॥

स्कन्दमालिङ्ग्य चाप्रायं नृत्यं पुत्रैस्तुवाच ह ।

सोऽपि लीलालसो बालो ननर्त्तात्तिहरः प्रभुः ॥ १३० ॥

सहैव ननृतुष्वान्ये सह तेन गणेश्वराः ।

त्रैलोक्यमखिलं तत्र ननर्त्तुं शक्यतां क्षणम् ॥ १३१ ॥

नागाश्च ननृतुः सर्वे देवाः सेन्द्रपुरोगमाः ।

तुष्टुवर्गणपाः स्कन्दं सुमीदाम्ना च मातरः ॥ १३२ ॥

सहजुः पुष्पवर्षाणि जगुर्गन्धर्वकिन्नराः ।

नृत्यामृतं तदा पीत्वा पार्वतीपरमेश्वरी ।

अवापतुस्तदा तृप्तिं नन्दिना च गणेश्वराः ॥ १३३ ॥

ततः स नन्दी सह षष्ठ्युत्थेन

तथा च साहं गिरिराजपुत्रया ।

विवेश दिव्यं भवनं भवांऽपि

यथास्वदोऽन्यास्वदमस्वदाभः ॥ १३४ ॥

हारस्य पार्श्वे ते तस्थुर्देवा देवस्य धीमतः ।

तुष्टुबुध महादेवं किञ्चिदुद्दिग्धचेतसः ॥ १३५ ॥

किन्तु किञ्चित्ति चान्योन्यं प्रेक्ष्य चैतस्समाकुलाः ।

पापा वयमिति ह्यन्ये अभ्याग्यासेति चापरे ॥ १३६ ॥

भाग्यवन्तश्च दैत्येन्द्रा इति चान्ये सुरेश्वराः ।

पूजाफलमिमन्ति षामित्यन्येनेति चापरे ॥ १३७ ॥

एतस्मिन्नन्तरे तेषां श्रुत्वा शब्दाननेकशः ।

कुम्भोद्गरो महातेजा दण्डेनाताडयत् सुरान् ॥ १३८ ॥

दुष्टबुद्धिं भयाविष्टा देवा हाहेति वादिनः ।

अपतन्मुनयश्चान्ये देवाश्च धरणीतले ॥ १३९ ॥

अहो! विधेर्बलश्चेति मुनयः कश्चपादयः ।

दृष्ट्वापि देवदेवेशं देवामाञ्चासुरद्विषाम् ॥ १४० ॥

अभाष्यान्न समाप्तन्तु कार्यमित्यपरे द्विजाः ।
 प्राञ्चुर्नमः शिवायेति पूज्य चाक्षतरं हृदि ॥ १४१ ॥
 ततः कपर्दी नन्दोऽथो महादेवप्रियो मुनिः ।
 शूली माली तथा हाली कुण्डली बलयी गदी ॥ १४२ ॥
 वृषमारुह्य भुखेतं ययौ तस्याज्ञया तदा ।
 ततां वै नन्दिनं दृष्ट्वा गणः कुम्भोदरोऽपि सः ॥ १४३ ॥
 प्रणम्य नन्दिनं मूर्ध्ना सह तेन त्वरन्वयौ ।
 नन्दो भाति महातेजा वृषपृष्ठे वृषध्वजः ॥ १४४ ॥
 सगणो गणसेनानीर्भेषपृष्ठे यथा भवः ।
 दशयोजनविस्तोर्णं मुक्ताजालैरलङ्कितम् ॥ १४५ ॥
 सितातपत्रं शैलादेराकाशमिव भाति तत् ।
 तत्रान्तर्बद्धमाला सा मुक्ताफलमयी शुभा ॥ १४६ ॥
 गङ्गाकाशान्निपतिता भाति मूर्ध्नि विभीर्यथा ।
 अथ दृष्ट्वा गणाध्यक्षं देवदुन्दुभयः शुभाः ! ॥ १४७ ॥
 नियोगाहज्जिणः सर्वे विन्दुर्मुनिपङ्क्तवाः ।
 तृष्टुष्व गणेशानं वाग्भिरिष्टप्रदं शुभम् ॥ १४८ ॥
 यथा देवा भवं दृष्ट्वा प्रीतिकण्टकितत्वचः ।
 नियोगाहज्जिणो मूर्ध्नि पुष्पवर्षश्च खेचराः ॥ १४९ ॥
 ववृषुश्च सुगन्धाढ्यं नन्दिनो गगनोदितम् ।
 दृष्ट्वा तृष्टस्तदा रेजे तृष्ट्या पुष्ट्या यथार्थया ॥ १५० ॥
 नन्दो भवसान्द्रया तु स्नातया गन्धवारिणा ।
 पुष्पैर्नानाविधैस्तत्र भाति पृष्ठं वृषस्य तत् ॥ १५१ ॥
 सङ्कीर्णन्तु दिवः पृष्ठं नक्षत्रैरिव सुव्रताः ! ।
 कुसुमैः संवृतो नन्दो वृषपृष्ठे रराज सः ॥ १५२ ॥

दिवः षष्ठे यथा चन्द्रो नक्षत्रैरिव सुव्रताः । ।
 तं दृष्ट्वा नन्दिनं देवाः सेन्द्रोपेन्द्रास्तथाविधम् ॥ १५३ ॥
 तुष्टुवर्गणपेशानं देवदेवमिवापरम् ।

देवा ऊचुः ।

नमस्ते रुद्रभक्ताय रुद्रजाप्यरताय च ॥ १५४ ॥
 रुद्रभक्तातिनाशाय रौद्रकर्मरताय ते ।
 कूषाण्डगणनाथाय योगिनां पतये नमः ॥ १५५ ॥
 सर्वदाय शरण्याय सर्वज्ञाय तिहारिणे ।
 वेदानां पतये चैव वेदवेद्याय ते नमः ॥ १५६ ॥
 वज्रिणे वज्रदंष्ट्राय वज्रिवज्रनिवारिणे ।
 वज्रालङ्कृतदेहाय वज्रिणाराधिताय ते ॥ १५७ ॥
 रक्ताय रक्तनेत्राय रक्तस्वरधराय ते ।
 रक्तानां भवपादास्त्रे रुद्रलोकापदायिने ॥ १५८ ॥
 नमः सेनाधिपतये रुद्राणां पतये नमः ।
 भूतानां भुवनेशानां पतये पागहारिणे ॥ १५९ ॥
 रुद्राय रुद्रपतये रौद्रपापहराय ते ।
 नमः शिवाय सौम्याय रुद्रभक्ताय ते नमः ॥ १६० ॥

सूत उवाच ।

ततः प्रीतो गणाध्यक्षः प्राह देवांश्छिलात्मजः ।
 रघञ्च सारथिं शम्भोः कार्मुकं शरमुत्तमम् ॥ १६१ ॥
 कर्तुं मर्हथ यत्नेन नष्टं मत्वा पुरचयम् ।
 अथ ते ब्रह्मणा सार्धं तथा वै विश्वकर्मणा ॥ १६२ ॥
 रथं चक्रुः सुसंरम्भा देवदेवस्य धीमतः ॥ १६३ ॥
 ब्रह्मादिमहापुं ओलौक्ये पूर्वभागे पुरदाहे नन्दिकेष्ट
 वाक्य नाम एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

अथ द्विसप्ततितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अथ रुद्रस्य देवस्य निर्मितो विश्वकर्माणा ।

सर्वलोकमयो दिव्यो रथो यत्नेन सादरम् ॥ १ ॥

सर्वभूतमयश्चैव सर्वदेवनमस्कृतः ।

सर्वदेवमयश्चैव सौवर्णः सर्वसम्मतः ॥ २ ॥

रथाङ्गं दक्षिणं सूर्यो वामाङ्गं सोम एव च ।

दक्षिणं द्वादशारं हि षोडशारं तथोत्तरम् ॥ ३ ॥

अरेषु तेषु विप्रेन्द्राद्यादित्वा द्वादशैव तु ।

शशिनः षोडशारेषु कला वामस्य सुव्रताः ! ॥ ४ ॥

ऋचाणि च तदा तस्य वामस्यैव तु भूषणम् ।

नेम्यः षड् ऋतवश्चैव तयार्धे विप्रपुङ्गवाः ! ॥ ५ ॥

प्रकरञ्चान्तरोक्षं वै रथनौडश्च मन्दरः ।

अस्ताद्रिरुदयाद्रिय उभौ तौ कूवरो ऋतौ ॥ ६ ॥

अधिष्ठानं महामेकरात्रयाः केसराचलाः ।

वेगः संवत्सरस्तस्य अयने चक्रसङ्गमौ ॥ ७ ॥

मुहूर्तौ बन्धुरास्तस्य शम्याश्चैव कलाः स्मृताः ।

तस्य काष्ठाः स्मृता घोणा चाक्षदण्डाः क्षणाय वै ॥ ८ ॥

निमेषाश्चार्धकर्षाश्च ईषा चास्य लवाः स्मृताः ।

यौर्वरूथं रथस्यास्य स्वर्गमोक्षानुभौ ध्वजौ ॥ ९ ॥

धर्मो विरागी दण्डीऽस्य यज्ञा दण्डाश्चयाः स्मृताः ।

दक्षिणाः सन्धयस्तस्य लीहाः पञ्चाशदग्नयः ॥ १० ॥

युगान्तकोटी तौ तस्य धर्मकामावुभौ स्मृतौ ।
 ईषा दण्डस्तथा व्यक्तं बुद्धिस्तस्यैव नडुलः ॥ ११
 कोणस्तथा ह्यहङ्कारो भूतानि च बलं स्मृतम् ।
 इन्द्रियाणि च तस्यैव भूषणानि समन्ततः ॥ १२
 अङ्गा च गतिरस्यैव वेदास्तस्य हयाः स्मृताः ।
 पदानि भूषणान्येव षडङ्गान्युपभूषणम् ॥ १३ ॥
 पुराणन्यायमीमांसा धर्मशास्त्राणि सुव्रताः ।
 बालाश्रयाः पटाश्चैव सर्वलक्षणसंयुताः ॥ १४ ॥
 मन्त्रा घण्टाः स्मृतास्तेषां वर्णाः पादास्तथायमाः
 अवच्छेदो ह्यनन्तस्तु सङ्गस्रफणभूषितः ॥ १५ ॥
 दिशः पादा रथस्यास्य तथा चीपटिशश्च ।
 पुष्कराद्याः पताकाश्च सौवर्णा रत्नभूषिताः ॥ १६ ॥
 समुद्रास्तस्य चत्वारो रथकम्बलिकाः स्मृताः ।
 गङ्गाद्याः सरितः श्रेष्ठाः सर्वाभरणभूषिताः ॥ १७ ॥
 चामरासक्तहस्तायाः सर्वा स्त्रीरूपशोभिताः ।
 तत्र तत्र कृतस्थानाः शोभयाच्चकिरे रथम् ॥ १८ ॥
 आवहाद्यास्तथा सप्तसोपानं हैमसुत्तमम् ।
 सारथिर्भगवान् ब्रह्मा देवीभौषधराः स्मृतः ॥ १९ ॥
 प्रतीदो ब्रह्मणस्तस्य प्रणवो ब्रह्मदैवतम् ।
 लोकालोकाचलस्तस्य ससोपानः समन्ततः ॥ २० ॥
 विषमश्च तदा बाह्यो मानसाद्रिः सुशोभनः ।
 नासाः समन्ततस्तस्य सर्व एवाचलाः स्मृताः ॥ २१ ॥
 तक्षाः कपाताः कापोताः सर्वे तन्ननिवासिनः ।
 मकरव महाच्छत्रं मन्दरः पार्श्वद्विगुह्यमः ॥ २२ ॥

शशेन्द्रः कामुकश्चैव ज्या भुजङ्गाधिपः स्वयम् ।
 कालरात्र्या तथैवेह तथेन्द्रधनुषा पुनः ॥ २३ ॥
 प्रण्टा सरस्वती देवो धनुषः श्रुतिरूपिणी ।
 इष्वर्षिणुर्महातेजाः शल्यं सोमः शरस्य च ॥ २४ ॥
 कालाग्निस्तच्छरस्यैव साक्षात्तीक्ष्णः सुदारुणः ।
 अनोक्तं विषसम्भूतं वायवो वाजकाः स्मृताः ॥ २५ ॥
 एवं कृत्वा रथं दिव्यं कामुकश्च शरं तथा ।
 सारथिं जगताश्चैव ब्रह्माणं प्रभुमौश्वरम् ॥ २६ ॥
 आकरोह रथं दिव्यं रणमण्डनघृग्भवः ।
 सर्वदेवगणैर्युक्तं कम्पयन्निव रोदसी ॥ २७ ॥
 ऋषिभिस्तूयमानश्च वन्द्यमानश्च वन्दिभिः ।
 उपवृत्तश्चाप्सरसाङ्गणैर्नृत्यविशारदैः ॥ २८ ॥
 सुशोभमानो वरदः सम्प्रेक्ष्यैव च सारथिम् ।
 तस्मिन्नारोहति रथं कल्पितं लोकसंभृतम् ॥ २९ ॥
 गिरोभिः पतिता भूमिन्तुरगा वेदसम्भवाः ।
 अथाधस्तादथस्यास्य भगवान् धरणीधरः ॥ ३० ॥
 तृषेन्द्ररूपी चोत्थाप्य स्थापयामास वै क्षणम् ।
 क्षणान्तरे तृषेन्द्रोऽपि जानुभ्यामगमद्वराम् ॥ ३१ ॥
 अभोषहस्तो भगवानुद्यम्य च हृद्यान् विभुः ।
 स्थापयामास देवस्य वचनाहै रथं शुभम् ॥ ३२ ॥
 ततोऽश्वांसोदयामास मनो मातृतरुंहसः ।
 पराण्युद्दिश्य खस्थानि दानवानां तरस्विनाम् ॥ ३३ ॥
 अथाह भगवान् रुद्रो देवानालोक्य शङ्करः ।
 यशूनामाभिप्लव्यं मे दत्तं हस्ति ततोऽसुरान् ॥ ३४ ॥

पृथक् पशुत्वं देवानां तथान्येषां सुरोत्तमाः ।।

कल्पयित्वैव बध्नास्ते नान्यथा नैव सत्तमाः ॥ ३५ ॥

इति श्रुत्वा वचः सर्वं देवदेवस्य धीमतः ।

विषादमगमन् सर्वं पशुत्वं प्रतिशङ्किताः ॥ ३६ ॥

तेषां भावं ततो ज्ञात्वा देवस्तानिदमब्रवीत् ।

मा वोऽस्तु पशुभावेऽस्मिन् भयं विबुधसत्तमाः ! ॥ ३७ ॥

श्रूयतां पशुभावस्य विमोक्षः क्रियताञ्च सः ।

यो वै पाशुपतं दिव्यं चरिष्यति स मोक्ष्यति ॥ ३८ ॥

पशुत्वादिति सत्यञ्च प्रतिज्ञातं समाहिताः ! ।

ये चाप्यन्ये चरिष्यन्ति व्रतं पाशुपतं मम ॥ ३९ ॥

मोक्ष्यन्ति ते न सन्देहः पशुत्वात्सुरसत्तमाः ! ।

नैष्ठिकं द्वादशाब्दं वा तदर्धं वर्षकल्पयम् ॥ ४० ॥

शुश्रूषां कारयेद्यस्तु स पशुत्वाद्दिमुच्यते ।

तस्मात् परमिदं दिव्यं चरिष्यथ सुरोत्तमाः ! ॥ ४१ ॥

तथेति चाब्रुवन् देवाः शिवे ! लोकनमस्कृते ! ।

तस्माद् वै पशवः सर्वे देवासुरनराः प्रभोः ॥ ४२ ॥

रुद्रः पशुपतिश्चैव पशुपाशविमोचकः ।

यः पशुस्तत् पशुत्वञ्च व्रतेनानेन सन्त्यजेत् ॥ ४३ ॥

तत् कृत्वा न च पापीयानिति शास्त्रस्य निश्चयः ।

ततो विनायकः साक्षाद् बालो बालपराक्रमः ॥ ४४ ॥

अपूजितस्तदा देवैः प्राह देवान्निवारयन् ।

श्रीविनायक उवाच ।

मामपूज्य जगत्यस्मिन् भक्ष्यभोज्यादिभिः शुभैः ॥ ४५ ॥

कः पुमान् सिद्धिमाप्नोति देवो वा दानवीऽपि वा ।

ततस्तन्मिन् चणादेव देवकार्ये सुरेश्वराः ! ॥ ४६ ॥

विघ्नं करिष्ये देवेशः कथं कर्तुं समुद्यताः ।

ततः सेन्द्राः सुराः सर्वे भीताः सम्पूज्य तं प्रभुम् ॥ ४७ ॥

भक्ष्यभोज्यादिभिश्चैव उण्डरैश्चैव मोदकोः ।

अब्रुवन्स्ते गणेशानं निर्विघ्नञ्चास्तु नः सदा ॥ ४८ ॥

भवोऽप्यनेकैः क्षुप्तमैर्गणेशं

भक्ष्यैश्च भोज्यैः सुरसैः सुगन्धैः ।

आलिङ्ग्य चाप्राय सुतं तदानी-

मपूजयत् सर्वसुरेन्द्रमुख्यः ॥ ४९ ॥

सम्पूज्य पूज्यं सह देवमङ्ग-

र्विनायकं नायकभीश्वराणाम् ।

गणेश्वरैरेव नगेन्द्रधन्वा

पुरत्रयं दग्धमसौ जगाम ॥ ५० ॥

तं देवदेवं सुरसिद्धसङ्घा

महेश्वरं भूतगणाय सर्वं ।

गणेश्वरा नन्दिसुखास्तदानीं

स्ववाहनैरन्वयुरीशमौशाः ॥ ५१ ॥

अग्रे सुराणाञ्च गणेश्वराणां

तदाथ नन्दो गिरिराजकल्पम् ।

विमानमारुह्य पुरं प्रहर्तुं

जगाम मृत्युं भगवानिवेशः ॥ ५२ ॥

यान्तं तदानीन्तु शिलादपुत्र-

मारुह्य नागेन्द्रवृषाश्ववर््यान् ।

देवास्तदानीं गणपांश्च सर्वे

गणा ययुः स्नायुधचिह्नहस्ताः ॥ ५३ ॥

खगेन्द्रमारुह्य तगेन्द्रकल्पं

खयध्वजो वामत एव शम्भोः ।

जगाम तूर्णं जगतां हिताय

पुरत्रयं दग्धुमलुप्तशक्तिः ॥ ५४ ॥

तं सर्वदेवाः सुरलोकनाथं

समन्ततस्त्वान्वयुरप्रमेयम् ।

सुरासुरेशं शितशक्तिटङ्क-

गदात्रिशूलासिवरायुधैश्च ॥ ५५ ॥

रराज मध्ये भगवान् सुराणां

विवाहनो वारिजपत्रवर्णः ।

यथा सुसेरोः शिखराधिरूढः

सहस्ररश्मिर्भगवान् सुतीक्ष्णः ॥ ५६ ॥

सहस्रनेत्रः प्रथमः सुराणां

गजेन्द्रमारुह्य च दक्षिणेऽस्य ।

जगाम रुद्रस्य पुरं निहन्तुं

यथोरगांस्तत्र तु वैनतेयः ॥ ५७ ॥

तं सिद्धगन्धर्वसुरेन्द्रवीराः

सुरेन्द्रवृन्दाधिपमिन्द्रमीशम् ।

समन्ततस्तुष्टुवरिष्टदन्ते

जयेति शक्रं वरपुष्पवृद्धा ॥ ५८ ॥

तदा ह्यहल्योपपतिं सुरेशं

जगत्पतिं देवपतिं दिविष्ठाः ।

अपि सुरालोक्य सहस्रनेत्रं

सलीलसम्भातनयं यथेन्द्रम् ॥ ५८ ॥

यमपावकवित्तेशा वायुनिर्ऋतिरेव च

अपांपतिस्थेशानो अवस्थानु समागताः ॥ ६० ॥

वोरभद्रो रणे भद्रो नैऋत्यां वै रथस्य तु ।

वृषभेन्द्रं समारुह्य रोमजैश्च समावृतः ॥ ६१ ॥

सेवाञ्चक्रे पुरं हन्तुं देवदेवं त्रियम्बकम् ।

महाकालो महातेजा महादेव इवापरः ॥ ६२ ॥

वायव्यां सगणैः सार्धं सेवाञ्चक्रे रथस्य तु ॥ ६३ ॥

षण्म, खोऽपि सह सिद्धचारणैः

सेनया च गिरिराजसन्निभः ।

देवनाथगणवृन्दसंवृतो

वारणेन च तथाग्निसम्भवः ॥ ६४ ॥

विघ्नं गणेशोऽप्यसुरेश्वराणां

कृत्वा सुराणां भगवानविघ्नम् ।

विघ्ने श्वरो विघ्नगणैश्च सार्धम्

तं देशभौशानपदं जगाम ॥ ६५ ॥

काली तदा कालनिशाप्रकाशं

शूलं कपालाभरणा करेण ।

प्रकम्पयन्ती च तदाऽसुरेन्द्रान्

महासुरासृष्टधुपानमत्ता ॥ ६६ ॥

मत्तेभगवती मदलीलनेत्रा

मत्तैः पिशाचैश्च गणैश्च मत्तैः ।

मत्ते भक्षार्मास्वरवेष्टिताङ्गी

ययौ पुरस्ताच्च गणेश्वरस्य ॥ ६७ ॥

तां सिद्धगन्धर्वपिशाचयक्ष-

विद्याधराहोन्द्रसुरेन्द्रमुख्याः ।

प्रणेशुक्तैरभितुष्टुवृक्ष

जयेति देवीं हिमशैलपुत्रीम् ॥ ६८ ॥

मातरः सुरवरारिसूदनाः

सादरं सुरगणैः संपूजिताः ।

मातरं ययुरथ स्ववाहनैः

स्वेगैर्ध्वजधरैः समन्ततः ॥ ६९ ॥

दुर्गाऽऽरूढमृगाधिपा दुरतिगा दोर्दण्डवृन्दैः शिव-

विभ्राणाऽङ्कुशशूलपाशपरशुं चक्रासिशङ्खायुधम् ।

प्रौढादित्यसहस्रवक्त्रिसदृशैर्नेत्रैर्दहन्ती पथं

जाला बालपराक्रमा भगवती दैत्यान् प्रहर्तुं ययौ ॥ ७० ॥

तं देवमीशं त्रिपुरं निहन्तुं

तदा तु देवेन्द्रविप्रकाशाः ।

गजेन्द्रैः सिंहवरैरथैश्च

वृषैर्ययुस्ते गणराजमुख्याः ॥ ७१ ॥

हलैश्च फालैर्मसलेर्भृशुण्डै-

र्गिरीन्द्रकूटैर्गिरिसन्निभास्ते ।

ययुः पुरक्षाङ्गि महेश्वरस्य

सुरेश्वरा भूतगणेश्वराश्च ॥ ७२ ॥

तथेन्द्रपद्मीद्रवविष्णुमुख्याः

सुरा गणेशाश्च गणेशमीशम् ।

जयेति वाग्भिर्भगवन्तमूषुः

किरीटदत्ताञ्जलयः समन्तात् ॥ ७३ ॥

नवतुमुनयः सर्वे दण्डहस्ताजटाधराः ।

वह्मणुः पुष्पवर्षाणि खेचराः सिद्धचारणाः ।

पुरतयश्च विप्रेन्द्राः प्राणदत्सर्वतस्तथा ॥ ७४ ॥

गणेश्वरैर्देवगणैश्च भृङ्गो

समावृतः सर्वगणैर्द्रवयः ।

जगाम योगी त्रिपुरं निहन्तुं

विमानमारुह्य यथा महेन्द्रः ॥ ७५ ॥

केशो विगतवासाय महाकेशो महाज्वरः ।

सोमवल्ली सवर्णश्च सोमपः सेनकस्तथा ॥ ७६ ॥

सोमधृक् सूर्यवाचश्च सूर्यपेक्षकस्तथा ।

सूर्याक्षः सूरिनामा च सुरः सुन्दर एव च ॥ ७७ ॥

प्रकुदः ककुदन्तश्च कम्पनश्च प्रकम्पनः ।

इन्द्रश्चेन्द्रजयश्चैव महाभीर्भीमकस्तथा ॥ ७८ ॥

शताक्षश्चैव पञ्चाक्षः सहस्राक्षो महोदरः ।

यमजिह्वः शताश्वश्च कुण्डनः कण्ठपूजनः ॥ ७९ ॥

द्विगिखस्त्रिगिखश्चैव तथा पञ्चगिखो द्विजाः । ।

मुण्डोऽर्धमुण्डो दीर्घश्च पिशाचास्यः पिनाकधृक् ॥ ८० ॥

पिप्पलायतनश्चैव तथा ह्यङ्गारकाशनः ।

शिथिलः शिथिलास्यश्च अक्षपादो ह्यजः कुजः ॥ ८१ ॥

अजवक्त्रो हयवक्त्रो गजवक्त्रोऽर्धवक्त्रकः ।

इत्याद्याः परिवार्येणं लक्ष्यलक्षणवर्जिताः ॥ ८२ ॥

वन्द्यस्तं समावृत्य जग्मः सोम गणैर्वृताः ।

सहस्राणां सहस्राणि रुद्राणामूर्ध्वरेतसाम् ॥ ८३ ॥

समावृत्य महादेवं देवदेवं महेश्वरम् ।

दग्धं पुरत्रयं जग्मुः कोटिकोटिगणैर्द्वाः ॥ ८४ ॥

त्रयस्त्रिंशत्, राशेय त्रयश्च त्रिंशतास्तथा ।

त्रयश्च त्रिसहस्राणि जग्मुर्देवाः समन्ततः ॥ ८५ ॥

मातरः सर्वलोकानां गणानाञ्चैव मातरः ।

भूतानां मातरश्चैव जग्मुर्देवस्य पृष्ठतः ॥ ८६ ॥

भाति मध्ये गणानाञ्च रथमध्ये गणेश्वरः ।

नभस्यमलनक्षत्रे तारामध्य इवोडुराट् ॥ ८७ ॥

रराज देवी देवस्य गिरिजापार्श्वसंस्थिता ।

तदा प्रभावती गौरी भवस्यैव जगन्मयो ॥ ८८ ॥

शुभावती तदा देवी पार्श्वसंस्था विभाति सा ।

चामरासक्तहस्ताया सा हेमाम्बुजवर्णिका ॥ ८९ ॥

अथ विभाति विभोर्विशदं वपु-

र्भसितभासितमम्बिकया तथा ।

सितमिवाभ्रमहोसह विद्युता

नभसि देवपतेः परमेष्ठिनः ॥ ९० ॥

भातोन्द्रधनुषाकाशं मेरुणा च यथा जगत् ।

हिरण्यधनुषा सौम्यं वपुः शम्भाः शशियुति ॥ ९१ ॥

सितातपत्रं रत्नांशुमिश्रितं परमेष्ठिनः ।

यथोदये शशाङ्कस्य भात्यखण्डं हि मण्डलम् ॥ ९२ ॥

सदुकूला शिवे ! रक्ता लम्बिता भाति मालिका ।

कृत्वान्ता रत्नजाकाशात् पतन्तीव सरिद्धरा ॥ ९३ ॥

अथ महेन्द्रविरिञ्चिविभावसु-

प्रभृतिभिर्नतपादसरोरुहः ।

सह तदा च जगाम तयाम्बया

सकललोकहिताय पुरत्रयम् ॥ ८४ ॥
 दग्धुं समर्थी मनसा क्षणेन
 चराचरं सर्वमिदं त्रिशूली ।
 किमत्र दग्धुं त्रिपुरं पिनाकौ
 स्वयं गतश्चात्र गणैश्च सार्धम् ॥ ८५ ॥
 रथेन किं चेपुवरेण तस्य
 गणैश्च किं देवगणैश्च शम्भोः ।
 पुरत्रयं दग्धुं मलुप्तशक्तेः
 किमेतदित्याहुरजेन्द्रमुखाः ॥ ८६ ॥
 मन्वाम नूनं भगवान् पिनाकौ
 लीलार्थमेतत् सकलं प्रवर्तुम् ।
 व्यवस्थितश्चेति तथान्यथा चे-
 दाडम्बरेणास्य फलं किमन्यत् ॥ ८७ ॥
 पुरत्रयस्यास्य समीपवर्ती
 सुरेश्वरैर्नन्दिसुखैश्च नन्दी ।
 गणैर्गणैश्च रराज देव्या
 जगद्रथो मेरुरिवाष्टशृङ्गेः ॥ ८८ ॥
 अथ निरीक्ष्य सुरेश्वरभोश्वरं
 सगणमद्रिसुतासहितं तदा ।
 त्रिपुररङ्गतलोपरि संस्थितः
 सुरगणोऽनुजगाम स्वयं तथा ॥ ८९ ॥
 जगन्नयं सर्वमिवापरं तत्
 पुरत्रयं तत्र विभाति सम्यक् ।
 नरेश्वरैश्चैव गणैश्च देवैः

सुरतरैश्च त्रिविधैर्मुनीन्द्राः ॥ १०० ॥

अथ सज्यं भनुः कृत्वा शर्वः सन्धाय तं शरम् ।

युक्त्वा पाशुपतास्त्रेण त्रिपुरं समचिन्तयत् ॥ १०१ ॥

तस्मिन् स्थिते महादेवे रुद्रे विततकामुंके ।

पुराणि तेन कालेन जग्मुः रेकत्वमाशु वै ॥ १०२ ॥

एकोभावं गते चैव त्रिपुरे समुपागते ।

बभूव तुमूलो हर्षो देवतानां महात्मनाम् ॥ १०३ ॥

ततो देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ।

जयेति वाचो मुमुक्षुः संस्तुवन्तो ऽष्टमूर्तिकम् ॥ १०४ ॥

अथाह भगवान् ब्रह्मा भगनेत्रनिपातनम् ।

पुण्ययोगेऽपि सम्प्राप्ते लीलावशमुमापतिम् ॥ १०५ ॥

स्थाने तव महादेव ! चेष्टेयं परमेश्वर ! ।

पूर्वदेवाश्च देवाश्च समास्तव यतः प्रभो ! ॥ १०६ ॥

तथापि देवा धर्मिष्ठाः पूर्वदेवाश्च पापिनः ।

यतस्तस्माज्जगन्नाथ ! लीलां त्यक्तुमिहार्हसि ॥ १०७ ॥

किं रथेन ध्वजेनेश ! तव दग्धुं पुरत्रयम् ।

इषुणा भूतसङ्गैश्च विष्णुना च मया प्रभो ! ॥ १०८ ॥

पुण्ययोगे त्वनुप्राप्ते पुरन्दग्धुमिहार्हसि ।

यावन्न यान्ति देवेश ! वियोगं तावदेव तु ॥ १०९ ॥

दग्धुमर्हसि शीघ्रं त्वं तोष्येतानि पुराणि वै ।

अथ देवो महादेवः सर्वज्ञस्तद्वैचत ॥ ११० ॥

पुरत्रयं विरूपाक्षस्तत् क्षणाद्भस्म वै कृतम् ।

सोमश्च भगवान् विष्णुः कालाग्निर्वायुरेव च ॥ १११ ॥

शरे व्यवस्थिताः सर्वे देवमूक्षुः प्रणम्य तम् ।

दग्धमप्यथ देवेश ! वीक्षणेन पुरत्रयम् ॥ ११२ ॥
 अस्मद्वितार्थं देवेश ! शरं मोक्तुमिहार्हसि ।
 अथ संमृज्य धनुषो ज्यां हसन् त्रिपुरार्दनः ॥ ११३ ॥
 सुमोच वाणं विप्रेन्द्रा ! व्याकुल्याकर्णमौखरः ।
 तत्क्षणात्त्रिपुरं दग्ध्वा त्रिपुरान्तकरः शरः ॥ ११४ ॥
 देवदेवं समासाद्य नमस्कृत्या व्यवस्थितः
 रजि पुरत्रयं दग्धं दैत्यकोटिशतैर्हृतम् ॥ ११५ ॥
 इषुणा तेन कल्पान्ते रुद्रेणैव जगत्त्रयम् ।
 ये पूजयन्ति तत्रापि दैत्या रुद्रं सबान्धवाः ॥ ११६ ॥
 गाणपत्यं तदा शम्भोर्ययुः पूजाविधिर्बलात् ।
 न किञ्चिदब्रुवन् देवाः सेन्द्रीपेन्द्रा गणेश्वराः ॥ ११७ ॥
 भयाद्देवं निरीक्ष्यैव देवीं हिमवतः सुताम् ।
 दृष्ट्वा भीतं तदानीकं देवानां देवपुङ्गवः ॥ ११८ ॥
 किञ्चेत्याह तदा देवान् प्रणमुस्तं समन्ततः ॥ ११९ ॥
 ववन्दिरे नन्दिनमिन्दुभूषणं
 ववन्दिरे पर्वतराजसम्भवाम् ।
 ववन्दिरे चाद्रिसुतासुतं प्रभुं
 ववन्दिरे देवगणा महेश्वरम् ॥ १२० ॥
 तृष्टाव हृदये ब्रह्मा देवैः सह समाहितः ।
 विष्णुना च भवं देवं त्रिपुरारातिमौखरम् ॥ १२१ ॥
 श्रीपितामह उवाच ।
 प्रसीद देवदेवेश ! प्रसीद परमेश्वर ! ।
 प्रसीद जगतां नाथ ! प्रसीदानन्ददाय्यय ! ॥ १२२ ॥
 पञ्चास्यत्पञ्चाशत्कोटिमूर्त्तये ।

आत्मत्रयोपविष्टाय विद्यातत्त्वाय ते नमः ॥ १२३ ॥

शिवाय शिवतत्त्वाय अघोराय नमो नमः ।

अघोराष्टकतत्त्वाय द्वादशात्मस्वरूपिणे ॥ १२४ ॥

विद्युत्कोटिप्रतीकाशमष्टकाशं सुशीभनम् ।

रूपमास्थाय लोकीऽस्मिन् संस्थिताय शिवात्मने ॥ १२५ ॥

अग्निवर्णाय रोद्राय अश्विकार्धशरीरिणे ।

धवलश्यामरक्तानां मुक्तिदायामराय च ॥ १२६ ॥

ज्येष्ठाय रुद्ररूपाय सोमाय वरदाय च ।

त्रिलोकाय त्रिदेवाय वषट्काराय वै नमः ॥ १२७ ॥

मध्ये गगनरूपाय गगनस्थाय ते नमः ।

अष्टक्षेत्राष्टरूपाय अष्टतत्त्वाय ते नमः ॥ १२८ ॥

चतुर्धा च चतुर्धा च चतुर्धा संस्थिताय च ।

पञ्चधा पञ्चधा चैव पञ्चमन्त्रशरीरिणे ॥ १२९ ॥

चतुःषष्टिप्रकाराय अकाराय नमो नमः ।

द्वात्रिंशत्तत्त्वरूपाय उकाराय नमो नमः ॥ १३० ॥

षोडशात्मस्वरूपाय मकाराय नमो नमः ।

अष्टधात्मस्वरूपाय अर्धमात्रात्मने नमः ॥ १३१ ॥

श्रीङ्काराय नमस्तुभ्यं चतुर्धा संस्थिताय च ।

गगनेशाय देवाय स्वर्गेशाय नमो नमः ॥ १३२ ॥

सप्तलोकाय पातालनरकेशाय वै नमः ।

अष्टक्षेत्राष्टरूपाय परात्परत्तराय च ॥ १३३ ॥

सहस्राक्षरमे तुभ्यं सहस्राय च ते नमः ।

चक्षुस्पादयुक्ताय शवाय परमेष्ठिने ॥ १३४ ॥

नवाक्षरात्मस्वरूपाय नवाष्टात्मात्मशक्तये ।

पुनरष्टाकाशाय तथाष्टाष्टकमूर्तये ॥ १३५ ॥
 चतुःषष्ट्यात्मतत्त्वाय पुनरष्टविधाय ते ।
 गुणाष्टकवृत्तायैव गुणिने निगुणाय ते ॥ १३६ ॥
 मूलस्थाय नमस्तुभ्यं शाश्वतस्थानवासिने ।
 नाभिमण्डलसंस्थाय हृदि निःस्वनकारिणे ॥ १३७ ॥
 कन्धरे च स्थितायैव तालरन्ध्रस्थिताय च ।
 भ्रूमध्ये संस्थितायैव नादमध्ये स्थिताय च ॥ १३८ ॥
 चन्द्रबिम्बस्थितायैव शिवाय शिवरूपिणे ।
 वज्रसोमार्करूपाय षट्त्रिंशच्छक्तिरूपिणे ॥ १३९ ॥
 त्रिधा संवृत्य लांकां वै प्रसुप्तभुजगात्मने ।
 त्रिप्रकारं स्थितायैव त्रेताग्निमयरूपिणे ॥ १४० ॥
 सदाशिवाय शान्ताय महेशाय पिनाकिने ।
 सर्वज्ञाय शरण्याय सद्योजाताय वै नमः ॥ १४१ ॥
 अधोराय नमस्तुभ्यं वामदेवाय ते नमः ।
 तत्पुरुषाय नमोऽस्तु ईशानाय नमो नमः ॥ १४२ ॥
 नमस्त्रिशक्तकाशाय शान्तातीताय वै नमः ।
 अनन्तेशाय सूक्ष्माय उत्तमाय नमोऽस्तु ते ॥ १४३ ॥
 एकाजाय नमस्तुभ्यमेकरुद्राय ते नमः ।
 नमस्त्रिमूर्तये तुभ्यं श्रीकण्ठाय शिखण्डिने ॥ १४४ ॥
 अनन्तासनसंस्थाय अनन्तायान्तकारिणे ।
 विमलाय विमलाय विमलाङ्गाय ते नमः ॥ १४५ ॥
 विमलासनसंस्थाय विमलार्थार्थरूपिणे ।
 योगपीठान्तरस्थाय योगिने योगदायिने ॥ १४६ ॥
 योगिनां हृदि संस्थाय सदा नीवारशूकवत् ।

प्रत्याहाराय ते नित्यं प्रत्याहाररताय ते ॥ १४७ ॥

प्रत्याहाररतानाञ्च प्रतिस्थानस्थिताय च ।

धारणाय नमस्तुभ्यं धारणाभिरताय ते ॥ १४८ ॥

धारणाभ्यासयुक्तानां पुरस्तात् संस्थिताय च ।

ध्यानाय ध्यानरूपाय ध्यानगम्याय ते नमः ॥ १४९ ॥

ध्येयाय ध्येयगम्याय ध्येयध्यानाय ते नमः ।

ध्येयानामपि ध्येयाय नमो ध्येयतमाय ते ॥ १५० ॥

समाधानाभिगम्याय समाधानाय ते नमः ।

समाधानरतानान्तु निर्विकल्पार्थरूपिणे ॥ १५१ ॥

दग्धोद्धृतं सर्वमिदं त्वयाय

जगत्त्रयं रुद्र ! पुरत्रयं हि ।

कस्तोतुमिच्छेत् कथमीदृशं त्वां

स्तोष्ये हि तुष्टाय शिवाय तुभ्यम् ॥ १५२ ॥

भक्त्या च तुष्ट्याद्भुतदर्शनाच्च

मर्त्या अमर्त्या अपि देवदेव ! ।

एते गणाः सिद्धगणैः प्रणामं

कुर्वन्ति देवेश ! गणेश ! तुभ्यम् ॥ १५३ ॥

निरीक्षणादेव विभोऽसि दग्धुं

पुरत्रयञ्चैव जगत्त्रयञ्च ।

लोलालसेनाम्बिकया क्षणेन

दग्धं कलिषुश्च तदाथ सुक्तः ॥ १५४ ॥

कृतो रथक्षेपुवरश्च शुभ्रं

शरासनं ते त्रिपुरक्षयाय ।

अनेकयत्नैश्च मयाय तुभ्यं

फलं न दृष्टं सुरसिद्धसङ्घैः ॥ १५५ ॥
 रथो रथी देववरो हरिश्च
 रुद्रः स्वयं शक्तपितामही च ।
 त्वमेव सर्वे भगवन् ! कथं तु
 स्तोथे ह्यतोथं प्रणिपत्य मूर्ध्ना ॥ १५६ ॥
 अनन्तपादस्त्वमनन्तबाहु-
 रनन्तमूर्धान्तकरः शिवश्च ।
 अनन्तमूर्तिः कथमीदृशं त्वां
 तोथे ह्यतोथं कथमीदृशं त्वाम् ॥ १५७ ॥
 नमो नमः सर्वविदे शिवाय
 रुद्राय शर्वाय भवाय तुभ्यम् ।
 स्थूलाय सूक्ष्माय सुसूक्ष्मसूक्ष्म-
 सूक्ष्माय सूक्ष्मार्थविदे विधात्रे ॥ १५८ ॥
 स्रष्ट्रे नमः सर्वसुरासुराणां
 भर्त्रे च हर्त्रे जगतां विधात्रे ।
 नेत्रे सुराणाममुखराणां
 दात्रे प्रशास्त्रे मम सर्वशास्त्रे ॥ १५९ ॥
 वेदान्तवेद्याय मुनिर्मलाय
 वेदार्थविद्भिः सततं स्तुताय ।
 वेदात्मरूपाय भवाय तुभ्य-
 मन्ताय मध्याय सुमध्यमाय ॥ २६० ॥
 आद्यन्तशून्याय च संख्यताय
 तथात्वशून्याय च लिङ्गिने च ।
 अलिङ्गिने लिङ्गमयाय तुभ्यं

लिङ्गाय वेदादिमयाय साक्षात् ॥ १६१ ॥

रुद्रायने मूर्धनि कृन्तनाय

ममादिदेवस्य च यन्नमूर्तेः ।

विध्वान्तभङ्गं मम कर्तुमीश !

दृष्ट्वैव भूमौ करजाग्रकोट्या ॥ १६२ ॥

अहो विचित्रन्तव देवदेव !

विचेष्टितं सर्वं सुरासुरेश ! ।

देहीव देवैः सह देवकार्यं

करिष्यसे निर्गुणरूपतत्त्व ! ॥ १६३ ॥

एकं स्थूलं सूक्ष्ममेकं सुसूक्ष्मं

मूर्तामूर्तं मूर्तमेकं ह्यमूर्तम् ।

एकं दृष्टं वाङ्मयञ्चैकमीशं

ध्येयञ्चैकान्तत्त्वमवाङ्मयन्ते ॥ १६४ ॥

स्वप्ने दृष्टं यत्पदार्थं ह्यलक्ष्यं

दृष्टं नूनमिति मन्ये न चापि ।

मूर्तिर्नी वै देवकोशान् देवै-

र्लक्ष्या यत्नैरप्यलक्ष्यं ह्यनु ॥ १६५ ॥

दिव्यः क्व देवेश ! भवत् प्रभावो

वयं क्व भक्तिः क्व च ते स्तुतिश्च ।

तथापि भक्त्या विलपन्तमीश !

पितामहं माग्भगवन् ! क्षमस्व ॥ १६६ ॥

सूत उवाच ।

य इमं शृणुयाद्विजोत्तमा !

भुवि देवं प्रणिपत्य वा पठेत् ।

स च मुञ्चति पापबन्धनं
भवभक्त्या पुरशासितुस्तवम् ॥ १६७ ॥
श्रुत्वा च भक्त्या चतुराननेन
सुतां हसन् शैलसुतां निरीक्ष्य ।
स्तवन्तदा प्राह महानुभावं
महाभुजो मन्दरशृङ्गवासो ॥ १६८ ॥

शिव उवाच ।

स्तवेनानेन तुष्टोऽस्मि तव भक्त्या च पद्मज ! ।
वरान् वरय भद्रन्ते देवानाञ्च यथेप्सितान् ॥ १६९ ॥

सूत उवाच ।

ततः प्रणम्य देवेशं भगवान् पद्मसम्भवः ।
कृताञ्जलिपटो भूत्वा प्राहेदं प्रीतमानसः ॥ १७० ॥

श्रीपितामह उवाच ।

भगवन् देवदेवेश ! त्रिपुरान्तक ! शङ्कर ! ।
त्वयि भक्तिं परां मेऽयं प्रसीद परमेश्वर ! ॥ १७१ ॥
देवानाञ्चैव सर्वेषां त्वयि सर्वार्यदेखर ! ।
प्रसीद भक्तियोगिन सारथ्येन च सर्वदा ॥ १७२ ॥
जनार्दनोऽपि भगवान्नमस्कृत्य महेश्वरम् ।
कृताञ्जलिपटो भूत्वा प्राह साम्बन्धियम्बकम् ॥ १७३ ॥
वाहनत्वन्तवेशान ! नित्यमोहे प्रसीद मे ।
त्वयि भक्तिञ्च देवेश ! देवदेव ! नमोऽस्तु ते ॥ १७४ ॥
सामर्थ्यञ्च सदा मङ्गलं भवन्तं वोढुमीश्वरम् ।
सर्वज्ञ ! त्वञ्च वरद ! सर्वग ! त्वञ्च शङ्कर ! ॥ १७५ ॥

सूत उवाच ।

तयोः श्रुत्वा महादेवो विज्रस्मिन्मरमेखरः ।

सारथ्ये वाहनत्वे च कल्पयामास वै भवः ॥ १६६ ॥

दत्त्वा तस्मै ब्रह्मणे विष्णवे च

दग्ध्वा दैत्यान् देवदेवो महात्मा ।

सार्धं देव्या नन्दिना भूतसङ्घे-

रन्तर्धानं कारयामास शर्वः ॥ १७७ ॥

ततस्तदा महेश्वरे गते रणाङ्गणैः सह ।

सुरेश्वराः सुविस्मिता भवं प्रणम्य पार्वतीम् ॥ १७८ ॥

ययुश्च दुःखवर्जिताः स्ववाहनैर्दिवन्ततः ।

सुरेश्वरा मुनीश्वरा गणेश्वराश्च भास्कराः ॥ १७९ ॥

त्रिपरारिरिमं पुण्यं निर्मितं ब्रह्मणा पुरा ।

यः पठेत् श्राद्धकाले वा देवे कर्मणि च द्विजाः ॥ १८० ॥

श्रावयेद्वा द्विजान् भक्त्या ब्रह्मलोकं स गच्छति ।

मानसैर्वाचिकैः पापैस्तथा वै कायिकैः पुनः ॥ १८१ ॥

स्थूलैः सूक्ष्मैः सुसूक्ष्मैश्च महापातकसम्भवैः ।

पातकैश्च द्विजश्रेष्ठाः ! उपपातकसम्भवैः ॥ १८२ ॥

पापैश्च मुच्यते जन्तुः श्रुत्वाध्यायमिमं शुभम् ।

शत्रवो नाशमायान्ति सङ्ग्रामे विजयी भवेत् ॥ १८३ ॥

सर्वरोगैर्न बाध्येत आपदो न स्पृशन्ति तम् ।

धनमायुर्यशो विद्यां प्रभावमतुलं लभेत् ॥ १८४ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे त्रिपरदाह्ने ब्रह्मस्तवो नाम

द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

अथ त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

गते महेश्वरे देवे दग्ध्वा च त्रिपुरं क्षणात् ।
सदस्याह सुरेन्द्राणां भगवान् पद्मसम्भवः ॥ १ ॥

पितामह उवाच ।

सन्त्यज्य देवदेवेशं लिङ्गमूर्तिं महेश्वरम् ।
तारपीठो महातेजा तारकस्य सुतो बली ॥ २ ॥
तारकाक्षोऽपि दितिजः कमलाक्षश्च वीर्यवान् ।
विद्युन्माली च दैत्येशः अन्ये चापि सत्त्वान्धवाः ॥ ३ ॥
त्यक्त्वा देवं महादेवं मायया च हरेः प्रभोः ।
सर्वं विनष्टाः प्रध्वस्ताः स्वपुरैः पुरसम्भवैः ॥ ४ ॥
तस्मात् सदा पूजनीयो लिङ्गमूर्तिः सदाशिवः ।
यावत्पूजा सुरेशानां तावदेव स्थितिर्यतः ॥ ५ ॥
पूजनीयः शिवो नित्यं श्रद्धया देवपुङ्गवैः ।
सर्वलिङ्गमयो लोकः सर्वं लिङ्गे प्रतिष्ठितम् ॥ ६ ॥
तस्मात् सम्पूजयेत्लिङ्गं य इच्छेत् सिद्धिमात्मनः ।
सर्वं लिङ्गार्चनादेव देवा दैत्याश्च दानवाः ॥ ७ ॥
यन्ना विद्याधराः सिद्धा राक्षसाः पिशिताशनाः ।
पितरो मुनयश्चापि पिशाचाः किन्नरादयः ॥ ८ ॥
अर्चयित्वा लिङ्गमूर्तिं संसिद्धा नात्र संशयः ।
तस्माल्लिङ्गं यजेन्नित्यं येन केनापि वा सुराः ! ॥ ९ ॥
पश्यच्च वयं तस्य देवदेवस्य धीमतः ।

पशुवच्च परित्यज्य कृत्वा पाशुपतं ततः ॥ १० ॥

पूजनीयो महादेवो लिङ्गमूर्तिः सनातनः ।

विशोध्य चैव भूतानि पञ्चभिः प्रणवैः समम् ॥ ११ ॥

प्राणायामैः समायुक्तैः पञ्चभिः सुरपुङ्गवाः ! ।

चतुर्भिः प्रणवैश्चैव प्राणायामपरायणैः ॥ १२ ॥

त्रिभिश्च प्रणवैर्देवाः ! प्राणायामैस्तथाविधैः ।

द्विधा न्यस्य तथोद्धारं प्राणायामपरायणः ॥ १३ ॥

ततश्चोद्धारमुच्चार्य प्राणापानौ नियम्य च ।

ज्ञानामृतं सर्वाङ्गाण्यापूर्य्य प्रणवेन च ॥ १४ ॥

गुणत्रयं चतुर्धाख्यमहोद्धारञ्च सुव्रताः ! ।

तस्मात्पाणि च भूतानि तथा बुद्धीन्द्रियाणि च ॥ १५ ॥

कर्मेन्द्रियाणि संशोध्य पुरुषं युगुलं तथा ।

चिदात्मानं तनुं कृत्वा चाग्निर्भस्मेति संस्पृशेत् ॥ १६ ॥

वायुर्भस्मेति च व्योम तथाभ्यः पृथिवी तथा ।

त्रियायुषं त्रिसम्यच्च धूलयेद्वसितेन यः ॥ १७ ॥

स योग्यो सर्वतत्त्वज्ञा व्रत पाशुपतन्त्रिदम् ।

भवेन पाशप्रीतार्थं कथितं देवसत्तमाः ! ॥ १८ ॥

एवं पाशुपतं कृत्वा सम्पूज्य परमेश्वरम् ।

लिङ्गे पुरा मया दृष्टे विष्णुना च महात्मना ॥ १९ ॥

पशवो नैव जायन्ते वषमात्रेण देवताः ! ।

अस्माभिः सर्वकार्याणां देवमभ्यर्च्य यत्नतः ॥ २० ॥

बाह्ये चाभ्यन्तरे चैव मन्ये कर्तव्यमेश्वरम् ।

प्रतिज्ञा मम विष्णोश्च दिव्यैषा सुरसत्तमाः ! ॥ २१ ॥

सुनीताश्च न सन्देहस्तस्मात् सम्पूजयेच्छिवम् ।

सा हानिस्तन्महच्छिद्रं स मोहः सा च मृकता ॥२२॥
यत् क्षणं वा मुहूर्तं वा शिवमेकं न चिन्तयेत् ।
भवभक्तिपरा ये च भवप्रणतचेतसः ॥२३॥
भवसंस्मरणोद्युक्ता न ते दुःखस्य भाजनम् ।
भवनानि मनोज्ञानि दिव्यमाभरणं स्त्रियः ॥२४॥
धनं वा तृष्टिपर्यन्तं शिवपूजाविधिः फलम् ।
ये वाञ्छन्ति महाभोगान् राज्यं च विदगालये ॥२५॥
तेऽर्चयन्तु सदा कालं लिङ्गमूर्तिं महेश्वरम् ।
हत्वा भित्त्वा च भूतानि दग्ध्वा सर्वमिदं जगत् ॥२६॥
यजेदेकं विरूपाक्षं न पापैः स प्रलिप्यते ।
शूलं लिङ्गं मदौघं हि सर्वदेवनमस्कृतम् ॥२७॥
इत्युक्त्वा पूर्वमभ्यर्च्य रुद्रं त्रिभुवनेश्वरम् ।
तृष्ठाव वाग्भिरिष्टाभिर्देवदेवं त्रियम्बकम् ॥२८॥
तदाप्रभृति शक्राद्याः पूजयामासुरीश्वरम् ।
सात्रात्याशुपतं कृत्वा भस्मीकूलितविग्रहाः २९ ॥
इति श्रीलैङ्गे त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

अथ चतुः सप्ततितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

लिङ्गानि कल्पयित्वैवं स्वाधिकारानुरूपतः ।
विश्वकर्मा ददौ तेषां नियोगाद् ब्रह्मणः प्रभोः ॥ १ ॥
इन्द्रनीलमयं लिङ्गं विष्णुना पूजितं सदा ।

पद्मरागमयं शक्रो हैमं विश्ववसः सुतः ॥ २ ॥
 विश्वेदेवास्तथा रौप्यं वसवः कान्तिकं शुभम् ।
 आरकूटमयं वायुरश्वनी पार्थिवं सदा ॥ ३ ॥
 स्फाटिकं वरुणो राजा आदित्यास्ताम्रनिर्मितम् ।
 मौक्तिकं सोमराट् धीमांस्तथा लिङ्गमनुत्तमम् ॥ ४ ॥
 अनन्ताद्या महानागाः प्रबालकमयं शुभम् ।
 दैत्या ह्ययोमयं लिङ्गं राक्षसाश्च महात्मनः ॥ ५ ॥
 त्रिलोहिकं गुह्यकाश्च सर्वलोहमयं गणाः ।
 चामुण्डा सैकतं साक्षान्मातरश्च द्विजोत्तमाः ॥ ६ ॥
 दारुजं नैर्ऋतिर्भक्त्या यमो मारुतं शुभम् ।
 नीलाद्याश्च तथा रुद्राः शुद्धं भस्ममयं शुभम् ॥ ७ ॥
 लक्ष्मीवृक्षमयं लक्ष्मीर्गुह्यो वै गोमयात्मकम् ।
 मुनयो मुनिशार्दूलाः कुशाग्रमयमुत्तमम् ॥ ८ ॥
 वामाद्याः पुष्पलिङ्गान्तु गन्धलिङ्गं मनोन्मनी ।
 सरस्वती च रत्ने न कृतं रुद्रस्य वाग्भवा ॥ ९ ॥
 दुर्गा हैमं महादेवं सवेदिकमनुत्तमम् ।
 उग्रपिष्टमयं सर्वे मन्त्रा ह्याज्यमयं शुभम् ॥ १० ॥
 वेदा सर्वे दधिमयं पिशाचाः सीसनिर्मितम् ।
 लेभिरे च यथायोग्यं प्रसादाद्ब्रह्मणः पदम् ॥ ११ ॥
 बहुनात्र किमुक्ते न चराचरमिदं जगत् ।
 शिवलिङ्गं समभ्यर्च्य स्थितमत्र न संशयः ॥ १२ ॥
 षड्विधं लिङ्गमित्याहुर्द्रव्याणाञ्च प्रमेदतः ।
 तेषां भेदाश्चतुर्युक्तचत्वारिंशदिति स्मृताः ॥ १३ ॥
 शैलजं प्रथमं प्रोक्तं तद्वि साक्षाच्च विधिम् ।

द्वितीयं रत्नजं तच्च सप्तधा मुनिसत्तमाः ॥ १४ ॥
 तृतीयं धातुजं लिङ्गमष्टधा परमेष्ठिनः ।
 तुरीयं दारुजं लिङ्गं तत्तु षोडशधोच्यते ॥ १५ ॥
 सृष्टमयं पञ्चमं लिङ्गं द्विधा भिन्नं द्विजोत्तमाः ॥
 षष्ठन्तु क्षणिकं लिङ्गं सप्तधा परिकीर्तितम् ॥ १६ ॥
 श्रीप्रदं रत्नजं लिङ्गं शैलजं सर्वसिद्धिदम् ।
 धातुजं धनदं साक्षाद्धारुजं भोगसिद्धिदम् ॥ १७ ॥
 सृष्टमयश्चैव विप्रैर्नृपाः ! सर्वसिद्धिकरं शुभम् ।
 शैलजं चोत्तमं प्रोक्तं मध्यमश्चैव धातुजम् ॥ १८ ॥
 बहुधा लिङ्गभेदाश्च नवचैव समासतः ।
 मूले ब्रह्मा तथा मध्ये विष्णुस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ १९ ॥
 रुद्रोपरि महादेवः प्रणवः ख्यः सदाशिवः ।
 लिङ्गवेदी महादेवी त्रिगुणा त्रिमयाम्बिका ॥ २० ॥
 तथा च पूजयेद्यस्तु देवी देवस्य पूजितौ ।
 शैलजं रत्नजं वापि धातुजं वापि दारुजम् ॥ २१ ॥
 सृष्टमयं क्षणिकं वापि भक्त्या स्थाप्यं फलं शुभम् ।
 सुरेन्द्राभोजगर्भाग्नियमाख्यपञ्चनेश्वरैः ॥ २२ ॥
 सिद्धविद्याधराहोन्द्रैर्यज्ञदानवकिन्नरैः ।
 स्तूयमानः सुपुण्यात्मा देवदुन्दुभिनिखनैः ॥ २३ ॥
 भूर्भुवः स्वर्गलोकान् क्रमादैर्जनतः परम् ।
 तपः सत्यं पराक्रम्य भासयन् स्वेन तेजसा ॥ २४ ॥
 लिङ्गस्थापनसम्पन्ननिहितस्वायतासिना ।
 आशु ब्रह्माण्डमुद्भिय र्गच्छेन्निर्विशङ्कया ॥ २५ ॥
 शैलजं रत्नजं वापि धातुजं वापि दारुजम् ।

मृगमयं क्षणिकं त्यक्त्वा स्थापयेत् सकलं वपुः ॥ २६ ॥
 विधिना चैव कृत्वा तु स्कन्दोमासहितं शुभम् ।
 कुन्दगीचीरसङ्काशं लिङ्गं यः स्थापयेन्नरः ॥ २७ ॥
 नृणां तनुं समास्थाय स्थितो रुद्रो न संशयः ।
 दर्शनात् स्पर्शनात्तस्य लभन्ते निर्वृतिं नराः ॥ २८ ॥
 तस्य पुण्यं मया वक्तुं सम्यग् युगशतैरपि ।
 शक्यते नैव विप्रेन्द्रास्तस्माद् स्थापयेत्तथा ॥ २९ ॥
 सर्वेषामेव मर्त्यानां विभोर्दिव्यं वपुः शुभम् ।
 सकलं भावनायोग्यं योगिनामेव निष्कलम् ॥ ३० ॥
 इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

पञ्च सप्ततितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

निष्कलो निर्मलो नित्यः सकलत्वं कथं गतः ।
 वक्तुमर्हसि चास्माकं यथापूर्वं यथाश्रुतम् ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

परमार्थविदः केचिदूचुः प्रणवरूपिणम् ।
 विज्ञानमिति विप्रेन्द्राः ! श्रुत्वा श्रुतिशिरस्यजम् ॥ २ ॥
 शब्दादिविषयं ज्ञानं ज्ञानमित्यभिधीयते ।
 तज्ज्ञानं भ्रान्तिरहितमित्युक्तेनेति चापरैः ॥ ३ ॥

यज्ज्ञानं निर्मलं शुद्धं निर्विकल्पं निराश्रयम् ।
 गुरुप्रकाशकं ज्ञानमित्यन्ये मुनयो द्विजाः ॥ ४ ॥
 ज्ञानेनैव भवेन्मुक्तिः प्रसादो ज्ञानसिद्धये ।
 उभाभ्यां मुच्यते योगी तत्तानन्दमयी भवेत् ॥ ५ ॥
 वदन्ति मुनयः केचित् कर्मणा तस्य सङ्गतिम् ।
 कल्पनाकल्पितं रूपं संहृत्य स्वेच्छयैव हि ॥ ६ ॥
 योर्मूर्धा तु विभोस्तस्य खं नाभिः परमेष्ठिनः ।
 सोमसूर्याग्नयो नेत्रं दिशः श्रोत्रं महात्मनः ॥ ७ ॥
 चरणौ चैव पातालं समुद्रस्तस्य चाम्बरम् ।
 देवास्तस्य भुजाः सर्वे नक्षत्राणि च भूषणम् ॥ ८ ॥
 प्रकृतिस्तस्य पत्नी च पुरुषो लिङ्गमुच्यते ।
 वक्ताहै ब्राह्मणाः सर्वे ब्रह्मा च भगवान् प्रभुः ॥ ९ ॥
 इन्द्रोपेन्द्रौ भुजाभ्यान्तु क्षत्रियाश्च महात्मनः ।
 वैशाखोरुप्रदेशात्तु शूद्राः पादात् पिनाकिनः ॥ १० ॥
 पुष्करावर्तकाद्यास्तु केशास्तस्य प्रकीर्तिताः ।
 वायवो घ्राणजास्तस्य गतिः श्रोत्रं स्मृतिस्तथा ॥ ११ ॥
 अधानेनैव कर्मात्मा प्रकृतेस्तु प्रवर्त्तकः ।
 पुंसान्तु पुरुषः श्रोमान् ज्ञानगम्यो न चान्यथा ॥ १२ ॥
 कमयज्ञसहस्रेभ्यस्तपो यज्ञो विशिष्यते ।
 तपो यज्ञसहस्रेभ्यो जपयज्ञो विशिष्यते ॥ १३ ॥
 जपयज्ञसहस्रेभ्यो ध्यानयज्ञो विशिष्यते ।
 ध्यानयज्ञात्परो नास्ति ध्यानं ज्ञानस्य साधनम् ॥ १४ ॥
 यदा समरसे निष्ठो योगी ध्यानेन पश्यति ।
 ध्यानयज्ञरतस्यास्य तदा सविहितः शिवः ॥ १५ ॥

नास्ति विज्ञानिनां शीघ्रं प्रायश्चित्तादिचोदना ।
 विशुद्धा विद्यया सर्वे ब्रह्मविद्याविदो जनाः ॥ १६ ॥
 नास्ति क्रिया च लोकेषु सुखं दुःखं विचारतः ।
 धर्माधर्मौ जपो होमो ध्यानिनां सन्निधिः सदा ॥ १७ ॥
 परानन्दात्मकं लिङ्गं विशुद्धं शिवमक्षरम् ।
 निष्कलं सर्वगं ज्ञेयं योगिनां हृदि संस्थितम् ॥ १८ ॥
 लिङ्गन्तु द्विविधं प्राहुर्ब्राह्ममाभ्यन्तरं द्विजाः ।
 बाह्यं स्थूलं मुनिश्रेष्ठाः । सूक्ष्ममाभ्यन्तरं द्विजाः ॥ १९ ॥
 कर्मयन्त्ररताः स्थूलाः स्थूललिङ्गार्चने रताः ।
 असतां भावनार्थाय नान्यथा स्थूलविग्रहः ॥ २० ॥
 आध्यात्मिकश्च यस्मिन् प्रत्यक्षं यस्य नो भवेत् ।
 असौ मूढो बहिः सर्वं कल्पयित्वैव नान्यथा ॥ २१ ॥
 ज्ञानिनां सूक्ष्मममलं भवेत् प्रत्यक्षमव्ययम् ।
 यथा स्थूलमयुक्तानां मृत्काष्ठायैः प्रकल्पितम् ॥ २२ ॥
 अर्थो विचारतो नास्तीत्यन्ये तत्त्वार्थवेदिनः ।
 निष्कलः सकलश्चेति सर्वं शिवमयं ततः ॥ २३ ॥
 व्योमैकमपि दृष्टं हि शरावं प्रति सुव्रताः ।
 पृथक्त्वं चापृथक्त्वञ्च शङ्करस्येति चापरे ॥ २४ ॥
 प्रत्ययार्थं हि जगतामेकस्थोऽपि दिवाकरः ।
 एकोऽपि बहुधा दृष्टो जलाधारेषु सुव्रताः ॥ २५ ॥
 जन्तवो दिवि भूमौ च सर्वे वै पाञ्चभौतिकाः ।
 तथापि बहुला दृष्टा जातिव्यक्तिविभेदतः ॥ २६ ॥
 दृश्यते श्रूयते यद्यत्तत्तद्विद्धि शिवात्मकम् ।
 भेदो जनानां लोकेऽस्मिन् प्रतिभासो विचारतः ॥ २७ ॥

स्वप्ने च विपुलान् भोगान् भुक्त्वा मर्त्यः सुखी भवेत् ।
दुःखी च भोगं दुःखञ्च नाभूतं विचारतः ॥ २८ ॥
एवमाहुस्तथान्ये च सर्वे वेदार्थतत्त्वगाः ।
हृदि संसारिणां साक्षात् सकलः परमेश्वरः ॥ २९ ॥
योगिनां निष्कलो देवो ज्ञानिनाञ्च जगन्नाथः ।
त्रिविधं परमेशस्य वपुर्लोके प्रशस्यते ॥ ३० ॥
निष्कलं प्रथमञ्चैकं ततः सकलनिष्कलम् ।
तृतीयं सकलञ्चैव नान्यथेति द्विजोत्तमाः ॥ ३१ ॥
अर्चयन्ति भुङ्क्तेः केचित् सदा सकलनिष्कलम् ।
सर्वज्ञं हृदये केचिच्छिवलिङ्गे विभावसौ ॥ ३२ ॥
सकलं मुनयः केचित् सदा संसारवर्तिनः ।
एवमभ्यर्चयन्त्येव सदाराः समुता नराः ॥ ३३ ॥
यथा शिवस्तथा देवो यथा देवो तथा शिवः ।
तस्मादभेदबुद्धौ व सप्तविंशत् प्रभेदतः ॥ ३४ ॥
यजन्ति देहे वाह्ये च चतुष्कोणे षड्स्त्रके ।
दशारे द्वादशारे च षोडशारे त्रिरस्त्रके ॥ ३५ ॥
स स्वेच्छया शिवः साक्षाद्देव्या सार्द्धं स्थितः प्रभुः ।
सन्तारणार्थञ्च शिवः सदसद्व्यक्तिवर्जितः ॥ ३६ ॥

तमेकमाहुर्द्विगुणञ्च केचित्

केचित्तमाहुस्त्रिगुणात्मकञ्च ।

जघुस्तथा तञ्च शिवं तथान्ये

संसारिणं वेदविदो वदन्ति ॥ ३७ ॥

भक्त्या च योगिनः शुभेन युक्ता

विप्राः सदा धर्मरता विशिष्टाः ।

यजन्ति योगेशमशेषमूर्तिं

षडस्त्रमध्ये भगवन्तमेव ॥ ३८ ॥

ये तत्र पश्यन्ति शिवं त्रिरस्त्रे

त्रितत्त्वमध्ये त्रिगुणं त्रियन्त्रम् ।

ते यान्ति चैनं न च योगिनोऽन्ये

तथा च देव्या पुरुषं पुराणम् ॥ ३९ ॥

इति श्रीलैङ्गे शिवाद्देवतकथनं नाम

पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

षट् सप्ततितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि स्नेच्छाविग्रहसम्भवम् ।

प्रतिष्ठायाः फलं सर्वं सर्वलोकहिताय वै ॥ १ ॥

स्कन्दोमासहितं देवमासीनं परमासने ।

कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥ २ ॥

स्कन्दोमासहितं देवं सम्पूज्य विधिना सकृत् ।

यत् फलं लभते मर्त्यस्तद्वदामि यथा श्रुतम् ॥ ३ ॥

सूर्यकोटिप्रतीकाशैर्विमानैः सार्वकामिकैः ।

रुद्रकन्यासमाकीर्णैर्गैयनाव्यसमन्वितैः ॥ ४ ॥

शिववत् कीडते योगी यावदाभूतसंभवम् ।

तत्र भुक्त्वा महाभोगान् विमानैः सार्वकामिकैः ॥

श्रीमं कौमारमैशानं वैष्णवं ब्राह्ममेव च ।
 प्राजापत्यं महातेजा जनलोकं महस्तथा ॥ ६ ॥
 ऐन्द्रमासाद्य चैन्द्रत्वं कृत्वा वर्षायुतं पुनः ।
 भुक्त्वा चैव भुवर्लोके भोगान् दिव्यान् सुशीभनान् ॥ ७ ॥
 मेरुमासाद्य देवानां भवनेषु प्रमोदते ।
 एकपादं चतुर्बाहुं त्रिनेत्रं शूलसंयुतम् ॥ ८ ॥
 सृष्ट्वा स्थितं हरिं वामे दक्षिणे चतुराननम् ।
 अष्टाविंशतिरुद्राणां कोटीः सर्वाङ्गसुप्रभम् ॥ ९ ॥
 पञ्चविंशतिकं साक्षात् पुरुषं हृदयात्तथा ।
 प्रकृतिं वामतथैव बुद्धिं वै बुद्धिदेशतः ॥ १० ॥
 अहङ्कारमहङ्कारात्तन्मात्राणि तु तत्र वै ।
 इन्द्रियाणोन्द्रियादेव लीलया परमेश्वरम् ॥ ११ ॥
 पृथिवीं पादमूलात्तु गुह्यदेशाज्जलं तथा ।
 नाभिदेशात्तथा वक्त्रिं हृदयाद्वाम्बरं तथा ॥ १२ ॥
 कण्ठात् सोमं तथात्मानं भ्रूमध्यान् मस्तकादिवम् ।
 सृष्ट्वैवं संस्थितं साक्षाज्जगत् सर्वं चराचरम् ॥ १३ ॥
 सर्वज्ञं सर्वगं देवं कृत्वा विद्याविधानतः ।
 प्रतिष्ठाप्य यथान्यायं शिवसायुज्यमाप्नोयात् ॥ १४ ॥
 त्रिपादं सप्तहस्तञ्च चतुःशृङ्गं द्विशोर्धकम् ।
 कृत्वा यज्ञेशमीशानं विष्णुलोके महीयते ॥ १५ ॥
 तत्र भुक्त्वा महाभोगान् कल्पलक्षं सुखी नरः ।
 क्रमादागत्य लोकेऽस्मिन् सर्वयज्ञान्तगो भवेत् ॥ १६ ॥
 इषारूढन्तु यः कुर्यात् सोमं सोमार्द्धभूषणम् ।
 हयमेधायुतं कृत्वा यत्पुण्यं तदवाप्य सः ॥ १७ ॥

काञ्चनेन विमानेन किङ्किणीजालमालिना ।
 गत्वा शिवपुरं दिव्यं तत्रैव स विमुच्यते ॥ १८ ॥
 नन्दिना सहितं देवं साम्बं सर्वगणैर्हृतम् ।
 कृत्वा यत् फलमाप्नोति वक्ष्ये तद्देयं यथाश्रुतम् ॥ १९ ॥
 सूर्यमण्डलसङ्काशैर्विमानैर्हृषसंयुतैः ।
 अप्सरीगणसङ्कीर्णैर्देवदानवदुर्लभैः ॥ २० ॥
 नृत्यद्विरप्सरः सङ्घैः सर्वतः सर्वशीभितैः ।
 गत्वा शिवपुरं दिव्यं गाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ २१ ॥
 नृत्यन्तं देवदेवेशं शैलजासहितं प्रभुम् ।
 सहस्रबाहुं सर्वज्ञं चतुर्बाहुमद्यापि वा ॥ २२ ॥
 मृगवाद्यैर्भूतसङ्घैश्च संवृतं परमेश्वरम् ।
 शैलजासहितं साक्षाद् दृष्ट्वभध्वजमौश्वरम् ॥ २३ ॥
 ब्रह्मेन्द्रविष्णुसोमाद्यैः सदा सर्वैर्नमस्कृतम् ।
 मातृभिर्मुनिभिश्चैव संवृतं परमेश्वरम् ॥ २४ ॥
 कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य यत् फलं तद्वदाम्यहम् ।
 सर्वयज्ञतपोदानतीर्थदेवेषु यत् फलम् ॥ २५ ॥
 तत् फलं कोटिशुणितं लब्ध्वा याति शिवं पदम् ।
 तत्र भुक्त्वा महाभोगान् यावदाभूतसंप्लवम् ॥ २६ ॥
 सृष्ट्यन्तरे पुनः प्राप्ते मानवं पदमाप्नुयात् ।
 नम्रश्चतुर्भुजं श्वेतं त्रिनेत्रं सर्पमेखलम् ॥ २७ ॥
 कपालहस्तं देवेशं कृष्णकुक्षितमूर्धजम् ।
 कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ २८ ॥
 इमेन्द्रदारकं देवं साम्बं सिद्धार्थदं प्रभुम् ।
 सुधूम्रवर्णं रक्ताक्षं त्रिनेत्रं चन्द्रभूषणम् ॥ २९ ॥

काकपक्षधरं मूर्ध्ना नागटङ्गधरं हरम् ।
 सिंहाजिनोत्तरीयश्च मृगचर्माम्बरं प्रभुम् ॥ ३० ॥
 तीक्ष्णदंष्ट्रं गदाहस्तं कपालोद्यतपाणिनम् ।
 हुं फट्कारे महाशब्दशब्दिताखिलदिङ्मुखम् ॥ ३१ ॥
 पुण्डरीकाजिनं दीर्घ्यां बिभ्रन्तं कम्बुकं तथा ।
 हसन्तश्च नदन्तश्च पिबन्तं कृष्णसागरम् ॥ ३२ ॥
 नृत्यन्तं भूतसङ्घैश्च गणसङ्घैस्त्वलङ्कृतम् ।
 कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य यथा विभवविस्तरम् ॥ ३३ ॥
 सर्वविघ्नानतिक्रम्य शिवलोके महीयते ।
 तत्र भुक्त्वा महाभोगान् यावदाभूतसंप्रवम् ॥ ३४ ॥
 ज्ञानं विचारतो लब्ध्वा रुद्रेभ्यस्तत्र सुच्यते ।
 अर्धं नारीश्वरं देवं चतुर्भुजमनुत्तमम् ॥ ३५ ॥
 वरदाभयहस्तश्च शूलपद्मधरं प्रभुम् ।
 स्त्रीपुष्पावेन संस्थानं सर्वाभरणभूषितम् ॥ ३६ ॥
 कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवलोके महीयते ।
 तत्र भुक्त्वा महाभोगानणिमादिगुणैर्युतः ॥ ३७ ॥
 आचन्द्रतारकं ज्ञानन्ततो लब्ध्वा विमुच्यते ।
 यः कुर्याद्देवदेवेशं सर्वज्ञं नकुलीश्वरम् ॥ ३८ ॥
 वृत्तं शिष्यप्रशिष्यैश्च व्याख्यानोद्यतपाणिनम् ।
 कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवलोकं स गच्छति ॥ ४८ ॥
 भुक्त्वा तु विपुलांस्तत्र भोगान् युगयतं नरः ।
 ज्ञानयोगं समासाद्य तत्रैव च विमुच्यते ॥ ४० ॥
 पूर्वदेवामराणाञ्च यत् स्थानं सकलेष्मितम् ।
 कृतमुद्रस्य देवस्य चिताभस्मानुलेपिनः ॥ ४१ ॥

त्रिपुण्ड्रधारिणस्तेषां शिरोमालाधरस्य च ।

ब्रह्मणः केशकेनैकमुपवीतञ्च विभ्रतः ॥ ४२ ॥

विभ्रतो वामहस्तेन कपालं ब्रह्मणी वरम् ।

विष्णोः कलेवरञ्चैव विभ्रतः परमेष्ठिनः ॥ ४३ ॥

कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य मुच्यते भवसागरात् ।

ओं नमो नीलकण्ठाय इति पुण्याक्षराष्टकम् ॥ ४४ ॥

मन्त्रमाह सकृद्वा यः पातकैः स विमुच्यते ।

मन्त्रेणानेन गन्धाद्यैर्भक्त्या विज्ञानुसारतः ॥ ४५ ॥

सम्पूज्य देवदेवेशं शिवलोके महीयते ।

जालन्धरान्तकं देवं सुदर्शनधरं प्रभुम् ॥ ४६ ॥

कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य द्विधाभूतं जलन्धरम् ।

प्रयाति शिवसायुज्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ ४७ ॥

सुदर्शनप्रदं देवं साक्षात् पूर्वोक्तलक्षणम् ।

अर्चमानेन देवेन चार्चितं नेत्रपूजया ॥ ४८ ॥

कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवलोके महीयते ।

तिष्ठतोऽथ निक्लृप्तस्य पृष्ठतश्च रणाम्बुजम् ॥ ४९ ॥

वामेतरं सुविन्यस्य वामे चालिङ्ग्य चाद्रिजाम् ।

शूलाग्रं कूर्परं स्थाप्य किङ्किणीकृतपन्नगम् ॥ ५० ॥

सम्पूज्य चान्यकं पार्श्वे कृताञ्जलिपुटं स्थितम् ।

रूपं कृत्वा यथान्यायं शिवसायुज्यं प्राप्नुयात् ॥ ५१ ॥

यः कुर्याद्देव देवेशं त्रिपुरान्तकं मौञ्जरम् ।

धनुर्बाणसमायुक्तं सीमं सीमार्द्धभूषणम् ॥ ५२ ॥

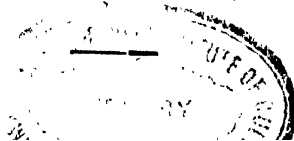
रथे सुसंस्थितं देवं चतुराननसारथिम् ।

तदाकारतया सोऽपि गन्ता शिवपुत्रं सुखी ॥ ५३ ॥

क्रीडते नात्र सन्देहो द्वितीय इव शङ्करः ।
 तत्र भुक्त्वा महाभोगान् यावदिच्छा द्विजोत्तमाः ॥ ५४ ॥
 ज्ञानं विचारितं लब्ध्वा तत्रैव स विमुच्यते ।
 गङ्गाधरं सुखासीनञ्चन्द्रशेखरमेव च ॥ ५५ ॥
 गङ्गया सहितं चैव वामोत्सङ्गेऽम्बिकान्वितम् ।
 विनायकं तथा स्कन्दं ज्येष्ठं दुर्गां सुशीभनाम् ॥ ५६ ॥
 भास्करञ्च तथा सोमं ब्रह्माणौच महेश्वरोम् ।
 कौमारीं वैष्णवीं देवीं वाराहीं वरदां तथा ॥ ५७ ॥
 इन्द्राणौच्चैव चामुष्णं वीरभद्रसमन्विताम् ।
 विघ्नेशेन च यो भीमान् शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ५८ ॥
 लिङ्गमूर्तिं महाज्वालामालासंहतमव्ययम्
 लिङ्गस्य मध्ये वै कृत्वा चन्द्रशेखरमोश्वरम् ॥ ५९ ॥
 व्योम्नि कुर्यात्तथा लिङ्गं ब्रह्माणं हंसरूपिणम् ।
 विष्णुं वराहरूपेण लिङ्गस्याधस्त्वधोमुखम् ॥ ६० ॥
 ब्रह्माणं दक्षिणे तस्य कृताञ्जलिपुटं स्थितम् ।
 मध्ये लिङ्गं महाघोरं महाम्भसि च संस्थितम् ॥ ६१ ॥
 कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।
 तैत्तिरीयं देवं तथा पाशुपतं प्रभुम् ॥ ६२ ॥
 कृत्वा भक्त्या यथान्यायं शिवलोके महीयते ॥ ६३ ॥

इति श्रीलैङ्गे शिवमूर्तिप्रतिष्ठाफलकथनं नाम

षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

लिङ्गप्रतिष्ठापुण्यञ्च लिङ्गस्थापनमेव च ।

लिङ्गानाञ्चैव भेदाच्च श्रुतं तव सुखादिह ॥ १ ॥

सृदादिरत्नपर्यन्तैर्द्रव्यैः कृत्वा शिवालयम् ।

यत् फलं लभते मर्त्यस्तत् फलं वक्तुमर्हसि ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

यस्य भक्तोऽपि लोकेऽस्मिन् पुत्रदारगृहादिभिः ।

बाध्यते ज्ञानयुक्तश्चेन्न च तस्य गृहैस्तु किम् ॥ ३ ॥

तथापि भक्ताः परमेश्वरस्य

कृत्वेऽष्टलोटैरपि रुद्रलोकम् ।

प्रयान्ति दिव्यं हि विमानवर्यं

सुरेन्द्रपद्मोज्ज्वलवन्दितस्य ॥ ४ ॥

वाय्यान्तु लोष्ठिन शिवञ्च कृत्वा

सृदापि वा पांसुभिरादिदेवम् ।

गृहञ्च तादृग्विधमस्य शम्भोः

सम्पूज्य रुद्रत्वमवाप्नुवन्ति ॥ ५ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन भक्त्या भक्तैः शिवालयम् ।

कर्तव्यं सर्वयत्नेन धर्मकामार्थसिद्धये ॥ ६ ॥

केसरं नागरं वापि द्वाविडं वा तथा परम् ।

कृत्वा रुद्रालयं भक्त्या शिवलोके महीयते ॥ ७ ॥

कौलासाख्यञ्च यः कुर्यात् प्रासादं परमेश्वरः ।

कैलासशिखराकारैर्विमानैर्मोदते सुखी ॥ ८ ॥
 मन्दरं वा प्रकुर्वीत शिवाय विधिपूर्वकम् ।
 भक्त्या वित्तानुसारेण उत्तमाधममध्यमम् ॥ ९ ॥
 मन्दराद्रिप्रतीकाशैर्विमानैर्विश्वतोमुखैः ।
 अप्सरोगणसङ्घैर्णैर्देवदानवदुर्लभैः ॥ १० ॥
 गत्वा शिवपुरं रम्यं भुक्त्वा भोगान् यथेप्सितान् ।
 ज्ञानयोगं समासाद्य गाणपत्यं लभेन्नरः ॥ ११ ॥
 यः कुर्यान्मैरुनामानं प्रासादं परमेष्ठिनः ।
 स यत्फलमवाप्नोति न तत्सर्वमहामखैः ॥ १२ ॥
 सर्वयज्ञतपोदानतीर्थवेदेषु यत्फलम् ।
 तत्फलं सकलं लब्ध्वा शिववन्दोदते चिरम् ॥ १३ ॥
 निषधं नाम यः कुर्यात् प्रासादं भक्तितः सुधीः ।
 शिवलोकमनुप्राप्य शिववन्दोदते चिरम् ॥ १४ ॥
 कुर्याद्वा यः शुभं विप्रा ! हिमशैलमनुत्तमम् ।
 हिमशैलोपमैर्यानैर्गत्वा शिवपुरं शुभम् ॥ १५ ॥
 ज्ञानयोगं समासाद्य गाणपत्यमवाप्नुयात् ।
 नीलाद्रिशिखराख्यं वा प्रासादं यः सुशोभनम् ॥ १६ ॥
 कृत्वा वित्तानुसारेण भक्त्या रुद्राय शम्भवे ।
 यत्फलं लभते मर्त्यैस्तत्फलं प्रवदाम्यहम् ॥ १७ ॥
 हिमशैले कृते भक्त्या यत्फलं प्राक् तवोदितम् ।
 तत्फलं सकलं लब्ध्वा सर्वदेवनमस्कृतः ॥ १८ ॥
 रुद्रलोकमनुप्राप्य रुद्रैः सार्धं प्रमोदते ।
 भङ्गेन्द्रशैलनामानं प्रासादं रुद्रसम्मतम् ॥ १९ ॥
 कृत्वा यत्फलमाप्नोति तत्फलं प्रवदाम्यहम् ।

महेन्द्रपर्वताकारैर्विमानैर्हृषसंयुतैः ॥ २० ॥

गत्वा शिवपुरं दिव्यं भुक्त्वा भोगान् यथेप्सितान् ।

ज्ञानं विचारितं रुद्रैः सम्प्राप्य मुनिपुङ्गवाः ! ॥ २१ ॥

विषयान् विषवत्त्यक्त्वा शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।

हेस्त्रा यस्तु प्रकुर्वीत प्रासादं रत्नशोभितम् ॥ २२ ॥

द्राविडं नागरं वापि केसरं वा विधानतः ।

कूटं वा मण्डपं वापि समं वा दीर्घमेव च ॥ २३ ॥

न तस्य शक्यते वक्तुं पुण्यं शतयुगैरपि ।

जीर्णं वा पतितं वापि खण्डितं स्फुटितं तथा ॥ २४ ॥

पूर्ववत् कारयेद् यस्तु द्वाारायैः सुशुभं द्विजाः ! ।

प्रासादं मण्डपं वापि प्राकारं गोपुरं तु वा ॥ २५ ॥

कर्तुरप्यधिकं पुण्यं लभते नात्र संशयः ।

वृत्त्यर्थं वा प्रकुर्वीत नरः कर्म शिवालये ॥ २६ ॥

यः स याति न सन्देहः स्वर्गलोकं सवान्धवः ।

यथात्मभोगसिद्धयर्थमपि रुद्रालये सक्तत् ॥ २७ ॥

कर्म कुर्याद् यदि सुखं लब्ध्वा चापि प्रमोदितः ।

तस्मादायतनं भक्त्या यः कुर्यान्न निसत्तमाः ! ॥ २८ ॥

काष्ठेष्टकादिभिर्मर्त्यैः शिवलोके महीयते ।

प्रसादार्थं महेशस्य प्रासादो मुनिपुङ्गवाः ! ॥ २९ ॥

कर्त्तव्यः सर्वयत्ने न धर्मकामार्थमुक्तये ।

अशक्तश्चेन्मुनिश्रेष्ठाः ! प्रासादं कर्त्तुमुत्तमम् ॥ ३० ॥

सम्भार्जनादिभिर्वापि सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।

सम्भार्जनं तु यः कुर्यान्मार्जन्या तद्दुःसूक्ष्मया ॥ ३१ ॥

चान्द्रायणसङ्कल्पेन प्रज्ञां साधेत श्रमते ।

यः कुर्याद्वस्त्रपूतेन गन्धगोमयवारिणा ॥ ३२ ॥
 अलेपनं यथा न्यायं वर्षचान्द्रायणं लभेत् ।
 अर्धक्रीशं शिवक्षेत्रं शिवलिङ्गात् समन्ततः ॥ ३३ ॥
 यस्त्यजेत् दुस्त्यजान् प्राणान् शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।
 स्वायम्भुवस्वमानं हि तथा बाणस्य सुव्रताः ! ॥ ३४ ॥
 स्वायम्भुवे तदर्धं स्यात्स्यादार्धं च तदर्धकम् ।
 मानुषे च तदर्धं स्यात् क्षेत्रमानं द्विजोत्तमाः ! ॥ ३५ ॥
 एवं यतीनामावासे क्षेत्रमानं द्विजोत्तमाः ! ।
 रुद्रावतारे चाद्यं यच्छिष्ये चैव प्रशिष्यके ॥ ३६ ॥
 नरावतारे तच्छिष्ये तच्छिष्ये च प्रशिष्यके ।
 श्रोपर्वते महापुण्ये तस्य प्रान्ते च वा द्विजाः ! ॥ ३७ ॥
 तस्मिन् वा यस्त्यजेत् प्राणान् शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।
 वाराणस्यां तथाप्येवमविमुक्ते विशेषतः ॥ ३८ ॥
 केदारं च महाक्षेत्रे प्रयागे च विशेषतः ।
 कुरुक्षेत्रे च यः प्राणान् सन्त्यजेद् याति निर्हुतिम् ॥ ३९ ॥
 प्रभासे पुष्करेऽवन्त्यां तथा चैवामरेश्वरे ।
 वणोशैलाकुले चैव मृतो याति शिवात्मताम् ॥ ४० ॥
 वाराणस्यां मृतो जन्तुर्न जातु जन्तुतां व्रजेत् ।
 त्रिविष्टपे विमुक्ते च केदारं सङ्गमेश्वरे ॥ ४१ ॥
 शालङ्के वा त्यजेत् प्राणांस्तथा वै जम्बुकेश्वरे ।
 शुकेश्वरे वा गोकर्णे भास्करेशे गृहेश्वरे ॥ ४२ ॥
 हिरण्यगर्भे नन्दीशे स याति परमां गतिम् ।
 नियमैः शोण्यो देहं त्यजेत् क्षेत्रे शिवस्य तु ॥ ४३ ॥
 स याति शिवतां योगी मानुषे दैविकेऽपि वा ।

आर्षे वापि मुनिश्रेष्ठास्तथा स्वायम्भुवेऽपि वा ॥ ४४

स्वयं भूते तच्चा देवे नात्र कार्या विचारणा ।

आधायाम्निं शिवक्षेत्रे सम्युज्य परमेश्वरम् ॥ ४५ ॥

अदेहपिण्डं जुहुयाद् यः स याति पराङ्गतिम् ।

यावत्तावन्निराहारो भूत्वा प्राणान् परित्यजेत् ॥ ४६ ॥

शिवक्षेत्रे मुनिश्रेष्ठाः ! शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।

छित्त्वा पादद्वयञ्चापि शिवक्षेत्रे वसेत्तु यः ॥ ४७ ॥

स याति शिवतां चैव नात्र कार्या विचारणा ।

क्षेत्रस्य दर्शनं पुण्यं प्रवेशस्तच्छताधिकः ॥ ४८ ॥

तस्माच्छतगुणं पुण्यं स्पर्शनं च प्रदक्षिणम् ।

तस्माच्छतगुणं पुण्यं जलस्नानमतः परम् ॥ ४९ ॥

क्षीरस्नानं ततो विप्राः ! शताधिकमनुत्तमम् ।

दध्ना सहस्रमाख्यातं मधुना तच्छताधिकम् ॥ ५० ॥

घृतस्नानेन शानन्तं शार्करे तच्छताधिकम् ।

शिवक्षेत्रसमीपस्थां नदीं प्राप्यावगाह्य च ॥ ५१ ॥

त्यजेद्देहं विहायान्नं शिवलोके महीयते ।

शिवक्षेत्रसमीपस्था नद्यः सर्वाः सुशोभनाः ॥ ५२ ॥

वापीकूपतडागाश्च शिवतीर्थे इति स्मृताः ।

स्नात्वा तेषु नरो भक्त्या तीर्थेषु द्विजसत्तमाः ॥ ५३ ॥

ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ।

प्रातः स्नात्वा मुनिश्रेष्ठाः ! शिवतीर्थेषु मानवः ॥ ५४ ॥

अश्वमेधफलं प्राप्य रुद्रलोकं स गच्छति ।

मध्याह्ने शिवतीर्थेषु स्नात्वा भक्त्या सन्नर्च्यः ॥ ५५ ॥

गङ्गा स्नानं समं पुण्यं जमते कान्ते संशयः ।

प्रसङ्गते तथा चार्कं ज्ञात्वा गच्छेच्छिवं पदम् ॥ ५६ ॥
 पापकञ्चुकमुत्सृज्य शिवतीर्थेषु मानवः ।
 द्विजस्त्रिपवर्णं ज्ञात्वा शिवतीर्थे सक्तजरः ॥ ५७ ॥
 शिवसायुज्यमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।
 पुराय सूकरः कश्चित् श्वानं दृष्ट्वा भयात्पथि ॥ ५८ ॥
 प्रसङ्गाद्वारमेकम् शिवतीर्थेऽवगाह्य च ।
 मृतः स्वयं द्विजश्रेष्ठा ! गाणपत्यमवाप्तवान् ॥ ५९ ॥
 यः प्रातर्देवदेवेशं शिवं लिङ्गस्वरूपिणम् ।
 पश्येत् स याति सर्वस्मादधिकां गतिमेव च ॥ ६० ॥
 मध्याह्ने च महादेवं दृष्ट्वा यज्ञफलं लभेत् ।
 सायाह्ने सर्वयज्ञानां फलं प्राप्य विमुच्यते ॥ ६१ ॥
 मानसैर्वाचिकैः पापैः कायिकैश्च महत्तरैः ।
 तथोपपातकैश्चैव पापैश्चैवानुपातकैः ॥ ६२ ॥
 सङ्क्रमे देवमौशानं दृष्ट्वा लिङ्गाकृतिं प्रभुम् ।
 मासेन यत्कृतं पापं त्यक्त्वा याति शिवं पदम् ॥ ६३ ॥
 अयने चार्द्धमासेन दक्षिणे चोत्तरायणे ।
 विष्टुवे चैव सम्पूज्य प्रयाति परमाङ्गतिम् ॥ ६४ ॥
 प्रदक्षिणत्रयं कुर्याद् यः प्रासादं समन्ततः ।
 सव्यापसव्यन्यायेन मृदुगत्या शुचिर्नरः ॥ ६५ ॥
 पदे पदेऽश्वमेधस्य यज्ञस्य फलमाप्नुयात् ।
 वाचा यस्तु शिवं नित्यं स्मरेति परमेश्वरम् ॥ ६६ ॥
 सोऽपि याति शिवं स्थानं प्राप्य किं पुनरेव च ।
 कृत्वा मण्डसूक्तं चैत्रं गन्धगोमयवारिणा ॥ ६७ ॥
 मुक्ताफलमयैस्सूत्रैर्निम्ननीलमयैस्तथा ।

पद्मरागमयैश्चैव स्फाटिकैश्च शुशोभनैः ॥ ६८ ॥
 तथा मारकतैश्चैव सौवर्णै राजतैस्तथा ।
 तद्वर्णैर्लौकिकैश्चैव चूर्णैर्वित्तविवर्जितैः ॥ ६९ ॥
 आलिख्य कमलं भद्रं दशहस्तप्रमाणतः ।
 सकर्णिकं महाभागा ! महादेवसमीपतः ॥ ७० ॥
 तत्रावाह्य महादेवं नवशक्तिसमन्वितम् ।
 पञ्चभिश्च तथा षड्भिरष्टाभिश्चैष्टदं परम् ॥ ७१ ॥
 पुनरष्टाभिरौशनं दशारे दशभिस्तथा ।
 पुनर्वाह्यै च दशभिः सम्पूज्य प्रणिपत्य च ॥ ७२ ॥
 निवेद्य देवदेवाय क्षितिदानफलं लभेत् ।
 शालिपिष्टादिभिर्वापि पद्ममालिख्य निर्धनः ॥ ७३ ॥
 पूर्वोक्तमखिलं पुण्यं लभते नात्र संशयः ।
 द्वादशारं तथालिख्य मण्डले पद्ममुत्तमम् ॥ ७४ ॥
 रत्नचूर्णादिभिश्चूर्णैस्तथा द्वादशमूर्तिभिः ।
 मण्डलस्य च मध्ये तु भास्करं स्थाप्य पूजयेत् ॥ ७५ ॥
 ग्रहैश्च संवृतं वापि सूर्यसायुज्यमुत्तमम् ।
 एवं प्राक्ततमप्यार्थां षडशं परिकल्प्य च ॥ ७६ ॥
 मध्यदेशे च देवेशीं प्रकृतिं ब्रह्मरूपिणीम् ।
 दक्षिणे सत्वमूर्तिं च वामतश्च रजोगुणम् ॥ ७७ ॥
 अग्रतस्तु तमोमूर्तिं च मध्ये देवीं तथाम्बिकाम् ।
 पञ्चभूतानि तन्मात्रापञ्चकश्चैव दक्षिणे ॥ ७८ ॥
 कर्मेन्द्रियाणि पञ्चैव तथा बुद्धीन्द्रियाणि च ।
 उत्तरे विधित्वा पूज्य षडशं चैव पूजयेत् ॥ ७९ ॥
 आत्मानश्चान्तरात्माकं युगात्कं बुद्धिमिव च ।

अहङ्कारश्च महता सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ ८० ॥

एवं वः कथितं सर्वं प्राकृतं मण्डलं परम् ।

अतो वक्ष्यामि विप्रेन्द्राः ! सर्वकामार्घसाधनम् ॥ ८१ ॥

गोचर्ममात्रमालिख्य मण्डलं गोमयेन तु ।

चतुरश्रं विधानेन चाङ्गिरभ्युक्ष्य मन्त्रवित् ॥ ८२ ॥

अलङ्कृत्य वितानाद्यैश्छत्रैर्वापि मनोरमैः ।

बुदुबुदैरर्धचन्द्रैश्च हेमैरश्वत्थपत्रकैः ॥ ८३ ॥

सितैर्विकसितैः पद्मै रक्तैर्नीलोत्पलैस्तथा ।

मुक्तादामैर्धितानान्ते लम्बितैस्तु सितैर्ध्वजैः ॥ ८४ ॥

सितमृत्पात्रकैश्चैव सुसज्जैः पूर्णकुम्भकैः ।

फलपल्लवमालाभिर्वैजयन्तौभिरंशुकैः ॥ ८५ ॥

पञ्चाशद्दोपमालाभिर्धूपैः पञ्चविधैस्तथा ।

पञ्चाशद्वलसंयुक्तमालिखेत् पद्ममुत्तमम् ॥ ८६ ॥

तत्तद्वर्णैस्तथा चूर्णैः श्वेतचूर्णैरथापि वा ।

एकहस्तप्रमाणेन कृत्वा पद्मविधानतः ॥ ८७ ॥

कर्णिकायां न्यसेद्देवं देव्या देवेश्वरं भवम् ।

वर्णानि च न्यसेत् पत्रे रुद्रैः प्रागाद्यनुक्रमात् ॥ ८८ ॥

प्रणवादिनमोऽन्तानि सर्ववर्णानि सुव्रताः ! ।

सम्पूज्यैव मुनिश्रेष्ठा ! गन्धपुष्पादिभिः क्रमात् ॥ ८९ ॥

ब्राह्मणान् भोजयेत्तत्र पञ्चाशद्विधिपूर्वकम् ।

अचमासोपवीतश्च कुण्डलश्च कमण्डलुम् ॥ ९० ॥

पासनश्च तथा दण्डमुष्णीषं वस्त्रमेव च ।

दत्त्वा तेषां मुनीन्द्राणां देवदेवाय शश्वदे ॥ ९१ ॥

महावक्त्रं निवेद्यैवं कृत्वा गोत्रिभुनं तथा ।

अग्ने च देवदेवाय दापयेच्चूर्णमण्डलम् ॥ ८२ ॥
 यागोपयोगद्रव्याणि शिवाय विनिवेदयेत् ।
 ओङ्काराद्यं जपेद्दोमान् प्रतिवर्णमनुक्रमात् ॥ ८३ ॥
 एवमालिख्य यो भक्त्या सर्वमण्डलमुत्तमम् ।
 यत् फलं लभते मर्त्यस्तद्वदामि समासतः ॥ ८४ ॥
 साङ्गान् वेदान् यथा न्यायमधीत्य विधिपूर्वकम् ।
 दृष्ट्वा यज्ञैर्यथान्यायं ज्योतिष्टोमादिभिः क्रमात् ॥ ८५ ॥
 ततो विश्वजिदन्तैश्च पुचानुत्पाद्य तादृशान् ।
 वानप्रस्थाश्रमं गत्वा सदारः साग्निरेव च ॥ ८६ ॥
 चान्द्रायणादिकाः सर्वाः कृत्वान्यस्य क्रिया द्विजाः ॥
 ब्रह्मविद्यामधीत्यैव ज्ञानमासाद्य यत्नतः ॥ ८७ ॥
 ज्ञानेन ज्ञेयमालोक्य योगी यत्काममाप्नुयात् ।
 तत्फलं लभते सर्वं वर्णमण्डलदर्शनात् ॥ ८८ ॥
 येन केनापि वा मर्त्यः प्रलिप्यायतनाग्रतः ।
 उत्तरे दक्षिणे वापि पृष्ठतो वा द्विजोत्तमाः ॥ ८९ ॥
 चतुष्कोणन्तु वा चूर्णैरलङ्कृत्य समन्ततः ।
 पुष्पाक्षतादिभिः पूज्य सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ९० ॥
 यस्तु गर्भगृहं भक्त्या सक्तदालिप्य सर्वतः ।
 चन्दनाद्यैः सकर्पूरैर्गन्धद्रव्यैः समन्ततः ॥ ९१ ॥
 विकीर्य गन्धकुसुमैर्धूपैर्धूप्य चतुर्विधैः ।
 प्रार्थयेद्देवमीशानं शिवलोकं स गच्छति ॥ ९२ ॥
 तत्र भुङ्क्ता महाभोगान् कल्पकोटिशतं नरः ।
 स्वदेहगन्धकुसुमैः पूरयन् शिवमन्दिरम् ॥ ९३ ॥
 क्रमाद् गार्भर्वमासाद्य गन्धर्वैश्च सुपूजितः ॥

क्रमादागत्य लोकेऽस्मिन् राजा भवति वीर्यवान् ॥ १०४ ॥

आदिदेवो महादेवः प्रलयस्थितिकारकः ।

सर्गश्च भुवनाधीशः सर्वव्यापी सदाशिवः ।

शिवब्रह्मासृतं ब्राह्मं मोक्षसाधनमुत्तमम् ॥ १०५ ॥

व्यक्ताव्यक्तं सदा नित्यमचिन्त्यमर्चयेत् प्रभुम् ॥ १०६ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे उपलेपनादिकथनं

नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ।

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

वस्त्रपूतेन तोयेन कार्यं चैवोपलेपनम् ।

शिवस्तेने मुनिश्छा ! नान्यथा सिद्धिरिष्यते ॥ १ ॥

घ्रापः पूता भवन्त्येता वस्त्रपूताः समुद्धृताः ।

अफेना मुनिघाटूला ! नादेयाश्च विशेषतः ॥ २ ॥

तस्माद्दे सर्वकार्याणि दैविकानि द्विजोत्तमाः ।

अग्निः कार्याणि पूताभिः सर्वकार्यप्रसिद्धये ॥ ३ ॥

जन्तुभिर्भिन्विता घ्रापः सूक्ष्माभिस्तान्निहत्य तु ।

यत्पापं सकलं चाग्निरपूताभिश्चिरं क्षमेत् ॥ ४ ॥

सम्भार्जने तथा नृणां मार्जने च विशेषतः ।

अग्नी कण्डनके चैव पेषणे तीयसंग्रहे ॥ ५ ॥

हिंसा सदा गृहस्थानां तस्माद्भिन्नां विवर्जयेत् ।

अहिंसेयं परो धर्मः सर्वेषां प्राणिनां हिताः ॥ ६ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वस्त्रपूतं समाचरेत् ।

तद्दानमभयं पुण्यं सर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥ ७ ॥

तस्मात्तु परिहर्त्तव्या हिंसा सर्वत्र सर्वदा ।

मनसा कर्मणा वाचा सर्वदाऽहिंसकं नरम् ॥ ८ ॥

रक्षन्ति जन्तवः सर्वे हिंसकं बाधयन्ति च ।

त्रैलोक्यमखिलं दत्त्वा यत् फलं वेदपारगे ॥ ९ ॥

तत्फलं कोटिगुणितं लभतेऽहिंसको नरः ।

मनसा कर्मणा वाचा सर्वभूतहिते रताः ॥ १० ॥

दयादर्शितपन्थानो रुद्रलोकं व्रजन्ति च ।

स्वामिवत्परिरक्षन्ति बहूनि विविधानि च ॥ ११ ॥

ये पुत्रपौत्रवत्क्षेहादुद्रलोकं व्रजन्ति ते ।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वस्त्रपूतेन वारिणा ॥ १२ ॥

कार्यमभ्युत्थणां नित्यं स्नापनं च विशेषतः ।

त्रैलोक्यमखिलं हत्वा यत् फलं परिकीर्त्यते ॥ १३ ॥

शिवालये निहृत्यैकमपि तत्सकलं लभेत् ।

शिवार्थं सर्वदा कार्या पुण्यहिंसा हिजोत्तमाः ॥ १४ ॥

यन्नार्थं पशु हिंसा च क्षत्रियैर्दुष्टशासनम् ।

विहिताविहितं नास्ति योगिनां ब्रह्मवादिनाम् ॥ १५ ॥

यतस्तस्मान्न हन्तव्या निषिद्धानां निषेवणात् ।

सर्वकर्माणि विन्यस्य सश्रस्ताद्ब्रह्मवाद्भिः ॥ १६ ॥

न हन्तव्याः सदा पूज्याः पापकर्म्मरता अपि ।

पवित्रास्तु स्त्रियः सर्वा अत्रेश कुलसम्भवाः ॥ १७ ॥

ब्रह्महत्यासमं पापमात्रे वीं विनिहृत्य च ।

स्त्रियः सर्वा न हन्तव्याः पापकर्म्मरता अपि ॥ १८ ॥

न यज्ञार्थं स्त्रियो ग्राह्याः सर्वैः सर्वत्र सर्वदा ।
 सर्ववर्णेषु विप्रेन्द्राः पापकर्म्मरता अपि ॥ १८ ॥
 मलिना रूपवत्यश्च विरूपा मलिनाम्बराः ।
 न हन्तव्याः सदा मर्त्यैः शिववच्छङ्कया तथा ॥ २० ॥
 वेदबाह्याव्रताचाराः श्रौतस्मार्त्तबहिष्कृताः ।
 पाषाण्डिन इति ख्याता न सम्भाष्या द्विजातिभिः ॥ २१ ॥
 न स्पृष्टव्या न द्रष्टव्या दृष्ट्वा भानुं समीक्षते ।
 तथापि तेन वध्याश्च नृपैरन्यैश्च जन्तुभिः ॥ २२ ॥
 प्रसङ्गाद्वापि यो मर्त्यः सतां सक्तदहो द्विजाः ! ।
 रुद्रलोकमवाप्नोति समभ्यर्च्य महेश्वरम् ॥ २३ ॥
 भवन्ति दुःखिताः सर्वे निर्दया मुनिसत्तमाः ।
 भक्तिहीना नराः सर्वे भवे परमकारणे ॥ २४ ॥
 ये भक्ता देवदेवस्य शिवस्य परमेष्ठिनः ।
 भाग्यवन्तो विमुच्यन्ते भुक्त्वा भोगानिहैव ते ॥ २५ ॥
 पुत्रेषु दारेषु गृहेषु नृणां भक्तं यथा चित्तमथादिदेव ।
 सक्तप्रसङ्गाद्यतितापसानां तेषां न दूरः परमेश लोकः ॥ २६ ॥
 इति श्रीलैङ्गेऽष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥

एकोनाशीतितमोऽध्यायः ।

—x—

ऋषयश्च जपुः ।

कथं पूज्यो महादेवो मर्त्यैर्मन्दैर्महात्मैः ।
 अस्यामुषैरस्यवीर्यैरस्यसत्त्वैः प्रजापतिः ॥ १ ॥

संवत्सरसहस्रैश्च तपसा पूज्य शङ्करम् ।

न पश्यन्ति सुराद्यापि कथं देवं यजन्ति ते ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

कथितं तथ्यमेवात्र युष्माभिर्मुनिपुङ्गवाः ॥

तथापि श्रद्धया दृश्यः पूज्यः सम्भाष्य एव च ॥ ३ ॥

प्रसङ्गाच्चैव सम्पूज्य भक्तिहीनैरपि द्विजाः ॥

भावानुरूपफलदो भगवानिति कीर्त्तितः ॥ ४ ॥

उच्छिष्टः पूजयन् याति पैशाचं तु द्विजाधमः ।

संक्रुद्धो राक्षसं स्थानं प्राप्नुयान्मूढधीर्द्विजाः ॥ ५ ॥

अभक्ष्यभक्षी सम्पूज्य याक्षं प्राप्नोति दुर्जनः ।

गानशीलश्च गान्धर्वं नृत्यशीलस्तथैव च ॥ ६ ॥

ख्यातिशीलस्तथा चान्द्रं स्त्रीषु सक्ती नराधमः ।

मदार्त्तः पूजयन् रुद्रं सोमस्थानमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥

गायत्र्या देवमभ्यर्च्य प्राजापत्यमवाप्नुयात् ।

ब्राह्मं हि प्रणवेनैव वैष्णवं चाभिनन्द्य च ॥ ८ ॥

श्रद्धया सक्तदेवापि समभ्यर्च्य महेश्वरम् ।

रुद्रलोकमनुप्राप्य रुद्रैः सार्द्धं प्रमोदते ॥ ९ ॥

संशोध्य च शुभं लिङ्गममरासुरपूजितम् ।

जलैः पूतैस्तथा पीठे देवमावाह्य भक्तितः ॥ १० ॥

दृष्ट्वा देवं यथान्यायं प्रणिपत्य च शङ्करम् ।

कल्पिते चासने स्थाप्य धर्मज्ञानमये शुभे ॥ ११ ॥

वैराग्यै श्रद्धयै सम्पत्तये सर्वलोकानमस्कृते ।

श्रीङ्कारपद्ममध्ये तु सोमसूर्याग्निशङ्करे ॥ १२ ॥

प्राप्यमाचमनं चार्घ्यं देत्वा रुद्राय मन्त्रवे ।

मापयेद्दिव्यतीर्थैश्च घृतेन पयसा तथा ॥ १३ ॥
 दध्ना च स्नापयेद्गृहं शोधयेच्च यथाविधि ।
 ततः शुद्धाम्बुना स्नाप्य चन्दनाद्यैश्च पूजयेत् ॥ १४ ॥
 रोचनाद्यैश्च सम्पूज्य दिव्यपुष्पैश्च पूजयेत् ।
 विल्वपत्रैरखण्डैश्च पद्मैर्नानाविधैस्तथा ॥ १५ ॥
 नीलोत्पलैश्च राजीवैर्नन्द्यावर्तैश्च मल्लिकैः ।
 चम्पकैर्जातिपुष्पैश्च बकुलैः करवीरकैः ॥ १६ ॥
 शमीपुष्पैर्हृद्दत्तपुष्पैश्च स्नात्वागस्त्यजैरपि ।
 अप्रामाण्यकदम्बैश्च भूषणैरपि शोभनैः ॥ १७ ॥
 दत्त्वा पञ्चविधं धूपं पायसं च निवेदयेत् ।
 दधिभक्तं च मध्वान्यपरिप्लुतमतः परम् ॥ १८ ॥
 शुद्धाम्बुं चैव मुद्गाम्बुं षड्विधं च निवेदयेत् ।
 अथ पञ्चविधं वापि सष्टतं विनिवेदयेत् ॥ १९ ॥
 केवलं चापि शुद्धाम्बुमाढकं तण्डुलं पचेत् ।
 कृत्वा प्रदक्षिणं चान्ते नमस्कृत्य सुदुर्मुहुः ॥ २० ॥
 सुत्वा च देवमीशानं पुनः सम्पूज्य शङ्करम् ।
 ईशानं पुरुषं चैव अघोरं वामदेवम् च ॥ २१ ॥
 सद्योजातं जपञ्चापि पञ्चभिः पूजयेच्छिवम् ।
 अनेन विधिना देवः प्रसीदति महेश्वरः ॥ २२ ॥
 वृक्षाः पुष्पादिपत्राद्यैरुपयुक्ताः शिवार्चने ।
 गावश्चैव द्विजश्रेष्ठाः प्रयान्ति परमाङ्गतिम् ॥ २३ ॥
 पूजयेद् यः शिवं रुद्रं शर्वं भवमजं सकृत् ।
 स याति शिवसायुष्यं पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ २४ ॥
 अर्चितं परमेशानं भवं शर्वमुपापतिम् ।

सकलसङ्गादा दृष्टा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २५ ॥
 पूजितं वा महादेवं पृज्यमानमथापि वा ।
 दृष्ट्वा प्रयाति वै मर्त्या ब्रह्मलोकं न संशयः ॥ २६ ॥
 श्रुत्वानुमोदयेच्चापि स याति परमाङ्गतिम् ।
 यो दद्याद् घृतदीपञ्च सकल्लिङ्गस्य चाग्रतः ॥ २७ ॥
 स तां गतिमवाप्नोति स्वाश्रमेर्दुर्लभां स्थिराम् ।
 दीपपञ्च, पार्थिवं वा दारवं वा शिवालये ॥ २८ ॥
 दत्त्वा कुलशतं साग्रं शिवलोके महीयते ।
 आग्रसं ताम्रजं वापि रौप्यं सौवर्णिकं तथा ॥ २९ ॥
 शिवाय दीपं यो दद्याद्विधिना वापि भक्तिः ।
 सूर्यायुतसमैः स्रक्षैर्यानैः शिवपुरं व्रजेत् ॥ ३० ॥
 कार्तिके मासि यो दद्यात् छतदीपं शिवाग्रतः ।
 सम्पूज्यमानं वा पश्येद्विधिना परमेश्वरम् ॥ ३१ ॥
 स याति ब्रह्मणो लोकं यद्वया मुनिसत्तमाः ।
 आवाहनं सुसान्निध्यं स्थापनं पूजनं तथा ॥ ३२ ॥
 संप्रोक्तं रुद्रगायत्र्या आसनं प्रणवेन वै ।
 पञ्चभिः स्रपनं प्रोक्तं रुद्राद्यैश्च विशेषतः ॥ ३३ ॥
 एवं सम्पूजयेन्नित्यं देवदेवमुमापतिम् ।
 ब्रह्माणं दक्षिणे तस्य प्रणवेन समर्चयेत् ॥ ३४ ॥
 उत्तरे देवदेवेशं विष्णुं गायत्रिया यजेत् ।
 वङ्कौ हुत्वा यथान्यायं पञ्चभिः प्रणवेन च ॥ ३५ ॥
 स याति शिवसायुज्यमेवं सम्पूज्य शङ्करम् ।
 इति संचिपतः प्रोक्तो लिङ्गार्चनविधिक्रमः ॥ ३६ ॥
 व्यासेन कथितः पूर्वं श्रुत्वा रुद्रमुखात् स्वयम् ॥ ३७ ॥

इति श्रीलैङ्गे शिवार्चनविधिर्नामै-

कोनाशीतितमोऽध्यायः ।

अशीतितमोऽध्यायः ।

—X—

ऋषय ऊचुः ।

कथं पशुपतिं दृष्ट्वा पशुपाशविमोक्षणम् ।
पशुत्वं तत्पशुर्देवास्तन्नो वक्तुमिहार्हसि ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

पुरा कैलासशिखरे भोग्याख्ये स्वपुरे स्थितम् ।
समेत्य देवाः सर्वज्ञमाजग्मुस्तत्प्रसादतः ॥ २ ॥
हिताय सर्वदेवानां ब्रह्मणा च जनार्दनः ।
गरुडस्य तथा स्कन्धमारुह्य पुरुषोत्तमः ॥ ३ ॥
जगाम देवताभिर्वै देवदेवान्तिकं हरिः ।
सर्वे सम्प्राप्य देवस्य सार्वं गिरिवरं शुभम् ॥ ४ ॥
सेन्द्राः ससाध्याः सयमाः प्रणैर्मुर्गिरिसुत्तमम् ।
भगवान् वासुदेवोऽसौ गरुडाङ्गरुडध्वजः ।
अवतीर्य गिरिं मेरुमारुरोह सुरोत्तमैः ॥ ५ ॥

सकलदुरितहीनं सर्वदं भोगमुख्यं
मुदितकुररवृन्दं नादितं नागवृन्दैः ।
मधुररुणितगौतं सानुकूलान्धकारं
पदरचितवनान्तं कान्तवातान्ततोयम् ॥ ६ ॥
भवनग्रतसहस्रैर्जुष्टमादित्यकल्पै-
र्ललितगतिविदग्धैर्हंसवृन्दैश्च भिन्नम् ।
धवखदिरपलाशैश्चन्दनाद्यैश्च वृक्षै-

विजयवर्गणद्वन्द्वैः कोकिलाद्यैर्द्विरैः ॥ ७ ॥

* कचिद्रशेषसुरद्रुमसङ्कुलं
कुरवकैः प्रियकैस्तिलकैस्तथा ।

बहुकदम्बतमाललतावृतं

गिरिवरं शिखरैर्विविधैस्तथा ॥ ८ ॥

गिरिः पृष्ठे पुरं शर्वं कल्पितं विश्वकर्मणा ।

कौडार्थं देवदेवस्य भवस्य परमेष्ठिनः ॥ ९ ॥

अपश्यं स्तत्पुरं देवाः खेन्द्रोपेन्द्राः समाहिताः ।

प्रणमुर्दूरतश्चैव प्रभावादेव शूलिनः ॥ १० ॥

सहस्रसूर्यप्रतिमं महान्तं सहस्रशः सर्वगुणैश्च भिन्नम् ।

जगाम कैलासगिरिं महात्मा मेरुप्रभामे पुरमादिदेवः ॥

ततोऽथ नारी गजवाजिसङ्कुलं रथैरनेकैरमरारिसूदनः ।

* गणैर्गणेशैश्च गिरौन्द्रसन्निभं महापुरद्वारमजो हरिश्च ॥

अथ जाम्बूनदमयैर्भवनैर्मणिभूषितैः ।

विमानैर्विविधाकारैः प्राकारैश्च समावृतम् ॥ १२ ॥

दृष्ट्वा शम्भोः पुरम्बाह्यं देवैः सन्नद्धकैर्हरिः ।

प्रहृष्टवदनो भूत्वा प्रविवेश ततः पुरम् ॥ १४ ॥

हर्म्यप्रासादसम्बाधं महाद्वालसमन्वितम् ।

द्वितीयं देवदेवस्य चतुर्द्वारं सुशोभनम् ॥ १५ ॥

वज्रवैदूर्यमाणिक्यमणिजालैः समावृतम् ।

दीप्ताविचेपसंयुक्तं घण्टाचामरभूषितम् ॥ १६ ॥

सृदङ्गसुरजैर्लृष्टं वीणावेणुनिनादितम् ।

नृत्यग्निरप्सरःसङ्घैर्भूतसङ्घैश्च संवृतम् ॥ १७ ॥

देवेन्द्रभवनाकारैर्भवनैर्दृष्टिमोहनैः ।

। दृष्टं पौरनार्यः सहस्रशः पुष्पफलाक्षताद्यः ॥ १८ ॥

नाः करैस्तस्य हरेः समन्तात् प्रचिक्षिपुर्मूर्ध्नि यथा भवस्य

॥ नार्यस्तदा विष्णुं मदघूर्णितलोचनाः ॥ १९ ॥

शालजघनाः सद्यो नवतुर्मुमुदुर्जगुः ।

क्षिप्रं हारिं नार्यः किञ्चित् प्रहसिताननाः ॥ २० ॥

किञ्चिद्विस्तवस्त्राद्यस्त्रस्तकाञ्चोगुणा जगुः ।

चतुर्थं पञ्चमञ्चैव षष्ठं च सप्तमं तथा ॥ २१ ॥

अष्टमं नवमञ्चैव दशमञ्च पुरोत्तमम् ।

अतीत्यासाद्य देवस्य पुरं शम्भोः सुशोभनम् ॥ २२ ॥

सुवृत्तं सुतरां शुभ्रं कैलासशिखरे शुभे ।

सूर्यमण्डलसङ्काशैर्विमानैश्च विभूषितम् ॥ २३ ॥

स्फाटिकैर्मण्डपैः शुम्भैर्जाम्बूनदमयैस्तथा ।

नानारत्नमयैश्चैव दिग्विदिक्षु विभूषितम् ॥ २४ ॥

गोपुरैर्गोपतैः शम्भोर्नानाभूषणभूषितैः ।

अनेकैः सर्वतोभद्रैः सर्वरत्नमयैस्तथा ॥ २५ ॥

प्राकारैर्विविधाकारैरष्टाविंशतिभिर्हृतम् ।

उपहारैर्महादारैर्विदिक्षु विविधैर्दण्डैः ॥ २६ ॥

गुह्यालयैर्गुह्यागृहैर्गुह्यैश्च भवनैः शुभैः ।

ग्राम्यैरन्यैर्महाभागा मौक्तिकैर्दण्डिमोहनैः ॥ २७ ॥

गणेशातयनेर्दिव्यैः पद्मरागमयैस्तथा

चन्दनैर्विविधाकारैः पुष्पोद्यानैश्च शोभनैः ॥ २८ ॥

तडागैर्दीर्घिकाभिश्च हेमसोपानपङ्क्तिभिः ।

स्त्रोणां गतिजितैर्हंसैः सेविताभिः समन्ततः ॥ २९ ॥

मयूरैश्चैव कारण्डैः कोकिलैश्च कबालकैः ।

शोभिताभिश्च वापीभिर्दिव्यामृतजलैस्तथा ॥ ३० ॥

संलापालापकुशलैः सर्वाभरणभूषितैः ।

स्तनभारावनम्रैश्च मदाघूर्णितलोचनैः ॥ ३१ ॥

गेयनादरतैर्दिव्यै रुद्रकन्यासहस्रकैः ।

नृत्यङ्गिरप्सरःसङ्घै रमरैरपि दुर्लभैः ॥ ३२ ॥

प्रफुल्लाम्बुजवृन्दाद्यैस्तथा द्विजवरैरपि ।

रुद्रस्त्रीगणसङ्कीर्णैर्जलक्रीडारतैस्तथा ॥ ३३ ॥

रतोत्सवरतैश्चैव ललितैश्च पदेपदे ।

ग्रामरागानुरक्तैश्च पद्मरागसमप्रभैः ॥ ३४ ॥

स्त्रीसङ्घैर्देवदेवस्य भवस्य परमात्मनः ।

दृष्ट्वा विस्मयमापन्नास्तस्युर्देवाः समन्ततः ॥ ३५ ॥

तत्रैव ददृशुर्देवा वृन्दं रुद्रगणस्य च ।

गणेश्वराणां वीराणामपि वृन्दं सहस्रशः ॥ ३६ ॥

सुवर्णकृतसोपानान् वज्रवैदुर्यभूषितान् ।

स्फाटिकान् देवदेवस्य ददृशुस्ते विमानकान् ॥ ३७ ॥

तेषां शृङ्गेषु हृष्टाश्च नाय्यः कमललोचनाः ।

विशालजघना यक्षा गन्धर्वाप्सरसस्तथा ॥ ३८ ॥

किन्नर्यः किन्नराश्चैव भुजङ्गाः सिद्धकन्यकाः ।

नानावेशधराश्चान्या नानाभूषणभूषिताः ॥ ३९ ॥

नानाप्रभावसंयुक्ता नानाभोगरतिप्रियाः ।

नीलोत्पलदलप्रस्थाः पद्मपद्मायतेक्षणाः ॥ ४० ॥

पद्मकिञ्चल्कसङ्काशैरंशुकैरतिशोभनाः ।

वलयैर्नूपुरैर्हारैश्छत्रैश्चित्तैस्तथांशुकैः ॥ ४१ ॥

भूषिता भूषितैश्चान्यै र्सेण्डिता मण्डनप्रियाः ।

दृष्ट्वा हृन्त् सुरसुन्दरीणां गणेश्वराणां सुरसुन्दरीणाम् ।
जग्मुर्गणेशस्य पुरं सुरेशाः पुरद्विषः शक्रपुरोगमाश्च ॥ ४२ ॥
दृष्ट्वा च तस्युः सुरसिद्धसङ्घाः पुरस्य मध्ये पुरुहूतपूर्वाः ।
भवस्य बालार्कसहस्रवर्णं विमानमाद्यं परमेश्वरस्य ॥ ४३ ॥

अथ तस्य विमानस्य द्वारिसंस्थं गणेश्वरम् ।

नन्दिनं ददृशुः सर्वे देवाः शक्रपुरोगमाः ॥ ४४ ॥

तं दृष्ट्वा नन्दिनं सर्वं प्रणम्याहुर्गणेश्वरम् ।

जयेति देवास्तं दृष्ट्वा सोऽप्याह च गणेश्वरः ॥ ४५ ॥

भो ! भो ! देवा महाभागाः ! सर्वे निधूतकल्मषाः ! ।

सम्प्राप्ताः सर्वलोकेशा वक्तुमर्हथ सुव्रताः ! ॥ ४६ ॥

तमाहुर्वरदं देवं वारणेन्द्रसमप्रभम् ।

पशुपाशविमोक्षार्थं दर्शयाम्नान् महेश्वरम् ॥ ४७ ॥

पुरा पुरतयं दग्धुं पशुत्वं परिभाषितम् ।

शङ्किताश्च वयं तत्र पशुत्वं प्रति सुव्रत ! ॥ ४८ ॥

व्रतं पाशुपतं प्रोक्तं भवेन परमेष्ठिना ।

व्रतेनानेन भूतेश ! पशुत्वं नैव विद्यते ॥ ४९ ॥

अथ द्वादशवर्षं वा मासद्वादशकं तु वा ।

दिनद्वादशकं वापि कृत्वा तद्व्रतमुत्तमम् ॥ ५० ॥

मुच्यन्ते पशवः सर्वे पशुपाशैर्भवस्य तु ।

दर्शयामास तान् देवान् नारायणपुरोगमान् ॥ ५१ ॥

नन्दो शिलादतनयः सर्वभूतगणाग्रणीः ।

तं दृष्ट्वा देवमीशानं सास्त्रं सगणमव्ययम् ॥ ५२ ॥

प्रणिसुसृष्टु बुद्धौ व प्रीतिकण्टकितत्वचः ।

विघ्नाप्य शितिकण्ठाय पशुपाशविमोक्षणम् ॥ ५३ ॥

तस्युस्तदग्रतः शम्भोः प्रणिपत्य पुनःपुनः ।
 ततः सम्प्रेष्य तान् सर्वान् देवदेवो वृषध्वजः ॥ ५४ ॥
 विशोध्य तेषां देवानां पशुत्वं परमेश्वरः ।
 व्रतं पाशुपतं चैव स्वयं देवो महेश्वरः ॥ ५५ ॥
 उपदिश्य मुनीनां च सहास्री चाख्यया भवः ।
 तदाप्रभृति ते देवाः सर्वे पाशुपताः स्मृताः ॥ ५६ ॥
 पशूनां च पतिर्यस्मात्तेषां साक्षाद्देवताः ।
 तस्मात् पाशुपताः प्रोक्तास्तपस्तेषु ते पुनः ॥ ५७ ॥
 ततो द्वादशवर्षान्ने मुक्तपाशाः सुरोत्तमाः ।।
 ययुर्यथागतं सर्वे ब्रह्मणा सह विष्णुना ॥ ५८ ॥
 एतदः कथितं सर्वे पितामहमुखाच्छ्रुतम् ।
 पुरा सनत्कुमारेण तस्माद् व्यासेन धीमता ॥ ५९ ॥
 यः श्रावयेच्छुचिर्विप्रान् शृणुयाद्वा शुचिर्नरः ।
 स देहभेदमासाद्य पशुपाशैः प्रमुच्यते ॥ ६० ॥
 इति श्रीलैङ्गे पाशुपतव्रतमाहात्म्यं नामा-
 शीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

एकाशीतितमोऽध्यायः ।

—X—

ऋषय जनुः ।

व्रतमेतत् त्वया प्रोक्तं पशुपाशविमोक्षणम् ।
 व्रतं पाशुपतं लैङ्गं पुरादेवैरनुष्ठितम् ॥ १ ॥

वक्तुमर्हसि चास्माकं यथापूर्वं त्वया श्रुतम् ।

सूत उवाच ।

पुरा सनत्कुमारेण पृष्टः शैलादिरादरात् ॥ २ ॥

नन्दी प्राह वचस्तस्मै प्रवदामि समासतः ।

देवैर्देवैस्तथा सिद्धैर्गन्धर्वैः सिद्धचारणैः ॥ ३ ॥

मुनिभिश्च मह्यमागैरनुष्ठितमनुत्तमम् ।

व्रतं द्वादशलङ्काख्यं पशुपाशविमोक्षणम् ॥ ४ ॥

भोगदं योगदं चैव कामदं मुक्तिदं शुभम् ।

अवियोगकरं पुण्यं भक्तानां भयनाशनम् ॥ ५ ॥

पडङ्गसहितान् वेदान् मथित्वा तेन निर्मितम् ।

सर्वदानोत्तमं पुण्यमश्वमेधायुताधिकम् ॥ ६ ॥

सर्वमङ्गलदं पुण्यं सर्वशत्रुविनाशनम् ।

संसारार्णवमग्नानां जन्तूनामपि मोक्षदम् ॥ ७ ॥

सर्वव्याधिहरं चैव सर्वज्वरविनाशनम् ।

देवैरनुष्ठितं पूर्वं ब्रह्मणा विष्णुना तथा ॥ ८ ॥

कृत्वा कनीयसं लिङ्गं स्नाप्य चन्दनवारिणा ।

चैत्रमासादि विप्रेन्द्राः शिवलिङ्गव्रतश्चरेत् ॥ ९ ॥

कृत्वा हैमं शुभं पद्मं कर्णिकाकेसरान्वितम् ।

नवरत्नैश्च खचितमष्टपत्रं यथा विधि ॥ १० ॥

कर्णिकायां न्यसेल्लिङ्गं स्फाटिकं पीठसंयुतम् ।

तत्र भक्त्या यथान्यायमर्चयेद् बिल्वपत्रकैः ॥ ११ ॥

सितैः सहस्रकमलैरक्तैर्नीलोत्पलैरपि ।

श्वेतार्ककर्णिकारैश्च करवीरैर्बकैरपि ॥ १२ ॥

एतैरन्यैर्यथास्नाभं गायत्र्या तस्य वृत्ताः ।

सम्पूज्य चैव गन्धायै धूपैर्दीपैश्च मङ्गलैः ॥ १३ ॥
 नीराजनाद्यैश्चान्यैश्च लिङ्गमूर्तिं महेश्वरम् ।
 अगुरुं दक्षिणे दद्यादघोरेण द्विजोत्तमाः ! ॥ १४ ॥
 पश्चिमे सद्यमन्त्रेण दिव्याञ्चैव मनःशिलाम् ।
 उत्तरे वामदेवेन चन्दनं वापि दापयेत् ॥ १५ ॥
 पुरुषेण मुनिश्रेष्ठा ! हरितालं च पूर्वतः ।
 सितागुरुङ्गवन् विप्रास्तथा कृष्णागुरुङ्गवम् ॥ १६ ॥
 तथा गुग्गुलुधूपञ्च सौगन्धिकमनुत्तमम् ।
 सितारं नाम धूपञ्च दद्यादौशाय भक्तितः ॥ १७ ॥
 महाचरुर्निवेद्यः स्यादाढकान्नमथापि वा ।
 एतद्दः कथितं पुण्यं शिवलिङ्गमहाव्रतम् ॥ १८ ॥
 सर्वमासेषु सामान्यं विशेषोऽपि च कौतुक्यते ।
 वैशाखे वज्रलिङ्गं च ज्येष्ठे मारकतं तथा ॥ १९ ॥
 आषाढे मौक्तिकं लिङ्गं श्रावणे नीलनिर्मितम् ।
 मासि भाद्रपदे लिङ्गं पद्मरागमयं शुभम् ॥ २० ॥
 आश्विने चैव विप्रेन्द्राः ! गोमेदकमयं शुभम् ।
 प्रवालेनैव कार्त्तिक्यां तथा वै मार्गशीर्षके ॥ २१ ॥
 वैदूर्यनिर्मितं लिङ्गं पुष्यरागेण पुण्यके ।
 माघे च सूर्यकान्तेन फाल्गुने स्फाटिकेन च ॥ २२ ॥
 सर्वमासेषु कमलं हैममेकं विधीयते ।
 अलाभे राजतं वापि केवलं कमलं तु वा ॥ २३ ॥
 रत्नानामप्यलाभे तु हेम्ना वा राजतेन वा ।
 रजतस्याप्यलाभे तु ताम्रलोहेन कारयेत् ॥ २४ ॥
 शैलं वा दारुजं वापि मृत्समं वा सवेदिकम् ।

सर्वगन्धमयं वापि क्षणिकं परिकल्पयेत् ॥ २५ ॥
 हैमन्तिके महादेवं श्रोपत्रेणैव पूजयेत् ।
 सर्वमासेषु कमलं हैममेकमथापि वा ॥ २६ ॥
 राजतं वापि कमलं हैमकर्णिकमुत्तमम् ।
 राजतस्याप्यभावे तु बिल्वपत्रैः समर्चयेत् ॥ २७ ॥
 सहस्रकमलालासे तदर्द्धेनापि पूजयेत् ।
 तदर्द्धेन वा रुद्रमष्टोत्तरशतेन वा ॥ २८ ॥
 बिल्वपत्रे स्थिता लक्ष्मीर्देवी लक्षणसंयुता ।
 नीलोत्पलेऽम्बिकासाक्षादत्पले षण्णुखः स्वयम् ॥ २९ ॥
 पद्माश्रितो महादेवः सर्वदेवपतिः शिवः ।
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन श्रोपत्रं न त्यजेद् बुधः ॥ ३० ॥
 नीलोत्पलं चोत्पलं च कमलं च विशेषतः ।
 सर्ववश्यकरं पद्मं शिलासर्वार्थसिद्धिदा ॥ ३१ ॥
 कृष्णागुरुसमुद्भूतं सर्वपापनिवृत्तनम् ।
 गुग्गुलुप्रभृतोनां च दीपानाञ्च निवेदनम् ॥ ३२ ॥
 सर्वरागक्षयञ्चैव चन्दनं सर्वसिद्धिदम् ।
 सौगन्धिकं तथा धूपं सर्वकामार्थसाधकम् ॥ ३३ ॥
 श्वेतागुरुद्वभवाञ्चैव तथा कृष्णागुरुद्वयम् ।
 सौम्यं सौतारि धूपं च साक्षान् निर्वाणसिद्धिदम् ॥ ३४ ॥
 श्वेतार्ककुसुमे साक्षाच्चतुर्वक्त्रः प्रजापतिः ।
 कर्णिकारस्य कुसुमे मेधा साक्षाद् व्यवस्थिता ॥ ३५ ॥
 करवीरे गणाध्यक्षो बके नारायणः स्वयम् ।
 सुगन्धिषु च सर्वेषु कुसुमेषु नगात्मजा ॥ ३६ ॥
 तस्मादेतैर्यथालाभं पुष्पधूपादिभिः शुभैः ।

पूजयेद् देवदेवेशभक्त्या वित्तानुसारतः ॥ ३७ ॥
 निवेदयेत् ततो भक्त्या पायसं च महाचरुम् ।
 सष्टतं सोपदंशश्च सर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ ३८ ॥
 शुद्धान्नं वापि मुद्गान्नमाढकं चार्द्धकं तु वा ।
 चामरं तालवृन्तं च तस्मै भक्त्या निवेदयेत् ॥ ३९ ॥
 उपहाराणि पुण्यानि न्यायेनैवार्जितान्यपि ।
 नानाविधानि चार्द्धाणि प्रोक्षितान्यभसा पुनः ॥ ४० ॥
 निवेदयेच्च रुद्राय भक्तियुक्तेन चेतसा ।
 क्षीराहै सर्वदेवानां स्थित्यर्थममृतं ध्रुवम् ॥ ४१ ॥
 विष्णुना जिष्णुना साक्षादन्ने सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
 भूतानामन्नदानेन प्रीतिर्भवति शङ्करे ॥ ४२ ॥
 तस्मात् सम्पूजयेद् देवमन्त्रे प्राणाः प्रतिष्ठिताः ।
 उपहारे तथा तुष्टिर्व्यजने पवनः स्वयम् ॥ ४३ ॥
 सर्वात्मको महादेवो गन्धतोये ह्यपां पतिः ।
 पीठे वै प्रकृतिः साक्षान्महदायै व्युवस्थिता ॥ ४४ ॥
 तस्माद् देवं यजेद्भक्त्या प्रतिमासं यथाविधि ।
 पौर्णमास्यां व्रतं कार्यं सर्वकामार्थसिद्धये ॥ ४५ ॥
 सत्यं शौचन्दया शान्तिः सन्तोषो दानमेव च ।
 पौर्णमास्याममावास्यामुपवासं च कारयेत् ॥ ४६ ॥
 संवत्सरान्ते गोदानं वृषोत्सर्गं विशेषतः ।
 भोजयेद् ब्राह्मणान् भक्त्या श्रोत्रियान् वेदपारगान् ॥ ४७ ॥
 तत्किङ्कं पूजितं तेन सर्वं द्रव्यसमन्वितम् ।
 स्थापयेद्वाग्निवक्षते दापयेद् ब्राह्मणाय वा ॥ ४८ ॥
 य एवं सर्वमासेषु शिवलिङ्गमहाव्रतम् ।

कुर्याद् भक्त्या मुनिश्रेष्ठाः ! स एव तपतां वरः ॥ ४८ ॥
 सूर्यं कोटिप्रतीकाग्रैर्विमानैरन्नभूषितैः ।
 गत्वा शिवपुरं दिव्यं नेहायाति कदाचन ॥ ५० ॥
 अथवा ह्येकमासं वा चरेदेवं व्रतोत्तमम् ।
 शिवलोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ ५१ ॥
 अथवा सत्तच्चित्तस्त्रेद्यान्यान् सञ्चिन्तयेद्हरान् ।
 वर्षमेकं चरेदेवं तांस्तान् प्राप्य शिवं व्रजेत् ॥ ५२ ॥
 देवत्वं वा पितृत्वं वा देवराजत्वमेव च ।
 गाणपत्यपदं वापि सत्तोऽपि लभते नरः ॥ ५३ ॥
 विद्यार्थी लभते विद्यां भोगार्थी भोगमाप्नुयात् ।
 द्रव्यार्थी च निधिं पश्येदायुःकामश्चिरायुषम् ॥ ५४ ॥
 यान्याञ्चिन्तयते कामांस्तान् प्राप्येह मोदते ।
 एकमासव्रतादेव सोऽन्ते रुद्रत्वमाप्नुयात् ॥ ५५ ॥
 इदं पवित्रं परमं रहस्यं व्रतोत्तमं विश्वसृजापि सृष्टम् ।
 हिताय देवासुरसिंहमर्त्यं विद्याधराणां परमं शिवेन ५६
 ऽप्युच्य पूज्यं विधिनैवमौशं प्रणम्य मूर्ध्ना सह सृत्यपुत्रैः ।
 षण्महानं नाम जपेत् स्तवं च प्रदक्षिणं कृत्य शिवं प्रयत्नात् ५७
 ।। कृतं विश्वसृजा स्तवं च हिताय देवेन जगत्त्रयस्य ।
 पतामहेनैव सुरैश्च साङ्गं महाभुभावेन महार्घ्यमेतत् ॥ ५८ ॥
 इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे एकाशीतितमोऽध्यायः ।

दशशौतितमोऽध्यायः ।

—X—

सूतउवाच

व्यपोहनस्तवं वक्ष्ये सर्वसिद्धिप्रदं शुभम् ।
नन्दिनश्च मुखाच्छ्रुत्वा कुमारेण महात्मना ॥ १ ॥
व्यासाय कथितं तस्मात् बहुमानेन वै मया ।
नमः शिवाय शुद्धाय निर्मलाय यशस्विने ॥ २ ॥
दृष्टान्तकाय सर्वाय भवाय परमात्मने ।
पञ्चवक्त्रो दशभुजो ह्यष्टपञ्चदशैर्युतः ॥ ३ ॥
शुद्धस्फटिकसङ्काशः सर्वाभरणभूषितः ।
सर्वज्ञः सर्वगः शान्तः सर्वोपरि सुसंस्थितः ॥ ४ ॥
पद्मासनस्थः सामेशः पापमाशु व्यपोहतु ।
ईशानः पुरुषश्चैव अघोरः सद्यएव च ॥ ५ ॥
वामदेवश्च भगवान् पापमाशु व्यपोहतु ।
अनन्तः सर्वविद्येशः सर्वज्ञः सर्वदः प्रभुः ॥ ६ ॥
शिवध्यानैकसम्पन्नः स मे पापं व्यपोहतु ।
सूक्तः सुरासुरेशानो विश्वेशो गणपूजितः ॥ ७ ॥
शिवध्यानैकसम्पन्नः स मे पापं व्यपोहतु ।
शिवोत्तमो महापूज्यः शिवध्यानपरायणः ॥ ८ ॥
सर्वगः सर्वदः शान्तः स मे पापं व्यपोहतु ।
एकाक्षो भगवानौशः शिवार्चनपरायणः ॥ ९ ॥
शिवध्यानैकसम्पन्नः स मे पापं व्यपोहतु ।
त्रिमूर्तिर्भगवानौशः शिवभक्तिप्रबोधकः ॥ १० ॥
शिवध्यानैकसम्पन्नः स मे०
श्रीकण्ठः श्रीपतिः श्रीमान् शिवध्यानरतः सदा ॥

शिवार्चनरतः साक्षात् स मे०

शिखण्डी भगवान् शान्तः शवभस्मानुलेपनः ॥ १२ ॥

शिवार्चनरतः श्रीमान् स मे०

त्रैलोक्यनमिता देवी सौष्ठाकारा पुरातनौ ॥ १३ ॥

दाक्षायणी महादेवी गौरी हैमवती शुभा ।

एकपर्णाग्रजा सौम्या तथा वै चैकपाटला ॥ १४ ॥

अपर्णा वरदा देवी वरदानैकतत्परा ।

उमासुरहरा साक्षात् कौशिकी वा कपर्दिनी ॥ १५ ॥

सुटाङ्गधारिणी दिव्या कराग्रतरुपक्ष्मवा ।

नेगमेशादिभिर्दिव्यैश्चतुर्भिः पुत्रकैर्हता ॥ १६ ॥

मेनाया नन्दिनी देवी वारिजा वारिजेक्षणा ।

श्रद्धा या वीतशोकस्य नन्दिनश्च महात्मनः ॥ १७ ॥

शुभावत्याः सखी शान्ता पञ्चचूडा वरप्रदा ।

सृष्ट्यर्थं सर्वभूतानां प्रकृतित्वं गताव्यया ॥ १८ ॥

त्रयोविंशतिभिस्तत्त्वैर्महदाद्यैर्विजृम्भिता ।

लक्ष्म्यादिशक्तिभिर्नित्यं नमिता नन्दनन्दिनी ॥ १९ ॥

मनोमनी महादेवमायावी मण्डनप्रिया ।

मायया या जगत् सर्वं ब्रह्माद्यं सचराचरम् ॥ २० ॥

घोमिणी मोहिनी नित्यं योगिनां हृदि संस्थिता ।

एकानेकस्थिता लोके इन्द्रीवरनिमेक्षणा ॥ २१ ॥

भक्त्या परमया नित्यं सर्वदेवैरभिष्टुता ।

गणेशाजगर्भेन्द्रं यमवित्तेशपूर्वकैः ॥ २२ ॥

संस्तुता जननी तेषां सर्वोपद्रवनाशिनी ।

भक्तानामार्तिहा भव्या भवभावविनाशिनी ॥ २३ ॥

भुक्तिमुक्तिप्रदा दिव्या भक्तानामप्रयत्नतः ।
 सा मे साक्षाद्महादेवी पापमाशु व्यपोहतु ॥ २१ ॥
 चण्डः सर्वगणेशानो मुखाच्छब्दोर्विनिर्गतः ।
 शिवार्चनरतः श्रीमान् स मे पापं व्यपोहतु ॥ २५ ॥
 शालङ्कायनपुत्रस्तु हलमार्गीत्यितः प्रभुः ।
 जामाता मरुतां देवः सर्वभूतमहेश्वरः ॥ २६ ॥
 सर्वगः सर्वदृक् सर्वः सर्वेशसदृशः प्रभुः ।
 सनारायणकैर्देवैः सेन्द्रचन्द्रदिवाकरैः ॥ २७ ॥
 सिद्धैश्च यक्षगन्धर्वभूतैर्भूतविधायकैः ।
 सरगैर्ऋषिभिश्चैव ब्रह्मणा च महात्मना ॥ २८ ॥
 सुतस्त्रैलोक्यनाथस्तु सुनिरन्तःपुरं स्थितः ।
 सर्वदा पूजितः सर्वैर्नन्दीपापं व्यपोहतु ॥ २९ ॥
 महाकायो महातेजा महादेव इवापरः ।
 शिवार्चनरतः श्रीमान् स मे पापं व्यपोहतु ॥ ३० ॥
 मेरुमन्दारकैलासतटकूटप्रभेदनः ।
 ऐरावतादिभिर्दिव्यैर्दिग्गजैश्च सुपूजितः ॥ ३१ ॥
 सप्तपातालपादश्च सप्तद्वीपोरुजङ्घकः ।
 सप्तार्णवां कुशश्चैव सर्वतीर्थोदरः शिवः ॥ ३२ ॥
 आकाशदेहो दिग्बाहुः सोमसूर्याग्निलोचनः ।
 हतासुरमहाहृद्यो ब्रह्मविद्यामहोत्कटः ॥ ३३ ॥
 ब्रह्माद्याधोरणैर्दिव्यैर्योगपाशसमन्वितैः ।
 बभौ हृत्पुण्डरीकाख्ये स्तम्भे हस्तिं निरुध्य च ॥ ३४ ॥
 नागैर्ब्रह्मलोका यः साक्षाद् गणकोटिशतैर्हतः ।
 शिवध्यानैकसम्पन्नः स मे पापं व्यपोहतु ॥ ३५ ॥

सङ्कीर्णः पिङ्गलाक्षोऽसौ भसिताशस्तु देहयुक् ।
 शिवार्चनरतः श्रीमान् स मे पापं व्यपोहतु ॥ ३६ ॥
 चतुर्भिस्तनुभिर्नित्यं सर्वासुरनिबर्हणः ।
 स्कन्दः शक्तिधरः शान्तः सेनानीः शिखिवाहनः ॥ ३७ ॥
 देवसेनापतिः श्रीमान् स मे पापं व्यपोहतु ।
 भवः शर्वस्तथेशानो रुद्रः पशुपतिस्तथा ॥ ३८ ॥
 उग्रो भीमो महादेवः शिवार्चनरतः सदा ।
 एताः पापं व्यपोहन्तु मूर्तयः परमेष्ठिनः ॥ ३९ ॥
 महादेवः शिवो रुद्रः शङ्करो नीललोहितः ।
 ईशानो विजयो भीमो देवदेवो भवोज्ज्वलः ॥ ४० ॥
 कपालीशश्च विज्ञेयो रुद्रा रुद्रांशसम्भवाः ।
 शिवप्रणामसम्पन्ना व्यपोहन्तु मलं मम ॥ ४१ ॥
 विकर्तनो विवस्वांश्च मार्तण्डो भास्करो रविः ।
 लोकप्रकाशकश्चैव लोकसाक्षी त्रिविक्रमः ॥ ४२ ॥
 आदित्यश्च तथा सूर्यश्चांशुर्मांश्च दिवाकरः ।
 एते वै द्वादशादित्या व्यपोहन्तु मलं मम ॥ ४३ ॥
 गगनं स्पर्शनं तेजो रसश्च पृथिवी तथा ।
 चन्द्रः सूर्यस्तथास्मा च तनवः शिवभाविताः ॥ ४४ ॥
 पापं व्यपोहन्तु मम भयं निर्नाशयन्तु मे ।
 वासवः पावकश्चैव यमो निऋतिरेव च ॥ ४५ ॥
 वरुणो वायुसोमौ च ईशानो भगवान् हरिः ।
 पितामहश्च भगवान् शिवध्यानपरायणाः ॥ ४६ ॥
 एते पापं व्यपोहन्तु मनसा कर्मणा कृतम् ।
 नभस्मान् स्पर्शनो वायुरनिलो मातस्तथा ॥ ४७ ॥

प्राणः प्राणेशजौवेशौ मारुतः शिवभाषिताः ।
 शिवार्चनरताः सर्वे व्यपोहन्तु मलं मम ॥ ४८ ॥
 खेचरी वसुचारी च ब्रह्मेशो ब्रह्मब्रह्मधीः ।
 सुषेणः शाश्वतः पृष्टः सुपुष्टश्च महाबलः ॥ ४९ ॥
 एते वै चारणाः शम्भोः पूजयातीवभाविताः ।
 व्यपोहन्तु मलं सर्वपापं चैव मया कृतम् ॥ ५० ॥
 मन्त्रज्ञो मन्त्रविद्याज्ञो मन्त्रराट् सिद्धपूजितः ।
 सिद्धवत् परमः सिद्धः सर्वसिद्धिप्रदायिनः ॥ ५१ ॥
 व्यपोहन्तु मलं सर्वे सिद्धाः शिवपदार्चकाः ।
 यक्षो यक्षेश्वधनदो जृम्भको मणिभद्रकः ॥ ५२ ॥
 पूर्णभट्टेश्वरो माली शितिकुण्डलिरेव च ।
 नरेन्द्रश्चैव यक्षेश व्यपोहन्तु मलं मम ॥ ५३ ॥
 अनन्तः कुलिकश्चैव वासुकीस्तचकस्तथा ।
 कर्कोटको महापद्मः शङ्खपालो महाबलः ॥ ५४ ॥
 शिवप्रणामसम्पन्नाः शिवदेहप्रभूषणाः ।
 मम पापं व्यपोहन्तु विघ्नं स्थावरजङ्गमम् ॥ ५५ ॥
 वीणाज्ञः किन्नरश्चैव सुरसेनः प्रमर्दनः ।
 अतीशयः सप्रयोगी गीतज्ञश्चैव किन्नराः ॥ ५६ ॥
 शिवप्रणामसम्पन्ना व्यपोहन्तु मलं मम ।
 विद्याधरश्च विबुधो विद्याराशिर्विदाम्बरः ॥ ५७ ॥
 विबुधो विबुधः श्रीमान् कृतज्ञश्च महाबलाः ।
 एते विद्याधराः सर्वे शिवध्यानपरायणाः ॥ ५८ ॥
 व्यपोहन्तु मलं घोरं महादेवप्रसादतः ।
 वामदेवो महाजम्भः कालनेमिर्महाबलः ॥ ५९ ॥

सुग्रीवो मर्दकस्यैव पिङ्गलो देवमर्दनः ।

प्रह्लादस्याप्यनुह्लादः, संक्रादः किलवाष्कलो ॥ ६० ॥

जम्भः कुम्भश्च मायावी कार्तवीर्यः कृतञ्जयः ।

एते शूरा महात्मानो महादेवपरायणाः ॥ ६१ ॥

व्यपोहन्तु भयं घोरमासुरं भावमेव च ।

गरुडान् खगतिश्चैव पक्षिराड् नागमर्दनः ॥ ६२ ॥

नागशत्रुर्हिरण्याङ्गो वैनतेयः प्रभञ्जनः ।

नागाशीर्विषनाशश्च विष्णुवाहन एव च ॥ ६३ ॥

एते हिरण्यवर्णाभा गरुडा विष्णुवाहनाः ।

नानाभरणसम्पन्ना व्यपोहन्तु मलं मम ॥ ६४ ॥

अगस्त्यश्च वसिष्ठश्च अङ्गिरा भृगुरेव च ।

काश्यपो नारदश्चैव दधौचक्ष्रावनस्तथा ॥ ६५ ॥

उपमन्युस्तथान्ये च ऋषयः शिवभाविताः ।

शिवाचर्चनरताः सर्वे व्यपोहन्तु मलं मम ॥ ६६ ॥

पितरः पितामहाश्च तथैव प्रपितामहाः ।

अग्निष्वात्ता बर्हिषदस्तथा मातामहादयः ॥ ६७ ॥

व्यपोहन्तु भयं पापं शिवध्यानपरायणः ।

लक्ष्मोश्च धरणीचैव गायत्री च सरस्वती ॥ ६८ ॥

दुर्गा उषा शची ज्येष्ठा मातरः सुरपूजिताः ।

देवानां मातरश्चैव गणानां मातरस्तथा ॥ ६९ ॥

भूतानां मातरः सर्वा यत्र या गणमातरः ।

प्रसादाद्देवदेवस्य व्यपोहन्तु मलं मम ॥ ७० ॥

उर्वशी मेनका चैव रश्मा रति तिलोत्तमाः ।

धुमुखी दुर्मुखी चैव कामुकी कामवर्द्धनी ॥ ७१ ॥

तथान्याः सर्वलोकेषु दिव्यान्नाम्बरसस्तथा ।

शिवाय ताण्डवं नित्यं कुर्वन्त्योऽतीवभाविताः ॥ ७१ ॥

देव्यः शिवार्चनरता व्यपोहन्तु मलं मम ।

अर्कः सोमोऽङ्गारकश्च बुधश्चैव बृहस्पतिः ॥ ७२ ॥

शुक्रः शनैश्चरश्चैव राहुः केतुस्तथैव च ।

व्यपोहन्तु भयं घोरं ग्रहपीडां शिवार्चकाः ॥ ७४ ॥

मेघो वृषोऽथ मिथुनस्तथा कर्कटकः शुभः ।

सिंहश्च कन्या विपुला तुला वै वृश्चिकस्तथा ॥ ७५ ॥

धनुश्च मकरश्चैव कुम्भो मीनस्तथैव च ।

राशयो द्वादश ह्येते शिवपूजापरायणाः ॥ ७६ ॥

व्यपोहन्तु भयं पापं प्रसादात् परमेष्ठिनः ।

अश्विनो भरणी चैव कृत्तिका रोहिणी तथा ॥ ७७ ॥

श्रीमन्मृगशिरश्चाद्री पुनर्वसुपुष्यसार्पकाः ।

मघा वै पूर्वफाल्गुन्य उत्तरा फाल्गुनी तथा ॥ ७८ ॥

हस्तचित्रा तथा स्वाती विशाखा चानुराधिका ।

ज्येष्ठा मूलं महाभागा पूर्वाषाढा तथैव च ॥ ७९ ॥

उत्तराषाढिका चैव श्रवणं च अविष्टिका ।

शतभिषक् पूर्वभद्रा तथा प्रोष्ठपदा तथा ॥ ८० ॥

पौष्णश्च देव्यः सततं व्यपोहन्तु मलं मम ।

ज्वरः कुम्भोदरश्चैव शङ्खकर्णो महाबलः ॥ ८१ ॥

महाकर्णः प्रभातश्च महाभूतप्रमर्दनः ॥

श्वेनजिष्ण्वदूतश्च प्रमथाः प्रीतिवर्जनाः ॥ ८२ ॥

कोटिकोटिशतैश्चैव भूतानां मातरः सदा ।

व्यपोहन्तु भयं पापं महादेवप्रसादतः ॥ ८३ ॥

शिवध्यानैकसम्पन्नो हिमराजस्वसन्निभः ।

कुन्देन्दुसदृशकारः कुम्भकुन्देन्दुभूषणः ॥ ८४ ॥

वडवानलशत्रुर्यो वडवासुखमर्दनः ।

चतुष्पादसमायुक्तः क्षीरोदहव पाण्डुरः ॥ ८५ ॥

रुद्रलोके स्थितो नित्यं रुद्रैः सार्धं गणेश्वरैः ।

हृषेन्द्रो विश्वधृन्देवो विश्वस्य जगतः पिता ॥ ८६ ॥

हतो नन्दादिभिर्नित्यं मातृभिर्मखमर्दनः ।

शिवार्चनरतो नित्यं स मे पापं व्यपोहतु ॥ ८७ ॥

गङ्गा माता जगन्माता रुद्रलोके व्यवस्थिता ।

शिवभक्ता तु या नन्दा सा मे पापं व्यपोहतु ॥ ८८ ॥

भद्राभद्रपदा देवी शिवलोके व्यवस्थिता ।

माता गवां महाभागा सा मे पापं व्यपोहतु ॥ ८९ ॥

सुरभिः सर्वतो भद्रा सर्वपापप्रणाशनी ।

रुद्रपूजारता नित्यं सा मे पापं व्यपोहतु ॥ ९० ॥

सुशीला शीलसम्पन्ना श्रीप्रदा शिवभाविता ।

शिवलोके स्थिता नित्यं सा मे पापं व्यपोहतु ॥ ९१ ॥

वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः सर्वकार्याभिचिन्तकः ।

समस्तगुणसम्पन्नः सर्वदेवेश्वरात्मजः ॥ ९२ ॥

ज्येष्ठः सर्वेश्वरः सौम्यो महाविष्णुतनुः स्वयम् ।

भार्यः सेनापतिः साक्षाद् गहनो मखमर्दनः ॥ ९५ ॥

ऐरावतगजारूढः कृष्णाकुक्षितमूर्धजः ।

कृष्णाङ्गो रक्तनयनः शशिपद्मगभूषणः ॥ ९४ ॥

भूतैः प्रेतैः पिशाचैश्च कृष्णाण्डैश्च समावृतः ।

शिवार्चनरतः साक्षात् स मे पापं व्यपोहतु ॥ ९३ ॥

ब्रह्माणी चैव माहेयी कौमारी वैष्णवी तथा ।
 वाराही चैव माहेन्द्री चामुण्डाम्नेयिका तथा ॥ ८६ ॥
 एता वै मातरः सर्वाः सर्वलोकप्रपूजिता ।
 योनिनीभिर्महापापं व्यपोहन्तु समाहिताः ॥ ८७ ॥
 वीरभद्रो महातेजा हिमकुन्देन्दुसन्निभः ।
 रुद्रस्य तनयो रौद्रः शूलासक्तमहाकरः ॥ ८८ ॥
 सहस्रबाहुः सर्वज्ञः सर्वयुधधरः स्वयम् ।
 वेताग्निनयनो देवस्त्रैलोक्याभयदः प्रभुः ॥ ८९ ॥
 मातृणां रक्षको नित्यं महावृषभवाहनः ।
 त्रैलोक्यनमितः श्रीमान् शिवपादार्चने रतः ॥ ९० ॥
 यज्ञस्य च शिरस्त्रेस्ता पूष्णोदन्तविनाशनः ।
 वज्रैर्हस्तहरः साक्षाद् भगनेद्वनिपातनः ॥ ९१ ॥
 पादाङ्गुष्ठेन सोमाङ्गपेषकः प्रभुसंज्ञकः ।
 उपेन्द्रेन्द्रयमादीनां देवानामङ्गरक्षकः ॥ ९२ ॥
 सरस्वत्या महादेव्या नासिकोठावकाशिनः ।
 गणेश्वरो यः सेनानीः स मे पापं व्यपोहतु ॥ ९३ ॥
 ज्येष्ठा वरिष्ठा वरदा वराभरणभूषिता ।
 महालक्ष्मीर्जगन्माता सा मे पापं व्यपोहतु ॥ ९४ ॥
 महामोहा महाभागा महाभूतगणैर्हता ।
 शिवार्चनरता नित्यं सा मे पापं व्यपोहतु ॥ ९५ ॥
 लक्ष्मीः सर्वगुणोपेता सर्वलक्षणसंयुता ।
 सर्वदा सर्वगा देवी सा मे पापं व्यपोहतु ॥ ९६ ॥
 सिंहाकृता महादेवी पार्वत्यास्तनवाव्यया ।
 विष्णोर्निद्रा महामाया वैष्णवी सुरपूजिता ॥ ९७ ॥

त्रिनेत्रा वरदा देवी महिषासुरमर्दिनी ।
 शिवाय नरता दुर्गा सा मे पापं व्यपोहतु ॥ १०८ ॥
 ब्रह्माण्डधारका रुद्राः सर्वलोकप्रपूजिताः ।
 सत्याश्च मानसाः सर्वे व्यपोहन्तु भयं मम ॥ १०९ ॥
 भूताः प्रेताः पिशाचाश्च कूष्माण्डगणनायकाः ।
 कूष्माण्डकाश्च ते पापं व्यपोहन्तु समाहिताः ॥ ११० ॥
 अनेन देवाः सुत्वा तु चान्ते सर्वं समापयेत् ।
 प्रणम्य शिरसा भूमौ प्रतिमासे द्विजोत्तमाः ! ॥ १११ ॥
 व्यपोहनस्तव दिव्यं यः पठेच्छृणुयादपि ।
 विधूय सर्वपापानि रुद्रलोके महीयते ॥ ११२ ॥
 कन्यार्थी लभते कन्यां जयकामो जयं लभेत् ।
 अर्थकामो लभेदर्थं पुत्रकामो बहून् सुतान् ॥ ११३ ॥
 विद्यार्थी लभते विद्यां भोगार्थी भोगमाप्नुयात् ।
 यान्यान् प्रार्थयते कामान् मानवः श्रवणादिह ॥ ११४ ॥
 तान् सर्वान् शीघ्रमाप्नोति देवानां च प्रियो भवेत् ।
 पण्यमानमिदं पुण्यं यमुद्दिश्य तु पठ्यते ॥ ११५ ॥
 तस्य रोगान् बाधन्ते वातपित्तादिसम्भवाः ।
 नाकाले मरणं तस्य न सर्पैरपि दृश्यते ॥ ११६ ॥
 यत् पुण्यं चैव तीर्थानां यज्ञानां चैव यत्फलम् ।
 दानानां चैव यत्पुण्यं व्रतानां च विशेषतः ॥ ११७ ॥
 तत्पुण्यं कोटिगुणितं जप्त्वा चाप्नोति मानवः ।
 गोघ्नश्चैव क्षतघ्नश्च वीरहा ब्रह्महा भवेत् ॥ ११८ ॥
 शरणागतघाती च मित्रविश्वासघातकः ।
 दुष्टः पापसमाचारो मातृहा पित्रहा तथा ॥ ११९ ॥

व्यपोह्य सर्व पापानि शिवलोके महीयति ॥ १२० ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे द्यौतितमोऽध्यायः समाप्तः ।

व्यौतितमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः ।

व्यपोहनस्तवं पुण्यं श्रुतमस्माभिरादरात् ।

प्रसङ्गाद्विज्ञानस्य व्रतान्यपि वदस्व नः ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

व्रतानि वः प्रवक्ष्यामि शुभानि सुनिसत्तमाः ।।

नन्दिना कथितानौह ब्रह्मपुत्राय धीमते ॥ २ ॥

तानि व्यासादुपश्रुत्य युष्माकं प्रवदाम्यहम् ।

अष्टम्याश्च चतुर्दश्यां पक्षयोरुभयोरपि ॥ ३ ॥

वर्षमेकं तु भुञ्जानां नक्तं यः पूजयेच्छिवम् ।

सर्वयज्ञफलं प्राप्य स याति परमाङ्गतिम् ॥ ४ ॥

पृथिवीं भाजनङ्गत्वा मुक्त्वा पर्वसु मानवः ।

अहोरात्रेण चैकेन त्रिरात्रफलमश्नुते ॥ ५ ॥

द्वयोर्मासस्य पञ्चम्योर्द्वयोः प्रतिपदोर्नरः ।

क्षीरधाराव्रतङ्कुर्यात् सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ ६ ॥

ऊष्णाष्टम्यान्तु नक्तेन यावत् ऊष्णा चतुर्दशी ।

भुञ्जन् भोगानवाप्नोति ब्रह्मलोकश्च गच्छति ॥ ७ ॥

योद्धमेकं प्रकुर्वीत नक्तं पर्वसु पर्वसु ।

ब्रह्मचारी जितक्रोधः शिवध्यानपरायणः ॥ ८ ॥
 संवत्सरास्ते विप्रेन्द्रान् भोजयेद्विधिपूर्वकम् ।
 स याति शाङ्करं लोकं नात्र कार्या विचारणा ॥ ९ ॥
 उपवासात्परं भैक्ष्यं भैक्ष्यात्परमयाचितम् ।
 अयाचितात्परं नक्तं तस्मान्नक्तं न वर्त्तयेत् ॥ १० ॥
 देवेर्भुक्तं तु पूर्वाह्णे मध्याह्णे ऋषिभिस्तथा ।
 अपराह्णे च पितृभिः सन्ध्यायां गुह्यकादिभिः ॥ ११ ॥
 सर्ववेलाभतिक्रम्य नक्तभोजनमुत्तमम् ।
 हविष्यभोजनं स्नानं सत्यमाहारलाघवम् ॥ १२ ॥
 अग्निकार्यमधःशय्यां नक्तभोजी समाचरेत् ।
 प्रतिमासं प्रवक्ष्यामि शिवव्रतमनुत्तमम् ॥ १३ ॥
 धर्मकामार्थमोक्षार्थं सर्वपापविशुद्धये ।
 पृथमासे च सम्पूज्य यः कुर्यान्नक्तभोजनम् ॥ १४ ॥
 मत्प्राप्तौ जितक्रोधः शालिगोधूमगोरसैः ।
 पक्षयोरष्टमीं यत्नादुपवासेन वर्त्तयेत् ॥ १५ ॥
 भूमिशय्याञ्च मासान्ते पौर्णमास्यां घृतादिभिः ।
 स्नाप्य रुद्रं महादेवं सम्पूज्य विधिपूर्वकम् ॥ १६ ॥
 यावत्तं चोदनं दत्त्वा सक्षीरं सष्टत द्विजाः ।
 भोजयेद् ब्राह्मणान् शिष्टान् जपेच्छान्तिं विशेषतः ॥ १७ ॥
 तथा गोमिथुनं चैव कपिलं विनिवेदयेत् ।
 भवाय देवदेवाय शिवाय परमेश्वरिणे ॥ १८ ॥
 स याति मुनिशार्दूल ! वाङ्मेयं लोकमुत्तमम् ।
 भुक्त्वा स विपुलान् लोकान् तत्रैव स विमुच्यते ॥ १९ ॥
 भाद्रमासे तु सम्पूज्य यः कुर्यान्नक्तभोजनम् ।

कथरं घृतसंयुक्तं भुक्त्वा नः संयतेन्द्रियः ॥ २० ॥
 सोपवासश्चतुर्दश्यां भवेदुभयपक्षयोः ।
 रुद्राय पौर्णमास्यां तु दद्याद् वै घृतकम्बलम् ॥ २१ ॥
 कृष्णं गोमिथुनं दद्यात् पूजयेच्चैव शङ्करम् ।
 भोजयेद् ब्राह्मणाञ्चैव यथा विभवविस्तरम् ॥ २२ ॥
 याम्यमासाद्य वै लोकं यमेन सह मोदते ।
 फाल्गुने चैव सम्प्राप्ते कुर्याद्द्वै नक्तभोजनम् ॥ २३ ॥
 श्यामाकान्तघृतक्षौरैर्जितक्रोधो जितेन्द्रियः ।
 चतुर्दश्यामथाष्टम्यामुपवासश्च कारयेत् ॥ २४ ॥
 पौर्णमास्यां महादेवं स्नाप्य सम्पूज्य शङ्करम् ।
 दद्याद्गोमिथुनं वापि ताम्नाभं शूलपाणये ॥ २५ ॥
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा तु प्रार्थयेत् परमेश्वरम् ।
 स याति चन्द्रसायुज्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ २६ ॥
 चैत्रेऽपि रुद्रमभ्यर्च्य कुर्याद् वै नक्तभोजनम् ।
 शाक्यन्नं पयसा युक्तं घृतेन च यथासुखम् ॥ २७ ॥
 गोष्ठशायी मुनिश्रेष्ठाः ! क्षिती निशिभवं स्मरेत् ।
 पौर्णमास्यां शिवं स्नाप्य दद्याद्गोमिथुनं सितम् ॥ २८ ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेच्चैव निर्वृतेः स्थानमाप्नुयात् ।
 वैशाखे च तथा मासे कृत्वा वै नक्तभोजनम् ॥ २९ ॥
 पौर्णमास्यां भवं स्नाप्य पञ्चगव्यघृतादिभिः ।
 स्वेतं गोमिथुनं कृत्वा सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ ३० ॥
 ज्यैष्ठ्ये मासे च देवेशं भवं शर्वसुमापतिम् ।
 सम्पूज्य श्वयया भक्त्या कृत्वा वै नक्तभोजनम् ॥ ३१ ॥
 रत्नगाल्यनमध्वा च यज्ञिः पूतं घृतादिभिः ।

क्षीरासनो निषादं च गन्धशुषूषणे रतः ॥ ३२ ॥
 पौर्णमास्यां तु संपूज्य देवदेवमुमापतिम् ।
 स्नाप्य शक्त्या यथान्यायं चरं दद्याच्च शूलिने ॥ ३३ ॥
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा च यथाविभवविस्तरम् ।
 धूम्रगोमिथुनं दत्त्वा वायुलोके महीयते ॥ ३४ ॥
 आषाढे मासि चाप्येवं नक्तभोजनतत्परः ।
 भूरिखण्डाज्यसन्निधौ सक्त, भिक्षैव गोरसम् ॥ ३५ ॥
 पौर्णमास्यां घृताद्यैस्तु स्नाप्य पूज्य यथाविधि ।
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा च श्रोत्रियान् वेदपारगान् ॥ ३६ ॥
 दद्याद्गोमिथुनं गौरं वारुणं लोकमाप्नुयात् ।
 श्रावणे च द्विजा मासे कृत्वा वै नक्तभोजनम् ॥ ३७ ॥
 क्षीरघण्टिकभक्तेन सम्यज्य वृषभध्वजम् ।
 पौर्णमास्यां घृताद्यैस्तु स्नाप्य पूज्य यथाविधि ॥ ३८ ॥
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा च श्रोत्रियान् वेदपारगान् !
 श्वेताग्रपादं पीण्डं च दद्याद्गोमिथुनं पुनः ॥ ३९ ॥
 स याति वायुसायुज्यं वायुवत्सर्वगो भवेत् ।
 प्राप्ते भाद्रपदे मासे कृत्वा वै नक्तभोजनम् ॥ ४० ॥
 हुतशेषश्च विप्रेन्द्रान् वृक्षमूलाश्रितो दिवा ।
 पौर्णमास्यां तु देवेशं स्नाप्य संपूज्य शङ्करम् ॥ ४१ ॥
 नीलस्तम्भं वृषं गां च दत्त्वा भक्त्या यथाविधि ।
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा च वेदवेदाङ्गपारमान् ॥ ४२ ॥
 यच्चलोकमनुप्राप्य यच्चराजो भवेन्नरः ।
 ततश्चाश्वयुजे मासि कृत्वा वै नक्तभोजनम् ॥ ४३ ॥
 सधृतं शङ्करं पूज्य पौर्णमास्यां च पूर्ववत् ।

ब्राह्मणान् भोजयित्वा च शिवभक्तान् सदा शुचीन् ॥ ४१ ॥
 वृषभं नीलवर्णाभं सुरीदेशं समुन्नतम् ।
 गां च दत्त्वा यथान्यायमैशानं लोकमाप्नुयात् ॥ ४२ ॥
 कार्तिके च तथा मासे कृत्वा वै नक्तभोजनम् ।
 क्षीरोदनेन साज्येन संपूज्य च भवं प्रभुम् ॥ ४३ ॥
 पौर्णमास्यां च विधिवत् स्नाप्य दत्त्वा चतुः पुनः ।
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा च यथाविभवविस्तरम् ॥ ४४ ॥
 दत्त्वा गोमिथुनं चैव कापिलं पूर्ववद्विजाः ।
 सूर्यसायुज्यमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ ४५ ॥
 मार्गशीर्षे च मासेऽपि कृत्वैवं नक्तभोजनम् ।
 यवान्नेन यथान्यायमाज्यक्षीरादिभिः समम् ॥ ४६ ॥
 पौर्णमास्यां च पूर्वोक्तं कृत्वा शर्वाय शम्भवे ।
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा च दरिद्रान् वेदपारगान् ॥ ४७ ॥
 दत्त्वा गोमिथुनञ्चैव पाण्डुरं विधिपूर्वकम् ।
 सोमलीकमनुप्राप्य सोमेन सह मोदते ॥ ४८ ॥
 अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यं क्षमा दया ।
 त्रिः स्नानं चाग्निहोत्रं च भूशय्या नक्तभोजनम् ॥ ४९ ॥
 पञ्चयोरुपवासं च चतुर्दश्यष्टमीषु च ।
 इत्येतदखिलं प्रोक्तं प्रतिमासं शिवव्रतम् ॥ ५० ॥
 कुर्याद्दधं कमेयैव व्युत्क्रमेणापि वा द्विजाः ।
 स याति शिवसायुज्यं ज्ञानयोगमवाप्नुयात् ॥ ५१ ॥
 इति श्रीलैङ्गे शिवव्रतकथनं नाम त्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥

चतुर्दशीतितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

उमामहेश्वरं वक्ष्ये व्रतमोक्षरभाषितम् ।
नरनार्यादिजन्तूनां हिताय मुनिसत्तमाः ॥ १ ॥
पौर्णमास्याममावास्यां चतुर्दश्यष्टमौषु च ।
नक्तमब्दं प्रकुर्वीत हविष्यं पूजयेद्भवम् ॥ २ ॥
उमामहेशप्रतिमां हेम्ना कृत्वा सुशोभनाम् ।
राजतीं वाथ वर्षान्ते प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ॥ ३ ॥
ब्राह्मणान् भोजयित्वा च दत्त्वा शक्त्या च दक्षिणाम् ।
रथाद्यैर्वापि देवेशं नीत्वा रुद्रालयं प्रति ॥ ४ ॥
सर्वातिशयसंयुक्तैश्चैत्रचामरभूषणैः ।
निवेदयेद्व्रतं चैव शिवाय परमेष्ठिने ॥ ५ ॥
स याति शिवसायुज्यं नारी देव्या यदि प्रभो ! ।
अष्टम्यां च चतुर्दश्यां नियता ब्रह्मचारिणी ॥ ६ ॥
वर्षमेकं न भुञ्जीत कन्या वा विधवा पि वा ।
वर्षान्ते प्रतिमां कृत्वा पूर्वोक्तविधिना ततः ॥ ७ ॥
प्रतिष्ठाप्य यथान्यायं दत्त्वा रुद्रालये पुनः ।
ब्राह्मणान् भोजयित्वा च भवान्या सह मोदते ॥ ८ ॥
या नार्यैव चरेद्बुद्धं कृष्णामेकां चतुर्दशीम् ।
वर्षान्ते प्रतिमां कृत्वा येन केनापि वा हिजाः ॥ ९ ॥
पूर्वोक्तमखिलं कृत्वा भवान्या सह मोदते ।

अमावास्यां निराहारा भवेद्व्यं सुयन्त्रिता ॥ १० ॥
 शूलञ्च विधिना कृत्वा वर्षान्ते विनिवेदयेत् ।
 आप्ये शानं यजेत् भक्त्या सहस्रैः कमलैः सितैः ॥ ११ ॥
 राजतं कमलं चैव जाम्बूनदमुकर्णिकम् ।
 दत्त्वा भवाय विप्रेभ्यः प्रदद्याद्दक्षिणामपि ॥ १२ ॥
 कामतोऽपि कृतं पापं भ्रूणहत्यादिकं च यत् ।
 तत्सर्वं शूलदानेन भिन्द्यान्नारी न संशयः ॥ १३ ॥
 सायुज्यं चैवमाप्नोति भवान्या द्विजसत्तमाः ।
 कुर्याद्यद्वा नरः सोऽपि रुद्रसायुज्यमाप्नुयात् ॥ १४ ॥
 पौर्णमास्याममावास्यां वर्षमेकमतन्द्रिता ।
 उपवासरता नारी नरोऽपि द्विजसत्तमाः ॥ १५ ॥
 नयोगादेव तत्कार्यं भर्तृणां द्विजसत्तमाः ।
 जपं दानं तपः सर्वमस्ततश्चा यत्रः स्त्रियः ॥ १६ ॥
 वर्षान्ते सर्वगन्धाब्जां प्रतिमासं निवेदयेत् ।
 सा भवान्याश्च सायुज्यं सारूप्यं चापि सुव्रता ॥ १७ ॥
 लभते नात्र सन्देहः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ।
 कार्तिकां वा तु या नारी एकभक्तेन व्रतेते ॥ १८ ॥
 क्षमाहिंसादिनियमैः संयुक्ता ब्रह्मचारिणी ।
 दद्यात् कृष्णतिलानाञ्च भारमेकमतन्द्रिता ॥ १९ ॥
 सघृतं सगुडं चैव शोदनं परमेष्ठिने ।
 दत्त्वा च ब्राह्मणेभ्यश्च यथा विभवविस्तरम् ॥ २० ॥
 अष्टम्यां च चतुर्दश्यामुपवासरता च सा ।
 भवान्या मोदते सार्वं सारूप्यं प्राप्य सुव्रता ॥ २१ ॥
 क्षमा सत्यं दया दानं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।

सर्वव्रतेष्वयं धर्मः सामान्यो रुद्रपूजनम् ॥ २२ ॥
 समासाहः प्रवक्ष्यामि प्रतिमासमनुकमात् ।
 मार्गशीर्षकमासादि कार्तिकान्तं यथाक्रमम् ॥ २३ ॥
 व्रतं सुविपुलं पुण्यं नन्दिना परिभाषितम् ।
 मार्गशीर्षकमासेऽथ वर्षं पूर्णानुत्तमम् ॥ २४ ॥
 अलङ्कृत्य यथान्यायं शिवाय विनिवेदयेत् ।
 सा च सार्धं भवान्या वै मोदते नात्र संशयः ॥ २५ ॥
 पुण्यमासे तु वै शूखं प्रतिष्ठाप्य निवेदयेत् ।
 पूर्वीक्ष्णमखिलं कृत्वा भवान्या सह मोदते ॥ २६ ॥
 माघमासे रथं कृत्वा सर्वलक्षणलक्षितम् ।
 दद्यात्संपूज्य देवेशं ब्राह्मणांश्चैव भोजयेत् ॥ २७ ॥
 सा च देव्या महाभागा मोदते नात्र संशयः ।
 फाल्गुने प्रतिमां कृत्वा हिरण्येन यथाविधि ॥ २८ ॥
 राजतेनापि तारिण यथा विभवविस्तरम् ।
 प्रतिष्ठाय समभ्यर्च्य स्थापयेच्छङ्करालये ॥ २९ ॥
 सा च सार्धं महादेव्या मोदते नात्र संशयः ।
 चैत्रे भवं कुमारश्च भवानीं च यथाविधि ॥ ३० ॥
 ताम्राद्यैर्विधिवत् कृत्वा प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 भवान्या मोदते सार्धं दत्वा रुद्राय शश्वते ॥ ३१ ॥
 कृत्वालयं हि कीबेरं राजतं रजतेन वै ।
 ईश्वरोमासमायुक्तं गणेशैश्च समं ततः ॥ ३२ ॥
 सर्वरत्न समायुक्तं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 स्थापयेत्परमेशस्य भवस्थायतने शुभे ॥ ३३ ॥
 वैशाखे वै चरदेव कोसासाख्यं व्रतोत्तमम् ।

कैलासपर्वतं प्राप्य भवान्या सह मोदते ॥ ३४ ॥
 ज्येष्ठे मासि महादेवं लिङ्गमूर्त्तिमुमापतिम् ।
 कृताञ्जलिपुटेनैव ब्रह्मणा विष्णुना तथा ॥ ३५ ॥
 मध्ये भवेन संयुक्तं लिङ्गमूर्त्तिं द्विजोत्तमाः ! ।
 हंसेन च वराहेण कृत्वा ताम्रादिभिः शुभाम् ॥ ३६ ॥
 प्रतिष्ठाप्य यथान्यायं ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ।
 शिवाय शिवमामाद्य शिवस्थाने यथाविधि ॥ ३७ ॥
 ब्राह्मणैः सहितां स्थाप्य देव्याः सा युज्यमाप्नुयात् ।
 आषाढे च शुभे मासे गृहं कृत्वा सुगोभनम् ॥ ३८ ॥
 पक्वेष्टकाभिर्विधिवद् यथा विभवविस्तरम् ।
 सर्वबीजरसैश्चापि सम्पूर्णं सर्वशोभनैः ॥ ३९ ॥
 गृहोपकरणैश्चैव सुसलोलखलादिभिः ।
 दासो दासादिभिश्चैव शयनैरशनादिभिः ॥ ४० ॥
 सम्पूर्णैश्च गृहं वस्त्रैराच्छाद्य च समन्ततः ।
 देवं घृतादिभिः स्नाप्य महादेवमुमापतिम् ॥ ४१ ॥
 ब्राह्मणानां सहस्रं च भोजयित्वा यथाविधि ।
 विद्याविनयसम्पन्नं ब्राह्मणं वेदपारगम् ॥ ४२ ॥
 प्रथमाश्वमिणं भक्त्या सम्पूज्य च यथाविधि ।
 कन्यां सुमध्यमां यावत्कालजीवनसंयुताम् ॥ ४३ ॥
 क्षेत्रं गोमिथुनं चैव तद्गृहे च निवेदयेत् ।
 सायनैर्विविधैर्दिव्यैर्महोपर्वतसन्निभैः ॥ ४४ ॥
 गोलोकं समनुप्राप्य भवान्या सह मोदते ।
 भवान्या सदृशी भूत्वा सर्वकल्पेषु साव्यया ॥ ४५ ॥
 भवान्याश्चैव मायज्यं लभते नात्र संशयः ।

सर्वधातुसमाकीर्णं विचित्रध्वजशोभितम् ॥ ४६ ॥

निवेदयेत् शर्वाय श्रावणे तिलपर्वतम् ।

वितानध्वजवस्त्राद्यैर्धातुभिश्च निवेदयेत् ॥ ४७ ॥

ब्राह्मणान् भोजयित्वा च पूर्वोक्तमखिलं भवेत् ।

कृत्वा भाद्रपदे मासि शोभनं शालिपर्वतम् ॥ ४८ ॥

वितानध्वजवस्त्राद्यैर्धातुभिश्च निवेदयेत् ।

ब्राह्मणान् भोजयित्वा च दापयेच्च यथाविधि ॥ ४९ ॥

सा च सूर्यांशुसङ्काशा भवान्या सह मोदते ।

कृत्वा चाश्वयुजे मासि विपुलं धान्यपर्वतम् ॥ ५० ॥

सुवर्णवस्त्रसंयुक्तं दत्त्वा सम्पूज्य शङ्करम् ।

ब्राह्मणान् भोजयित्वा च पूर्वोक्तमखिलं भवेत् ॥ ५१ ॥

सर्वधान्यसमायुक्तं सर्वबीजरसादिभिः ।

सर्वधातुसमायुक्तं सर्वरत्नोपशोभितम् ॥ ५२ ॥

शृङ्गैश्चतुर्भिः संयुक्तं वितानच्छत्रशोभितम् ।

गन्धमाल्यैस्तथा धूपैश्चिचैश्चापि सुशोभितम् ॥ ५३ ॥

विचित्रैर्नृत्यगीयैश्च शङ्खवीणादिभिस्तथा ।

ब्रह्मघोषैर्महापुण्यं मङ्गलैश्च विशेषतः ॥ ५४ ॥

महाध्वजाष्टसंयुक्तं विचित्रकुसुमोज्ज्वलम् ।

नगेन्द्रं मेरुनामानं त्रैलोक्याधारसुत्तमम् ॥ ५५ ॥

तस्य मूर्ध्नि शिवं कुर्यान्नाध्यतो धातुनैव तु ।

दक्षिणे च यथान्यायं ब्रह्माणं च चतुर्मुखम् ॥ ५६ ॥

उत्तरे देवदेवेशं नारायणमनामयम् ।

इन्द्रादिलोकपालांश्च कृत्वा भक्त्या यथाविधि ॥ ५७ ॥

प्रतिष्ठाप्य ततः स्नाप्य समभ्यर्च्य महेश्वरम् ।

देवस्य दक्षिणे हस्ते शूलं त्रिदशपूजितम् ॥ ५८ ॥

वामे पाशं भवान्यास्य कमलं हेमभूषितम् ।

विष्णोश्च शङ्खं चक्रं च गदामङ्गं प्रयत्नतः ॥ ५९ ॥

ब्रह्मणश्चाक्षसूत्रं च कमण्डलुमनुत्तमम् ।

इन्द्रस्य वज्रमग्नेय शक्त्याख्यं परमायुधम् ॥ ६० ॥

यमस्य दण्डं निःकृतं तैः खड्गं निशिचरस्य तु ।

वरुणस्य महापाशं नागाख्यं रुद्रमङ्गतम् ॥ ६१ ॥

वायोर्यष्टिं कुबेरस्य गदां लोकप्रपूजिताम् ।

टङ्कं चेशानदेवस्य निवेद्यैवं क्रमेण च ॥ ६२ ॥

शिवस्य महतीं पूजां कृत्वा चरुसमन्विताम् ।

पूजयेत्सर्वदेवांश्च यथाविभवविस्तरम् ॥ ६३ ॥

ब्रह्मणान् भोजयित्वा च पूजां कृत्वा प्रयत्नतः ।

महामेरुव्रतं कृत्वा महादेवाय दापयेत् ॥ ६४ ॥

महामेरुमनुप्राप्य महादेव्या प्रमोदते ।

चिरं सायुज्यमाप्नोति महादेव्या न संशयः ॥ ६५ ॥

कार्तिक्यामपि या नारी कृत्वा देवीसुमां शुभाम् ।

सर्वाभरणसम्पूर्णां सर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ ६६ ॥

हेमताम्रादिभिश्चैव प्रतिष्ठाप्य विधानतः ।

देवं च कृत्वा देवेशं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ६७ ॥

तयोरग्रे हुताशश्च सुवहस्तं पितामहम् ।

नारायणं च दातारं सर्वाभरणभूषितम् ॥ ६८ ॥

लोकपालैस्तथा सिद्धैः संवृतं स्थाप्य यत्नतः ।

रुद्रालये व्रतं तस्मै दापयेद्भक्तिपूर्वकम् ॥ ६९ ॥

सा भवान्यास्तनुं गत्वा भवेन सह मोदते ।

एकभक्तव्रतं पुण्यं प्रतिमासमनुकृमात् ॥ ७० ॥
 मार्गशीर्षकमासादि कार्तिकान्तं प्रवर्तितम् ।
 नरनार्यादिजन्तूनां हिताय मुनिसत्तमाः ! ॥ ७१ ॥
 नरः कृत्वा व्रतं चैव शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।
 नारो देव्या न सन्देहः शिवेन परिभाषितम् ॥ ७२ ॥
 इति श्रीलैङ्गे उमामहेश्वर व्रतं नाम चतुरशीति-
 तमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

सर्वव्रतेषु सम्पूज्य देवदेवमुमापतिम् ।
 जपेत्पञ्चाक्षरीं विद्यां विधिनैव द्विजोत्तमाः ! ॥ १ ॥
 जपादेव न सन्देहो व्रतानां वै विशेषतः ।
 समाप्तिर्नान्यथा तस्माज्जपेत्पञ्चाक्षरीं शुभाम् ॥ २ ॥

ऋषय ऊचुः ।

कथं पञ्चाक्षरीं विद्यां प्रभावी वा कथं वद ।
 क्रमोपायं महाभाग ! श्रोतुं कौतूहलं हि नः ॥ ३ ॥

सूत उवाच ।

पुरा देवेन रुद्रेण देवदेवेन शम्भुना ।
 पार्वत्याः कथितं पुण्यं प्रवदामि समासतः ॥ ४ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

भगवन् देवदेवेश सर्वलोकमहेश्वर ! ।
 पञ्चाक्षरस्य माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ५ ॥

श्रीभगवानुवाच

पञ्चाक्षरस्य माहात्म्यं वर्षकांठिशतैरपि ।

न शक्यं कथितुं देवि ! तस्मात् संक्षेपतः शृणु ॥ ६ ॥

प्रलये समनुप्राप्ते नष्टे स्थावरजङ्गमे ।

नष्टे देवासुरे चैव नष्टे चोरगराक्षसे ॥ ७ ॥

सर्वे प्रकृतिमापन्नं त्वया प्रलयमेष्यति ।

एकोऽहं संस्थितो देवि ! न द्वितीयोऽस्ति कुत्रचित् ॥ ८ ॥

तस्मिन् वेदाश्च शास्त्राणि मन्त्रे पञ्चाक्षरे स्थिताः ।

ते नाशं नैव सम्प्राप्ता मच्छक्त्या ह्यनुपालिताः ॥ ९ ॥

अहमेको विधाप्यासं प्रकृत्यात्मप्रभेदतः ।

स तु नारायणः शक्तिं देवो मायामयीं तनुम् ॥ १० ॥

आस्थाय योगपर्यङ्कशयने तायमध्यगः ।

तन्नाभिपङ्कजाज्जातः पञ्चवक्त्रः पितामहः ॥ ११ ॥

सिञ्चन्माणी लोकान् वै त्रौनशक्तौ सहायवान् ।

दश ब्रह्मा सप्तर्षादौ मानसानामितौजसः ॥ १२ ॥

तेषां सृष्टिप्रसिद्धार्थं मां प्रोवाच पितामहः ।

मत्पुत्राणां महादेव ! शक्तिं देहि महेश्वर ! ॥ १३ ॥

इति तेन समादिष्टः पञ्चवक्त्रधरो ह्यहम् ।

पञ्चाक्षरान् पञ्चमुखैः प्रोक्तवान् पद्मयोनये ॥ १४ ॥

तान् पञ्चवदनैर्गृह्णन् ब्रह्म लोकपितामहः ।

वाच्यवाचकभावेन ज्ञातवान् परमेश्वरम् ॥ १५ ॥

वाच्यः पञ्चाक्षरैर्देवि ! शिवस्त्रै लोकापूजितः ।

वाचकः परमो मन्त्रस्तस्य पञ्चाक्षरः स्थितः ॥ १६ ॥

ब्राह्मा प्रयोगं विभिन्ना च सिद्धिं लब्ध्वा तथा पञ्चमुखी महाक

तेषां पुत्रेषु जगदिताय मन्त्रं महार्थं किल पञ्चवर्णाम् १७

ते लब्ध्वा मन्त्ररत्नं साक्षात्लोकपितामहात् ।

तमाराधयितुं देवं परात्परतरं शिवम् ॥ १८ ॥

ततस्ततोऽथ भगवान् त्रिमूर्तीनां परः शिवः ।

दत्तवानखिलं ज्ञानमणिमादिगुणाष्टकम् ॥ १९ ॥

तेऽपि लब्ध्वा वरान् विप्रास्तदाराधनकाङ्क्षिणः ।

मेरोस्तु शिखरे रम्ये सुञ्जवान्नाम पर्वतः ॥ २० ॥

मप्रियः सततं शोमान्द्रूतैः परिरक्षितः ।

तस्याभ्यासे तपस्तोत्रं लोकसृष्टिसमुत्सुकाः ॥ २१ ॥

दिश्यवर्षसहस्रान्तु वायुभक्षाः समाचरन् ।

तिष्ठन्तोऽनुग्रहार्थाय देवि । ते ऋषयः पुरा ॥ २२ ॥

तेषां भक्तिमहं दृष्ट्वा सद्यः प्रत्यक्षतामियाम् ।

पञ्चाक्षरमृषिच्छन्दो दैवतं शक्तिबीजवत् ॥ २३ ॥

न्यासं षडङ्गं दिग् बन्धं विनियोगमशेषतः ।

प्रोक्तवानहमार्याणां लोकानां हितकाम्यया ॥ २४ ॥

तच्छ्रुत्वा मन्त्रमाहात्म्यं ऋषयस्ते तपोधनाः ।

मन्त्रस्य विनियोगञ्च कृत्वा सर्वमनुष्ठिताः ॥ २५ ॥

तन्माहात्म्यासदा लोकान् सदेवास्तुरमानुषान् ।

वर्णान् कर्माविभागांश्च सर्वधर्मांश्च शोभनान् ॥ २६ ॥

पूर्वकल्पसमुद्भूतान् श्रुतवन्तो यथा पुरा ।

पञ्चाक्षरप्रभावाच्च लोका वेदा महर्षयः ॥ २७ ॥

तिष्ठन्ति ग्राह्यता धर्मा देवाः सर्वमिदं जगत् ।

तदिदानीं प्रवक्ष्यामि शृणु चात्तद्विद्वान्निबन्धनम् ॥ २८ ॥

अष्टाक्षरं मन्त्रार्चनं वेदसारं त्रिसुक्तिद्वयम् ।

आज्ञासिद्धमसन्दिग्धं वाक्यमेतच्छिवाचकम् ॥ २८

नानासिद्धियुतं दिव्यं लोकचित्तागुरञ्चकम् ।

सुनिश्चितार्थं गम्भीरं वाक्यं मे पारमेश्वरम् ॥ २९

मन्त्रं मुखसुखोच्चार्यं मन्त्रार्थप्रसाधकम् ।

तद्बीजं सर्वविद्यानां मन्त्रमाद्यं सुशोभनम् ॥ ३०

अतिसूक्ष्मं महार्थञ्च ज्ञेयं तद्वटबीजवत् ।

वेदः स त्रिगुणातीतः सर्वज्ञः सर्वकृपणुः ॥ ३१ ॥

ओमित्येकाक्षरं मन्त्रं स्थितः सर्वगतः शिवः ।

मन्त्रैः षडक्षरैः सूक्ष्मे पञ्चाक्षरतनुः शिवः ॥ ३२ ॥

वाच्यवाचकभावेन स्थितः साक्षात् स्वभावतः ।

वाच्यः शिवः प्रमेयत्वान् मन्त्रस्तद्वाचकः स्मृतः ॥ ३३ ॥

वाच्यवाचकभावोऽयमनादिः संस्थितस्तयोः ।

वेदे शिवागमे वापि यत्र यत्र षडक्षरः ॥ ३४ ॥

मन्त्रस्थितः सदा सुख्यो लोके पञ्चाक्षरो भूतः ।

किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः शास्त्रैर्वा बहुविस्तृतेः ॥ ३५ ॥

यस्यैवं हृदि संस्थोऽयं मन्त्रः स्वात्पारमेश्वरः ।

तेनाधीतं श्रुतं तेन तेन सर्वमनुष्ठितम् ॥ ३६ ॥

यो विद्वान् वै जपेत् सम्यगधीत्यैव विधानतः ।

एतावन्ति शिवज्ञानमेतावत्परमं पदम् ॥ ३७ ॥

एतावद् ब्रह्मविद्या च तस्मान्नित्यं जपेत् बुधः ।

पञ्चाक्षरैः संप्रचक्षो मन्त्रोऽयं ब्रह्म मम ॥ ३८ ॥

ब्रह्मात् गुणतरं साक्षात्कीञ्चिज्ज्ञानमनुत्तमम् ।

मन्त्रस्य वक्ष्यामि श्रुतिच्छन्दोऽविद्वैवतम् ।

बीजं भक्तिं स्वरं वर्णं स्थानञ्चेवाक्षरं प्रति ।

वामदेवो नाम ऋषिः पंक्तिश्छन्द उदाहृतः ॥ ४१ ॥
 देवता शिव एवाहं मन्त्रस्यास्व वरानने ।।
 नकारादीनि बीजानि पञ्चभूतात्मकानि च ॥ ४२ ॥
 आत्मानं प्रणवं विद्धि सर्वव्यापिनमव्ययम् ।
 शक्तिस्त्वमेव देवेशि ! सर्वदेवनमस्कृते ॥ ४३ ॥
 त्वदीयं प्रणवं किञ्चित्त्वदीयं प्रणवं तथा ।
 त्वदीयं देवि ! मन्त्राणां शक्तिभूतं न संशयः ॥ ४४ ॥
 अकारोकारमकारा मदीये प्रणवे स्थिताः ।
 उकारश्च मकारश्च अकारश्च क्रमेण वै ॥ ४५ ॥
 त्वदीयं प्रणवं विद्धि त्रिमात्रं शुभ्रमुत्तमम् ।
 ओङ्कारस्य स्वरोदात्त ऋषिर्ब्रह्मासितं वपुः ॥ ४६ ॥
 छन्दो देवी च गायत्री परमात्माधिदेवता ।
 उदात्तः प्रथमस्तद्वत् चतुर्थश्च द्वितीयकः ॥ ४७ ॥
 पञ्चमः स्वरितश्चैव मध्यमो निषधः स्मृतः ।
 नकारः पीतवर्णश्च स्थानं पूर्वमुखं स्मृतम् ॥ ४८ ॥
 इन्द्रोऽधिदेवतं छन्दो गायत्री गौतमो ऋषिः ।
 मकारः कृष्णवर्णोऽस्य स्थानं वै दक्षिणा मुखम् ॥ ४९ ॥
 छन्दोऽनुष्टुप् ऋषिश्चात्रो बृहद्देवतमुच्यते ।
 शिकारो धूम्रवर्णोऽस्य स्थानं वै पश्चिमं मुखम् ॥ ५० ॥
 विश्वामित्रऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो विश्वामित्र देवतम् ।
 वाङ्कारो हेमवर्णोऽस्य स्थानश्चैवोत्तरं मुखम् ॥ ५१ ॥
 ब्रह्माधिदेवतं छन्दो बृहती चाङ्गिरा ऋषिः ।
 यकारो रक्तवर्णश्च स्थानमूर्ध्वं मुखं विराट् ॥ ५२ ॥
 छन्दो ऋषिर्भरद्वाजः स्तब्धो देवतमुच्यते ।

न्यासमस्य प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिकरं शुभम् ॥ ५३ ॥
 सर्वपापहरश्चैव त्रिविधो न्यास उच्यते ।
 उत्पत्तिस्थितिसंहार भेदतस्त्रिविधः स्मृतः ॥ ५४ ॥
 ब्रह्मचारिगृहस्थानां यतीनां क्रमशी भवेत् ।
 उत्पत्तिब्रह्मचारौणां गृहस्थानां स्थितिः सदा ॥ ५५ ॥
 यतीनां संहतिन्यासः सिद्धिर्भवति नान्यथा ।
 अङ्गन्यासः करन्यासो देहन्यास इति त्रिधा ॥ ५६ ॥
 उत्पत्त्यादित्रिभेदेन वक्ष्यते ते वरानने ! ।
 न्यसेत् पूर्वं करन्यासं देहन्यासमनन्तरम् ॥ ५७ ॥
 अङ्गन्यासं ततः पश्चादक्षराणां विधिक्रमात् ।
 मूर्धादिपादपर्यन्तमुत्पत्तिन्यास उच्यते ॥ ५८ ॥
 पादादिमूर्धपर्यन्तं सहारो भवति प्रिये ! ।
 हृदयास्य गलन्यासस्थितिन्यास उदाहृतः ॥ ५९ ॥
 ब्रह्मचारि गृहस्थानां यतीनाश्चैव शोभने ! ।
 सशिरस्कं ततो देहं सर्वमन्त्रेण संस्थयेत् ॥ ६० ॥
 सदेहन्यास इत्युक्तः सर्वेषां सम एव सः ।
 दक्षिणाङ्गुष्ठमारभ्य वामाङ्गुष्ठान्त एव हि ॥ ६१ ॥
 न्यस्यते यत्तदुत्पत्तिविपरीतसु संहतिः ।
 अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं न्यस्यते हस्तयोर्द्वयोः ॥ ६२ ॥
 अतीव भोगदो देवि ! स्थितिन्यासः कुटुम्बिनाम् ।
 करन्यासं पुरा कृत्वा देहन्यासमनन्तरम् ॥ ६३ ॥
 अङ्गन्यासं न्यसेत्पश्चादेष साधारणो विधिः ।
 भोक्तारं सम्युक्तोक्त्य सर्वाङ्गेषु च विन्यसेत् ॥ ६४ ॥
 करयोदभयोश्चैव दशाङ्गुलिषु क्रमात् ।

प्रक्षाल्य पादा वाचम्य शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ ६५ ॥
 प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि न्यासकर्म समाचरेत् ।
 अरेत्यूर्वमृषिं छन्दो दैवतं बीजमेव च ॥ ६६ ॥
 शक्तिश्च परमात्मानं गुरुश्चैव वरानने ! ।
 मन्त्रेण पाणी सम्मृज्य तलयोः प्रणवं न्यसेत् ॥ ६७ ॥
 प्रङ्गुलीनाञ्च सर्वेषां तथा चाद्यन्तपर्वसु ।
 विन्दुकानि बीजानि पञ्च मध्यमपर्वसु ॥ ६८ ॥
 उत्पत्त्यादि त्रिभेदेन न्यसेदाग्रमतः क्रमात् ।
 उभाभ्यामेव पाणिभ्यामापादतलमस्तकम् ॥ ६९ ॥
 मन्त्रेण संस्पृशेद्देहं प्रणवेनैव सम्पटम् ।
 मूर्ध्नि वक्त्रे च कण्ठे च हृदये गुह्यके तथा ॥ ७० ॥
 पादयोरुभयोश्चैव गुह्ये च हृदये तथा ।
 कण्ठे च मुखमध्ये च मूर्ध्नि च प्रणवादिकम् ॥ ७१ ॥
 हृदये गुह्यके चैव पादयो मूर्ध्नि वाचिवा ।
 कण्ठे चैव न्यसेदेव प्रणवादित्रिभेदतः ॥ ७२ ॥
 कृत्वाङ्गन्यासमेवं हि मुखानि परिकल्पयेत् ।
 पूर्वादि चोर्ध्वपर्यन्तं नकारादि यथाक्रमम् ॥ ७३ ॥
 षडङ्गानि न्यसेत्पञ्चाद्यष्टास्थानञ्च शोभनम् ।
 नमः स्वाहा वषट् ट् च वौषट् फट् कारकैः सह ७४
 प्रणवं हृदयं विद्यान्मकारः शिर उच्यते ।
 शिखामकार आख्यातः शिखारः कवचं तथैव ॥ ७५ ॥
 वाकारो नेत्रमस्त्रन्तु वकारः परिकौस्तुभः ।
 इत्यमङ्गानि विन्यस्य ततो वै दक्ष्येद्विद्युः ॥ ७६ ॥
 विघ्ने शो मातरो दुर्गा चैत्रम्नो देवता दिशः ।

आग्नेयादिषु कोषेषु चतुर्ष्वपि यथाक्रमम् ॥ ७७ ॥

अङ्गुष्ठतर्जन्याद्याभ्यां संस्थाप्य सुमुखं शुभम् ।

रक्षध्वमिति चोक्ता तु नमस्कृत्यात् पृथक् पृथक् ॥ ७८ ॥

गले मध्ये तथाङ्गुष्ठे तर्जन्याद्याङ्गुलीषु च ।

अङ्गुष्ठेन करन्यासं कुर्यादेवं विचक्षणः ॥ ७९ ॥

एवं न्यासमिमं प्रोक्तं सर्वपापहरं शुभम् ।

सर्वसिद्धिकरं पुण्यं सर्वरक्षाकरं शिवम् ॥ ८० ॥

न्यस्तो मन्त्रेऽथ सुभगे शङ्करप्रतिमो भवेत् ।

जन्मान्तरकृतं पापमपि नश्यति तत्क्षणात् ॥ ८१ ॥

एवं विन्यस्य मेधावी शुद्धकायो दृढव्रतः ॥

जपेत् पञ्चाक्षरं मन्त्रं लब्ध्वा चार्थप्रसादतः ॥ ८२ ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि मन्त्रसंग्रहणं शुभे ।

यं विना निष्फलं नित्यं येन वासफलं भवेत् ॥ ८३ ॥

आज्ञाहीनं क्रियाहीनं अज्ञाहीनममानसम् ।

आज्ञतं दक्षिणाहीनं सदा जप्तञ्च निष्फलम् ॥ ८४ ॥

आज्ञासिद्धं क्रियासिद्धं अज्ञासिद्धं सुमानसम् ।

एवञ्च दक्षिणासिद्धं मन्त्रं सिद्धं यतस्ततः ॥ ८५ ॥

उपगम्य गुरुं विप्रं मन्त्रं तत्त्वार्थवेदिनम् ।

प्रानिनं सङ्गुणोपेतं ध्यानयोगप्रसायकम् ॥ ८६ ॥

तोषयेत्तं प्रयत्नेन भावशुद्धिसमन्वितः ।

वाचा च मनसा चैव कालेन द्रवितेन च ॥ ८७ ॥

आचार्यं पूजयेन्निष्ठः सर्वदृष्टिप्रयत्नतः ।

हस्तशृङ्गररत्नानि चेत्यादि च गृह्यादि च ॥ ८८ ॥

भूषणानि च वासांसि धान्यानि विविधानि च ।

एतानि गुरवे दद्याद्भक्त्या च विभवे सति ॥ ८८ ॥
 वित्तशाल्यं न कुर्वीत यदीच्छेत् सिद्धिमात्मनः ।
 पञ्चाविवेदयेद्देवि ! आत्मानं सपरिच्छदम् ॥ ८९ ॥
 एवं सम्पूज्य विधिवद्यथाशक्ति त्ववच्छयन् ।
 आददौत गुरोर्भक्त्यं ज्ञानञ्चैव क्रमेण तु ॥ ९० ॥
 एवं तुष्टो गुरुः शिष्यं पूजितं वत्सरोषितम् ।
 शुश्रूषुममहङ्कारमुपवास कृत्यं शुचिम् ॥ ९१ ॥
 स्नापयित्वा तु शिष्याय ब्राह्मणानपि पूज्य च ।
 समुद्रतीरे नद्याञ्च गोष्ठे देवालयेऽपि वा ॥ ९२ ॥
 शुचौ देशे गृहे वापि काले सिद्धिकरे तिथौ ।
 नक्षत्रे शुभयोगे च सर्वदा दोषवर्जिते ॥ ९३ ॥
 अनुगृह्य ततो दद्याच्छिवज्ञानं मनुत्तमम् ।
 स्वरेणोच्चारयेत् सम्यगैकान्तेऽपि प्रसन्नधीः ॥ ९४ ॥
 उच्चार्योच्चारयित्वा तु आचार्यः सिद्धिदः स्वयम् ।
 शिवञ्चास्तु शुभञ्चास्तु शोभनोऽस्तु प्रियोऽस्त्विति ॥ ९५ ॥
 एवं लब्ध्वा परं मन्त्रं ज्ञानञ्चैव गुरोस्ततः ।
 जपेन्नित्यं ससङ्कल्पं पुरश्चरणमेव च ॥ ९६ ॥
 यावज्जीवं जपेन्नित्यमष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 अनन्यं स्तुत्यरो भूत्वा स याति परमां गतिम् ॥ ९७ ॥
 जपेद्दक्षरलक्षं वै चतुर्भुषितमादरात् ।
 नत्तामो स यमो यच्च पौरुषरश्मिकः स्रुतः ॥ ९८ ॥
 पुरश्चरणजायो वा प्रपि वा नित्यजापकः ।
 अपि वात्सिद्धकांक्षी तु तयोऽन्यतरो भवेत् ॥ ९९ ॥
 यः पुरश्चरणं कृत्वा नित्यजापी भवेत्तरः ॥

तस्य नास्ति समो लोके ससिद्धः सिद्धिदो वयो ॥ १०१ ॥
 आसनं रुचिरं बध्ना मौनो चैकाग्रमानसः ।
 प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि जपेन्नम्रमनुत्तमम् ॥ १०२ ॥
 आद्यन्तयोर्जपस्यापि कुर्याद्द्वै प्राणसंयमान् ।
 तथा चान्ते जपेद्द्वीजं शतमष्टोत्तरं शुभम् ॥ १०३ ॥
 चत्वारिंशत्समावृत्तिं प्राणानायस्य संस्मरेत् ।
 पञ्चाक्षरस्य मन्त्रस्य प्राणायाम उदाहृतः ॥ १०४ ॥
 प्राणायामाद्भवेत् क्षिप्रं सर्वपापपरिचयः ।
 इन्द्रियाणां वर्गित्वञ्च तस्मात्प्राणांश्च संयमेत् ॥ १०५ ॥
 गृहे जपः समं विद्याहोष्टे शतगुणं भवेत् ।
 नद्यां शतसहस्रान्तु अनन्तः शिवसन्निधौ ॥ १०६ ॥
 समुद्रतीरे देवक्रदे गिरी देवालयेषु च ।
 पुण्याश्रमेषु सर्वेषु जपः कोटिगुणो भवेत् ॥ १०७ ॥
 शिवस्य सन्निधाने च सूर्यस्याग्रे गुरोरपि ।
 दीपस्य गोर्जलस्यापि जपकर्म प्रशस्यते ॥ १०८ ॥
 अङ्गुलीजपसङ्ख्यानमेकमेकं शुभानने ! ।
 रेखैरष्टगुणं प्रोक्तं पुत्रजीवफलैर्दश ॥ १०९ ॥
 शतं वै शङ्खमणिभिः प्रक्षालेच्च सहस्रकम् ।
 स्फाटिकैर्दशसाहस्रं मौक्तिकैर्लक्ष उच्यते ॥ ११० ॥
 पद्माक्षैर्दशलक्षान्तु सोवर्णैः कोटिरुच्यते ।
 कुशपत्र्या च रुद्राक्षैरनन्तगुण उच्यते ॥ १११ ॥
 पञ्चविंशति मोक्षार्थं सप्तविंशतिषोष्टिकम् ।
 त्रिंशच्च धनसम्पत्त्यै पञ्चाशच्चाभिचारिकम् ॥ ११२ ॥
 तत्पूर्वाभिमुखं दशं दक्षिणश्चाभिचारिकम् ।

पश्चिमं धनदं विद्यादुत्तरं शान्तिकं भवेत् ॥ ११३ ॥

अङ्गुष्ठं मोक्षदं विद्यात्तर्जनीं शत्रुनाशनौ ।

मध्यमा धनदा शान्तिं करोत्येषा ह्यनामिका ॥ ११४ ॥

कनिष्ठा रक्षणीया सा जपकर्मणि शोभने ।।

अङ्गुष्ठेन जपेज्जप्यमन्त्रैरङ्गुलिभिः सह ॥ ११५ ॥

अङ्गुष्ठेन विना कर्म कृतं तदफलं यतः ।

मृदुष्व सर्वयज्ञेभ्यो जपयज्ञो विशिष्यते ॥ ११६ ॥

हिंसया ते प्रवर्तन्ते जपयज्ञो न हिंसया ।

यावन्तः कर्मयज्ञाः स्युः प्रदानानि तपांसि च ॥ ११७ ॥

सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नाहन्ति षोडशीम् ।

माहात्म्यं वाचिकस्यैव जपयज्ञस्य कीर्तितम् ॥ ११८ ॥

तस्माच्छतगुणोपांशुः सहस्री मानसः स्मृतः ।

यदुत्तरीचं स्वरितैः शब्दैः स्पष्टपदाक्षरैः ॥ ११९ ॥

मन्त्रमुच्चारयेद्वाचा जपयज्ञः सवाचिकः ।

शनेत्शारयेन्मन्त्रमीषदोष्टौ तु चालयेत् ॥ १२० ॥

किञ्चिक्लृणान्तरं विद्यादुपांशुः सजपः स्मृतः ।

विद्या यदक्षरत्रयेणा वर्णाद्वर्णं पदात्पदम् ॥ १२१ ॥

यद्वार्धं चिन्तयेद्भूयः सतृत्तो मानसो जपः ।

त्रयाणां जपयज्ञानां त्रैयान् स्यादुत्तरोत्तरः ॥ १२२ ॥

भवेद्यज्ञविशेषेण वैशिष्ट्यं तत् फलस्य च ।

जपेन देवता नित्यं स्तूयमाना प्रसीदति ॥ १२३ ॥

प्रसन्ना विपुलान् भोगान् दद्याच्च त्तिष्ठ शान्त्वतीम् ।

वचरचः पिशाचाश्च वंशाः सर्वे च भीषकाः ।

जापिनं नोपहर्षयन्ति भयभीताः समन्ततः ॥ १२४ ॥

जपेन पापं शमयेदशेषं

यत्तत्कृतं जन्मपरम्पराद्यु ।

जपेन भोगान् जयते च मृत्युम्

जपेन सिद्धिं लभते च मुक्तिम् ॥ १२५ ॥

एवं लब्ध्वा शिवं ज्ञानं ज्ञात्वा जपविधिक्रमम् ॥ १२६ ॥

सदाचारो जपन्नित्यं ध्यायन् भद्रं समश्नुते ।

सदाचारं प्रवक्ष्यामि सम्यक् धर्मस्य साधनम् ॥ १२७ ॥

यस्मादाचारहीनस्य साधनं निष्फलं भवेत् ।

आचारः परमो धर्म आचारः परमं तपः ॥ १२८ ॥

आचारः परमा विद्या आचारः परमा गतिः ।

सदाचारवतां पुंसां सर्वत्राप्य भयं भवेत् ॥ १२९ ॥

तद्वदाचारहीनानां सर्वत्रैव भयञ्चवेत् ।

सदाचारेण देवत्वमृषित्वञ्च वरानने ! ॥ १३० ॥

उपयान्ति कुयोनिष्वं तद्वदाचारसङ्गनात् ।

आचारहीनः पुरुषो लोके भवति निन्दितः ॥ १३१ ॥

तस्मात् संसिद्धिमन्विच्छन् सम्यगाचारवान् भवेत् ।

दुर्धत्तो शुद्धिभूयिष्ठो पापीयान् ज्ञानदूषकः ॥ १३२ ॥

वर्णाश्रमविधानोक्तं धर्मं कुर्वीत यत्नतः ॥ १३३ ॥

यस्य यद्विहितं कर्म तत् कुर्वन् मन्त्रियः सदा ।

सन्धोपासनशीलः स्वात्मायं प्रातः प्रसन्नधीः ॥ १३४ ॥

उदयास्तमयात् पूर्वमारभ्य विधिना शुचिः ।

कामाभ्योहातयाज्ञोभात् सन्ध्यां नातिक्लमेद् द्विजः ॥ १३५ ॥

सन्ध्यातिक्रमणादिप्रो ब्राह्मण्यात् घतते व्रतः ।

अशक्त्यं न वदेत् किञ्चिच्च सत्त्वञ्च परित्यजेत् ॥ १३६ ॥

यत्कृत्यं ब्रह्म इत्याहुरसत्यं ब्रह्मदूषणम् ।
 अनृतं परुषं शात्यं पैशूयं पापहेतुकम् ॥ १३७ ॥
 परदारान् परद्रव्यं परहिंसाञ्च सर्वदा ।
 क्वचिच्चापि न कुर्वीत वाचा च मनसा तथा ॥ १३८ ॥
 शूद्रान् यातयामास नैवेद्यं श्राद्धमेव च ।
 गणान् समुदायान् राजानञ्च विवर्जयेत् ॥ १३९ ॥
 अन्नशुद्धौ सत्वशुद्धिर्न मृदा न जलेन वै ।
 सत्वशुद्धौ भवेत्किञ्चित्ततोऽन्नं परिशोधयेत् ॥ १४० ॥
 राजप्रतिग्रहैर्दग्धान् ब्राह्मणान् ब्रह्मवादिनः ।
 स्त्रियानामपि बीजानां पुनर्जन्म न विद्यते ॥ १४१ ॥
 राजप्रतिग्रहोघोरो बुध्वाचादौ विषोपमः ।
 बुधेन परिहर्तव्यः श्वमांसञ्चापि वर्जयेत् ॥ १४२ ॥
 अस्त्रात्वा न च भुञ्जीयादजपोऽग्निमपूज्य च ।
 पर्णपृष्ठे न भुञ्जीयाद्रात्रौ द्वीपं विना तथा ॥ १४३ ॥
 भिन्नभाण्डे च रथ्यायां पतितानाञ्च सन्निधौ ।
 शूद्रशेषं न भुञ्जीयात् सहासं शिशुकैरपि ॥ १४४ ॥
 शुद्धान् स्निग्धमश्रीयात् संस्कृतञ्चाभिमन्त्रितम् ।
 भोक्ता शिव इति स्मृत्वा मौनौ चैकाग्रमानसः ॥ १४५ ॥
 आस्येन न पिबेत्तोयं तिष्ठन्नञ्जलिनापि वा ।
 वामहस्ते न शय्यायां तथैवान्यं करेण वा ॥ १४६ ॥
 विभीतकार्कश्रारञ्चक्षुहिष्ण्यावां न चाशयेत् ।
 स्वभक्षोपमनुष्याणामस्येवां प्राणिनां तथा ॥ १४७ ॥
 एको न गच्छेद्दधानं बाहुभ्यां तोतरेवहीम् ।
 नात्रोडितं कृपाहिं नारोडिदुषपादपान् ॥ १४८ ॥

सूर्याग्निजलदीपानां गुरुत्वां विमुखः शुभे ! ।
 न कुर्यादिहकार्याणि जपकर्मं शुभानि वा ॥ १४८ ॥
 अग्नौ न तापयेत् पादौ हस्तं पद्भ्यां न संस्पृशेत् ।
 अग्नौ नोद्ध्रियमासीत नाग्नौ किञ्चिन्मलसम्बजेत् ॥ १४९ ॥
 न जलं ताडयेत् पद्भ्यां नाभस्यङ्गमलं व्यजेत् ।
 मलं प्रक्षालयेत्तीरे प्रक्षाल्य स्नानमाचरेत् ॥ १५० ॥
 न स्थाप्यकेशनिधूं तस्नानवस्त्रघटोदकम् ।
 अत्रीकरं मनुष्याणां मशुडं संस्पृशेद्यदि ॥ १५१ ॥
 अजाय्वा नखरोद्गाणां मार्जनात्तुषरेणुकान् ।
 संस्पृशेद्यदि मूढात्मा त्रियं हन्ति हरेरपि ॥ १५२ ॥
 मार्जारश्च गृहे यस्य सोऽप्यन्त्यज समो नरः ।
 भोजयेद्यसु विप्रेन्द्रास्मार्जारासन्निधौ यदि ॥ १५३ ॥
 तच्छाण्डालसमं ज्ञेयं नात्र कार्या विचारणा ।
 स्निग्धातं शूर्पवातश्च वातं प्राणमुखानिलम् ॥ १५४ ॥
 सुकृतानि हरन्त्येते संस्पृष्टाः पुरुषस्य तु ।
 सख्यौषी कङ्कुकी नग्नौ मुक्तकेशो मलावृतः ॥ १५५ ॥
 अपवित्रकरो शुभः प्रसपन्न जपेत् क्वचित् ।
 क्रोधो मदः क्षुधा तन्म्री निष्ठोवनविजृम्भणे ॥ १५६ ॥
 खनोच्चदर्शनं निद्रा प्रलापास्ते जपद्विषः ।
 एतेषां सन्धवे वापि कुर्यात् सूर्यादिदर्शनम् ॥ १५७ ॥
 प्राचस्य वा जपेच्छेषं कृत्वा वा प्रातःसंयमम् ।
 सूर्योऽग्निश्चन्द्रमाश्चैव ब्रह्मचर्यमतिदुर्लभम् ॥ १५८ ॥
 एतेऽप्योर्तीणि प्रोक्तानि विद्वद्भिर्नैवास्तीति वा ।
 प्रसार्य मादौ न जपेत् कुतः शङ्कन एव च ॥ १५९ ॥

अनासनः शयानो वा रथायां शूद्रसन्निधी ।
 रक्तभूष्याश्च खट्वायां न जपेत्प्रापकस्तथा ॥ १६१ ॥
 आसनस्थो जपेत्सम्यक् मन्त्रार्धगतमानसः ।
 कौशेयं व्याघ्रचर्मं वा चैलं तौलमवापि वा ॥ १६२ ॥
 दारवं तालपर्णं वा आसनं परिकल्पयेत् ।
 तिस्र्यन्तु गुरोः पूजा कर्त्तव्या हितमिच्छता ॥ १६३ ॥
 यो गुरुः स शिवः प्रोक्तो यः शिवः स गुरुः स्मृतः ।
 यथा शिवस्तथा विद्या यथा विद्या तथा गुरुः ॥ १६४ ॥
 शिवविद्या गुरोस्तस्माद्भक्त्या च सदृशं फलम् ।
 सर्वदेवमयो देवि ! सर्वशक्तिमयो हि सः ॥ १६५ ॥
 मगुणो निगुणो वापि तस्याङ्गां शिरसा बहेत् ।
 श्रेयोऽर्थी यस्तु गुर्वाङ्गां मनसापि न लङ्घयेत् ॥ १६६ ॥
 गुर्वाङ्गापालकः सम्यक् ज्ञानसम्पत्तिमश्नुते ।
 गच्छंस्त्रिष्टम् स्वपन् भुञ्जन्त्यद्यात्मनं समाचरेत् ॥ १६७ ॥
 उभवं यदि तत्त्वं कर्त्तव्यं गुर्वनुज्ञया ।
 गुरोर्देवसमत्वं वा न यथेष्टासनी भवेत् ॥ १६८ ॥
 गुरुर्देवो यतः साक्षात्तद् गृहं देवमन्दिरम् ।
 पापिनाश्च यथा सङ्गात्तत्पापैः पतनं भवेत् ॥ १६९ ॥
 तददाचार्यं सङ्गेन तद्वर्मफलभागं भवेत् ।
 वक्षेव वक्षिसम्यक्कामलं त्यजति काश्चनम् ॥ १७० ॥
 तथैव गुरुसम्यक्कामलं त्यजति मानवः ।
 यथा वक्षिसमीपस्थो वृत्तकृत्तो विधीयते ॥ १७१ ॥
 तथा पापं निक्षीयेत आत्माकांक्षं कक्षीयतः ।
 यथा प्रकलितो वक्षिर्विषं काष्ठं निदंहेत् ॥ १७२ ॥

गुरुस्तुष्टो दहत्येवं पापं तन्मन्त्रतेजसा ।

ब्रह्मा हरिस्तथा रुद्री देवाश्च सुनयस्तथा ॥ १७३ ॥

कुर्वन्त्यनुग्रहं तुष्टा गुरोः तुष्टे न संशयः ।

कर्मणा मनसा वाचा गुरोः क्रोधं न कारयेत् ॥ १७४ ॥

तस्य क्रोधेन दह्यन्ते आयुः श्रोत्रानसत् क्रियाः ।

तत् क्रोधं ये करिष्यन्ति तेषां यज्ञाश्च निष्पन्नाः ॥ १७५ ॥

जपान्यनियमाश्चैव नात्र कार्या विचारणा ।

गुरोर्विरुद्धं यद्वाक्यं न वदेत्सर्वयत्नतः ॥ १७६ ॥

वदेद्यदि महामोहाद्वीरवं नरकं व्रजेत् ।

चित्तेनैव च वित्तेन तस्या वाचा च सुव्रताः ॥ १७७ ॥

मिथ्या न कारयेद्देवि ! क्रियया च गुरोः सदा ।

दुर्गुणे ख्यापिते तस्य नैर्गुण्यशतभागभवेत् ॥ १७८ ॥

गुणे तु ख्यापिते तस्य सार्वगुण्यफलं भवेत् ।

गुरोर्हितं प्रियं कुर्यादादिष्टो वा न वा सदा ॥ १७९ ॥

असमञ्चं समञ्चं वा गुरोः कार्यं समाचरेत् ।

गुरोर्हितं प्रियं कुर्यात्सन्तोषायकर्मभिः ॥ १८० ॥

कुर्वन् पतत्यधो गत्वा तत्रैव परिवर्त्तते ।

तस्मात् स सर्वदोषास्त्रो वन्दनीयश्च सर्वदा ॥ १८१ ॥

समीपस्थोऽप्यनुज्ञाप्य वदेत्तद्भिमुखो गुरुम् ।

एवमाचारवान् भक्तो नित्यं जपपरायणः ॥ १८२ ॥

गुरुप्रियकरो मन्त्रं विनियोज्युः ततोऽर्हति ।

विनियोगं प्रवक्ष्यामि सिद्धमन्त्रप्रयोजनम् ॥ १८३ ॥

दोषं यं याति तन्मन्त्रं विनियोज्यमानतः ।

अथ देनं विनियोजितं कार्येण तु विद्वेषतः ॥ १८४ ॥

विनियोगः संविज्ञेय ऐहिकामुष्मिकं फलम् ।
 विनियोगजमायुष्यमारोग्यं तनुनित्यता ॥ १८५ ॥
 राज्ञैश्वर्यं च विज्ञानं स्वर्गो निर्वाण एव च ।
 प्रोक्षणञ्चाभिषेकश्च अघमर्षणमेव च ॥ १८६ ॥
 ज्ञानं च सन्ध्ययोश्चैव कुर्यादिकादशेन वै ।
 शुचिः पर्वतमारुह्य जपेन्नक्षत्रतन्द्रितः ॥ १८७ ॥
 महानद्यां हिल्लक्षन्तु दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
 द्वाङ्गरास्त्रिला वाणी गुडूचो घृष्टिका तथा ॥ १८८ ॥
 तेषान्तु दशसहस्रं होममायुष्यवर्द्धनम् ।
 अश्वत्थतृक्षमाश्रित्य जपेन्नक्षत्रयं सुधीः ॥ १८९ ॥
 शनैश्चरदिने स्पृष्ट्वा दीर्घायुष्यं लभेन्नरः ।
 शनैश्चर दिनेऽश्वत्थं पाणिभ्यां संस्पृशेत्सुधीः ॥ १९० ॥
 जपेदष्टोत्तरशतं सोऽपमृत्युहरो भवेत् ।
 आदित्याभिसुखो भूत्वा जपेन्नक्षत्रमनन्यधीः ॥ १९१ ॥
 अर्कैरष्टशतं नित्यं जुह्वन् व्याधेर्विमुच्यते ।
 समस्तव्याधिशान्तरथं पलाशसमिधैर्नरः ॥ १९२ ॥
 हुत्वा दशसहस्रान्तु निरोगी मनुजो भवेत् ।
 नित्यमष्टशतं जप्त्वा पिबेदक्षोऽर्कसन्निधी ॥ १९३ ॥
 औदर्यैर्व्याधिभिः सर्वैर्मांसिनैकेन मुच्यते ।
 एकादशे न भुञ्जीयादन्नञ्चैवाभिमन्त्रितम् ॥ १९४ ॥
 भक्ष्यञ्चान्यत्तथा पेयं विषमप्यमृतं भवेत् ।
 जपेन्नक्षत्रान्तु पूर्वाह्णे हुत्वा चाष्टशतेन वै ॥ १९५ ॥
 सूर्यं नित्यमुपसृज्य होममायुष्यमाप्नुयात् ।
 नदीतोयेन समुद्रे च दत्तं संस्पृश्य शोभनम् ॥ १९६ ॥

जयायुतश्च तद्विज्ञानाद्भोग्यं भवेत् ।
 अष्टाविंशत्यपित्वाभ्रमन्त्रियादन्वहं शुचिः ॥ १८७ ॥
 हुत्वा च तावत्प्राज्ञाग्रेव वारोग्यमश्नुते ।
 चन्द्रसूर्यग्रहे पूर्वसुषोण विधिना शुचिः ॥ १८८ ॥
 यावद्ग्रहणमोक्षन्तु तावन्नद्यां समाहितः ।
 जपेत्समुद्रगांमन्यां विमोक्षे ग्रहणस्य तु ॥ १८९ ॥
 अष्टोत्तरसहस्रेण पिवेद् ब्राह्मी रसं हिजाः ।
 ऐहिकां लभते मेधां सर्वशास्त्रधरां शुभाम् ॥ २०० ॥
 सारस्वती भवेद्देवी तस्य वागतिमानुषी ।
 ग्रहनक्षत्रपीडासु जपेद्भक्त्यायुतं नरः ॥ २०१ ॥
 हुत्वा चाष्टसहस्रन्तु ग्रहपीडां व्यपोहति ।
 दुःखप्रदर्शने स्नात्वा जपेद्वायुतं नरः ॥ २०२ ॥
 घृतेनाष्टयतं हुत्वा सद्यः शान्तिर्भविष्यति ।
 चन्द्रसूर्यग्रहे लिङ्गं समभ्यर्च्य यथाविधि ॥ २०३ ॥
 यत्किञ्चित्पार्थयेद्देवि ! जपेद्युतमादरात् ।
 सन्निधावस्य देवस्य शुचिः संयतमानसः ॥ २०४ ॥
 सर्वान् कामानवाप्नोति पुरुषो नात्र संशयः ।
 गजानां तुरगाणां गोजातीनां विशेधतः ॥ २०५ ॥
 व्याध्यागमे शुचिर्भूत्वा जुहुयात्समिधाहुतिम् ।
 मासमभ्यर्च्य विधिनाऽयुतं भक्तिसमन्वितः ॥ २०६ ॥
 तेषामृद्धिश्च शान्तिश्च भविष्यति न संशयः ।
 उत्पत्ते शत्रुबाधायां जुहुयाद्दुःखं शुचिः ॥ २०७ ॥
 पाप्माश्रयमिहैव ! तस्य शान्तिर्भविष्यति ।
 आभिचारिकवाक्यामेतदेव ! सदाशुभम् ॥ २०८ ॥

प्रत्यग् भवति तच्छक्तिः श्रयोः पीडा भविकति ।
 विद्वेषणां लुब्धयाद्वैभीत समिधाष्टकम् ॥ २०८ ॥
 अक्षरप्रातिस्तोम्ये न आर्द्रं च रुधिरं वा ।
 विषेण रुधिराभ्यक्तो विद्वेषणकरं नृणाम् ॥ २१० ॥
 प्रायश्चित्तं प्रवक्ष्यामि सर्वपापविशुद्धये ।
 पापशुद्धिर्यथा सम्यक् कर्तुं मभ्युद्यतो नरः ॥ २११ ॥
 पापशुद्धिर्यतः सम्यक् ज्ञानसम्पत्तिं हेतुकी ।
 पापशुद्धिर्न चेत् पुंसः क्रियाः सर्वाश्च निष्फलाः ॥ २१२ ॥
 ज्ञानञ्च ह्रियते तस्मात् कर्त्तव्यं पापशोधनम् ।
 विद्यालक्ष्मीविशुद्ध्यर्थं मां ध्यात्वाञ्जलिना शुभे ॥ २१३ ॥
 शिवेनेकादशेनाङ्गिरभिषिञ्चेत् समं ततः ।
 अष्टोत्तरशतेनैव ज्ञायात्पापविशुद्धये ॥ २१४ ॥
 सर्वतीर्थफलं तच्च सर्वपापहरं शुभम् ।
 सम्योपासनविच्छेदे जपेदष्टशतं नरः ॥ २१५ ॥
 विड्वराहैश्च चाण्डालैर्दुर्जनैः कुक्कुटैरपि ।
 सृष्टमन्नं न भुञ्जीत भुञ्जात्वाष्टशतं जपेत् ॥ २१६ ॥
 ब्रह्महत्याविशुद्ध्यर्थं जपेन्न चायुतं नरः ।
 पातकानां तद्वर्धं स्वात्मात्र कार्या विचारणा ॥ २१७ ॥
 उपपातकदुष्टानां तद्वर्धं परिकीर्तितम् ।
 शेषाणामपि पापानां जपेत् पञ्चसहस्रकम् ॥ २१८ ॥
 भालबोधपरं शुद्धं शिवबोधप्रकाशकम् ।
 शिवः स्नात् सोमप्रेक्षकं प्रक्षालयन्मन्त्रैः ॥ २१९ ॥
 पञ्चवायुजघं भद्रे ! प्राप्नोति मनुजः शुभम् ।
 जपेत् पञ्चशतं दिव्यश्रीतिदिव्यं शुभं ॥ २२० ॥

पञ्चेन्द्रियाणां विजयो भविष्यति वरानने ।।

ध्यानयुक्तो जपेद्यस्तु पञ्चलक्षमनाकुलः ॥ २२१ ॥

विषयाणाञ्च पञ्चानां जयं प्राप्नोति मानवः ।

चतुर्थं पञ्चलक्षन्तु यो जपेद्वक्तिसंयुतः ॥ २२२ ॥

भूतानामिह पञ्चानां विजयं मनुजो लभेत् ।

चतुर्थं जपेद्यस्तु मनः संशय्य यत्नतः ॥ २२३ ॥

सम्यग्विजयमाप्नोति करणानां वरानने ।।

पञ्चविंशतिलक्षाणां जपेन कमलानने ।। २२४ ॥

पञ्चविंशतितत्त्वानां विजयं मनुजो लभेत् ।

मध्यरात्रेऽति निर्वृतिं जपेद्युतमादरात् ॥ २२५ ॥

ब्रह्मसिद्धिमवाप्नोति व्रतेनानेन सुन्दरि ।।

जपेत्तुल्यमनालस्यो निर्वृतिं ध्वनिवर्जिते ॥ २२६ ॥

मध्यरात्रे च शिवयोः पश्यत्येव न संशयः ।

अन्यकारविनाशश्च दीपस्येव प्रकाशनम् ॥ २२७ ॥

हृदयान्तर्बहिर्वापि भविष्यति न संशयः ।

सर्वसम्पत्समृद्धयर्थं जपेद्युतमात्मवान् ॥ २२८ ॥

सबीजसम्पुटं मन्त्रं शतलक्षं जपेच्छुचिः ।

मत्स्यायुग्यमवाप्नोति भक्तिमान् क्षिमतः परम् ॥ २२९ ॥

इति ते सर्वमाख्यातं पञ्चाक्षरविधिक्रमम् ।

यः पठेच्छृणुवाद्वापि स याति परमां गतिम् ॥ २३० ॥

श्रावयेच्च दिङ्मान् सुदान् पञ्चाक्षरविधिक्रमम् ।

देवे कर्माणि पित्र्ये वा शिवलोके महीनि ॥ २३१ ॥

इति श्रीकृष्णे वृत्तं पञ्चाक्षरनाम्ना नाम पञ्चा-

श्रीतितमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥

षडर्थीतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

जपाच्चेष्टतमं प्राहुर्ब्राह्मणा इन्द्रकिष्किषः ।
 विरक्तानां प्रबुधानां ध्यानयज्ञं सुशीभनम् ॥ १ ॥
 तस्माद् वदस्व सूताय ध्यानयज्ञमशेषतः ।
 विस्तरास्त्वय्यज्ञेन विरक्तानां महात्मनाम् ॥ २ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा मुनीनां दीर्घसत्विणाम् ।
 रुद्रेण कथितं प्राह गुहां प्राप्य महात्मनाम् ॥ ३ ॥
 मङ्गल्य कालकूटाख्यं विषं वै विश्वकर्मणा ।

सूत उवाच ।

गुहां प्राप्य सुखासीनं भवान्या सह शङ्करम् ॥ ४ ॥
 मनयः मंशितात्मानः प्रणेमुस्तं गुहाश्रयम् ।
 असुवंशं ततः सर्वं नीलकण्ठमुमापतिम् ॥ ५ ॥
 पत्युषं कालकूटाख्यं सङ्गतं भगवंस्त्वया ।
 श्रुतः प्रतिष्ठितं सर्वं त्वया देव ! वृषध्वज ! ॥ ६ ॥
 तेषाम्नाहचनं श्रुत्वा भगवाक्कीलसोद्विगतः ।
 प्रहसन् प्राह विश्वात्मनः कनन्दनपुरोगमान् ॥ ७ ॥
 किमनेन हितयेष्टा ! विषं वक्ष्ये सुदासकम् ।
 मंजरेसद्विकृतं तद् वक्ष्येऽहं त्वेति त्विदम् ॥ ८ ॥
 न विषं काश्चिद्विदुः संसारी विदुस्तुल्यः ।
 तस्माद् सर्वमप्यजितं वंशजं सुदासकम् ॥ ९ ॥

संसारो द्विविधः प्रोक्तः स्वाधिकारापुरुषपतः ।

पुंसां समूहचिन्तातामसंभीषः सदाचरः ॥ १० ॥

ईषणारागदोषेण सर्गो ज्ञानेन सन्नताः ।

तद्वशादेव सर्वेषां धर्माधर्मौ न संशयः ॥ ११ ॥

असन्निकृष्टे त्वर्धेऽपि ज्ञात्वा तच्छ्रवणात्सताम् ।

बुद्धिमुत्पादयत्येव संसारे विदुषां हिजाः ॥ १२ ॥

तस्माद् दृष्टानुश्रविकं दुष्टमित्युभयात्मकम् ।

सम्यजेत्सर्वयत्नेन विरक्तः सोऽभिधीयते ॥ १३ ॥

शास्त्रमित्युच्यते भागं श्रुतेः कर्मसु तद् हिजाः ।

मूर्धानं ब्रह्मणः सारं ऋषीणां कर्मणः फलम् ॥ १४ ॥

ननु स्वभावः सर्वेषां कामो दृष्टो न चान्यथा ।

श्रुतिः प्रवर्तिका तेषामिति कर्मस्थतद्दिदः ॥ १५ ॥

निवृत्तिलक्षणी धर्मः समर्थानामिहोच्यते ।

तस्माद् ज्ञानमूलो हि संसारः सर्वदेहिनाम् ॥ १६ ॥

कला संशोषमायाति कर्मणान्यस्वभावतः ।

सकलस्त्रिविधो जीवो ज्ञानहीनस्वविद्यया ॥ १७ ॥

नारको पापकृत् स्वर्गो पुण्यकृत् पुण्यगौरवात् ।

व्यतिमिश्रेण वै जीवस्तुर्धा संध्यवस्थितः ॥ १८ ॥

उद्भिजः स्वेदजश्चैव शूलजो वै जहायुजः ।

एवं व्यवस्थितो देहो कर्मणाञ्चो जनिष्ठतः ॥ १९ ॥

प्रजया कर्मणः सुक्तिर्धनेन च सत्तां भविष्यति ।

त्यागिर्नैवेन सुक्तिः स्वानुभवात्तत्त्वज्ञानात् ॥ २० ॥

एवमज्ञानहीनेषु नानाकर्मण्युक्तं ॥ २१ ॥

षट् जीवितं कुरुते भवत्येव यत्किञ्चिद् ॥ २२ ॥

गर्भे दुःखान्धनेकानि योनिमार्गे च भूतस्ते ।

कीमारे यौवने चैव वार्धके मरणेऽपि वा ॥ २२ ॥

विचारतः सतां दुःखं स्त्रीसंसर्गादिभिर्हि जाः । ।

दुःखेनैकेन वै दुःखं प्रशाम्यन्तीह दुःखितः ॥ २३ ॥

न जातु कामः कामानां ह्युपभोगेन शाम्यति ।

हविषा कृष्णवर्त्मैव भूय एवाभिवर्धते ॥ २४ ॥

तस्माद्विचारतो नास्ति संयोगादपि वै नृणाम् ।

अर्थानामर्जनेऽप्येवं पालने च व्यये तथा ॥ २५ ॥

पैशाचे साक्षसे दुःखं याचे चैव विचारतः ।

गान्धर्वे च तथा चान्द्रे सौम्य ! लोके द्विजोत्तमाः ॥ २६ ॥

प्राजापत्ये तथा ब्राह्मे प्राकृते पौरुषे तथा ।

चयसातिशयाद्यैस्तु दुःखैर्दुःखानि सुव्रताः ! ॥ २७ ॥

तानि भाग्यान्यशुद्धानि सन्त्यजेच्च धनानि च ।

तस्मादष्टगुणं भोगं तथा षोडशधा स्थितम् ॥ २८ ॥

चतुर्विंशत् प्रकारेण संस्थितञ्चापि सुव्रताः ! ।

द्वात्रिंशद्दे दमनघातत्वारिंशद्गुणं पुनः ॥ २९ ॥

तथाष्टचत्वारिंशच्च षट्पञ्चाशत् प्रकारतः ।

चतुःषष्टिविधश्चैव दुःखमेव विवेकिनः ॥ ३० ॥

पार्श्विक्च तथाप्यश्च तैजसश्च विचारतः ।

वायव्यश्च तथा व्योममानश्च यथाक्रमम् ॥ ३१ ॥

अभिमानिकमप्येवं बौद्धं प्राकृतमेव च ।

दुःखमेव न सन्देहो योगितां ब्रह्मवादिनाम् ॥ ३२ ॥

गौडकृष्णेश्वराणाञ्च दुःखमेव विचारतः ।

पादौ भस्मे तथा शीर्षे सर्वकोष्ठेषु सर्वदा ॥ ३३ ॥

वर्तमानानि दुःखानि भविष्याणि यथातथम् ।

दोषदुष्टेषु देशेषु दुःखानि विविधानि च ॥ ३४ ॥

न भावयिष्यतीतानि ह्यज्ञाने ज्ञानमानिनः ।

क्षुद्राधेः परिहारार्थं न सुखायानमुच्यते ॥ ३५ ॥

यथेतरेषां रोगाणामौषधं न सुखाय तत् ।

श्रीतीक्ष्णवातवर्षाद्यैस्तत्तत् कालेषु देहिनाम् ॥ ३६ ॥

दुःखमेव न सन्देहो न जानन्ति ह्यपण्डिताः ।

स्वर्गोऽप्येवं मुनिश्रेष्ठा ह्यविशुद्धचयादिभिः ॥ ३७ ॥

रोगैर्नानाविधैर्यस्ता रागद्वेषभवादिभिः ।

क्लिन्नमूलतर्क्यदृढवशः पतन्ति क्षितौ ॥ ३८ ॥

पुण्यवृक्षचयात्तद्वद्वा पतन्ति दिवौकसः ।

दुःखाभिलाषनिष्ठानां दुःखभोगादिसम्पदाम् ॥ ३९ ॥

अस्मात् पततां दुःखं कष्टं स्वर्गादिवौकसाम् ।

नरके दुःखमेवात्र नरकाणां निषेवणात् ॥ ४० ॥

विहिताकरणाच्चैव वर्णिनां मुनिपुङ्गवाः ॥ ४१ ॥

यथाःसृगो मृत्युभयस्य भीतो

उच्छिन्नवासो न लभेत निद्राम् ।

एवं यतिर्ध्यानपरो महात्मा

संसारभीतो न लभेत निद्राम् ॥ ४२ ॥

कीटपक्षिमृगाणाञ्च पशूनां राजवाजिनाम् ।

दृष्टमेवासुखं तस्मात्त्यजतः सुखमुत्तमम् ॥ ४३ ॥

वैमानिकानामप्येवं दुःखं कल्पाधिकारिणाम् ।

स्थानाभिमानिनाश्चैव सत्त्वादीनाञ्च सुखम् ॥ ४४ ॥

देवानाश्चैव देवैरानामन्योऽप्यनिजिगीषवाः ।

दुःखमेव नृपराणाञ्च राक्षसानां जगत्त्रये ॥ ४५ ॥

अमार्थमाश्रमश्चापि वर्णानां परमार्थतः ।

आश्रमेर्न स्वदेवैश्च यज्ञैः साहोत्रं तेस्तथा ॥ ४६ ॥

उग्रैस्तपोभिर्विविधैर्दानैर्नानाविधैरपि ।

न लभन्ते तथात्मानं लभन्ते ज्ञानिनः स्वयम् ॥ ४७ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन चरेत्याशुपतत्रतम ।

भस्मशायी भवेन्नित्यं व्रते पाशपते बुधः ॥ ४८ ॥

पञ्चार्थज्ञानसम्पन्नः शिवतत्त्वे समाहितः ।

केवल्यकरणं योगं विधिकर्मच्छिदं बुधः ॥ ४९ ॥

पञ्चार्थयोगसम्पन्नो दुःखान्तं व्रजते सुधीः ।

परया विद्यया वेद्यं विदन्त्यपरया न हि ॥ ५० ॥

हे विद्ये वेदितव्ये हि परा चैवापरा तथा ।

अपरा तत्र ऋग्वेदो यजुर्वेदो द्विजोत्तमाः ! ॥ ५१ ॥

सामवेदस्तथाश्रवो वेदः सर्वार्थसाधकः ।

शिक्षाकृत्यो व्याकरणं निरुक्तं छन्द एव च ॥ ५२ ॥

ज्योतिषश्चापरा विद्या पराक्षरमिति स्थितम् ।

तददृश्यमदृष्टाद्यमगीतं तदवर्णकम् ॥ ५३ ॥

तदचक्षुस्तदश्रोत्रं तदपाणि अपादकम् ।

तदजातमभूतञ्च तदशब्दं द्विजोत्तमाः ! ॥ ५४ ॥

अस्यै तदरूपञ्च रसगन्धविवर्जितम् ।

अव्ययस्याप्रतिष्ठञ्च तस्मिन् सर्वं विभुम् ॥ ५५ ॥

महात्मं तद् ब्रह्मन् तदजस्रिभ्यः द्विजाः ।

प्राजापतिमनसञ्च तद्विद्वन्मनोहितम् ॥ ५६ ॥

अप्रमेयं तद् कूलमदीर्घं तदनुसृतम् ।

अहमेव जगत् सर्वं मय्येव सकलं जगत् ॥ ५० ॥

अनपाहतमहैतं तदनन्तमनोचरम् ॥ ५१ ॥

असंहतं तदात्मैकं परा विद्या न पान्यया ॥ ५२ ॥

परापरीति कथिते नैवेह परमार्थतः ।

अहमेव जगत् सर्वं मय्येव सकलं जगत् ॥ ५३ ॥

मत्तु उत्पद्यते तिष्ठन् मयि मय्येव लीयते ।

मत्तो नान्यदितोक्षे त भनोवाक्पाणिभिस्तथा ॥ ५४ ॥

सर्वमात्मनि सम्पश्येत् मञ्जासञ्च समाहितः ।

सर्वं ह्यात्मनि सम्पश्यन्न बाह्ये कुरुते मनः ॥ ५५ ॥

अधो दृष्ट्वा वितस्यान्तु नाभ्यामुपरि तिष्ठति ।

हृदयं तद्विजानीयाद्विश्वस्यायतनं महत् ॥ ५६ ॥

हृदयस्यास्य मध्ये तु पुण्डरीकमवस्थितम् ।

धर्मकन्दसमुद्भूतं ज्ञाननालं सुशोभनम् ॥ ५७ ॥

ऐश्वर्याष्टदलं श्वेतं परं वैराग्यकर्णिकम् ।

छिद्राणि च दिशो यस्य प्राणाद्याश्च प्रतिष्ठिताः ॥ ५८ ॥

प्राणाद्यैश्चैव संयुक्तः पश्यते बहुधा क्रमात् ।

दशप्राणवद्वा नाभ्याः प्रत्येकं मुनिपुङ्गवाः ॥ ५९ ॥

द्विसप्ततिसहस्राणि नाभ्याः सम्परिकीर्तिताः ।

नेत्रस्थं जायतं विद्यात् कण्ठे सप्तं समादिशत् ॥ ६० ॥

सुषुप्तं हृदयस्थन्तु तुरीयं मूर्धनि स्थितम् ।

जाये ब्रह्मा च विष्णुश्च शशिश्चैव यथाक्रमानि ॥ ६१ ॥

ईश्वरस्तु सुषुप्ते तु तुरीये च महेश्वरः ।

वदत्येवमब्रवीत्पि सप्तशतवारैः सुमनः ॥ ६२ ॥

वृत्तं मानसादात्मकं जायते तस्मिन् स्थितम् ।

मनोबुद्धिरहङ्कारचित्तञ्चेति चतुष्टयम् ॥ ६८ ॥

यदा व्यवस्थितस्त्वेतेः स्वप्न इत्यभिधीयते ।

करणानि बिलीनानि यदा स्वात्मनि सुन्नताः ! ॥ ७० ॥

सुषुप्तः करणैर्भिन्नसुरीयः परिकीर्त्यते ।

परसुरीयातौतोऽसौ शिवः परमकारणम् ॥ ७१ ॥

जाग्रत् स्वप्नसुषुप्तिश्च तुरीयस्याधिभौतिकम् ।

प्राध्यात्मिकश्च विप्रेन्द्राद्याधिदैविकमुच्यते ॥ ७२ ॥

तत्त्ववर्ममहमेवेति वेदितव्यं विजानता ।

बुद्धोन्द्रियाणि विप्रेन्द्रास्तथा कर्मेन्द्रियाणि च ॥ ७३ ॥

मनोबुद्धिरहङ्कारचित्तञ्चेति चतुष्टयम् ।

ब्रह्मात्मं पृथगेवेदञ्चतुर्दशविधं स्मृतम् ॥ ७४ ॥

द्रष्टव्यञ्चैव श्रोतव्यं घ्रातव्यञ्च यथाक्रमम् ।

रसितव्यं सुनिश्चेष्टाः ! स्पर्शितव्यं तथैव च ॥ ७५ ॥

मन्तव्यञ्चैव बोधव्यमहङ्कर्तव्यमेव च ।

तथा चेतयितव्यञ्च वक्तव्यं मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ७६ ॥

आदातव्यञ्च गन्तव्यं विसर्गायितमेव च ।

आनन्दितव्यमित्येते ह्यधिभूतमनुक्रमात् ॥ ७७ ॥

आदित्योऽपि दिशश्चैव पृथिवी वरुणस्तथा ।

वायुश्चन्द्रस्तथा ब्रह्मा रुद्रः क्षेत्रज्ञ एव च ॥ ७८ ॥

अग्निरिन्द्रस्तथा विष्णुर्मित्रो देवः प्रजापतिः ।

आधिदैविकमेवं हि चतुर्दशविधं क्रमात् ॥ ७९ ॥

राशौ सुदर्शना चैव जिता सौम्या यथाक्रमम् ।

गोधा बद्धा मृता सख्या मध्यक्षा च द्विजोत्तिमाः ॥ ८० ॥

नाह्वीरागिह्वरा चैव अक्षरा चैव क्षत्रिका ।

भास्वती नाडिवश्च तावत्तुद्देशनिवेशनाः ॥ ५८॥
 वायवो नाडिमध्यस्था बाह्वकाश्च चतुर्दशः ॥ ५९॥
 प्राणो व्यानस्त्वपानश्च उदानश्च समानकः ॥ ६०॥
 वैरश्च तथा मुख्यौ ह्यन्तर्यामः प्रमच्छनः ॥ ६१॥
 कूर्मकश्च तथा श्येनः श्वेतः कृष्णस्तथामिच्छः ॥ ६२॥
 नाग इत्येव कथिता वायवश्च चतुर्दशः ॥ ६३॥
 यश्चक्षुषश्च द्रष्टव्ये तश्चादित्ये च सुव्रताः ॥ ६४॥
 नाडां प्राणे च विज्ञाने त्वानन्दे च यथैककर्म ॥ ६५॥
 हृद्याकाशे य एतस्मिन् सर्वस्मिन्नन्तरे परः ॥ ६६॥
 आत्मा एकश्च चरति तमुपासीत मां प्रभुम् ॥ ६७॥
 अजरं तमनस्तच्च अशोकममृतं ध्रुवम् ॥ ६८॥
 चतुर्दशविधेष्वेव सञ्चरत्येक एव सः ॥ ६९॥
 लीयन्ते तानि तत्रैव यदन्यं नास्ति वै हिमाः ॥ ७०॥
 एक एव हि सर्वज्ञः सर्वेशस्त्वेक एव सः ॥ ७१॥
 एष सर्वाधिपो देवस्त्वन्तर्ध्यामी महाशक्तिः ॥ ७२॥
 उपास्यमानः सर्वस्य सर्वसौख्यः समात्मनः ॥ ७३॥
 उपास्यति न चेवेह सर्वसौख्यं हिजोत्तमाः ॥ ७४॥
 उपास्यमानो वेदैश्च शास्त्रैर्नानाविधैरपि ॥ ७५॥
 न वैष वेदशास्त्राणि सर्वज्ञो यास्यति प्रभुः ॥ ७६॥
 अस्यैवाक्षमिदं सर्वं न संशयं भवति स्वयम् ॥ ७७॥
 सात्मना रक्षितश्चाद्यादभूतं न कुर्वति ॥ ७८॥
 सब्रह्म प्राणिनामेव प्राणिनां शरीरस्यैव हि ॥ ७९॥
 प्रशस्तानधनश्च व पश्यात्मा स विभीषणः ॥ ८०॥
 अघनयोऽस्मी भूतामी चोद्यते शिवमुत्तमा ॥ ८१॥

प्राक्मयस्येन्द्रियात्मा सङ्ख्यात्मा मतोमयः ॥ ८३ ॥

कात्मा सोम एवेह विज्ञानमय उच्यते ।

सदानन्दमयो भूत्वा महेशः परमेश्वरः ॥ ८४ ॥

सोऽहमेव जगत् सर्वं मय्येव सकलं स्थितम् ।

परतन्त्रं स्वतन्त्रं ऽपि तदा भावाद्विचारतः ॥ ८५ ॥

एकत्वमपि नाप्येव हैतं तत्र कुतस्त्वहो ।

एवं नाख्यय मर्त्यश्च कुतोऽमृतमजोऽवः ॥ ८६ ॥

नान्तःपञ्ची बहिःपञ्ची न चोभयगतस्तथा ।

न प्रज्ञा न घनस्त्वेवं न प्राज्ञो ज्ञानपूर्वकः ॥ ८७ ॥

विदितं नास्ति वेद्यश्च निर्वाणं परमार्थतः ।

निर्वाणश्चैव कैवल्यं निःश्रेयसमनामयम् ॥ ८८ ॥

प्रसन्नोऽप्यरं ब्रह्म ! परमात्मा परापरम् ।

निर्विकल्पं निराभासं ज्ञानं पर्याय वाचकम् ॥ ८९ ॥

प्रसन्नश्च यदेकाग्रं तदा ज्ञानमिति स्मृतम् ।

अज्ञानमितरत्सर्वं नात्र कार्या विचारणा ॥ ९० ॥

इत्थं प्रसन्नं विज्ञानं गुरुसम्पर्कजं ध्रुवम् ।

रागद्वेषानृतक्रोधं कामद्वेषादिभिः सदा ॥ ९१ ॥

अपरामृष्टमक्षौव विज्ञेयं मुक्तिदं त्विदम् ।

अज्ञानमक्षपूर्वत्वात् पुरुषो मलिनः स्मृतः ॥ ९२ ॥

तत्त्वयादि भवेन्मुक्तिर्नास्त्यथा जन्मकोटिभिः ।

ज्ञानमेकं विना नास्ति पुण्यपापपरिचयः ॥ ९३ ॥

ज्ञानमेवाभ्यसेनैकस्मान्नैकं ब्रह्मविज्ञताः ।

ज्ञानाभ्यासादि वै प्रसां बुद्धिर्भवति निर्मला ॥ ९४ ॥

तस्याभ्यासादेज्ज्ञानं तन्निष्ठसत्परायणः ।

ज्ञानेनैकेन तप्तस्य तप्तसङ्गस्य योगिनः ॥ १०१ ॥

कर्तव्यं नास्ति विप्रेन्द्रा ! अस्ति चेत्तत्त्वविद्वे च ।

इह लोके परे चापि कर्तव्यं नास्ति तस्य वै ॥ १०२ ॥

जीवन्मुक्तो यतस्तस्माद् ब्रह्मवित् परमाद्यतः ।

ज्ञानाभ्यासरतो नित्यं ज्ञानतत्त्वार्थवित् स्वयम् ॥ १०३ ॥

कर्तव्याभ्यासमुत्तुङ्ग्य ज्ञानमेवाधिगच्छति ।

वर्णाश्रमाभिमानी यस्यक्तक्रोधो द्विजोत्तमाः ॥ १०४ ॥

अन्यत्र रमते मूढः सोऽज्ञानी नात्र संशयः ।

संसारहेतुरज्ञानं संसारस्तनुसंग्रहः ॥ १०५ ॥

मोक्षहेतुस्तथा ज्ञानं मुक्तः स्वात्मन्यवस्थितः ।

अज्ञाने सति विप्रेन्द्रा ! क्रोधाद्या नात्र संशयः ॥ १०६ ॥

क्रोधो हृषस्त्रया लोभो मोहो दम्भो द्विजोत्तमाः ॥

धर्माधर्मौ हि तेषाञ्च तद्वशात्तनुसंग्रहः ॥ १०७ ॥

शरीरे सति वै क्लेशः सोऽविद्यां सन्त्यजेद् बुधः ।

अविद्यां विद्यया हित्वा स्थितस्यैव च योगिनः ॥ १०८ ॥

क्रोधाद्या नाशमायान्ति धर्माधर्मौ च वै द्विजाः ॥

तत् क्षयाच्च शरीरेण न पुनः सम्प्रयुज्यते ॥ १०९ ॥

स एवमुक्तः संसाराद् दुःखत्रयविवर्जितः ।

एवं ज्ञानं विना नास्ति ध्यानं ध्यातुर्हि जर्षभाः ॥ ११० ॥

ज्ञानं गुरोर्हि सम्प्रकीर्त्तय वा चापरमार्थतः ।

चतुर्व्यूहमिति ज्ञात्वा ध्याता ध्यानं सदाश्रयेत् ॥ १११ ॥

सहजागन्तुकं पापमस्त्रिवागुद्भवं तथा ।

ज्ञानास्मिर्दहते क्षिप्रं शब्दोन्मत्तमिवावधः ॥ ११२ ॥

ज्ञानात् पञ्चतन्त्रं नास्ति सर्वथाप्रतिनाशकम् ।

अथैव सदा ज्ञानं सर्वं सङ्गविवर्जितः ॥ ११७ ॥
 ज्ञानिनः सर्वपापानि क्षीयन्ते नात्र संशयः ।
 श्लोद्धन्नपि न क्षिप्येत पापैर्नानाविधैरपि ॥ ११८ ॥
 ज्ञानं यथा तथा ध्यानं तस्मात् ध्यानं समभ्यसेत् ।
 ज्ञानं निर्विषयं प्रोक्तमादौ सविषयं तथा ॥ ११९ ॥
 षट्प्रकारं समभ्यस्य चतुः षट्दशभिस्तथा ।
 तथा द्वादशधा चैव पुनः षोडशधा क्रमात् ॥ १२० ॥
 द्विधाभ्यस्य च योगीन्द्रो मुच्यते नात्र संशयः ।
 इह जाम्बूनदाकारं विधूमाङ्गारसन्निभम् ॥ १२१ ॥
 पीतं रक्तं सितं विद्युत्कोटिकोटिसमप्रभम् ।
 श्वेता ब्रह्मरन्ध्रस्थं चित्तं कृत्वा प्रयत्नतः ॥ १२२ ॥
 न सितं वासितं पीतं न स्मरेद् ब्रह्मविद्भवेत् ।
 श्वेतं सक्तः सत्यवादी अस्ते यो सर्वयत्नतः ॥ १२३ ॥
 परिग्रहविनिर्मुक्तो ब्रह्मचारी दृढव्रतः ।
 मनुष्टः शौचसम्पन्नः स्वाध्यायनिरतः सदा ॥ १२४ ॥
 मङ्गलार्थाभ्यसेत् ध्यानं गुरुसम्पर्कजं ध्रुवम् ।
 न बध्यति तथा ध्याता स्थाप्य चित्तं द्विजोत्तमाः ॥ १२५ ॥
 न बाधिमन्यते योगी न पश्यति समन्ततः ।
 न प्राप्तिं न शृणोत्येव लीनः स्वात्मनि यः स्वयम् ॥ १२६ ॥
 न च स्पर्शं विजानाति स वै समरसः स्मृतः ॥
 पार्थिवे षट्स्थे ब्रह्मा वारितत्वे हरिः स्वयम् ॥ १२७ ॥
 वाङ्मये कालरुद्राख्यो वायुतत्वे मङ्गेश्वरः ।
 सुविरे स शिवः साक्षात् क्रमादेव विचिन्तयेत् ॥ १२८ ॥
 चित्तो श्वेतः स्मृतो देवो ज्ञानाश्रय इति स्मृतः ।

बद्ध एव तथा वज्रो उग्रो वायी अवस्थितः ॥ १२८ ।
 भौमः सुधिरनाकेऽसौ भास्करे मण्डले स्थितः ।
 ईशानः सोमबिम्बे च महादेव इति स्मृतः ॥ १२९ ।
 पुंसां पशुपतिर्देवसाष्टधाहं व्यवस्थितः ।
 काठिन्यं यत्तनो सर्वं पार्थिवं परिगीयते ॥ १३० ॥
 आप्यं द्रवमिति प्रोक्तं वर्णाख्यो बह्निरुच्यते ।
 यत्क्षश्चरति तद्वायुः सुधिरं यद् द्विजोत्तमाः ॥ १३१ ॥
 तदाकाशश्च विज्ञानं शब्दजं व्योमसम्भवम् ।
 तथैव विप्रा ! विज्ञानं स्पर्शाख्यं वायुसम्भवम् ॥ १३२ ॥
 रूपं वाङ्मेयमित्युक्तमाप्यं रसमयं द्विजाः ॥
 गन्धाख्यं पार्थिवं भूयश्चित्तयेज्ञास्करं क्रमात् ॥ १३३ ॥
 नेत्रे च दक्षिणे वामे सोमं हृदि विभुं द्विजाः ॥
 आजानु पृथिवीतत्त्वमानामेवार्विमण्डलम् ॥ १३४ ॥
 आकाशं बह्निर्तत्त्वं स्वाकलाटान्तं द्विजोत्तमाः ॥
 वायव्यं वै ललाटाद्यं व्योमाख्यं वा शिखायकम् ॥ १३५ ॥
 हंसाख्यञ्च ततो ब्रह्म व्योमस्योर्ध्वं ततः परम् ।
 व्योमाख्यो व्योममध्यस्थो ह्ययं प्राथमिकः स्मरेत् ॥ १३६ ॥
 न जीवः प्रकृतिः सत्त्वं रजसाद्य तमः पुनः ।
 मङ्गस्तथाभिमानश्च तस्माद्वाणीन्द्रियाणि च ॥ १३७ ॥
 व्योमादीनि च भूतानि नैवेह परमेश्वरतः ।
 आप्यं तिष्ठद्यतो विश्वं स्थाणुरित्यभिधीयते ॥ १३८ ॥
 सदेति सूर्यो भोतश्च पवते कातश्च च ।
 धीतते चन्द्रमा बह्निर्ध्वं जलस्यो बह्निर्ध्वं च ॥ १३९ ॥
 बध्नाति भूमिराकाशस्य चन्द्रां दक्षिणे च ॥ १४० ॥

नदाश्रया ततः सर्वं तस्माद्दे चिन्तयेत् द्विजाः ॥ १४१ ॥

नैवाधिष्ठितं तस्मादेतत्सर्वं द्विजोत्तमाः ।

सर्वरूपमयः शर्व इति मत्वा स्मरेद्भवम् ॥ १४२ ॥

संसारविषयतन्मनां ज्ञानध्यानामृते न वै ।

प्रतीकारः समाख्यातो नान्यथा द्विजसत्तमाः ॥ १४३ ॥

ज्ञानं धर्मीश्वरं साक्षात् ज्ञानाद्दे राग्यसम्भवः ।

वैराग्यात्परमं ज्ञानं परमार्थप्रकाशकम् ॥ १४४ ॥

ज्ञानवैराग्ययुक्तस्य योगसिद्धिर्द्विजोत्तमाः ॥

योगसिद्ध्या विमुक्तिः स्यात् सत्त्वनिष्ठस्य नान्यथा ॥ १४५ ॥

तमो विद्यापदच्छन्नश्चिन्तयत्यदमव्ययम् ।

सत्त्वशक्तिं समाख्याय शिवमभ्यर्चयेद् द्विजाः ॥ १४६ ॥

यः सत्त्वनिष्ठो मङ्गलो मदर्थनपरायणः ।

सर्वतो धर्मेनिष्ठश्च सदोत्साहो समाहितः ॥ १४७ ॥

सर्वहन्तसहो धीरः सर्वभूतहिते रतः ।

ऋजुस्वभावः सततं स्वस्थचित्तो मृदुः सदा ॥ १४८ ॥

यमानो बुद्धिर्मान्छान्तस्त्यक्तस्पर्धी द्विजोत्तमाः ॥

सदा मुमुक्षुर्धर्मज्ञः स्वामलक्षणलक्षणः ॥ १४९ ॥

ऋणव्यविनिर्मुक्तः पूर्वजन्मनि पुण्यभाक् ।

जरायुक्तो द्विजो भूत्वा श्रद्धया च गुरोः क्रमात् ॥ १५० ॥

पण्यथा वापि शूश्रूषां कृत्वा कृत्रिमवर्जितः ।

स्वर्गलोकमनुप्राप्य भुक्त्वा भोगाननुक्रमात् ॥ १५१ ॥

आसाद्य भारतं वर्षे ब्रह्मविक्रायते द्विजाः ॥

सम्पत्तौ ज्ञानमासाद्य ज्ञानिनो योगविद्भवत् ॥ १५२ ॥

क्रमोऽयं मत्तपूर्वस्य ज्ञानप्राप्तिर्द्विजोत्तमाः ॥

तस्माद्देवेभ्य मायेण व्यक्तसङ्गो दृढव्रतः ॥ १५३ ॥
 संसारकाककूटाख्याप्त्युच्यते मुनिपुङ्गवाः ॥
 एवं संक्षेपतः प्रोक्तं मया युष्माकमच्युतम् ॥ १५४ ॥
 ज्ञानस्यैवेह माहात्म्यं प्रसङ्गादिह शोभनम् ।
 एवं पाशुपतं योगं कथितं त्वीश्वरेण तु ॥ १५५ ॥
 न द्वेयं यस्य कस्यापि शिवोक्तं मुनिपुङ्गवाः ॥
 दातव्यं योगिने नित्यं भस्मनिष्ठाय सुप्रियम् ॥ १५६ ॥
 यः पठेच्छृणुयाद्वापि संसारशमनं नरः ।
 स याति ब्रह्मसायुज्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ १५७ ॥
 इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे संसारविषयकथनं नाम षष्ठं ।

श्रीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

सप्तश्रीतितमोऽध्यायः ।

सुत उवाच ।

निश्चय्य ते महाप्राज्ञाः कुमाराद्याः पिनाकिनम् ।
 प्रोक्षुः प्रणम्य वै भीताः प्रसन्नं परमेश्वरम् ॥ १ ॥
 एवञ्चैदनया देव्या हैमवत्या महेश्वरम् ।
 क्रोद्धुः विविधैर्भोगैः कथं वक्तुं मिहाह्वयि ॥ २ ॥

सुत उवाच ।

एवञ्चैव प्रहसन्तः पिनाकीं नीललोहितः ।

ग्राह तामम्बिकां प्रेक्ष्य प्रणिपत्य स्थितान् द्विजान् ॥३॥
 बन्धमोक्षौ न वेवेह मम स्नेच्छा शरीरिणः ।
 अकृताञ्जः पशुर्जीवो विभुर्भोक्ता ह्यणुः पुमान् ॥ ४ ॥
 मायो च मायया बद्धः कर्मभिर्युज्यते तु सः ।
 ज्ञानं ध्यानञ्च बन्धञ्च मोक्षो नास्त्यात्मनो द्विजाः ॥ ५ ॥
 यदेवं मयि विद्वान् यस्तस्यापि न च सर्वतः ।
 एषा विद्या ह्यहं वेद्यः प्रज्ञैषा च श्रुतिः स्मृतिः ॥ ६ ॥
 धृतिरेषा भया निष्ठा ज्ञानशक्तिः क्रिया तथा ।
 इच्छाख्या च तथा ह्याज्ञा हे विद्यो न च संशयः ॥ ७ ॥
 न ह्येषा प्रकृतिर्जैवो विकृतिश्च विचारतः ।
 विकारो नैव मायैषा सदसद्व्यक्तिवर्जिता ॥ ८ ॥
 पुरा ममाज्ञा महक्तात् समुत्पन्ना सनातनो ।
 पञ्चवक्त्रा महाभागा जगतामभयप्रदा ॥ ९ ॥
 तामाज्ञां सम्प्रविश्याहं चिन्तयं जगतां हितम् ।
 सप्तविंशत् प्रकारेण सर्वं व्याप्यानया शिवः ॥ १० ॥
 तदाप्रभृति वै मोक्षप्रवृत्तिर्द्विजसत्तमा ।

सूत उवाच ।

एवमुक्त्वा तदापश्यद्भवानीं परमेश्वरः । ११ ॥
 भवानो च तमालीक्य मायामहरद्वयया ।
 ते माया मल्लनिर्मुक्ता मुनयः प्रेक्ष्य पार्वतीम् ॥ १२ ॥
 प्रीता बभूवुर्मुक्ताश्च तस्मादेषा परा गतिः ।
 उमाशङ्करयोर्भेदो नास्त्येव परमार्थतः ॥ १३ ॥
 द्विधाऽसौ रूपमाख्याय स्थित एव न संशयः ।
 यदा विद्वान्बद्धः स्यादाश्रया परमेश्वरः ॥ १४ ॥

तदा मुक्तिः क्षणादेव नान्यथा कर्मकोटिभिः ।

कामी विवक्षितो भूतकिङ्कः परमेष्ठिनः ॥ १५ ॥

प्रसादेन क्षणान्मक्तिः प्रतिज्ञैषा न संशयः ।

नभंश्चो जायमानो वा बालो वा तरुणोऽपि वा ॥ १६ ॥

वृद्धो वा मुच्यते जन्तुः प्रसादात्परमेष्ठिनः ।

अक्षजस्रोद्धिजो वापि स्नेहजो वापि मुच्यते ॥ १७ ॥

प्रसादाद्देवदेवस्य नात्र कार्या विचारणा ।

एष एव जगन्नाथो बन्धमोक्षकरः शिवः ॥ १८ ॥

भूभुवःस्वमंहस्यैव जनः माक्षात्तपः स्वयम् ।

सर्वलोकास्तथाण्डानां कोटि कोटिशतानि च ॥ १९ ॥

विब्रह्म देवदेवस्य तथाण्डावरणाष्टकम् ।

सप्तद्वीपेषु सर्वेषु पर्वतेषु वनेषु च ॥ २० ॥

समुद्रेषु च सर्वेषु वायुस्कन्धेषु सर्वतः ।

तथान्येषु च लोकेषु वसन्ति च चराचराः ॥ २१ ॥

सर्वे भवांश्चानून् गतिस्त्वेषां स एव वे ।

सर्वो ब्रह्मा नमस्तेऽस्मै पुरुषाय महात्मने ॥ २२ ॥

विश्वं भूतं तथा जातं बहुधा रुद्र एव सः ।

रुद्राज्ञैषा स्थिता देवी ह्यनया मुक्तिरम्बिका ॥ २३ ॥

इत्येवं खेचराः सिद्धा जज्जल्पः प्रीतिमानसाः ।

यदावलीक्य तान् सर्वान् प्रसादाद्भक्त्यम्बिका ॥ २४ ॥

तदा तिष्ठन्ति सायुज्यं प्राप्तास्तु खेचराः प्रभोः ॥ २५ ॥

इति श्रीखेच्रे पूर्वभागे मुनिमोहनाम्

समाधौतितमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ८० ॥

अष्टाशौतितमोऽध्यायः ।

कृष्य ऊचुः ।

केन योगिन वै सूत ! गुणप्राप्तिं सतामिह ।
अणिमादिगुणोपेता भवन्त्येवैह योगिनः ।
तत्सर्वं विस्तरात् सूत ! वक्तुमर्हसि साम्प्रतम् ॥ १ ॥
सूत उवाच ।

अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि योगं परमदुर्लभम् ।
पञ्चधा संस्मरेदादौ स्थाप्य चित्ते सनातनम् ॥ २ ॥
कल्पयेद्वासनं पद्मं सोमसूर्याग्निसंयुतम् ।
षड्विंशच्छक्तिसंयुक्तमष्टधा च द्विजोत्तमाः ! ॥ ३ ॥
ततः षोडशधा चैव पुनर्द्वादशधा द्विजाः ।
स्मरेच्च तत्तथा मध्ये देव्या देवसुमापतिम् ॥ ४ ॥
अष्टशक्तिसमायुक्तमष्टमूर्तिमजं प्रभुम् ।
ताभिश्चाष्टविधा रुद्राश्चतुःषष्टिविधाः पुनः ॥ ५ ॥
शक्तयश्च तथा सर्वा गुणशुक्लसमन्विताः ।
एवं स्मरेत् क्रमेणैव लब्ध्वा ज्ञानमनुत्तमम् ॥ ६ ॥
एवं पाशुपतं योगं मोक्षसिद्धिप्रदायकम् ।
तस्याग्निमादृत्यो विप्रो नान्यथा कर्मकोटिभिः ॥
तवाष्टगुणसंश्लेषं योगिना समुदाहृतम् ।
तत्सर्वं कर्मयोगिन उच्यमानं निबोधत ॥ ८ ॥
अविमा अविमा वैव अविमा माप्रिव च ।

प्राकाम्यञ्चैव सर्वत्र ईशित्वञ्चैव सर्वतः ॥ ८ ॥

वशित्वमथ सर्वत्र यत्र कामावसायिता ।

तच्चापि त्रिविधं ज्ञेयमैश्वर्यं सावेकामिकम् ॥ १० ॥

सावद्यं निरवयवञ्च सूक्ष्मञ्चैव प्रवर्तते ।

सावद्यं नाम यत्तत्र पञ्चभूतात्मकं स्मृतम् ॥ ११ ॥

इन्द्रियाणि मनश्चैव अहङ्कारश्च यः स्मृतः ।

तत्र सूक्ष्मप्रवृत्तिसु पञ्चभूतात्मिका पुनः ॥ १२ ॥

इन्द्रियाणि मनश्चित्तबुद्धाहङ्कारसंज्ञितम् ।

तथा सर्वमयञ्चैव आत्मस्था ख्यातिरेव च ॥ १३ ॥

संयोग एष त्रिविधः सूक्ष्मेष्वेव प्रवर्तते ।

पुनरष्टगुणश्चापि सूक्ष्मेष्वेव विधीयते ॥ १४ ॥

तस्य रूपं प्रवक्ष्यामि यथाह भगवान् प्रभुः ।

तैल्लोके सर्वभूतेषु यथास्य नियमः स्मृतः ॥ १५ ॥

अणिमाद्यं तथा व्यक्तं सर्वत्रैव प्रतिष्ठितम् ।

तैल्लोके सर्वभूतानां दुष्प्रापं समुदाहृतम् ॥ १६ ॥

तत्तस्य भवति प्राप्यं प्रथमं योगिनां बलम् ।

कृत्स्नं भवनं लोके रूपमस्य सदा भवेत् ॥ १७ ॥

शोभनत्वं सर्वभूतेषु द्वितीयन्तु पदं स्मृतम् ।

त्रैल्लोके सर्वभूतानां महिम्ना चैव वन्दितम् ॥ १८ ॥

महित्वञ्चापि लोकेऽस्मिन् स्तृतीयो योग उच्यते ।

त्रैल्लोके सर्वभूतेषु यथेष्टगमनं स्मृतम् ॥ १९ ॥

प्राकामान् विषयान् भुङ्क्ते तथा प्रतिहतः कश्चिद् ।

त्रैल्लोके सर्वभूतानां सुखदुःखं प्रवर्तते ॥ २० ॥

इशो भवति सर्वत्र प्रविभक्तो योगिनि ।

वक्ष्यामि चास्य भूतानि त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ २१ ॥
 इच्छया तस्य रूपाणि भवन्ति न भवन्ति च ।
 यत्र कामावसादित्वं त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ २२ ॥
 शब्दस्पर्शौ रसो गन्धो रूपश्चैव मनस्तथा ।
 प्रवर्तन्तेऽस्य चेच्छातो न भवन्ति यथेच्छया ॥ २३ ॥
 न जायते न म्रियते छिद्यते न च भिद्यते ।
 न दह्यते न मुह्येत लीयते न च लिप्यते ॥ २४ ॥
 क्षीयते न क्षरति खिद्यते न कदाचन ।
 क्रियते वा न सर्वत्र तथा विक्रियते न च ॥ २५ ॥
 प्रगन्धरसरूपसु अस्पर्शः शब्दवर्जितः ।
 प्रवर्णो ह्यस्वरश्चैव असवर्णसु कर्हिचित् ॥ २६ ॥
 न भुङ्क्ते विषयांश्चैव विषयेन च युज्यते ।
 प्रणुत्वात् परः सूक्ष्मः सूक्ष्मत्वादपवर्गिकः ॥ २७ ॥
 यापकस्त्वपवर्गाच्च व्यापकात् पुरुषः स्मृतः ।
 पुरुषः सूक्ष्मभावात् ऐश्वर्यं परमं स्थितः ॥ २८ ॥
 गुणोत्तरमथैश्वर्यं सर्वतः सूक्ष्ममुच्यते ।
 ऐश्वर्येच्चाप्रतोघातं प्राप्य योगमनुत्तमम् ॥ २९ ॥
 अपवर्गं ततो गच्छेत् सूक्ष्मं तत् परमं पदम् ।
 एवं पाशुपतं योगं ज्ञातव्यं मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ३० ॥
 स्वर्गापवर्गफलदं शिवसाधुपथकारणम् ।
 अथवा गतविज्ञानो रागात् कर्म समाचरेत् ॥ ३१ ॥
 राजसन्तामसं वापि भुङ्क्ते तत्रैव मुच्यते ।
 तथा सुकृतकर्मा तु फलं स्वर्गे समश्नुते ॥ ३२ ॥
 तस्मात् स्थानात् पुनः श्रेष्ठो मातुष्यमुपपद्यते ।

तस्माद् ब्रह्म परं सोऽख्यं ब्रह्म शाश्वतसुखमम् ॥ ३३

ब्रह्म एव हि सेवेत ब्रह्मैव हि परं सुखम् ।

परिश्रमो हि यज्ञानां महतार्ये न वर्त्तते ॥ ३४ ॥

भूयो मृत्यु वशं याति तस्मान्मोक्षः परं सुखम् ।

अथवा ध्यानसंयुक्तो ब्रह्मतत्त्वपरायणः ॥ ३५ ॥

न तु च्यावयितुं शक्यो मन्वन्तरयतैरपि ।

दृष्ट्वा तु पुरुषं दिव्यं विश्वाख्यं विश्वतोमुखम् ॥ ३६ ॥

विश्वपादशिरोग्रौवं विश्वेशं विश्वरूपिणम् ।

विश्वगन्धं विश्वामत्यं विश्वास्त्रधरं प्रभुम् ॥ ३७ ॥

गोभिर्मर्द्दहीं संपतते पतत्रिणो

नैव भूयो जनयत्येवमेव ।

कविं पुराणमनुशासितारम् ।

सूक्ष्माश्च सूक्ष्मं महती महान्तम् ॥ ३८ ॥

योगेन पश्येन्न च चक्षुषा पुन-

निरिन्द्रियं पुरुषं रुक्मवर्णम् ।

अलिङ्गितं निर्गुणचेतनञ्च

नित्यं सदा सर्वगं सर्वसारम् ॥ ३९ ॥

पश्यन्ति युक्त्या ह्यचलप्रकाशम्

तद्भावितास्ते जसा दीप्यमानम् ।

अपाणिपादोदरपार्श्वजिह्वो

ह्यतीन्द्रियो वापि सुसूक्ष्म एकः ॥ ४० ॥

पश्यत्यचक्षुः स शृणोत्यकर्णैः

न आस्तामुद्ग्रे न च बुद्धिरस्ति ।

स वेद सर्वं न च सर्ववेद्यम् ।

तमाहुरग्रं पुरुषं महान्तम् ॥ ४१ ॥

अचेतनां सर्वगतां सूक्ष्मां प्रसवधर्मिणीम् ।

प्रकृतिं सर्वभूतानां युक्ताः पश्यन्ति योगिनः ॥ ४२ ॥

सर्वतः पाणिपादं तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ।

सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ ४३ ॥

युक्तो योगेन चेशानं सर्वतश्च सनातनम् ।

पुरुषं सर्वभूतानां तं विहाक्रे विमुञ्चति ॥ ४४ ॥

भूतात्मानं महात्मानं परमात्मानमव्ययम् ।

सर्वात्मानं परं ब्रह्मा तद्देह्याता न मुञ्चति ॥ ४५ ॥

पवनो हि यथा ग्राह्यो विचरन् सर्वमूर्त्तिषु ।

परि शेते सुदुर्ग्राह्यस्तस्मात् पुरुष उच्यते ॥ ४६ ॥

प्रथ चेक्षुः श्रद्धर्मा तु सावशेषैः स्वकर्मभिः ।

ततस्तु ब्रह्मगर्भे वै शुकृशोषितसंयुते ॥ ४७ ॥

स्त्रोपुंसोः सम्प्रयोगे हि जायते हि ततः प्रभुः ।

ततस्तु गर्भकालेन कललं नाम जायते ॥ ४८ ॥

कालेन कललश्चापि बृहदं सम्प्रजायते ।

स्यिण्डस्तु यथा चक्रे चक्रावर्त्तनं पौडितः ॥ ४९ ॥

हस्ताभ्यां क्रियमाणस्तु बिम्बत्वमनुगच्छति ।

एवमाध्यात्मिकैर्युक्तो वायुना सम्प्रपूरितः ॥ ५० ॥

यदि योनिं विमुञ्चामि तत् प्रपद्ये महेश्वरम् ।

यावद्दि वेष्णुषो वायुर्जातमात्रं न संस्पृशेत् ॥ ५१ ॥

तावत्कालं महादेवमर्चयामीति चिन्तयेत् ।

जायते मानुषस्तत्र यथारूपं यथावयः ॥ ५२ ॥

वायुः सम्भवते खात्तु वाताद्भवति वै जलम् ।

जलात् सम्भवति प्राणः प्राणाच्छुक्रं विवर्द्धते ॥ ५३ ॥

रक्तभागास्तयस्त्रिंशद्रेतो भागायतुर्दश ।

भागतोऽर्द्धफलं कृत्वा ततो गर्भो निषिध्यते ॥ ५४ ॥

ततस्तु गर्भसंयुक्तः पञ्चभिर्वायुभिर्भूतः ।

पितुः शरीरात् प्रत्यङ्गं रूपमस्योपजायते ॥ ५५ ॥

ततोऽस्य मातुराहारात् पीतलीढप्रवेशनात् ।

नाभिदेशेन वै प्राणास्ते ह्याधारा हि देहिनाम् ॥ ५६ ॥

नवमासात् परिक्लिष्टः संवेष्टितशिरोधरः ।

वेष्टितः सर्वगात्रैश्च अपर्याप्तप्रवेशनः ॥ ५७ ॥

नवमासोषितस्यापि योनिच्छिद्राद्वाङ्मुखः ।

नतः स्वकर्मभिः पापैर्निरयं सम्प्रपद्यते ॥ ५८ ॥

असिपत्रवनञ्चैव शास्त्रलिच्छेदनन्तथा ।

ताडनं भक्षणञ्चैव पूयशोणितभक्षणम् ॥ ५९ ॥

यथा ह्यापस्तु संछिन्नाः, संश्लेषमुपयान्ति वै ।

तथा छिन्नाश्च भिन्नाश्च यातनास्थानमागताः ॥ ६० ॥

एवं जीवास्तु तैः पापैस्तप्यमानाः स्वयं कृतैः ।

प्राप्नुयुः कर्मभिः शेषैर्दुःखं वा यदि वेतरत् ॥ ६१ ॥

एकेनैव तु गन्तव्यं सर्वमुत्सृज्य वै जनम् ।

एकेनैव तु भोक्तव्यं तस्मात्सुकृतमाचरेत् ॥ ६२ ॥

न ह्येनं प्रस्थितं कश्चिद्विच्छन्तमनुगच्छति ।

यदेनेन कृतं कर्म तदेनमनुगच्छति ॥ ६३ ॥

ते नित्यं यमविषयेषु सम्प्रवृत्ताः

श्लोघन्तः सततमनिष्टसंप्रयोगैः ।

शुच्यन्ते परिणतवेदना शरीरा

बह्वीमिः सुभृशमनन्तयातनाभिः ॥ ६४ ॥

कर्मणा मनसा वाचा यद्भीष्णं निषेवते ।

तद्भ्यासो हरत्येनं तस्मात्कल्याणमाचरेत् ॥ ६५ ॥

अनादिमान् प्रबन्धः स्यात् पूर्वकर्मणि देहिनः ।

संसारं तामसं घोरं षड्विधं प्रतिपद्यते ॥ ६६ ॥

मानुष्यात् पशुभावश्च पशुभावान् मृगो भवेत् ।

मृगत्वात् पक्षिभावश्च तस्माच्चैव सरीसृपः ॥ ६७ ॥

सरीसृपत्वाद् गच्छेद्देहं स्यावरत्वं न संशयः ।

स्यावरत्वे पुनः प्राप्ते यावदुन्मिलते जनः ॥ ६८ ॥

कुलालचक्रवद्भ्रान्तस्तत्रैव परिवर्त्तते ।

इत्येवं हि मनुष्यादिः संसारस्यावरान्तिकः ॥ ६९ ॥

विज्ञेयस्तामसो नाम तत्रैव परिवर्त्तते ।

सात्त्विकश्चापि संसारो ब्रह्मादिः परिकीर्त्तितः ॥ ७० ॥

पिशाचान्तः स विज्ञेयः स्वर्गस्थानेषु देहिनाम् ।

ब्राह्मे तु केवलं सत्वं स्यादरे केवलं तमः ॥ ७१ ॥

चतुर्दशानां स्थानानां मध्ये विष्टम्भकं रजः ।

मर्मसु श्लिष्टमानेषु वेदनात्तस्य देहिनः ॥ ७२ ॥

ततस्तत् परमं ब्रह्म कथं विप्रः स्मरिष्यति ।

संसारः पूर्वधर्मस्य भावनाभिः प्रणोदितः ॥ ७३ ॥

मानुषं भजते नित्यं तस्मात् ध्यानं समाचरेत् ।

चतुर्दशविधं ह्येतद् कुत्सा संसारमच्छसम् ॥ ७४ ॥

नित्यं समारम्भेन संसारमवपौडितः ।

ततस्सरति संज्ञाहं क्लीबं परिवर्त्तितः ॥ ७५ ॥

तस्माच्च सततं युक्तो ध्यानतत्परयुक्तकः ।

तथा समारम्भयोगं यथात्मानं स पश्यति ॥ ७६ ॥

एष आपः परं ज्योतिरेष सेतुरनुत्तमः ।

विहृत्याहोष सन्निदाद् भूतानाञ्चैव शाश्वतः ॥ ७७ ॥

तदेनं सेतुमात्मानमग्निं वै विश्वतोमुखम् ।

हृदिस्थं सर्वभूतानामुपासीत महेश्वरम् ॥ ७८ ॥

तथान्तःसंस्थितं देवं स्वयत्तया परिमण्डितम् ।

अष्टधा चाष्टधा चैव तथा चाष्टविधेन च ॥ ७९ ॥

सृष्ट्यर्थं संस्थितं बद्धिं संचिद्य च हृदि स्थितम् ।

ध्यात्वा यथावद्देवेशं रुद्रं भुवननायकम् ॥ ८० ॥

हुत्वा पञ्चाहुतीः सम्यक् तच्चिन्तागतमानसः ।

वैश्वानरं हृदिस्थन्तु यथावदनुपूर्वगः ॥ ८१ ॥

आपः पूताः सकृत् प्राश्य तूष्णीं हुत्वा ह्युपाविशन् ।

प्राणायेति ततस्तस्य प्रथमा ह्याहुतिः स्मृता ॥ ८२ ॥

अपानाय द्वितीया च व्यानायेति तथापरा ।

उदानाय चतुर्थी स्यात् समानायेति पञ्चमी ॥ ८३ ॥

स्वाहाकारैः पृथक् हुत्वा शेषं भुञ्जीत कामतः ।

अपः पुनः सकृत् प्राश्य आचम्य हृदयं सृशेत् ॥ ८४ ॥

प्राणानां ग्रन्थिरस्यात्मा रुद्रो ह्यात्मा विशान्तकः ।

रुद्रो वै ह्यात्मनः प्राण एवमाप्याययेत् स्वयम् ॥ ८५ ॥

प्राणे निविष्टो वै रुद्रस्तस्मात् प्राणमवः स्वयम् ।

प्राणाय चैव रुद्राय जुहोत्यमृतमुत्तमम् ॥ ८६ ॥

शिवविशेष माभीश ! स्वाहा ब्रह्मात्मने स्वयम् ।

एवं पञ्चाहुतीचैव आरे कुर्वीत प्राणमात् ॥ ८७ ॥

पुरुषोऽसि पुरि शेषे त्वमङ्गुष्ठप्रमाणतः ।
 आश्रितश्चैव चाङ्गुष्ठमीशः परमकारणम् ॥ ८८ ॥
 सर्वस्य जगतश्चैव प्रभुः प्रीणात् शाश्वतः ।
 त्वं देवानामसि ज्येष्ठा रुद्रस्त्वच्च पुरो हृषा ॥ ८९ ॥
 सृदुस्त्वमन्नमस्मभ्यमेतदसु हुतं तव ।
 इत्येवं कथितं सर्वं गुणप्राप्तिविशेषतः ॥ ९० ॥
 योगाचारः स्वयं तेन ब्रह्मणा कथितः पुरा ।
 एवं पाशुपतं ज्ञानं ज्ञातव्यञ्च प्रयत्नतः ॥ ९१ ॥
 भस्मस्त्रायौ भवेन्नित्यं भस्मालिप्तः सदा भवेत् ।
 यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा द्विजोत्तमान् ॥ ९२ ॥
 देवे कर्मणि पित्रे वा स याति परमां गतिम् ॥ ९३ ॥
 इति श्रीलेङ्गे पूर्वभागेऽष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

एकोनवशीतितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

प्रत जङ्घं प्रवक्ष्यामि शौचाचारस्य लक्षणम् ।
 यदनुष्ठाय शुद्धात्मा परित्य गतिमाप्नुयात् ॥ १ ॥
 ब्रह्मणा कथितं पूर्वं सर्वभूतहिताय वै ।
 सङ्गे पातः सर्ववेदार्थं सच्चयं ब्रह्मवादिनाम् ॥ २ ॥

उदयार्थन्तु शीघानां सुनीनामुत्तमं पदम् ।
 यस्तत्राथाप्रमत्तः स्यात् स मुनिर्नावसीदति ॥ ३ ॥
 मानावमानौ द्वावेतौ तावेवाहुर्विषामृते ।
 अवमानोऽमृतं तत्र सम्मानो विषमुच्यते ॥ ४ ॥
 गुरोरपि हिते युक्तः स तु सः वस्तरं वसेत् ।
 नियमेष्वप्रमत्तस्तु यमेषु च सदा भवेत् ॥ ५ ॥
 प्राप्यानुज्ञां ततश्चैव ज्ञानयोगमनुत्तमम् ।
 अविरोधेन धर्मस्य चरेत् पृथिवीमिमाम् ॥ ६ ॥
 चक्षुः पूतश्चरेन्मार्गं वस्त्रपूतं जलं पिवेत् ।
 सत्यपूतं वदेद्वाक्यं मनः पूतं समाचरेत् ॥ ७ ॥
 मत्स्यगृह्यस्य यत्पापं घण्टासाभ्यन्तरे भवेत् ।
 एकाहं तत्समं त्रियमपूतं यज्जलं भवेत् ॥ ८ ॥
 अपूतोदकपाने तु जपेच्च शतपञ्चकम् ।
 अघोरलक्षणं मन्त्रं ततः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ९ ॥
 अथवा पूजयेच्छ्मश्रुं घृतस्नानादिविस्तरैः ।
 त्रिधा प्रदक्षिणीकृत्य शुद्धते नात्र संशयः ॥ १० ॥
 आतिथ्यश्राद्धयज्ञेषु न गच्छेद्योगवित् कश्चित् ।
 एवं ह्यङ्घ्रिसको योगी भवेदिति विचारितम् ॥ ११ ॥
 वल्ली विधूमेत्यङ्गारे सर्वस्मिन् भुक्तवर्जने ।
 चरेत्तु मतिमान् भैक्ष्यं न तु तेष्वेव नित्यशः ॥ १२ ॥
 अथैनमवमन्यन्ते परे परिभवन्ति च ।
 तथा युक्तं चरेद्भैक्ष्यं सतां धर्ममदूषयन् ॥ १३ ॥
 भैक्ष्यं चरेद्वनस्थेषु याया वरगृहेषु च ।
 श्रेष्ठा तु प्रथमाष्टीयं हस्तिरस्त्रोपजायते ॥ १४ ॥

अत ऊर्ध्वं गृहस्थेषु शीलीनेषु चरेद् द्विजाः ।।
 शूद्रधानिषु दास्तेषु श्रोत्रियेषु महात्मसु ॥ १५ ॥
 अत ऊर्ध्वं पुनश्चापि श्रद्धुष्टापतितेषु च ।
 भैक्ष्यचर्या हि वर्णेषु जघन्या वृत्तिरुच्यते ॥ १६ ॥
 भैक्ष्यं यवागूस्तक्रं वा पयो यावकमेव च ।
 फलमूलादिपक्वं वा कणपिण्याकसक्तवः ॥ १७ ॥
 इत्येते वै मया प्रोक्ता योगिनां सिद्धिवर्धनाः ।
 आहारास्तेषु मिहेषु श्रेष्ठं भैक्ष्यमिति स्मृतम् ॥ १८ ॥
 अज्विन्दुः यः कुशाग्रेण मांसि मांसि समश्नुते ।
 न्यायतो यस्यरेङ्गैश्च पूर्वोक्तात् स विशिष्यते ॥ १९ ॥
 जरामरणगर्भेभ्यो भीतस्य नरकादिषु ।
 एवं दाययते तस्मात्तद्वैक्ष्यमिति संस्मृतम् ॥ २० ॥
 दधिभक्षाः पयो भक्षाः ये चान्ये जीवक्षीणकाः ।
 सर्वे ते भैक्ष्यभक्षस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २१ ॥
 भक्षशायो भवेन्नित्यं भिक्षाचारी जितेन्द्रियः ।
 य इच्छेत् परमं स्थानं व्रतं पाशपतं चरेत् ॥ २२ ॥
 योगिनाञ्चैव सर्वेषां श्रेष्ठश्चाद्रायणं भवेत् ।
 एकं द्वे त्रीणि चत्वारि शक्तितो वासमाचरेत् ॥ २३ ॥
 अस्तेयं ब्रह्मचर्यञ्च अलीभस्त्राग एव च ।
 व्रतानि पञ्च भिक्षूणां अहिंसा परमा त्विह ॥ २४ ॥
 अक्रोधो गुरुश्रूषा श्रीचमाहारस्त्राघवम् ।
 नित्यं स्वाध्याय इत्येते नियमाः परिकीर्त्तिताः ॥ २५ ॥
 बीजयोनि गुणा वस्तु बन्धः कर्मभिरिव च ।
 यथा द्विप इवारण्ये मनुष्याणां चिन्तयते ॥ २६ ॥

देवैस्तुत्याः सर्वयज्ञक्रियास्तु
 यज्ञाज्जाप्यं ज्ञानमाहुष जाप्यात् ।
 ज्ञानादज्ञानं सङ्गरागादपेतम् ।
 तस्मिन् प्राप्ते शाश्वतस्योपलभः ॥ २७ ॥
 दमः शमः सत्यमकल्मषत्वम् ।
 मौनञ्च भूतेष्वखिलेषु चार्जवम् ।
 अतीन्द्रियं ज्ञानमिदं तथा शिवं
 प्राहुस्तथा ज्ञानविशुद्धबुद्धयः ॥ २८ ॥
 समाहितो ब्रह्मपरो प्रमादी
 शुचिस्तथैकान्तरतिर्जितेन्द्रियः ।
 समाप्नोत्याद्योगमिमं महात्मा
 महर्षयश्चैवमनिन्दिता मलाः ॥ २९ ॥
 प्राप्यतेऽभिमतान् देशान् अङ्गुशेन निवारितः ।
 एतन्मार्गेण शुद्धेन दम्भबीजो ह्यकल्मषः ॥ ३० ॥
 सदाचाररताः शान्ताः स्वधर्मपरिपालकाः ।
 सर्वान् लोकान् विनिर्जित्य ब्रह्मलोकं व्रजन्ति ते ॥ ३१ ॥
 पितामहेनोपदिष्टो धर्मः सौन्दर्यं सनातनः ।
 सर्वलोकोपकारार्थं मृगुर्ध्वं प्रवदन्मि वः ॥ ३२ ॥
 गुरूपदेशयुक्तानां वृद्धानां कर्मवर्तिनाम् ।
 अभ्युत्थानादिकं सर्वं प्रणामञ्चैव कारयेत् ॥ ३३ ॥
 अष्टाङ्गप्रणिपातेन त्रिधा न्यस्तेन सुव्रताः ।
 त्रिः प्रदक्षिणयोगेन बन्धो वै ब्राह्मणो शुभः ॥ ३४ ॥
 ज्येष्ठान्येऽपि च ते सर्वे वन्दनीया विजानता ।
 आत्माभङ्गं न कुर्वीत यदीच्छेत् सिद्धिमुत्तमान् ॥ ३५ ॥

धातुशून्यविलिखेत्तद्वदमन्त्रोपजीवनम् ।
 विषग्रहविहम्बादौ न्वर्जयेत् सर्वयत्नतः ॥ ३६ ॥
 कैतवं वित्तशाल्यञ्च पैशून्यं वर्जयेत् सदा ।
 अतिहासमवष्टम्भं लीला स्वेच्छा प्रवर्त्तनम् ॥ ३७ ॥
 वर्जयेत् सर्वयत्ने न गुरुणामपि सन्निधौ ।
 तद्वाक्प्रतिकूलञ्च अयुक्तं वै गुरोर्वचः ॥ ३८ ॥
 न वदेत् सर्वयत्नेन अनिष्टं न स्मरेत् सदा ।
 यतीनामासनं वस्त्रं दण्डायं पादुके तथा ॥ ३९ ॥
 मान्यञ्च शयनस्थानं पात्रं छायाञ्च यत्नतः ।
 यज्ञोपकरणाङ्गञ्च न स्पृशेद्द्वै पदेन च ॥ ४० ॥
 देवद्रोहं गुरुद्रोहं न कुर्यात् सवेयत्नतः ।
 कृत्वा प्रमादतो विप्राः । प्रणवस्यायुतं जपेत् ॥ ४१ ॥
 देवद्रोहगुरुद्रोहात् कौटिमात्रेण शुध्यति ।
 महापातकशुद्ध्यर्थं तथैव च यथाविधि ॥ ४२ ॥
 पातकी च तदर्धेन शुद्ध्यते वृत्तवान्यदि ।
 उपपातकिनः सर्वे तदर्धेनैव सुव्रताः ! ॥ ४३ ॥
 मस्थालोपे कृते विप्रः त्रिरावृत्त्यैव शुद्ध्यति ।
 प्राङ्गिकच्छेदने जाते शतमेकमुदाहृतम् ॥ ४४ ॥
 लङ्घने समयानान्तं अभक्ष्यस्य च भक्षणे ।
 शवाद्यवाचने चैव सहस्राङ्गुलिरुच्यते ॥ ४५ ॥
 काकोलूककपोतानां पक्षिणामपि घातने ।
 शतमष्टोत्तरं जप्त्वा मुच्यते नात्र संशयः ॥ ४६ ॥
 यः पुनस्तत्त्ववेत्ता च ब्रह्मविद् ब्राह्मणोत्तमः ।
 शरणाङ्गुलिमाप्नोति नात्र कार्त्तवीचरणा ॥ ४७ ॥

नेवमात्मविदामस्ति प्रायश्चित्तानि चोदना ।

विश्वस्यैव हिने शुद्धा ब्रह्मविद्या विदोजनाः ॥ ४८ ॥

योगध्यानैकनिष्ठाश्च निर्लेपाः काश्चनं यथा ।

शुद्धानां शोधनं नास्ति विशुद्धा ब्रह्मविद्यया ॥ ४९ ॥

उद्धृतानुष्णफेनाभिः पूताभिर्वस्त्रचक्षुषा ।

अग्निः समाचरेत् सर्वं वर्जयेत् कलुषोदकम् ॥ ५० ॥

गन्धवर्णरसेदुष्टमशुचिस्थानसंस्थितम् ।

पङ्काशमदूषितञ्चैव सामुद्रं पल्ललोदकम् ॥ ५१ ॥

सशैवालं तथान्यैर्वा दोषैर्दुष्टं विवर्जयेत् ।

वस्त्रशोचान्वितः कुर्यात् सर्वकार्याणि वै द्विजाः ॥ ५२ ॥

नमस्कारादिकं सर्वङ्गशुश्रूषणादिकम् ।

वस्त्रशौचविहीनात्मा ह्यशुचिर्नात्र संशयः ॥ ५३ ॥

देवकार्योपयुक्तानां प्रत्यहं शौचमिष्यते ।

इतरेषां हि वस्त्राणां शौचं कार्यं मलागमे ॥ ५४ ॥

वर्जयेत् सर्वयत्नेन वासोऽन्यैर्विधृतं द्विजाः ॥

कोशियाविकयो रुक्षैः क्षौमाणां गौरसर्षपैः ॥ ५५ ॥

श्रीफलैरंशुपट्टानां कुतपानामरिष्टकैः ।

चर्मणां विदलानाञ्च वेत्राणां वस्त्रवन्मतम् ॥ ५६ ॥

वल्कलानान्तु सर्वेषां कृत्वाभरयोरपि ।

चैलवच्छौचमाख्यातं ब्रह्मविद्भिर्मुनीश्वरैः ॥ ५७ ॥

भस्मना शुद्धयेत् कांस्यं चारिणायसमुच्यते ।

ताम्रमन्त्रे न वै विप्रास्तपुसीसकयोरपि ॥ ५८ ॥

हैममग्निः शुभं पात्रं रौप्यपात्रं द्विजोत्तमाः ॥

मण्डूकशंखमुक्ताणां शौचं तैजसवत् स्मृतम् ॥ ५९ ॥

अग्ने रपाश्च संशोमादत्यन्तोपहतस्य च ।
 रसानामिह सर्वेषां शुद्धिदत्प्रवर्तनं स्मृतम् ॥ ६० ॥
 तृणकाष्ठादिवस्तूनां शुभेनाभ्युद्ययं स्मृतम् ।
 उष्णेन वारिणा शुद्धिस्तथा स्त्र, क्स्त्र, वयोरपि ॥ ६१ ॥
 तथैव यज्ञपात्राणां मुशूलोलूखलस्य च ।
 शृङ्गास्थिदारुदन्तानां तक्षणे नैव शोधनम् ॥ ६२ ॥
 संहतानां महाभागा ! द्रव्याणां प्रोक्षणं स्मृतम् ।
 असंहतानां द्रव्याणां प्रत्येकं शोधमुच्यते ॥ ६३ ॥
 प्रभुक्तराशिधान्यानां एकदेशस्य दूषणे ।
 तावन्मात्रं समुद्धृत्य प्रोक्षयेद्दे कुशाश्रया ॥ ६४ ॥
 शाकमूलफलादीनां धान्यवत् शुद्धिरिष्यते ।
 मार्जनीमार्जनैर्वैश्व पुनः पाकेन मृग्ययम् ॥ ६५ ॥
 उल्लेखनेनाक्षनेन तथा सम्मार्जनेन च ।
 गोनिवासेन वै शुद्धा सेचनेन धरा स्मृता ॥ ६६ ॥
 भूमिस्थमुदकं शुद्धं वैतृण्य यत्र गौर्नृजित् ।
 अव्याप्तं यदमिधेन गन्धवर्णरसान्वितम् ॥ ६७ ॥
 वस्त्रः शुचिः प्रस्त्रवणे शकुनिः फलपातने ।
 स्रवारास्यं गृहस्थानां रती भार्याभिकाङ्क्षया ॥ ६८ ॥
 हस्ताभ्यां चालितं वस्त्रं कारुणा च यथाविधि ।
 कुशाश्रुना सुसम्प्लव्य गृह्णीयात् धर्मवित्तमः ॥ ६९ ॥
 पण्यं प्रसारितञ्चैव वर्णाश्रमविभागशः ।
 शुचिराकरजं तेषां श्लाघ्यगृहस्थे शुचिः ॥ ७० ॥
 छाया च विष्णुर्गो विप्रा मच्छिकाद्या द्विजोत्तमाः ॥
 रजो भूर्वायुरग्निश्च मेध्यानि स्पर्शने सदा ॥ ७१ ॥

सुप्ता भुक्ता च वै विप्राः ! कृत्वा पीत्वा च वै तथा ।

ष्टौषित्वाध्ययनादौ च शुचिरध्याचमेत् पुनः ॥ ७२ ॥

पादौ स्पृशन्ति ये चापि पराचमनमिन्दवः ।

ते पार्थिवैः समा ज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ७३ ॥

कृत्वा च मैथुनं स्पृष्ट्वा पतितं कुक्कुटादिकम् ।

सूकरञ्चैव काकादि श्वानमुद्गं खरं तथा ॥ ७४ ॥

यूपं चाण्डालकाद्यांश्च स्पृष्ट्वा ज्ञानेन शुध्यति ।

रजस्वलां सृत्तिकाञ्च न स्पृशेदस्थजामपि ॥ ७५ ॥

सृत्तिकाशौचसंयुक्तः श्वावाशौचसमन्वितः ।

संस्पर्शेन रजस्तासां स्पृष्ट्वा स्नात्वेव शुध्यति ॥ ७६ ॥

नैवाशौचं यतोनाञ्च वनस्थब्रह्मचारिणाम् ।

नेष्टिकानां नृपाणाञ्च भण्डलीनाञ्च सुव्रताः ! ॥ ७७ ॥

ततः कार्यं विरोधाद्भि नृपाणां नान्यथा भवेत् ।

वैखानसानां विप्राणां पतितानामसम्भवात् ॥ ७८ ॥

असञ्चयहिजानाञ्च ज्ञानमात्रेण नान्यथा ।

तथा सन्निहितानाञ्च यज्ञार्थं दीक्षितस्य च ॥ ७९ ॥

एकाहोदययज्ञाजीनां शुद्धिकृता स्त्रियश्च वा ।

ततस्त्वधौतशाखानाञ्चतुभिः सर्वदेहिनाम् ॥ ८० ॥

सूतकं प्रेतकं नास्ति अष्टादूर्ध्वममुत्र वै ।

अर्वांगेकादशाहान्तं बान्धवानां द्विजोत्तमाः ! ॥ ८१ ॥

ज्ञानमात्रेण वै शुद्धिर्मरणे समुपस्थिते ।

ततो ऋतुत्रयादूर्वाक् एकाहः परिग्रीयते ॥ ८२ ॥

सप्तवधाक्ततत्तार्वाक् द्विरात्रं हि ततः परम् ।

दशाहं ब्राह्मणानां वै प्रथमेऽहनि वा पितुः ॥ ८३ ॥

दशाहं सूतिकाशीचं मातुरप्यवमश्रयाः । ।
 अर्वाक् त्रिवर्षात् स्नानेन बान्धवानां पितुः सदा ॥ ८४ ॥
 अष्टाब्दादेकरात्रेण शुद्धिः स्याद् बान्धवस्य तु ।
 द्वादशाब्दात्तनयावाक् त्रिरात्रं स्त्रीषु सुव्रताः । । ८५ ॥
 मपिण्डता च पुरुषे सप्तमे विनिवर्त्तते ।
 अतिक्रान्ते दशाहे तु त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ ८६ ॥
 ततः सन्निहितो विप्रश्चावाक् पूर्वं तदेव वै ।
 सं वत्सरे व्यतीते तु स्नानमात्रेण शुद्ध्यति ॥ ८७ ॥
 सृष्ट्वा प्रेतं चिरात्रेण धर्मार्थं स्नानमुच्यते ।
 दाहकानाञ्च नेतृणां स्नानमात्रमबान्धवे ॥ ८८ ॥
 अनुगम्य च वै स्नात्वा घृतं प्राश्य विशुद्ध्यति ।
 आचार्यमरणे चैव त्रिरात्रं श्रोत्रिये सृते ॥ ८९ ॥
 पत्निषो मातुलानाञ्च सादराणाञ्च वा द्विजाः । ।
 भूपानां मण्डलीनाञ्च सद्यो नीराड्रवासिनाम् ॥ ९० ॥
 केवलं द्वादशाहेन क्षत्रियाणां द्विजोत्तमाः । ।
 नाभिषिक्तस्य चाशीचं सम्प्रमादेषु वै रणे ॥ ९१ ॥
 वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्री मासेन शुद्ध्यति ।
 इति संचेषतः प्रोक्ता द्रव्यशुद्धिरनुत्तमा । ९२ ॥
 अशीचश्चानुपूर्वेण यतीनां नैव विद्यते ।
 वताप्रभृति नारीणां मासि मास्वाप्तं वै द्विजाः । ९३ ॥
 कृते सकृद्युगवशात् जायन्ते वै सहैव तु ।
 प्रयान्ति च महाभागा भार्याभिः कुरवो यथा । ९४ ॥
 वर्षाश्रमव्यवस्था च चेताप्रभृति सुव्रताः । ।
 भारते दक्षिणे वर्षे व्यवस्था नेतरेष्वथ ॥ ९५ ॥

महावीते सुवीते च जम्बुद्वीपे तथाष्टसु ।
 शाकद्वीपादिषु प्रोक्तो धर्मो वे भारते यथा ॥ ८६ ॥
 रसोक्तासाकृते वृत्तिस्त्रेतायां गृहहव्यजा ।
 सैवार्त्तवृत्ततादोषाद्रागद्वेषादिभिर्नृणाम् ॥ ८७ ॥
 मैथुनात् कामतो विप्रास्तथैव परुषादिभिः ।
 यवाद्याः सम्प्रजायन्ते ग्राम्यारण्यास्तदंश ॥ ८८ ॥
 ओषधयश्च रजोदोषात् स्त्रीणां रागादिभिर्नृणाम् ।
 अकालकृष्टा विध्वस्ताः पुनस्त्यादितास्तथा ॥ ८९ ॥
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन न सञ्जायते रजस्वला ।
 प्रथमेऽहनि चाण्डालो यथा वर्णा तथाङ्गना ॥ ९० ॥
 द्वितीयेऽहनि विप्रा हि यथा वै ब्रह्मघातिनी ।
 तृतीयेऽहनि तदर्थेन चतुर्थेऽहनि सुमताः ॥ ९१ ॥
 स्नात्वार्षमासात् संयुक्ता ततः शुद्धिर्भविष्यति ।
 आषोडशासतस्त्रीणां मूत्रवच्छोचमिष्यते ॥ ९२ ॥
 पञ्चरात्रं तथाष्टम्या रजसा वर्त्तते यदि ।
 सा विंशद्विसादूर्ध्वं रजसा पूर्ववत्तथा ॥ ९३ ॥
 स्नानं शौचं तथा गानं रोदनं हसनं तथा ।
 यानमभ्यञ्जनं नारी क्षूतश्चैवानुलेघनम् ॥ ९४ ॥
 दिवास्नप्नं विशेषेण तथा वै दन्तधावनम् ।
 मैथुनं मानसं वापि वाचिकं देवतार्चनम् ॥ ९५ ॥
 वर्जयेत् सर्वयत्नेन नमस्कारं रजस्वला ।
 रजस्वलाङ्गनाभ्यर्चनसम्भाषे च रजस्वला ॥ ९६ ॥
 सन्त्वागच्छेच्च वस्त्राणां वर्जयेत् सर्वयत्नतः ।
 आत्मान्यपुण्यं नारी न स्पृशेत् रजस्वला ॥ ९७ ॥

ईक्षयेद्वास्वीरं देवं श्रद्धाकूर्चं ततः पिवेत् ।
 केवलं पञ्चगव्यं वा क्षीरं वा चात्मशुद्धये ॥ १०८ ॥
 चतुर्थ्यां स्त्री न गम्या तु गतोऽल्पायुः प्रसूयते ।
 विद्याहीनं व्रतभ्रष्टं पतितं पारदारिकम् ॥ १०९ ॥
 दारिद्र्यार्णवमग्नश्च तनयं सम्प्रसूयते ।
 कन्यार्थिनेव गन्तव्या पञ्चम्यां विधिवत् पुनः ॥ ११० ॥
 रक्ताधिव्याघ्रवेन्नारी शुक्राधिव्ये भवेत् पुमान् ।
 समे नपुंसकश्चैव पञ्चम्यां कन्यका भवेत् ॥ १११ ॥
 षष्ठ्यां गम्या महाभागा सत्पुत्रजननी भवेत् ।
 पुत्रत्वं व्यञ्जयेत्तस्य जातपुत्रो महाद्युतिः ॥ ११२ ॥
 पुमिति नरकस्याख्या दुःखञ्च नरकं विदुः ।
 पुंसस्त्राणान्वितं पुत्रं तथाभूतं प्रसूयते ॥ ११३ ॥
 सप्तम्याश्चैव कन्यार्थी गच्छेत् सैव प्रसूयते ।
 अष्टम्यां सर्वसम्पन्नं तनयं सम्प्रसूयते ॥ ११४ ॥
 नवम्यां दारिकायार्थी दशम्यां पण्डितो भवेत् ।
 एकादश्यां तथा नारीं जनयेत् सैव पूर्ववत् ॥ ११५ ॥
 द्वादश्यां धर्मतत्त्वज्ञं श्रौतस्मार्त्तप्रवर्त्तकम् ।
 त्रयोदश्यां जडं नारीं सर्वसङ्करकारिणीम् ॥ ११६ ॥
 जनयत्यङ्गना यस्मान्न गच्छेत् सर्वयत्नतः ।
 चतुर्दश्यां यदा गच्छेत् सा पुत्रजननी भवेत् ॥ ११७ ॥
 पञ्चदश्याञ्च धर्मिष्ठां षोडश्यां ज्ञानपारगम् ।
 स्त्रीणां वै मैत्रुने काले वामपार्श्वे प्रभञ्जनः ॥ ११८ ॥
 धरेद्यदि भवेन्नारी पुमांसं दक्षिणे समेत् ।
 स्त्रीणां मैत्रुनकाले तु पापपञ्चविबर्जिते ॥ ११९ ॥

उक्तकाले शुचिर्भूत्वा शुचां गच्छेत् शुचिस्मिताम् ।

इत्येवं सम्यक्सङ्गेन यतीनां धर्मसंग्रहे ॥ १२० ॥

सर्वेषामेव भूतानां सदाचारः प्रकीर्तितः ।

यः पठेत् शृणुयाद्वापि सदाचारं शुचिर्नरः ॥ १२१ ॥

आवयेद्वा यथा न्यायं ब्राह्मणान् दग्धकिल्बिषान् ।

ब्रह्मलोकमनुप्राप्य ब्रह्मणा सह मोदते ॥ १२२ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे सदाचारकथनं नाम एकोनवति-

तमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

नवतितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि यतीनां निह निश्चितम् ।

प्रत्यक्षितं शिवप्रोक्तं यतीनां पापशोधनम् ॥ १ ॥

पापं हि त्रिविधं ज्ञेयं वाक्पनःकायसम्भवम् ।

सततं हि दिवारात्रौ येनेदं वेद्यते जगत् ॥ २ ॥

तत् कर्मणा विनाप्येष तिष्ठतीति मया श्रुतिः ।

क्षणमेव प्रयोज्यन्तु आयुष्यन्तु विधिरक्षम् ॥ ३ ॥

भवेद्योगो प्रमत्तस्य योगो हि परमं वक्ष्यते ॥

न हि योगात् परं किञ्चिद्वराणां दृश्यते शुभम् ॥ ४ ॥
 तस्माद्योगं प्रशंसन्ति धर्मयुक्ता मनोषिणः ।
 अविद्यां विद्यया जित्वा प्राप्यैश्वर्यं मनुजतमम् ॥ ५ ॥
 दृष्ट्वा परावरं धीराः परं गच्छन्ति तत् पदम् ।
 व्रतानि यानि भिक्षूणां तथैवोपव्रतानि च ॥ ६ ॥
 एकैकातिक्रमे तेषां प्रायश्चित्तं विधीयते ।
 उपेत्य तु स्त्रियं कामात् प्रायश्चित्तं विनिर्दिशत् ॥ ७ ॥
 प्राणायामसमायुक्तं चरेत् सान्तपनं व्रतम् ।
 ततश्चरति निर्देशात् कृच्छ्रस्थान्ते समाहितः ॥ ८ ॥
 पुनराश्रममागत्य चरेद् भिक्षुरतन्द्रितः ।
 न धर्मयुक्तमवृतं हिनस्तीति मनोषिणः ॥ ९ ॥
 तथापि न च कर्तव्यं प्रसङ्गो ह्येष दारुणः ।
 प्रहोरात्रोपवासश्च प्राणायामश्च तथा ॥ १० ॥
 प्रसङ्गादो न कर्तव्यो यतिना धर्मलिप्सुना ।
 परमापन्नतेनापि न कार्यं स्तेयमप्युत ॥ ११ ॥
 स्तेयादभ्यधिकः कश्चिन्नास्त्यधर्म इति श्रुतिः ।
 हिंसा ह्येषा परा खष्टा स्तेयं वै कथितं तथा ॥ १२ ॥
 यदेतद् द्रविणं नाम प्राणा ज्ञेते बहिःसराः ।
 स तस्य हरते प्राणान् यो यस्य हरते धनम् ॥ १३ ॥
 एवं कृत्वा सुदुष्टात्मा भिक्खवत्तो व्रताश्रुतः ।
 भूयो निर्बेदमापन्नश्चरेद्वान्द्रावचं व्रतम् ॥ १४ ॥
 विधिना शास्त्रदृष्टेन संबन्धरमिति श्रुतिः ।
 ततः संबन्धरस्थान्ते भूयः प्रक्षीयकस्मान्नः ।
 पुनर्निर्बेदमापन्नश्चरेद् भिक्षुरतन्द्रितः ॥ १५ ॥

अहिंसा सर्वभूतानां कर्मणा मनसा गिरा ।

प्रकामादपि हिंसेत यदि भिक्षुः पशून् कर्मणः ॥ १६ ॥

कच्छातिकच्छ' कुर्वीत चान्द्रायणमथापि वा ।

स्नाने दिन्द्रियदीर्घत्वात् स्त्रियं दृष्ट्वा यतिर्यदि ॥ १७ ॥

तेन धारयितव्या वै प्राणायामास्तु षोडश ।

दिवास्नानस्य विप्रस्य प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ १८ ॥

त्रिरात्रमुपवासाच्च प्राणायामशतं तथा ।

रात्रौ स्नानः शुचिः स्नात्वा द्वादशैव तु धारणाः ॥ १९ ॥

प्राणायामेन शुद्धात्मा विरजा जायते हिजाः ।।

एकाग्रं मधु मांसं वा भक्ष्यताम' तथैव च ॥ २० ॥

अभोज्यानि यतौ नान्तु प्रत्यक्षलवणानि च ।

एकैकातिश्रमास्तेषां प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ २१ ॥

प्राजापत्येन कच्छेण ततः पापात् प्रमुच्यते ।

व्यतिक्रमाच्च ये केषित् वाहनः कायसम्भवाः ॥ २२ ॥

सद्भिः सह किञ्चित्कालं यद् ब्रूयुस्तत् समाचरेत् ॥ २३ ॥

चरेच्चिद्यद्दः समलोष्ट्रकाचनः

समस्तभूतेषु च सत् समाहितः ।

स्नानं ध्रुवं शाश्वतमव्ययम्

परं हि गत्वा न पुनर्हि जायते ॥ २४ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे यतिप्रायश्चित्तं नाम नवति-

तमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

एकनवतितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि अरिष्टानि निबोधत ।
येन ज्ञानविशेषेण सत्युं पश्यन्ति योगिनः ॥ १ ॥
अरुन्धतीं ध्रुवञ्चैव सोमच्छायां महापथम् ।
यो न पश्येन्न जीवेत् स नरः संवत्सरात् परम् ॥ २ ॥
परश्विष्वन्तमादित्यं रश्मिवन्तश्च पावकम् ।
यः पश्यति न जीवेद्द्वै मासादेकादशात् परम् ॥ ३ ॥
वनेश्वरं पुरोषञ्च सुवर्णं रजतं तथा ।
प्रत्यक्षमथवा स्वप्ने दशमासाञ्च जीवति ॥ ४ ॥
रक्तवर्णं द्रुमं पश्येत् गन्धर्वनगराणि च ।
पश्येत् प्रेतपिशाचाञ्च नवमासान् स जीवति ॥ ५ ॥
अकल्पाच्च भवेत् स्थूलो ह्यकल्पाच्च क्षणो भवेत् ।
प्रकृतेस्तु निवर्त्तेत चाष्टौ मासाञ्च जीवति ॥ ६ ॥
अथतः पृष्ठतो वापि खण्डं यस्य पदं भवेत् ।
पांशुके कर्दमे वापि सप्तमासान् स जीवति ॥ ७ ॥
काकः कपोतो गृध्रो वा निसीयेद्यस्य मूर्धनि ।
क्रश्यादो वा खगो यस्य वक्षसासाधति वर्त्तते ॥ ८ ॥
गच्छेत् बायसुषंतीभिः प्रांसुवर्षेण वा पुनः ।
सच्छायां विक्रतां पश्येच्चतुःपञ्च स जीवति ॥ ९ ॥

अनन्ने विद्युतं पश्येदृक्षिणां दिशमास्थिताम् ।
 उदके धनुरैन्दुं वा त्रीणि द्वौ वा स जीवति ॥ १० ॥
 अप्स वा यदि वादर्शं यो ह्यात्मानं न पश्यति ।
 अशिरस्कं तथा पश्यन्मासादूर्ध्वं न जीवति ॥ ११ ॥
 शवगन्धि भवेद्वात्रं वमागन्धमथापि वा ।
 मृत्युर्ह्यपागतस्तस्य अर्धमासान्न जीवति ॥ १२ ॥
 यस्य वै स्नातमात्रस्य हृदयं परिशुष्यति ।
 धूमं वा मस्तकात् पश्येद्दशाहान्न स जीवति ॥ १३ ॥
 सन्धित्री मारुतो यस्य ममस्थानानि क्लृप्तानि ।
 अङ्घ्रिः स्पृष्टो न हृथेत तस्य मृत्युरपस्थितः ॥ १४ ॥
 ऋक्षवानरयुक्तेन रथेनाशाश्च दक्षिणाम् ।
 गायनं नृत्यन् व्रजेत् स्वप्ने विद्यान् मृत्युरपस्थितः ॥ १५ ॥
 कणास्वर्गधरा श्यामा गायन्तो वाप्यथाङ्गना ।
 यं नयेदृक्षिणामाशां स्वप्ने सोऽपि न जीवति ॥ १६ ॥
 क्षिद्रं वा स्वस्य कण्ठस्य स्वप्ने यो वीजते नरः ।
 नग्नं वा अमणं दृष्ट्वा विद्यान् मृत्युमपस्थितम् ॥ १७ ॥
 आमस्तकतलाद्यस्तु निमज्जेत् पङ्कसागरे ।
 दृष्ट्वा तु तादृशं स्वप्नं सद्य एव न जीवति ॥ १८ ॥
 भस्माङ्गरांश्च केशांश्च नदीं शुष्कां भुजङ्गमान् ।
 पश्येद्यो दशरात्रन्तु न स जीवति तादृशः ॥ १९ ॥
 कृण्वैव विकटैश्चैव पुरुषैरुद्यतायुधैः ।
 पाषाणैस्ताप्यते स्वप्ने यः सद्यो न स जीवति ॥ २० ॥
 सूर्योदये प्रत्युषसि प्रत्यहं यस्य वै शिवाः ।
 क्रोशन्त्यभिसुखं प्रेत्य स गतायुर्भवेन्नरः ॥ २१ ॥

यस्य वा ज्ञातमात्रस्य हृदयं पीयते मृगम् ।
 जायते दन्तहर्षश्च तं गतायुषमादिशेत् ॥ २२ ॥
 भूयो भूयस्त्ववेद्यसु रात्रौ वा यदि वा दिवा ।
 दीपगन्धश्च नाघ्राति विद्यान्मृत्युमुपस्थितम् ॥ २३ ॥
 रात्रौ चेन्द्रधनुः पश्येद्दिवा नक्षत्रमण्डलम् ।
 परन्तेषु चात्मानं न पश्येच्च स जीवति ॥ २४ ॥
 नेत्रमेकं स्रवेद्यस्य कर्णौ स्थानाच्च भ्रश्यतः ।
 वक्रा च नासा भवति विज्ञेयो गतजीवितः ॥ २५ ॥
 यस्य कृष्णा खरा जिह्वा पद्माभासश्च वे मुखम् ।
 गण्डे वा पिण्डिका रक्ते तस्य नृत्यरूपस्थितः ॥ २६ ॥
 मुक्तकेशो ह्रसंश्चैव गायन् नृत्यंश्च या नरः ।
 'याम्यामभिसुखं गच्छेत् तदन्तं तस्य जीवितम् ॥ २७ ॥
 यस्य श्वेतघनाभासा श्वेतसर्पपसन्निभा ।
 श्वेता च मूर्तिर्ह्यसक्तस्तस्य नृत्यरूपस्थितः ॥ २८ ॥
 उष्ट्रा वा रासभा वाभियुक्ताः स्वप्ने रथे शुभाः ।
 यस्य सोऽपि न जीवेत्तु दक्षिणाभिसुखो गतः ॥ २९ ॥
 द्वे बाधे परमेऽरिष्टे एकोभूतः परं भवेत् ।
 घोषे न शृणुयात् कर्णे ज्योतिर्नने न पश्यति ॥ ३० ॥
 श्वभ्यो निपतेत् स्वप्ने द्वारञ्चापि पिपीयते ।
 न चोत्तिष्ठति यः श्वभ्रात् तदन्तं तस्य जीवितम् ॥ ३१ ॥
 जर्ध्वा च दृष्टिर्न च सम्प्रतिष्ठा
 रक्ता पुनः सम्परिवर्त्तमाना ।
 सुखस्य शोषः सुधिरा च नाभिः
 रत्युण्मूत्रो विषमस्य एव ॥ ३२ ॥

दिवा वा यदि वा रात्रौ प्रत्यक्षं यो निहन्त्यते ।
 हन्तारं न च पश्येच्च स गतायुर्न जीवति ॥ १३ ॥
 अग्निप्रवेशं कुरुते स्वप्नान्ते यस्तु मानवः ।
 स्मृतिं नोपलभेच्चापि तदन्तं तस्य जीवितम् ॥ १४ ॥
 यस्तु प्रावरणं शुक्तं स्वकं पश्यति मानवः ।
 कृष्णं रक्तमपि स्वप्ने तस्य मृत्युर्न उपस्थितः ॥ १५ ॥
 अरिष्टे सूचिते देहे तस्मिन् काले उपस्थिते ।
 त्वक्का खेदं विषादञ्च उपचेत् बुद्धिमान्नरः ॥ १६ ॥
 प्राचीं वा यदि बोदीचीं दिशं निष्क्रम्य वै शविः ।
 समेति स्थावरे देशे विविक्ते जम्बुवर्जिते ॥ १७ ॥
 उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा स्वस्थश्चाचान्त एव च ।
 स्वस्तिकेनोपविष्टस्तु नमस्कृत्वा महेश्वरम् ॥ १८ ॥
 समकायशिरोशीवो धारयन्नावलोकयेत् ।
 यथा दीपो निवातस्थो नेङ्गते सापमा स्मृता ॥ १९ ॥
 प्रागुदक् प्रवणे देशे तथा युञ्जीत शास्त्रवित् ।
 कामं वितर्कं प्रीतिञ्च सुखदुःखे उभे तथा ॥ २० ॥
 निगृह्य मनसा सर्वं शुक्तं ध्यानमनुसरत् ।
 घ्राणे च रसने नित्यं चक्षुषी स्पर्शने तथा ॥ २१ ॥
 श्रोत्रे मनसि बह्वे च तत्र वचसि धारयेत् ।
 कालकर्माणि विधाय समूहेष्वेव नित्यशः ॥ २२ ॥
 द्वादशाध्यात्ममित्येवं योगधारणमुच्यते ।
 गतमर्चं शतं वापि धारणां भूम्नि धारयेत् ॥ २३ ॥
 खिन्नस्य धारणायोगाद्वायुर्कूर्चं प्रवर्त्तते ।
 ततश्चापूर्येद्देहम् ओद्धारण समन्वितः ॥ २४ ॥

तथोद्धारमयो योगी अक्षरे त्वक्षरी भवेत् ।
 अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि ओङ्कारप्राप्तिलक्षणम् ॥ ४५ ॥
 एष त्रिमात्रो विज्ञेयो व्यञ्जनञ्चात्र चेश्वरः ।
 प्रथमा विद्युतो मात्रा द्वितीया तामसी स्मृता ॥ ४६ ॥
 तृतीयां निर्गुणाञ्चैव मात्रामक्षरगामिनोम् ।
 गान्धारो चैव विज्ञेया गान्धा रस्वरसम्भवा ॥ ४७ ॥
 पिपौलिका गतिस्पर्शा प्रयुक्ता मूर्ध्नि लक्ष्यते ।
 यथा प्रयुक्त ओङ्कारः प्रतिनिर्याति मूर्धनि ॥ ४८ ॥
 तथोद्धारमयो योगी त्वक्षरी त्वक्षरो भवेत् ।
 प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म लक्षणमुच्यते ॥ ४९ ॥
 अप्रमत्तेन वेदव्यं शरवत्तन्मयो भवेत् ।
 ओमित्येकाक्षरं ह्येतत्तुहायां निहितं पदम् ॥ ५० ॥
 ओमित्ये तत् त्रयो लोकास्त्रयो वेदास्त्रयोऽग्नयः ।
 विष्णुः क्रमास्त्रयस्त्वे ते ऋक् सामानि यजूंषि च ॥ ५१ ॥
 मात्रा चार्धञ्च तिस्रस्तु विज्ञेयाः परमार्थतः ।
 तत्प्रयुक्तस्तु यो योगी तस्य सालोक्त्वमाप्नुयात् ॥ ५२ ॥
 अकारो ह्यक्षरो ज्ञेय उकारः संहितः स्मृतः ।
 मकारसंहितोद्धारस्त्रिमात्र इति संज्ञितः ॥ ५३ ॥
 अकारस्येष्ट भूर्लीक उकारो भुव उच्यते ।
 मय्यञ्जनी मकारस्तु झर्लीक इति गीयते ॥ ५४ ॥
 ओङ्कारस्तु त्रयो लोकाः शिरस्तस्य त्रिविष्टपम् ।
 भुवनाङ्गञ्च तत् सर्वं ब्राह्मं तत् पदमुच्यते ॥ ५५ ॥
 मात्रा पादो ब्रह्मलोको ह्यमात्रस्तु शिवं पदम् ।
 एवं ज्ञानविशेषेण तत् कदं समुपास्यते ॥ ५६ ॥

तस्माद्दानरतिर्नित्यममात्रं हि तदक्षरम् ।

उपास्यं हि प्रयत्नेन शाश्वतं सुखमिच्छता ॥ ५७ ॥

ऋक्षा तु प्रथमा मात्रा ततो दीर्घा त्वनन्तरम् ।

ततः ऋतवती चैव तृतीया चोपदिश्यते ॥ ५८ ॥

एतास्तु मात्रा विज्ञेया यथावदनुपूर्वशः ।

यावदेव तु शक्यन्ते धार्यन्ते तावदेव हि ॥ ५९ ॥

इन्द्रियाणि मनो बुद्धिं ध्यायन्नात्मनि यः सदा ।

अर्धं तस्मात्तमपि चेत् शृणु यत्फलमाप्नुयात् ॥ ६० ॥

मासे मासेऽश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ।

तेन यत् प्राप्यते पुण्यं मात्रया तदवाप्नुयात् ॥ ६१ ॥

न तथा तपसोऽग्रेण न यज्ञैर्भूरिदक्षिणैः ।

यत् फलं प्राप्यते सम्यक् मात्रया तदवाप्नुयात् ॥ ६२ ॥

तत्र चैषा तु या मात्रा सुता नामोपदिश्यते ।

एषा एव भवेत् कार्या गृहस्थानां तु योगिनाम् ॥ ६३ ॥

एषां चैव विशेषेण ऐश्वर्यं ह्यष्टलक्षणे ।

अग्निमाद्ये तु विज्ञेया तस्मात् युञ्जीत तां द्विजाः ॥ ६४ ॥

एवं हि योगसंयुक्तः शुचिर्दान्तो जितेन्द्रियः ।

आत्मानं विव्यते यस्तु स सर्वं विन्दते द्विजाः ! ॥ ६५ ॥

तस्मात् पाशुपतैर्योगैरात्मानं चिन्तयेत् बुधः ।

आत्मानं जानते ये तु शुचयस्ते न संशयः ॥ ६६ ॥

ऋचो यजंषि सामानि वेदोपनिषदस्तथा ।

योगज्ञानादवाप्नोति ब्राह्मणोऽध्यात्मचिन्तकः ॥ ६७ ॥

सर्वदेवमयो भूत्वा अभूतः स तु जनयते ।

यानि संक्रमणं त्यक्त्वा याति वै शाश्वतं पदम् ॥ ६८ ॥

वरा वृत्तात् फलं पक्वं पवनेन समोरितम् ।
 नमस्कारेण रुद्रस्य तथा पापं प्रहस्यति ॥ ६८ ॥
 यत्र रुद्रनमस्कारः सर्वकर्मफलो भवः ।
 अन्यदेवनमस्काराच्च तत् फलमवाप्नुयात् ॥ ७० ॥
 तस्मात् त्रिः प्रथमं योगी उपासीत महेश्वरम् ।
 दशविस्तारकं ब्रह्म तथा च ब्रह्मविस्तरेः ॥ ७१ ॥
 एवं ध्यानसमायुक्तः स्वदेहं यः परित्यजेत् ।
 स याति शिवसायुज्यं समुद्भूत्य कुलत्रयम् ॥ ७२ ॥
 अथवारिष्टमालोक्य मरणे समुपस्थिते ।
 अविमुक्ते श्वरं गत्वा वाराणस्यान्तु शोधनम् ॥ ७३ ॥
 येन केनापि वा देहं सन्तजेन्म्र्यते नरः ।
 श्योपर्वते वा विप्रेन्द्राः ! सन्त्यजेत् स्वतनुं नरः ॥ ७४ ॥
 स याति शिवसायुज्यं नात्र कार्या विचारणा ।
 अविमुक्तं परं चैवं जन्तूनां मुक्तिदं सदा ॥ ७५ ॥
 सेवेत सततं धीमान् विशेषात् मरणान्तिके ॥ ७६ ॥

अदि महापुराणे श्रीलैङ्गे पूर्वभागे अरिष्टकथनं नाम

एकनवतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

द्विनवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

एवं वाराणसीं पुण्या यदि स्मृतं महामते ! ।

वक्तुमर्हसि चास्माकं तत् प्रभावं हि सास्मृतम् ॥ १ ॥

चेतस्यास्य च माहात्म्यमविमुक्तस्य शोभनम् ।

विस्तरेण यथान्यायं श्रोतुं कौतूहलं हि नः ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

वक्ष्ये संक्षेपतः सम्यक् वाराणस्याः सुशोभनम् ।

अविमुक्तस्य माहात्म्यं यथाह भगवान् भवः ॥ ३ ॥

विस्तरेण मया वक्तुं ब्रह्मणा च महात्मना ।

शक्यते नैव विप्रेन्द्रा ! वर्षकोटिशतैरपि ॥ ४ ॥

देवः पुरा कृतोद्वाहः शङ्करो नीललोहितः ।

हिमवच्छिखराद्देव्या हेमवत्या गणेश्वरेः ॥ ५ ॥

वाराणसीमनुप्राप्य दर्शयामास शङ्करः ।

अविमुक्ते श्वरं लिङ्गं वामं तत्र चकार सः ॥ ६ ॥

वाराणसीकुरुक्षेत्रे त्रयोपर्वतमहालये ।

तुङ्गेश्वरे च केदारं तत्स्थानं यो यतिर्भवेत् ॥ ७ ॥

योगे पाशपते सम्यक् दिनमेकं यतिर्भवेत् ।

तस्मात् सर्वं परित्यज्य करेत् पाशपतं व्रतम् ॥ ८ ॥

देवोद्याने वसेत्तत्र शर्वोद्यानमनुत्तमम् ।

मनसा निर्ममे रुद्री विमानञ्च सुशोभनम् ॥ ९ ॥

दर्शयामास च तदा देवोद्यानमनुत्तमम् ।

हैमवत्याः स्वयं देवः सनन्दा परमेश्वरः ॥ १० ॥

क्षेत्रस्यास्य च माहात्म्यमविमुक्तस्य शङ्करः ।

उक्तवान् परमेशानः पार्वत्याः प्रीतये भवः ॥ ११ ॥

प्रफुल्लनानाविधगुल्मशीभित्

लताप्रतानादिमनोहरं वह्निः ।

विरूढपुष्पैः परितः प्रियङ्गुभिः

सुपुष्पितैः कण्टकितैश्च केतकैः ॥ १२ ॥

तमालगुल्मैर्निचितं सुगन्धिभि-

र्निकामपुष्पैर्वकुलैश्च सर्वतः ।

अशोकपुष्पागशतैः सुपुष्पितै-

र्द्विरेफमालाकुलपुष्पसञ्चयैः ॥ १३ ॥

क्वचित् प्रफुल्लाम्बुजरेणुभूषितै-

र्विहङ्गमैश्चाशुकलप्रणादिभिः ।

विनादितं सारसचक्रवाकैः

प्रमत्तदात्यूहवरैश्च सर्वतः ॥ १४ ॥

क्वचिच्च केकासुतनादितं शुभं

क्वचिच्च कारण्डवनादनादितम् ।

क्वचिच्च मत्तालिकुलाकुलीकृतं

मदाकुलाभिर्भ्रमराङ्गनादिभिः ॥ १५ ॥

निषेवितश्चारुसुगन्धिपुष्पकैः

क्वचित् सुपुष्पैः सहकारवृक्षैः ।

लतोपगूढैस्तिलकैश्च गूढं

प्रगीत विद्याधरसिद्धचारणम् ॥ १६ ॥

प्रवृत्तवृत्त्यानुगतासुरोगणं
 प्रवृष्टनानाविधपक्षिसेवितम् ।
 प्रवृत्तहारीतकुलोपनादितं
 मृगेन्द्रनादाकुलमत्तमानसैः ॥ १७ ॥
 क्वचित् क्वचित् गन्धकदम्बकैर्मृगै-
 र्विलूनदर्भाङ्कुरपुष्पसञ्चयम् ।
 प्रफुल्लनानाविधचारुपङ्कजैः
 सरस्तङ्गागैरुपशोभितं क्वचित् ॥ १८ ॥
 विटपनिचयलीनं नीलकण्ठाभिरामं
 मदमुदितविहङ्गप्राप्तनादाभिरामम् ।
 कुसमिततरुशाखालीनमत्तद्विरेफं
 नवकिसलयशोभाशोभितं प्रांशुशाखम् ॥ १९ ॥
 क्वचिच्च दन्तचतचारुवीरुधं
 क्वचिज्जतालिक्षितचारुवृक्षकम् ।
 क्वचिद्विलामालसगामिनीभि-
 निषेवितं किम्पुरुषाङ्गनाभिः ॥ २० ॥
 पारावतध्वनिविकूजितचारुमृङ्गै-
 रभ्रङ्गधैः सितमनोहरचारुरुपैः ।
 आकीर्णपुष्पनिकरप्रविभक्तहंसै-
 र्विभ्राजितं त्रिदशदिव्यकुलैरनेकैः ॥ २१ ॥
 फुल्लोत्पलाम्बुजवितानसहस्रयुक्तं
 तीयाशयैः समन्शोभितदेवमार्गम् ।
 मार्गान्तराकलितपुष्पचित्रपङ्क्ति
 सम्बद्गुल्लविटपैर्दिविधैरुपेतम् ॥ २२ ॥

तङ्गाये नीलपुष्पैस्तवकभरनतप्रांशुशाखैरशोकै-
 दीलाप्रान्ताम्ललीन श्रुतिसुखजनकैर्भासितान्तं मनोज्ञै
 रात्रौ चन्द्रस्य भासा कुसुमिततिलकैरेकतां सम्प्रयातं
 श्यासुप्तप्रबुद्धस्थितहरिणकुलालसदृवाङ्कुराग्रम् ॥ २२ ॥
 हंसानां पक्षवातप्रचलितकमल स्वच्छविस्तोर्णतीयं
 तोयानां तीरजातप्रचकितकदली चाटु नृत्यन्मयूरम् ।
 मायूरैः पक्षचन्द्रेः क्वचिद्वनिगतैरञ्जितस्माप्रदेशं
 देशदेशे विलीन प्रसुदितविलसन् मत्तहारीतद्वन्दम् २४

सारङ्गैः क्वचिदुपशोभितप्रदेशं

प्रच्छन्नं कुसुमचयैः क्वचिद्विचित्रैः ।

दृष्टाभिः क्वचिदपि किन्नराङ्गनाभि-

वीणाभिः सुमधुरगीतनृत्यकण्ठम् ॥ २५ ॥

संक्षष्टैः क्वचिदुपलिप्तकौर्णं पुष्पै-

रावासैः परिहृतपादपं सुनीनाम् ।

आमूलात् पलनिचितैः क्वचिद्विशालै-

रुत्तुङ्गैः पनसमहीरुहैरुपेतम् ॥ २६ ॥

फुल्लान्तिमुक्तकलतामृद्वनीतसिद्ध-

सिद्धाङ्गना कनकनूपुरराव रम्यम् ।

रम्यं प्रियङ्गुतरुमञ्जरिसक्तमृङ्गं

मृङ्गावलीकवल्लिताभ्रकदम्बपुष्पम् ॥ २७ ॥

पुष्पोत्करानिलविधु र्णितवारिरम्यं

रम्यद्विरेफविनिपातितमञ्जुगुल्मम् ।

गुल्मान्त रप्रसभभौतमृगोसमूहं

वातेरितं तनुश्रुतामपवर्गं दाह्य ॥ २८ ॥
 चन्द्रांशुजालशबलैस्त्रिलोकैर्मनोज्ञैः
 सिन्दूरकुङ्कुमकुसुम्भनिभैरशोकैः ।
 चामोकरद्युतिसमैरथ कर्णिकारैः
 पुष्पोत्करेरुपचितं सुविशालशाखैः ॥ २९ ॥
 क्वचिदञ्जनचूर्णाभैः क्वचिद्विद्रुमसन्निभैः ।
 क्वचित् काञ्चनसंकाशैः पुष्पैराचितभूतलम् ॥ ३० ॥
 पुष्पागेषु द्विजशतविरुतं
 रक्ताशोकस्तम्बकभरनतम् ।
 रम्यापान्तकूमहरभवनं
 फुल्लान्तेषु अमरविलसितम् ॥ ३१ ॥
 सकलभुवनभर्ता लोकनाथस्तदानौ
 तुङ्गिनिशिखरपत्रगा सार्धं मिष्टैर्गणेशैः ।
 विविधतरुविशालं मत्तद्वृष्टान्नपुष्टै-
 रुपवनमतिरम्यं दर्शयामास देव्याः ॥ ३२ ॥
 पुष्पैर्वन्यैः शुभशुभतमैः कल्पितैर्दिव्यभूषै-
 र्देवीं दिव्यामुपवनगतां भूषयामास शवः ।
 सा चाप्ये ननुत्तुङ्गिनिगिरिसुता शङ्करं देवदेवं
 पुष्पैर्दिव्यैः शुभतरतमैर्भूषयामास भक्त्या ॥ ३३ ॥
 संपूज्य पूज्यं त्रिदशेश्वराणां
 सम्प्रेक्ष्य चोद्यानमतीव रम्यम् ।
 गणेश्वरैर्नन्दिमुखैश्च सार्धं-
 सुवाप्तं देवं प्रणिपत्य देवी ॥ ३४ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

उद्यानं दर्शितं देवप्रभया परया युनम ।
 क्षेत्रस्य च गुणान् सर्वान् पुनर्मे वक्तुमर्हसि ॥ ३५ ॥
 अस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यमविमुक्तस्य सर्वथा ।
 वक्तुमर्हसि देवेश ! देवदेव ! वृषध्वज ! ॥ ३६ ॥

सूत उवाच ।

देव्यास्तद्वचनं श्रुत्वा देवदेवो वरप्रभुः ।
 आप्राय वदनाम्भोजं तदाह गिरिजां हसन् ॥ ३७ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

इदं गुह्यतमं क्षेत्रं सदा वाराणसी मम ।
 सर्वेषामेव जन्तूनां हेतुर्भोजस्य सर्वदा ॥ ३८ ॥
 अस्मिन् सिद्धाः सदा देवि ! मदीयं व्रतमास्थिताः ।
 नानालिङ्गधरा नित्यं मम लोकाभिकाङ्क्षिणः ॥ ३९ ॥
 अभ्यस्यन्ति परं योगं युक्तात्मानो जितेन्द्रियाः ।
 नानावृत्तसमाकीर्णं नाना विहगशोभिते ४० ॥
 कमलोत्पलपुष्पाब्जैः सरोभिः समलङ्कृते ।
 अप्सरोगणगन्धर्वैः सदा संसेविते शुभे ॥ ४१ ॥
 रोचते मे सदा वासो येन कार्येण तच्छृणु ।
 मन्मना मम भक्त्यै मयि नित्यार्पितक्रियः ॥ ४२ ॥
 यथा मोक्षमवाप्नोति अन्यत्र न तथा क्वचित् ।
 कामं ह्यत्र मृतो देवि ! जन्तुर्मावाय कस्यते ॥ ४३ ॥
 एतन्मम पुरं दिव्यं गुह्यात् गुह्यतमं महत् ।
 ब्रह्मादयो विजानन्ति ये च सिद्धा मुमुक्षवः ॥ ४४ ॥
 अतः परमिदं क्षेत्रं परां श्रेष्ठं गतिर्मम ।

विमुक्तं न मया यस्मात्प्रोच्यते वा कदाचन ॥ ४५ ॥
 मम क्षेत्रमिदं तस्मादविमुक्तमिति स्मृतम् ।
 नैमिषे च कुरुक्षेत्रे गङ्गाहारे च पुष्करे ॥ ४६ ॥
 स्नानात् संसेवनादापि न मोक्षः प्राप्यते यतः ।
 इह सम्प्राप्यते येन तत एतद्विशिष्यते ॥ ४७ ॥
 प्रयागे वा भवेन्मोक्ष इह वा मत्परिग्रहात् ।
 प्रयागादपि तीर्थाग्रादविमुक्तमिदं शुभम् ॥ ४८ ॥
 धर्मस्योपनिषत् सत्यं मोक्षस्योपनिषच्छ्रमः ।
 क्षेत्रतीर्थोपनिषदं न विदुर्बुधसत्तमाः ॥ ४९ ॥
 कामं भुञ्जन् स्वपन् क्रीडन् कुर्धन् हि विविधाः क्रियाः
 अविमुक्ते त्यजेत् प्राणान् जन्तुर्मोक्षाय कल्पते ॥ ५० ॥
 कत्वा पापसहस्राणि पिशाचत्वं वरं तृणम् ।
 न तु शक्रसहस्रत्वं स्वर्गं काशीपुरीं विना ॥ ५१ ॥
 तस्मात् संसेवनीयं हि अविमुक्तं हि मुक्तये ।
 जैगोषध्वः परां सिद्धिं गतो यत्र महातपाः ॥ ५२ ॥
 अस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यात् भक्त्या च मम भावितः
 जैगोषध्वगुहा श्रेष्ठा योगीनां स्थानमिष्यते ॥ ५३ ॥
 ध्यायन्तस्तत्र मां नित्यं योगाग्निर्दीप्यते भृशम् ।
 केवलं परमं यान्ति देवानामपि दुर्लभम् ॥ ५४ ॥
 अव्यक्तलिङ्गैर्मुनिभिः सर्वसिद्धान्तवेदिभिः ।
 इह सम्प्राप्यते मोक्षो दुर्लभोऽन्यत्र कर्हिचित् ॥ ५५ ॥
 तेभ्यश्चाहं प्रवक्ष्यामि योगैश्वर्यमनुत्तमम् ।
 आत्मनश्चैव सायुज्यम् ईप्सितं स्थानमेव च ॥ ५६ ॥
 कुबेरोऽत्र मम क्षेत्रे मयि सर्वापि तत्क्रियः ।

क्षत्रसंसेवनादेव गणेशत्वमवापह ॥ ५७ ॥
 संवर्त्तो भविता यश्च सोऽपि भक्तो ममैव तु ।
 इहैवाराध्य मां देवि ! सिद्धिं यास्यत्यनुत्तमाम् ॥ ५८ ॥
 पराशरसुतो योगौ ऋषिर्व्यासो महातपाः ।
 मम भक्तो भविष्यश्च वेदसंस्था प्रवक्तृकः ॥ ५९ ॥
 रस्यते सोऽपि पद्माक्षि ! क्षेत्रेऽस्मिन् निपुङ्गवः ।
 ब्रह्मादेर्ऋषिभिः सार्धं विष्णुर्वापि दिवाकरः ॥ ६० ॥
 देवराजस्तथा शक्तो येऽपि चान्ये दिवौकसः ।
 उपासते महात्मानः सर्वे मामिह सुव्रते ! ॥ ६१ ॥
 अन्येऽपि योगिनो दिव्याश्चरुत रूपं महात्मनः ।
 अनन्यमनसो भूत्वा मामिहोपासते सदा ॥ ६२ ॥
 विषयासक्तचित्तोऽपि त्यक्तधर्मरतिनेरः ।
 इह क्षेत्रे मृतः सोऽपि संसारे न पुनर्भवेत् ॥ ६३ ॥
 ये पुनर्निर्ममा धीराः सत्वस्था विजितेन्द्रियाः ।
 ब्रूतिनश्च निरारम्भाः सर्वे ते मयि भाविताः ॥ ६४ ॥
 देवदेव समासाद्य धीमन्तः सङ्गवर्जिताः ।
 गता इह परं मोक्षं प्रसादान्मम सुव्रते ! ॥ ६५ ॥
 जन्मान्तरसहस्रेषु यत्र योगी समाप्नुयात् ।
 तमिहैव परं मोक्षं प्रसादान्मम सुव्रते ! ॥ ६६ ॥
 गोप्रेक्षकमिदं क्षेत्रं ब्रह्मणा स्थापितं पुरा ।
 कैलासभवनञ्चात्र पश्य दिव्यं वरानने ! ॥ ६७ ॥
 गोप्रेक्षकमथागम्य दृष्ट्वा मामत्र मानवः ।
 न दुर्गतिमवाप्नोति कल्पघैश्च विमुच्यते ॥ ६८ ॥
 कपिलाङ्गदमित्येवं तथा वै ब्रह्मणा कृतम् ।

गवां स्तब्धजतीयेन तीर्थं पुण्यतमं महत् ॥ ६८ ॥
 अत्रापि स्वयमेवाहं वृषध्वज इति स्मृतः ।
 सान्निध्यं कृतवान् देवि ! सदाहं दृश्यते त्वया ॥ ६९ ॥
 भद्रतोदय पश्येह ब्रह्मणा च कृतं क्रदम् ।
 सर्वदेवैरहं देवि ! अस्मिन् देशे प्रसादितः ॥ ७१ ॥
 गच्छोपशममीशेति उर्पशान्तः शिवस्तथा ।
 अत्राहं ब्रह्मणानोय स्थापितः परमेष्ठिनः ॥ ७२ ॥
 ब्रह्मणा चापि संगृह्य विष्णुना स्थापितः पुनः ।
 ब्रह्मणापि ततो विष्णुः प्रोक्तः संविग्नचेतसा ॥ ७३ ॥
 मयानीतमिदं लिङ्गं कस्मात् स्थापितवानसि ।
 तमुवाच पुनर्विष्णुर्ब्रह्माण कुपिताननम् ॥ ७४ ॥
 रुद्रे देवे ममात्यन्तं परा भक्तिर्महत्तरा ।
 मयैव स्थापितं लिङ्गं तव नाम्ना भविष्यति ॥ ७५ ॥
 हिरण्यगर्भ इत्येवं ततोऽत्राहं समास्थितः ।
 दृष्ट्वैनमपि देवेशं मम लोकं व्रजेन्नरः ॥ ७६ ॥
 ततः पुनरपि ब्रह्मा मम लिङ्गमिदं शुभम् ।
 स्थापयामास विधिवत् भक्त्या परमया युतः ॥ ७७ ॥
 स्वर्लोनेश्वर इत्येवमत्राहं स्वयमागतः ।
 प्राणानिह नरस्यक्ता न पुनर्जायते क्वचित् ॥ ७८ ॥
 अनन्या सा गतिस्तस्य योगिनाञ्चैव या स्मृता ।
 अस्मिन्नपि मया देशे दैत्यो दैवतकण्टकः ॥ ७९ ॥
 व्याघ्ररूपं समास्थाय निहतो दर्पितो बली ।
 व्याघ्रेश्वर इति स्थातो नित्यमब्राह्ममास्थितः ॥ ८० ॥
 न पुनर्दुर्गतिं याति दृष्ट्वैनं व्याघ्रमीश्वरम् ।

उत्पत्ती विदुषश्चैव यो देवो ब्रह्मणा पुरा ॥ ८१ ॥
 स्त्रोवध्वो दर्पितो दृष्ट्वा त्वयैव निहतौ रणे ।
 सावन्नं कन्दु केनात्र तस्येदं देहमास्थितम् ॥ ८२ ॥
 आदावताह मागम्य प्रस्थितो गणपैः सह ।
 ज्येष्ठस्थानमिदं तस्मादेतन्मो पुण्यदर्शनम् ॥ ८३ ॥
 देवैः समन्तादेतानि लिङ्गानि स्थापितान्यतः ।
 दृष्ट्वापि नियतो मर्त्यो देहभेदे गणो भवेत् ॥ ८४ ॥
 पिता ते शैलराजिन पुरा हिमवता स्वयम् ।
 मम प्रियहितं स्थानं ज्ञात्वा लिङ्गं प्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥
 शैलेश्वरमिति ख्यातं दृश्यतामिह चादरात् ।
 दृष्ट्वा तन्मनुजो देवि ! न दुर्गतिमतां व्रजेत् ॥ ८६ ॥
 न श्रेष्ठा वरुणा देवि ! पुण्या पापप्रमोचनौ ।
 नैवमेतदलङ्घ्य जाह्नव्या सह सङ्गता ॥ ८७ ॥
 स्थापितं ब्रह्मणा चापि सङ्गमे लिङ्गमुत्तमम् ।
 सङ्गमेश्वरमित्येवं ख्यातं जगति दृश्यताम् ॥ ८८ ॥
 सङ्गमे देवनद्या हि यः ज्ञात्वा मनुजः शुचिः ।
 अर्चयेत् सङ्गमेशानं तस्य जन्मभयं कुतः ? ॥ ८९ ॥
 इदं मन्ये महाक्षेत्रं निवासो योगिनां परम् ।
 क्षेत्रमध्ये च यत्राहं स्वयं भूत्वाग्रमास्थितः ॥ ९० ॥
 मध्यमेश्वरमित्येवं ख्यातः सर्वसुरासुरैः ।
 सिद्धानां स्थानमेतच्चि मदीयव्रतधारिणाम् ॥ ९१ ॥
 योगिनां मोक्षलिप्सूनां ज्ञानयोगरतात्मनाम् ।
 दृष्ट्वैनं मध्यमेशानं जन्म प्रति न शोचति ॥ ९२ ॥
 स्थापितं लिङ्गमेतत् शुक्लेण भृगुसूनुना ।

नाम्ना शुक्रेश्वरं नाम सर्वसिद्धामरार्चितम् ॥ ८३

दृष्ट्वैनं नियतः सद्यो मुच्यते सर्वकिंस्त्रिधैः ।

मृतश्च न पुनर्जन्तुः संसारो तु भवेन्नरः ॥ ८४ ॥

• पुरा जम्बू करुपेण असुरो देवकण्टकः ।

ब्रह्मणो हि वरं लब्ध्वा गोमायुर्बन्धशङ्कितः ॥ ८५

निहतो हिमवत्पुत्रि । जम्बुकेशस्ततो ह्यहम् ।

अद्यापि जगति ख्यातं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ ८६

दृष्ट्वैनमपि देवेशं सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।

ग्रहैः शुक्रपुरोगैश्च एतानि स्थापितानि वै ॥ ८७ ॥

पश्य पुण्यानि लिङ्गानि सर्वकामप्रदानि तु ।

एवमेतानि पुण्यानि मन्त्रिबासानि पार्वति ! ॥ ८८

कथितानि मम चेत्ते गुह्यश्चान्यदिदं शृणु ।

चतुःक्रोशश्चतुर्दिक्षु चैवमेतत् प्रकीर्तितम् ॥ ८९

योजनं विडि चार्वाङ्ग ! मृत्युकालेऽमृतप्रदम् ।

महालयनिदिस्थं मां केदारे च व्यवस्थितम् ॥ ९०

गणत्वं लभते दृष्ट्वा ह्यस्मिन् मोक्षो ह्यवाप्यते ।

गाणपत्यं लभेद्यस्मात् यतः सा मुक्तिरुत्तमा ॥ ९१

ततो महालयात्तस्मात् केदारान्मध्यमादपि ।

स्मृतं पुण्यतमं चैवमविमुक्तं वरानने ! ॥ ९२ ॥

केदारं मध्यमं चैव स्नानञ्चैव महालयम् ।

मम पुण्यानि भूर्लोकं तेभ्यः श्रेष्ठतमं त्विदम् ॥ ९३

यतः सृष्टास्त्वमे लोकास्ततः चैवमिदं शुभम् ।

कदाचिन्न मया मुक्तमविमुक्तं ततोऽभवत् ॥ ९४

अविमुक्तेश्वरं लिङ्गं मे स दृष्ट्वैव मानवः ।

मयः पापविनिर्मुक्तः पशुपाशैर्विमुच्यते ॥ १०५ ॥

श्लेशं सङ्गमिश्रञ्च सलीनं मध्यमेश्वरम् ।

हिरण्यगर्भमीशानं शीघ्रेण वृषभध्वजम् ॥ १०६ ॥

उपशान्तं शिवञ्चैव ज्येष्ठस्थाननिवासिनम् ।

शुक्रेश्वरञ्च विख्यातं ध्यात्रेण जम्बुकेश्वरम् ॥ १०७ ॥

दृष्ट्वा न जायते मर्त्यैः संसारे दुःखसागरे ।

सूत उवाच ।

एवमुक्त्वा महादेवो दिशः सर्वा व्यलोकयत् ॥ १०८ ॥

विलोक्य संस्थिते पश्चाद्देवदेवे महेश्वरे ।

अकस्मादभवत् सर्वः सदेशो ज्वलितो यथा ॥ १०९ ॥

ततः पाशपताः सिद्धा भस्माभ्यङ्गसितप्रभाः ।

महेश्वरा महात्मानस्तथा वै नियतव्रताः ॥ ११० ॥

बहवः शतशोऽभ्येत्य नमस्कृत्य महेश्वरम् ।

पुनर्निरोक्ष्य योगीशं ध्यानयोगञ्च कृतं सुश्रुः ॥ १११ ॥

तस्य रात्मानमाख्याय लीयमाना इवेश्वरे ।

स्थितानां स तदा तेषां देवदेव उमापतिः ॥ ११२ ॥

स विभ्रत् परमां मूर्तिं बभूव पुरुषः प्रभुः ।

कृत्वा जगदिहैकस्य कर्त्तुमन्त इव स्थितः ॥ ११३ ॥

तस्य तां परमां मूर्तिमास्थितस्य जगत् प्रभीः ।

न शशाक पुनर्द्रष्टुं दृष्टरोमा गिरोन्द्रजा ॥ ११४ ॥

तत्स्वदृष्टमाकारं बुद्ध्वा सा प्रकृतिस्थितम् ।

प्रकृतेर्मूर्तिमाख्याय योगिन परमेश्वरो ॥ ११५ ॥

न शशाक पुनर्द्रष्टुं हरस्य च महात्मनः ।

तस्मै लयमाधाय योगिनः पुरुषस्य तु ॥ ११६ ॥

विविशुद्धं दयं सर्वं दग्धसंसारबीजिनः ।

पञ्चाक्षरस्य वै बीजं संस्मरन्तः शुभोभनम् ॥ ११७ ॥

सर्वपापहरं दिव्यं पुरा चैव प्रकाशितम् ।

• नीललोहितमूर्त्तिस्थं पुनश्चक्रे वपुः शुभम् ॥ ११८ ॥

तं दृष्ट्वा शैलजा प्राह हृष्टसर्वतनूतहा ।

सुवती चरणी नत्वा क इमे भगवन्निति ॥ ११९ ॥

तामुवाच सुरश्रेष्ठस्तदा देवीं गिरीन्द्रजाम् ।

श्रीभगवानुवाच ।

मदीयं व्रतनाश्रित्य भक्तिमद्भिर्द्विजोत्तमैः ॥ १२० ॥

यैर्यैर्योगा इहाम्यस्तास्ते वामकेन जन्मना ।

जे त्वस्यास्य प्रभावेण भक्त्या च मम भामिनि ॥ १२१ ॥

अनुग्रहो मया ह्येवं क्रियते मूर्त्तितः स्वयम् ।

तस्मादेतन्महत् क्षेत्रं ब्रह्माद्यैः सेवितं तथा ॥ १२२ ॥

श्रुतिमद्भिश्च विप्रेन्द्रैः संसिद्धैश्च तपस्त्रिभिः ।

प्रतिमासं तथाष्टम्यां प्रतिमासं चतुर्दशीम् ॥ १२३ ॥

उभयोः पञ्चयोर्दिवि ! वाराणस्यामुपास्यते ।

शशिभानूपरागे च कार्त्तिक्याश्च विशेषतः ॥ १२४ ॥

सर्वपर्वसु पुण्येषु विषुवेष्वयनेषु च ।

पृथिव्यां सर्वतीर्थानि वाराणस्यान्तु जाह्नवी ॥ १२५ ॥

उत्तरप्रवहं पुण्यां मम मौलिबिनिःसृताम् ।

पितृस्ते गिरिराजस्य शुभां हिमवतः सुताम् ॥ १२६ ॥

पुण्यस्थानस्थितां पुण्यां पुण्यदिक् प्रज्ञां सदा ।

भजन्ते सर्वतोऽर्भ्येत्ये तान् शृणु वरामने ॥ १२७ ॥

सन्निहत्य कुरुक्षेत्रं साधे तीर्थगतेस्तथा ।

पुष्करं निमिषश्चैव प्रयागश्च पृथूदकम् ॥ १२८ ॥
 द्रुमक्षेत्रं कुबक्षेत्रं नैमिषं तीर्थसंयुतम् ।
 क्षेत्राणि सर्वतो देवि ! देवेता ऋषयस्तथा ॥ १२९ ॥
 सख्या च ऋतवद्यैव सर्वा नद्यः सरांसि च ।
 समुद्राः सम चैवात्र देवतीर्थानि कृतमूशः ॥ १३० ॥
 भागीरथीं समेष्यन्ति सर्वपर्वसु सुव्रते ! ।
 अविमुक्तेश्वरं दृष्ट्वा दृष्ट्वा चैव त्रिविष्टपम् ॥ १३१ ॥
 कालभैरवमासावधूतपापानि सर्वशः ।
 भवन्ति हि सुरेशानि ! सर्वपर्वसु पर्वसु ॥ १३२ ॥
 पृथिव्यां यानि पुण्यानि महत्यावतनानि च ।
 प्रविशन्ति सदाभ्येत्य पुण्यं पर्वसु पर्वसु ॥ १३३ ॥
 अविमुक्तं क्षेत्रवरं महापापनिवर्हणम् ।
 केदारे चैव यलिङ्गं यच्चलिङ्गं महालये ॥ १३४ ॥
 मध्यमेश्वरसंज्ञश्च तथा पाशुपतेश्वरम् ।
 शङ्खकर्णेश्वरश्चैव गोकर्णार्चिं तथाश्चभु ॥ १३५ ॥
 द्रुमचण्डेश्वरं नाम भद्रे श्वरमनुत्तमम् ।
 स्थानेश्वरं तथैकाग्रं कालेश्वरमजीश्वरम् ॥ १३६ ॥
 भैरवेश्वरमोशनं तथाङ्गारकसंज्ञितम् ।
 अमरेशं महाकालं ज्योतिषं भस्मगात्रकम् ॥ १३७ ॥
 यानि चान्यानि पुण्यानि स्थानानि मम भूतले ।
 अष्टषष्टिसमाख्यानि रुदान्यन्यानि कृतमूशः ॥ १३८ ॥
 तानि सर्वाण्यशेषाणि वाराणस्यां विशन्ति माम् ।
 सर्वपर्वसु पुण्येषु शुद्धश्चेतदुदाहृतम् ॥ १३९ ॥
 तेनेह लभते जन्मुर्ध्वतो दिव्यामृतं पदम् ।

स्नातस्य चैव गङ्गायां दृष्टेन च मया शुभे ॥ १४० ॥

सर्वयज्ञफलैस्तुल्यमिष्टैः शतसहस्रशः ।

तद्य एव समाप्नोति किं ततः परमाद्भुतम् ॥ १४१ ॥

सर्वायतनमुख्यानि देवि ! भूमौ गिरिष्वपि ।

परात्परतरं देवि ! बुध्यस्वेति मयोदितम् ॥ १४२ ॥

अविशब्देन पापस्तु वेदोक्तः कथ्यते द्विजैः ।

वेन मुक्तं मया जुष्टमविमुक्तमतोष्यते ॥ १४३ ॥

इत्युक्त्वा भगवान् रुद्रः सर्वलोकमहेश्वरः ।

सुदृष्टं कुरु देवेशि ! अविमुक्तं गृहं मम ॥ १४४ ॥

इत्युक्त्वा भगवान् देवस्तया सार्द्धं समापतिः ।

दर्शयामास भगवान् श्रीपर्वतमनुत्तमम् ॥ १४५ ॥

अविमुक्तेश्वरे नित्यमवसच्च सदा तया ।

सर्वगत्वाश्च सर्वत्वात् सर्वात्मा सदसन्मयः ॥ १४६ ॥

श्रीपर्वतमनुप्राप्य देव्या देवेश्वरो हरः ।

क्षेत्राणि दर्शयामास सर्वभूतपतिर्भवः ॥ १४७ ॥

कुण्डोपभञ्च परमं दिव्यं वै अव्ययेश्वरम् ।

आशालिङ्गञ्च देवेशं दिव्यं यच्च बलेश्वरम् ॥ १४८ ॥

रामेश्वरञ्च परमं विष्णुना यत् प्रतिष्ठितम् ।

दक्षिणद्वारपार्श्वे तु कुण्डलेश्वरमौश्वरम् ॥ १४९ ॥

पूर्वद्वारसमीपस्थं त्रिपुरान्तकमुत्तमम् ।

विषुद्धं गिरिणा सार्द्धं देवदेवनमस्कृतम् ॥ १५० ॥

मध्यमेश्वरमित्युक्तं त्रिषु लोकेषु विद्युतम् ।

अमरेश्वरञ्च वरदं देवैः पूर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ १५१ ॥

गो चमेश्वरमौशनं तथेन्द्रेश्वरमद्भुतम् ।

कर्मेश्वरश्च विपुलं कार्यार्थं ब्रह्मणा कृतम् ॥ १५२ ॥

श्रीमल्लिहवटश्चैव सदावासो ममाव्यये ।

अजेन निर्मितं दिव्यं साक्षादजविलं शुभम् ॥ १५३ ॥

तत्रैव पादुके दिव्ये मदीये च बिलेश्वरे ।

तत्र गृह्णाटकाकारं गृह्णाटाचलमध्यमे ॥ १५४ ॥

गृह्णाटकेश्वरं नाम श्रीदेव्या तु प्रतिष्ठितम् ।

मल्लिकार्जुनकक्षेव मम वासमिदं शुभम् ॥ १५५ ॥

रजेश्वरश्च पर्यायि रजसा सुप्रतिष्ठितम् ।

गजेश्वरश्च वै शाखं कपोतेश्वरमव्ययम् ॥ १५६ ॥

कोटेश्वरं महातीर्थं रुद्रकोटिगणैः पुरा ।

सेवितं देवि ! पश्चाद्य सर्वस्मादधिकं शुभम् ॥ १५७ ॥

हिदेवकुलसंज्ञश्च ब्रह्मणा दक्षिणे शुभम् ।

उत्तरे स्थापितश्चैव विष्णुना चैव शैलजम् ॥ १५८ ॥

महाप्रमाणलिङ्गश्च मया पूर्वं प्रतिष्ठितम् ।

पश्चिमे पर्वते पश्य ब्रह्मेश्वरमलेश्वरम् ॥ १५९ ॥

अलङ्कृतं त्वया ब्रह्मन् ! पुरस्तात्पुनिभिः सह ।

इत्युक्त्वा तद् गृहे तिष्ठदलं गृहमिति स्मृतम् ॥ १६० ॥

तत्रापि तीर्थं तीर्थज्ञे ! व्योमलिङ्गश्च पश्य मे ।

कदम्बेश्वरमेतच्च स्कन्दे नैव प्रतिष्ठितम् ॥ १६१ ॥

गोमण्डलेश्वरश्चैव नन्दाद्यैः सुप्रतिष्ठितम् ।

देवैः सर्वैस्तु शक्ताद्यैः स्थापितानि वरानने ! ॥ १६२ ॥

श्रीमद्देवप्रदप्रान्ते स्थापनानीमानि पश्य मे ।

तथा द्वारपुरे देवि ! तत्र द्वारे निपातिते ॥ १६३ ॥

त्वया हिताय जगतां द्वारकुण्डमिदं कृतम् ।

शिवरुद्रपुरे चैव तत् कायोपरि सुव्रते ॥ १६४ ॥

तत्र पित्रा सुशैलेन स्थापितं त्वचलेश्वरम् ।

अलङ्कृतं मया ब्रह्म पुरस्तान् मुनिभिः सह ॥ १६५ ॥

चण्डिकेश्वरकं देवि ! चण्डिकेश तवात्मजा ।

चण्डिका निर्मितं स्थानमम्बिका तीर्थमुत्तमम् ॥ १६६ ॥

रुचिकेश्वरकश्चैव धारैषा कपिला शुभा ।

एतेषु देवि ! स्थानेषु तीर्थेषु विविधेषु च ॥ १६७ ॥

पूजयेन्मां सदा भक्त्या मया सार्धं स मोदते ।

श्रीशैले सत्यजेद्देहं ब्राह्मणो दग्धकिस्त्रिषः ॥ १६८ ॥

मुच्यते नात्र सन्देहो ह्यविमुक्ते यथा शुभम् ।

महास्नानञ्च यः कुर्यात् घृतेन विधिनैव तु ॥ १६९ ॥

स याति मम सायुज्यं स्थानेष्वेतेषु सुव्रते ! ।

स्नानं पलशतं ज्ञेयम् अभ्यङ्गं पञ्चविंशति ॥ १७० ॥

पलानां द्वे सहस्रे तु महास्नानं प्रकीर्तितम् ।

स्नाप्य लिङ्गं मदौयन्तु गन्धेनैव घृतेन च ॥ १७१ ॥

विशोध्य सर्वद्रव्यैस्तु वारिभिरभिषिञ्चति ।

संमार्जा शतयज्ञानां स्नानेन प्रयुतं तथा ॥ १७२ ॥

पूजया शतसाहस्रम् अनन्तं गौतवादिनाम् ।

महास्नाने प्रसक्ते तु स्नानमष्टगुणं स्मृतम् ॥ १७३ ॥

जलेन केवलेनैव गन्धतोयेन भक्तितः ।

अशुलेपनन्तु तत् सर्वं पञ्चविंशत् पलेन वै ॥ १७४ ॥

शमीपुष्पञ्च विधिना बिल्बपत्रञ्च पङ्कजम् ।

अन्यान्यापि च पुष्पाणि बिल्बपत्रं न सत्यजेत् ॥ १७५ ॥

चतुर्दोषैर्महादेवमष्टदोषैरथापि वा ।

दृग्द्रोणैस्तु नैवेद्यमष्टद्रोणैरथापि वा ॥ १७६ ॥
 शतद्रोणसमं पुण्यमाढकेऽपि विधीयते ।
 वित्तहीनस्य विप्रस्य नात्र कार्य्या विचारणा ॥ १७७ ॥
 भरीमृदङ्गमुरजतिमिरा पटहादिभिः ।
 वादित्वैर्विविधैश्चान्यैर्विनादैर्विविधैरपि ॥ १७८ ॥
 जागरं कारयेद्यस्तु प्रार्थयेच्च यथाक्रमम् ।
 समृत्यपुत्रदरैश्च तथा सम्बन्धिबान्धवैः ॥ १७९ ॥
 मार्धं प्रदक्षिणं कृत्वा प्रार्थयेत्किङ्कमुत्तमम् ।
 द्रव्यहीनं क्रियाहीनं श्रद्धाहीनं सुरेश्वर ! ॥ १८० ॥
 कृतं वा न कृतं वापि चन्तुमर्हसि शङ्कर ! ।
 इत्युक्त्वा वै जपेद् रुद्रं त्वरितं शान्तिमेव च ॥ १८१ ॥
 जपित्वैव महाबीजं तथा पञ्चाक्षरस्य वै ।
 स एव सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु यत् फलम् ॥ १८२ ॥
 तत् फलं समवाप्नोति वाराणस्यां यथा मृतः ।
 तथैव मम सायुज्यं लभते नात्र संशयः ॥ १८३ ॥
 मन्त्रियार्थमिदं कार्य्यं मङ्गलैर्विधिपूर्वकम् ।
 ये न कुर्वन्ति ते भक्ता न भवन्ति न संशयः ॥ १८४ ॥

सूत उवाच ।

निशम्य वचनं दिक्षी गत्वा वाराणसीं पुरीम् ।
 अविमुक्ते श्वरं लिङ्गं पयसा च घृतं च ॥ १८५ ॥
 अर्चयामास देवेशं रुद्रं भुवननायकम् ।
 अविमुक्ते च तपसा मन्दरस्य महात्मनः ॥ १८६ ॥
 कल्पयामास वै जेतुं मन्दरे चारुकन्दरे ।
 तन्नाम्नकं महादैत्यं हिरण्यकसुतं प्रभुः ॥ १८७ ॥

अनुगृह्य गणत्वञ्च प्रापयामास लीलया ।
 एतच्चः कथितं सर्वं कथा सर्वस्वमादरात् ॥ १८८ ॥
 यः पठेत् शृणुयात् वापि क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमम् ।
 सर्वत्रैषेषु यत् पुण्यं तत् सर्वं सहसा लभेत् ॥ १८९ ॥
 श्रावयेद्वा द्विजान् सर्वान् कृतश्रीषान् जितेन्द्रियान् ।
 स एव सर्वयज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ १९० ॥
 इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे वाराणसी श्रीशैलमाहात्म्यकथनं
 नाम द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥

द्विनवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

अन्धको नाम दैत्येन्द्रो मन्दरे चारुकन्दरे ।
 दमितस्तु कथं लेभे गाणपत्यं महेश्वरात् ॥ १ ॥
 वक्तुमर्हसि चास्माकं यथाहृतं यथाश्रुतम् ॥

सूत उवाच ।

अन्धकानुग्रहञ्चैव मन्दरे शीघ्रं तथा ॥ २ ॥
 वरलाभमशेषञ्च प्रवदामि समासतः ।
 हिरण्याक्षस्य तनयो हिरण्यनयनोपमः ३ ॥
 पुरान्धक इति ख्यातस्तपसा लब्धविक्रमः ।
 प्रसादात् ब्रह्मणः साक्षादवध्यत्वमवाप्य च ॥ ४ ॥
 त्रैलोक्यमखिलं भुक्त्वा जित्वा चेन्द्रपुरं पुरा ।
 लीलया चाप्रयत्नेन प्रापयामास वासवम् ॥ ५ ॥

वाधितास्ताडिता बद्धा पातितास्तेन ते सुराः ।

विविशुर्मन्दरं भीता नारायणपुरोगमाः ॥ ६ ॥

एवं सम्प्राप्य वै देवानन्वकोऽपि महासुरः ।

वदृच्छया गिरिं प्राप्तो मन्दरद्वारकन्दरम् ॥ ७ ॥

ततस्ते समस्ताः सुरेन्द्राः ससाध्याः

सुरेशं महेशं पुरेत्याहुरेवम् ।

द्रुतञ्चाण्वीर्यप्रभिन्नाङ्गभिन्ना

वयं दैत्यराजस्य शस्त्रैर्निर्गताः ॥ ८ ॥

इतोदमखिलं श्रुत्वा दैत्यागममनौपमम् ।

गणेश्वरेश भगवान् अन्यकाभिमुखं ययौ ॥ ९ ॥

तत्रेन्द्रपद्मोद्भवविष्णुमुखाः

सुरेश्वरा विप्रवराश्च सर्वे ।

जयेति वाचा भगवन्तमूचुः

किरीटबहाञ्जलयः समन्तात् ॥ १० ॥

अथाशेषासुरांस्तस्य कोटिकोटिशतैस्ततः ।

भक्षोक्त्य महादेवो निर्बिभेदान्धकन्तदा ॥ ११ ॥

शूलेन शूलिना प्रोतन्दधकक्ष्मण कञ्चुकम् ।

दृष्टान्धकं ननादेशं प्रणम्य सपितामहः ॥ १२ ॥

तत्रादश्रवणाक्षे दुर्देवा देवं प्रणम्य तम् ।

नवतुमुं नयः सर्वे मुमुदुर्गण पुङ्गवाः ॥ १३ ॥

सख्युः पुष्पवर्षाणि देवाः शम्भोस्तदोपरि ।

त्रैलोक्यमखिलं हर्षान्ननन्दं च ननाद च ॥ १४ ॥

तन्मोऽग्निना च शूलेन प्रोतः प्रेतद्वान्धकः ।

सालिकं भावनास्थाय शिन्त्ययामास चेतसा ॥ १५ ॥

जन्मान्तरेऽपि देवेन दग्धो यस्माच्छिवेन वै ।

आराधितो मया शम्भुः पुरा साशान्महेश्वरः ॥ १६ ॥

तस्मादेतन्मया लब्धं अन्यथा नोपपद्यते ।

यः स्मरेन्ननशा रुद्रं प्राणान्ते सकृदेव वा ॥ १७ ॥

स याति शिवसायुष्यं किं पुनर्बहुयः स्मरन् ।

ब्रह्मा च भगवान्विष्णु सर्वदेवाः सवासवाः ॥ १८ ॥

शरणं प्राप्य तिष्ठन्ति तमेव शरणं व्रजेत् ।

एवं सञ्चिन्त्य तुष्टात्मा सोऽन्धकश्चान्धकार्दनम् ॥ १९ ॥

सगणं शिवमौशानमस्तुवत्पुण्य गौरवान् ।

प्रार्थितस्तेन भगवान् परमार्तिहरो हरः ॥ २० ॥

हिरण्य नेत्रतनयं शूलाग्रस्थं सुरेश्वरः ।

प्रोवाच दानवं प्रेक्ष्य घृणया नीललोहितः ॥ २१ ॥

तुष्टोऽस्मि वत्स ! भद्रन्ते कामं किं कर्वाणि ते ।

वरान वरय दैत्येन्द्र ! वरदो हन्त वाचक ! ॥ २२ ॥

श्रुत्वा वाक्यं तदा शम्भोर्हिरण्यनयनात्मजः ।

हर्षगद्गदया वाचा प्रोवाचेदं महेश्वरम् ॥ २३ ॥

भगवन्दे वदे वेग ! भक्तार्तिहर ! शङ्कर ! ।

त्वयि भक्तिः प्रसीदेश यदि देवो वरस्य मे ॥ २४ ॥

श्रुत्वा भवोऽपि वचनं अन्यकस्य महात्मनः ।

प्रददौ दुर्लेभां शुद्धां दैत्येन्द्राय महाश्रुतिः ॥ २५ ॥

गणपत्यं च दैत्याय प्रददौ चावरोप्य तम् ।

प्रणमुस्तं सुरेन्द्राद्या गाणपत्ये प्रतिष्ठितम् ॥ २६ ॥

इति श्रीलक्ष्मी पूर्वभागे सन्ध्यागाणपत्यात्मकी नाम त्रि

चतुर्वतितमोऽध्यायः ।

—००००००—

कृपय कषुः ।

कथमस्य पिता दैत्यो हिरण्याक्षः सुदारुणः ।

विष्णुना सूदितो विष्णुर्वाराहत्वं कथं गतः ॥ १ ॥

तस्य शृङ्गं महेशस्य भूषणत्वं कथं गतम् ।

एतत् सर्वं विशेषेण सूत ! वक्तुमिहार्हसि ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

हिरण्यकशिपोर्भाता हिरण्याक्ष इति स्मृतः ।

परात्मकासुरेशस्य पिता कालान्तकोपमः ॥ ३ ॥

देवान् जित्वाथ दैत्येन्द्रो बध्ना च धरणीमिमाम् ।

नौत्वा रसातलक्षक्त्रे बन्दीमिन्द्रोवरप्रभाम् ॥ ४ ॥

ततः सन्नद्धा देवाः परिणाममुखत्रियः ।

बाधितास्ताडिता बध्ना हिरण्याक्षेण तेन यैः ॥ ५ ॥

बलिना दैत्यमुख्येन क्रूरेण सुदुरात्मना ।

प्रणम्य शिरसा विष्णुं दैत्यकोटिविमर्दनम् ॥ ६ ॥

सर्वे विज्ञापयामासुर्धरणीवन्धनं हरिः ।

श्रुत्वैतद्गगनान् विष्णुर्धरणीवन्धनं हरिः ॥ ७ ॥

भूत्वा यज्ञवराहोऽसौ यथा लिङ्गोद्भवे तथा ।

दैत्यैश्च सार्धदैत्येन्द्रं हिरण्याक्षं महाबलम् ॥ ८ ॥

दंष्ट्रायकोट्या हत्येनं रेजे दैत्यान्तकृतम् ॥ ९ ॥

कल्पादिषु यथापूर्वं प्रविश्य च रसातलम् ॥ ९ ॥

आनीय वसुधां देवीमङ्गलामकरोद्बहिः ।

ततस्तुष्टाव देवेशं देवदेवः पितामहः ॥ १० ॥

शक्राद्यैः सहितो भूत्वा हर्षगद्गदया गिरा ।

शाश्वताय वराहाय दक्षिणे दक्षिणे नमः ॥ ११ ॥

नारायणाय सर्वाय ब्रह्मणे परमात्मने ।

कर्त्रे धर्त्रे धरायास्तु हर्त्रे देवारिणां स्वयम् ।

कर्त्रे नेत्रे सुरेन्द्राणां शास्त्रे च सकलस्य च ॥ १२ ॥

त्वमष्टमूर्त्तिं स्वमनस्तमूर्त्तिं-

स्वमादिदेवस्वमनस्तवेदितः ।

त्वया कृतं सर्वमिदं प्रसीद

सुरेश ! लोकेश ! वराह ! विष्णो ! ॥ १३ ॥

तथैकमृद्वाचमुखायकोटि-

भानैकभगाहं तमेन विष्णो ! ।

हताः क्षणात् कामददेत्यमुख्याः

स्रदङ्गकोत्था सह मुदमृत्यैः ॥ १४ ॥

त्वयोद्भृता देव ! धरा धरेश !

धरा धराकार ! धृताग्रदंष्ट्रैः ।

धराधरैः सर्वजनैः ससुद्रैः

सुरासुरैः सेवितचन्द्रवक्त्र ! ॥ १५ ॥

त्वमेव देवेश ! विष्णो ! कृतश्च

जयः सुराग्रमसुरेश्वराणां ।

अहो मदसस्तु वरः प्रसीद

वाक्ये वता वारिणोऽभवाय ॥ १६ ॥

तव रोहिण सकलामरेश्वरा
नयनद्वये शशिरवी पदद्वये ।
निहिता रसातलगता वसुन्धरा
तव पृष्ठतः सकलतारकादयः ॥ १७ ॥
जगतां हिताय भवता वसुन्धरा
भगवन् ! रसातलपुटं गता तदा ।
अबलीकृता च भगवन् स्वयैव
सकलं त्वयैव हि धृतं जगद्गुरो ॥ १८ ॥
इति वाक् पतिर्विष्णुर्विधेस्तवाच नैः
प्रक्षिपत्य विष्णुममरैः प्रजापतिः ।
विविधान् वरान् हरिमुच्छास्य लब्धवान्
हरिनाभिवारिजदेहभृत् स्वयम् ॥ १९ ॥

अथ तामुद्धृतां तेन धरां देवा मुनीश्वराः ।
सूक्ष्मां रोप्य नमस्कृत्य क्रिणः सन्निधौ तदा ॥ २० ॥
अनेनैव वराहेण चोद्धृतासि वरप्रदे ! ।
कृणो नाक्लिष्टकार्येण शतहस्तेन विष्णुना ॥ २१ ॥
धरणि ! त्वं महाभोगी ! भूमिस्त्वं धेनुरप्यये ! ।
लोकानां धारणी त्वं हि सृष्टिके ! हर पातकम् ॥ २२ ॥
मनसा कर्मणश्च वाचा वरदे ! अरिजेन्द्रणे ! ।
त्वया हतेन पापेन जीवामस्त्वत् प्रसादतः ॥ २३ ॥
इत्युक्त्वा सा तदा देवी धरा देवैरग्राहणीत् ।
वराहदंष्ट्रा भिक्षायां धरायां सृष्टिकां हिजाः ! ॥ २४ ॥
मत्सेनानेन यो विभक्तः सृष्टिं कापात् प्रमुञ्चते ।
रायुषान् वसवान् धन्यः पतञ्जलीश्वरः ॥ २५ ॥

क्रमाद् भुवि दिवं प्राप्य कर्मान्ते मोदते सुरैः ।
 अथ देवे गते त्यक्त्वा वराहं क्षीरसागरम् ॥ २६ ॥
 वाराहरूपमनवस्रक्षालं च धरा पुनः ।
 तस्य दंष्ट्रा भराक्रान्ता देवदेवस्य धीमतः ॥ २७ ॥
 यदृच्छया भवः पश्यन् जगाम जगदीश्वरः ।
 दंष्ट्रां जग्राह दृष्ट्वा तां भूषणार्थमथात्मनः ॥ २८ ॥
 दधार च महादेवः कूर्चान्ते वै महोरसि ।
 देवाश्च तुष्टुवुः सेन्द्रा देवदेवस्य वै भवम् ॥ २९ ॥
 धरा प्रतिष्ठिता ह्येवं देवदेवेन लीलया ।
 भूतानां संग्रहे चापि विष्णोश्चैव कलेवरम् ॥ ३० ॥
 ब्रह्मणश्च तथान्येषां देवानामपि लीलया ।
 विश्वरूपविभागेन भूषितो न यदि प्रभुः ॥ ३१ ॥
 कथं विमुक्तिर्विप्राणां तस्माद् दंष्ट्री महेश्वरः ॥ ३२ ॥
 इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे वराहप्रादुर्भावो नाम षष्ठः
 नवतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।

अथ यः ।

वृत्तिर्हिन हतः पूर्वं विरह्याचायनः शुतम् ।
 विरह्याचायनः विरह्याचायनः ॥ १ ॥

सुत उवाच ।

हिरण्यकशिपोः पुत्रः प्रह्लाद इति विस्तृतः ।

धर्मज्ञः सत्यसम्यग्ज्ञस्तपस्वी चाभवत् सुधीः ॥ २ ॥

जन्मप्रभृति देवेशं पूजयामास चाव्ययम् ।

सर्वज्ञं सर्वगं विष्णुं सर्वदेवभवोद्भवम् ॥ ३ ॥

तमादिपुरुषं भक्त्या परब्रह्मस्वरूपिणम् ।

ब्रह्मणोऽधिपतिं दृष्टिस्थितिसंहारकारणम् ॥ ४ ॥

सोऽपि विष्णोस्तथाभूतं दृष्ट्वा पुत्रं समाहितम् ।

नमो नारायणायेति गोविन्देति मुहुर्मुहुः ॥ ५ ॥

सुवन्तं प्राह देवारिः प्रदहन्निव पापधीः ।

न मां जानासि दुर्बुधे ! सर्वदैत्यामरेष्वरम् ॥ ६ ॥

प्रह्लाद ! वीर ! दुष्पुत्र ! हिजदेवात्तिं कारणम् ।

को विष्णुः पद्मजी वापि शक्रश्च वरुणोऽथवा ॥ ७ ॥

वायुः सोमस्तथेशानः पावको मम यः समः ।

समेवाचैयं भक्त्या च स्वल्पं नारायणं सदा ॥ ८ ॥

प्रह्लाद ! जीविते वाञ्छा तवैषा नृणु चास्ति चेत् ।

श्रुत्वापि तस्य वचनं हिरण्यकशिपोः सुधीः ॥ ९ ॥

प्रह्लादः पूजयामास नमो नारायणेति च ।

नमो नारायणायेति सर्वदैत्यकुमारकान् ॥ १० ॥

अध्यापयामास च तां ब्रह्मविद्यां सुशोभनाम् ।

दुर्लभाद्यात्मनो दृष्ट्वा शक्रादिभिरपि स्वयम् ॥ ११ ॥

पुत्रेण लक्षितामात्रां हिरण्यः प्राह दानवान् ।

एतं नानाविधैर्बन्धुं दुष्पुत्रं ब्रह्मसर्पम् ॥ १२ ॥

एवमुक्त्वा ब्रह्मा मेतद्वचनं मुदुरात्मना ।

निजघ्न देवदेवस्य भृत्यं प्रह्लादमव्ययम् ॥ १३ ॥

तत्र तत् प्रतिष्ठितं तदा सुरैर्देवराजतनयं द्विजोत्तमाः ।

घोरवारि निधिशाधिनिः प्रभोर्निष्कलं त्वद्य बभूव तेजसा

तदाथ गर्वभिन्नस्य हिरण्यकशिपोः प्रभुः ।

तत्रैवाविरभूद् धन्तुं नृसिंहाकृतिमास्थितः ॥ १५ ॥

जघान च सुतं प्रेक्ष्य पितरं दानवाधमम् ।

विभेद तत्क्षणादेव करजैर्निग्रितैः शतैः ॥ १६ ॥

ततो निहत्य तं दैत्यं सबान्धवमघापहः ।

पीडयामास दैत्येन्द्रं युगान्ताग्निरिवापरः ॥ १७ ॥

नादैस्तस्य नृसिंहस्य घोरैर्विनाशितं जगत् ।

आब्रह्मभुवनाद् विप्राः प्रचक्षाल च सन्नताः ॥ १८ ॥

दृष्ट्वा सुरासुरमहोरनसिद्धसाध्या-

स्तस्मिन् क्षणे हरिविरिञ्चिमखा नृसिंहम् ।

धैर्यं बलञ्च समवाप्य ययुर्विसृज्य

आदिष्णु खान्तमसुरक्षयतत्पराय ॥ १९ ॥

ततस्तैर्गतैः सैष देवो नृसिंहः

सहस्राकृतिः सर्वपात् सर्वबाहुः ।

सहस्रे क्षणः सोमसूर्याग्निनेत्र-

स्तदा संस्थितः सर्वमावृत्य मायी ॥ २० ॥

तन्मुष्टुः सुरश्रेष्ठा लोकालोकाचले स्थिताः ।

सन्नद्धकाः ससिद्धाश्च सयमाः समरुहणाः ॥ २१ ॥

परात्परतरं ब्रह्म तत्वात्तत्त्वतमं भवान् ।

ज्योतिमान्मु परं ज्योतिः पूजाम्ना जनकयः ॥ २२ ॥

.....

वागतीतो निरालम्बो निहन्तो निरुपपन्नः ॥ २३ ॥

यज्ञभुग् यज्ञमूर्तिस्त्वं यज्ञिनां फलदः प्रभुः ।

भवान् मत्स्याकृतिः कौर्ममाख्या जगति स्थितः ॥ २४ ॥

वाराहीश्चैव त्वं सैन्हीमाख्यायेह व्यवस्थितः ।

देवानां राज्यरक्षार्थं निहत्य दितिजीवरम् ॥ २५ ॥

द्विजप्रापच्छलेनैव भवतीर्णोऽसि लीलया ।

न दृष्टं यत् त्वदन्यं हि भवान् सर्वचराचरम् ॥ २६ ॥

भवान् विष्णुर्भवान् रुद्रो भवानेव पितामहः ।

भवानादिर्भवानन्तो भवानेव वयं विभो ! ॥ २७ ॥

भवानेव जगत सर्वं प्रलापेन किमौञ्जर ! ।

मायया बहुधा संख्यमद्वितीयमयं प्रभो ! ॥ २८ ॥

स्तोत्रामस्तां कथं भासि देवदेव ! मृगाधिप ! ।

सुतोऽपि विविधैस्तुल्यैर्भावैर्नानाविधैः प्रभुः ॥ २९ ॥

न जगाम द्विजाः ! शान्तिं मानयन्त्योनिमात्मनः ।

यो नृसिंहस्तव भक्त्या पठेद्वार्थं विचारयेत् ॥ ३० ॥

श्रावयेद्वा द्विजान् सर्वान् विष्णुलोके महीयते ।

तदन्तरे शिवं देवाः सेन्द्राः स ब्रह्मकाः प्रभुम् ॥ ३१ ॥

सम्प्राप्य तुष्टुवुः सर्वं विज्ञाप्य मृगरूपिणः ।

ततो ब्रह्मादयस्तूर्णं संस्तूय परमेस्वरम् ॥ ३२ ॥

शालत्राणाय शरणं जन्तुः परमकारणम् ।

मन्दरस्त्रं महादेवं क्रौञ्चमानं सहोमया ॥ ३३ ॥

शेवितं गणगन्धर्वैः सिद्धैरम्बरकायकैः ।

देवताभिः सह ब्रह्मा भौतभौतः सगद्गदम् ॥ ३४ ॥

प्रपन्नं दत्तं तन्मया

ब्रह्मोवाच । नमस्ते काशकाशाय नमस्ते बहुमन्त्रवे ।

नमः शिवाय ब्रह्माय गङ्गाय शिवाय ते ॥ ३५ ॥

उग्रोऽसि सर्वभूतानां निघ्नोऽसि शिवोऽसि नः ।

नमः शिवाय शर्वाय गङ्गायान्तिहारिणे ॥ ३६ ॥

मयस्कराय विष्णवे विष्णवे ब्रह्मणे नमः ।

अन्तकाय नमस्तुभ्यमुमायाः पतये नमः ॥ ३७ ॥

हिरण्यवाहवे साक्षात् हिरण्यपतये नमः ।

शर्वाय सर्वरूपाय पुरुषाय नमो नमः ॥ ३८ ॥

सदसद्गतिहोनाय महतः कारणाय ते ।

नित्याय विश्वरूपाय जायमानाय ते नमः ॥ ३९ ॥

जाताय बहुधा लोके प्रभूताय नमो नमः ।

ब्रह्माय नीलब्रह्माय कबुद्धाय प्रचेतसे ॥ ४० ॥

कालाय कालरूपाय नमः कालाङ्गहारिणे ।

मौदुष्टमाय देवाय शितिकण्ठाय ते नमः ॥ ४१ ॥

महीयसे नमस्तुभ्यं हन्त्रे देवारिणां सदा ।

ताराय च सुताराय तारणाय नमो नमः ॥ ४२ ॥

हरिकेशाय देवाय शम्भवे परमात्मने ।

देवानां शम्भवे तुभ्यं भूतानां शम्भवे नमः ॥ ४३ ॥

शम्भवे हैमवत्याय मन्त्रवे रुद्ररूपिणे ।

कपर्दिने नमस्तुभ्यं कालकण्ठाय ते नमः ॥ ४४ ॥

हिरण्याय महेशाय श्रीकण्ठाय नमो नमः ।

भस्मदिग्धशरीराय दण्डमुण्डोच्छ्वाय ॥ ४५ ॥

नमो ब्रह्माय दीर्घाय वामनाय नमो नमः ।

नमो नमः ॥ ४६ ॥

भोमाय भोमरूपाय भोमकर्मरताय ते ।

अये वधाय वै भूत्वा नमो दूरे वधाय च ॥ ४७ ॥

धन्विने शूलिने तुभ्यङ्गदिने हस्तिने नमः ।

चक्रिणे वसिष्ठे नित्यं दैत्यानां कर्मभेदिने ॥ ४८ ॥

सद्याय सद्यरूपाय सद्योजाताय ते नमः ।

वामाय वामरूपाय वामनेत्राय ते नमः ॥ ४९ ॥

अघोररूपाय विकटाय विकटशरीराय ते नमः ।

पुरुषरूपाय पुरुषैक तत् पुरुषाय वै नमः ॥ ५० ॥

पुरुषार्थप्रदानाय पतये परमेष्ठिने ।

ईशानाय नमस्तुभ्य मीक्षराय नमो नमः ॥ ५१ ॥

ब्रह्मणे ब्रह्मरूपाय नमः साक्षाच्छिवाय ते ।

सर्वविष्णुर्त्तुसिंहस्य रूपमास्थाय विश्वकृत् ॥ ५२ ॥

हिरण्यकशिपुं हत्वा करजैर्निशितैः स्वयम् ।

दैत्येन्द्रैर्बहुभिः सार्धं हितार्थं जगतां प्रभुः ॥ ५३ ॥

मैट्टीं समानय न्योनिं बाधते निखिलं जगत् ।

यत् कृत्यमत्र देवेश ! तत् कुरुष्व भवानिह ॥ ५४ ॥

उद्योऽसि सर्वदुष्टानां नियन्तासि शिवोऽसि नः ।

कालकुटादिवपुषा त्राहि नः शरणागतान् ॥ ५५ ॥

शक्रन्तु वृत्तं विश्वेश ! क्रीडा वै केवलं वयम् ।

तवोन्मेष निमेषाभ्यामस्माकं प्रलयोदयौ ॥ ५६ ॥

उन्मौलये त्वयि ब्रह्मन् ! विनाशोऽस्ति न ते शिव ! ।

सन्तप्तास्मो वयं देव ! हरिणाऽस्मिततेजसा ॥ ५७ ॥

सर्वलोकहितायेन तत्त्वं संवृत्तं मिच्छसि ।

सूत उवाच ।

विज्ञापितस्तथा देवः प्रहसन् प्राह तान् सुरान् ॥ ५८ ॥

अभयश्च ददौ तेषां हनिष्यामीति तं प्रभुः ।

सोऽपि शक्रः सुरैः सार्धं प्रणिपत्य यथागतम् ॥ ५९ ॥

जगाम भगवान् ब्रह्मा तथान्ये च सुरोत्तमाः ।

अथोत्थाय महादेवः शारभं रूपमास्थितः ॥ ६० ॥

ययौ प्रान्ते नृसिंहस्य गर्वितस्य सृगाशिनः ।

अपहृत्य तदा प्राणान् शरभः सुरपूजितः ॥ ६१ ॥

सिंहात्ततो नरो भूत्वा जगाम च यथाक्रमम् ।

एवं सुतस्तदा देवैर्जगाम स यथाक्रमम् ॥ ६२ ॥

यः पठेत् शृणुयाद्वापि संस्तव' शार्व'सुत्तमम् ।

रुद्रलोकमनुप्राप्य रुद्रेण सह मोदते ॥ ६३ ॥

इति श्रौतैस्ते नारसिंहे पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

कथं देवो महादेवो विश्वसंसारकारकः ।

शरभाख्यं महावीर्यं विज्ञातं रूपमास्थितः ॥ १ ॥

स्त्रिं स्त्रिं शैर्मां कनं तेन वा हि सर्वं मये प्रकृतः ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

एवमभ्यर्षितो देवैर्मतिश्चक्रे क्षपालयः ॥ २ ॥
यत्तेजस्तु नृसिंहाख्यं संहर्तुं परमेश्वरः ।
तदयं स्मृतवान् तद्वी वीरभद्रं महाबलम् ॥ ३ ॥
आत्मनो भैरवं रूपं महाप्रलयकारकम् ।
आजगाम पुरा सद्यो गणानामग्रतो हसन् ॥ ४ ॥
सादृशसैर्गणधरैरुत्पतद्भिरितस्ततः ।
नृसिंहरूपैरत्युग्रैः कोटिभिः परिवारितः ॥ ५ ॥
तावद्भिरभितो वीरैर्नृत्यद्विष मुदाम्बितैः ।
क्रौञ्चद्विष महाधीरैर्ब्रह्माद्यैः कन्दकैरिव ॥ ६ ॥
अदृष्टपूर्वैरन्यैश्च वेष्टितो वीरवन्दितः ।
कल्पान्तज्वलमेज्ज्वालो विलसन्नोचमचयः ॥ ७ ॥
घातशस्त्रो जटाजूटे ज्वलद् बालेन्दुमण्डितः ।
बालेन्दुद्वितयाकारतीक्ष्णदंष्ट्राङ्गुरद्वयः ॥ ८ ॥
आखण्डलधनुः खण्डसन्निभस्तूलतायुतः ।
महाप्रचण्डहुद्धारबधिरोक्तदिक्षुखः ॥ ९ ॥
नीलमेघाञ्चनाकारभीषणश्मश्रुरङ्गुतः ।
बादखण्डमखण्डाभ्यां आभयस्त्रिशिखं मुहुः ॥ १० ॥
वीरभद्रोऽपि भगवान् वीरशक्तिविजृम्भितः ।
स्वयं विष्णुपयामास किमत्र स्मृतिकारणम् ॥ ११ ॥
आज्ञापय अगतस्त्रामिन् ! प्रसादः क्रियतां मयि ।
श्रीभगवानुवाच ।
अकाले भयमुत्पन्नं देवानामपि भैरव ! ॥ १२ ॥
ज्वलितः स तस्मिन्काले कालेन

साम्बयन् बोधयादौ तं तेन किं नोपशाम्यति ॥ १३ ॥

ततो मत्परमं भावं भैरवं सम्प्रदर्शय ।

सूक्ष्मं सूक्ष्मेण संहृत्य स्थूलं स्थूलेन तेजसा ॥ १४ ॥

वक्त्रमानयकृत्यश्च वीरभद्र ! ममाज्ञया ।

इत्यादिष्टो गेष्वाध्यक्षः प्रश्नान्तवपुरास्थितः ॥ १५ ॥

जगाम रंहसा तत्र यत्रास्ते नरकेसरी ।

ततस्तं बोधयामास वीरभद्रो ! हरो हरिम् ॥ १६ ॥

उवाच वाक्यमोशनः पिता पुत्रमिवीरसम् ।

श्रीवीरभद्र उवाच ।

जगत् सुखाय भगवन्नवतोषोऽसि माधव ॥ १७ ॥

स्थित्यर्थे न च युक्तोऽसि परेण परमेष्ठिना ।

जन्तुचक्रं भगवता रक्षितं मत्स्यरूपिणा ॥ १८ ॥

पुच्छे नैव समावध्य भ्रमन्ने काणवे पुरा ।

विभिर्भिर्कूर्मरूपेण वाराहेणोद्धृता मही ॥ १९ ॥

अनेन हरिरूपेण हिरण्यकशिपुर्हृतः ।

वामनेन वलिर्वडस्त्वया विक्रमता पुनः ॥ २० ॥

त्वमेव सर्वभूतानां प्रभावः प्रभुरख्ययः ।

यदा यदा हि लोकस्य दुःखं किञ्चित् प्रजायते ॥

तदा तदावतीर्णस्त्वं करिष्यसि निरामयम् ।

नाधिकस्त्वत् समोऽप्यस्ति हरे ! शिवपरायण ॥ २१ ॥

त्वया धर्माश्च वेदाश्च शुभे मार्गे प्रतिष्ठिताः ।

यदर्थमवतारोऽयं निवृतः सोऽपि केशव ॥ २२ ॥

अत्यन्तघोरं भगवन्नरसिंहवपुस्तव ।

सुत उवाच ।

इत्युक्तो वीरभट्टेऽथ वृत्तिः शान्तवा गिरा ।

ततोऽधिकं मन्त्राघोरं कोपं प्रख्यालयद्गिरिः ॥ २५ ॥

श्रीलृसिंह उवाच ।

प्रागतोऽसि घतस्तत्र गच्छ त्वं मा हितं वद ।

इदानीं संहरिष्यामि जगदीश्वराचरम् ॥ २६ ॥

महत्तु न हि संहारः स्वतो वा परतोऽपि वा ।

शासितं मम सर्वत्र शास्ता कोऽपि न विद्यते ॥ २७ ॥

ममसादेन सकलं समर्यादं प्रवर्त्तते ।

अहं हि सर्वशक्तीनां प्रवर्त्तकनिवर्त्तकः ॥ २८ ॥

यद्यदिभूतिमत् सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ।

तत्तद्विधिं गच्छाध्वज ! मम तेजोविजृम्भितम् ॥ २९ ॥

देवता परमार्थज्ञा ममैव परमं विदुः ।

मदशाः शक्तिरम्पना ब्रह्मशक्तादयः सुराः ॥ ३० ॥

ममामिषङ्गलज्जातः पुरा ब्रह्मा चतुर्मुखः ।

तल्ललाटसमुत्पन्नो भगवान् वृषभध्वजः ॥ ३१ ॥

रजसाधिष्ठितः स्रष्टा बद्रस्तामस उच्यते ।

अहं नियन्ता सर्वस्य मत्परं नास्ति दैवतम् ॥ ३२ ॥

विष्णुधिकः अतन्मय कर्ता हर्ताखिलेश्वरः ।

इदमु मत्परं तेजः कः पुनः श्रोतुमिच्छति ॥ ३३ ॥

अतो मां शब्दं प्राप्य गच्छ त्वं विगतेश्वरः ।

यदेहि परमं भागमिदं भूतमहेश्वरः ॥ ३४ ॥

कालोऽस्माह काकुत्स्थिनाशकितु-

श्रीकालवामाङ्गनम्

मृत्योर्मुक्त्यै विधि मां वीरभद्र !

जीवन्त्ये ते मत्प्रसादेन देवाः ॥ ३५ ॥

ਸੁਤ ਭਵਾਂਬ ।

साहङ्गारमिदं श्रुत्वा हरेरमितविक्रमः ।

विहस्योवाच सावज्ञं ततो विस्फुरिताधरः ॥ ३६ ॥

श्रीवीरभद्र उवाच ।

किं न जानासि विश्वेश' संहर्तारं पिनाकिनम् ।

असहायो विवादश्च विनाशस्त्वयि केवलः ॥ ३७ ॥

तवान्योऽन्यावताराणि कानि शेषाणि साम्प्रतम् ।

कृतानि येन केनापि कथाश्रेयो भविष्यति ॥ ३८ ॥

दोषं त्वं पश्य एतत्त्वमवस्थामौदृशीं गतः ।

तेन संहारदक्षेण क्षणात् संशयमेष्यसि ॥ ३२ ॥

प्रकृतिस्त्वं पुमान् रुद्रस्त्वयि वीर्यं समाहितम् ।

त्वन्नाभिपङ्कजज्जातः पञ्चवक्त्रः पितामहः ॥ ४० ॥

सृष्ट्यर्थेन जगत् पूर्वं शङ्करं नीललोहितम् ।

सलाटे चिन्तयामास तपस्यग्रे व्यवस्थितः ॥ ४१ ॥

तप्तलाटादभूष्यभोः कृद्ध्यर्थः तत्र दूषणम् ।

अंगाऽहं देवदेवस्य महाभैरवरूपिणः ॥ ४२ ॥

त्वत्संहारि नियुक्तोऽस्मि विमयेन बलेन च ।

एवं रक्षो विदार्यैव त्वं शक्तिकलशायुतः ॥ ४३ ॥

अहङ्कारावलेपेन गजं सि त्वमतन्द्रितम्

उपकारो ज्ञानाधनामपकाराय कविसम्राट् ४४

यदि मिहमहेशानं स्वपनभं तमप्यसि ।

— १७७७ —

कुलासचक्रवच्छत्या प्रेरितोऽसि पिमाकिना ।
 अद्यापि तव निश्चितं कपालं कूर्मरूपिणः ॥ ४६ ॥
 हरहारलतामध्ये सुगन्ध । कक्षासु गुण्यसे ।
 विस्तृतं किं तदंशेन दंष्ट्रोत्पातनपोद्धितः ॥ ४७ ॥
 वाराहविग्रहस्तोऽयं साक्रोशं नारकारिणा ।
 दग्धोऽसि यस्य शूलाग्रे विष्वक्सेनच्छलाद्भयान् ॥ ४८ ॥
 दक्षयज्ञे शिरश्छिन्नं मया ते यज्ञरूपिणः ।
 अद्यापि तव पुत्रस्य व्रज्यणः पञ्चमं शिरः ॥ ४९ ॥
 छिन्नं तमेनाभिसन्धत्तदंशं तस्य तद् बलम् ।
 निर्जितस्त्वं दधीचेन संग्रामे समरुहणः ॥ ५० ॥
 कण्ठयमाने शिरसि कथं तद्विस्मृतं त्वया ।
 चक्रं विक्रमतो यस्य चक्रपाणे । तव प्रियम् ॥ ५१ ॥
 कुतः प्राप्तं कृतं केन त्वया तदपि विस्मृतम् ।
 ते मया सकला लोका गृहीतास्त्वं पयोनिधौ ॥ ५२ ॥
 निद्रापरवशः शेषे स कथं सात्विको भवान् ।
 त्वदादिस्त्वप्यन्तं रुद्रशक्तिविजृम्भितम् ॥ ५३ ॥
 शक्तिमानभितस्त्वच्च अनलस्त्वच्च मोहितः ।
 तत्तेजसोऽपि माहात्म्यं युवां द्रष्टुं न हि क्षमौ ॥ ५४ ॥
 खला मे हि प्रपश्यन्ति तद्विष्णोः परमं पदम् ।
 यावाद्युविद्या इन्द्राग्नि यमस्य वरुणस्य च ॥ ५५ ॥
 ध्यातोदरे शश्याहस्य जनित्वा परमेष्ठिनः ।
 काकीऽसि त्वं महाकायः काककायो महाकारः ॥ ५६ ॥
 पतस्त्वमुपकलयता सत्योऽहं त्वं भविष्यति ।
 किरणभ्यामग्रे वीरो वीरो निष्काधिकः प्रभुः ॥ ५७ ॥

उपकृष्टा ज्वरं भीतो कृताङ्गिर्द्विरक्षयः ।

आस्तामेवञ्च जगती न त्वं नैव चतुर्मुखः ॥ ५८ ॥

इत्यं सर्वं कृताङ्गोऽहं सं कृताङ्गानमात्मना ।

नो वेदिरक्षणीं क्रीडन्महाभैरवकपिणः ॥ ५९ ॥

वप्याङ्गिरिव स्थायीकृते व मृत्युः पतिष्यति ।

सुख उवाच ।

इत्युक्तो वीरभद्रे च नृसिंहः क्रोधविह्वलः ॥ ६० ॥

ननाद तनुषीन तं गृहीतुं प्रचक्रमे ।

अवाप्सरे महाघोरं विपद्यभयकारणम् ॥ ६१ ॥

गगनव्यापिदुर्धर्षमैवतेजः समुद्रवम् ।

वीरभद्रस्य तद्रूपं तत्त्ववादेव दृश्यत ॥ ६२ ॥

न तद्विरक्षयं सौम्यं न सौहं नाग्निः सन्भवम् ।

न तच्छब्दसहस्रमनीषस्यं महेश्वरम् ॥ ६३ ॥

तदा तेकांसि सर्वाणि तस्मिन् सीतानि गाहरे ।

ततो व्यक्तो महातेजा व्यक्ते सञ्जवतस्ततः ॥ ६४ ॥

रुद्रस्याभारणस्यैव चित्रितं विक्रताकृति ।

ततः संस्काररूपेण सुव्यक्तः परमेश्वरः ॥ ६५ ॥

पश्यतां सर्वदेवानां अयमव्यादिमङ्गलैः ।

सहस्रबाहुर्जटिसहस्रार्धस्रतमेक्षरः ॥ ६६ ॥

स कृताङ्गवरीरेष पद्माभ्यां पद्मज्वा हिजाः ।

अतितीक्ष्णमहादहो जलतुल्यज्जलप्रभः ॥ ६७ ॥

कच्छे कासो महाबाहुः पद्मज्वा नक्षत्रप्रभः ।

युगातीक्ष्णतजीमूतभीमकनीरुतिः प्रभः ॥ ६८ ॥

अयं महादेवोऽयं महादेवोऽयं महादेवः ॥ ६९ ॥

स्रष्टदंष्ट्रोऽधरोष्ठश्च कुङ्कारेण युतो हरः ॥ ६८ ॥
 हरिस्तद्दर्शनादेव विनष्टबलविक्रमः ।
 बिभ्रद्दीप्यं सहस्रांशोरधः खद्योतविभ्रमम् ॥ ७० ॥
 अथ विभ्रम्य पक्षाभ्यां नाभिपादेऽभ्युदारयन् ।
 पादावावभ्य पुच्छेन बाहुभ्यां बाहुमण्डलम् ॥ ७१ ॥
 भिदन्नुरसि बाहुभ्यां निजग्राह हरो हरिम् ।
 ततो जगाम गगनं देवैः सह महर्षिभिः ॥ ७२ ॥
 सहस्रैव भयाद् विष्णुं विहगंश्च यथोरगम् ।
 उत्क्षिप्योत्क्षिप्य संगृह्य निपात्य च निपात्य च ॥ ७३ ॥
 उड्डोयोड्डोय भगवान् पक्षाघातविमोहितम् ।
 हरिं हरन्तं वृषभं विखेयानं तमोश्चरम् ॥ ७४ ॥
 अन्त्यान्ति सुराः सर्वे नमोवाक्येन तुष्टुवः ।
 नीयमानः परवशो दीनवक्त्रः कृताञ्जलिः ॥ ७५ ॥
 तुष्टाव परमेष्ठानं हरिस्तं ललिताक्षरैः ।

श्रीनृसिंह उवाच ।

नमो रुद्राय शर्वाय महाग्रासाय विष्णवे ॥ ७६ ॥
 नम उग्राय भीमाय नमः क्रोधाय मन्यवे ।
 नमो भवाय शर्वाय शङ्कराय शिवाय ते ॥ ७७ ॥
 कालकालाय कालाय महाकालाय मृत्यवे ।
 वीराय वीरभद्राय क्षयवीराय शूलिनि ॥ ७८ ॥
 महादेवाय महति पशूनां पतये नमः ।
 एकाय नीलकण्ठाय श्रीकण्ठाय पिनाकिने ॥ ७९ ॥
 नमोऽनन्ताय सुखाय नमस्तु मृत्युमन्यवे ।
 पराय परमेष्ठाय मत्सत्परतरायाय ते ॥ ८० ॥

परात्पराय विज्ञाय नमस्ते विज्ञमूर्तये ।
 नमो विष्णुकलत्राय विष्णुचेत्राय मानवे ॥ ८१ ॥
 कैवर्त्तीय किराताय महाव्याधाय शाश्वते ।
 भैरवाय शरण्याय महाभैरवरूपिणे ॥ ८२ ॥
 नमो नृसिंहसंहर्त्रे कामकालपुरारथे ।
 महापाशोघसंहर्त्रे विष्णुनायाम्भकारिणे ॥ ८३ ॥
 त्र्यम्बकाय वासराय शिपिविष्टाय भौदृषे ।
 सृत्वाञ्जवाय शर्वाय सर्वज्ञाय मखारथे ॥ ८४ ॥
 मखेशाय वरेण्याय नमस्ते वज्ररूपिणे ।
 महाप्राणाय जिह्वाय प्राणापानप्रवर्त्तिने ॥ ८५ ॥
 त्रिगुणाय त्रिशूलाय गुणातोताय योगिने ।
 संसाराय प्रवाहाय महायन्त्रप्रवर्त्तिने ॥ ८६ ॥
 नमश्चाग्निसूर्याय मुक्तिद्वैचित्राहेतवे ।
 वरदायावताराय सर्वकारणहेतवे ॥ ८७ ॥
 कपालिने करास्त्राय पतये पृथ्वीकर्त्तये ।
 अमोघायाग्निनेत्राय नकुलीषाय शम्भवे ॥ ८८ ॥
 भिषक्तमाय मुण्याय दण्डिने योगरूपिणे ।
 मेघवाहाय देवाय पार्वतीपतये नमः ॥ ८९ ॥
 अम्बुक्ताय विशोकाय स्थिराय स्थिरधन्विने ।
 स्थाणवे कृत्तिवासाय नमः पञ्चार्धहेतवे ॥ ९० ॥
 वरदायैकपादाय नमश्चाग्निमौलिने ।
 नमस्ते ऽध्वरजाय वयसां पतये नमः ॥ ९१ ॥
 योगीश्वराय नित्याय सत्त्वाय परमेष्ठिने ।
 सर्वज्ञाय नमः सर्वेश्वराय ते ॥ ९२ ॥

एकं हि विं चतुः पञ्चकत्वस्तेऽसु नमो नमः ।

दशकत्वसु साहस्रकत्वस्ते च नमो नमः ॥ ८३ ॥

नमोऽपरिमितं कृत्वानन्तकृत्वो नमो नमः ।

नमो नमो नमो भूयः पुनर्भूयो नमो नमः ॥ ८४ ॥

सूत उवाच ।

नाम्नामष्टशतेनैवं सुत्वामृतमयेन तु ।

पुनस्तु प्रार्थयामास नृसिंहः शरभेश्वरम् ॥ ८५ ॥

यदा यदा ममाज्ञानमत्यङ्गहारदूषितम् ।

तदा तदापनेतव्यं त्वयैव परमेश्वर ! ॥ ८६ ॥

एवं विज्ञापयन् प्रीतः शङ्करं नरकिसरी ।

नन्वशक्तो भवान् विष्णो ! जीवितान्तं पराजितः ॥ ८७ ॥

तद्वक्तृशेषमात्रान्तं कृत्वा सर्वस्य विग्रहम् ।

शक्तिमित्त्वं तदा मङ्गं वीरभद्रः क्षणात्ततः ॥ ८८ ॥

देवा जञ्चुः ।

अथ ब्रह्मादयः सर्वे वीरभद्र ! त्वया दृशा ।

जीविताः स्मो वयं देवाः पर्जन्ये नैव पादपाः ॥ ८९ ॥

वस्य भौषादहृत्यग्निरुदेति च रविः स्वयम् ।

वातो वाति च सोऽसि त्वं सृत्युर्ध्ववति पञ्चमः ॥ ९० ॥

यदव्यक्तं परं व्योम कलातीतं सदाशिवम् ।

भगवंस्वामिव भवं वदन्ति ब्रह्मवादिनः ॥ ९१ ॥

के वयं एव धातुक्ते वेदने परमेश्वरः ।

न विहि परमं धाम रूपसावस्त्ववर्णम् ॥ ९२ ॥

उपसर्गेषु सर्वेषु त्रायस्मास्मान् प्रचाक्षिप ! ।

एकादेशाजन् ! भगवाण् वर्तते रूपवान् स्वयम् ॥ ९३ ॥

ईदृशान्तेऽवताराणि दृष्ट्वा शिववक्त्रं स्मृतः ।

कदाचित् सन्दिहेन्नास्मांस्त्वच्चिन्तास्तमया तथा ॥ १०१ ॥

गुञ्जागिरिवरतटामितरूपाणि सर्वशः ।

अभ्यसंहर गम्यं ते न नीतव्यं परापरा ॥ १०५ ॥

इ तनू तव रुद्रस्य वेदज्ञा ब्राह्मणाः विदुः ।

घोराप्यन्या शिवाप्यन्या ते प्रत्येकमनेकधा ॥ १०६ ॥

इहास्मान् पाहि भगवन् ! नित्याहतमहाबलः ।

भवता हि जगत् सर्वं व्याप्तं स्वेनैव तेजसा ॥ १०७ ॥

ब्रह्मविष्णोन्द्रचन्द्रादि वयश्च प्रमुखाः सुराः ।

सुरासुराः सम्प्राप्तास्त्वत्तः सर्वे महेश्वर ! ॥ १०८ ॥

ब्रह्मा च इन्द्रो विष्णुश्च यमाद्या न सुरासुरान् ।

ततो निगृह्य च हरिं सिंह इत्युपचेतसम् ॥ १०९ ॥

यतो विभर्षिं सकलं विभज्य तनुमष्टधा ।

अतोऽस्मान् पाहि भगवन् ! सुरान् दानैरभीषितैः

उवाच तान् सुरान् देवो महर्षींश्च पुरातनान् ।

यथा जले जलं चिप्तं चीरं चीरे घृतं घृते ॥ ११० ॥

एकएव तदा विष्णुः शिवलौनो न चान्यथा ।

एष एव नृसिंहात्मा सदर्पश्च महाबलः ॥ ११२ ॥

जगत्संहारकारिण प्रवृत्तो नरकेसरी ।

याजनीयो नमस्तस्मै मङ्गलसिद्धिकाङ्क्षिभिः ॥ ११३ ॥

एतावदुक्त्वा भगवान् वीरभद्रो महाबलः ।

अपश्यन् सर्वभूतानां तत्रैवान्तरधीयत ॥ ११४ ॥

नृसिंहकृत्तिवसनस्तदाप्रभृति शङ्करः ।

नमः तस्य सहस्रालायां नायकत्वे न कश्चित् ।

ततो देवा निरातङ्गाः कीर्तयन्तः कथामिदाम् ।
 विस्मयोत्फुल्लमयना जग्मुः सर्वं यथाग्रजम् ॥ ११६ ॥
 य इदं परमाख्यानं पुण्यं देवैः समन्वितम् ।
 पठित्वा शृणुते चैव सर्वदुःखविनाशनम् ॥ ११७ ॥
 धन्यं यशस्यमायुष्यमारोग्यं पुष्टिवर्धनम् ।
 सर्वविघ्नप्रशमनं सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ ११८ ॥
 अपमृत्युप्रशमनं महाशान्तिकरं शुभम् ।
 अरिचक्रप्रशमनं सर्वाधिप्रविनाशनम् ॥ ११९ ॥
 ततो दुःस्वप्नप्रशमनं सर्वभूतनिवारणम् ।
 विषग्रहक्षयकरं पुत्रपौत्रादिवर्धनम् ॥ १२० ॥
 योगसिद्धिप्रदं सम्यक् शिवज्ञानप्रकाशकम् ।
 शेषलोकस्य सोपानं बाष्पितार्थैकसाधनम् ॥ १२१ ॥
 विष्णुमायानिरसनं देवता परमार्थदम् ।
 वाङ्मसिद्धिप्रदञ्चैव ऋद्धिप्रज्ञादिसाधनम् ॥ १२२ ॥
 इदमु शरभाकारं ग्ररं रूपं पिनाकिनः ।
 प्रकाशितव्यं भक्तैश्च चिरेषूद्यमितेषु च ॥ १२३ ॥
 तैरेव पठितव्यञ्च श्रोतव्यञ्च शिवात्मभिः ।
 शिवोक्तवेषु सर्वेषु चतुर्दशष्टमेषु च ॥ १२४ ॥
 पठेत् प्रतिष्ठाकाक्षेषु शिवसन्निधिकारणम् ।
 चोरव्याघ्राहिसिंहान्तजतो राजभयेषु च ॥ १२५ ॥
 यन्त्रान्योत्पातभूकम्पट्कान्निपांसुहृष्टिषु ।
 उल्कावाते महावाते विना वृष्ट्यातिवृष्टिषु ॥ १२६ ॥
 यतस्तत्र पठेद्विद्वान् शिवभक्तो हृदयतः ।
 यः पठेत् सदाशान्तिं सदाशान्तिं सदाशान्तिम् ॥ १२७ ॥

स वदत्वं समासाद्य वदस्यानुचरो भवेत् ॥ १२८ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे शरभप्रादुर्भावो नाम षष्ठवति

तमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

सप्तमवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

जलम्बरं जटामेलिः पुरा जम्भारिविक्रमम् ।

कथं जघान भगवान् भगनेत्रहरो हरः ॥ १ ॥

वक्तुमर्हसि चास्माकं रोमहर्षण । सुव्रत ॥

सूत उवाच ।

जलम्बर इति ख्यातो जलमण्डलसम्भवः ॥ २ ॥

आसीदन्तकसङ्गायस्तपसा लब्धविक्रमः ।

तेन देवाः सगन्धर्वाः सद्यक्षीरगराक्षसाः ॥ ३ ॥

निर्मिताः समरे सर्वे ब्रह्मा च भगवानजः ।

जित्वैव देवसङ्घातं ब्रह्माणं वै जलम्बरः ॥ ४ ॥

जगाम देवदेवेशं विष्णुं विष्णुहरं युवम् ।

१योः समभवद् युव' दिवाशान् मणिजम् ।

जलन्धरोऽपि तं विदुः ॥ १ ॥
 प्रोवाचेदं दितेः ॥ २ ॥
 सर्वे जिता मया ॥ ३ ॥
 तं जित्वा ॥ ४ ॥
 अहमेव भवत्यस्य ॥ ५ ॥
 वासवत्वञ्च युष्माकं ॥ ६ ॥
 जलन्धरवचः श्रुत्वा सर्वे ते हानवाधमाः ॥ ७ ॥
 जगर्जुतश्चैः पापिष्ठा मृत्युदर्शनतत्पराः ।
 दैत्यैरितेस्तथान्यैश्च रथनागतुरङ्गमैः ॥ १० ॥
 सन्नद्धैः सह सन्नद्धा शर्वी प्रति ययौ बली ।
 भवांसि दृष्ट्वा दैत्येन्द्रं मेरुकूटमिव स्थितम् ॥ ११ ॥
 भवध्वत्वमपि श्रुत्वा तथान्यैर्भगनेत्रहा ।
 ब्रह्मणो वचनं रक्षन् रक्षको जगतां प्रभुः ॥ १२ ॥
 साम्बः सनन्दी सगणः प्रोवाच प्रहसन्निव ।
 किं कृत्यमसंशयान् ! युद्धेनानेन साम्प्रतम् ॥ १३ ॥
 महाणैर्भिन्नसर्वाङ्गो मर्त्तुमभ्युद्यते मुदा ।
 जलन्धरोऽपि तद्वाक्यं श्रुत्वा श्रोत्रविदारणम् ॥ १४ ॥
 सुरेश्वरमुवाचेदं सुरैतरबलेश्वरः ।
 वाक्येनाहं महाबाहो ! देवदेव ! हृषध्वज ! ॥ १५ ॥
 चन्द्रांशुसन्निभैः शस्त्रैर्हर योदुमिहागतः ।
 विशय्यास्य वचः शूली पादाङ्गुष्ठेन लीलया ॥ १६ ॥
 महान्मसि चकाराश्रयाङ्गं रोद्रमासुधम् ॥ १७ ॥
 जलन्धरोऽपि तद्वाक्यं श्रुत्वा श्रोत्रविदारणम् ॥ १८ ॥
 सुरेश्वरमुवाचेदं सुरैतरबलेश्वरः ॥ १९ ॥
 वाक्येनाहं महाबाहो ! देवदेव ! हृषध्वज ! ॥ २० ॥
 चन्द्रांशुसन्निभैः शस्त्रैर्हर योदुमिहागतः ॥ २१ ॥
 विशय्यास्य वचः शूली पादाङ्गुष्ठेन लीलया ॥ २२ ॥
 महान्मसि चकाराश्रयाङ्गं रोद्रमासुधम् ॥ २३ ॥
 जलन्धरोऽपि तद्वाक्यं श्रुत्वा श्रोत्रविदारणम् ॥ २४ ॥
 सुरेश्वरमुवाचेदं सुरैतरबलेश्वरः ॥ २५ ॥
 वाक्येनाहं महाबाहो ! देवदेव ! हृषध्वज ! ॥ २६ ॥
 चन्द्रांशुसन्निभैः शस्त्रैर्हर योदुमिहागतः ॥ २७ ॥
 विशय्यास्य वचः शूली पादाङ्गुष्ठेन लीलया ॥ २८ ॥
 महान्मसि चकाराश्रयाङ्गं रोद्रमासुधम् ॥ २९ ॥
 जलन्धरोऽपि तद्वाक्यं श्रुत्वा श्रोत्रविदारणम् ॥ ३० ॥

दक्षान्धकाराणां पुराणस्य प्रहृष्टी ।

लोकत्रयाणां केकरः प्रहसंदादाह ॥ १७ ॥

।।देन निर्मितं हेत्य ! जलम्बरमहाशयै ।

।लवान् यदि पीबतुं तिष्ठ योऽहं न चान्यथा ॥ १८ ॥

।स्व तद्वचनं श्रुत्वा जीवेनादौ ततोऽपनः ।

।दहन्निव नेत्राभ्यां प्राहा लोका जमसवम् ॥ १९ ॥

जलम्बर उवाच ।

।दामुहृत्य हत्वा च नन्दिनं त्वाच्च शङ्कर ! ।

हत्वा लोकान् सुरैः सार्धं दुष्कुलान् गच्छी यथा ॥ २० ॥

हन्तुश्चराचरं सर्वं समर्थोऽहं सवासवम् ।

को महेश्वर ! महाशयैरच्छेद्यो भुवनत्रये ॥ २१ ॥

बालभावे च भगवान् तपसैव विनिर्जितः ।

ब्रह्मा बलौ योवने वै सुनयः सुरपुङ्गवैः ॥ २२ ॥

दग्धं क्षणेन सकलं तैलोक्यं सचराचरम् ।

तपसा किं त्वया रुद्र ! निर्जितो भगवानपि ॥ २३ ॥

इन्द्राग्निमयमविष्टो शवायुवारोऽश्वरादयः ।

न सेहिरे यथा नागा गन्धं पक्षिपतेरिव ॥ २४ ॥

न लब्धा दिवि भूमौ च बाह्वो मम शङ्कर ! ।

समस्तान् पर्वतान् प्राप्य घर्षिताश्च गणेश्वर ! ॥ २५ ॥

गिरीन्द्रो मन्दरः श्रीमाक्रीलो मेरुः सुशोभनः ।

घर्षितो बाहुदण्डेन कण्डूनीकार्यमापतत् ॥ २६ ॥

शङ्खा निहत्वा बाहुभ्यां लोकांश्च हिमवन्निरो ।

नादोऽयं मम धृत्वाऽहं दन्तोऽहं हिमवन्निरो ॥ २७ ॥

तत्तत्तथादेव सकलकर्मकार्यं वमभूद्दिदम् ॥ १८ ॥
 देवतादयो नागोः शिवाः सिन्धुजलोपरि ।
 सरसो भगवानिन्द्रः शितश्च शतयोजनम् ॥ १९ ॥
 गरुडोऽपि मया बद्धो नागपाशेन विष्णुना ।
 उर्वशाया मया नीता नार्यः कारागृहान्तरम् ॥ २० ॥
 कथञ्चित्सम्भवान् शक्रः शचीमेकां प्रथम्य माम् ।
 मां न जानासि दैत्येन्द्रं जलम्बरमुमापते ॥ २१ ॥

सुत उवाच ।

एवमुक्तो महादेवः प्रादहहै रथं तदा ।
 तस्य नेत्राग्निभागेककलाहर्षिणं चाकुलम् ॥ २२ ॥
 दैत्यानामतुलबलैर्हयैश्च नागै-
 र्दैत्येन्द्रास्त्रिपुररिपोर्निरीक्षणेन ।
 नागाद्देशसमनुसंवृतश्च नागै-
 र्दैवेशं वचनमुवाच चाख्यवृद्धिः ॥ २३ ॥
 किं कार्यं मम युधि देवदैत्यसङ्घै-
 र्हन्तुं यत् सकलमिदं क्षणात् समर्थः ।
 यत्तस्माद्भयमिह नास्ति वीरुमीश ।
 बाञ्छैषा विपुलतरा न संशयोऽत्र ॥ २४ ॥
 तस्मात्संभ्रमं मदनपरिहृत्य शङ्खे ।
 यन्नारे ! त्रिपुररिपो ! ममैव वीरेः ।
 भूतेन्द्रैर्हरिवदनेन देवसङ्घै-

योद्धुं ते वरमिह चास्ति चेति तिष्ठ ॥ २५ ॥

इत्युक्त्वा महादेवः महादेवादिनन्दनः ।
 न च प्राञ्च न च सत्तर निजताम्रकान्तकान्तः ॥ २६ ॥

दुर्मदेनाविनीताया दोर्ध्यामास्तोय दोर्बलात् ।
 सुदर्शनाख्यं यच्चक्रं तेन हन्तुं समुद्यतः ॥ ३७ ॥
 दुर्धरेण रघोर्नागेन जम्बूकेषापि द्विजोत्तमाः ॥
 स्वापयामास वै स्तब्धे द्विधाभूतस्य तेन वै ॥ ३८ ॥
 कुक्षिणेन यथा शिखी द्विधा गिरिवरो द्विजाः ॥
 पपात दैत्यो बलवानक्षनाद्रिरिवापरः ॥ ३९ ॥
 तस्य रत्नेन रौद्रेण सम्पूर्णमभवत् क्षणात् ।
 तद्रक्तमखिलं रुद्रनियोगाभ्यांसमेव च ॥ ४० ॥
 महारौरवमासाद्य रक्तकुण्डमभूदहो ! ।
 जलम्बरं हतं दृष्ट्वा देवगन्धर्वपापदाः ॥ ४१ ॥
 सिंहनादं महत् कृत्वा साधुःस्थितिं चाब्रुवन् ।
 यः पठेत् शृणुष्वहो जलम्बरविमर्दनम् ॥ ४२ ॥
 श्रावयेद्वा यथा न्यायं गात्रपत्यमवाप्नुयात् ॥ ४३ ॥

इति श्रीलौक्ये पू० जलम्बरवधो नाम सप्त-
 नवतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥

अष्टनवतितमोऽध्यायः ।

अथ जलम्बरवधो नाम सप्त-
 नवतितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

देवानामसुरेन्द्राणामभवत् सुदारुणः ।

सर्वेषामिव भूतानां विनाशकारणो महान् । २ ।

तै देवाः शक्तिमुग्रलैः सायकैर्नतपवम्भिः ।

प्रभियमानाः कुन्तैश्च दुह्नुर्भयविह्वलाः ॥ ३ ॥

पराजितास्तदा देवा देवदेवेभ्यारं हरिम् ।

प्रणेमुस्तं सुरेशानं शोकसंविग्नमानसाः ॥ ४ ॥

तान् समीक्ष्याम्य भगवान् देवदेवेभ्यो हरिः ।

प्रणिपत्य स्थिताम् देवानिहं वचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥

वत्साः ! किमिति वै देवाद्या तासु हारविक्रमाः ।

समागताः ससन्तापा यत्तु मर्हस्य सुव्रताः ! ॥ ६ ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तदाभूताः सुरीक्षमाः ।

प्रणम्यादुयंवाहत्तं देवदेवाय विष्णवे ॥ ७ ॥

भगवन् देवदेवेश ! विष्णो ! जिष्णो ! जगद्गुरु ! ।

दानवैः पीडिताः सर्वे वयं भरद्वाजगताः ॥ ८ ॥

त्वमेव देवदेवेश ! गतिर्नः पुरुषोत्तम ! ।

त्वमेव परमात्मा हि त्वं पिता जगतामपि ॥ ८ ॥

त्वमेव भर्ता हर्ता च भोक्ता दाता जगदीश्वर !

इत्तुमर्हसि तस्मात्स्व' दानवान् दानवादन' । १० ।

देत्यास वेषवैर्गच्छे रौद्रैर्गम्यैः सुदारुणैः ।

कीबेरैव सोम्यै च नैऋत्यैर्वाद्यैर्हृदः । १९ ॥

वायव्यै च तक्षाम्ने वै रैशानैर्वा विष्मैः शमेः ।

सोरे सोई सदा मीमैः साजसिज नयेहुँदै : ॥ १२ ॥

पुस्तिका संख्या: २३

सूर्यं मण्डलसम्भूतं त्वदीयचक्रमुद्यतम् ॥ १३ ॥

कुण्डितं हि दधीचेन व्याघनेन जगद्गुरोः ।

दण्डं शार्ङ्गं तवास्त्रञ्च सन्धं दैत्यैः प्रसादतः ॥ १४ ॥

पुरा जलन्धरं हन्तुं निर्मितं त्रिपुरारिणा ।

रवाङ्गं सुशितं घोरं तेन तान् हन्तुमर्हसि ॥ १५ ॥

तस्मात्तेन निहन्तव्या नान्यैः शस्त्रशतैरपि ।

ततो निशम्य तेषां वै वचनं वारिजीक्षणः ॥ १६ ॥

वाचस्पतिसुखानाह स हरिश्चक्रवृत् स्वरम् ।

श्रीविष्णु उवाच ।

भो भो ! देवा ! महादेवं सर्वदेवैः सनातनैः ॥ १७ ॥

सम्प्राप्य साम्प्रतं सर्वं करिष्यामि दिवौकसाम् ।

देवा ! जलन्धरं हन्तुं निर्मितं हि पुरारिणा ॥ १८ ॥

सगन्धा रवाङ्गं तेनैव निहत्य च महासुरान् ।

सर्वान् धुन्वन् सुखान् दैत्यानष्टमष्टिघ्नतान् सुरान् ॥ १९ ॥

सवान्धवान् चवादेव युष्मान् सन्तारयाम्यहम् ।

सूत उवाच ।

एवमुक्त्वा सुरश्रेष्ठान् सुरश्रेष्ठमनुसादनम् ॥ २० ॥

सुरश्रेष्ठसहस्रैश्च पूजयामास शङ्करम् ।

तिष्ठन् स्नाप्य यथान्यासं हिमवन्निखरीरुमे ॥ २१ ॥

मेरुपर्वतसङ्काशं निर्मितं त्रिजगत्संकाशम् ।

त्वरिताश्वेन चक्रे सा रोम्हे च जगदाह्वनः ॥ २२ ॥

स्नाप्य कल्पवृक्षं तन्वासेज्यां तन्वाङ्गं मनोरमम् ।

तुल्यं च तन्वाङ्गं च तन्वाङ्गं तन्वाङ्गं तन्वाङ्गम् ॥ २३ ॥

पूजयामास च शिवं प्रब्रवीत् नमोऽन्तेकम् ॥ २४ ॥
 देवं नाम्नां सहस्रेण भवाद्यैः न महेश्वरम् ।
 प्रतिनाम स पद्मेन पूजयामास शङ्करम् ॥ २५ ॥
 अग्नी च नामभिर्देवं भवाद्यैः समिदादिभिः ।
 स्वाहान्तैर्विधिवद्भुत्वा प्रत्येकमयुतं प्रभुम् ॥ २६ ॥
 तुष्टाव च पुनः शम्भुं भवाद्यैर्भवमीश्वरम् ।

श्रीविष्णु रुवाच ।

(भवः) शिवो हरो रुद्रः पुरुषः पद्मलोचनः ॥ २७ ॥
 अर्थितव्यः सदाचारः सर्वशम्भु महेश्वरः ।
 ईश्वरः स्थाणुरीशानः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ २८ ॥
 वरीयान् वरदो बन्धुः शङ्करः परमेश्वरः ।
 गङ्गाधरः शूलधरः परार्थैकप्रयोजनः ॥ २९ ॥
 सर्वज्ञः सर्वदेवादिगिरिधन्वा जटाधरः ।
 चन्द्रपीडयन्मौलिर्विहान् विश्वामरेश्वरः ॥ ३० ॥
 वेदान्तसारसन्दोहः कपाली नीललोहितः ।
 ध्यानाधारो परिच्छेद्यो गौरी भर्ता गणेश्वरः ॥ ३१ ॥
 अष्टमूर्तिं विश्वमूर्तिं क्षिप्रगः स्वर्गसाधनः ।
 ज्ञानमन्त्रो दृढप्रज्ञो देवदेवस्त्रिलोचनः ॥ ३२ ॥
 वामदेवो महादेवः पाण्डुरः परिहृको दृढः ।
 विश्वरूपो विश्वपात्रो नगरीशः कश्चिरन्तरः ॥ ३३ ॥
 सर्वप्रणयसंवादी हृषीकेशो हयवाहनः ।
 ईशः पिनाकी खट्वाङ्गी क्षिप्रवेगश्चिरन्तनः ॥ ३४ ॥
 तमोहरो महायोगी गोप्ता ब्रह्माङ्गजजटो

उभयसर्वेश्वरश्चो दुर्वासाः शरभसंजनः ।

दृढाशुवः क्षान्दगुहः परमेष्ठो परायणः ॥ ३६ ॥

धनादिमध्यनिधनो गिरिशो गिरिवान्धवः ।

कुवेरबन्धुः श्रीकण्ठो लोकवर्षोत्तमोत्तमः ॥ ३७ ॥

सामान्यदेवः कोदण्डो नीलकण्ठः परश्वधौ ।

विष्णोः शङ्खः शङ्खः सुरेशः सूर्यतापनः ॥ ३८ ॥

धर्मकर्माक्षमः क्षेत्रं भगवान् भगनेत्रभित् ।

उग्रः पशुपतिश्चाक्षं प्रियभक्तः प्रियंवदः ॥ ३९ ॥

दान्तो ह्याकरो दण्डः कपर्दी कामशासनः ।

शमशाननिक्षयः सूक्ष्मः शमशानस्थो महेश्वरः ॥ ४० ॥

लोककर्ता भूतपतिः महाकर्ता महीवधौ ।

उत्तरो गोपतिर्गोप्ता ज्ञानगम्यः पुरातनः ॥ ४१ ॥

नीतिः सुनीतिः शुद्धात्मा सोमः सोमवतः सुखी ।

सोमपौ शृतपः सोमो महानीतिर्महामतिः ॥ ४२ ॥

अजातशत्रु राक्षसः सभाष्यो हव्यबाहनः ।

लीककारो वेदकारः सूत्रकारः सनातनः ॥ ४३ ॥

महर्षिः कपिलाचार्यो विश्वदेवित्तिष्ठितोचनः ।

मित्राक्षपाणि भूदेवः सखिदः सखिदः सदा ॥ ४४ ॥

विश्वामित्रोऽश्विनः शर्मः सर्वज्ञः सर्वगोचरः ।

अश्वघ्नमित्रवृद्धः स्वर्णः कर्षिकारः मित्रः कविः ॥ ४५ ॥

श्याखो विश्वामित्रो मोक्षाक्षः शिवो नैलः क्रतुः समः ।

अश्वघ्नोऽश्विनो भावः प्रकलः सपतिः शिवः ॥ ४६ ॥

अश्वघ्नोऽश्विनो भावः प्रकलः सपतिः शिवः ।

कामदेवः कामपालोऽभ्यो हूतविप्रहः ।

भक्षप्रियो भक्षशायो कामो कान्तः कलागमः ॥ ४८ ॥

समायुक्तो निवृत्तात्मा धर्मयुक्तः सदाशिवः ।

चतुर्मुखश्चतुर्बाहुर्दुरावासी दुरासदः ॥ ४९ ॥

दुर्गमो दुर्लभो दुर्गः सर्वयुधविशारदः ।

अध्यात्मयोगनिलयः सुतन्तुस्तन्तुवर्धनः ॥ ५० ॥

शुभाङ्गो लोकसारङ्गो जगदीशोऽमृताशनः ।

भक्षशुद्धिकरो मेरुरोजस्वी शुद्धविप्रहः ॥ ५१ ॥

हिरण्यरेतास्तरश्मिर्मरोचिमहिमाश्रयः ।

महाहृदो महागर्भः सिद्धहृन्दावन्दितः ॥ ५२ ॥

व्याघ्रचर्मधरो व्याली महाभूतो महानिधिः ।

अमृताङ्गोऽमृतवपुः पञ्चवक्त्रः प्रभञ्जनः ॥ ५३ ॥

पञ्चविंशतितत्वज्ञः पारिक्रान्तः परावरः ।

सुलभः सुव्रतः शूरो वास्यैकनिधिर्निधिः ॥ ५४ ॥

वर्षाश्रमगुरुर्वर्षी शङ्खुजिह्वचुतापमः ।

आश्रमः अपश्यः कामो ज्ञानवानचलाक्षकः ॥ ५५ ॥

प्रमाद्यभूतो दुर्ज्ञेयः सुपर्णो वायुवाहनः ।

धनुर्धरो धनुर्वेदो गुणराशिर्गुणाकरः ॥ ५६ ॥

अनकादृष्टिरानन्दो दण्डो दम्बिता दमः ।

अभिवाद्यो महावाय्वो विश्वकर्मा विशारदः ॥ ५७ ॥

वीतरागो विनीतात्मा तपस्वी भूतभाव

उन्मत्तवेधः प्रच्छन्नो जितकामो जित

कल्याणप्रकृतिः कल्याणमर्त्यलोकाप्र

लोकपालीऽन्तर्हितात्मा कल्यादिः कमलेश्वरः ।

वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो नियमो नियमाश्रयः ॥ ६० ॥

चन्द्रः सूर्यः शनिः केतुर्विरामो विद्रुमण्डपिः ।

भक्तिगम्यः परं ब्रह्म नृगवायार्पणोऽनघः ॥ ६१ ॥

अद्रिराजालयः कान्तः परमात्मा जगद्गुरुः ।

सर्वकर्मचलस्त्वष्टा मङ्गल्यो मङ्गलावृतः ॥ ६२ ॥

महातपा दीर्घतपाः स्वविष्ठः स्वविरो ध्रुवः ।

अष्टः संवत्सरो व्याप्तिः प्रमाचं परमं तपः ॥ ६३ ॥

संवत्सरकरो मन्त्रः प्रत्ययः सर्वदर्शनः ।

अजः सर्वेश्वरः स्निग्धो महारेता महाबलः ॥ ६४ ॥

योगी योग्यो महारेताः सिद्धः सर्वादिरन्विदः ।

वसुवसुमनाः सत्यः सर्वपापहरो हरः ॥ ६५ ॥

अमृतः शाश्वतः शान्तो बाणहस्तः प्रतापवान् ।

कमण्डलुधरो धन्वी वेदाङ्गो वेदविष्णुनिः ॥ ६६ ॥

भ्राजिष्णुर्भोजनं भोक्ता लोकनेता दुराधरः ।

अतीन्द्रियो महामायः सर्वावासस्तुष्ययः ॥ ६७ ॥

कालयोगी महानादो महोत्साहो महाबलः ।

महाबुद्धिर्महावीर्यो भूतचारी पुरन्दरः ॥ ६८ ॥

निशाचरः प्रेतचारी महाशक्तिर्महाद्युतिः ।

अनिर्देश्यवपुः श्रीमान् सर्वहार्थमिती गतिः ॥ ६९ ॥

बहुभुतो बहुमयो नियतात्मा भवोद्भवः ।

ओजस्वीजोद्युतिकरो नर्त्तकः सर्वकामकः ॥ ७० ॥

नृत्यप्रियो मृत्कृतृष्टः प्रकाशात्मा प्रतापनः ।

बुधशष्टाधरो मन्त्रः सन्मानः सारस्वतः ॥ ७१ ॥

युगादिकद् युगावर्तो गभीरो वृषवाहनः ।
 इष्टो विग्रिष्टः शिष्टेष्टः शरभः शरभो धनुः ॥ ७२ ॥
 अपानिधिरधिष्ठानं विजयो जयकालविरु ।
 प्रतिष्ठितः प्रमाणो हिरण्यकवधो हरिः ॥ ७३ ॥
 विरोचनः सुरगणो विद्यो गो विबुधाश्रयः ।
 बालरूपो बलोन्माश्वी विवर्तो गहनो गुरुः ॥ ७४ ॥
 करणं क्षारणं कर्त्ता सर्ववन्धविमोचनः ।
 विद्वत्तमो वीतभयो विद्वत्कर्त्ता निशाकरः ॥ ७५ ॥
 व्यवसायो व्यवस्थानः स्थानदो जगदादिजः ।
 दुन्दुभो क्षलितो विश्वो भवात्मात्मनि संस्थितः ॥ ७६ ॥
 वीरेश्वरो वीरभद्रो वीरहा वीरभृद् विराट् ।
 वीरचूडामणिवेत्ता तीव्रनादो नदीधरः ॥ ७७ ॥
 आन्नाधारस्त्रिगुली च शिपिविष्टः शिवालयः ।
 बालखिलो महाचापस्त्रिगुणो निर्धिरव्ययः ॥ ७८ ॥
 अभिरामः सुशरणः सुमन्त्राक्षः सुधापतिः ।
 मघवान् कौशिकी गोमान् विभ्रामः सर्वशासनः ॥ ७९ ॥
 ललाटाक्षो विष्णुदेहः सारः संसारचक्रभृत् ।
 अमोघदण्डो मधुख्यो हिरण्यो ब्रह्मवर्चसो ॥ ८० ॥
 परमार्थः परमयः शम्भरो व्याघ्रकोऽनसः ।
 रुचिर्वररुचिर्वन्द्यो वाचस्पतिरुपपतिः ॥ ८१ ॥
 रविर्विरोचनः स्तम्भः शास्ता वैवस्वतो जनः ।
 युक्तिरुचतकोत्तिष्ठ शास्त्ररागः पराजयः ॥ ८२ ॥
 कैलासपतिः कामादिः सविता रुचिकोऽनसः ।
 विद्वत्तमो वीतभयो विद्वत्कर्त्ता निशाकरिः ॥ ८३ ॥

नित्यो नियतकल्याणः पुण्यश्रवणकोर्त्तनः ।

दूरश्रवा विश्वसहो ध्ये यो दुःखप्रनाशनः ॥ ८४ ॥

उत्तारको दुष्कृतिहा दुर्धर्षो दुःसहो भयः ।

अनादिभूर्भुवो लक्ष्मीः किरीटो त्रिदशाधिपः ॥ ८५ ॥

विश्वगोप्ता विश्वभर्ता सुधीरो वचिराङ्गदः ।

जमनो जनजन्मादिः प्रीतिमात्रीतिमात्रयः ॥ ८६ ॥

विशिष्टः काश्यपो भानुर्भीमो भीमपराक्रमः ।

प्रणवः सप्तधाचारो महाकायो महाधनुः ॥ ८७ ॥

जन्माधिपो महादेवः सकलागमपारगः ।

तत्वातत्त्वविवेकात्मा विभूष्णुर्भूतिभूषणः ॥ ८८ ॥

ऋषिर्ब्राह्मणविज्जिष्णुर्जन्मसृत्युजरातिगः ।

वज्रो यज्ञपतिर्यज्वा यज्ञान्तोऽमोघविक्रमः ॥ ८९ ॥

महेन्द्रो दुर्भरः सेनो यज्ञाङ्गो यज्ञपाहनः ।

पञ्चब्रह्मसमुत्पत्तिर्विष्णो शो विमलोदयः ॥ ९० ॥

आत्मयोनिरनाद्यन्तो षड्विंशत्सप्तलोककृक् ।

गायत्रीवक्त्रभः प्रागुर्विष्णावासः प्रभाकरः ॥ ९१ ॥

शिशुगिरिरतः सन्नाट् सुषेणः सुरशत्रुहा ।

अमोघोऽरिष्टमथनो मुकुन्दो विगतज्वरः ॥ ९२ ॥

स्वयं ज्योतिरनुज्योतिरात्मज्योतिरव्ययः ।

पिङ्गलः कपिलश्मश्रुः शास्त्रनेत्रत्रयोऽतनुः ॥ ९३ ॥

प्राणस्तम्भो महाप्राणो निरुत्पत्तिरपञ्चवः ।

अमो विवस्वानादित्यो योगाचर्यो वृद्धसतिः ॥ ९४ ॥

उदारकोर्त्तिरयोगी सखीनो वृद्धसख्यः ।

नक्षत्रमासी राक्षसः साधिहा महीधरः ॥ ९५ ॥

पवित्रपाणिः पापारिमंषिपूरो मनोगतिः ।
 हृत्पुण्डरीकमासीनः शक्तः शान्तो हृषाकपिः ॥ ८६ ॥
 विष्णुर्गृहपतिः कृष्णः समर्थोऽनर्घनाग्रजः ।
 अधर्मशत्रु रक्षयः पुरुङ्गतः पुरुष्टुतः ॥ ८७ ॥
 ब्रह्मगर्भो बृहद्गर्भो धर्मधेनुर्धनाग्रजः ।
 जगद्वितैषो सुमतः कुमारः कुशलाग्रजः ॥ ८८ ॥
 हिरण्यवर्णो ज्योतिष्मान्नानाभूतधरो ध्वनिः ।
 अरोगो नियमाध्यक्षो विश्वामित्रो द्विजोत्तमः ॥ ८९ ॥
 बृहज् ज्योतिः सुधामा च महाज्योतिरनुत्तमः ।
 मातामहो मातरिष्ठा नभस्त्राणागहारष्टकः ॥ ९० ॥
 पुलस्त्यः पुलहोऽगस्त्यो जातुकर्ष्यः पराशरः ।
 निरावरचधर्मज्ञो विरिञ्चो विष्टरश्रवाः ॥ ९१ ॥
 आत्मभूरनिरुद्धोऽभिज्ञानमूर्तिर्महावयाः ।
 लोकचूडामणिवीरः चण्डसत्यपराक्रमः ॥ ९२ ॥
 व्यालकण्डो महाकण्डो महावृक्षः कलाधरः ।
 अलङ्कारिणस्त्वज्रलो रोचिष्णुर्विक्रमोत्तमः ॥ ९३ ॥
 आशुशब्दपतिर्वेगी ध्रुवनः शिखिसारथिः ।
 असंसृष्टोऽतिद्विः शक्तः प्रमादो पापनाशकः ॥ ९४ ॥
 वसुश्रवाः कव्यवाहः प्रतप्तो विश्वभोजनः ।
 जय्यो जराधियमनो लोहितश्च तनूनपात् ॥ ९५ ॥
 एषदक्षो नभोर्वाणिः सुप्रतीकस्तनिस्रहा ।
 निदामस्तपनो मेघः पद्मः परपुरुषतः ॥ ९६ ॥
 सुखानिलः सुनिष्पन्नः सुरभिः शिशिरात्मकः ।
 वसन्तो माधवो प्रीतो नभस्त्रो बीजवाहनः ॥ ९७ ॥

अक्षिरामुनिराधेयो विमलो विष्णुवाहनः ।
 पावनः पुनर्विष्णुस्तस्मिन्निविष्टो नरवाहनः ॥ १०८ ॥
 मनोबुद्धिरहङ्कारः चेतनः चेतनपातकः ।
 तेजोनिधिर्ज्ञाननिधिर्विपाको विघ्नकारकः ॥ १०९ ॥
 अधरोऽनुत्तरो ज्ञेयो ज्येष्ठो निज्येयसालयः ॥
 ग्रीवो नगस्तुर्दोहो दानवारिररिन्दमः ॥ ११० ॥
 चारुधीर्जनकसारविश्वो लोकप्रत्यक्षतः ।
 चतुर्वेदश्चतुर्भावश्चतुरश्चतुरप्रियः ॥ १११ ॥
 आन्नायोऽथ समान्नायस्तोर्ध्वदेवशिवालयः ।
 बहुरूपो महारूपः सर्वरूपसराक्षरः ॥ ११२ ॥
 न्यायनिर्वाहको न्यायो न्यायगम्यो निरञ्जनः ।
 सहस्रमूर्धा देवेन्द्रः सर्वशक्तप्रभञ्जनः ॥ ११३ ॥
 मुण्डो विरूपो विजतो दण्डो दान्तो गुणोत्तमः ।
 पिङ्गलाक्षोऽथ हर्षो नौलघौवो निरामयः ॥ ११४ ॥
 सहस्रबाहुः सर्वेशः शरण्यः सर्वलोकाक्षतः ।
 पद्मासनः परं ज्योतिः परावरपरं फलम् ॥ ११५ ॥
 पद्मगर्भो महागर्भो विश्वगर्भो विश्वचणः ।
 परावरघ्नो बीजेशः सुसुखः सुमहास्त्रजः ॥ ११६ ॥
 देवासुरगुरुर्देवो देवदेवासुरनसंस्तुतः ।
 देवासुरमहामात्रो देवासुरमहाशयः ॥ ११७ ॥
 देवादिदेवो देविर्देवासुरप्रपन्नः ।
 देवासुरेश्वरो दिव्यो देवासुरमहेश्वरः ॥ ११८ ॥
 सर्वदेवमहोऽविम्वो देवतालायकसम्भनः ।
 ईशोऽनीशः सुदृढाग्रो देवलिङ्गो दिवाकरः ॥

विबुधाग्रवरश्चेष्टः सर्वदेवोत्तमात्मनः ।
 शिवज्ञानरतः श्रीमान् शिखित्रीपर्वतप्रियः ॥ १२० ॥
 जयस्तम्भो विशिष्टम्भो नरसिंहनिपातनः ।
 ब्रह्मचारो लोकचारो धर्मचारो धनाधिपः ॥ १२१ ॥
 नन्दी नन्दीश्वरो नग्नो नग्नव्रतधरः शुचिः ।
 लिङ्गाध्यक्षः सुराध्यक्षो युगाध्यक्षो युगावहः ॥ १२२ ॥
 स्वशः सवशः स्वर्गस्वरः स्वरमयः स्वनः ।
 बीजाध्यक्षो बीजकर्त्ता धनकृद्दर्मवर्धनः ॥ १२३ ॥
 दम्भोऽदम्भो महादम्भः सर्वभूत महेश्वरः ।
 श्मशाननिलयस्तिथः सेतुरप्रतिमाकृतिः ॥ १२४ ॥
 लोकोत्तरस्फुटा लोकस्त्यम्बको नागभूषणः ।
 अन्धकारिर्मखद्वेषो विष्णुकन्धरपातनः ॥ १२५ ॥
 वीतदोषो क्षयगुणो दक्षारिः पूषदन्तहृत् ।
 धूर्जटिः खण्डपरशुः सकलो निष्कलोऽनघः ॥ १२६ ॥
 आधारः सकलाधारः पाण्डुराभो मृडो नटः ।
 पुणः पूरयिता पुण्यः सुकुमारः सुलोचनः ॥ १२७ ॥
 मामगेयः प्रियकरः पुण्यकोर्त्तिरनामयः ।
 मनोजवस्तीर्थकरो जटिलो जीवितेश्वरः ॥ १२८ ॥
 जीवितान्तकरो नित्यो वसुरेता वसुप्रियः ।
 सङ्गतिः सत्कृतिः सक्तः कालकण्ठः कलाधरः ॥ १२९ ॥
 मानो मान्यो महाकालः सङ्गतिः सत्परायणः ।
 चन्द्रसञ्जीवनः शास्ता लोकगूढोऽमराधिपः ॥ १३० ॥
 लोकवन्धुलोकनाथः क्षतघ्नः क्षतिभूषणः ।
 अनपाय्यश्वरः कान्तः सर्वशास्त्रमतांवरः ॥ १३१ ॥

तेजोमयो द्युतिधरो लोकमायोऽप्यशोरणः ।

शुचिस्मितः प्रसन्नात्मा दुर्जयो दुरतिक्रमः ॥ १३२ ॥

व्योतिर्मयो निराकारो जगन्नाथो जलेश्वरः ।

तुम्बवीणो महाकायो विग्रहाकः शोकनाशनः ॥ १३३ ॥

त्रिलोकात्मा त्रिलोकेशः शुद्धः शुद्धिरथाक्षजः ।

अव्यक्तलक्षणो व्यक्तो व्यक्ताव्यक्तो विग्रहाम्पतिः ॥ १३४ ॥

वरशोलावरतुली मानी मानधनो मयः ।

ब्रह्मा विष्णुः प्रजापालो हं सो हंसगतिर्यमः ॥ १३५ ॥

वेधा धाता विधाता च अत्ताहर्ता चतुर्मुखः ।

कैलासशिखरावासी सर्वावासी मतां गतिः ॥ १३६ ॥

हिरण्यगर्भो हरिणः पुरुषः पूर्वजः पिता ।

भूतालया भूतपतिर्भूतिदेो भुवनेश्वरः ॥ १३७ ॥

संयोगो योगविद् ब्रह्मा ब्रह्मण्यो ब्राह्मणप्रियः ।

देवप्रियो देवनाथो देवज्ञो देवचिन्तकः ॥ १३८ ॥

विषमाक्षः कलाधौ चो वृषाक्षो हृषवर्धनः ।

निर्मदो निरहङ्कारो निर्मोहो निरुपद्रवः ॥ १३९ ॥

दर्पहा दर्पितो दृढः सर्वज्ञो परिवर्त्तकः ।

समजिह्वः सहस्रार्चिः स्निग्धः प्रकृति दक्षिणः ॥ १४० ॥

भूतभव्य भवन्नाथः प्रभवो भ्रान्तिनाशनः ।

अर्थोऽनर्थो महाकोशः परकार्यैक पण्डितः ॥ १४१ ॥

निष्कण्टकः कृतानन्दो निर्घातो व्याजमर्दनः ।

सत्त्वान् सात्विकः सत्यकीर्त्तिस्तुल्यकृतागमः ॥ १४२ ॥

अकम्पितो गुणग्राही नैकात्मा नैककर्मकृत् ।

सुप्तोऽसुप्तः सुखः सुखः सुकरो दक्षिणोऽनलः ॥ १४३ ॥

स्तम्भः स्तम्भधरो धुव्यः प्रकटः प्रीतिवर्धनः ।
 अपराजितः सर्वसहो विदग्धः सर्वबाहनः ॥ १४४ ॥
 अष्टतः स्वष्टतः साध्यः पूर्वमूर्त्तिर्यशोधरः ।
 वराहशृङ्गधृग् वायुर्बलवानेकनायकः ॥ १४५ ॥
 श्रुतिप्रकाशः श्रुतिमानेक बन्धुरनेकष्टक ।
 श्रीवल्लभशिवारम्भः शान्तभद्रः समस्तसः ॥ १४६ ॥
 भूशयो भूतिकृद् भूतिभूषणो भूतवाहनः ।
 अकायो भक्तकायस्थः कालज्ञानी कला वपुः ॥ १४७ ॥
 सत्यव्रत महात्यागी निष्ठा शान्तिपरायणः ।
 परार्थवृत्तिर्वरदो विविक्तः श्रुतिसागरः ॥ १४८ ॥
 अनिर्विण्णो गुणग्राही कलङ्काङ्कः कलङ्कहा ।
 स्वभावतद्गो मध्यस्थः शत्रुघ्नो मध्यनाशकः ॥ १४९ ॥
 शिखण्डी कवची मूली चण्डी मुक्ती च कुण्डली ।
 मेखली कवची खड्गी मायी संसारसारधिः ॥ १५० ॥
 असृज्जुः सर्वदृक् सिंहस्तेजोराशिर्महामणिः ।
 असंख्यो योऽप्रमेयात्मा वीर्यवान् कार्यकीविद् ॥ १५१ ॥
 वेद्यो वेदार्थविद् गोप्ता सर्वाचारा मुनीश्वरः ।
 अनुत्तमो दुराधर्षो मधुरः प्रियदर्शनः ॥ १५२ ॥
 सुरेशः शरणं सर्वः शब्द ब्रह्म सतां गतिः ।
 कालभञ्जः कलङ्कारिः कङ्कणीकृतवासुकिः ॥ १५३ ॥
 महेष्वासी महाभर्ता निष्कलङ्को विमृष्टकः ।
 धर्मनिस्तरविध्वजः सिद्धिदः सिद्धिसाधनः ॥ १५४ ॥
 निष्ठतः संहतः शिष्यो व्यूढोरस्त्री महाभुजः ।
 एकज्योतिर्निरातङ्गो नरो नारायणप्रियः ॥ १५५ ॥

निर्लेपो निष्प्रपञ्चात्मा निर्व्यग्रो व्यग्रनाशनः ।
 स्वयं स्वप्रियः स्तोता व्याससूक्तिरनाकुलः ॥ १५
 निरवयवदोषायो विद्याराशिर्विक्रमः ।
 प्रशान्तबुद्धिरक्षुद्रः क्षुद्रहा नित्यसुन्दरः ॥ १५७ ॥
 धैर्याग्न्यधुर्यो धात्रीशः शाकल्यः शर्वरीपतिः ।
 परमार्थगुह्यदृष्टिर्गुरुराश्रितवत्सलः ॥ १५८ ॥
 रसो रसज्ञः सर्वज्ञः सर्वसत्त्वावलम्बनः ।

सूत उवाच ।

एवं नाम्नां सहस्रेषु तुष्टाव त्वभध्वजम् ॥ १५९
 स्नापयामास च विभुः पूजयामास पङ्कजैः ।
 परोक्षार्थं हरिः पूजा कमलेषु महेश्वरः ॥ १६० ॥
 गोपयामास कमलं तदैकं भुवनेश्वरः ।
 हतपुष्पो हरिस्तत्र किमिदं त्वभ्यक्षितयन् ॥ १६१
 ज्ञात्वा खगेन्द्रमुद्धृत्य सर्वसत्त्वावलम्बनम् ।
 पूजयामास भावेन नाम्ना तेन जगद्गुरुम् ॥ १६२
 ततस्तत्र विमुह्यद्वा तद्याभूतं हरो हरिम् ।
 तस्मादवतताराणु मण्डलात् पावकस्य च ॥ १६३
 कोटिभास्करसङ्काशं जटामुकुटमण्डितम् ।
 ज्वालामालावृतं दिव्यं तीक्ष्णदंष्ट्रं भयङ्करम् ॥ १६४
 गूलटङ्गदण्डाचक्रं कुतपायधरं हरम् ।
 वरदा भयङ्कस्तस्य द्दीपिषमीत्तरीयकम् ॥ १६५ ॥
 इत्थं भूतं तदा दृष्ट्वा भवं भक्तविभूषितम् ।
 जष्टो नमस्कृत्काराणु देवदेवं जगद्गुरुम् ॥ १६६ ॥
 दुहुकुक्षं परिक्रम्य सेन्द्रा देवास्त्रिलोक्यम् ।

चचाल ब्रह्मसुखेन चकम्पे च वसुन्धरा ॥ १६७ ॥
 ददाह तेजस्तच्छब्धोः प्रान्तं वै शतयोजनम् ।
 अधस्ताद्योर्ध्वतस्यैव हाहेत्यकृत भूतले ॥ १६८ ॥
 तदा प्राह महादेवः प्रहसन्निव शङ्करः ।
 ममैव प्रणयाद्विष्णुं कृताञ्जलिपुटं स्थितम् ॥ १६९ ॥
 ज्ञातं मयेदमधुना देवकार्यं जनार्दन ! ।
 सुदर्शनाख्यं चक्रञ्च ददामि तव शोभनम् ॥ १७० ॥
 यद्रूपं भवता दृष्टं सर्वलोकभयङ्करम् ।
 हिताय तव यत्नेन तव भावाय सुव्रत ! ॥ १७१ ॥
 शान्तं रणाजिरे विष्णो देवानां दुःखसाधनम् ।
 शान्तस्य चास्त्वं शान्तः स्याच्छान्तिनास्तेषां किं फलम् ॥ १७२ ॥
 शान्तस्य समरे चास्त्वं शान्तिरेव तपस्विनाम् ।
 योद्धुः शान्त्या बलच्छेदः परस्य बलवृद्धिदः ॥ १७३ ॥
 देवैरशान्तैर्यद्रूपं मदीयं भावयाध्ययम् ।
 किमायधेन कार्यं वै योद्धुं देवारिसूदन ! ॥ १७४ ॥
 त्वमा युधि न कार्या वै योद्धुं देवारिसूदन ! ।
 अनागते व्यतीते च दीर्घस्थे स्वजनोत्करि ॥ १७५ ॥
 अकालिके त्वधर्मे च अनर्धे वारिसूदन ! ।
 एवमुक्त्वा ददौ चक्रं सूर्यायुतसमप्रभम् ॥ १७६ ॥
 नेतृञ्च नेता जगतां प्रभुर्वै पद्मसन्निभम् ।
 तदा प्रभृति तं प्राहुः पद्माक्षमिति सुव्रतम् ॥ १७७ ॥
 दत्त्वेन नयनचक्रं विष्णवे नीललोहितः ।
 पश्यर्ष च कराभ्यां वै सशुभाभ्यामुवा च ह ॥ १७८ ॥
 वरदोऽहं वरप्रेष्ठ ! वरान् वरय चिन्तितान् ।

भक्त्या वशीकृतो नूनं त्ववाहं पुरुषोत्तम ! ॥ १७८

इत्युक्तो देवदेवेन देवदेवं प्रणम्य तम् ।

त्वयि भक्तिर्महादेव ! प्रसीद वरमुत्तमम् ॥ १८० ॥

नान्यमिच्छामि भक्तानामार्त्तयो नास्ति यत् प्रभो !

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य दयावान् सुतरां भवः ॥ १८१

पश्यथ च ददौ तस्मै श्रद्धां शीतांशुभूषणः ।

प्राह चैवं महादेवः परमात्मानमच्युतम् ॥ १८२ ॥

मयि भक्त्यै वन्द्यस्य पूज्यश्चैव सुरासुरैः ।

भविष्यसि न सन्देहो मत्प्रसादात् सुरोत्तम ! ॥ १८३

यदा सती दक्षपुत्री विनिन्द्यैव सुलोचना ।

मातरं पितरं दक्षं भविष्यति सुरेश्वरी ॥ १८४ ॥

दिव्या हैमवती विष्णो तदा त्वमपि सुव्रत ! ।

भगिनीं तव कृत्यायीं देवीं हैमवतीसुमाम् ॥ १८५

नियोगात् ब्रह्मणः सार्धं प्रदास्यसि ममैव ताम् ।

मत्सम्बन्धी च लोकानां मध्ये पूज्यो भविष्यसि ॥ १८६

मां दिव्येन च भावेन तदाप्रश्रुति शङ्करम् ।

द्रष्टव्ये च प्रसन्नेन मित्रभूतमिवात्मना ॥ १८७ ॥

इत्युक्तान्तर्दधे रुद्रो भगवान्नीललोहितः ।

जनादर्दनाऽपि भगवान् देवानामपि सन्निधौ ॥ १८८

अयाचत महादेवं ब्रह्माणं सुनिभिः समम् ।

मया प्रोक्तं स्तवं दिव्यं पश्येयानि ! सुशोभनम् ॥ १८९

यः पठेत् शृणुयाद्वापि आवयेद्वा हिजोत्तमान् ।

प्रतिनान्नि हिरण्यस्य दत्तस्य फलमाप्नुयात् ॥ १९०

अश्वमेधसहस्रेण फलं भवति तस्य वै ।

हृताद्यैः कापयेद्दुष्टं स्थाप्या वै कलशैः शुभैः ॥ १८१ ॥

नाम्नां सहस्रेषानेन अहया शिवमीश्वरम् ।

सोऽपि यज्ञसहस्रस्य फलं लब्ध्वा सुरेश्वरैः ॥ १८२ ॥

पूज्यो भवति रुद्रस्य प्रीतिर्भवति तस्य वै ।

तथास्त्विति तथा पाह पद्मयोनिर्जनार्दनम् ॥ १८३ ॥

जग्मतुः प्रपिपत्येनं देवदेवं जगद्गुरुम् ।

तस्मान्नाम्नां सहस्रेण पूजयेदनघो द्विजाः ॥ १८४ ॥

जपेन्नाम्नां सहस्रञ्च स याति परमां गतिम् ॥ १८५ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे विष्णुचक्रलामो नामाष्टनवति-

तमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

नवनवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

सम्भवः सूचितो देव्यास्त्वया सूत ! महामते ! ।

मविस्तरं वदस्वाद्य सतीत्वे च यथातथम् ॥ १ ॥

मेनाजत्वं महादेव्या दक्षयज्ञविमर्दनम् ।

विष्णुना च कथं दत्ता देवदेवाय शम्भवे ॥ २ ॥

कल्याणं वा कथं तस्य वक्ता मर्हसि साम्प्रतम् ।

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ३ ॥

सन्धवच्च महादेव्याः प्राह तेषां महात्मनाम् ।

सूत उवाच ।

ब्रह्मणा कथितं पूर्वं दण्डिने तत् सुविस्तरम् ॥ ४ ॥

यथाभिर्वै कुमाराय तेन व्यासाय धीमते ! ।

तस्मादहमुपश्रुत्य प्रवदामि सुविस्तरम् ॥ ५ ॥

वचनादो महाभागाः ! प्रणम्योमां तथा भवम् ।

सा भगाव्या जगदात्रौ लिङ्गमूर्त्तिस्त्रिवेदिका ॥ ६ ॥

लिङ्गस्तु भगवान् द्वाभ्यां जगत् सृष्टिर्द्भिर्जोत्तमाः ।

लिङ्गमूर्त्तिः शिवो ज्योतिस्तमसश्चोपरि स्थितः ॥ ७ ॥

लिङ्गवेदिसमायोगादहं नारीश्वरोऽभवत् ।

ब्रह्माणं विद्धे देवमग्रे पुत्रश्चतुर्मुखम् ॥ ८ ॥

प्राहिणोतिस्म तस्यैव ज्ञानं ज्ञानमयो हरः ।

विश्वाधिकोऽसौ भगवानहं नारीश्वरो विभुः ॥ ९ ॥

हिरण्यगर्भं तं देवो जायमानमपश्यत् ।

सोऽपि रुद्रं महादेवं ब्रह्मा पश्यत् शङ्करम् ॥ १० ॥

तं दृष्ट्वा संस्थितं देवमर्धनारीश्वरं प्रभुम् ।

तुष्टाव वाग्निरिष्टाभिर्वरदं वारिजोद्भवः ॥ ११ ॥

विभजस्वेति विश्वे शं विश्वात्मानमजो विभुः ।

मसर्ज देवीं वामाङ्गात् पत्नीञ्चैवात्मनः समाम् ॥ १२ ॥

शृङ्गास्त्य शुभा पत्नी ततः पुंसः पुरातनो ।

सैवाश्रया विभोर्देवी दक्षपत्नी बभूव ह ॥ १३ ॥

सतीसंज्ञा तदा सा वै रुद्रमेवाश्रिता पतिम् ।

दक्षं विनिन्य कालेन देवी मैना ह्यभूत् पुनः ॥ १४ ॥

नारदस्यैव दक्षोऽपि शापादेव विनिन्य च ।

शततमोऽध्यायः ।

५८५

अवच्छादुर्मदो दक्षी देवदेवमुमापतिम् ॥ १५ ॥
अनादृत्य कृतिं ज्ञात्वा सती दक्षेण तत्क्षणात् ।
भक्त्यैकत्वात्मना देहं योगमार्गेण सा पुनः ॥ १६ ॥
बभूव पार्वती देवी तपसा च गिरेः प्रभोः ।
ज्ञात्वेतन्नगवान् भर्गो ददाह रुषितः प्रभुः ॥ १७ ॥
दक्षस्य विपुलं यज्ञं व्यावनेर्वचनादपि ।
अवनस्य सुतो धीमान् दधीच इति विद्युतः ॥ १८ ॥
विजित्य विष्णुं समरे प्रसादात्त्र्यम्बकस्य च ।
विष्णुना लोकपालांश्च शशाप च मुनीश्वरः ॥ १९ ॥
रुद्रस्य क्रोधजेनैव वज्रिना हविषा सुराः ।
विनाशो वै क्षणादेव मायया शङ्करस्य वै ॥ २० ॥
इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे देवीसम्भवे नाम
नवमवतितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

शततमोऽध्यायः ।

कथय ऊतुः ।

विजित्य विष्णुना सार्धं भगवान् परमेश्वरः ।
सर्वान् दधीचवचनात् कथं मेजि महेश्वरः ॥ १ ॥

लिङ्गपुराणे ।

सूत उवाच ।

दक्षयज्ञे सुविपुले देवान् विष्णुरोगमान् ।
 ददाह भगवान् रुद्रः सर्वान् सुनिगणानपि ॥ २ ॥
 भद्रो नाम गणस्तेन प्रेषितः परमेष्ठिना ।
 विप्रयोगेन देव्या वै दुःसङ्गेनैव सुव्रताः ॥ ३ ॥
 सोऽञ्जहीरभद्रश्च गणेशान् रोमजांश्चुभान् ।
 गणेश्वरैः समारुह्य रथं भद्रः प्रतापवान् ॥ ४ ॥
 गन्तुञ्चक्रे मतिं यस्य सारधिर्भगवानजः ।
 गणेश्वराश्च ते सर्वे विविधायुधपाणयः ॥ ५ ॥
 विमानैर्विष्वतोभद्रैस्तमन्वयुरथो सुराः ।
 हिमवच्छिखरे रम्ये हिमशृङ्गे सुशोभने ॥ ६ ॥
 यज्ञवाटस्तथा तस्य गङ्गाद्वारसमीपतः ।
 तद्देशे चैव विख्यातं शुभं क नखलं हिजाः ॥ ७ ॥
 दग्धुं वै प्रेषितश्चासौ भगवान् परमेष्ठिना ।
 तदोत्पातो बभूवाथ लोकानां भयशंसनः ॥ ८ ॥
 पर्वताश्च व्यशीर्यन्त प्रचकम्पे वसुन्धरा ।
 मरुतश्चाप्यधूर्णन्त चुक्षुभे मकरालयः ॥ ९ ॥
 अग्नयो नैव दीप्यन्ति न च दीप्यति भास्करः ।
 अजाश्च न प्रकाशयन्ते न देवा न च दानवाः ॥ १० ॥
 ततः क्षणात् प्रविश्यैव यज्ञवाटं महात्मनः ।
 रोमजैः सहितो भद्रः कालान्मिरिव चापरः ॥ ११ ॥
 उवाच भद्रो भगवान् दक्षश्चामिततेजसम् ।
 सम्पर्कादेव दद्याद्यसुनीन् देवान् पितृजिना ॥ १२ ॥
 दग्धुं सम्प्रेषितश्चाह भवतां सुसुनीश्वरैः ।

इत्युत्वा यज्ञशालां तां ददाह गणपुङ्गवः ॥ १३ ॥
 गणेश्वराय संक्रुष्टा यूपानुत्पात्य चिन्तियुः ।
 प्रस्तोत्रा सह होत्रा च दग्धश्चैव गणेश्वरैः ॥ १४ ॥
 गृहीत्वा गणपाः सर्वान् गङ्गास्नोतसि चिन्तियुः ।
 वीरभद्रो महातेजाः शक्रस्याद्यच्छतः करम् ॥ १५ ॥
 व्यष्टभयद दीनात्मा तथान्येषां दिवौकसाम् ।
 भगस्य नेत्रे चोत्पाट्य करजाघ्रेण लीलया ॥ १६ ॥
 निहत्य मुष्टिनादं तान् पूष्णश्चैव न्यपातयत् ।
 तथा चन्द्रमसं देवं पादाङ्गुष्ठेन लीलया ॥ १७ ॥
 वर्षायामास भगवान् वीरभद्रः प्रतापवान् ।
 चिच्छेद च शिरस्तस्य शक्रस्य भगवान् प्रभोः ॥ १८ ॥
 बद्धे हस्तद्वयं छित्वा जिह्वा मुत्पाट्य लीलया ।
 जघान मूर्ध्नि पादेन वीरभद्रो महाबलः ॥ १९ ॥
 यमस्य दण्डं भगवान् प्रचिच्छेद स्वयं प्रभुः ।
 जघान देवमीशानं त्रिशूलेन महबलम् ॥ २० ॥
 वयस्त्रिंशत् सुरानिषं विनिहत्या प्रयत्नतः ।
 त्रयस्र त्रिंशतं तेषां तिसाहस्रञ्च लीलया ॥ २१ ॥
 त्रयश्चैव सुरेन्द्राणां जघान च मुनीवरान् ।
 सन्याश्च देवान् देवाऽसौ सर्वान् युदाय संस्थितान् ॥ २२ ॥
 जघान भगवान् रुद्रः खड्गमुष्ट्यादिसायकैः ।
 अथ विष्णुर्महातेजाश्चक्रमुद्यम्य मूर्च्छितः ॥ २३ ॥
 युयोध भगवांस्तेन रुद्रेण सह मलयजः ।
 तयोः समभवत् युद्धं सुधीर रामहर्षणम् ॥ २४ ॥
 विष्णोर्भीमबलात्तस्य दिव्यदेहाः सुदाहणाः ॥ २५ ॥

शङ्खचक्रगदाहस्ताः प्रसंख्याताश्च जज्ञिरे ।

तान् सर्वानपि देवोऽसी नारायणसमप्रभान् ॥ २६ ॥

निहत्य गदया विष्णुं ताडयामास मूर्धनि ।

ततश्चोरसि तं देवं लीलयेव रणाजिरे ॥ २७ ॥

धपात च तदा भूमी विसंज्ञः पुरुषोत्तमः ।

पुनरुत्थाय तं हन्तुञ्चक्रमुद्यम्य स प्रभुः ॥ २८ ॥

क्रोधरक्तेक्षणः श्रीमान् अतिष्ठत् पुरुषर्षभः ।

तस्य चक्रञ्च यद्वीर्यं कालादित्यसमप्रभम् ॥ २९ ॥

व्यष्टम्वयददीनात्मा करस्य न चचाल सः ।

अतिष्ठत् स्तम्भितस्तेन शृङ्गवानिव निश्चलः ॥ ३० ॥

विभिद्य धर्षितं शङ्कं त्रिधा भूतं प्रभोस्तदा ।

शङ्कं कोटिप्रसङ्गाहै चिच्छेद च शिरः प्रभोः ॥ ३१ ॥

क्षिन्नञ्च निपपाताशु शिरस्तस्य रसातले ।

वायुना प्रेरितश्चैव प्राणजेन पिनाकिना ॥ ३२ ॥

प्रविवेश तदाचैव तदीयाहवनोयकम् ।

तत् प्रविध्वस्त कलशं भग्नयूपं सतीरणम् ॥ ३३ ॥

प्रदीपितमहाशालं दृष्ट्वा यज्ञोऽपि दुद्रुवे ।

तं तदा मृगरूपेण धावन्तं गगनं प्रति ॥ ३४ ॥

वीरभद्रः समाधाय विशिरस्कमथाकरोत् ।

ततः प्रजापतिं धर्मं काश्यपञ्च जगत् गुरुम् ॥ ३५ ॥

अरिष्टनेमिनं वीरा बहुपुत्रं सुवीर्यवरम् ।

मुनिमङ्गिरसञ्चैव कृष्णाश्वञ्च महाबलम् ॥ ३६ ॥

जघान मूर्ध्नि पादेन दृष्ट्वाचैव यशस्विनम् ।

चिच्छेद च शिरस्तस्य ददाश्वनीं किञ्चित्तमा ॥ ३७ ॥

सरस्वत्याश्च नासाग्रं देवमातुस्तथैव च ।
 निष्कृत्य करजाग्रैश्च वीरभद्रः प्रतापवान् ॥ ३८ ॥
 तस्थौ त्रियाहता मध्ये प्रेतस्थाने यथाभवः ।
 एतस्मिन्नेव काले तु भगवान् पद्मसम्भवः ॥ ३९ ॥
 भद्रमाह महातेजाः प्रार्थयन् प्रणतः प्रभुः ।
 अलं क्रोधेन वै भद्र ! नष्टाश्चैव दिवौकसः ॥ ४० ॥
 प्रसीद चम्यतां सर्वं रोमजैः सह सुव्रत ! ।
 सोऽपि भद्रः प्रभावेण ब्रह्मणः परमेश्वरः ॥ ४१ ॥
 शर्म जगाम शनकैः शान्तस्तस्थौ तदाश्रया ।
 देवोऽपि तत्र भगवान् अन्तरिक्षे हृषभजः ॥ ४२ ॥
 सगणः सूर्यदः शर्वः सर्वलोक महेश्वरः ।
 प्रार्थितश्चैव देवेन ब्रह्मणा भगवान् भवः ॥ ४३ ॥
 हतानाश्च तदा तेषां प्रददौ पूर्ववत्सनुम् ।
 इन्द्रस्य च शिरस्तस्य विष्णोश्चैव महात्मनः ॥ ४४ ॥
 दक्षस्य च सुनीन्द्रस्य तथाग्रेषां महेश्वरः ।
 वागोष्माश्चैव नासाग्रं देवमातुस्तथैव च ॥ ४५ ॥
 नष्टानां जीवितश्चैव वराणि विविधानि च ।
 दक्षस्य ध्वस्तवक्त्रस्य शिरसा भगवान् प्रभुः ॥ ४६ ॥
 कल्पयामास वै वक्त्रं क्षीलया च महान् भवः ।
 देवोऽपि लब्धमंजय समुत्थाय कृताञ्जलिः ॥ ४७ ॥
 तुष्टाश्च देवदेवेश शङ्करं हृषभध्वजम् ।
 सुतस्तेन महातेजाः प्रदद्याद्विविधान् वरान् ॥ ४८ ॥
 गार्गपत्यं ददौ तस्मै दद्याद्याज्ञिष्टकर्मणे ।
 देवाश्च सर्वे देवेश तुष्टुवुः परमेश्वरम् ॥ ४९ ॥

नारायणश्च भगवान् तुष्टाव च कृताञ्जलिः ।

ब्रह्मा च मुनयः सर्वे पृथक् पृथगजोद्धवम् ॥ ५० ॥

तुष्टुवर्देवदेवेशं नीलकण्ठं वृषभजम् ।

तान् देवानमुद्धौव भवोऽप्यन्तरधीयत ॥ ५१ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे शिव दक्षयज्ञविध्वंसनो नाम

शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥

एकाधिकशततमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

कथं हिमवतः पुत्नी बभूवाभ्या सती शुभा ।

कथं वा देवदेवेशमवाप परितमोत्तरम् ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

सा मेना तनुमायिष्य स्वेच्छयैव वराहना ।

तदा हैमवती जज्ञे तपसा च द्विजोत्तमाः ॥ २ ॥

जातकर्मादिकाः सर्वाश्चकार च त्रिरीश्वरः ।

हादये च तद्वा वर्षे पूर्णे हैमवती शुभा ॥ ३ ॥

तपस्विषे तद्वा सार्ष मनुजा च शुभमनसा ।

अन्या च देवी मनुजा सर्वं लोकांश्चकृता ॥ ४ ॥

अथ तदा सर्वे सर्वं लोकांश्चकृरीम् ।

तष्टुवस्तरसा देवीं समावृत्य समन्ततः ॥ ५ ॥
 ज्येष्ठा क्षपणीश्चतुर्जा चैकपर्णा शुभानना ।
 तृतीया च वरारोह्या तथा चैकपाटला ॥ ६ ॥
 तपसा च महादेव्याः पार्वत्याः परमेश्वरः ।
 वशोक्तो महादेवः सर्वभूतपतिर्भवः ॥ ७ ॥
 एतस्मिन्नेव काले तु तारको नाम दानवः ।
 तारात्मजो महानेजा बभूव दितिनन्दनः ॥ ८ ॥
 तस्य पुत्रास्तयद्यापि तारकासो महासुरः ।
 विद्युन्मालो च भगवान् कमलाक्षय वीर्यवान् ॥ ९ ॥
 पितामहस्तथा चैषां तारी नाम महाबलः ।
 तपसा लब्धवीर्यश्च प्रसादात् ब्रह्मणः प्रभोः ॥ १० ॥
 सोऽपि तारी महातेजास्त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
 विजित्य समरे पूर्वं विष्णुञ्च जितवानसौ ॥ ११ ॥
 तयोः समभवद्युद्धं सुघोरं रामदुर्घणम् ।
 दिव्यं वर्षसहस्रान्तु दिवाराचमविश्रमम् ॥ १२ ॥
 सरथं विष्णुनादाय चिक्षेप शतयोजनम् ।
 तारेण विजितः संख्ये दुद्राव गरुडध्वजः ॥ १३ ॥
 तारो वरान् शतगुणं लब्ध्वा शतगुणं बलम् ।
 पितामहात् जगत् सर्वमवाप दितिनन्दनः ॥ १४ ॥
 देवेन्द्रप्रमुखान् जित्वा देवान् देवेश्वरेश्वरः ।
 वारयामास तैर्देवान् सर्वलोकेषु मायया ॥ १५ ॥
 देवताश्च सङ्गृह्येण तारकांद् भवयोद्धिताः ।
 न शान्तिं लेभिरे शूराः शरणा वा भयार्दिताः ॥ १६ ॥
 तदामरपतिः श्रीमान् सन्निपत्त्वामरप्रभुः ।

उवाचाङ्गिरसं देवो देवानामपि सन्निधौ ॥ १७ ॥
 भगवंस्तारकी नाम तारजो दानवीत्तमः ।
 तेन सन्निहता युद्धे वत्सा गोपतिना यथा ॥ १८ ॥
 भयात्तस्मान्महाभाग ! वृद्धद् युद्धे वृद्धस्यते ! ।
 अनिकेता स्वमन्ये ते शकुन्ता इव पञ्चरे ॥ १९ ॥
 अस्माकं यान्यमोघानि आयुधान्यङ्गिरोवर ! ।
 तानि मोघानि जायन्ते प्रभावादमरद्दिषः ॥ २० ॥
 दशवर्षसहस्राणि द्विगुणानि वृद्धस्यते ! ।
 विष्णुना योधितो युद्धे तेनापि न च सूदितः ॥ २१ ॥
 यस्तु नानिर्जितो युद्धे विष्णुना प्रभविष्णुना ।
 कथमस्माद्दिधस्तस्य स्थास्यते समरेऽद्यतः ॥ २२ ॥
 एवमुक्तुस्तु शक्रे च जीवः साधे सुराधिपैः ।
 सहस्राक्षेण च विभुं सम्प्राप्याह कुशञ्जयम् ॥ २३ ॥
 सोऽपि तस्य सुखात् श्रुत्वा प्रणयात् प्रणतार्तिहा
 देवैरश्वैः सेन्द्रैस्तु जीवमाह पितामहः ॥ २४ ॥
 जाने वोऽर्त्तिं सुरेन्द्राणां तथापि शृणु साम्प्रतम् ।
 विनिन्य दत्तं या देवो सती रुद्राङ्गसम्भवा ॥ २५ ॥
 समा हैमवती जज्ञे सर्वलोकनमस्कृता ।
 तस्याश्चैवेह रूपेण यूयं देवाः सुरोत्तमाः ॥ २६ ॥
 विभोर्यतध्वमाक्रष्टुं रुद्रस्वाम्य मनो महत् ।
 तयोर्योगिन सम्भूतः स्कन्दः शक्तिधरः प्रभुः ॥ २७ ॥
 षड्रास्यो हादशभुजः सेनानीः पावकिः प्रभुः ।
 स्वाहेयः कातिकेयश्च गाङ्गेयः शरधामजः ॥ २८ ॥
 देवः शाखी विशाखश्च नैमनेयश्च वोढ्यवान् ।

मेनापतिः कुमाराख्यः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ २८ ॥

लीलयैव महासेनः प्रबलं तारकासुरम् ।

बालोऽपि विनिह्यत्यैको देवान् सन्तारयिष्यति ॥ २९ ॥

एवमुक्तस्तदा तेन ब्रह्मणा परमेष्ठिना ।

वृहस्पतिस्तथा सेन्द्रैर्देवैर्देवं प्रणम्य तम् ॥ ३० ॥

मेरोः शिखरमासाद्य स्मरं सस्मार मुव्रतः ।

स्मरणाद्देवदेवस्य स्मरोऽपि सह भाव्यया ॥ ३१ ॥

रत्या समं समागम्य नमस्कृत्य कृताञ्जलिः ।

मशक्रमाह तं जीवं जगज्जीवो द्विजोत्तमाः ! ॥ ३२ ॥

स्मृतो यद्भवता जीव ! सम्प्राप्तोऽहं तवान्तिकम् ।

ब्रह्मि यन्मे विधातव्यं तमाह सुरपूजितः ॥ ३३ ॥

तमाह भगवान् शक्रः सन्भाव्य मकरध्वजम् ।

शङ्करेणाम्बिकामद्य संयोजय यथासुखम् ॥ ३४ ॥

तया स रमत येन भगवान् वृषभध्वजः ।

तेन मार्गेण मार्गं स्व पत्न्या रत्या नया सह ॥ ३५ ॥

सोऽपि तुष्टो महादेवः प्रदास्यति शुभां गतिम् ।

विप्रयुक्तस्तथा पूर्वं लब्ध्वा तां गिरिजासुमाम् ॥ ३६ ॥

एवमुक्तो नमस्कृत्य देवदेवं शचीपतिम् ।

देवदेवाश्रमं गन्तुं मतिश्चक्रे तया सह ॥ ३७ ॥

गत्वा तदाश्रमे शम्भोः सह रत्या महाबलः ।

वसन्तेन सहायेन देवं योक्तुमनाभवत् ॥ ३८ ॥

ततः सम्प्रेक्ष्य मदनं हसन् देवस्त्रियम्बकः ।

नयनेन तृतीयेन सावक्षं तमवैक्षत् ॥ ३९ ॥

ततोऽस्य नेत्रजो वक्त्रिः मदनं पार्श्वतः स्थितम् ।

अदहत्तत्तच्छादेव ललाप कवणं रतिः ॥ ४१ ॥
 रत्याः प्रलापमाकर्ण्य देवदेवो वृषभध्वजः ।
 कपया परया ग्राह्य कामपत्नीं निरीक्ष्य च ॥ ४२ ॥
 अमूर्त्तोऽपि ध्रुवं भद्रे ! कार्यं सर्वं पतिस्तव ।
 रतिकाले ध्रुवं भद्रे ! करिष्यति न संशयः ॥ ४३ ॥
 यदा विष्णुश्च भविता वामदेवो महाययाः ।
 शापाद् भृगोर्महातेजाः सर्वलोकहिताय वै ॥ ४४ ॥
 तदा तस्य सुतो यश्च स पतिस्ते भविष्यति ।
 सा प्रणम्य तदा रुद्रं कामपत्नी शुचिस्मिता ॥ ४५ ॥
 जगाम मदनं लब्ध्वा वसन्तेन समन्विता ॥ ४६ ॥

इति श्रीलेङ्गे पूर्वभागे मदनदाहो नाम

एकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥

द्वाधिकशततमोऽध्यायः।

सूत उवाच ।

तपसा च महादेव्याः पावत्या वृषभध्वजः ।
 प्रीतश्च भगवान् शर्वो वचनाद् ब्रह्मणस्तदा ॥ १ ॥
 जिताय चाश्रमायाश्च क्रोडाद्यं भगवान् भवः ।
 तदा द्वेमवर्ती देवोमुपयेमे श्रद्धाविधिः ॥ २ ॥

जगाम स स्वयं ब्रह्मा मरौष्याद्यैर्महर्षिभिः ।
तपोवनं महादेव्याः पार्वत्याः पद्मसन्धवः ॥ ३ ॥
प्रदक्षिणीकृत्य च तां देवीं स जगतोऽरणीम् ।
किमर्थं तपसा लोकान् सन्तापयसि शैलजे ! ॥ ४ ॥
त्वया सृष्टं जगत् सर्वं मातस्त्वं मा विनाशय ।
त्वं हि सन्धारयेत्लोकान् इमान् सर्वान् स्वतेजसा ॥ ५ ॥
सर्वदेवेश्वरः श्रीमान् सर्वलोकपतिर्भवः ।
यस्य वै देवदेवस्य वयं किङ्करवादिनः ॥ ६ ॥
म एव परमेशानः स्वयञ्च वरयिष्यति ।
वरदे ! येन सृष्टासि न विना यस्त्वयाम्बिके ! ॥ ७ ॥
वर्त्तते नात्र सन्देहस्तव भर्ता भविष्यति ।
इत्युक्त्वा तां नमस्कृत्य मुहुः सम्प्रैष्य पार्वतीम् ॥ ८ ॥
गते पितामहे देवो भगवान् परमेश्वरः ।
जगामानुग्रहं कर्तुं द्विजरूपिण चाश्रमम् ॥ ९ ॥
सा च दृष्ट्वा महादेवं द्विजरूपेण संस्थितम् ।
प्रतिभाद्यैः प्रभुं ज्ञात्वा ननाम वृषभध्वजम् ॥ १० ॥
सम्पूज्य वरदं देवं ब्राह्मणच्छेद्यनागतम् ।
तुष्टाव परमेशानं पार्वती परमेश्वरम् ॥ ११ ॥
अनुगृह्य तदा देवीमुवाच प्रहसन्निव ।
कुलधर्माश्रयं रचन् भूधरस्य महात्मनः ॥ १२ ॥
क्रीडार्थं च सतां मध्ये सर्वदेवपतिर्भवः ।
स्वयं वर महादेवि ! तव दिव्ये ! सुग्रीभने ! ॥ १३ ॥
आस्थाय रूपं यत् सौम्यं समीपेऽहं सह त्वया ।
इत्युक्त्वा तां समाशोक्य देवो दिव्येन चक्षुषा ॥ १४ ॥

जगामेष्टं तदा दिव्यं स्वपुरं प्रययो च सा ।
दृष्ट्वा दृष्टस्तदा देवीं मेनया तुहिनाचलः ॥ १५ ॥
अलिङ्ग्यान्नाय सम्पूज्य पुत्नीं साक्षात्तपस्विनीम् ।
तुह्णितुर्देवदेवेन न जानन्नभिमन्त्रितम् ॥ १६ ॥
स्वयम्बरं तदा देव्याः सर्वलोकैष्वघोषयत् ।
अथ ब्रह्मा च भगवान् विष्णुः साक्षाज्जनार्दनः ॥ १७ ॥
शक्रश्च भगवान् बह्मिर्भास्करो भग एव च ।
त्वष्टार्यमा विवस्वांश्च यमो वरुण एव च ॥ १८ ॥
वायुः सोमस्तथेशानो रुद्राश्च सुनयस्तथा ।
अश्विनो द्वादशादित्या गन्धर्वा गुरुद्वस्तथा ॥ १९ ॥
यचाः सिद्धास्तथा साध्या देव्याः किं पुरुषोरगाः ।
समुद्राश्च नदा वेदा मन्त्रास्तोत्रादयः क्षणाः ॥ २० ॥
नागाश्च पर्वताः सर्वे यन्त्राः सूर्यादयो ग्रहाः ।
त्रयस्त्रिंशच्च देवानां त्रयश्च त्रिंशत् तथा ॥ २१ ॥
त्रयश्च त्रिसहस्रश्च तथान्ये बहवः सुराः ।
जग्मुर्गिरौन्द्रपुष्पास्तु स्वयंवरमनुत्तमम् ॥ २२ ॥
अथ शैलमुता देवी हैममाकृष्ट्य शोभनम् ।
विमानं सर्वतोभद्रं सर्वरत्नैरलङ्कितम् ॥ २३ ॥
अप्सरोग्भिः प्रवृत्ताभिः सर्वाभरणभूषितैः ।
गन्धर्वसिद्धैर्विविधैः किन्नरैश्च सुशोभनैः ॥ २४ ॥
बन्दिभिस्तूयमाना च स्थिता शैलमुता तदा ।
सितातपत्रं रत्नांश्च मिश्रितश्चावहत्तथा ॥ २५ ॥
मालिनी गिरिपुष्पास्तु सन्ध्या पूर्णन्दुःखलम् ।
चामरासक्तहस्ताभिर्दिव्यस्त्रीभिश्च संवृता ॥ २६ ॥

मालां गृह्य जया तस्यो सुरद्रुमसमुद्भवाम् ।

विजया ध्वजनं गृह्य स्थिता देव्याः समीपगा ॥ २७ ॥

मालां प्रगृह्य देव्यान्तु स्थितायां देवसंसदि ।

शिशुभूत्वा महादेवः क्रीडार्थं वृषभध्वजः ॥ २८ ॥

उत्सङ्गतलसंसुप्तो बभूव भगवान् भवः ।

अथ दृष्ट्वा शिशुं देवास्तस्या उत्सङ्गवर्त्तिनम् ॥ २९ ॥

कोऽयमत्रेति सम्भ्रम्य चुक्षुभुश्च समागताः ।

वज्रमाहारयत्तस्य बाहुमुद्यम्य हतहा ॥ ३० ॥

स बाहुव्यमस्तस्य तथैव समुपस्थितः ।

स्तम्भितः शिशुरूपेण देवदेवेन लीलया ॥ ३१ ॥

वज्रं चेत्तुं न शयाक बाहुक्षालयितुं तथा ।

वह्निः शक्तिं तथा चेत्तुं न शयाक तथा स्थितः ॥ ३२ ॥

यमोऽपि दण्डं सङ्गच्छ निःकृतिमुनिपुङ्गवाः ।

वरुणो नागपाशश्च ध्वजयष्टिं समीरयः ॥ ३३ ॥

सीमो गदां धनेशश्च दण्डं दण्डभृतां वरः ।

ईशानश्च तथा शूलं तौम्रमुद्यम्य संस्थितः ॥ ३४ ॥

रुद्राश्च शूलमादित्या मुग्रलं वसवस्तथा ।

मुहुरं स्तम्भिताः सर्वे देवेनाशु दिवौकसः ॥ ३५ ॥

स्तम्भिता देवदेवेन तथान्ये च दिवौकसः ।

शिरः प्रकम्पयन् विष्णुः सक्तामुद्यम्य संस्थितः ॥ ३६ ॥

तस्यापि शिरसो बालः स्थिरत्वं प्रचकार ह ।

चक्रं चेत्तुं न शयाक बाहुक्षालयितुं न च ॥ ३७ ॥

पूषादन्तान् दधन् दन्तैर्वीक्षमेक्षत मोहितः ।

तस्यापि दशनाः पेतुर्दृष्टमात्रस्य शश्वना ॥ ३८ ॥
 बलं तेजश्च योगश्च तथैवास्तम्भयद्विभुः ।
 अथ तेषु स्थितेष्वेव मन्यु मत्त सुरेष्वपि ॥ ३९ ॥
 ब्रह्मा परमसंविन्नो ध्यानमास्थाय शङ्करम् ।
 बुबुधे देवमीशानममोक्षङ्गे तमास्थितम् ॥ ४० ॥
 स बुद्ध्वा देवमीशानं शीघ्रमुत्थाय विस्मितः ।
 धवन्दे चरणौ शम्भोरस्तुवच्च पितामहः ॥ ४१ ॥
 पुराणैः सामसङ्गीतैः पुण्यास्थैः गुह्यनामभिः ।
 स्मृष्टा त्वं सर्वलोकानां प्रकृतेः प्रवर्त्तकः ॥ ४२ ॥
 बुद्धिस्त्वं सर्वलोकानां ब्रह्महारस्वमीश्वरः ।
 भूतानामिन्द्रियाणाञ्च त्वमेवेश प्रवर्त्तकः ॥ ४३ ॥
 तवाहं दक्षिणाहस्तात् स्मृष्टः पूर्वं पुरातनः ।
 वामहस्तान्महाबाहो देवी नारायणः प्रभुः ॥ ४४ ॥
 इयञ्च प्रकृतिर्देवी सदा ते स्मृष्टिकारण ! ।
 पत्नीरूपं समाख्याय जनत्कारणमागता ॥ ४५ ॥
 नमस्तुभ्यं महादेव ! महादेव्यै नमो नमः ।
 प्रसादात्तव देवेश ! नियोगाच्च मया प्रजाः ॥ ४६ ॥
 देवाद्यास्तु इमाः स्मृष्टा मूढास्त्वद्योगमोहिताः ।
 कुरु प्रसादमितीषां यथापूर्वं भवन्त्विमे ॥ ४७ ॥

सूत उवाच ।

विज्ञाप्यैव तदा ब्रह्मा देवदेवं महेश्वरम् ।
 संस्तुभितांस्तदा तेन भगवानाह पद्मजः ॥ ४८ ॥
 मूढास्त्वं देवताः सर्वा नैव बुध्यत शङ्करम् ।
 देवदेवमिहायान्तं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ ४९ ॥

गच्छध्वं शरणं शीघ्रं देवाः शक्रपुरोममाः ।
 सनारायणकाः सर्वे मुनिभिः शङ्करं प्रभुम् ॥ ५० ॥
 सार्धं मयैव देवेश परमात्मानमीश्वरम् ।
 अनया हैमवत्या च प्रकृत्या सच्च सत्तमम् ॥ ५१ ॥
 तत्र ते स्तभितास्तेन तथैव सुरसत्तमाः ।
 प्रणुमुर्मनसा सर्वे सनारायणकाः प्रभुम् ॥ ५२ ॥
 अथ तेषां प्रसन्नोऽभूद्देव देवस्त्रियम्बकः ।
 यथापूर्वं चकाराशु वचनात् ब्रह्मणः प्रभुः ॥ ५३ ॥
 तत एवं प्रसन्ने तु सर्वदेवतिवारणम् ।
 वपुश्चकार देवेश स्युक्तं परममद्भुतम् ॥ ५४ ॥
 तजसा तस्य देवास्ते सौम्यवत्प्रदिग्माकाराः ॥
 सन्नद्धाकाः ससाध्याश्च सनारायणकास्तथा ॥ ५५ ॥
 सयमाश्च सवद्राश्च चक्षुरप्रार्थयन् विभुम् ।
 तंभ्यश्च परमं चक्षुःसर्वदृष्टौ च शक्तिमत् ॥ ५६ ॥
 ददावम्बापतिः शर्वो भवान्याश्च चलस्थश्च ।
 लब्ध्वा चक्षुस्तदा देवा इन्द्रविष्णुपुरोगमाः ॥ ५७ ॥
 सन्नद्धाका सशक्राश्च तमपश्यन्केश्वरम् ।
 ब्रह्माद्या निमिरे तूर्णं भवानौ च गिरीश्वरः ॥ ५८ ॥
 मुनयश्च महादेवं गणेशाः शिवसम्पताः ।
 ससर्जुः पृथ्वीदृष्टिश्च खेचराः सिद्धचारणाः ॥ ५९ ॥
 देवदुन्दुभयो नेदुस्तुष्टुवुर्मुनयः प्रभुम् ।
 जगुर्वायवसुम्बाश्च मन्त्रलेश्वरपुत्ररोगणः ॥ ६० ॥
 सुसङ्गुणपाः सर्वे सुमोहाद्याश्च पार्वती-
 तस्य देवौ तदा कृता समन्त्रं त्रिदिशोक्तवाम् ॥ ६१ ॥

पादयोः स्थापयामास मालां दिव्यां सुगन्धिनीम् ।
 साधु साध्विति संप्रोष्य तथा तत्रैव चार्चितम् ॥ ६२ ॥
 सहदेव्या नमस्कृतुः शिरोभिभूतस्तान्निभैः ।
 सर्वे सन्नद्धका देवाः सयक्षोरगराक्षसाः ॥ ६३ ॥

इति श्रीपूर्वभागे उमास्वयम्बरौ नाम द्वाधिकशत
 तमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥

त्राधिकशततमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अथ ब्रह्मा महादेवमभिवन्द्य कृताञ्जलिः ।
 उवाचः क्रियतां देव ! इत्युवाच महेश्वरम् ॥ १ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ।
 यष्टेष्टमिति लोकेषु प्राह भूतपतिः प्रभुः ॥ २ ॥
 उवाचार्थं महेशस्य तत्क्षणादेव सुव्रताः ! ।
 ब्रह्मणा कल्पितं दिव्यं पुरं रत्नमयं शुभम् ॥ ३ ॥
 अथादितिर्दितिः साक्षाद्गुः कटुः सुकालिका ।
 पुष्पोमा सुरमा चैव सिद्धिका विनता तथा ॥ ४ ॥
 सिद्धिर्माया क्रिया दुर्गा देवी साक्षात् सुधा सखा ।
 सावित्री वेदमाता च रत्ननी इक्षिका सुतिः ॥ ५ ॥

साहा स्वधा मतिर्बुद्धिर्द्विर्वृद्धिः सरस्वती ।
 राका कुङ्कः सिनीवाली देवी अनुमती तथा ॥ ६ ॥
 धरणी धारणी चैला यक्षी नारायणी तथा ।
 एतास्मान्मास्य देवानां मातरः पत्नयस्तथा ॥ ७ ॥
 उदाहः शङ्करस्येति जग्मुः सर्वा मुदान्विताः ।
 उरगा गरुडा यक्षा गन्धर्वाः किन्नरा गणाः ॥ ८ ॥
 सागरा गिरयो मेघा मासाः संवत्सरास्तथा ।
 वेदा मन्त्रास्तथा यज्ञास्तीमा धर्माश्च सर्वशः ॥ ९ ॥
 इन्द्रारः प्रणवश्चैव प्रतिहाराः सङ्क्षेत्राः ।
 कोटिरप्सरसो दिव्यास्तासाञ्च परिवारिकाः ॥ १० ॥
 याश्च सर्वेषु होषेषु देवल्लोकेषु निजगाः ।
 ताश्च स्त्रीविग्रहाः सर्वाः सङ्क्षमूर्च्छमानसाः ॥ ११ ॥
 गणपाश्च महाभागाः सर्वलोकनमस्तथाः ।
 उदाहः शङ्करस्येति तत्राजग्मुः मुदान्विताः ॥ १२ ॥
 अभ्ययुः शङ्खवर्णाश्च गणकोट्यो गणेश्वराः ।
 दशभिः केकराक्षश्च विद्युतोऽष्टाभिरेव च ॥ १३ ॥
 चतुःषष्ट्या विशाखश्च नवभिः पारयात्रिकः ।
 षड्भिः सर्वान्तकः श्रीमान् तथैव विज्जिताननः ॥ १४ ॥
 ज्वाला केशो द्वादशभिः कोटिभिर्गणपुङ्गवः ।
 सप्तभिः समदः श्रीमान् दुन्दुभोऽष्टाभिरेव च ॥ १५ ॥
 पञ्चभिश्च कपासीशः षड्भिः सन्दारकः शुभः ।
 कोटिकोटिभिरेवैह कण्ठकः कुम्भकस्तथा ॥ १६ ॥
 विष्टभोऽष्टाभिरेवैह गणपः सर्वसत्तकः ।

पिप्पलस्य सहस्रेण सक्कादस्य तथा द्विजाः ॥ १७ ॥

आवेष्टनस्तथाष्टाभिः सप्तभिश्चन्द्रतापनः ।

महाकेशः सहस्रेण कोटीनां गणपौ हतः ॥ १८ ॥

कुण्डौ द्वादशभिर्वीरस्तथा पर्वतकः शुभः ।

कासस्य कासकस्यैव महाकालः शतेन वै ॥ १९ ॥

आग्निकः शतकोट्या वै कोट्याग्निमुख एव च ।

आदित्यमूर्धा कोट्या च तथा चैव धनावहः ॥ २० ॥

सन्नामस्य शतेनैव कुमुदः कोटिभिस्तथा ।

अमोघः कीकिलस्यैव कोटिकोट्या सुमन्त्रकः ॥ २१ ॥

काकपादौ परः षष्ठ्या षष्ठ्या सन्तानकः प्रभुः ।

महाबलस्य नवभिर्मधुपिङ्गस्य पिङ्गलः ॥ २२ ॥

नीलो नवत्या देवेशः पूर्णभद्रस्तथैव च ।

कोटीनाथैव सप्तत्या चतुर्वक्त्रो महाबलः ॥ २३ ॥

कोटिकोटिसहस्राणां शतैर्विंशतिभिर्वृताः ।

तत्राजगमुस्तथा देवास्तो सर्वे शङ्करं भवम् ॥ २४ ॥

भूतकोटिसहस्रेण प्रमथः कोटिभिस्त्रिभिः ।

वीरभद्रश्चतुःषष्ठ्या रोमजास्यैव कोटिभिः ॥ २५ ॥

करणस्यैव विंशत्या नवत्या केवलः शुभः ।

पञ्चाक्षः शतमन्युश्च मेघमन्युस्तथैव च ॥ २६ ॥

काष्ठकूटश्चतुःषष्ठ्या सुकेशो हृषभस्तथा ।

विरूपाक्षस्य भगवान् चतुःषष्ठ्या सनातनः ॥ २७ ॥

तालकैतुः षड्दास्यश्च पञ्चास्यश्च सनातनः ।

संवर्त्तकस्तथा चैत्रो लकुलीशः स्वयम्भुः ॥ २८ ॥

लोकान्तकश्च दीप्ताम्बो तत्रा दैत्यान्तकः प्रभुः ।

मृत्युहत्कालहा काको मृत्युक्षयकरस्तथा ॥ २८ ॥
 विषादो विषदश्चैव विद्युतः कामकः प्रभुः ।
 देवो भङ्गीरिटिः श्रीमान् देवदेवप्रियस्तथा ॥ २९ ॥
 अग्निर्भासकश्चैव चतुःपद्मा सहस्रपात् ।
 एते चान्ये च गणपा असंख्याता महाबलाः ॥ ३० ॥
 सर्वे सहस्रहस्ताश्च जटामुकुटधारिणः ।
 चन्द्ररेखावतंसाश्च नीलकण्ठाक्षिलोचनाः ॥ ३१ ॥
 हारकुण्डलकेयूरमुकुटायैरलङ्कृताः ।
 ब्रह्मन्द्रविष्णुसक्ताश्च अणिमादिगुणैर्हृताः ॥ ३२ ॥
 सूर्यकोटिप्रतीकाश्च त्राजन्मुग्धेश्वराः ।
 पातालचारिणश्चैव सर्वलोकनिवासिनः ॥ ३३ ॥
 तुम्बवर्नारदो हाहा हृक्षश्चैव तु सामगाः ।
 रत्नान्यादाय वाष्पाश्च तत्राजन्मुस्तदा पुरम् ॥ ३४ ॥
 ऋषयः कृतञ्च अस्तत्र देवगीतास्तपोधनाः ।
 पुण्यान् वैवाहिकान् मन्त्रान् जपुर्हृष्टमानसाः ॥ ३५ ॥
 तत एव प्रवृत्ते तु सर्वतश्च समागमे ।
 गिरिजां तामलङ्कृत्य स्वयमेव शुचिस्निताम् ॥ ३६ ॥
 पुरं प्रवेशयामास स्वयमादाय केशवः ।
 सदस्याह च देवेशं नारायणसजो हरिम् ॥ ३७ ॥
 भवानग्रे समत्पसो भवान्या सह देवतैः ।
 वामाङ्गादङ्गुलद्वय दक्षिणाङ्गादङ्गुलं प्रभो ॥ ३८ ॥
 मन्त्रं तिसृह्निनाङ्गीशो यच्चाद्यं कष्टमेव हि ।
 एषा हैमवती जप्ते जायया चरमेष्ठिनः ॥ ३९ ॥
 श्रौतस्मार्गं प्रहृत्स्वमहाहायं सिद्धयुतः ॥

अतोऽसौ जगतां धात्री धाता तव ममापि च ॥ ४१ ॥
 अस्य देवस्य रुद्रस्य मूर्तिभिर्विहितं जगत् ।
 आग्निं खेन्दुसूर्यात्मपवनात्मा यतो भवः ॥ ४२ ॥
 तथापि तस्मै दातव्या वचनाच्च गिरिमम ।
 एषा ह्यजा शक्तकृष्णा लोहिताप्रकृतिर्भवान् ॥ ४३ ॥
 त्रयोऽपि शैलराजेन सम्बन्धोऽयं तवापि च ।
 तव पाप्मे समुद्भूतः कल्पे नाभ्यम्बुजादहम् ॥ ४४ ॥
 मदंशस्यास्य शैलस्य ममापि च गुरुर्भवान् ।

सूत उवाच ।

बाढमित्यजमाहासो देवदेवो जनार्दनः ॥ ४५ ॥
 देवाश्च मुनयः सर्वे देवदेवस्य शङ्करः ।
 ततश्चोत्थाय विद्वान् सः पद्मनाभः प्रणम्य ताम् ॥ ४६ ॥
 पादौ प्रक्षाल्य देवस्य कराभ्यां कञ्जलोचनः ।
 अभ्युक्ष्वात्मनो मूर्ध्नि ब्रह्माक्षश्च निरेस्तथा ॥ ४७ ॥
 त्वदीयैषा विवाहार्थं मेनका ह्यबुजा मम ।
 इत्युक्त्वा सोदकं दत्त्वा देवीं देवेश्वराय ताम् ॥ ४८ ॥
 स्वात्मानमपि देवाय सोदकं प्रददौ हरिः ।
 अथ सर्वे मुनिश्रेष्ठाः सर्ववेदार्थपारगाः ॥ ४९ ॥
 जगुर्दाता गृहीता च फलं द्रव्यं विचारतः ।
 एष देवो हरो नूनं मामया हि ततो जगत् ॥ ५० ॥
 इत्युक्त्वा तं प्रणमुष्व प्रीतिकण्टकितत्वचः ।
 सत्सुः पुष्पवर्षाणि खेचराः सिन्धुवारणाः ॥ ५१ ॥
 देवदुन्दुभयो नेदुर्नृत्तुचापरोगणाः ।
 वेदाश्च मूर्तिमन्तस्ते प्रणमुस्तं महेश्वरम् ॥ ५२ ॥

ब्रह्मणा मुनिभिः सार्धं देवदेवमुपापतिम् ।
 देवोऽपि देवीमालोक्य सलज्जां हिमशैलजाम् ॥ ५३ ॥
 न हृष्यत्यनवद्याङ्गी सा च देव' हृषध्वजम् ।
 वरदोऽस्मीति तं प्राह हरिं सोऽप्याह शङ्करम् ॥ ५४ ॥
 त्वयि भक्तिः प्रसीदेति ब्रह्माख्याञ्च ददौ तु सः ।
 ततस्तु पुनरेवाह ब्रह्मा विज्ञापयन् प्रभुम् ॥ ५५ ॥
 हविर्जु'होमि वज्रौ तु उपाध्यायपदे स्थितः ।
 ददासि मम यद्याज्ञां कर्त्तव्यो ह्यक्ततो विधिः ॥ ५६ ॥
 तमाह शङ्करो देव' देवदेवो जगत्पतिः ।
 यद्यदिष्टं सुरस्येष्ट ! तत् कुरुष्व यथेष्टितम् ॥ ५७ ॥
 कर्त्तास्मि वचनं सर्वं देवदेव ! पितामह ! ।
 ततः प्रणम्य हृष्टात्मा ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ५८ ॥
 हस्तं देवस्य देव्याञ्च युयोज परमं प्रभुः ।
 ज्वलनस्य स्वयं तत्र कृताञ्जलिरुपस्थितः ॥ ५९ ॥
 शीतैरेतैर्महामन्त्रैर्मूर्त्तिमन्निरुपस्थितैः ।
 यथोक्तविधिना हुत्वा लाजानपि यथाक्रमम् ॥ ६० ॥
 आनीतान् विष्णुना विप्रान् सम्पूज्य विविधैर्वरैः ।
 त्रिषु त' ज्वलनं देवं कारयित्वा प्रदक्षिणम् ॥ ६१ ॥
 सुक्ता हस्तसमायोगं सहितैः सर्वदैवतैः ।
 सुरैश्च मानवैः सर्वैः प्रहृष्टे नान्तरात्मना ॥ ६२ ॥
 ननाम भगवान् ब्रह्मा देवदेवमुपापतिम् ।
 ततः पादं तयोर्दत्त्वा शम्भोराचमनं तथा ॥ ६३ ॥
 मधुपर्कं तस्या गाञ्च प्रणम्य च पुनः शिवम् ।
 अतिष्ठद्भगवान् ब्रह्मा देवैरिन्द्रपुरोगमैः ॥ ६४ ॥

भृगवाद्या मुनयः सर्वे चाक्षतेस्त्रिलतण्डुलैः ।

सूर्यादयः समभ्यर्च्य तुष्टुतुष्टुं षभध्वजम् ॥ ६५ ॥

शिवः समाप्य देवोक्तं बह्निमारोप्य चात्मनि ।

तथा समामतो रुद्रः सर्वलोकहिताय वै ॥ ६६ ॥

यः पठेत् शृणुयाद्वापि भवोद्वाहं शुचिस्मितः ।

श्रावयेद्वा द्विजान् शुद्धान् वेदवेदाङ्गपारगान् ॥ ६७ ॥

स लब्ध्वा गाणपत्यञ्च भवेन सह मोदते ।

यत्रायं कीर्त्त्यते विप्रैस्तावदास्ते तदा भवः ॥ ६८ ॥

तस्मात् समूज्य विधिवत् कीर्त्तयेन्नान्यथा द्विजः ।

उद्वाहे च द्विजेन्द्राणां क्षत्रियाणां द्विजोत्तमाः ॥ ६९ ॥

कीर्त्तनीयमिदं सर्वं भवोद्वाहमनुत्तमम् ।

कृतोद्वाहस्तदा देव्या हेमवत्या वृषध्वजः ॥ ७० ॥

सगणो नन्दिना सार्धं सर्वदेवगणैर्हृतः ।

पुरीं वाराणसीं दिव्याम् आजगाम महाद्युतिः ॥ ७१ ॥

अविमुक्ते सुखासीनं प्रणम्य वृषभध्वजम् ।

अपृच्छत् क्षेत्रमाहात्म्यं भवानी हर्षितानना ॥ ७२ ॥

अथाहार्हेन्दुतिक्षकः क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमम् ।

अविमुक्तस्य माहात्म्यं विस्तराच्छक्यते न हि ॥ ७३ ॥

वक्तुं मया सुरेशानि ! ऋषिसङ्घाभिपूजितम् ।

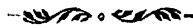
किं मया वर्ण्यते देवि ! ह्यविमुक्तफलोदयः ॥ ७४ ॥

यापिनां यत्र सुक्तिः स्यान्मृतानामेकजन्मना ।

अन्यत्र तु कृतं पापं वाराणस्यां व्यपोहति ॥ ७५ ॥

वाराणस्यां कृतं पापं पेशाच्च नरकावहम् ।

कृत्वा पापसहस्राणि पिशाचत्वं वरं नृणाम् ॥ ७६ ॥
 न तु शक्रसहस्रत्वं स्वर्गं काशीपुरीं विना ।
 यत्र विविष्टपो देवो यत्र विश्वेश्वरो विभुः ॥ ७७ ॥
 ओङ्कारेशः कृत्तिवासा मृतानां न पुनर्भवः ।
 उक्त्वा चेतस्य माहात्म्यं सङ्क्षेपाच्छिशेश्वरः ॥ ७८ ॥
 दर्शयामास चोद्यानं परित्यज्य गणेश्वरान् ।
 तत्रैव भगवान् जातो गजवक्त्रो विनायकः ॥ ७९ ॥
 दैत्यानां विघ्नरूपार्थमविघ्नाय दिवौकसाम् ।
 एतद् कथितं सर्वं कथासर्वस्वमुत्तमम् ॥ ८० ॥
 यथा श्रुतं मया सर्वं प्रसादाद्दः सुशोभनम् ॥ ८१ ॥
 इति श्रौतैश्चे त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

चतुरधिकशततमोऽध्यायः ।

ऋषयः ऊचुः ।

कथं विनायको जातो गजवक्त्रो गणेश्वरः ।
 कथं प्रभावस्तस्यैवं सूत ! वक्तुमिहार्हसि ॥ १ ॥
 सूत उवाच ।
 एतच्चिन्नन्तरे देवाः सेन्द्रोपेन्द्राः समेत्य ते ।
 धर्मविघ्नं तदा कर्तुं दैत्यानामभयत् क्षिणाः ॥ २ ॥

असुरा यातुधानाश्च राजसाः क्रूरकर्मिणः ।

तामसाश्च तथा चान्ये राजसाश्च तथा भुवि ॥ ३ ॥

अविघ्नं यज्ञदानाद्यैः समभ्यर्च्यं महेश्वरम् ।

ब्रह्माण्यश्च हरिं विप्रा लब्धे स्मितवरा यतः ॥ ४ ॥

ततोऽस्माकं सुरश्रेष्ठाः सदा विजयसम्भवः ।

तेषां ततस्तु विघ्नार्थम् अविघ्नाय दिवौकसाम् ॥ ५ ॥

पुत्रार्थञ्चैव नारीणां नराणां कर्मसिद्धये ।

विघ्ने शं शङ्करं स्मृत् गणपं स्तोतुमर्ह्यम् ॥ ६ ॥

इत्युक्तान्योऽन्यमनघं तुष्टु वः शिवमीश्वरम् ।

नमः सर्वात्मने तुभ्यं सर्वज्ञाय पिनाकिने ॥ ७ ॥

अनघाय विरिञ्चाय देव्याः कार्यायंदायिने ।

अकायायार्थकायाय हरेः कायापहारिणे ॥ ८ ॥

कायान्तस्थामृताधारमण्डलावस्थिताय ते ।

कृतादिभेदकालाय कालवेगाय ते नमः ॥ ९ ॥

कालाग्निरुद्ररूपाय धर्माद्यष्टपदाय च ।

कालीविशुद्धदेहाय कालिका कारणाय ते ॥ १० ॥

कालकण्ठाय मुख्याय वाहनाय वराय ते ।

अम्बिकापतये तुभ्यं हिरण्यपतये नमः ॥ ११ ॥

हिरण्यरेतसे चैव नमः शर्वाय शूलिने ।

कपालदण्डपाशासिचर्माम्बुशङ्कराय च ॥ १२ ॥

पतये हेमवत्याश्च हेमशुक्लाय ते नमः ।

पीतशुक्लाय रत्नार्थं सुरार्णां कृष्णवर्त्मने ॥ १३ ॥

यक्षमाय महापञ्चयन्त्रिणां फलदाय च ।

पञ्चाक्षफणिहाराय पञ्चाक्षरमयाय ते ॥ १४ ॥

पञ्चधा पञ्चकैवल्यदेवैरर्चितमूर्त्तये ।
 पञ्चाक्षरदृशे तुभ्यं परात्परतराय ते ॥ १५ ॥
 षोडशस्वरवज्राङ्गवक्त्रायाश्चरूपिणे ।
 कादिपञ्चकहस्ताय चादिहस्ताय ते नमः ॥ १६ ॥
 टादिपादाय रुद्राय तादिपादाय ते नमः ।
 पादिमेद्राय यथक्त्रधातुसप्तकधारिणे ॥ १७ ॥
 सान्तात्मरूपिणे साक्षात् जदन्तज्जोधिने नमः ।
 लवरेफहलाङ्गाय निरङ्गाय च ते नमः ॥ १८ ॥
 सर्वेषामेव भूतानां हृदि निःस्वनकारिणे ।
 भुवोरन्ते सदा सद्भिर्दृष्टायात्यन्तभानवे ॥ १९ ॥
 भानुसोमोग्निनेत्राय परमात्मस्वरूपिणे ।
 गुणत्रयोपरिस्थाय तीर्थपादाय ते नमः ॥ २० ॥
 तीर्थतत्त्वाय साराय तस्मादपि पराय ते ।
 ऋग्यजुःसामवेदाय ओङ्काराय नमो नमः ॥ २१ ॥
 ओङ्कारे त्रिविधं रूपमाख्यायोपरिवासिने ।
 पीताय कृष्णवर्णाय रक्तायात्यन्ततेजसे ॥ २२ ॥
 स्थानपञ्चकसंस्थाय पञ्चधाण्ड बहिः क्रमात् ।
 ब्रह्मणे विष्णवे तुभ्यं कुमाराय नमो नमः ॥ २३ ॥
 अम्बायाः परमेशाय सर्वोपरिचराय ते ।
 मूलसूक्ष्मस्वरूपाय स्थूलसूक्ष्माय ते नमः ॥ २४ ॥
 सर्वसङ्कल्पशून्याय सर्वस्माद्रक्षिताय ते ।
 आदिमध्यान्तशून्याय चित्संस्थाय नमो नमः ॥ २५ ॥
 यमाम्निवायुरुद्राम्बु सोमशक्रनिशाचरैः ।
 दिक्षु खे दिक्षु खे नित्यं सगणैः पूजिताय ते ॥ २६ ॥

सर्वेषु सर्वदा सर्वमार्गे सम्पूजिताय ते ।

रुद्राय रुद्रनीलाय कद्रुद्राय प्रचेतसे ।

महेश्वराय धीराय नमः साक्षात् शिवाय ते ॥ २७ ॥

अथ शृणु भगवंस्तव ऋत्नेन

कथितमजेन्द्रमुखैः सुरासुरैः ।

मखमदनयमान्निदक्षयश्च

क्षपणविचित्रविचेष्टितं चमस्य ॥ २८ ॥

सूत उवाच ।

यः पठेत्तु स्तवं भक्त्या शक्ताग्निप्रमुखैः सुरैः ।

कीर्त्तितं श्रावयेद्दिहान् स याति परमां गतिम् ॥ २९ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे देवसुतिर्नाम चतुरधिक-

शततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥

पञ्चाधिकशततमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

यदा स्थिताः सुरेश्वराः प्रणम्य चैवमीश्वरम् ।

तदात्मिकापतिर्भवः पिनाक्षक महेश्वरः ॥ १ ॥

ददौ निरीक्षणं क्षणाद्वः स तान् सुरोत्तमान्

अपेमुदाहराहरं सुरा मुदाङ्गलोचनाः ॥ २ ॥

भवः सुखाद्यतोपमैर्निरोचयैर्निरीक्षणात् ।
तदाह भद्रमस्तु वः सुरेश्वरान् महेश्वरः ॥ ३ ॥
वरार्थमीश ! वीक्ष्यते सुरापहं गतास्त्रिभिः ।
प्रणम्य चाह वाक्पतिः पतिं निरीक्ष्य निर्भयः ॥ ४ ॥
सुरेतरादिभिः सदा ह्यविघ्नमर्षितो भवान् ।
समस्तकर्मसिद्धये सुरापकारकारिभिः ॥ ५ ॥
ततः प्रसीदताम्वान् सुविघ्नकर्मकारणम् ।
सुरापकारकारिणामिहैष एव नो वरः ॥ ६ ॥
ततस्तदा निशम्य वै पिनाकधृक् सुरेश्वरः ।
गणेश्वरं सुरेश्वरं वपुर्दधार सः शिवः ॥ ७ ॥
गणेश्वराय तुष्टु वुः सुरेश्वरा महेश्वरम् ।
समस्तलोकसम्भवं भवार्तिहारिणं शुभम् ॥ ८ ॥
रामाननाश्रितं वरं त्रिशूलपाशधारिणम् ।
समस्तलोकसम्भवं गजाननं तदाम्बिका ॥ ९ ॥
ददुः पुण्यवर्षं हि सिद्धा मुनीन्द्रा-
स्तथा खेचरा देवमहास्तदानीम् ।
तदा तुष्टुवुःखेष्टं तं सुरेशः
प्रणम्यगुणेशं महेशं वितन्दाः ॥ १० ॥
तदा तयोर्विनिर्गतः सुभैरवः स मूर्त्तिमान् ।
स्थितो ननक्तं बालकः समस्तमङ्गलालयः ॥ ११ ॥
विचित्रवस्त्रभूषणैरलङ्कितो गजाननः ।
महेश्वरस्य पुत्रकोऽभिवन्द्य तातमम्बिकाम् ॥ १२ ॥
जातमात्रं कुतं दृष्ट्वा चकार भगवान् भवः ।
गजाननाय हस्तौ तु सर्वाङ्गं सर्वेश्वरः स्वयम् ॥ १३ ॥

आदाय च कराभ्याश्च सुसुखाभ्यां भवः स्वयम् ।
 आलिङ्ग्यान्नाय मूर्धानं महादेवो जगद्गुरुः ॥ १४ ॥
 तवावतारो दैत्यानां विनाशाय ममात्मज ! ।
 देवानामुपकारार्थं द्विजानां ब्रह्मवादिनाम् ॥ १५ ॥
 यज्ञश्च दक्षिणाहीनः कृतो येन महीतले ।
 तस्य धर्मस्य विघ्नश्च कुरु स्वर्गपथे स्थितः ॥ १६ ॥
 अध्यापनश्चाध्ययनं व्याख्यानं कर्म एव च ।
 योऽन्यायतः करोत्यस्मिंस्तस्य प्राणान् सदा हर ॥ १७ ॥
 वर्षाक्षुप्तानां नारीणां नराणां नरपुङ्गव ! ।
 स्वधर्मरहितामाश्च प्राणानपहर प्रभो ! ॥ १८ ॥
 यास्त्रियस्त्वां सदा कालं पुरुषाश्च विनायक ! ।
 यजन्ति तासां तेषाञ्च त्वत्काम्यं दातुमर्हसि ॥ १९ ॥
 त्वं भक्तान् सर्वयज्ञेन रक्ष बाल गणेश्वर ! ।
 यौवनस्थाञ्च सुखाञ्च इहामुत्र च पूजितः ॥ २० ॥
 जगत्त्रयेऽत्र सर्वत्र त्वं हि विघ्नगणेश्वरः ।
 सम्युज्यो वन्दनीयश्च भविष्यसि न संशयः ॥ २१ ॥
 माञ्च नारायणं वापि ब्रह्माणमपि पुत्रक ! ।
 यजन्ति यज्ञैर्वा विघ्नैरथ पूज्यो भविष्यसि ॥ २२ ॥
 त्वामनभ्यर्थ्य कल्याणं श्रुतं स्मार्तञ्च लोकात्मकम् ।
 कुर्वते तस्य कल्याणं अकल्याणं भविष्यति ॥ २३ ॥
 ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैश्चैव गजानन ! ।
 संपूज्यः सर्वसिद्धयर्थं भक्तभीत्यादिभिः शुभैः ॥ २४ ॥
 त्वां नम्यपुष्पधूपार्च्यैरनभ्यर्थ्य जगत्त्रये ।
 देवैरपि तथान्यैश्च कर्मभिर्नास्ति कुलक्षिण ॥ २५ ॥

ग्रभ्यर्चयन्ति ये लोका मानवास्तु विनायकम् ।
 ते चार्चनीयाः शक्राद्यैर्भविष्यन्ति न संशयः ॥ २६ ॥
 अजं हरिश्च मां वापि शक्रमन्वान् सुरानपि ।
 विघ्नैर्वाधयसि त्वाष्ट्रेनार्चयन्ति फलार्थिनः ॥ २७ ॥
 ससर्जं च तदा विघ्नगणं गणपतिः प्रभुः ।
 गणैः सार्धं नमस्कृत्वाप्यतिष्ठत्तस्य चाग्रतः ॥ २८ ॥
 तदाप्रभृतिभ्योऽस्मिन् पूजयन्ति गणेश्वरम् ।
 दैत्यानां धर्मविघ्नं च चकारासौ गणेश्वरः ॥ २९ ॥
 एतद्दः कथितं सर्वं स्कन्दाग्रजसमुद्भवम् ।
 यः पठेच्छृणुयादापि आवयेद्वा सुखी भवेत् ॥ ३० ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे विनायकोत्पत्तिर्नाम षष्ठाधिक-
 शततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥

षष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

नृत्यारम्भः कथं शम्भाः किमर्थं वा यथातथम् ।
 वक्तुमर्हसि शास्त्राक्तं नृत्यस्कन्दाग्रजाग्रवः ॥ १ ॥
 सूत उवाच ।

दासको सुरसभूतस्तपसा जन्मविक्रमः ।
 सुदृशमास काशान्मिरिन् देवान् दिव्योत्तमान् ॥ २ ॥

दारुकेष तदा देवास्ताडिताः पीडिता भृशम् ।
 ब्रह्माय च तथेशानं कुमारं विष्णुमेव च ॥ ३ ॥
 यमभिन्द्रमनुप्राप्य स्त्रीवध्य इति चासुरः ।
 स्त्रीरूपधारिभिसुख्यैर्ब्रह्माद्यैर्युधि संस्थितैः ॥ ४ ॥
 आधितास्तेन ते सर्वे ब्रह्माणं प्राप्य वै द्विजाः ।
 विघ्नाप्य तस्मै तत् सर्वं तेन सार्धमुमापतिम् ॥ ५ ॥
 सम्प्राप्य तुष्टुवुः सर्वे पितामहपुरोगमाः ।
 ब्रह्मा प्राप्य च देवेशं प्रणम्य बहुधा नतः ॥ ६ ॥
 दारुणो भगवन् ! दारुः पूर्वं तेन विनिर्जिताः ।
 निहत्य दारुकं दैत्यं स्त्रीवध्यं त्रातुमहंसि ॥ ७ ॥
 विजितिं ब्रह्मणः श्रुत्वा भगवान् भगनेत्रहा ।
 देवैर्मुदाच देवेशो गिरिजां प्रहसन्निव ॥ ८ ॥
 भवतीं प्रार्थयाम्यद्य हिताय जगतां शुभे ! ।
 बधार्थं दारुकस्यास्य स्त्रीवध्यस्य वरानने ॥ ९ ॥
 अथ सा तस्य वचनं निश्रम्य जगतोऽरणिः ।
 विवेश देहं देवस्य देवेशो जगतीमसु ॥ १० ॥
 एकेनाग्नेन देवेशं प्रविष्टा देवसत्तमम् ।
 न विवेद तदा ब्रह्मा देवाद्येन्द्रपुरोगमाः ॥ ११ ॥
 गिरिजां पूर्ववच्छोभेद्दृष्ट्वा पार्श्वस्थितां शुभाम् ।
 मायया मोहितस्तस्याः सर्वग्नोऽपि चतुर्मुखः ॥ १२ ॥
 सा प्रविष्टा तनुं तस्य देवदेवस्य पार्वती ।
 कण्ठस्थेन विषेण तनुमुक्ते तदात्मनः ॥ १३ ॥
 तावत् प्राप्य तथामूर्तां हृतीयेन च येन वै ।
 सङ्गमं काशीं कामाक्षिः काशकण्ठी कपर्दिनीम् ॥ १४ ॥

जाता यदा कालिमकालकण्ठी
जाता तदानीं विपुला जवयोः ।
देवतरोणामजयस्वसिद्धा-
तुष्टिर्भवान्याः परमेश्वरस्य ॥ १५ ॥
जातां तदानीं सुरसिद्धसङ्घा-
दृष्टा भयाद् दुद्रुवुरग्निकल्पाम् ।
कालीं गरालङ्कृतकालकण्ठीं
उपेन्द्रपद्मोद्भवशक्रमुस्याः ॥ १६ ॥
तथैव जातं नयनं ललाटे
सितांशुलेखा च शिरस्युदया ।
कण्ठे करालं निशितं विशूलं
करे करालस्य विभूषणानि ॥ १७ ॥

साङ्गं दिव्याम्बरा देव्याः सर्वाभरणभूषिताः ।
सिद्धेन्द्रसिद्धाश्च तथा पिशाचा जङ्घिरे पुनः ॥ १८ ॥
आज्ञया दाहकं तस्याः पार्वत्याः परमेश्वरी ।
दानवं सूदयामास सूदयन्तं सुराधिपान् ॥ १९ ॥
संरम्भातिप्रसङ्गाद्देवैः तस्याः सर्वमिदं जगत् ।
क्रोधाग्निना च विप्रेन्द्राः ! सम्बभूव तदातुरम् ॥ २० ॥
भवोऽपि बालरूपेण श्मशाने प्रेतसङ्घले ।
करोद् मायया तस्याः क्रोधाग्निं पातुमौश्वरः ॥ २१ ॥
तं दृष्ट्वा बालमौश्वरं मायया तस्मै मोहिता ।
उत्थाप्याघ्राय वचोर्जं स्नानं सा प्रददौ हिजाः ! ॥ २२ ॥
स्तनजेन तदा साङ्गं कोपमस्याः पथी पुनः ।
कोपेनानेन ये बालः प्रेतानां रक्षकोऽभवत् ॥ २३ ॥

मूर्तयोऽष्टौ च तस्यापि क्षेत्रपालस्य धीमतः ।
 एवं वै तेन बालेन कृता सा क्रोधमूर्च्छिता ॥ २४ ॥
 कृतमस्याः प्रसादार्थं देवदेवेन ताण्डवम् ।
 सन्ध्यायां सर्वभूतेन्द्रैः प्रेतैः प्रीतेन शूलिना ॥ २५ ॥
 पौत्वा नृत्यामृतं शम्भोराकण्डं परमेश्वरौ ।
 ननर्त सा च योगिन्यः प्रेतस्थाने यथासुखम् ॥ २६ ॥
 तत्र सन्नद्धका देवाः सेन्द्रोपेन्द्राः समन्ततः ।
 प्रणेषुस्तुष्टुः कालीं पुनर्देवीं च पार्वतीम् ॥ २७ ॥
 एवं सङ्क्षेपतः प्रोक्तं ताण्डवं शूलिनः प्रभोः ।
 योगानन्देन च विभोः ताण्डवञ्चेति चापरे ॥ २८ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे शिवताण्डवकथनं नाम,

षष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥

सप्त्यधिकशततमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

पुरोपमन्युना सूत ! गाणपत्यं महेश्वरात् ।
 क्षीराण्वः कथं लब्धो वक्तुमर्हसि काव्यतम् ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

एवं कालीमुपालभ्य गते देवे त्रियम्बके ।

उपमन्युः समभ्यर्च्य तपसा लब्धवान् फलम् ॥ २ ॥

उपमन्युरिति ख्यातो मुनिश्च द्विजसत्तमाः ।

कुमार इव तेजस्वी क्रौञ्चमानो यदृच्छया ॥ ३ ॥

कदाचित् क्षीरमण्यश्च पीतवाक्मातुलाश्रमे ।

इत्थं या मातुलसुतो ह्यश्विबन् क्षीरमुत्तमम् ॥ ४ ॥

पीत्वा स्थितं यथाकामं दृष्ट्वा प्रोवाच मातरम् ।

मातर्मातमं ह्यभागे ! मम देहि तपस्विनि ! ॥ ५ ॥

गम्यं क्षीरमतिस्त्रादु नाप्यमुष्णं नमाम्यहम् ।

सूत उवाच ।

उपलालितैव पुत्रेण पुत्रमालिङ्गा सादरम् ॥ ६ ॥

दुःखिता विललापार्त्ता स्मृत्वा नैर्धन्यमात्मनः ।

स्मृत्वा स्मृत्वा पुनः क्षीरम् उपमन्युरपि द्विजाः ।

देहि देहोति तामाह रोदमानो महाद्युतिः ॥ ७ ॥

उच्छ्वस्त्यार्जितान् बीजान् स्रयं पिष्ट्वा च सा तदा ।

बीजपिष्टं तदालोच्य तोयेन कलभाषिणी ॥ ८ ॥

ऐहो हि मम पुत्रेति सामपूर्वं ततः सुतम् ।

आलिङ्गादाय दुःखार्त्ता प्रददौ कृत्रिमं पयः ॥ ९ ॥

पीत्वा च कृत्रिमं क्षीरं मात्रा दत्तं द्विजोत्तमाः ।

नैतत् क्षीरमिति प्राह मातरश्चातिविद्वलः ॥ १० ॥

दुःखिता सा तदा प्राह सम्प्रस्थात्राय मूर्धनि ।

सम्यगर्थनेत्रे पुत्रस्य कराभ्यां कमलाय ते ॥ ११ ॥

तटिनौ रत्नपूर्णास्ते स्नर्गपातासगोचराः ।

भाग्यहीना न पश्यन्ति भक्तिहीनाश्च ये शिवे ॥ १२ ॥

राज्यं स्नर्गश्च मोक्षश्च भोजनं क्षीरसम्भवम् ।

न लभन्ते प्रियाण्येषां नी तुष्यति सदा भवः ॥ १३ ॥
 भवप्रसादजं सर्वं नान्यदेव प्रसादजम् ।
 अन्यदेवेषु निरता दुःखार्ता विभ्रमन्ति च ॥ १४ ॥
 क्षीरं तत्र कुतोऽस्माकं महादेवो न पूजितः ।
 पूर्वजन्मनि यद्दत्तं शिवमुद्यम्य वै सुत ! ॥ १५ ॥
 तदेव लभ्यं नान्यत्तु विष्णु मद्यम्य वा प्रभुम् ।
 निगम्य वचनं मातुरुपमन्यमहाद्युतिः ॥ १६ ॥
 बालोऽपि मातरं प्राह प्रणिपत्य तपस्विनीम् ।
 त्यज शोकं महाभागे ! महादेवोऽस्ति चेत् क्वचित् ॥ १७ ॥
 चिराद्वा ह्यचिराद्वापि क्षीरोदं साधयाम्यहम् ।

सूत उवाच ।

तां प्रणम्यैव मन्त्रा स तपः कर्त्तुं प्रचक्रमे ॥ १८ ॥
 तमाह माता सुशुभं कुर्विति सुतरां सुतम् ।
 अनुज्ञातस्तथा तत्र तपस्तेपे सुदुस्तरम् ॥ १९ ॥
 हिमवत्पर्वतं प्राप्य वायुमक्षः समाहितः ।
 तपसा तस्य विप्रस्य विधूपितमभूज्जगत् ॥ २० ॥
 प्रणम्याहुस्तु तत् सर्वं हरये देवसत्तमाः ।
 श्रुत्वा तेषां तदा वाक्यं भगवान् पुरुषोत्तमः ॥ २१ ॥
 किमिदं त्विति सञ्चित्य ज्ञात्वा तत्कारणञ्च सः ।
 जगाम मन्दरं तूर्णं महेश्वरदिदृक्षया ॥ २२ ॥
 दृष्ट्वा देवं प्रणम्यैव प्रोवाचेदं कृताञ्जलिः ।
 भगवन् ! ब्राह्मणः कश्चिदुपमन्युरिति श्रुतः ॥ २३ ॥
 क्षीरोदार्थं मदहत् सर्वं तपसा तं निवारय ।
 एतस्मिन्मन्त्रे देवः पिनाकी परमेश्वरः ।

शक्ररूपं समाख्याय नन्तु चक्रे मतिं तदा ॥ २४ ॥

अथ जगाम मुनेषु तपोवनं

गजवरेण सितेन सदाशिवः ।

सह सुरासुरसिद्धमहोरगै-

रमरराजतनुं स्वयमास्थितः ॥ २५ ॥

सहैव चारुञ्च तदा द्विपत्नं

प्रगृह्य बालव्यजनं विवस्त्रान् ।

वामेन शच्या सहितं सुरेन्द्रं

करेण चान्येन सितातपन्नम् ॥ २६ ॥

रराज भगवान् सोमः शक्ररूपी सदाशिवः ।

सितातपत्रेण यथा चन्द्रविम्बेन मन्दरः ॥ २७ ॥

आख्यायैवं हि शक्रस्य स्वरूपं परमेश्वरः ।

जगामानुग्रहं कर्त्तुमुपमन्योस्तदाश्रमम् ॥ २८ ॥

तं दृष्ट्वा परमेशानं शक्ररूपधरं शिवम् ।

प्रणम्य शिरसा प्राह मुनिमुनिवराः ! स्वयम् ॥ २९ ॥

पावितश्चाश्रमश्चायं मम देवेश्वरः स्वयम् ।

प्राप्तः शक्रो जगन्नाथो भगवान् भानुना प्रभुः ॥ ३० ॥

एवमुक्त्वा स्थितं वीक्ष्य कृताञ्जलिपुटं द्विजम् ।

प्राह गम्भीरया वाचा शक्ररूपधरो हरः ॥ ३१ ॥

तुष्टोऽस्मि ते वरं ब्रूहि तपसानेन सुव्रत ! ।

ददामि चेष्टितान् सर्वान् भौम्याग्रज ! महामते ॥ ३२ ॥

एवमुक्तस्तदा तेन शक्रेण मुनिसत्तमः ।

वरयामि शिवे भक्तिमित्युवाच कृताञ्जलिः ॥ ३३ ॥

ततो निशम्य वचनं मुनेः कुपितवत् प्रभुः ।

ग्राह स व्यग्रमौशनः शक्ररूपधरः स्वयम् ॥ ३४ ॥
 मां न जानासि देवर्षे ! देवराजानमौश्ररम् ।
 त्रैलोक्याधिपतिं शक्रं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ ३५ ॥
 मद्भक्तो भव विप्रर्षे ! मामेवार्चय सर्वदा ।
 ददामि सर्वं भद्रं ते त्यज रुद्रश्च निगुणम् ॥ ३६ ॥
 ततः शक्रस्य वचनं श्रुत्वा श्रोत्रविदारणम् ।
 उपमन्युरिदं ग्राह जपन् वच्चाक्षरं शुभम् ॥ ३७ ॥
 मन्ये शक्रस्य रूपेण नूनमत्रागतः स्वयम् ।
 कर्तुं दैत्याधमः कश्चित् धर्मविघ्नश्च नान्यथा ॥ ३८ ॥
 त्वयैव कथितं सर्वं भवनिन्दारतेन वै ।
 प्रसङ्गाद्देवदेवस्य निगुणत्वं महात्मनः ॥ ३९ ॥
 बहुनात किमुक्तेन मयाद्यानुमितं महत् ।
 भवान्तरक्तं पापं श्रुता निन्दा भवस्य तु ॥ ४० ॥
 श्रुत्वा निन्दां भवस्याथ तत्क्षणादेव सन्त्यजेत् ।
 स्वदेहं तं निहत्याशु शिवलोकं स गच्छति ॥ ४१ ॥
 यो वा चोत्पाटयेज्जिह्वां शिवनिन्दारतस्य तु ।
 त्रिः सप्तकुलमुद्धृत्य शिवलोकं स गच्छति ॥ ४२ ॥
 आस्तां तावन्ममेच्छाया घोरं प्रति सुराधमम् ।
 निहत्य त्वां शिवास्त्रेण त्यजाम्येतत् कलेवरम् ॥ ४३ ॥
 पुरा मात्रा तु कथितं तथ्यमेव न संशयः ।
 पूर्वजन्मनि चास्माभिरपूजित इति प्रभुः ॥ ४४ ॥
 एवमुक्त्वा तु तं देवमुपमन्युरभौतवत् ।
 शक्रश्चक्रे मतिं हन्तुं श्रद्धर्वास्त्रेण सन्धवित् ॥ ४५ ॥
 भस्माधारात् महातेजा भस्ममुष्टिं प्रवेष्टवान् ॥

अथर्वास्त्रं ततस्तस्मै ससर्जं च ननादं च ॥ ४६ ॥

दधुं स्वदेहमान्नेयीं ध्यात्वा वै धारणां तदा ।

अतिष्ठच्च महातेजाः शुष्केभ्यनमिवाव्ययः ॥ ४७ ॥

एवं व्यवसिते विप्रे भगवान् भगनेत्रहा ।

वारयामास सौम्ये न धारणां तस्य योगिनः ॥ ४८ ॥

अथर्वास्त्रं तदा तस्य संहृतं चन्द्रकेण तु ।

कालाग्निसदृशश्चेदन्नियोगान्निदिनस्तथा ॥ ४९ ॥

स्वरूपमेव भगवानास्थाय परमेष्ठिनः ।

दर्शयामास विप्राय बालेन्दुं कृतशेखरम् ॥ ५० ॥

श्रीरधारासहस्रश्च श्रीरोदार्णवमेव च ।

दध्यादेरर्णवश्चैव घृतोदार्णवमेव च ॥ ५१ ॥

फलार्णवश्च बालस्य भक्ष्यभोग्यार्णवं तथा ।

अपूपगिरयश्चैव तदा तिष्ठन् समस्ततः ॥ ५२ ॥

उपमन्युं सुवाच सस्मितो भगवान् बन्धुजनैः समावृतम् ।

गिरिजामवलोक्य सस्मितां सष्टृणं प्रेक्ष्य तु तं तदा घृणी ५३

भुङ्क्ते भोगान् यथा कामं बान्धवैः पश्य वत्स ! मे ।

उपमन्यो ! महाभाग ; तवास्मैर्षां हि पार्वती ॥ ५४ ॥

मया पुत्रीकृतोऽस्य ह्यतः श्रीरोदधिस्तथा ।

मधुनश्चार्णवश्चैव दध्नश्चार्णव एव च ॥ ५५ ॥

आन्योदनार्णवश्चैव फललेह्यार्णवस्तथा ।

अपूपगिरयश्चैव भक्ष्यभोग्यार्णवः पुनः ॥ ५६ ॥

पिता तव महादेवः पिता वै जगतां सुने ! ।

माता तव महाभागा जगन्माता न संशयः ॥ ५७ ॥

अमरत्वं मया दत्तं नाप्यपत्यश्च शाश्वतम् ।

वरान् वरय दास्यामि नात्र कार्या विचारणा ॥ ५० ॥
 एवमुक्त्वा महादेवः कराभ्यामुपगृह्य तम् ।
 आभ्राय मूर्धनि विभुर्ददौ देव्यास्तदा भवः ॥ ५१ ॥
 देवी तनयमालोक्य ददौ तस्मै गिरिन्द्रजा ।
 योगैश्वर्यं तदा तुष्टा ब्रह्मविद्यां द्विजोत्तमाः ॥ ५२ ॥
 सोऽपि लब्ध्वा वरं तस्याः कुमारत्वञ्च सर्वदा ।
 तुष्टाव च महादेवः हृषंगहृदया गिरा ॥ ५३ ॥
 वरयामास च तदा वरेण्यं विरजेक्षणम् ।
 कृताञ्जलिपुटो भूत्वा प्रणिपत्य पुनः पुनः ॥ ५४ ॥
 प्रसीद देवदेवेश ! त्वयि चाव्यभिचारिणी ।
 अद्या चैव महादेव ! सान्निध्यञ्चैव सर्वदा ॥ ५५ ॥
 एवमुक्त्वास्तदा तेन प्रहसन्निव शङ्करः ।
 दत्वेप्सितं हि विप्राय तत्रैवात्मरक्षीयत ॥ ५६ ॥

इति श्रीउपमन्युचरितं नाम सप्ताधिक-

शततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥

अष्टाधिकशततमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

दृष्टोऽसौ वासुदेवेन कण्ठेनास्तिष्ठन्महात्मनः ।

धीम्याग्रजस्ततो जगत् दिव्यं वाक्पुत्रं ब्रह्म ॥ १ ॥

कथं लब्धं तदा ज्ञानं तस्मात् कृष्णं धीमता ।

भक्तुमर्हसि तां सूत ! कथां पातकनाशिनीम् ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

क्षेच्छया ह्यवतीर्णोऽपि वासुदेवः समातनः ।

तिन्द्यन्नेव मानुष्यं देहशुचिचकार सः ॥ ३ ॥

श्राव्यं भगवांस्तत्र तपस्तप्तुं जगाम च ।

शश्वमघोपमन्योर्वै दृष्टवांस्तत्र तं सुनिम् ॥ ४ ॥

मखकार तं दृष्ट्वा धीम्याग्रजमहो द्विजाः ।

हृमानेन वै कृष्णस्त्रिः कृत्वा वै प्रदक्षिणम् ॥ ५ ॥

तस्यावलोकनादेव मुनेः कृष्णस्य धीमतः ।

मष्टमेवमलं सर्वं कायजं कर्मजं तथा ॥ ६ ॥

ममनोहूलनं कृत्वा उपमन्तुमर्हायुतिम् ।

तस्मिन्निरिति विप्रेन्द्रा ! वायुरित्यादिभिः ॥ ७ ॥

देव्यं पाशुपतं ज्ञानं प्रददौ प्रीतमानसः ।

मुनिः प्रसादान्मान्योऽसौ कृष्णः पाशुपते द्विजाः ।

प्रसात्वेकवर्षान्ते दृष्ट्वा देवं महेश्वरम् ।

लब्धं सगणमव्ययं लब्धवान् पुत्रमात्मनः ॥ ८ ॥

दाप्रभृति तं कृष्णं सुनयः शंसितव्रताः ।

देव्याः पाशुपताः सर्वे तस्युः संहृत्य सर्वदा ॥ ९ ॥

यच्च कर्षायिष्याम मुत्तयर्थं प्राणिनां सदा ।

वर्णीं मेखलां कृत्वा आधारं दण्डधारणम् ॥ १० ॥

वर्णं पिण्डिकश्चापि व्यजनं दण्डमेव च ।

रः स्त्रियाथवा कार्यं मघाभाजनलेखनीम् ॥ ११ ॥

रा कर्त्तरिका चापि अथ पात्रमथापि वा ।

पाशुपताय दातव्यं भस्मीकृतविग्रहैः ॥ १३ ॥
 सौवर्गं राजतं वापि ताम्रं वाथ निवेदयेत् ।
 आत्मविज्ञानुसारेण योगिनं पूजयेत् बुधः ॥ १४ ॥
 ते सर्वे पापनिर्मुक्ताः समस्तकुलसंयुताः ।
 यान्ति रुद्रपदं दिव्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ १५ ॥
 तस्मादनेन दानेन गृहस्थो मुच्यते भवात् ।
 योगिनां सम्प्रदानेन शिवः क्षिप्रं प्रसीदति ॥ १६ ॥
 राज्यं पुत्रं धनं भव्यं अश्वं यानमथापि वा ।
 सर्वस्वं वापि दातव्यं यदीच्छेन्नोद्युक्तमम् ॥ १७ ॥
 अश्वेषु शरीरेषु व्रुवं साध्यं प्रयत्नतः ।
 भव्यं पाशुपतं नित्यं संसारार्णवतारकम् ॥ १८ ॥
 एतद्दत्तं कथितं सर्वे सङ्केपाश्च च संशयः ।
 यः पठेत् शृणुयाद्वापि शिवलोकं स गच्छति ॥ १९ ॥
 श्रीलैङ्गे पूर्वभागेऽष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥

इति लिङ्गपुराणे पूर्वार्धं समाप्तम् ।

अथ

लिङ्गपुराणसत्र ।

उत्तरार्द्धम् ।

प्रथमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

कणसुषति केनेह सर्वदेवेश्वरेश्वरः ।

इत्तुमर्हसि चास्माकं सूत ! सर्वार्थविट् भवान् ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

पुरा पृष्टो महातेजा मार्कण्डेयो महामुनिः ।

अम्बरीषेण विप्रेन्द्रास्तद्वदामि यथातथम् ॥ २ ॥

अम्बरीष उवाच ।

मुने ! समस्तधर्माणां पारगस्तुं महामते ! ।

मार्कण्डेय ! पुराणोऽसि पुराणार्थविशारदः ॥ ३ ॥

नारायणानां दिव्यानां धर्माणां श्रेष्ठमुत्तमम् ।

तत् किं ब्रूहि महाप्राज्ञ ! भक्तानामिह सुव्रत ! ॥ ४ ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सन्त्याय कृताञ्जलिः ।

अरक्षारायणं देवं कणमण्य तमव्ययम् ॥ ५ ॥

मार्कण्डेय उवाच ।

तत् भूय ! यथा न्यायं पुण्यं नारायणकर्मम् ।

स्वरूपं पूजनञ्चैव प्रथामो भक्तिपूर्वकम् ॥ १ ॥

प्रत्येकमश्वमेधस्य यज्ञस्य सममुच्यते ।

य एकः पुरुषः श्रेष्ठः परमात्मा जनार्दनः ॥ ७ ॥

यस्मात् ब्रह्मा ततः सर्वं समान्नित्यैवमुच्यते ।

धर्ममेकं प्रवक्ष्यामि यद्दृष्टं विदितं मया ॥ ८ ॥

पुरा त्रेतायुगे कश्चित् कौशिको नाम वै द्विजः ।

वासुदेवपरो नित्यं सामगानरतः सदा ॥ ९ ॥

भोजनासनशय्यासु सदा तद्गतमानसः ।

उदारचरितं विष्णोर्गायमानः पुनः पुनः ॥ १० ॥

विष्णोः स्थूलं समासाद्य हरेः चैवमनुत्तमम् ।

अगायत हरिं तत्र तालवर्षलघान्वितम् ॥ ११ ॥

मूर्च्छना स्वरयोगेन श्रुतिभेदेन मेदिनम् ।

भक्तियोगं समापन्नो भिक्षामात्रं हि तत्र वै ॥ १२ ॥

तत्रैनं गायमानञ्च दृष्ट्वा कश्चिद्विजस्तदा ।

पद्मास्य इति विख्यातस्तस्मै पात्रं ददौ तदा ॥ १३ ॥

सकुटुम्बो महातेजा शृणुमन्त्रं हि तत्र वै ।

कौशिकी हि तदा दृष्टो मायकास्ते हरिं प्रभुम् ।

शृणुकास्ते च पद्मास्यः काले काले विविर्गतः ।

कालयोगेन सम्प्राप्ताः शिष्या वै कौशिकस्य च ॥ १४ ॥

सर्वराज्यमेस्थानां विप्राणां कुलसन्धानाः ।

ज्ञानविद्याभिकाः शुद्धा वासुदेवपरायणः ॥ १५ ॥

तेषामपि तदाश्रयं वसन्तः ब्रह्मोऽग्रतः ।

विष्णोश्च सहितो नित्यं कौशिको दृष्टमानसः ।

विष्णुसहो हरिं तत्र समन्ते नाम्नः समन्निवि ।

तत्रैव मालवी नाम वैखी विष्णुपरायणः ॥ १९ ॥

दीपमाला हरिर्नित्यं करोति प्रीतिमानसः ।

मालवी नाम भार्य्या च तस्य नित्यं पतिव्रता ॥ २० ॥

गोमयेन समालिप्य हरिः चित्रं समन्ततः ।

भर्ता सहास्रं सुप्रीता शृण्वती गानमुत्तमम् ॥ २० ॥

कुशखलात् समापन्ना ब्राह्मणाः शंसितव्रताः ।

पद्माग्रहै समापन्ना हरिर्गानार्थमुत्तमाः ॥ २१ ॥

साधयन्ती हि कार्याणि कौशिकस्य महात्मनः ।

ज्ञानविद्यार्थतत्त्वज्ञाः शृण्वन्ती ह्यवसंसु ते ॥ २२ ॥

स्वातमासीत्तदा तस्य गानं वै कौशिकस्य तत् ।

श्रुत्वा राजा समभ्येत्य कलिङ्गी वाक्यमब्रवीत् ॥ २३ ॥

कौशिकाय गणैः सार्धं गायस्वै ह च मां पुनः ।

शृणुष्वच्च तच्चा वृषं कुशखलाजना अपि ॥ २४ ॥

तत् श्रुत्वा कौशिकः प्राह राजानं सान्त्वया गिरा ।

न जिह्वा मे महाराज ! वार्य्या च मम सर्वदा ॥ २५ ॥

हरिरन्ध्रमपीन्द्रं वा स्तौति नैव च धन्यति ।

एवमुक्ते तु तच्छिष्यी वासिष्ठो गीतमो हरिः ॥ २६ ॥

सारस्वतस्तथा चित्रविभ्रमाख्यस्तथा शिशुः ।

जचुस्ते पार्थिवं तद्वयवा प्राह च कौशिकः ॥ २७ ॥

यावत्तस्मै तथा प्रोचुः पार्थिवं विष्णुतत्पराः ।

त्रोपासीमानि शृण्वन्ति हरिण्यं न पार्थिव ! ॥ २८ ॥

गानकीर्तिं वचं तस्य शृणुमोऽस्मां न च क्षतिम् ।

तत् श्रुत्वा पार्थिवो ब्रवी गीततामिति चतुरकीत् ।

स्वभृत्यान् ब्राह्मणां ह्येते कीर्तिं श्रुत्वास्ति न यथा ॥२८॥

न श्रुत्वास्ति कथं तस्मात् गायमाने समस्ततः ॥ ३० ॥

एवमुक्त्वास्तदा भृत्या जगुः पार्थिवमुत्तमम् ।

निरुद्धमार्गां विप्रास्तो गाने हृत्ते तु दुःखिताः ॥ ३१ ॥

काष्ठशङ्खभिरन्योऽन्यं श्रोत्राणि पिदधुर्द्विजाः ।

कौशिकस्याद्याह तां ज्ञात्वा मनोवृत्तिं नृपस्य वै ॥ ३२ ॥

प्रसङ्गास्मांसु गायेत स्वगानेऽसौ नृपः स्थितः ।

इति विप्राः सुनियता जिह्वाग्रं चिच्छिदुः करैः ॥३३॥

ततो राजा सुसंक्रुद्धः स्वदेशात्तान् न्यवासयत् ।

आदाय सर्वं वित्तञ्च ततस्ते जग्मुस्तत्तमम् ॥ ३४ ॥

दिशमासाय कालेन कालधर्मेण योजिताः ।

तानागतान् यमो दृष्ट्वा किं कर्त्तव्यमिति स्म ॥ ३५ ॥

चेष्टितं तत् क्षणे राजन् । ब्रह्मा प्राङ् सुराधिपान् ।

कौशिकादीन् द्विजानञ्च वासयध्वं यथासुखम् ॥३६॥

गानयोगेन ये नित्यं पूजयन्ति जगद्गणम् ।

तानानयत भद्रं वो यदि देवत्वमिच्छथ ॥ ३७ ॥

इत्युक्त्वा लोकपालास्ते कौशिकेति पुनः पुनः ।

मालवेति तथा केचित् पद्माक्षेति तथा परे ॥ ३८ ॥

क्रोधमानाः समभ्येत्य तानादाय विहायसा ।

ब्रह्मलोकं गताः शीघ्रं सुहृत्सैनैव ते ॥ ३९ ॥

कौशिकादींस्ततो दृष्ट्वा ब्रह्मा लोकपतिवृद्धः ।

प्रत्युद्गम्य ब्रह्मान्यायं स्वगतेनाभ्यपूजयत् ॥ ४० ॥

ततः कोलाहलमभूदतिगौरवमुत्पन्नम् ।

ब्रह्मणाद्धितं दृष्ट्वा देवानां तृपसस्तमः ॥ ४१ ॥
 हिरण्यगर्भो भगवांस्तान्निवार्य सरोत्तमान् ।
 कौशिकादोन् समादाय मुनीन् देवैः समाहृतः ॥ ४२ ॥
 विष्णुलोकं ययौ शीघ्रं वासुदेवपरायणः ।
 तत्र नारायणो देवः श्वेतद्वीपनिवासिभिः ॥ ४३ ॥
 ज्ञानयोगेश्वरैः सिद्धैर्विष्णुभक्तैः समाहितैः ।
 नारायणसमैर्दिव्यैश्चतुर्बाहुधरैः शुभैः ॥ ४४ ॥
 विष्णुचिह्नसमापन्नैर्दीप्यमानैरकल्मषैः ।
 अष्टाशीतिसहस्रैश्च सेव्यमानो महाजनैः ॥ ४५ ॥
 अस्माभिर्नारदाद्यैश्च सनकाद्यैरकल्मषैः ।
 भूतेर्नानाविधैश्चैव दिव्यस्त्रीभिः समन्ततः ॥ ४६ ॥
 सेव्यमानोऽथ मध्ये वै सहस्रद्वारसंघते ।
 सहस्रयोजनायामे दिव्ये मणिमये शुभे ॥ ४७ ॥
 विमाने विमले चिह्ने भद्रपीठासने हरिः ।
 लोककाव्ये प्रसक्तानां दत्तदृष्टिश्च माधवः ॥ ४८ ॥
 तस्मिन् कालेऽद्य भगवान् कौशिकाद्यैश्च संवृतः ।
 आगम्य प्रणिपत्याग्निं तृष्टाव गरुडध्वजम् ॥ ४९ ॥
 ततो विलोक्य भगवान् हरिर्नारायणः प्रभुः ।
 कौशिकेत्याह सम्प्रीत्या तान् सर्वांश्च यथाक्रमम् ॥ ५० ॥
 जयघोषा महानासौक्यहास्यैश्च समागतैः ।
 ब्रह्माणसाह विश्वाका नृणां ब्रह्मणः सरोदितम् ॥ ५१ ॥
 कौशिकश्च शुभे विप्राः साध्यसाधनतत्पराः ।
 हिताय सम्प्रवृत्ता वै कुगम्यलनिवासिनः ॥ ५२ ॥
 मत्कीर्तनश्रवणै युक्ता ज्ञानतत्त्वाश्चकीर्तिदाः ।

अतन्यदेवताभक्ताः साध्या देवा भवन्ति मे ॥ ५३ ॥
 मत्समीपे तथान्यत्र प्रवेशं देहि सर्वदा ।
 एवमुक्त्वा पुनर्देवः कौशिकं प्राह माधवः ॥ ५४ ॥
 स्वशिष्यैस्त्वं महाप्राज्ञ ! दिग् बन्धो ! भव मे सदा ।
 गणाधिपत्यमापन्नो क्वाहं त्वं समास वै ॥ ५५ ॥
 मालवं मालवीक्षैव प्राह दामोदरो हरिः ।
 मम लोके यथा कामं भार्यया सह मालव ! ॥ ५६ ॥
 दिव्यरूपधरः श्रीमान् गृह्यन् गानमिहाधिपः ।
 आस नित्यं यथाकामं यावत्लोका भवन्ति वै ॥ ५७ ॥
 यद्वाचमाह भगवान् धनदो भव माधवः ।
 धनानामीश्वरो भूत्वा यथाकालं हि मां पुनः ॥ ५८ ॥
 आगम्य दृष्ट्वा मां नित्यं कुरु राज्यं यथासुखम् ।
 एवमुक्त्वा हरिविष्णुर्ब्रह्माणमिदमब्रवीत् ॥ ५९ ॥
 कौशिकस्त्वाय गानेन योगनिद्रा च मे मता ।
 विष्णुस्थले च मां स्तोति शिष्यैरेष समन्ततः ॥ ६० ॥
 राज्ञा निरस्तः क्रूरेण कलिङ्गेन महीयसा ।
 सजिह्वा छेदनां कृत्वा हरिरन्यं कथञ्चन ॥ ६१ ॥
 न स्तोष्यामीति नियतः प्राप्तोऽसौ मम लोकात्तम ।
 एति च विप्रा नियता मम भक्ता यशस्विनः ॥ ६२ ॥
 श्रीवह्निद्रमयाहृत्य शङ्खभिर्वै परस्परम् ।
 ओष्यामो नैव चान्यद्दे हरिः कीर्तनमिदं सा च ॥ ६३ ॥
 एते विप्राश्च देवत्वं मम साविध्यमेव यथा ॥
 मालवी भार्यया सार्धं मत्समीपे परित्यज्य वै ॥ ६४ ॥
 दीपमाकाशिभिर्नित्यमभ्यर्च्य चततं हि माम् ।

मानं शृणोति नियतो मत्कीर्तिं रचितामितम् ॥ ६५ ॥

तेनासौ प्राप्तवान् लोकं मम ब्रह्मसनातनम् ।

यद्वाप्तोऽसौ ददौ भोज्यं कौशिकस्य महात्मनः ॥ ६६ ॥

धनेशत्वमवाप्तोऽसौ मम साविध्यमेव च ।

एवमुक्त्वा हरिस्तत्र समाजे लोकपूजितः ॥ ६७ ॥

तस्मिन् क्षणे समापन्ना मधुराक्षरपेशलैः ।

विपक्षीगुणतत्त्वज्ञैर्वायविव्याविशारदैः ॥ ६८ ॥

मन्दं मन्दस्मिता देवी विचित्राभरणाश्रिता ।

गायमाना समावाता लक्ष्मोर्विष्णुपरिग्रहा ॥ ६९ ॥

वृता सहस्रकोटीभिरङ्गनाभिः समन्ततः ।

ततो गणाधिपः दृष्ट्वा भृशुण्डोपरिचायुधाः ॥ ७० ॥

ब्रह्मादींस्तर्जयन्तस्ते मुनौ देवान् समन्ततः ।

उत्सारयन्तः संक्षुष्टाधिष्ठिताः पर्वतोपमाः ॥ ७१ ॥

सर्वे वयं हि निर्याताः साहं वै ब्रह्मणा सुरैः ।

तस्मिन् क्षणे समाहृतसुखरुमुनिसत्तमः ॥ ७२ ॥

प्रविवेश समीपं वै देव्य देवस्य चैव हि ।

तत्रासीनो यथायोगं नानामूर्च्छासमन्वितम् ॥ ७३ ॥

जगौ कलपदं क्षुष्टो विपक्षीश्चाभ्यवादयत् ।

नानारत्नसमावृत्तैर्दिव्यैराभरणोत्तमैः ॥ ७४ ॥

दिव्यमास्थैस्तथा शुभ्रैः पूजितो मुनिसत्तमः ।

निर्गुणसुखरुहृष्टो अन्यैश्च ऋषयः सुराः ॥ ७५ ॥

दृष्ट्वा सम्पूजितः कान्तं यथयोगमरिन्दमम् ।

नारदोऽथ मुनिर्दृष्ट्वा सुखरुः सत्क्रियां वरे ॥ ७६ ॥

शोकविष्टो न मनसा सन्तप्तहृदयेऽपि ।

चिन्तामापेदिवांस्तत्र शोकमूर्च्छाकुलात्मकः ॥ ७७ ॥

केनाहं हि हरेर्यास्ये योगं देवीसमीपतः ।

अहो तुम्बरुणा प्राप्तं धिक्कां मूढं विचेतसम् ॥ ७८ ॥

योऽहं हरेः सन्निकाशं भूतैर्निर्यातितः कथम् ।

जीवन् यास्यामि कुवाहमहो तुम्बरुणा कृतम् ॥ ७९ ॥

इति सच्चिन्तयन् विप्रस्तप आस्थितवान् मुनिः ।

दिव्यं वर्षसहस्रन्तु निरुच्छाससमन्वितः ॥ ८० ॥

ध्यायन् विष्णुमथाध्यास्ते तुम्बरोः सत्क्रियां स्मरन् ।

रोदमानो मुहुर्विद्वान् धिक्कामिति च चिन्तयन् ॥ ८१ ॥

तत्र यत् कृतवान् विष्णुस्तत् शृणुष्व नराधिप ॥ ८२ ॥

इति महापुराणे श्रीलैङ्गे उत्तरभागे कौशिकवृत्तः

कथनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

माकण्डेय उवाच ।

ततो नारायणो देवस्तस्यै सर्वं प्रदाय ह ।

कालयोगेन विष्णाका समक्षतोऽयं तुम्बरोः ॥ १ ॥

नारदं मुनिं शार्ङ्गमेव वृत्तमभूत् प्रकृतम् ।

नारायणस्य गीतानां गानं श्रेष्ठं पुनः पुनः ॥ २ ॥

गानेनाराधितो विष्णुः सत्कीर्तिं ज्ञानवर्षसौ ।
 ददाति तृष्टिं स्थानञ्च यथासौ कोपिकस्य वै ॥ ३ ॥
 यथाचप्रभृतीनाञ्च संसिद्धिं प्रददौ हरिः ।
 तस्मात् त्वया महाराज ! विष्णुचेन्ने विशेषतः ॥ ४ ॥
 अर्चनं गाननृत्याद्यं वाद्योत्सवसमन्वितम् ।
 कर्त्तव्यं विष्णुभक्तैर्हि पुरुषैरनिशं नृप ॥ ५ ॥
 श्रोतव्यञ्च सदा नित्यं श्रोतव्योऽसौ हरिस्तथा ।
 विष्णुचेन्ने तु यो विद्वान् कारयेत् भक्तिसंयुतः ॥ ६ ॥
 गाननृत्यादिकश्चैव विष्णुस्थानं कथां तथा ।
 जातिस्मृतिश्च मेधाश्च तथैवापरमे स्मृतिम् ॥ ७ ॥
 प्राप्नोति विष्णुसायुज्यं सत्यमेतत् नृपाधिप ! ।
 एतत्ते कथितं राजन् ! यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ८ ॥
 किं वदामि च ते भूयो वद धर्मभृतां वर ! ॥ ९ ॥
 इति श्रीमहापुराणे श्रीकृष्णे उत्तरार्धे विष्णुमा-
 हात्म्यं नाम द्वितीयोऽध्यायः ।

द्वितीयोऽध्यायः ।

अथ श्रीम उवाच ।

मार्कण्डेय ! महाप्राज्ञ ! केन योगिनः सन्धवान् ।
 गानविद्यां महाभाग ! नरदो भगवान् मजिः ॥ १ ॥

तुम्बरोश्च समानत्वं कस्मिन् काले उपेक्षिवान् ।

एतेदावप्यसि सर्वे सवशीऽसि महामते ॥ २ ॥

मार्कण्डेय उवाच ।

श्रुतो मधायमर्थो ये नारदाहं वदयन्नात् ।

स्वयमाह महातेजां नारदोऽसौ महामतिः ॥ ३ ॥

सन्तप्यमानो भगवान् दिव्यं वर्षं सहस्रकम् ।

निबद्धासेन संयुक्तस्तुम्बरोर्गौरवं स्मरन् ॥ ४ ॥

तताप च महाधीरं तपोराशिस्तपः परम् ।

अथान्तरिक्षे श्रुत्वा नारदोऽसौ महासुनिः ॥ ५ ॥

वाणीं दिव्यां महाघोषामङ्गुतामशरीरिणीम् ।

किमर्थं मुनिशार्दूल ! तपस्तपसि दुस्वरम् ॥ ६ ॥

उलूकं पश्यं गत्वा त्वं यदि गाने रता मतिः ।

मानसोत्तरशैले तु गानबन्धुरिति स्मृतः ॥ ७ ॥

गच्छ शीघ्रं पश्यैनं गानवित्त्वं भविष्यसि ।

इत्यसौ विस्मयाविष्टो नारदो बाम्बिदां वरः ॥ ८ ॥

मानसोत्तरशैले तु गानबन्धुं जगाम वै ।

गन्धर्वाः किन्नरा यक्षास्तथा चाप्सरसां गणाः ॥ ९ ॥

समासीनास्तु परितो गानबन्धुं ततस्ततः ।

गानविद्यां समापन्नाः शिषितास्तैर्न पक्षिणा ॥ १० ॥

त्रिगुणकण्ठस्वरास्तत्र समासीना मुदान्विताः ।

ततो नारदमासीक्य गानबन्धु उवाच ॥ ११ ॥

प्रक्षिपत्प्र यथा न्यायं स्वागतेनायं पूजकः ।

किमर्थं भगवानत्र आगतीऽसि महामते ॥ १२ ॥

किं वाच्यं त्रिगुणकण्ठस्वरास्तत्र मुनिः किं करोतीति ।

नारद उवाच ।

उलूकेन्द्र ! सहाप्राज्ञ ! शृणु सर्वं यथासक्तम् ॥ १३ ॥
मम वृत्तं प्रवक्ष्यामि पुरा भूतं महाहृतम् ।
अतीते हि युगे विद्वन् ! नारायणसमीपगम् ॥ १४ ॥
मां विनिर्धूय संहृष्टः समाह्वय च तुल्यकम् ।
लक्ष्मीसमन्वितो विष्णुरश्रुतो गानमुत्तमम् ॥ १५ ॥
ब्रह्मादयः सुराः सर्वे निरस्ताः स्थानतोऽप्युताः ।
कौशिकाद्याः समासीना गानयोगिन वै हरिम् ॥ १६ ॥
एवमारोध्य सम्मासा माणपत्यं यथासुखम् ।
तेनाहमतिदुःखार्त्तस्तपस्तप्तुमिहागतः ॥ १७ ॥
यद्वृत्तं यद्वृत्तञ्चैव यथा वा श्रुतमेव च ।
यदधीनं मया सर्वं कलां नार्हति बोद्धुमीम् ॥ १८ ॥
विष्णोर्माहात्म्ययुक्तं गानयोगस्य वै ततः ।
सच्चिन्माहं तपोघोरं तदर्थं तप्तवान् द्विज ॥ १९ ॥
दिव्यवर्षसहस्रं वै ततो ह्यश्रुण्वन् पुनः ।
वाणीमाकाशसम्भूतां त्वामुद्दिश्य विहङ्गमम् ॥ २० ॥
उलूकं मच्छ देवर्षे ! मानवस्य मतिर्यदि ।
गाने चेद्वर्तते ब्रह्मन् ! तत्र त्वं वेत्स्यसे शिरात् ॥ २१ ॥
इत्यहं प्रेरितो न त्वकसमीपमिहागतः ।
किं कदिष्यामि शिष्योऽहं तव मां पालयाञ्चय ॥ २२ ॥
गानवत्स उवाच ।

शृणु नारद ! यद्वृत्तं पुरा मम महामते ।
मत्पात्रार्थं समायुक्तं त्वं परमहंसं ब्रह्मन् ॥ २३ ॥
श्रुत्वा हि । इति श्रुत्वातो ब्रह्मभूतार्तिः ॥ २४ ॥

अश्वमेधसहस्रं च वाजपेयायुतेन च ॥ २४ ॥

गर्वा कोट्यर्बुदे चैव सुवर्णस्य तथैव च ।

वाससां रथहस्तौनां कन्याश्वानां तथैव च ॥ २५ ॥

दत्त्वा स राजा विप्रेभ्यो मेदिनीं प्रतिपालयन् ।

निवारयन् स्वकी राज्ये गीययोगेन केशवम् ॥ २६ ॥

अन्यं वा गीययोगेन गायन् यदि स भी भवेत् ।

वध्यः सर्वात्मना तस्माद्देदैरीक्षः परः पुमान् ॥ २७ ॥

गानयोगेन सर्वत्र स्त्रियो गायन्तु नित्यम् ।

सूतमागधसहस्रं च गीतं तं कारयन्तु वै ॥ २८ ॥

इत्याश्राप्य महातेजा राज्यं वै पर्य्यपालयत् ।

तस्य राज्ञः पुराभ्यासे हरिमित्र इति श्रुतः ॥ २९ ॥

ब्राह्मणो विष्णुभक्तश्च सर्वे हन्तविवर्जितः ।

नदीपुलिनमासाद्य प्रतिमाञ्च हरिः शुभात् ॥ ३० ॥

अभ्यर्च्य च यथान्यायं हृतदध्नुःसरं बहु ।

मिश्राञ्च पायसं दत्त्वा हरैरावेद्य पूषकम् ॥ ३१ ॥

प्रक्षिपत्य यथान्यायं तत्र विन्यस्तमानसः ।

अगायत हरिं तत्र तासवर्णलयान्वितम् ॥ ३२ ॥

ततो वक्षे हसंयुक्तस्तत्र तेनान्तरात्मना ।

ततो राज्ञः समादेशाच्चारुस्तत्र समागतः ॥ ३३ ॥

तद्वर्चनादिसकलं निधूय च समन्वितः ।

ब्राह्मणं तं गृहीत्वा ते राज्ञे सत्कृत्य न्यवेदयत् ॥ ३४ ॥

ततो राजा विजयेष्ठं परिभर्तुञ्च हर्षयति ।

राज्याधिकारितयामास इत्यादिभ्यः ॥ ३५ ॥

प्रतिपद्यते हरिश्चैव कोट्यर्बुदे चैव सुवर्णस्य तथैव च ॥ ३६ ॥

ततः कालेन महता कालधर्ममुपेयिवान् ॥ ३६ ॥
 स राजा सर्वलोकेषु पूज्यमानः समन्ततः ।
 क्षुधात्तच्च तथा खिन्नो यममाह सुदुःखितः ॥ ३७ ॥
 क्षुत्तृट् च वर्त्तते देव ! स्वर्गतस्यापि मे सदा ।
 मया पापं कृतं किं वा किं करिष्यामि वै यम ! ॥ ३८ ॥

यम उवाच ।

त्वया हि समहत्यापं कृतमज्ञानमोहतः ।
 हरिमित्रं प्रति तदा वासुदेवपरायणम् ॥ ३९ ॥
 हरिमित्रे कृतं पापं वासुदेवाचनादिषु ।
 तेन पापेन सम्प्राप्तः क्षुद्गीगस्त्वां सदा नृप ! ॥ ४० ॥
 दानयज्ञादिकं सर्वं प्रनष्टं ते नराधिप ।।
 गीतवाद्यसमोपेतं गायमानं महामतिम् ॥ ४१ ॥
 हरिमित्रं समाहूय हृतवानसि तदनम् ।
 उपहारादिकं सर्वं वासुदेवस्य सन्निधौ ॥ ४२ ॥
 तव भृत्यैस्तदा कृतं पापञ्चक्रं स्वदाज्ञया ।
 हरेः कीर्तिं विना चान्यद् ब्राह्मणेन नृपोत्तम ! ॥ ४३ ॥
 न गेययोगे गातव्यं तस्मात् पापं कृतं त्वया ।
 नष्टस्ते सर्वलोकोऽयं गच्छ पर्वतकोटरम् ॥ ४४ ॥
 पूर्वोत् सृष्टं स्वदेहं तं खादन्नित्यं निक्षृत्य वै ।
 तस्मिन् काले त्विमं देहं खादन्नित्यं क्षुधान्वितः ॥ ४५ ॥
 महानिरयसंख्यस्त्वं यावन्मन्वन्तरं भवेत् ।
 मन्वन्तरे तस्मिंस्तीते भूम्नां त्वञ्च भविष्यसि ॥ ४६ ॥
 ततः कालेन संप्राप्य क्षीयन्त्यस्य गच्छसि ॥ ४७ ॥

गानबन्धु कवाच ।

एवमुक्त्वा यमो विद्वांसत्रैवान्तरधीयत ॥ ४७ ॥

हरिमित्रो विमानेन स्तूयमानो गणाधिपैः ।

विष्णुलोकं गतः श्रीमान् संगृह्य गणबान्धवान् ॥

भुवनेशो नृपो ह्यस्मिन् कोटरे पर्वतस्य वै ।

खादमानः श्वं नित्यमास्ते क्षुत्तृप्तमन्वितः ॥ ४८ ॥

अद्राक्षन्तं नृपं तत्र सर्वमेतन्मोक्षवान् ।

समालोक्त्वाह माज्ञाय हरिमित्रं समेयिवान् ॥ ४९ ॥

विमानेनार्कवर्णेन गच्छन्तममरेष्टं तम् ।

इन्द्रद्युम्नप्रसादेन प्राप्तं मे ह्यायुर्वृत्तमम् ॥ ५० ॥

तेनाहं हरिमित्रं वै दृष्टवानस्मि सुव्रत ! ।

तद्देख्यं प्रभाविष्य मनो मे समुपागतम् ॥ ५१ ॥

गानविद्यां प्रति तदा किन्नरैः समुपाविशम् ।

षष्टिं वर्षसहस्राणां मानयोगेन मे मुने ! ॥ ५२ ॥

जिह्वा प्रसादिता स्पृष्टा ततो गानमशिक्षयम् ।

ततस्तु द्विगुणेनैव कालेनाभूदियं मम ॥ ५३ ॥

गानयोगसमाप्नुक्ता गता मन्वन्तरां दश ।

गानाचार्योऽभवत् तत्र गन्धर्वाद्याः समागताः ॥ ५४ ॥

एते किन्नरसङ्घा वै मामाचार्यं सुपागताः ।

तपसा नैव शक्या वै गानविद्या तपोवन ! ॥ ५५ ॥

तस्मात् श्रुतेन संयुक्तो मत्तत्त्वं जानमाश्रितः ।

एवमुक्त्वा मुनिस्तं वै प्रणिपत्य जगौ तदा ॥ ५६ ॥

ततस्तु द्विगुणेनैव कालेनाभूदियं मम ॥ ५७ ॥

मार्कण्डेय उवाच ।

उलूकेनैव मुक्तसु नारदो मुनिसत्तमः ॥ ५८ ॥

शिक्षाक्रमेण संयुक्तस्तत्र गानमशिक्षयत् ।

मानवन्धुस्तदा हेदं त्यक्तलज्जो भवाधुना ॥ ५९ ॥

उलूक उवाच ।

स्त्रोसङ्गमे तथा गीते द्यू ते व्याख्यानसङ्गमे ।

व्यवहारे तथाहारे त्वर्वाणाञ्च समागमे ॥ ६० ॥

प्राये व्यये तथा नित्यं त्यक्तलज्जसु वै भवेत् ।

न कुञ्चितेन गूढेन नित्यं प्रावरणादिभिः ॥ ६१ ॥

हस्तविच्छेपभावेन व्यादितास्त्रेन चैव हि ।

निर्यातजिह्वायोगेन न गेयं हि कथञ्चन ॥ ६२ ॥

न गायेदूर्ध्वबाहुत्वेनोर्ध्वदृष्टिः कथञ्चन ।

स्त्राङ्गं निरौचमाद्येन परं सम्यक्क्षता तथा । ६३ ॥

सङ्घटे च तथोत्थाने कटिस्थाने न शस्यते ।

हासो रोषस्तथा कम्पस्तथान्येन स्मृतिः पुनः ॥ ६४ ॥

नेतानि शस्तरूपाणि गानयोगे महामते !

नैकहस्तेन शक्यं स्थात्तालसङ्घटनं मुने ! ॥ ६५ ॥

बुधार्त्तेन भयार्त्तेन दृष्टार्त्तेन तथैव च ।

गानयोगो न कर्त्तव्यो नान्यकारे कथञ्चन ॥ ६६ ॥

एवमादीनि चान्यानि न कर्त्तव्यानि गायता ।

मार्कण्डेय उवाच ।

एवमुक्तः स भगवांस्ते नोक्तैर्विधिलक्षणेः ।

प्रशिक्षयत्तथा गीतं दिव्यं वर्षसहस्रकम् ॥ ६७ ॥

ततः समस्तसम्पन्नो गीतप्रसारकादिषु ।

विपश्चरादिषु सम्पन्नः सर्वस्वरविभागवित् ॥ ६८ ॥
 अयुतानि च षष्ठं त्रिंशत् सहस्राणि शतानि च ।
 स्वराणां भेदयोगेन ज्ञातवान् मुनिसत्तमः ॥ ६९ ॥
 ततो गन्धर्वसङ्घाद्य किन्नराणां तथैव च ।
 मुनिना सह संयुक्ता प्रीतियुक्ता भवन्ति ते ॥ ७० ॥
 गानबन्धुं मुनिः प्राह प्राप्य गानमनुत्तमम् ।
 त्वां समासाद्य सम्पन्नस्त्वं हि गीतविशारदः ॥ ७१ ॥
 ध्वाञ्च शब्दो ! महाप्राज्ञ ! किमाचार्य्य ! करोमि ते
 गानबन्धुं क्वाच ।

ब्रह्मणो दिवसे ब्रह्मन् । मनवस्तु चतुर्दश ॥ ७२ ॥
 ततस्त्रैलोक्यसम्प्राप्तो भविष्यति महामुने ! ।
 तावन्मे त्वायुषो भावस्तावन्मे परमं शुभम् ॥ ७३ ॥
 मनसा ध्याहितं मे स्यादक्षिणा मुनिसत्तम ! ।

नारद उवाच ।

अतीतकल्पसंयोगे गरुडस्त्वं भविष्यसि ॥ ७४ ॥
 स्वस्ति तेऽस्तु महाप्राज्ञ ! गमिष्यामि प्रसीद माम् ।

मार्कण्डेय उवाच ।

एवमुक्त्वा जगामाथ नारदोऽपि जनार्दनम् ॥ ७५ ॥
 खे तद्दीपे हृषीकेशं गापयामास गीतकान् ।
 तत्र श्रुत्वा तु भगवान्नारदं प्राह माधवः ॥ ७६ ॥
 तुम्हरोनं विशिष्टोऽसि गीतैरपि नारद ! ।
 यदा विशिष्टो भविता तं कालं प्रवदाम्यहम् ॥ ७७ ॥
 गानबन्धुं समासाद्य गानार्थज्ञो भवानसि ।
 मनोर्वैवस्वतस्याह मष्टाविंशतिमे युगे ॥ ७८ ॥

दापरान्ते भविष्यामि यदुवंशकुलोद्भवः ।
 देवक्षां वसुदेवस्य कृष्णो नाम्ना महामते ! ॥ ७८ ॥
 तदानीं मां समासाद्य स्मारयेथा यथातथम् ।
 तत्र त्वां गीतसम्पन्नं करिष्यामि महाव्रतम् ॥ ८० ॥
 त्वम्बरोश्च समञ्चैव तथातिशयसंयुतम् ।
 तावत्कालं यथायोगं देवगन्धर्वयोनिषु ॥ ८१ ॥
 शिञ्जयस्व यथा न्यायमित्युक्तान्तरधीयत ।
 ततो मुनिः प्रणम्यै नं वीणावादनतत्परः ॥ ८२ ॥
 देवर्षिर्देवसङ्काशः सर्वाभरणभूषितः ।
 तपसां निधिरत्यन्तं वासुदेवपरायणः ॥ ८३ ॥
 स्कन्धे विपञ्चीमासाद्य सर्वलोकांश्चचार सः ।
 वारुणं याम्यमाग्नेयं ऐन्द्रं कौबेरमेव च ॥ ८४ ॥
 वायव्यञ्च तथेशानं संसदं प्राप्य धर्मवित् ।
 गायमानो हरिं सम्यग्वीणा वादविचक्षणः ॥ ८५ ॥
 गन्धर्वाप्सरसां सङ्घैः पूज्यमानस्ततस्ततः ।
 ब्रह्मलोकं समासाद्य कस्मिंश्चित् कालपर्य्यये ॥ ८६ ॥
 हाहा ह्रह्रश्च गन्धर्वो गीतवाद्यविशारदौ ।
 ब्रह्मणो गायको दिव्यो नित्यो गन्धर्वसत्तमौ ॥ ८७ ॥
 तत्र ताभ्यां समासाद्य गायमानो हरिं प्रभुम् ।
 ब्रह्मणा च महातेजाः पूजितो मनिसत्तमः ॥ ८८ ॥
 तं प्रणम्य महात्मानं सर्वलोकपितामहम् ।
 चचार च यथाकामं सर्वलोकेषु नारदः ॥ ८९ ॥
 ततः कालेन महता गृहं प्राप्य च तम्बरोः ।
 वीणामादाय तत्तस्यो ह्यगायत महामुनिः ॥ ९० ॥

स्वरकल्याणं तत्रस्थाः षड्जाद्याः सप्त वै मताः ।

क्रीडतो भगवान् दृष्ट्वा निर्गतश्च सुसत्वरम् ॥ ८१ ॥

शिक्षयामास बहुशस्तत्र तद्गु महामतिः ।

अभयोगेन संयुक्तो नारदोऽपि मुञ्चामुनिः ॥ ८२ ॥

सप्तस्वराङ्गनाः पश्यन् गानविद्याविशारदः ।

आसीद्दीर्घा समायोगे न ता स्तन्म्याः प्रपेदिरे ॥ ८३ ॥

ततो रैवतके कृष्णं प्रणिपत्य महामुनिः ।

विज्ञापयदशेषन्तु श्वेतक्षीपे तु यत् पुरा ॥ ८४ ॥

नारायणेन कश्चित् गानयोगमनुत्तमम् ।

तच्छ्रुत्वा प्राह सन् कृष्णः प्राह जाम्बवतीं मुदा ॥ ८५ ॥

एवं मुनिवरं भद्रे शिक्षयस्व यथाविधि ।

वीणागानसमायोगे तथेत्युक्त्वा च सा हरिम् ॥ ८६ ॥

प्रहसन्ती यथा योगं शिक्षयामास तं मुनिम् ।

ततः संवत्सरे पूर्णं पुनरागम्य माधवम् ॥ ८७ ॥

प्रणिपत्यब्रतस्तस्थौ पुनराह स केशवः ।

सत्या समोपमागच्छ शिक्षयस्व यथाविधि ॥ ८८ ॥

तथेत्युक्त्वा सत्यभामां प्रणिपत्य जगौ मुनिः ।

तद्भा स शिक्षितो विद्वान् पूर्णं संवत्सरे पुनः ॥ ८९ ॥

वासुदेवनियुक्तोऽसौ रुक्मिणीसदनं गतः ।

अङ्गनाभिस्ततस्ताभिर्दासौभिर्मुनिसत्तमः ॥ ९० ॥

उक्तोऽसौ गायमानोऽपि न स्वरं वेत्ति वे मुने ! ।

ततः श्रमेण महता वत्सरत्रयसंयुतम् ॥ ९१ ॥

शिक्षितोऽसौ तदा देव्या रुक्मिण्यापि जगौ मुनिः ।

ततः स्वरङ्गनाः प्राप्य तन्मीयोगं मद्वासुने ॥ ९२ ॥

आह्वय कृणो भगवान् स्वयमेव महासुनिम् ।
 अशिक्षयदमेवात्मा गानयोगमनुत्तमम् ॥ १०३ ॥
 ततोऽतिशयमापन्नसुखरोमुं निसत्तमः ।
 ततो ननर्त्त देवर्षिः प्रणिपत्य जगद्गनम् ॥ १०४ ॥
 उवाच च ऋषीकिशः सर्वज्ञस्त्वं महामुने ! ।
 प्रहस्य ज्ञानयोगेन गायस्व मम सन्निधौ ॥ १०५ ॥
 एतत्ते प्रार्थितं प्राप्तं मम लोके तथैव च ।
 नित्यं तुम्बरुणा सार्धं गायस्व च यथातथम् ॥ १०६ ॥
 एवमुक्तो मुनिस्तत्र सथायोगश्चचार सः ।
 यदा सम्पूजयन् कृणो रुद्रं भुवननायकम् ॥ १०७ ॥
 तदा जगौ हरेस्तस्य नियोगाच्छङ्कराय वै ।
 रुक्मिण्या सह सत्या च जाम्बवत्या महामुनिः ॥ १०८ ॥
 कृणो न च नृपयेष्ठ ! श्रुतिजातिविशारदः ।
 एष वो मुनिशार्दूलाः ! प्रोक्तो गीतक्रमो मुनेः ॥ १०९ ॥
 ब्राह्मणो वासुदेवाख्यां गायमानो भृशं नृप ! ।
 हरेः सालोक्यमाप्नोति रुद्रगानोऽधिको भवेत् ॥ ११० ॥
 अन्यथा नरकं गच्छेन्नायमानोऽन्यदेव हि ।
 कर्मणा मनसा वाचा वासुदेवपरायणः ॥ १११ ॥
 गायन् शृण्वंस्तमाप्नोति तस्मान्नेयं परं विदुः ॥ ११२ ॥
 इत्यादि महापुराणे श्रीलैङ्गे उपरिभागे वैष्णव-

गीतकथनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

वैष्णवा इति ये प्रोक्ता वासुदेवपरायणाः ।

कानि चिह्नानि तेषां वै तन्नो ब्रूहि महामते ! ॥ १ ॥

तेषां वा किं करोत्येष भगवान् भूतभाजनः ।

एतन्मे सर्वमाचक्ष्व सूत ! सर्वार्थवित्तम ! ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

अम्बरोषेण वै पृष्टो नार्कण्डेयः पुरा मुनिः ।

युष्माभिरद्य यत् प्रोक्तं तद्वदामि यथातथम् ॥ ३ ॥

नार्कण्डेय उवाच ।

शृणु राजन् ! यथा न्यायं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ! ।

यत्रास्ते विष्णुभक्तस्तु तत्र नारायण स्थितः ॥ ४ ॥

विष्णुरेव हि सर्वत्र येषां वै देवता स्मृता ।

कीर्त्तमाने हरौ नित्यं रोमाञ्चो यस्य वर्त्तते ॥ ५ ॥

कम्पः स्वेदस्तथात्रेषु दृश्यन्ते जलबिन्दवः ।

विष्णुभक्तिसमायुक्तान् श्रौतस्मार्त्तप्रवर्त्तकान् ॥ ६ ॥

प्रीतो भवति यो दृष्ट्वा वैष्णवोऽसौ प्रकीर्त्तितः ।

नान्यदाच्छादयेदस्त्रं वैष्णवो जगतो रणे ॥ ७ ॥

विष्णुभक्तमथायान्तं यो दृष्ट्वा सम्मुखस्थितः ।

प्रणामादि करोत्येव वासुदेवे यथा तथा ॥ ८ ॥

स वै भक्त इति ज्ञेयः स जयी स्याज्जगत्त्रये ।
 रूक्षाक्षराणि शृण्वन्वै तथा भागवतेरितः ॥ ८ ॥
 प्रणामपूर्वं चान्ध्या वै यो वदेद्वैष्णवी हि सः ।
 गन्धपुष्पादिकं सर्वं शिरसा यो हि धारयेत् ॥ १० ॥
 हरेः सर्वमितीत्येवं मत्वासौ वैष्णवः स्मृतः ।
 विष्णुक्षेत्रे शुभान्येव करोति क्षेत्रसंयुतः ॥ ११ ॥
 प्रतिमाञ्च हरेर्नित्यं पूजयेत् प्रयतात्मवान् ।
 विष्णुभक्तः स विज्ञेयः कर्मणा मनसा गिरा ॥ १२ ॥
 नारायणपरो नित्यं महाभागवतो हि सः ।
 भोजनाराधनं सर्वं यथाशक्त्या करोति यः ॥ १३ ॥
 विष्णुभक्तस्य च सदा यथा न्यायं हि कथ्यते ।
 नारायणपरो विद्वान् यस्यान्नं प्रीतमानसः ॥ १४ ॥
 अश्नाति तद्वरेरास्यं गतमन्नं न संशयः ।
 स्नानार्चनादपि विष्णात्मा प्रीतो भवति साधवः ॥ १५ ॥
 महाभागवते तच्च दृष्ट्वासौ भक्तवत्सलः ।
 वासुदेवपरं दृष्ट्वा वैष्णवं दग्धकिल्बिषम् ॥ १६ ॥
 देवापि भीतास्तं यान्ति प्रक्षिपत्य यथागतम् ।
 शूयर्ता हि पुराहृतं विष्णुभक्तस्य वै भवम् ॥ १७ ॥
 दृष्ट्वा यमोऽपि वै भक्तं वैष्णवं दग्धकिल्बिषम् ।
 उत्थाय प्राञ्जलिर्भूत्वा ननाम मृगुनन्दनम् ॥ १८ ॥
 तस्मात् सम्पूजयेद्भक्त्या वैष्णवान् विष्णुवन्दरः ।
 स याति विष्णुसामीप्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ १९ ॥
 अन्यभक्तसहस्रेभ्यो विष्णुभक्तो विशिष्यते ।
 विष्णुभक्तसहस्रेभ्यो वद्वभक्तो विशिष्यते ।

रुद्रभक्तात् परतरो नास्ति लोके न संशयः ॥ २० ॥

तस्मात्तु वैष्णवश्चापि रुद्रभक्तमद्यापि वा ।

पूजयेत् सर्वबन्धेन धर्मकामार्थमुक्तये ॥ २१ ॥

इत्यादि महापुराणे श्रीलैङ्गे उपरिभागे विष्णुभक्त-

कथनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

ऐश्वर्यश्रुत्वाऽम्बरीषो वै वासुदेवपरायणः ।

पालयामास पृथिवीं विष्णो राज्ञा पुरःसरः ॥ १ ॥

श्रुतमेतन्महाबुधे तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ।

नित्यं तस्य हरेश्चक्रं शत्रु रोगभयादिकम् ॥ २ ॥

हन्तीति श्रूयते लोके धार्मिकस्य महात्मनः ।

अम्बरीषस्य चरितं तत् सर्वं ब्रूहि सत्तम ॥ ३ ॥

माहात्म्यमनुभावश्च भक्तियोगमनुत्तमम् ।

यथावच्छ्रोतुमिच्छामः सूत ! वक्तुं त्वमर्हसि ॥ ४ ॥

सूत उवाच ।

श्रूयतां सुनिश्चार्द्राश्चरितं तस्य भीमतः ।

अम्बरीषस्य माहात्म्यं सर्वं पापहरं परम् ॥ ५ ॥

त्रिशङ्कोर्दयिता भार्या सर्वलक्ष्मणीमिता ।
 अम्बरौषस्य जननी नित्यं शीघ्रसमन्विता ॥ ६ ॥
 योगनिद्रासमारूढं शेषपथ्यं हृशायिनम् ।
 नारायणं महात्मानं ब्रह्माण्डकमलौघवम् ॥ ७ ॥
 तमसा कालबद्धाख्यं रजसा कनकाण्डजम् ।
 सत्वेन सर्वगं विष्णुं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ ८ ॥
 अर्चयामास सततं बाह्वनः कायकर्मभिः ।
 मास्यदानादिकं सर्वं स्वयमेवमचीकरत् ॥ ९ ॥
 गन्धादिपेषणञ्चैव धूपद्रव्यादिकं तथा ।
 भूमेरालेपनादीनि हविषां पचनं तथा ॥ १० ॥
 तत् कौतुकसमाविष्टा स्वयमेव चकार सा ।
 शुभा पद्मावती नित्यं वाचा नारायणेति वै ॥ ११ ॥
 अनन्ते त्वेव सा नित्यं भाषमाणा पतिव्रता ।
 दश वर्षसहस्राणि तत्परेष्वान्तरात्मना ॥ १२ ॥
 अर्चयामास गोविन्दं गन्धपुष्पादिभिः शुचिः ।
 विष्णुभक्तान्महाभागान् सर्वपापविवर्जितान् ॥ १३ ॥
 दानमानार्चनैर्नित्यं धनैरत्रैरतीषयत् ।
 ततः कदाचित् सा देवी द्वादशीं सम्प्राप्य वै ॥ १४ ॥
 हरैरग्रे महाभागा सुष्वाप पतिना सह ।
 तत्र नारायणो देवस्तामाह पुरुषोत्तमः ॥ १५ ॥
 किमिच्छसि वरं भद्रे ! मत्तस्त्वं ब्रूहि भामिनि ! ।
 सा दृष्ट्वा तु वरं वने पुत्रोऽभि ब्रैष्यामी भवेत् ॥ १६ ॥
 सार्वभौमो महातेजाः स्वकर्मनिरतः शुचिः ।
 तथैत्युक्त्वा ददौ तस्मै फलमेकं जनार्दनः ॥ १७ ॥

सा प्रमुखा फलं दृष्ट्वा भर्त्रे सर्वं न्यवेदयत् ।

भक्षयामास संकष्टा फलं तद्गतमानसा ॥ १८ ॥

ततः कालेन सा देवी पुनः कुलविवर्धनम् ।

असूत सा सदाचारं वासुदेवपरायणम् ॥ १९ ॥

शुभलक्षणसम्यक् चक्राक्षिततनूहम् ।

जातं दृष्ट्वा पिता पुत्रं क्रियाः सर्वाश्चकार वै ॥ २० ॥

अम्बरीष इति ख्यातो लोके समभवत् प्रभुः ।

पितर्युपरते श्रीमान् अभिषिक्तो महासुनिः ॥ २१ ॥

मन्त्रिष्वाधाय राज्यं च तप उग्रञ्च कार सः ।

ससंबन्धरसहस्रं वै जपकारायणं प्रभुम् ॥ २२ ॥

दृष्ट्वा गङ्गरीकमध्यस्थं सूर्यमण्डलमध्यतः ।

शङ्खचक्रगदापद्म धारयन् चतुर्भुजम् ॥ २३ ॥

शुद्धजाम्बूनदनिभं मण्डपविष्णु शिवात्मकम् ।

सर्वाभरणसंयुक्तं पीताम्बरधरं प्रभुम् ॥ २४ ॥

श्रीवत्सवचसं देवं पुरुषं परमोत्तमम् ।

ततो गरुडमारुह्य सर्वदेवैरभिष्टुतः ॥ २५ ॥

आजगाम स विश्वात्मा सर्वलोकनमस्कृतः ।

ऐरावतमिवाचिन्त्यं कृत्वा वै गरुडं हरिः ॥ २६ ॥

स्वयं शक्र इवासोनस्तमाह नृपसत्तमम् ।

इन्द्रोऽहमस्मि भद्रं ते किं ददामि वरञ्च ते ॥ २७ ॥

सर्वलोकेश्वरोऽहं त्वां रक्षितुं समुपागतः ।

अम्बरीष उवाच ।

नाहं त्वामभिसन्धाय तप पाश्र्वितकानिह ॥ २८ ॥

त्वया दत्तञ्च नेषामि गच्छ शक्र ! सत्तामुत्तमा

नम नारायणो नाथस्तं नमामि जगत्पतिम् ॥ २८ ॥
 गच्छेद् । मा कृष्यास्वन्न मम बुद्धिविलोपनम् ।
 ततः प्रहस्य भगवान् स्वरूपमकरोच्चरिः ॥ २९ ॥
 शार्ङ्गचक्रमदापाणिः खड्गहस्तो जनार्दनः ।
 गरुडोपरि सर्वाङ्गा नीलाचल इवापरः ॥ ३० ॥
 देवगन्धर्वसङ्घे च स्तूयमानः समन्ततः ।
 प्रणम्य स च सन्तुष्टस्तुष्टाव गरुडध्वजम् ॥ ३१ ॥
 प्रसीद लोकनाथेश ! मम नाथ ! जनार्दन ! ।
 कृष्ण ! विष्णो ! जगन्नाथ ! सर्वलोकनमस्कृत ! ॥ ३२ ॥
 त्वमादिस्वमनादिस्वमनस्तः पुरुषः प्रभुः ।
 अग्रमेयो विभुर्विष्णुर्गोविन्दः कमलोक्षणः ॥ ३३ ॥
 महेश्वराङ्गजो मध्ये पुष्करः खगमः खगः ।
 कव्यबाहः कपाली त्वं हव्यबाहः प्रभञ्जनः ॥ ३४ ॥
 आदिदेवः क्रियानन्दः परमात्मात्मनि स्थितः ।
 त्वां प्रपन्नोऽस्मि गोविन्द ! जय देवकिनन्दन ! ।
 जयदेव ! जगन्नाथ ! पाहि मां पुष्करेक्षण ! ॥ ३५ ॥
 नान्या गतिस्त्वदन्या मे त्वमेव शरणं मम ।

सूत उवाच ।

तमाह भगवान् विष्णुः किं ते हृदि चिकीर्षितम् ॥ ३६ ॥
 तत् सर्वं ते प्रदास्यामि भक्तोऽसि मम सुव्रत ! ।
 भक्तिप्रियोऽहं सततं तस्मादातुमिहागतः ॥ ३७ ॥

अम्बरीष उवाच ।

लोकनाथ ! परानन्द ! नित्यं मे वृत्तं ते मतिः ।
 बाहुदेवकरो नित्यं वासनः कायकर्मभिः ॥ ३८ ॥

यथा त्वं देवदेवस्य भवस्य परमात्मनः ।

तथा भवाम्यहं विष्णो ! तव देव ! जनार्दन ! ॥ ४० ॥

पालयिष्यामि पृथिवीं कृत्वा वै वैष्णवं जगत् ।

यज्ञहोमार्चनैश्चैव तर्पयामि सुरोत्तमान् ॥ ४१ ॥

वैष्णवान् पालयिष्यामि निहनिष्यामि शत्रवान् ।

लोकतापभये भीत इति मे धीयते मतिः ॥ ४२ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

एवमस्तु यद्येच्छं वै चक्रमैतत् सुदर्शनम् ।

पुरा रुद्रप्रसादेन लब्धं वै दुर्लभं मया । ४३ ॥

ऋषिशापादिकं दुःखं शत्रु रोगादिकं तथा ।

निहनिष्यति ते नित्यमित्युक्त्वान्तरधीयत । ४४ ॥

सूत उवाच ।

ततः प्रणम्य मुदितो राजा नारायणं प्रभुम् ।

प्रविश्य नगरीं रम्यामयोध्यां पर्य्य पालयत । ४५ ॥

ब्राह्मणादींश्च वर्णांश्च स्व स्व कर्मण्ययोजयत् ।

नारायणपरो नित्यं विष्णुभक्तानकल्मषान् ॥ ४६ ॥

पालयामास हृष्टात्मा विशेषेण जनाधिपः ।

अश्वमेधशतेरिष्टा वाजपेयशतेन च ॥ ४७ ॥

पालयामास पृथिवीं सागरावरणामिमाम् ।

गृहे गृहे हरिस्तस्थौ वेदघोषो गृहे गृहे ॥ ४८ ॥

मामघोषो हरेश्चैव यज्ञघोषस्तथैव च ।

अभवन् नृपशादूले तस्मिन् राज्यं प्रशासति ॥ ४९ ॥

नास स्यान्ना दृष्टा भूमिर्न दुर्भिक्षादिभिर्युता ।

रोगहीनाः प्रजा नित्यं सर्वोपद्रववर्जिताः ॥ ५० ॥

अम्बरौषो महातेजाः पालयामास मेदिनीम् ।
 तस्यैव वर्तमानस्य कन्या कमललोचना ॥ ५१ ॥
 श्रीमती नाम विख्याता सर्वलक्षणसंयुता ।
 प्रदानसमयं प्राप्ता देवमायेव शोभना ॥ ५२ ॥
 तस्मिन् काले मुनिः श्रीमान् नारदोऽभ्यागतश्च वै ।
 अम्बरौषस्य राज्ञो वै पर्वतश्च महामतिः ॥ ५३ ॥
 तावुभावागतौ दृष्ट्वा प्रणिपत्य यन्नाविधि ।
 अम्बरौषो महातेजाः पूजयामास तादृशी ॥ ५४ ॥
 कन्यां तां रममाणां वै मेघमध्ये शतक्रदाम् ।
 प्राह तां प्रेक्ष्य भगवान् नारदः सस्मितस्तदा ॥ ५५ ॥
 केयं राजन् ! महाभागा कन्या सुरसुतोपमा ।
 ब्रूहि धर्मभृतां श्रेष्ठ ! सर्वलक्षणशोभिता ॥ ५६ ॥

राजोवाच ।

दुहितेयं मम विभो ! श्रीमती नाम नामतः ।
 प्रदानसमयं प्राप्ता वरमन्वेषणे शुभा ॥ ५७ ॥
 इत्युक्तो मुनिशार्दूलस्तामैच्छन् नारदो द्विजाः ।
 पर्वतोऽपि मुनिस्तां वै चकमे मुनिसत्तमाः ॥ ५८ ॥
 अनुज्ञाप्य च राजानं नारदो वाक्यमब्रवीत् ।
 रहस्वङ्गय धर्मात्मा मम देहि सुतामिमान् ॥ ५९ ॥
 पर्वतो हि तथा प्राह राजानं रहसि प्रभुः ।
 तावुभौ सच धर्मात्मा प्रणिपत्य भयार्दितः ॥ ६० ॥
 उभौ भवन्ती कन्यां मे प्रार्थयानौ कथं त्वहम् ।
 करिष्यामि महाप्राज्ञ ! शृणु नारद ! मे वचः ॥ ६१ ॥
 त्वच्च पर्वत ! मे वाक्यं शृणु वक्ष्यामि यत् प्रभो ! ।

कन्येयं युवयोरिकं वरयिष्यति चेच्छुभा ॥ ६२ ॥
 तस्मै कन्यां प्रयच्छामि नान्यथा शक्तिरस्ति मे ।
 तथेत्युक्त्वा ततो भूयः श्वो यास्याव इति स्मरह ॥ ६३ ॥
 इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलो जग्मतुः प्रीतिमानसौ ।
 वासुदेवपरो नित्यमुभो ज्ञानविदां वरौ ॥ ६४ ॥
 विष्णुलोकं ततो गत्वा नारदो मुनिसत्तमः ।
 प्रणिपत्य हृषीकेशं वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ६५ ॥
 श्रोतव्यमस्ति भगवन्नाथ ! नारायण ! प्रभो ! ।
 रहसि त्वां प्रवक्ष्यामि नमस्ते भुवनेश्वर ! ॥ ६६ ॥
 ततः प्रहस्य गोविन्दः सर्वान्तमार्थं तं मुनिम् ।
 ब्रूहीत्याह च विश्वात्माऽमुं निराह च केयवम् ॥ ६७ ॥
 त्वमीयो नृपतिः श्रीमानम्बरीषो महोपतिः ।
 तस्य कन्या विशालाक्षी श्रीमती नाम नामतः ॥ ६८ ॥
 परिणेतुमनास्तत्र गतोऽस्मि वचनं शृणु ।
 पर्वतोऽयं मुनिः श्रीमांस्तव सत्यस्तपीनिधिः ॥ ६९ ॥
 तामेच्छत् सोऽपि भगवन्नावामाह जनाधिपः ।
 अम्बरीषो महातेजाः कन्येयं युवयोर्वरम् ॥ ७० ॥
 लावण्ययुक्तं वृणुयाद्यदि तस्मै ददाम्यहम् ।
 इत्याहवान् नृपस्तत्र तथेत्युक्त्वाहमागतः ॥ ७१ ॥
 आगमिष्यामि ते राजन् ! श्वः प्रभाते गृह्णन्ति ।
 आगतोऽहं जगन्नाथ ! कर्तुमर्हसि मे प्रियम् ॥ ७२ ॥
 वानराननवद्गच्छि पर्वतस्य मुखं यथा ।
 तथा कुरु जगन्नाथ ! मम त्रैदिच्छसि प्रियम् ॥ ७३ ॥
 तथेत्युक्त्वा स गोविन्दः प्रहस्य मधुसूदनः ।

त्वयोक्तञ्च करिष्यामि गच्छ सौम्य ! यथागतम् ॥ ७४ ॥
 एवमुक्त्वा मुनिर्दृष्टः प्रक्षिपत्य जनार्दनम् ।
 मन्यमानः कृतात्मानं तथायोध्यां जगाम सः ॥ ७५ ॥
 गते मुनिवरे तस्मिन् पर्वतोऽपि महामुनिः ।
 प्रणम्य माधवं हृष्टो रहस्ये नमुवाच ह ॥ ७६ ॥
 वृत्तं तस्य निवेद्याग्रे नारदस्य जगत्पते ! ।
 गोलाङ्गूलमुखं यद्वन्मुखं भाति तथा कुरु ॥ ७७ ॥
 तत् श्रुत्वा भगवान् विष्णुस्त्वयोक्तञ्च करोमि वै ।
 गच्छ शीघ्रमयोध्यां वै मा वेदौर्नारदस्य वै ॥ ७८ ॥
 त्वया मे संविदं तत्र तथेत्युक्त्वा जगाम सः ।
 ततो राजा समान्नाय प्राप्नो मुनिवरो तदा ॥ ७९ ॥
 माङ्गल्यैर्विविधैः सर्वामयोध्यां ध्वजमालिनोम् ।
 मण्डयामास पुष्पैश्च साजैश्चैव समन्ततः ॥ ८० ॥
 भ्रम्बसिक्तामृहद्वारां सिक्तापणमहापथाम् ।
 दिव्यमन्थरसोपेतां धूपितां दिव्यधूपकैः ॥ ८१ ॥
 कृत्वा च नगरीं राजा मण्डयामास तां सभाम् ।
 दिव्यैर्गन्धैस्तथा धूपैरन्नैश्च विविधैस्तथा ॥ ८२ ॥
 अलङ्कृतां मणिस्तम्भैर्नानामाल्योपशोभिताम् ।
 परार्घ्यास्तरणोपेतैर्दिव्यैर्भद्रासनैर्वृताम् ॥ ८३ ॥
 कृत्वा कृमिन्दस्तां कन्यां आदाव प्रविवेश ह ।
 सर्वाभरणसम्पन्नां श्रीरिवायतकोचनम् ॥ ८४ ॥
 करसन्धितमध्याङ्गीं पञ्चस्त्रिंशं शुभाननम् ।
 स्त्रीभिः परिहृतां दिव्यां श्रीमतीं संश्रितां तदा ॥ ८५ ॥
 सभा च सा भूमिपतेः सन्ध्या मणिप्रवीक्षितमरत्नचिन्ता ।

न्यस्तासना मातृवती सुवशा तामाययुस्तेन वराज वर्गाः
अथापरो ब्रह्मवराहजो हि त्रैविद्यविद्यो भगवान्महात्मा
, सपर्वतो ब्रह्मविदां वरिष्ठो महामुनिर्नारद आजगाम ।

तावागतौ समीक्षाश्च राजा सभ्रान्तमानसः ।

दिव्यमासनमादाय पूजयामास तावुभौ ॥ ८८ ॥

उभो देवर्षिसिद्धौ तौ उभौ ज्ञानविदां वरौ ।

समासौनो महात्मानो कन्याधे मुनिसत्तमौ ॥ ८९ ॥

तावुभौ प्रणिपत्याग्ने कन्यां तां श्रीमतीं शुभाम् ।

सुतां कमलपद्माक्षीं प्राह राजा यशस्विनीम् ॥ ९० ॥

अनयोर्यं वरं भद्रे ! मनसा त्वमिहेच्छसि ।

तस्मै मालामिमां देहि प्रणिपत्य यथाविधि ॥ ९१ ॥

एवमुक्ता तु सा कन्या स्त्रीभिः परिवृता तदा ।

मालां हिरण्मयीं दिव्यां आदाय शुभलोचना ॥ ९२ ॥

यत्नासौनी महात्मानो तत्रागम्य स्थिता तदा ।

वीक्ष्यमाणा मुनिश्रेष्ठो पर्वतं नारदं तथा ॥ ९३ ॥

शाखाशृगाननं दृष्ट्वा नारदं पर्वतं तथा ।

गोलाङ्गूलमुखं कन्या किञ्चित् त्राससमन्विता ॥ ९४ ॥

सभ्रान्तमानसा तत्र प्रवातकदली यथा ।

तस्यौ तामाह राजासौ वक्त्रे ! किं त्वं करिष्यसि ॥ ९५ ॥

अनयोरेकमुद्दिश्य देहि मालामिमां शुभे ! ।

सा प्राह पितरं तस्माद्भूमौ तो नन्दमानरो ॥ ९६ ॥

मुनिश्रेष्ठं न पश्यामि नारदं पर्वतं तथा ।

अनयोर्मध्यतस्त्वे कम्पनपीडयवाग्निं कम्प ॥ ९७ ॥

सर्वाभद्रास्तस्मै नमस्तस्यै पुण्यसन्निभम् ।

दीर्घबाहुं विशालाक्षं तुङ्गोरखलमुत्तमम् ॥ ८८ ॥
 रेखाङ्कितकटिभ्रूवं रत्नान्तायतलोचनम् ।
 नम्रस्वापागुकरणपटुभ्रू युगग्रोभितम् ॥ ८९ ॥
 विभक्तत्रिवलीव्यक्तं नाभिव्यक्तशुभोदरम् ।
 हिरण्याम्बरसंवीतं तुङ्गरत्ननखं शुभम् ।
 पद्माकारकरं त्वेनं पद्मास्यं पद्मलोचनम् ॥ ९० ॥
 सुनासं पद्महृदयं पद्मनाभं श्रियावृतम् ।
 दन्तपङ्क्तिभिरत्यर्थं कुन्दकुम्भलसन्निभैः ॥ ९१ ॥
 हसन्तं मां ससालोक्य दक्षिणञ्च प्रसार्य वै ।
 पाणिं स्थितममुं तत्र पश्यामि शुभस्मूर्धजम् ॥ ९२ ॥
 सन्भ्रान्तमानसां तत्र वेपथो कदलोमिव ।
 स्थितां तामाह राजासी वत्से ! किं त्वं करिष्यसि १०३
 एवमुक्ते मुनिः प्राह नारदः संशयं गतः ।
 कियन्तो बाहवस्तस्य कन्ये ! ब्रूहि यथातथम् ॥ १०४ ॥
 बाहुद्वयञ्च पश्यामीत्याह कन्या शुचिस्मिता ।
 प्राह तां पर्वतस्तत्र तस्य वचस्थले शुभे ॥ १०५ ॥
 किं पश्यसि च मे ब्रूहि करे किं वास्य पश्यसि ।
 कन्या तमाह मालां वै पञ्चरूपामनुत्तमाम् ॥ १०६ ॥
 वचस्थलेऽस्य पश्यामि करे कार्मुकसायकान् ।
 एवमुक्त्वो मुनिश्चेष्टो परस्परमनुत्तमौ ॥ १०७ ॥
 मनसा चिन्तयन्तो तौ मायेव कस्यचिद् भवेत् ।
 मायावी तत्करो नूनं स्वयमेव जनार्दनः ॥ १०८ ॥
 प्रागतो न यथा कुर्यात् कथमस्मन्मुखं त्विदम् ।
 गोलाङ्गलत्वमित्येव चिन्तयामास नारदः ॥ १०९ ॥

पर्वतोऽपि यथान्धायं वानरत्वं कथं मम ।
 प्राप्तमित्येव मनसा चिन्तामापेदिषांस्तथा ॥ ११०
 ततो राजा प्रणम्यासौ नारदं पर्वतं तथा ।
 भवद्भ्यां किमिदं तत्र कृतं बुद्धिविमोहजम् ॥ १११
 स्वस्थौ भवन्तो तिष्ठेतां यथा कन्यार्थं नृयतौ ।
 एवमुक्तौ मुनिश्रेष्ठौ नृपमूचतुरुषणी ॥ ११२ ॥
 त्वमेव मोहं कुरुषे नावामिह कथञ्चन ।
 आवयोरेकमेषा ते वरयत्वेव मा चिरम् ॥ ११३ ॥
 ततः सा कन्यका भूयः प्रणिपत्येष्टदेवताम् ।
 मायामादाय तिष्ठन्तं तयोर्मध्ये समाहितम् ॥ ११४ ॥
 सर्वाभरणसंयुक्तामतसौपुष्पसन्निभम् ।
 दीर्घबाहुं सुपुष्टाङ्गं कर्णास्तायतलोचनम् ॥ ११५ ॥
 पूर्ववत् पुरुषं दृष्ट्वा मालां तस्मै ददौ हि सा ।
 अन्तरं हि सा कन्या न दृष्ट्वा मनुजैः पुनः ॥ ११६ ॥
 ततो नादः समभवत् किमेतदिति विस्मिता ।
 तामादाय गतो विष्णुः स्वस्थानं पुरुषोत्तमः ॥ ११७ ॥
 पुरा तदर्धमनिशं तपस्तप्त्वा वराङ्गना ।
 शोभतौ सा समुत्पन्ना सा गता च तथा हरिम् ॥ ११८ ॥
 तावुभौ मुनिशार्दूलौ धिक्कृतावतिदुःखितौ ।
 वासुदेवं प्रति तदा जग्मतुर्भवनं हरिः ॥ ११९ ॥
 तावागतौ समीक्षाह शोभतीं भगवान् हरिः ।
 मुनिश्रेष्ठौ समायातौ गृहस्वाभ्यानमत्र वै ॥ १२० ॥
 तथेत्युक्त्वा च सा देवी प्रहसन्ती चकार ह ।
 नारदः प्रणिपत्याग्रे प्राह दामोदरं हरिम् ॥ १२१ ॥

प्रियं हि कृतवानद्य मम त्वं पर्वतस्य हि ।
 त्वमेव नूनं गोविन्द ! कस्यां तां कृतवानसि ॥ १२२ ॥
 विमोक्षावां स्वयं बुद्ध्या प्रतार्य्य सुरसत्तम ! ।
 इत्युक्तः पुरुषो विष्णुः पिधाय श्रोत्रमश्रुतः ।
 पाणिभ्यां प्राह भगवान् भवद्भ्यां किमुदीरितम् ॥ १२३ ॥
 कामवानपि भावोऽयं मुनिवृत्तिरहो किल ! ।
 एवमुक्तो मुनिः प्राह वासुदेवं स नारदः ॥ १२४ ॥
 कर्णमूले मम कथं गीलाङ्गूलमुखं त्विति ।
 कर्णमूले तमाहेदं वानरत्वं कृतं मया ॥ १२५ ॥
 पर्वतस्य मया विद्धन् ! गीलाङ्गूलमुखं तव ।
 मया तव कृतं तत्र प्रियार्थं नान्यथा त्विति ॥ १२६ ॥
 पर्वतोऽपि तथा प्राह तस्याप्येवं जगाद सः ।
 शृण्वतोऽभयोस्तत्र प्राह दामोदरो वचः ॥ १२७ ॥
 प्रियं भवद्भ्यां कृतवान् सत्येनात्मानमात्मने ।
 नारदः प्राह धर्मात्मा चावयोर्मध्यतः स्थितः ॥ १२८ ॥
 धनुष्मान् पुरुषः कोऽत्र तां कृत्वा गतवान् किल ।
 तत् श्रुत्वा वासुदेवोऽसौ प्राह तो मुनिसत्तमी ॥ १२९ ॥
 मायाविनो महात्मानो बहवः सन्ति सत्तमाः ।
 तच्च सा श्रोमती नूनमदृष्ट्वा मुनिसत्तमी ॥ १३० ॥
 चक्रपाणिरहं नित्यं चतुर्बाहु रिति स्थितः ।
 तां तस्मा नाहमैच्छं वै भवद्भ्यां विदितं हि तत् ॥ १३१ ॥
 इत्युक्तो प्रणिपत्यै नमूचतुः प्रीतिमानसौ ।
 कोऽहं दोषस्तत्र विभो ! नारायण ! जगत्पते ! ॥ १३२ ॥
 होरात्मनं तत् नृपस्यैव मायां हि कृतवानसौ ।

इत्युक्त्वा जगत्सुखात् सुनी नारदपर्वती ॥ १३३ ॥
 अम्बरोषं समासाद्य शपेनैनमयोजयत् ।
 नारदः पर्वतश्चैव यस्मादावामिहाणती ॥ १३४ ॥
 आङ्गय पश्चादन्यस्मै कन्यां त्वं दत्तवानसि ।
 मायायांगेन तस्मात्वां तमो ह्यभिभविष्यति ॥ १३५ ॥
 तेन चात्मानमत्यर्थं यथावत्त्वं न वेत्स्यसि ।
 एवं शपे प्रदत्ते तु तमोराशिरथोत्थितः ॥ १३६ ॥
 नृपं प्रति ततश्चक्रं विष्णोः प्रादुरभूत् क्षणात् ।
 चक्रवित्तासितं घोरं तावुभौ तम अभ्यगात् ॥ १३७ ॥
 ततः सन्वस्तसर्वाङ्गी धावमानी महामुनी ।
 पृष्ठतश्चक्रमालोक्य तमोराशिं दुरासदम् ॥ १३८ ॥
 कन्यासिद्धिरहो प्राप्ता ह्यावयोरिति वेगिनी ।
 लोकालोकान्तमनिष्टं धावमानी भयार्दितौ ॥ १३९ ॥
 त्राहि त्राह्येति गोविन्दं भाषमाणौ भयार्दितौ ॥
 विष्णुलोकं ततो गत्वा नारायण ! जगत्पते ! ॥ १४० ॥
 वासुदेव ! हृषीकेश ! पद्मनाभ ! जनार्दन ! ।
 त्राह्यावां पुण्डरीकाक्ष ! नाथोऽसि पुरुषोत्तम ! ॥ १४१ ॥
 ततो नारायणस्त्रिनयः श्रीमान् श्रीवत्सलाञ्छनः ।
 निवार्य चक्रं ध्वान्तश्च भक्तानुग्रहकाम्यया ॥ १४२ ॥
 अम्बरोषं च मङ्गलस्तथैतौ मुनिसत्तमौ ।
 अनयोरेष च तथा हितं कार्यं मयाधुना ॥ १४३ ॥
 आङ्गय तत्तमः श्रीमान् गिरा प्रह्लादयन् हरिः ।
 प्रोवाच भगवान् विष्णुः शृणुतां मे इदं वचः ॥ १४४ ॥
 ऋषिशापो न चैवासीदन्यथा च करोमम ।

दत्तो नृपाय रत्नाय' नास्ति तस्यान्यथा पुनः ॥ १४५ ॥

अम्बरोषस्य पुत्रस्य नत्तुः पुत्रो महायथाः ।

श्रीमान् दशरथो नाम राजा भवति धार्मिकः ॥ १४६ ॥

तस्याहमग्रजः पुत्रो रामनामा भवाम्यहम् ।

तत्र मे दक्षिणो बाहुर्भरतो नाम वै भवेत् ॥ १४७ ॥

अत्रुघ्नो नाम सव्यश्च शेषोऽसौ लक्षणः स्मृतः ।

तत्र मां समपागच्छ गच्छेदानीं नृपं विना ॥ १४८ ॥

मुनिश्चेष्टो च हित्वा त्वं इति स्नाह च माधवः ।

एवमुक्तं तमोनाशं तत्क्षणाच्च जगाम वै ॥ १४९ ॥

निवारितं हरेश्चक्रं यथापूर्वमतिष्ठत ।

मुनिश्चेष्टो भयान् मुक्तौ प्रणिपत्य जनार्दनम् ॥ १५० ॥

निर्गती शोकसन्तप्तौ ऊचतुस्तौ परस्परम् ।

अथ प्रभृति देहान्तमावां कन्या परिग्रहम् ॥ १५१ ॥

न करिष्याव इत्यक्ता प्रतिज्ञाय च तावधी ।

योगध्यानपरो शुद्धो यथापूर्वं व्यवस्थितौ ॥ १५२ ॥

अम्बरोषस्य राजानो परिपाल्य च मेदिनीम् ।

समृत्त्यज्ञातिसम्पन्नो विष्णुलोकं जगाम वै ॥ १५३ ॥

मानार्थमम्बरोषस्य तथैव मुनिसिंहयोः ।

रामो दाशरथिभूत्वा नात्मवेदोश्चरोऽभवत् ॥ १५४ ॥

मुनयश्च तथा सर्वे मृत्वाद्या मुनिसत्तमाः ।

माया न कार्या विवर्द्धिरित्याहुः प्रेक्ष्य तं हरिम् ॥ १५५ ॥

नारदः पर्वतश्चैव चिरं ज्ञात्वा विचेष्टितम् ।

मायां विष्णोर्विनिन्द्यैव रुद्रभक्तौ यन्मूढतः ॥ १५६ ॥

एतद्वि कथितं सर्वं मया युष्माकमथ नै ।

अम्बरीषस्य माहात्म्यं मायावित्त्वस्य वै हरेः ॥ १५ ॥

यः पठेत् शृणुयाद्वापि श्रावयेद्वापि मानवः ।

मायां विद्वज्य पुण्यान्मा ब्रह्मलोकं स गच्छति ॥ १६ ॥

इदं पवित्रं परमं पुण्यं वेदैरुदीरितम् ।

सायं प्रातः पठेन्नित्यं विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् ॥

इत्यादि महापुराणे श्रीलैङ्गे उत्तरभागे श्रीमत्पाश्यानां

नाम पञ्चमोऽध्यायः ।

षष्ठोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

मायावित्त्वं श्रुतं विष्णोर्देवदेवस्य धीमतः ।

कथं ज्येष्ठा समुत्पत्तिर्देवदेवात् जनार्दनात् ॥ १ ॥

वक्तुमर्हसि चास्माकं लोमहर्षण ! तत्त्वतः ।

सूत उवाच ।

अनादिनिधनः श्रीमान् धाता नारायणः प्रभुः ॥

जगद्धैधमिदं क्री मोहनाय जगत्पतिः ।

विष्णुर्वै ब्राह्मणान् वेदान् वेदधर्मान् सनातनान् ॥

श्रियं पद्मान् तथा ज्येष्ठां भागमेकमकारयत् ।

ज्येष्ठामक्षय्यश्रीमश्वमां वेदब्राह्मणान् नराधमान् ॥ ४ ॥

अधर्मश्च महातेजा भागमेकमकल्पयत् ।
 अलक्ष्मीमग्रतः सृष्ट्वा पश्चात् पद्मां जनार्दनः ॥ ५ ॥
 ज्येष्ठा ते न समाख्याता अलक्ष्मीर्द्विजसत्तमाः ॥
 अमृतोद्भववेलायां विषानन्तरमुख्यणात् ॥ ६ ॥
 अशुभा सा तथोत्पन्ना ज्येष्ठा इति च वै श्रुतम् ।
 ततः श्रीश्च समुत्पन्ना पद्मा विष्णुपरिग्रहः ॥ ७ ॥
 दुःसहो नाम विप्रर्षिरुपयेमि शुभां तदा ।
 ज्येष्ठां तां परिपूर्णोऽसौ मनसा वीक्ष्यधिष्ठिताम् ॥ ८ ॥
 लोकां च चारुदृष्टात्मा तया सह मुनिस्तदा ।
 यस्मिन् घोषो हरैश्चैव हरस्य च महात्मनः ॥ ९ ॥
 वेदघोषस्तथा विप्रा ! होमधूमस्तथैव च ।
 भस्माङ्गिनो वा यत्रासंस्तत्र तत्र भयादिता ॥ १० ॥
 पिधाय कर्णौ संयाति धावमाना इतस्ततः ।
 ज्येष्ठामेवंविधां दृष्ट्वा दुःसहो मोहमागतः ॥ ११ ॥
 तथा सह वनं गत्वा च चारुस महामुनिः ।
 तपो महहने घोरे याति कन्या प्रति गृहम् ॥ १२ ॥
 न करिष्यामि चेत्पुत्रा प्रतिप्राय च तामृषिः ।
 योगज्ञानपरः शुद्धो यत्र योगीश्वरो मुनिः ॥ १३ ॥
 तत्रायान्तं महात्मानं मार्कण्डेयमपश्यत् ।
 प्रणिपत्य महात्मानं दुःसहो मुनिमब्रवीत् ॥ १४ ॥
 भार्येयं भगवन् ! मङ्गलं न स्थस्यति कथञ्चन ।
 किं करोमीति विप्रर्षे ! ह्यनया सह भार्येया ॥ १५ ॥
 प्रविशामि तथा कुत्र कुतो न प्रविशाम्यहम् ।

मार्कण्डेय उवाच ।

शृणु दुःसह ! सर्वत्र प्रकीर्तिरशुभान्विता ॥ १६ ।

अलक्ष्मीरतुला चेयं ज्यैष्ठा इत्यभिप्रदिता ।

नारायणपरा यत्न वेदमार्गानुसारिणः ॥ १७ ॥

रुद्रभक्ता महात्मानो भक्तो हूतविग्रहाः ।

स्थिता यत्र जना नित्यं मा विशेषाः कथञ्चन ॥ १८ ॥

नारायण ! हृषीकेश ! पुण्डरीकाक्ष ! माधव ।

अथ तानन्तर्गोविन्द ! वासुदेव ! जनार्दन ॥ १९ ॥

रुद्र रुद्रेति रुद्रेति शिवाय च नमो नमः ।

नमः शिवतरायेति शङ्करायेति सर्वदा ॥ २० ॥

महादेव ! महादेव ! महादेवेति कीर्तयेत् ।

उमायाः पतये चैव हिरण्यपतये सदा ॥ २१ ॥

हिरण्यवाहवे तुभ्यं वृषाङ्गाय नमो नमः ।

वृसिंह वामनाचिन्त्य माधवेति च ये जनाः ॥ २२ ॥

वक्ष्यान्त सततं हृष्टा ब्राह्मणाः क्षत्रियास्तथा ।

वैश्याः शूद्राश्च ये नित्यं तेषां धनगृहादिषु ।

आरामि चैव गोष्ठेषु न विशेषाः कथञ्चन ॥ २३ ॥

ज्वाला माला करालश्च सहस्रादित्यसमिभम् ।

चक्रं विष्णोरतीवोद्यं तेषां हन्ति सदा शुभम् ॥ २४ ॥

स्नाहाकारो वषट्कारो गृहे यस्मिन् हि वर्तते ।

तस्मिन् चान्यनागच्छ सामघोषोऽथ यत्न वा ॥ २५ ॥

वेदाभ्यासरता नित्यं नित्यकर्मपरायणाः ।

वासुदेवार्चनरता दूरतस्तान् विसर्जयेत् ॥ २६ ॥

अग्निहोत्रं गृहे येषां लिङ्गाद्यां वा गृहेषु च ।

वासुदेवतनुर्वापि चण्डिका यत्र तिष्ठति ॥ २७ ॥
 दूरतो ब्रज तान् हित्वा सर्वपापविवर्जितान् ।
 नित्यनैमित्तिकैर्यज्ञै र्यजन्ति च महेश्वरम् ॥ २८ ॥
 तान् हित्वा ब्रज चान्यत्र दुःसहत्वं सहानया ।
 श्रोत्रिया ब्राह्मणा गावो गुरवोऽतिथयः सदा ॥ २९ ॥
 रुद्रभक्ताश्च पूज्यन्ते यैर्नित्यं तान् विवर्जयेत् ।

दुःसह उवाच ।

यस्मिन् प्रवेशो योग्यो मे तद् ब्रूहि मुनिसत्तम ! ॥ ३० ॥
 त्वद्वाक्याद्भवन्निर्मुक्तो विश्राम्ये षां गृहे सदा ।

मार्कण्डेय उवाच ।

न श्रोत्रिया द्विजा गावो गुरवोऽतिथयः सदा ।
 यत्र भर्ता च भार्या च परस्पर विरोधिनी ॥ ३१ ॥
 सभार्यस्त्वं गृहं तस्य विशेषा भयवर्जितः ।
 देवदेवो महादेवो रुद्रस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ ३२ ॥
 विनिन्द्यो यश्च भगवान् विशस्य भयवर्जितः ।
 वासुदेवरतिर्नास्ति यत्र नास्ति सदाशिवः ॥ ३३ ॥
 जपहोमादिकं नास्ति भस्म नास्ति गृहे नृणाम् ।
 पर्वण्यभ्यर्चनं नास्ति चतुर्दश्यां विशेषतः ॥ ३४ ॥
 कृष्णाष्टम्याश्च रुद्रस्य सन्ध्यायां भस्मवर्जिताः ।
 चतुर्दश्यां महादेवं न यजन्ति च यत्र वै ॥ ३५ ॥
 विष्णोर्नामविहीना ये सङ्गताश्च दुरात्मभिः ।
 नमः कृष्णाय शर्वाय शिवाय परमेष्ठिने ॥ ३६ ॥
 ब्राह्मणाश्च नरा मूढा न वदन्ति दुरात्मकाः ।
 तत्रैव सततं वस्य । सभार्यस्त्वं समाविश ॥ ३७ ॥

मण्डले चोपतिष्ठन्ति तस्मात् कुर्वीत मण्डलम् ।
 अन्यथा म्रियते यस्तु वृद्धो बालो युवापि वा ॥ १२ ॥
 योन्यन्तरं न गच्छेत् स क्रीडते वायुना सह ।
 तस्यैवं वायुभूतस्य नो आद्यं नोदकक्रिया ॥ १४ ॥
 समं स्वेदसमुत्पन्नास्तिलास्तार्क्ष्यं ! पवित्रकाः ।
 असुरा दानवा दैत्या विद्रवन्ति तिलैः स्थितैः ॥ १५ ॥
 एक एव तिलो दत्तो हेमद्रोणतिलैः समः ।
 तर्पणे च तथा होमे दत्तो भवति चाक्षयः ॥ १६ ॥
 दर्भा रोमसमुत्पन्नाः तिलाः स्वेदेषु नान्यथा ।
 प्रयोगविधिना ब्रह्मा विश्वं वाप्युपजीवनात् ॥ १७ ॥
 सव्ययज्ञोपवीतेन ब्रह्माद्यास्तृप्तिमाप्नुयुः ।
 अपसव्येन हृष्यन्ति पितरो देवदेवताः ॥ १८ ॥
 दर्भमूले स्थितो ब्रह्मा दर्भमध्ये तु केशवः ।
 दर्भाग्ने शङ्करं विद्यात् त्रयो देवाः कुशे स्थिताः ॥ १९ ॥
 विप्रा मन्वाः कुशा वज्रिस्तुलसी च खगेश्वर ! ।
 नैते निर्मात्यतां यान्ति भोग्यमानाः पुनः पुनः ॥ २० ॥
 कुशाः पिण्डेषु निर्मात्याः ब्राह्मणाः प्रेतभोजने ।
 मन्वाः शूद्रेषु पतिताश्चितायाश्च हुताशनः ॥ २१ ॥
 तुलसी ब्राह्मणा गावो विष्णुरेकादशी खग ।
 पञ्चप्रवाहणान्येव भवाब्धौ मञ्जतां सताम् ॥ २२ ॥
 विष्णुरेकादशी गङ्गा तुलसी विप्रधेनवः ।
 असारे दुर्गसंसारे षट्पदी मुक्तिदायिनी ॥ २३ ॥
 तिलाः पवित्रमतुलं दर्भाश्चापि तुलस्यपि ।
 निवारयन्ति चैतानि दुर्गतिं प्राप्तमातुरम् ॥ २४ ॥
 हस्ताभ्याश्च धृतैर्दर्भैस्तोयेन प्रोक्षयेद् भुवम् ।
 मृत्युकाले क्षिपेद्दर्भान् कारयेदातुरस्य च ॥ २५ ॥

दर्भेषु क्षिप्यते योऽसौ दर्भेऽस्तु परिवेष्टितः ।
 विष्णुलोकं स वै याति मन्त्रहीनोऽपि मानवः ॥ २६ ॥
 दर्भतुलीगतः प्राणी संस्थितो भूमिपृष्ठतः ।
 प्रायश्चित्तविशुद्धोऽसौ संसारे सारसागरे ॥ २७ ॥
 गोमयेनोपलिते च दर्भस्यास्तरणे स्थिते ।
 तत्र दत्तेन दानेन सर्वं पापं व्यपोहति ॥ २८ ॥
 लवणं सदृशं दिव्यं सर्वकामप्रदं नृणाम् ।
 यस्मादन्नरसाः सर्वे नोत्कटा लवणं विना ॥ २९ ॥
 पितृणाञ्च प्रियं भाव्यं तस्मात् सर्वप्रदं भवेत् ।
 विष्णुदेहसमुत्पन्नो यतोऽयं लवणो रसः ॥ ३० ॥
 एतत् सलवणं दानं तेन शंसन्ति योगिनः ।
 ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः स्त्रीणां शूद्रजनस्य च ॥ ३१ ॥
 आतुरस्य यदा प्राणान्नयन्ति वसुधातले ।
 लवणन्तु तदा देयं हारस्योदघाटनं दिवः ॥ ३२ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे एकोनविंशोऽध्यायः ।

विंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच । शृणु तार्क्ष्य ! प्रवक्ष्यामि दानानां दानमुत्तमम्
 येन दत्तेन प्रीणन्ति भूर्भुवःस्वरिति क्रमात् ॥ १ ॥
 ब्रह्माद्या ऋषयः सर्वे शङ्कराद्यामरास्तथा ।
 इन्द्राद्या देवताः सर्वे दानाद्वै प्रीतिमाप्नुयुः ॥ २ ॥
 देयमेतन्महादानं प्रेतोऽन्नरैर्गृहेतवे ।
 रुद्रलोके चिरं वासस्ततो राजा भवेदिह ॥ ३ ॥
 रूपवान् सुमगो वाग्मी श्रीमानतुलविक्रमः ।
 विहाय यमलोकं सः स्वर्गं तार्क्ष्य ! प्रगच्छति ॥ ४ ॥
 तिलांश्च गां क्षितिं हेम यो ददाति द्विजोत्तमे ।

तस्य जन्मार्जितं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ ५ ॥
 तिला गावो महादानं महापातकनाशनम् ।
 तदुद्वयं दीयते विघ्ने नान्यवर्गे कदाचन ॥ ६ ॥
 कल्पितं दीयते विघ्ने तिला गावश्च मेदिनी ।
 अन्येषु नैव वर्णेषु पोष्यवर्गे कदाचन ॥ ७ ॥
 पोष्यवर्गे तथा स्त्रीषु दानं देयमकल्पितम् ।
 भ्रातुरे चोपरागे तु दानं देयमशेषतः ॥ ८ ॥
 भ्रातुरे दीयते दानं यावद् देहोपतिष्ठति ।
 जीवता च पुनर्दत्तमुपतिष्ठत्यसंवृतम् ॥ ९ ॥
 सत्यं सत्यं पुनः सत्यं यद्वत्तं विकलेन्द्रिये ।
 यच्चानुमोदते पुत्र ! तच्च दानमनन्तकम् ॥ १० ॥
 अतो दद्यात् सुपुत्रेण यावज्जीवत्यसौ चिरम् ।
 अतिवाहस्तथा प्रेतो भोगांश्च लभते यतः ॥ ११ ॥
 अस्वस्थातुरकाले तु देहपाते क्षितिस्थिते ।
 देहे तथातिवाहस्य परतः प्रीणनं भवेत् ॥ १२ ॥
 तिलं लोहं हिरण्यञ्च कार्पासं लवणं तथा ।
 सप्तधान्यं क्षितिर्गाव एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ १३ ॥
 तारयन्ति नरं गावस्त्रिविधाञ्चैव पातकात् ।
 हेमदानात् सुखं स्वर्गं भूमिदानान्नृपो भवेत् ।
 हेमभूमिप्रदानाच्च न पीडा नरके भवेत् ॥ १४ ॥
 सर्वेऽपि यमदूताश्च यमरूपातिभीषणाः ।
 सर्वे ते वरदा यान्ति सप्तधान्येन प्रीणिताः ॥ १५ ॥
 विष्णोः स्मरणमात्रेण प्राप्यते परमाङ्गतिम् ।
 भूमिस्थं पितरं दृष्ट्वा अर्धोऽम्बोलितलोचनम् ॥ १६ ॥
 तस्मिन् काले सुतो यस्तु सर्वदानानि दापयेत् ।
 स्वस्थानाञ्चलिते श्वासे दानं यच्चातुरे ददेत् ॥ १७ ॥

अश्वमेधो मन्त्रायज्ञी कलां नार्हति षोडशीम् ।
 धर्मात्मा स च पुत्रोऽपि देवताभिः प्रपूज्यते ॥ १८ ॥
 दापयेद् यस्तु दानानि ज्ञातुरं पितरं प्रति ।
 लोहदानञ्च दातव्यं भूमियुक्तेन पाणिना ॥ १९ ॥
 यमं भीमं स नाप्नोति न गच्छेत्तस्य वैश्वनि ।
 कुठारं मुषलं दण्डः खड्गश्च कुरिका तथा ॥ २० ॥
 एतानि यमहस्तेषु निग्रहे पापकर्मणाम् ।
 तस्माज्जोहस्य दानन्तु आतुरे सततं ददेत् ॥ २१ ॥
 यमायुधानां सन्तुष्ट्यै दानमेतदुदीरितम् ।
 गर्भस्थाः शिशवो ये तु युवानः स्थविरास्तथा ॥ २२ ॥
 एभिर्दानविशेषैस्तु निर्दहेयुः स्वपातकम् ।
 कुरिणाः सार्वसूत्रापाः शृण्डा मर्कास्त्वनुर्वराः ।
 शबला श्यामद्रूताश्च लोहदानेन प्रीणिताः ॥ २३ ॥
 पुत्राः पीत्रास्तथा बन्धुः सगोत्रः सुहृदः स्त्रियः ।
 ददन्ति नातुरे दानं ब्रह्मघ्नाः सुसमाहितम् ॥ २४ ॥
 पञ्चत्वे भूमियुक्तस्य शृणु तस्य च या गतिः ।
 अतिवाहः पुनः प्रेतो वर्षस्य सुकृतं लभेत् ॥ २५ ॥
 पादादूर्ध्वं कटो यावत् तावद् ब्रह्माधितिष्ठति ।
 ग्रीवा यावद्भरिर्नाभेः शरीरे मनुजस्य तु ॥ २६ ॥
 मस्तके तिष्ठते रुद्रो व्यक्ताव्यक्तो महेश्वरः ।
 एकमूर्तेस्त्रयो भेदा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २७ ॥
 अहं प्राणिशरीरस्थो भूतधामचतुष्टये ।
 धर्माधर्मं मतिं दद्यात् सुखदुःखे कृताकृते ॥ २८ ॥
 जन्तोर्बुद्धिं समास्थाय पूर्वकर्माधिवासिताम् ।
 अहमेव तथा जीवाद् प्रेरयामि च कर्मसु ॥ २९ ॥
 स्वर्गं मोक्षञ्च नरकं यान्ति च प्राणिनस्तथा ।

स्वर्गस्थनरकस्थानां आहैराप्यायनश्चवेत् ।
 तस्माच्छ्राद्धानि कर्त्वीत विविधानि विचक्षणः ॥ ३० ॥
 मत्स्यः कूर्मो वराहश्च नरसिंहोऽथ वामनः ।
 रामो रामश्च कृष्णश्च बुधः कल्किस्तथैव च ॥ ३१ ॥
 एतानि दशनामानि स्मर्त्तव्यानि सदा बुधैः ।
 स्वर्गश्चैव स वै याति च्युतः स्वर्गाच्च मानवः ॥ ३२ ॥
 लब्ध्वा सुखञ्च वित्तञ्च दयादाक्षिण्यसंयुतः ।
 पुत्रपौत्रसमायुक्तो जीवेत् स शरदां शतम् ॥ ३३ ॥
 आतुरे च ददेत् न्यासं विष्णुपूजाञ्च कारयेत् ।
 अष्टाक्षरं महामन्त्रं जपेद्वा द्वादशाक्षरम् ॥ ३४ ॥
 पूजयेच्छुक्लपुष्पैश्च नैवेद्यैर्घृतपाचितैः ।
 तथा गन्धैश्च धूपैश्च श्रुतिसूक्तैरनेकशः ॥ ३५ ॥
 विष्णुर्माता पिता विष्णुर्विष्णुः स्वजनबान्धवाः ।
 यत्र विष्णुं न पश्यामि तत्र मे किं प्रयोजनम् ॥ ३६ ॥
 जले विष्णुः स्थले विष्णुर्विष्णुः पर्वतमस्तके ।
 ज्वालामालाकुले विष्णुः सर्वं विष्णुमयं जगत् ॥ ३७ ॥
 वयमापो वयं पृथ्वी वयं दर्भा वयं तिलाः ।
 वयं गावो वयं राजा वयं वायुर्वयम्भजाः ॥ ३८ ॥
 वयं हेम वयं धान्यं वयं मधु वयं घृतम् ।
 वयं विप्रा वयं देवा वयश्चैव स्वर्भूभुवः ॥ ३९ ॥
 अहं दाता अहं ग्राही अहं याजी अहं क्रतुः ।
 अहं कर्त्ता अहं हर्त्ता अहं धर्मो अहङ्कुरुः ॥ ४० ॥
 धर्माधर्मे मतिं दद्यां कर्मभिस्तु शुभाशुभैः ।
 यत् कर्म कुरुते क्वापि पूर्वजभार्जितं खग ! ॥ ४१ ॥
 धर्मे चिन्तामहं कर्त्ता ह्यधर्मे यम एव च ।
 यतीनां कुरुते सोऽपि धर्मं मुक्तिं ददाम्यहम् ॥ ४२ ॥

मनुजानां हितं तार्क्ष्य ! अन्ते वैतरणी नदी ।
 तथा निहत्य पापौघं विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ४३ ॥
 बालत्वे यच्च कौमारे वयःपरिणतौ तथा ।
 पूर्वावस्थाकृतं यच्च यच्च जन्मान्तरेष्वपि ॥ ४४ ॥
 यन्निशायान्तथा प्रातर्यन्मध्याह्नापराह्नयोः ।
 सन्ध्ययोर्यत् कृतम्पापं कर्मणा मनसा गिरा ॥ ४५ ॥
 दत्त्वा वरं सकृदपि कपिलां सर्वकामिकाम् ।
 उद्धरेदन्तकाले सा ह्यात्मानं पापसञ्चयात् ॥ ४६ ॥
 गावो ममाग्रतः सन्तु गावो मे सन्तु पृष्ठतः ।
 गावो मे हृदये नित्यं गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ४७ ॥
 या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवे व्यवस्थिता ।
 धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्यपोहतु ॥ ४८ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे विंशोऽध्यायः ।

एकविंशोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच । ये नराः पापसंयुक्तास्ते गच्छन्ति यमालयम् ।
 अन्तकाले च गौर्दत्ता ह्यनन्तफलदा भवेत् ॥ १ ॥
 पादक्रमप्रमाणार्द्धं स्वर्गं वसति भूमिदः ।
 अश्वारूढाश्च ते यान्ति ददते ये ह्युपानहौ ॥ २ ॥
 अत्यातपञ्चमयुता दह्यन्ते यत्र मानवाः ।
 ह्रस्वदानेन वै प्रेता विचरन्ति यथासुखम् ॥ ३ ॥
 तमुद्दिश्य ददेदन्नं तेन चाप्यायितो भवेत् ।
 अश्वकारे महाघोरे अमूर्ते लङ्घयर्जिते ।
 उद्योतेनैव ते यान्ति दीपदानेन मानवाः ॥ ४ ॥
 आश्विने कार्तिके मासि माघे मासि मृताश्च ये ।
 चतुर्दशाश्च दीयेत् दीपदानं सुखाय वै ॥ ५ ॥

प्रत्यहञ्च प्रदातव्यं मार्गेयु विषमं नरैः ।
 यावत् संवत्सरं वापि प्रेतस्य सुखलिप्सया ॥ ६ ॥
 कुले मार्गे च शुद्धात्मा प्रकाशत्वञ्च गच्छति ।
 ज्योतिषामपि पूज्योऽसौ दीपदानरतो नरः ॥ ७ ॥
 प्राङ्मुखोदङ्मुखी दीपो देवागारे द्विजालये ।
 यो ददाति मृतस्येह जीवन्नप्यात्महेतवे ।
 स गच्छति महामार्गे सर्वक्लेशविवर्जितः ॥ ८ ॥
 आसनभ्राजनभोज्यं दीयते च द्विजातये ।
 सुखेन भुञ्जमानस्तु सुखं गच्छति वै पथि ॥ ९ ॥
 कमण्डलुप्रदानेन दूषितः पिबते जलम् ।
 भाजनं चान्नदानञ्च कुसुमं चाङ्गुलीयकम् ॥ १० ॥
 एकादशाहे दातव्यं प्रेतो याति पराङ्गतिम् ।
 त्रयोदशपदानीयं प्रेतस्य शुभमिच्छता ॥ ११ ॥
 दातव्यानि यथाशक्ति प्रेतोऽसौ प्रीणितो भवेत् ।
 भाजनानि पदञ्चैव कुम्भाश्चैव त्रयोदश ॥ १२ ॥
 मुद्रिका वस्त्रयुग्मञ्च तथा कृत्वमुपानहौ ।
 एतावन्तः पदार्था हि प्रेतोऽहे श्वेन दापयेत् ॥ १३ ॥
 वृषोत्सर्गे कृते तार्क्ष्य ! प्रेतो याति पराङ्गतिम् ।
 योऽश्वं रथं गजं वापि ब्राह्मणे यदि दापयेत् ॥ १४ ॥
 स्वमहिम्नोऽनुसारेण तत्तत् सुखमवाप्नुयात् ।
 नानालोकान् विचरति महिषी यो ददाति च ॥ १५ ॥
 यमवाहस्य जननी महिषी सुगतिप्रदा ।
 ताम्बूलं पुष्पदानेन याम्यानां प्रीतिवर्धनम् ॥ १६ ॥
 तेन संप्रीणिताः सर्वे तस्मिन् क्लेशं न कुर्वते ।
 गोभूतिलहिरव्यादिदानानि निजशक्तितः ॥ १७ ॥
 मृतोऽहे श्वेन यो दद्याज्जलपात्रञ्च मृतमयम् ।

इदपात्रसहस्रस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ १८ ॥
 मदूता महारौद्राः करालाः क्षणपिङ्गलाः ।
 भोषयन्ति तं तार्क्ष्यं ! वस्त्रदाने क्षते सति ॥ १९ ॥
 मार्गं वै गच्छमानस्तु दृष्टार्तः श्रमपीडितः ।
 वृष्टान्नदानयोगेन सुखी भवति निश्चितम् ॥ २० ॥
 अथातूलीपट्टयुता दद्याद्देवद्विजातये ।
 यथा प्रेतत्वमुक्तोऽसौ मोदते सह देवतैः ॥ २१ ॥
 एतत्ते कथितं तार्क्ष्यं ! दानमर्ह्येष्टिकर्मजम् ।
 अधुना कथयिष्येऽहं देहे मृत्युप्रवेशनम् ॥ २२ ॥
 जातस्य मर्त्यलोकेऽस्मिन् प्राणिनो मरणं ध्रुवम् ।
 पूर्वकाले मृतानान्तु प्राणिनाञ्च खगेश्वर ! ॥ २३ ॥
 सूक्ष्मीभूत्वा त्वसौ वायुर्निर्गच्छत्यस्य तद्गलात् ।
 नवद्वारैरोमभिश्च जातानां तालुरन्ध्रकात् ॥ २४ ॥
 पापिष्ठानामपानेन जीवो निष्क्रामति ध्रुवम् ।
 कुण्ठं पतते पश्चान्निर्गते मरुदीश्वरे ॥ २५ ॥
 कालाहतः पतत्येव निराधारो यथा द्रुमः ।
 पृथिव्यां लीयते पृथ्वी आपश्चैव तथाप्सु च ॥ २६ ॥
 तेजस्तेजसि लीयेत समीरे च समीरणः ।
 आकाशे च तथाकाशं सर्वव्यापी तु शङ्करे ॥ २७ ॥
 तत्र कामादयो पञ्च काये पञ्चेन्द्रियाणि च ।
 एते तार्क्ष्य ! समाख्याता देहे तिष्ठन्ति तत्स्कराः ॥ २८ ॥
 कामक्रोधी ह्यहङ्कारो मनस्तत्रैव नायकः ।
 संहारकश्च कालोऽसौ पुण्यपापेन संयुतः ॥ २९ ॥
 जगतश्च स्वरूपश्च निर्मितं स्वेन कर्मणा ।
 गच्छेद्देहं पुनः सोऽपि सुकृतैर्दुष्कृतैर्युतम् ॥ ३० ॥
 पञ्चेन्द्रियसमायुक्तं सकलैर्विषयैः सह ।

प्रविवेश नवे गेहे गृहे दग्धे यथा गृही ॥ ३१ ॥
 शरीरे ये समासीनाः सन्धवे सर्वधातवः ।
 मूत्रं पुरीषं तदयोगाद् ये चान्ये धातवस्तथा ॥ ३२ ॥
 पित्तं क्लेशा तथा मज्जा मांसं मेदस्तथैव च ।
 अस्थि शुक्रञ्च स्नायुश्च देहेन सह दह्यते ॥ ३३ ॥
 एतेषां कथिता तार्क्ष्य ! संस्थितिः सर्वदेहिनाम् ।
 कथयामि पुनस्तेषां शरीरञ्च यथा भवेत् ॥ ३४ ॥
 एकस्तन्मस्नायुबद्धं स्थूणाद्वयविभूषितम् ।
 इन्द्रियैश्च समायुक्तं नवद्वारं शरीरकम् ॥ ३५ ॥
 विषयैश्च समाक्रान्तं कामक्रोधसमाकुलम् ।
 रागद्वेषसमाकीर्णं तृष्णादुर्गतिसंयुतम् ॥ ३६ ॥
 लोभजालपरिच्छिन्नं मोहवस्त्रेण वेष्टितम् ।
 सुबद्धं मायया चैव चेतनाधिष्ठितं पुरम् ॥ ३७ ॥
 घाट्कौशिकसमुत्पन्नं पुरं पुरुषसंश्रितम् ।
 एतद्गुणसमायुक्तं शरीरं सर्वदेहिनाम् ॥ ३८ ॥
 तिष्ठन्ति देवताः सर्वा भुवनानि चतुर्दश ।
 आत्मानं ये न जानन्ति ते नराः धनवः स्मृताः ॥ ३९ ॥
 एवमेव समाख्यातं शरीरं ते चतुर्विधम् ।
 चतुरशीतिलक्षाणि निर्मितानि मया पुरा ॥ ४० ॥
 स्वेदजा उद्भिज्जाश्चैव अण्डजाश्च जरायुजाः ।
 एतत्ते सर्वमाख्यातं यत् पृष्टोऽहन्वयानघ ! ॥ ४१ ॥

इति श्रीगरुडे महापुराणे प्रेतकल्पे

एकविंशोऽध्यायः ।

द्वाविंशोऽध्यायः ।

गरुड उवाच । कथमुत्पद्यते जन्तुर्भूतग्रामचतुष्टये ।

त्वचा रक्तं तथा मांसं मेदो मज्जास्थि जीवितम् ॥ १ ॥

पाणिपादौ तथा जिह्वा गुह्यं केशा नखास्त्रया ।

सन्धिमार्गाश्च बहुशो रेखानेकविधा तथा ॥ २ ॥

कामक्रोधौ भयं लज्जा मनो हर्षः सुखासुखम् ।

चित्रितं छिद्रितं वापि वसाज्जालेन वेष्टितम् ॥ ३ ॥

इन्द्रजालमहं मन्थे संसारेऽसारसागरे ।

कर्त्ता कोऽत्र महाबाहो ! सर्वं वद मम प्रभो ! ॥ ४ ॥

गवानुवाच । कथयामि परं गुह्यं कालोद्धारविनिर्णयम् ।

येन विज्ञातमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रजायते ॥ ५ ॥

साधु पृष्टं त्वया लोके यदिदं जीवकारणम् ।

वैनतेय ! शृणुष्व त्वमेकाग्रकृतमानसः ॥ ६ ॥

ऋतुकाले तु नारीणां त्वजेहिमचतुष्टयम् ।

तिष्ठत्यस्मिन् ब्रह्महत्या पुराकृतसमुद्भवा ॥ ७ ॥

वेधाः शक्रात् समुत्सार्य चतुर्थांशेन दत्तवान् ।

तावन्नालोक्यते वक्त्रं यावत् पापञ्च तिष्ठति ॥ ८ ॥

प्रथमेऽहनि चाण्डाली द्वितीये ब्रह्मघातिनी ।

तृतीये रजकी प्रोक्ता चतुर्थेऽहनि शुध्यति ॥ ९ ॥

सप्ताहात् पितृदेवानां भवेद् योग्या व्रतार्चने ।

सप्ताहमध्ये यो गर्भस्तत्सम्भूतिर्मलिक्नुवा ॥ १० ॥

युग्मासु पुत्रा जायन्ते स्त्रियोऽयुग्मासु रात्रिषु ।

पूर्वसप्तकमुत्सृज्य ततो युग्मेषु संविशेत् ॥ ११ ॥

षोडशर्तुनिशाः स्त्रीणां सामान्यात् समुदाहृताः ।

या चतुर्दशमी रात्रिर्गर्भस्तिष्ठति तत्र चेत् ॥ १२ ॥

गुणभाग्यनिधिस्तत्र पुत्री जायेत धार्मिकः ।

सा निशा तत्र सामान्यैर्न लभ्येत कदाचन ॥ १३ ॥

प्रायशः सम्भवन्त्यत्र गर्भास्त्वष्टाहमध्यतः ।

पञ्चमेऽहनि नारोषां गौल्लमाधुर्यभोजनम् ॥ १४ ॥

कटुकारश्च तीक्ष्णश्च साज्यं युवतिभोजनम् ।

स्त्री चैत्रमौषधी पात्रं वीजं वाप्यमृताशनम् ॥ १५ ॥

तत्र वप्ता नरः सम्यक् जन्तुस्तत्र निषिध्यते ।

तस्याश्चैवातपो वर्ज्यः शीतलं केवलं चरेत् ॥ १६ ॥

ताम्बूलगन्धश्रीखण्डैः समं सङ्गः शुभेऽहनि ।

निषेकसमये यादृङ् नरचित्ते विकल्पना ॥ १७ ॥

तादृक्स्वभावसम्भूतिर्जन्तुर्वसति कुक्षिगः ।

शुक्रशोणितसंयोगे पिण्डोत्पत्तिः प्रजायते ॥ १८ ॥

वहेते जठरे जन्तुस्तारापतिरिवाम्बरे ।

चैतन्यं वीजरूपे हि शुक्रे नित्यं व्यवस्थितम् ॥ १९ ॥

कामं चित्तञ्च शुक्रञ्च यदा ह्येकत्वमाप्नुयुः ।

तदा द्रवमवाप्नोति योषागर्भाशये नरः ॥ २० ॥

रक्ताधिक्ये भवेन्नारी शुक्राधिक्ये भवेन्नरः ।

शुक्रशोणितयोः साम्ये गर्भः षण्ण्डत्वमाप्नुयात् ॥ २१ ॥

अहोरात्रेण कलिलम्बुद्दं पञ्चभिर्दिनैः ।

दशमेऽङ्गि भवेन्मांसमिश्रधातुसमन्वितम् ॥ २२ ॥

घनमांसञ्च विंशद्दिने गर्भस्थो वर्धते क्रमात् ।

पञ्चविंशतिपूर्णाह्ने बलं पुष्टिञ्च जायते ॥ २३ ॥

तथा मासे तु सम्पूर्णं पञ्चतत्त्वानि धारयेत् ।

मासद्वये तु सम्पूर्णं त्वचा मेदश्च जायते ॥ २४ ॥

मज्जास्थीनि त्रिभिर्मासैः केशा गुल्फश्चतुर्थके ।

कर्णौ च नासिकाकुक्षी जायेते मासि पञ्चके ॥ २५ ॥

कण्ठरन्ध्रं तथा पृष्ठं गुह्याख्यं मासि सप्तमे ।

अङ्गप्रत्यङ्गसम्पूर्णो गर्भो मासैरथाष्टभिः ॥ २६ ॥

नवमे मासि सम्प्राप्ते गर्भस्थस्य रतिः स्वयम् ।

इच्छा सञ्जायते तस्य गर्भवासविनिःसृती ॥ २७ ॥
 नारी वाय नरो वाय नपुंस्कं वाभिजायते ।
 नवमे दशमे वापि जायते यस्य भौतिकः ॥ २८ ॥
 प्रसूतवायुनाकष्टः पीडया विह्वलीकृतः ।
 क्षितिर्वारि हविर्भोक्ता पवनाकाशमेव च ॥ २९ ॥
 एभिर्भूतैः पीडितस्तु निबद्धः स्नायुबन्धनैः ।
 त्वचास्थिनाड्यो रोमाणि मांसश्चेवात्र पञ्चमम् ॥ ३० ॥
 एते पञ्चगुणाः प्रोक्ताः मया भूमेः खगेश्वर ! ।
 यथा पञ्चगुणा आपस्तथा शृणु च काश्यप ! ॥ ३१ ॥
 लाला मूत्रं तथा शुक्रं मज्जा रक्तञ्च पञ्चमम् ।
 अपाम्यञ्च गुणाः प्रोक्ता ज्ञातव्यास्ते प्रयत्नतः ॥ ३२ ॥
 क्षुधा निद्रा च तृष्णा च आलस्यं कान्तिरेव च ।
 तेजः पञ्चगुणं तार्क्ष्य ! प्रोक्तं सर्वत्र योगिभिः ॥ ३३ ॥
 धावनं श्वसनञ्चैव आकुञ्चनप्रसारणम् ।
 निरोधः पञ्चमः प्रोक्तो वायोः पञ्च गुणाः स्मृताः ॥ ३४ ॥
 रागद्वेषौ तथा लज्जा भयम्प्रोहस्तथैव च ।
 इत्येतत् कथितं तार्क्ष्य ! वायुजं गुणपञ्चकम् ॥ ३५ ॥
 घोषन्किद्राणि गान्भीर्यं श्रवणं सर्वसंश्रयः ।
 आकाशस्य गुणाः पञ्च ज्ञातव्यास्तार्क्ष्य ! यत्नतः ॥ ३६ ॥
 श्रोत्रं त्वक् चक्षुषी जिह्वा नासा बुद्धीन्द्रियाणि च ।
 पाणिपादौ गुदं वाक् चोपस्थं कर्मेन्द्रियाणि च ॥ ३७ ॥
 इडा च पिङ्गला चैव सुषुम्ना च तृतीयका ।
 गान्धारी गजजिह्वा च पूषा चैव यज्ञा तथा ॥ ३८ ॥
 अलम्बुषा कुहूश्चैव शङ्खिनी दशमी तथा ।
 पिण्डमध्ये स्थिता ज्योताः प्रधाना दशनाड्यः ॥ ३९ ॥
 प्राणोऽपानः समानश्च उदानो व्यान एव च ।

नागः कुर्मश्च ककरो देवदत्तो धनञ्जयः ॥ ४० ॥
 इत्येते वायवः प्रोक्ता दश देहेषु संस्थिताः ।
 केवलं भुक्तमन्नञ्च पुष्टिदं सर्वदेहिनाम् ॥ ४१ ॥
 नयति प्राणदो वायुः शरीरे सर्वसन्धिषु ।
 आहारो भुक्तमात्रस्तु वायुना क्रियते हिधा ॥ ४२ ॥
 सम्प्रविश्य गुदे याति पृथग्गवं पृथक् जलम् ।
 ऊर्ध्वमग्नेर्जलं कृत्वा तदन्नञ्च जलोपरि ॥ ४३ ॥
 अग्नेश्चाधः स्थितः प्राणो ह्यग्निन्तन्तु धमेच्छनैः ।
 वायुना धम्यमानोऽग्निः पृथक्किष्टं पृथग्समम् ॥ ४४ ॥
 मलैर्द्वादशभिः किष्टं भिन्नं देहात् पृथग्भवेत् ।
 कर्णाक्षि नासिका जिह्वा दन्ता नाभिर्गुदं वपुः ॥ ४५ ॥
 नखा मलाश्रयश्चेदं विष्णून् वेत्यनन्तरम् ।
 शुक्रशोणितसंयोगाद्देहः पाट्कौशिकः स्मृतः ॥ ४६ ॥
 रोमकोटिस्तथा तिस्रो ह्यर्धकोटिसमन्विता ।
 द्वात्रिंशद्व्यनास्तत्र सामान्याद्दिनतासुतः ॥ ४७ ॥
 विंशतिस्तु नखाः केशास्त्रिलक्षं सुखमूर्ध्वजाः ।
 मांसम्लसहस्रैकं सामान्याद्देहसंस्थितम् ॥ ४८ ॥
 रक्तं प्लवणं ताम्बूलं बद्धमेतत् पुरातनैः ।
 पलानि दश मेदस्य त्वचा चैव तु तत्समः ॥ ४९ ॥
 पलं द्वादशकं मज्जा महारक्तं पलत्रयम् ।
 शुक्रं द्विकुडवं ज्ञेयं शोणितं कुडवं स्मृतम् ॥ ५० ॥
 स्नेहणञ्च षडर्धञ्च विष्णून् तत्प्रमाणतः ।
 एष पिण्डः समाख्यातो वैभवं सम्प्रचक्ष्यदे ॥ ५१ ॥
 ब्रह्माण्डे ये गुणाः सन्ति शरीरे ते व्यवस्थिताः ।
 पातालभूधरालोकास्तथा द्वीपाः ससागराः ।
 आदित्वाद्या ग्रहाः सर्वे पिण्डमध्ये व्यवस्थिताः ॥ ५२ ॥

पादाधस्तु तलं ज्ञेयं पादोर्ध्वं वितलं तथा ।
 जानुभ्यां सुतलं विद्धि जङ्घासु च तलातलम् ॥ ५३ ॥
 तथा रसातलञ्चोर्वोर्गुह्यदेशे महातलम् ।
 पातालं कटिसंस्थन्तु पादतो लक्षयेद्बुधः ॥ ५४ ॥
 भूर्लोकं नाभिमध्ये तु भुवर्लोकान्तदूर्ध्वतः ।
 स्वर्लोकं हृदये विन्ध्यात् कण्ठदेशे महस्तथा ॥ ५५ ॥
 जनलोकं वक्रदेशे तपोलोकं ललाटके ।
 सत्यलोकं महारन्ध्रे भुवनानि चतुर्दश ॥ ५६ ॥
 त्रिकोणे संस्थितो मेरुरधःकोणे च मन्दरः ।
 दक्षिणे चैव कैलासो वामकोणे हिमाचलः ॥ ५७ ॥
 निषधश्चोर्ध्वभागे तु दक्षिणे गन्धमादनः ।
 रमणी वामरेखायां सप्तैते कुलपर्वताः ॥ ५८ ॥
 अस्थिस्थाने स्थितो जम्बुः शाकं मज्जासु संस्थितम् ।
 कुशद्वीपः स्थितो मांसे क्रौञ्चद्वीपः शिरःस्थितः ॥ ५९ ॥
 त्वचायां शास्त्रलोद्वीपो गोमेदो रोमसञ्चये ।
 नखस्थं पुष्करद्वीपं सागरास्तदनन्तरम् ॥ ६० ॥
 क्षीरोदधौ तथा मूत्रे क्षीरे क्षीरोदसागरः ।
 सुरोदधिः श्लेष्मसंस्थो मज्जायां घृतसागरः ॥ ६१ ॥
 रसोदधिं रसे विन्ध्यात् शोणिते दधिसागरम् ।
 स्वादूदकञ्च विट्स्थाने गर्भोदं शुक्रसंस्थितम् ॥ ६२ ॥
 नादचक्रे स्थितः सूर्यो विन्दुचक्रे तु चन्द्रमाः ।
 लोचनाभ्यां कुजो ज्ञेयो हृदये च बुधः स्मृतः ॥ ६३ ॥
 विष्णुस्थाने गुरुं विन्ध्यात् शुक्रं शुक्रो व्यवस्थितः ॥ ६४ ॥
 नाभिस्थाने स्मृतो मन्दो मुखे राहुः स्मृतः सदा ।
 पादस्थाने स्मृतः केतुः शरीरे ग्रहमण्डलम् ॥ ६५ ॥
 विभक्तञ्च समाख्यातं प्रापादतलमस्तकम् ।

उत्पन्ना ये हि संसारे म्रियन्ते ते न संशयः ॥ ६६ ॥

बुभुक्षा च तृषा रौद्रादाद्योद्भूता च मूर्च्छका ।

यत्र पीडास्त्रिमा रौद्राः सर्वहृषिकदंशजाः ॥ ६७ ॥

तप्तवालुकमध्ये न प्रज्वलद्दह्निमध्यतः ।

केशग्राहैः समाक्रान्ता नीयन्ते यमकिङ्करैः ॥ ६८ ॥

पापिष्ठास्त्वधमास्तार्क्ष्य ! दयाधर्मविवर्जिताः ।

यमलोके वसन्त्येव कुत्स्यां जन्म च विद्यते ॥ ६९ ॥

एवं सञ्जायते तार्क्ष्य ! मर्त्ये जन्तुः स्वकर्मभिः ।

आयुः कर्म च वित्तञ्च विद्या निधनमेव च ।

पञ्चैतानि हि सृज्यन्ते गर्भस्थस्यैव देहिनः ॥ ७० ॥

कर्मणा जायते जन्तुः कर्मणैव प्रलीयते ।

सुखं दुःखं भयं क्षेमं कर्मणैवाभिपद्यते ॥ ७१ ॥

अधोमुखं चोर्ध्वपादं गर्भादायुः प्रकर्षति ।

जन्मतो वैष्णवी माया सम्मोहयति सत्वरम् ॥ ७२ ॥

स्वकर्मकृतसम्बन्धो जन्तुर्जन्म प्रपद्यते ।

सुकृतादुत्तमो भोगी भाग्यवान् सुकुले भवेत् ॥ ७३ ॥

यथा दुष्कृतकर्मा हि कुले हीने प्रजायते ।

दरिद्रो व्याधितो मूर्खः पापकृद् दुःखभाजनः ।

उत्पत्तेर्लक्षणं जन्तोः कथितं ऋषिपुत्रक ! ॥ ७४ ॥

इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे

द्वाविंशोऽध्यायः ।

त्रयोविंशोऽध्यायः ।

तार्क्ष्य उवाच । यमलोकं कियन्मात्रं त्रैलोक्ये सचराचरे ।

विस्तारं तस्य मे ब्रूहि श्रद्धा चैव कियान् स्मृतः ॥ १ ॥

कैः कैः पापैः कृतैर्देव ! केन वा शुभकर्मणा ।

गच्छन्ति मानवास्तत्र कथयस्व जनार्दन ! ॥ २ ॥

श्रीभगवानुवाच । षडशीतिसहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ।

यमलोकस्य चाध्वानं ह्यन्तरा मानुषस्य च ॥ ३ ॥

धातताम्रमिवातप्तो ज्वलन् दुर्गो महापथः ।

तत्र गच्छन्ति पापिष्ठा मानवा मूढचेतसः ॥ ४ ॥

कण्टकास्तीक्ष्णकाक्षैव विविधा घोरदारुणाः ।

तत् तु वर्त्म क्षितिर्व्याप्तं हुताशय तथोत्थणः ॥ ५ ॥

वृक्षच्छाया न तत्रास्ति यत्र विश्रमते नरः ।

गृहीतकालपाशैस्तु कृतैः कर्मभिरुत्थणैः ॥ ६ ॥

तस्मिन् मार्गे न चान्नाद्यं येन प्राणान् प्रपोषयेत् ।

जलं न दृश्यते तत्र तृषा येन विलीयते ॥ ७ ॥

क्षुधया पीडितो याति तृषया च महापथि ।

शीतेन कम्पितः क्वापि यममार्गेऽतिदुर्गमे ॥ ८ ॥

यद् यस्य यादृशं पापं स पत्यास्तस्य तादृशः ।

सुदीनाः क्षपणा मूढा दुःखैर्व्याप्तास्तरन्ति वै ॥ ९ ॥

रुदन्ति करुणं केचित् केचिद्रीदं वदन्ति वै ।

आत्मकर्मकृतैर्दोषैस्तप्यमाना मुहुर्मुहुः ॥ १० ॥

ईदृक्क्विधः स वै पत्या विघ्नयो दारुणः खग ! ।

वितृष्णा ये नरा लोके सुखं तस्मिन् व्रजन्ति ते ॥ ११ ॥

यानि यानि च दानानि दत्तानि भुवि मानवैः ।

तानि तान्युपतिष्ठन्ति यमलोके पुरःसरम् ॥ १२ ॥

पापिनां नोपतिष्ठन्ति दत्ताः आद्वजलाञ्जलिः ।

भ्रमन्ति वायुभूताश्च ये क्षुद्राः पापकर्मिणः ॥ १३ ॥

ईदृशं वर्त्म वै रौद्रं कथितं तव सुव्रत ! ।

पुनश्च कथयिष्यामि यमलोकस्य या गतिः ॥ १४ ॥

याम्यनैर्ऋतयोर्मध्ये पुरं वैवस्वतस्य च ।

सर्वं वज्रमयं दिव्यमभेद्यं यत् सुरासुरैः ॥ १५ ॥
 चतुरस्रं चतुर्द्वारं सप्तप्राकारतोरणम् ।
 स्वयं तिष्ठति तस्यान्तर्यमो द्रुतैः समन्वितः ॥ १६ ॥
 योजनानां सहस्रं हि प्रमाणेन तु दृश्यते ।
 सर्वं रत्नमयं दिव्यं विद्युज्ज्वालार्कवर्चसम् ॥ १७ ॥
 तद् गृहं धर्मराजस्य विस्तीर्णं काञ्चनप्रभम् ।
 पञ्चविंशप्रमाणेन योजनानि समुच्छ्रितम् ॥ १८ ॥
 वृतं स्तम्भसहस्रैस्तु वैदूर्यमणिमण्डितम् ।
 मुक्ताजालं गवाक्षन्तु पताकाशतभूषितम् ॥ १९ ॥
 घण्टाशतनिनादाद्यं तोरणानां शतैर्वृतम् ।
 एवमादिभिरन्यैश्च भूषणैर्भूषितं सदा ॥ २० ॥
 तत्रस्थो भगवान् धर्मं आसने नियमे शुभे ।
 दशयोजनविस्तीर्णं नीलजीमूतसन्निभे ॥ २१ ॥
 धर्मज्ञो धर्मशीलश्च धर्मयुक्तहितो यमः ।
 भयदः पापयुक्तानां धर्मिणाञ्च सुखप्रदः ॥ २२ ॥
 मन्दमारुतसंयोगैर्विविधैरुत्सवैस्तथा ।
 व्याख्याभिर्बहुभिर्युक्तः शङ्खवादित्रनिस्त्रनैः ॥ २३ ॥
 पुरमध्ये प्रवेशे तु चित्रगुप्तस्य वै गृहम् ।
 पञ्चविंशतिसंख्यानां योजनानां प्रमाणतः ॥ २४ ॥
 दशोच्छ्रितं महादिव्यं लोहप्राकारवेष्टितम् ।
 प्रतोलीशतसञ्चारं पताकाशतशोभितम् ॥ २५ ॥
 दीपिकाशतसंकीर्णं गीतध्वनिसमाकुलम् ।
 चित्रितं चित्रकुशलैश्चित्रगुप्तस्य वै गृहम् ॥ २६ ॥
 मणिमुक्तामये दिव्ये आसने परमाद्भुते ।
 तत्रस्थो गणयत्यायुर्मानुषेष्वितरेषु च ॥ २७ ॥
 न मुह्यति कथञ्चित् सः सुकृते दुष्कृतेऽपि च ।

जन्मनोपार्जितं यावत् सदसद् इति तस्य तत् ॥ २८ ॥

दशाष्टदोषरहितं कृतं कर्म लिखत्यसौ ।

चित्रगुप्तगृहात् प्राच्यां ज्वरस्यास्ति महागृहम् ॥ २९ ॥

दक्षिणे चापि शूलस्य लूताविस्फोटकस्य च ।

पश्चिमे कालपाशस्य अजीर्णस्यारुचेस्तथा ॥ ३० ॥

मध्यपोठोत्तरे ज्ञेया तथा चान्या विसूचिका ।

ऐशान्यां वै शिरोऽर्त्तिः स्यादाग्नेय्यां चैव मूर्च्छना ॥ ३१ ॥

अतिसारस्तु नैऋत्यां वायव्यां दाहसंज्ञकः ।

एभिः परिवृतो नित्यं चित्रगुप्तः स तिष्ठति ।

यत् कर्म क्रियते यैश्च तत् सर्वं तु लिखत्यसौ ॥ ३२ ॥

धर्मराजगृहद्वारि दूतास्तार्क्ष्यं ! तथा दिशि ।

तिष्ठन्ति पापकर्माणः पीडयन्तो नराधमान् ॥ ३३ ॥

यमदूतैर्महापाशैस्ताड्यमानाश्च मुद्गरैः ।

बध्यन्ते विविधैः पाशैः पूर्वकर्मकृतैर्नराः ॥ ३४ ॥

नानाप्रहरणैश्चैव नानायन्त्रैस्तथापरैः ।

पीडयन्ते पापकर्माणः क्रकचैः काष्ठवद्बिधा ॥ ३५ ॥

अन्ये च ज्वलमानैस्तु अङ्गारैः परितो भूयम् ।

पूर्वकर्मविपाकेन आयन्ते लोहपिण्डवत् ॥ ३६ ॥

क्षिप्ताश्चान्ये धरापृष्ठे कुठारेण च कर्त्तिताः ।

क्रन्दमानाश्च दृश्यन्ते पूर्वकर्मविपाकतः ॥ ३७ ॥

केचिन्निगडपाशैश्च तैलपाकैस्तथापरैः ।

हन्यन्ते यमदूतैश्च पापिष्ठाः सुभृशं नराः ॥ ३८ ॥

ऋणानि प्रार्थयन्त्यन्ये देहि देहीति कोटिशः ।

यमलोके मया दृष्टाः स्वमांसं भक्षयन्ति हि ॥ ३९ ॥

इत्येवं बहवस्तार्क्ष्य ! नरकाः पापिनां स्मृताः ।

किमेभिर्विस्तरप्रोक्तैः सर्वशास्त्रेषु भाषितैः ।

दानोपकारं वक्ष्यामि यथा तच्च सुखं भवेत् ॥ ४० ॥

इति श्रीगरुडे महापुराणे प्रेतकल्पे

त्रयोविंशोऽध्यायः ।

चतुर्विंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच । शृणु तार्क्ष्य ! यथान्यायं धर्माधर्मस्य लक्षणं

सुकृतं दुष्कृतं नृणामग्रे धावति धावति ॥ १ ॥

कृते तपः प्रशंसन्ति चेतायां ज्ञानसाधनम् ।

हापरे यज्ञदानञ्च दानमेकं कलौ युगे ॥ २ ॥

गृहस्थानां स्मृतौ प्रोक्तान् धर्मानालपतां तथा ।

इष्टापूर्ते स्वया शक्त्या कुर्वतां नास्ति पातकम् ॥ ३ ॥

वृक्षास्तु रोपिता येन तडागादि जलाशयाः ।

कृता येन हि मार्गेऽस्मिन् सुखं याति स मानवः ॥ ४ ॥

हिमे तुषारशीताभ्यां पीड्यते न यमालये ।

तप्यमानः सुखं याति इन्धनानि ददाति यः ॥ ५ ॥

लम्बा विभूषिताश्चैव गन्धपुष्पसमन्विताः ।

भूमिदानैः सुखं यान्ति सर्वकामैश्च पूरिताः ॥ ६ ॥

सुवर्णमणिमुक्तादिवस्त्राण्याभरणानि च ।

तेन सर्वमिदं दत्तं येन दत्ता वसुन्धरा ॥ ७ ॥

यानि यानि च दानानि कृतानि भुवि मानवैः ।

यमलोकपथे तानि तिष्ठन्त्यग्रे समीपतः ॥ ८ ॥

व्यञ्जनानि विचित्राणि भक्ष्यभोग्यानि यानि च ।

विधिना ददते पुच्छैः पित्रे तदुपतिष्ठति ॥ ९ ॥

आत्मा वै पुच्छनामा हि पुच्छस्त्राता यमालये ।

नरकात् पितरं त्रायेत्तेन पुच्छ इति स्मृतः ॥

अतो देयञ्च पुच्छेण श्राद्धमाजीवितावधि ।

प्रतिवाहस्तदा प्रेतो भोगांश्च लभते हि सः ॥ ११ ॥

दद्यामानस्य प्रेतस्य स्वजनैर्यज्जलाञ्जलिः ।

दोयते प्रीतरूपोऽसौ प्रेतो याति यमालयम् ॥ १२ ॥

अपक्वे मृण्मये पात्रे दुग्धं दद्याद्दिनत्रयम् ।

काष्ठत्रयं गुणैर्बद्धा प्रेतप्रोत्थे चतुष्पथे ॥ १३ ॥

प्रथमेऽङ्गि द्वितीये च तृतीये च तथा खग ! ।

आकाशस्थः पिवेद् दुग्धं प्रेतो वायुवपुर्धरः ॥ १४ ॥

चतुर्थे सञ्चयः कार्यः सर्वैस्तु सह गोत्रजैः ।

ततः सञ्चयनादूर्ध्वं गङ्गास्थशो विधीयते ॥ १५ ॥

द्वितीये च तृतीये च चतुर्थे वापि साग्निकैः ।

अस्थिसञ्चयनादूर्ध्वं प्रदद्यादञ्जलिं ततः ॥ १६ ॥

न पूर्वाह्णे न मध्याह्णे नापराह्णे च सन्धिषु ।

प्रातः प्रथमयामेषु दद्यादाद्यजलाञ्जलिम् ॥ १७ ॥

पुच्छेण दत्तैस्तैः सर्वैर्गोत्रजैः सह बान्धवैः ।

स्वजात्यैः परजात्यैश्च देय आद्यजलाञ्जलिः ॥ १८ ॥

गन्तव्यं नैव विप्रेण दातुं शूद्रे जलाञ्जलिम् ।

निवृत्ताश्च यदा तीराहोकाचारस्ततो भवेत् ॥ १९ ॥

पञ्चत्वञ्च गते शूद्रे यः काष्ठं नयति चिताम् ।

अनुव्रजेत्तथा विप्रस्त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ २० ॥

त्रिरात्रे तु ततः पूर्णे नदीं गत्वा समुद्रगाम् ।

प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यति ॥ २१ ॥

शूद्रो गच्छति सर्वेषु वैश्यस्त्रिषु द्वयेऽपरः ।

गच्छति स्त्रेषु वर्णेषु विप्रो दातुं जलाञ्जलिम् ॥ २२ ॥

अधरोत्तरवस्त्राभ्यां वस्त्रग्रन्थिञ्च दापयेत् ।

एकवस्त्रो प्रदद्यात् तु सदर्भञ्च तिलाञ्जलिम् ॥ २३ ॥

यदा दातुञ्च गच्छन्ति दन्तधावनपूर्वकम् ।

त्यजन्ति गोव्रजाः सर्वे दिवानि नव काश्रपं । ॥ २४ ॥

जलाञ्जलिं यदा दातुं गच्छति द्विजसत्तम ।

यस्मिन् स्थाने मिलेद् यस्तु भ्रष्टन्यपि गृहेऽपि वा ॥ २५ ॥

विश्वे षस्तु ततः स्थानात् आदाह्वादिहितो बुधैः ।

स्त्रीजनश्चाग्रतो गच्छेत् पृष्ठतो नरसञ्चयः ॥ २६ ॥

तत आचमनं कार्यं पाषाणोपरिसंस्थितैः ।

यवांश्च सर्षपान् दूर्वां पूर्णपात्रे विलोकयेत् ॥ २७ ॥

प्राशयेद्विम्बपत्राणि स्नेहस्नानं समाचरेत् ।

गोत्रजेन च कर्त्तव्यं गृहान्नं नैव भोजयेत् ॥ २८ ॥

भुञ्जीत मृण्मये पात्रे उत्तानञ्च विवर्जयेत् ।

मृतकस्य गुणा ग्राह्या यमगाथां समुन्निरेत् ॥ २९ ॥

शुभाशुभौ च ध्यायन्तः पूर्वकर्मापसञ्चितौ ।

अलब्धेन च देहेन भुङ्क्ते सुकृतदुष्कृते ॥ ३० ॥

वायुरूपो भ्रमत्येव वायुः कुट्यां स गच्छति ।

दशाहे कर्म क्रियते जायते तेन सा कुटी ॥ ३१ ॥

क्षुधाविभ्रममापन्नो दशाहे यो न तर्पितः ।

पिण्डैस्तस्य तदान्नञ्च आकाशे भ्रमते तु सः ॥ ३२ ॥

दिनत्रयं वसेत्तोये अग्नौ चापि दिनत्रयम् ।

आकाशे च वसेत् त्रीणि दिनमेकञ्च वासवे ॥ ३३ ॥

गृहहारे श्मशाने वा तीर्थे देवालये तथा ।

यत्रादौ दीयते पिण्डस्तत्र सर्वान् समापयेत् ॥ ३४ ॥

एकादशाहे यच्छ्राद्धं तत् सामान्यमुदाहृतम् ।

चतुर्णामपि वर्षाणां श्रद्धये स्नानमिष्यते ॥ ३५ ॥

कृत्वा चैकादशाहन्तु पुनः कृत्वा शुचिर्भवेत् ।

न भवेच्च यदा गोत्री परोऽपि विधिमाचरेत् ॥ ३६ ॥

स्त्री वापि पुरुषः कश्चिदिष्टये कुरुते क्रियाम् ।

आहं कृतं तु वैर्वैश्वानि त्याक्ता मृहं विधेत् ॥ ३७ ॥
 अगोत्रश्च सगोत्रो वा नरो नार्थव्यथापि च ।
 प्रथमेऽहनि यः कुर्यात् स दशाहं समापयेत् ॥ ३८ ॥
 अशौचं यावदेव स्यात्तावत् पिण्डोदकाक्रिया ।
 चतुर्णामपि वर्षानामेष एव विधिः स्मृतः ॥ ३९ ॥
 एकादशाहे प्रेतस्य दद्यात् पिण्डं समन्वकम् ।
 सिद्धानं तस्य दातव्यं अर्करूपकादयः ॥ ४० ॥
 द्वादशप्रतिमास्यानि आद्यान्येकादशे तथा ।
 त्रिपञ्चं सप्तयज्ञैव द्वे रिक्ते खग ! षोडश ॥ ४१ ॥
 मासं प्रति प्रदातव्यं सृताहे या तिथिः स्मृता ।
 स मासः प्रथमो ज्ञेय अहरेकादशन्तु यः ॥ ४२ ॥
 सा तिथिर्मासिके आहे सृतो यस्मिन् दिने नरः ।
 रिक्तासु च त्रिपञ्चे च तां तिथिं नाचरेद्बुधः ॥ ४३ ॥
 पूर्णमास्यां सृतो योऽसौ चतुर्थी तस्य जनका ।
 चतुर्थ्याञ्च सृतो योऽसौ नवमी तस्य चोदका ॥ ४४ ॥
 नवम्याञ्च सृतो योऽसौ तिथिरूना चतुर्दशी ।
 एता रिक्ताश्च विज्ञेया अन्येष्टौ कुशलेन च ॥ ४५ ॥
 एकादशाहोद्धरितं प्रेतोद्देशेन पाचितम् ।
 चतुष्पथे त्यजेदन्नं पुनः स्नानं समाचरेत् ॥ ४६ ॥
 शय्यादानं प्रशंसन्ति सर्वे देवा द्विजोत्तम ! ।
 अनित्यं जीवितं यस्मात् पश्चात् कोऽनु प्रदास्यति ॥ ४७ ॥
 तावद्बन्धुः पिता तावद् यावज्जीवति मानवः ।
 मृतानामन्तरं ज्ञात्वा क्षणात् स्नेहो निवर्त्तते ॥ ४८ ॥
 आत्मा वै ज्ञात्मानो बन्धुरात्मा चैवात्मनो रिपुः ।
 जीवन्नपीति सन्निधौ पूर्वं धर्ममनुसरेत् ॥ ४९ ॥
 मृतानां कः सुतो यास्तेऽप्युभययां सतृप्तिकाम् ।

एवं जीवति सर्वस्वं स्वहस्तेनैव दापयेत् ॥ ५० ॥
 तस्माच्छ्रद्धया समासाद्य सारदारमयीं शुभाम् ।
 दन्तपत्रचितां रम्यां ह्रिमपट्टैरलङ्किताम् ॥ ५१ ॥
 रक्ततूलिप्रतिच्छन्नां शुभशीर्षोपधानकाम् ।
 प्रच्छादनपटीयुक्तां गन्धधूपधाघिवासिताम् ॥ ५२ ॥
 तस्यां संस्थाप्य हैमञ्चं हरिं लक्ष्म्या समन्वितम् ।
 छतपूर्णञ्च कलशं तन्नैव परिकल्पयेत् ॥ ५३ ॥
 ताम्बूलं कुङ्कुमाक्षोदं कर्पूरागुरुचन्दनम् ।
 दीपकोपानहौ कृत्वा चामरासनभाजनम् ॥ ५४ ॥
 पार्श्वेषु स्थापयेद्भक्त्या सप्तधान्यानि चैव हि ।
 शयनस्थञ्च भवति यच्च स्यादुपकारकम् ॥ ५५ ॥
 भृङ्गारकादर्शपञ्चवर्णवितानशोभितम् ।
 शय्यामिवंविधां कृत्वा ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ५६ ॥
 सपत्नीकाय सम्पूज्य स्वर्लोके सुखदायिनी ।
 वस्त्रैः सुशोभनैः पूज्य चोलकं परिधापयेत् ॥ ५७ ॥
 ततोऽर्घ्यं च प्रदातव्यः पञ्चरत्नजलाक्षतैः ।
 यथा कृष्ण ! त्वदीया हि अशून्या क्षीरसागरे ॥ ५८ ॥
 शय्या भूयान्ममापीयं तथा जन्मनि जन्मनि ।
 एवं तत्त्वं तथा कृष्णं क्षमाप्य च विसर्जयेत् ॥ ५९ ॥
 एकादशाहं सम्प्राप्ते विधिरिषः प्रकीर्तितः ।
 ददाति यदि धर्मार्थं बान्धवो बान्धवे मृतैः ॥ ६० ॥
 तैस्तैराप्यायितः प्रेतः परलोके सुखी भवेत् ।
 विशेषमत्र पक्षीन्द्र ! कथ्यमानं मया शृणु ॥ ६१ ॥
 उपयुक्तन्तु तस्यासीद् यत्किञ्चिच्चि गृहे पुरा ।
 तस्या गात्रे च यत्तन्मं वस्त्रं भाजनवाहनम् ॥ ६२ ॥
 अभीष्टं यच्च तस्यासीत् तत् सर्वं परिकल्पयेत् ।

पुरन्दरपुरे चैव सूर्यपुत्रालये तथा ॥ ६१ ॥
 उपतिष्ठेत् सुखं जन्तुः शय्यादानप्रभावतः ।
 पीडयन्ति न तं यास्याः पुरुषा भीषणाननाः ॥ ६४ ॥
 न घर्मेण न शीतेन बाध्यते स नरः क्वचित् ।
 शय्यादानप्रभावेण प्रेतो मुच्येत बन्धनात् ॥ ६५ ॥
 अपि पापसमायुक्तः स्वर्गलोकं स गच्छति ।
 विमानवरमारुहः सेव्यमानोऽप्सरोगणैः ॥ ६६ ॥
 आभूतसंज्ञं यावत् तिष्ठेत् पातकवर्जितः ।
 नवकं षोडशश्राद्धं शय्यां संवत्सरक्रियाम् ॥ ६७ ॥
 भर्तुर्या कुरुते नारी तस्याः श्रेयो भवेदिह ।
 उपकाराय सा भर्तुर्जीवन्ती च मृता तथा ॥ ६८ ॥
 उद्धरेज्जीवमाना सा पतिं सत्यवती सती ।
 स्त्रियो दद्याच्च शयने पुत्रो वापि गुणान्वितः ॥ ६९ ॥
 प्रेतस्य प्रतिमां हैमीं कुङ्कुमचैवमञ्जनम् ।
 वस्त्रं भूषान्तथा शय्यामेवं कृत्वा च दापयेत् ॥ ७० ॥
 उपकारकरं स्त्रोणां यज्ञवेदिह किञ्चन ।
 भूषणन्तत्र संलग्नं वस्त्रभोगादिकञ्च यत् ॥ ७१ ॥
 तत् सर्वं मेलयित्वा तु स्वे स्वे स्थाने निधापयेत् ।
 पूजयेत्लोकपालांश्च ग्रहदेवान् विनायकम् ॥ ७२ ॥
 ततः शुक्लाम्बरः स्नात्वा गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।
 इममुच्चारयेन्नम्रं विप्रस्य पुरतो बुधः ॥ ७३ ॥
 प्रेतस्य प्रतिमां ह्येषा सर्वोपकरणैर्युता ।
 सर्वरत्नसमायुक्ता तव विप्र ! निवेदिता ॥ ७४ ॥
 अन्ना शम्भुः शिवा गौरी शक्रः सुरगणैः सह ।
 तस्माच्छय्या प्रदातव्या एष आत्मा प्रसीदतु ॥ ७५ ॥
 आचार्याय प्रदातव्या ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।

गृहीत्वा ब्राह्मणः शय्यां कोदादिति च कीर्त्तयेत् ॥ ७६ ॥
 बहुभ्यो न प्रदेयानि गौर्गृहं शयनं स्त्रियः ।
 विभक्तदक्षिणां ह्येते दातारं पातयन्ति ते ॥ ७७ ॥
 एवं यो वितरेत्तार्क्ष्य ! शृणु तस्य च यत् फलम् ।
 साग्रं वर्षशतं दिव्यं स्वर्गलोके महीयते ॥ ७८ ॥
 यत् पुण्यञ्च व्यतीपाते कार्त्तिक्यामयने तथा ।
 द्वारकायाञ्च यत् पुण्यञ्चन्द्रसूर्यग्रहे तथा ॥ ७९ ॥
 प्रयागे नैमिषे यच्च कुरुक्षेत्रे तथावुदे ।
 गङ्गायां यमुनायाञ्च सिन्धुसागरसङ्गमे ॥ ८० ॥
 शय्यादानप्रसाधेन तत्तत्फलमवाप्नुयात् ।
 यन्नासौ जायते जन्तुर्भुङ्क्ते तत्रैव तत् फलम् ॥ ८१ ॥
 कर्मक्षये क्षिती जातो मानुषः शुभदर्शनः ।
 महाधनो च धर्मज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ ८२ ॥
 पुनः स याति वैकुण्ठं मृतोऽसौ नरपुङ्गवः ।
 दिव्यं विमानमारुह्य अपर्रोभिः समावृतः ।
 अर्होऽसौ हृदयकव्येषु पितृभिः सह मोदते ॥ ८३ ॥
 इति गरुडे महापुराणे प्रेतकण्ठे चतुर्विंशोऽध्यायः ।

पञ्चविंशोऽध्यायः ।

गरुड उवाच । अपरं मम सन्देहं कथयस्व जनार्दन ! ॥
 पुरुषस्य च दृष्ट्वा वै मातरं क्षतिमागताम् ॥ १ ॥
 पितामही जीवति च तथैव प्रपितामही ।
 दृष्टप्रपितामही तद्वन्मातृसक्तः पिता तथा ॥ २ ॥
 पितामहप्रपितामही दृष्टश्च प्रपितामहः ।
 केन सा मेक्ष्यते माता एतत् कथय मे प्रभो ! ॥ ३ ॥
 श्रीकृष्ण उवाच । पुनस्तत् प्रवक्ष्यामि सपिण्डीकरणं खग ! ॥

उमा लक्ष्मीर्महावाणी सैवाभिर्मेलयेद् ध्रुवम् ॥ ४ ॥
 त्रयः पिण्डभुजो ज्ञेयास्त्याजकाश्च त्रयः स्मृताः ।
 त्रयः पिण्डानुलेपाश्च दशमः पंक्तिसन्निधः ॥ ५ ॥
 इत्येते पुरुषा ख्याताः पितृमातृकुलेषु च ।
 तारयेद् यजमानस्तु दशपूर्वान् दशापरान् ॥ ६ ॥
 सपिण्डः स भवेदादौ सपिण्डीकरणे कृते ।
 अन्यस्तु त्याजको ज्ञेयो वृद्धस्तु प्रपितामहः ॥ ७ ॥
 अन्यस्तु त्याजको यस्तु लेपकः प्रथमो भवेत् ।
 लेपकस्त्वन्तिमो यस्तु स भवेत् पंक्तिसन्निधः ॥ ८ ॥
 यजमानो भवेदेको दशपूर्वं दशापरं ।
 इत्येते पितरो ज्ञेया एकविंशतिशाश्वताः ॥ ९ ॥
 विधिना कुरुते यस्तु संसारे आह्वमुत्तमम् ।
 ददते नात्र सन्देहः शृणु तस्यापि तत्फलम् ॥ १० ॥
 पिता ददाति पुत्रान् वै गोधनञ्च पितामहः ।
 हेमदाता भवेत् सोऽपि यस्तस्य प्रपितामहः ॥ ११ ॥
 कृते आह्वे गुणा ह्येते पितॄणां तर्पणे स्मृताः ।
 दद्याद्विपुलमन्नाद्यं वृद्धस्तु प्रपितामहः ॥ १२ ॥
 यस्य पुंसश्च मर्त्ये वै विष्टिञ्चा सन्ततिः खग ! ।
 स वसेन्नरके नित्यं पङ्के मग्नः करी यथा ॥ १३ ॥
 योन्यन्तरे हि यो जातो वृद्धः पक्षो सरीसृपः ।
 न सन्ततिविनाशेऽपि सुच्यते नरकाद् ध्रुवम् ॥ १४ ॥
 आचार्यस्तस्य शिष्यो वा दूरतोऽपि हि गोत्रजः ।
 नारायणबलिं कुर्यात्तस्त्रोद्देशेन भक्तितः ॥ १५ ॥
 विमुक्तः सर्वपापेभ्यो मुक्तः स नरकाद् ध्रुवम् ।
 स्वर्गे च स वसेन्नित्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ १६ ॥
 आदौ कृत्वा धनिष्ठाञ्च एतन्नचत्तपश्चकम् ।

रेत्यन्तं सदा तस्य अशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १७ ॥
 दाहस्तत्र न कर्त्तव्यो विप्रादिसर्वजातिषु ।
 दीयते न जलं तत्र अशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १८ ॥
 लोकयात्रा न कर्त्तव्या दुःस्वार्त्तः स्वजनी यदि ।
 पञ्चकानन्तरं तस्य कर्त्तव्यं सर्वमन्यथा ॥ १९ ॥
 पुत्राणां गोत्रिणां तस्य सन्तापो ज्ञापयते ।
 गृहे हानिर्भवेत्तस्य ऋक्षेष्वेषु मृतस्य च ॥ २० ॥
 तथापि ऋक्षमध्ये तु दाहश्च विधिपूर्वकः ।
 मानुषाणां हितार्थाय सद्यः आहुतिकारणात् ॥ २१ ॥
 सद्यः आहुतिदं पुण्यं तीर्थं तद्दाहमुत्तमम् ।
 विप्रैर्नियमितः कायो मन्त्रैस्तु विधिपूर्वकम् ॥ २२ ॥
 शवस्य तु समीपे च क्षिप्यन्ते पुत्तलास्ततः ।
 दर्भमयाश्च चत्वारः ऋक्षमन्त्राभिपूजिताः ॥ २३ ॥
 ततो दाहश्च कर्त्तव्यो तैश्च पुत्तलकैः सह ।
 सूतकान्ते ततः पुनः कुर्याच्छान्तिकमुत्तमम् ॥ २४ ॥
 पञ्चकेषु मृतो योऽसौ न गतिं लभते नरः ।
 तिलान् गाश्च हिरण्यश्च तस्योद्देशे हुतं ददेत् ॥ २५ ॥
 विप्राणां दीयते दानं सर्वोपद्रवनाशनम् ।
 सूतकान्ते सूतैरेवं स प्रेतो लभते गतिम् ॥ २६ ॥
 भोजनोपानहौ कृत्वं हिम मुद्रा च वाससी ।
 दक्षिणा दीयते विप्रे भवपातकमोचनी ॥ २७ ॥
 यूनो वृषस्य बालस्य पञ्चकेषु मृतस्य च ।
 विधानं यो न कुर्वीत विघ्नस्तस्य प्रजायते ॥ २८ ॥
 अष्टादशैव वस्तूनि प्रेतश्चाद्ये विवर्जयेत् ।
 आशिषो द्विगुणा दर्भाः स्वस्थस्तु प्रणवस्तथा ॥ २९ ॥
 अग्नीकरणमुच्छिष्टं आहं वै वैश्वदैविकम् ।

विकिरश्च स्वधाकारः पितृशब्दो न चोच्यते ॥ ३० ॥

अनुशब्दं न कुर्वीत नावाहनमथोक्तम् ।

आसीमान्तं न कुर्वीत प्रदक्षिणविसर्जनम् ॥ ३१ ॥

न कुर्यात्तिलहोमश्च द्विजः पूर्णाहुतिं तथा ।

न कार्या वैश्वदेवश्च कर्त्ता गच्छत्यधोगतिम् ।

मलिनश्चाह एतानि पूर्वं षोडश काश्यप ! ॥ ३२ ॥

स्थाने चार्धपथेऽतीते चितायां शवहस्तके ।

श्मशानवासिभूतेभ्यः पञ्चमः प्रातिवेश्यकः ॥ ३३ ॥

षष्ठः सञ्चयने प्रोक्तो दशपिण्डा दशाङ्गि च ।

आहं षोडशकश्चैव प्रथमं परिकीर्त्तितम् ॥ ३४ ॥

अन्यत् षोडशकं तत्र द्वितीयं तार्क्ष्य ! मे शृणु ।

कर्त्तव्यानीह विधिना आह्वान्येकादशैव तु ॥ ३५ ॥

ब्रह्मविष्णुशिवाद्यश्च तथान्यच्छाहपञ्चकम् !

एवं षोडशआह्वानि विदुस्तत्त्वविदो जनाः ॥ ३६ ॥

द्वादशप्रतिमास्यानि आह्वान्येकादशे तथा ।

त्रिपक्षसम्भवश्चैव हे रिक्ते खग ! षोडश ॥ ३७ ॥

आद्यं शवविशुद्ध्यर्थं कृतवान्यश्च तु षोडश ।

पितृपंक्तिविशुद्ध्यर्थं शतार्द्धेन च योजयेत् ॥ ३८ ॥

शतार्धश्चाह्वहीनश्च मेलितः पितृभाग् न हि ।

चत्वारिंशङ्गिरष्टाभिः आह्वैः प्रेतत्वसाधनम् ॥ ३९ ॥

सकृद्गूढशतार्द्धेन न भवेत् पितृसन्निधिः ।

मेलनीयः शतार्द्धेन सङ्गिः आह्वेन तत्त्वतः ॥ ४० ॥

अथ शवविधिः ।

शवस्य शिविकायाः करच्छेदेन सहितं करचरणयोर्बन्धनं
तच्च कर्त्तव्यम् ॥ ४१ ॥

एवञ्चेन्न विधानं विधीयते तत्र पिशाचपरिभवम् ।

सञ्जायते रजन्यां शवनिर्गमने खेचरादिभयम् ॥ ४२ ॥
 शून्यं शवं न मुच्येत संस्पर्शाद् दुर्गतिर्भवेत् ॥ ४३ ॥
 ग्राममध्ये स्थिते प्रेते ह्यन्नं भुङ्क्ते यदिच्छया ।
 तदन्नं मांसवद् ज्ञेयं तोयञ्च रुधिरापमम् ॥ ४४ ॥
 ताम्बूलं दन्तकाष्ठञ्च भोजनं ऋतुसेवनम् ।
 ग्राममध्ये स्थिते प्रेते वर्जयेत् पिण्डपातनम् ॥ ४५ ॥
 स्नानं दानं जपो होमस्तर्पणं सुरपूजनम् ।
 ग्राममध्ये स्थिते प्रेते तद्वर्धं ज्ञातिधर्मतः ॥ ४६ ॥
 ज्ञातिसम्बन्धिनामेवं व्यवहारो खगेश्वर ! ।
 विलुप्य ज्ञातिधर्मञ्च प्रेतपापेन लिप्यते ॥ ४७ ॥
 इति श्रीगरुडे महापुराणे प्रेतकल्पे पञ्चविंशोऽध्यायः ।

षड्विंशोऽध्यायः ।

गरुड उवाच । कस्मादनशनं पुण्यमक्षयं गतिदायकम् ।
 स्वगृहन्तु परित्यज्य तीर्थे वै स्त्रियते तु यः ॥ १ ॥
 अप्राप्य तीर्थं स्त्रियेत गृहे मृत्युवशङ्कतः ।
 भूत्वा कुटीचरो यस्तु स कां गतिमवाप्नुयात् ॥ २ ॥
 सत्र्यासं कुरुते यस्तु तीर्थे वापि गृहेऽपि वा ।
 कथं तस्य प्रकर्त्तव्यं अप्राप्ते निधने तथा ॥ ३ ॥
 नियमे यत्कृते देव ! चित्तभङ्गो हि जायते ।
 केन तस्य भवेत् सिद्धिर्यत्कृतैरन्यथाकृतैः ॥ ४ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

कृत्वा निरशनं यो वै मृत्युमाप्नोति कोऽपि चेत् ।
 मानुषीं तनुमुत्सृज्य मया तुल्यो विराजते ॥ ५ ॥
 यावन्त्यहानि जीवितं व्रते निरशने कृते ।
 क्रतुभिस्तानि तुल्यानि समग्रवरदक्षिणैः ॥ ६ ॥

तीर्थं गृहे वा सञ्चासं नीत्वा चेन्म्रियते यदि ।
 प्रत्यहं लभते सोऽपि पूर्वोक्ताद्दिगुणं फलम् ॥ ७ ॥
 महारोगोपपत्तौ च गृहीतेऽनशने मृतः ।
 पुनर्न जायते रोगो देववह्निवि मोदते ॥ ८ ॥
 आतुरः सन् स सञ्चासं गृह्णाति यदि मानवः ।
 पुनर्जातश्च संयुक्तो भवेद्भोगैश्च पातकैः ॥ ९ ॥
 अहन्यहनि दातव्यं ब्राह्मणानाञ्च भोजनम् ।
 तिलपात्रं यथाशक्ति दीपदानं सुरार्चनम् ॥ १० ॥
 एवं दत्तस्य दहन्ते पापान्युच्चावचानि च ।
 मृतोऽमृतत्वमाप्नोति यथा सर्वे महर्षयः ॥ ११ ॥
 तस्मादनशनं नृणां वैकुण्ठपददायकम् ।
 स्वस्थावस्थेन देहेन साधनं मोक्षलक्षणम् ॥ १२ ॥
 पुच्छद्रव्यादि सन्त्यज्य तीर्थं व्रजति यो नरः ।
 ब्रह्माद्या देवतास्तस्य तुष्टिपुष्टिप्रदायकाः ॥ १३ ॥
 यस्तीर्थसम्मुखो भूत्वा व्रते ह्यनशने कृते ।
 यो म्रियेदन्तरालेऽपि ऋषीणां मण्डले वसेत् ॥ १४ ॥
 व्रतं निरशनं कृत्वा स्वगृहे म्रियते यदि ।
 स्वकुलानि परित्यज्य एकाकी विचरेद्दिवि ॥ १५ ॥
 अन्नं चैव तथा तोयं परित्यज्य नरो यदा ।
 पीत्वा मत्पादतोयं स न पुनर्जायते क्षितौ ॥ १६ ॥
 त्यक्ताशनं तीर्थगतं रक्षन्ति कुलदेवताः ।
 यमदूता विशेषेण न यास्यास्तस्य यातनाः ॥ १७ ॥
 तीर्थसेवी सदा यस्तु सर्वकिल्बिषनाशनः ।
 म्रियते तच्च दह्येत स तीर्थफलभाग् भवेत् ॥ १८ ॥
 तीर्थसेवी सदा तीर्थादन्यत्र म्रियते यदि ।
 शमी देशे कुले धीमान् स मर्वेदेदविहिजः ॥ १९ ॥

कृत्वा निरशनं तार्क्ष्यं । पुनर्जीवति यः पुमान् ।
 ब्राह्मणान् स समाङ्गय सर्वस्वञ्च परित्यजेत् ॥ २० ॥
 चान्द्रायणश्चरेत् कच्छमनुज्ञातश्च तैर्द्विजैः ।
 अनृतं न वदेत् पश्चात् सर्वतो धर्ममाचरेत् ॥ २१ ॥
 तीर्थं गत्वा तु यः कोऽपि पुनरायाति वै गृहे ।
 अनुज्ञातः शुभैर्विप्रैः प्रायश्चित्तमथाचरेत् ॥ २२ ॥
 दत्त्वा सुवर्णदानानि गोमहीगजवाजिनः ।
 तीर्थं यदि लभेद् यस्तु मृत्युकाले स भाग्यभाक् ॥ २३ ॥
 गृहात् प्रचलितस्तीर्थं मरणे ससुपस्थिते ।
 पदे पदे तु गोदानं हिंसा नो वर्तते यदि ॥ २४ ॥
 स्वगृहे यत् कृतं पापं तीर्थस्नानैर्विशुध्यति ।
 तत्र देयानि दानानि ह्यक्षयानि सदा खग ! ॥ २५ ॥
 कुरुते तत्र चेत् पापं वज्रलेपसमं हि तत् ।
 क्लिश्येत् पापैर्न सन्देहो यावच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ २६ ॥
 आतुरे सति देयानि निर्धनैरपि मानवैः ।
 गावस्त्रिला हिरण्यञ्च सप्तधान्यं विशेषतः ॥ २७ ॥
 दानवन्तं नरं दृष्ट्वा कृष्टाः सर्वे दिवौकसः ।
 ऋषिभिः सह धर्मेण चित्रगुप्तेन वै तथा ॥ २८ ॥
 स्वतन्त्रं हि धनं यावत् तावद् विप्रे समर्पयेत् ।
 पराधीनं मृते सर्वं कृपया को हि दास्यति ? ॥ २९ ॥
 पित्रुद्देशेन यैः पुत्रैर्धनं विप्रकरेऽर्पितम् ।
 आत्मनः साधनं तैस्तु कृतं पुत्रप्रपौत्रकैः ॥ ३० ॥
 पितुः शतगुणं पुण्यं सहस्रं मातुश्चरते ।
 भगिन्यै शतसाहस्रं सोदर्यै दत्तमक्षयम् ॥ ३१ ॥
 यदि लोभान्न यच्छन्ति काले ह्यातुरसंज्ञके ।
 मृताः शोचन्ति ते सर्वे कदर्याः पापिनस्तथा ॥ ३२ ॥

अतिक्लेशेन लब्धस्य प्रकृत्या चञ्चलस्य च ।
 गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥ ३३ ॥
 मृत्युः शरीरगोप्तारं वसुरक्षं वसुन्धरा ।
 दुश्चरित्रेव हसति स्वपतिं पुच्छवत्सलम् ॥ ३४ ॥
 उदारो धार्मिकः सौम्यः प्राप्यापि विपुलं धनम् ।
 दणवन्मन्यते तार्क्ष्य ! आत्मानं चित्तमित्यपि ॥ ३५ ॥
 न चैवोपद्रवस्तस्य मोहजालं न चैव हि ।
 मृत्युकाले न च भयं यमदूतसमुद्भवम् ॥ ३६ ॥
 समाः सहस्राणि च सप्त वै जले
 दशैकमग्नौ तपने च षोडश ।
 महाहवे षष्टिरशीतिगोत्रहे
 अनाशको भारत ! चाक्षया गतिः ॥ ३७ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे षड्विंशोऽध्यायः ।

सप्तविंशोऽध्यायः ।

गारुड उवाच । उदकुम्भप्रदानं मे कथयस्व यथातथम् ।
 विधिना केन दातव्याः कुम्भास्ते कतिसंख्यया ॥ १ ॥
 किंलक्षणाः केन पूर्णाः कस्मै देया जनार्दन ! ।
 कस्मिन् काले प्रदातव्याः प्रेतदत्तिप्रदायकाः ॥ २ ॥
 श्रीभगवानुवाच । सत्यं तार्क्ष्य ! प्रवक्ष्यामि उदकुम्भप्रदानकम् ।
 प्रेतोद्देशेन दातव्यमन्नपानीयसंयुतम् ॥ ३ ॥
 मानुषस्य शरीरे तु अस्थ्यामेव तु सञ्चयः ।
 संख्यातः सर्वदेहेषु षष्ठ्यधिकशतत्रयम् ॥ ४ ॥
 उदकुम्भेन पुष्टानि तान्यस्थीनि भवन्ति हि ।
 एतस्माद्दीयते कुम्भः प्रीतिः प्रेतस्य जायते ॥ ५ ॥
 द्वादशाहं च षण्मासे त्रिपक्षे वाथ वस्त्रे ।

उदकुम्भाः प्रदातव्याः मर्गो तस्य सुखाय वै ॥ ६ ॥
 सुलिते भूमिभागे तु यज्ञान्नजलपूरिताः ।
 प्रेतस्य तत्र दातव्यं भोजनञ्च यदृच्छया ॥ ७ ॥
 सुप्रीतस्तेन दानेन प्रेतो यम्यैः सञ्च व्रजेत् ।
 द्वादशाहे विशेषेण घटान् द्वादशसंख्यकान् ॥ ८ ॥
 एकापि वर्धनी तत्र पक्वान्नजलपूरिता ।
 विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सकल्प्य ब्राह्मणाय वै ॥ ९ ॥
 एका वै धर्मराजाय तेन दत्तेन सुक्तिभाक् ।
 चित्रगुप्ताय चैकान्तु गतस्तत्र सुखी भवेत् ॥ १० ॥
 षोडशार्घ्याः प्रदातव्या माषान्नजलपूरिताः ।
 उत्क्रान्तिश्चाहमारभ्य आद्ये षोडशके कृते ॥ ११ ॥
 षोडश ब्राह्मणैश्चैव एकैकं विनिवेदयेत् ।
 एकादशाह्यात् प्रवृत्तिं देयो नित्यं घटाब्दकः ॥ १२ ॥
 पक्वान्नजलसम्पूर्णां यावत्-संवत्सरं दिनम् ।
 एकाञ्च वर्धनीं तत्र वंशपात्रोपरिस्थिताम् ॥ १३ ॥
 वस्त्रैराच्छादिताञ्चैव संयुक्ताञ्च सुगन्धिभिः ।
 ब्राह्मणाय विशेषेण जलपूर्णां प्रदापयेत् ॥ १४ ॥
 अह्न्यह्नि सकल्प्य विधिपूर्वं घटं खग ! ।
 ब्राह्मणाय कुलीनाय वेदव्रतयुताय च ॥ १५ ॥
 सत्पात्राय प्रदातव्या न मूर्खाय कदाचन ।
 समर्थो वेदवित्ताव्यस्तरणे तारणेऽपि च ॥ १६ ॥
 इति श्रीगण्डे महापुराणे प्रेतकल्पे सप्तविंशोऽध्यायः ।

षष्टाविंशोऽध्यायः ।

तार्क्ष्य उवाच । दानतीर्थान्धितं मोक्षं स्वर्गञ्च वद मे प्रभो ! ।
 केन मोक्षमवाप्नोति केन स्वर्गं वप्स्यति ॥

केनासी च्यवते जन्तुः स्वर्लोकात् सप्तलोकातः ॥ १ ॥
 श्रोतृगवानुवाच । मानुषं भारते वर्धे त्रयोदशसु जातिषु ।
 सम्प्राप्य स्त्रियते तीर्थे पुनर्जन्म न विद्यते ॥ २ ॥
 अयोध्या मथुरा माया काशी काशी भवन्तिका ।
 पुरी हारावती ज्ञेयाः सप्तैता मोक्षदायिकाः ॥ ३ ॥
 सञ्चस्तमिति यो ब्रूयात् प्राणैः कण्ठगतैरपि ।
 मृतो विष्णुपुरं याति पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ४ ॥
 सकुटुम्बरितं येन हरिरित्यन्तरहयम् ।
 बह्वः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनमिति ॥ ५ ॥
 कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति यो मां स्मरति नित्यशः ।
 जलं भित्त्वा यथा पद्मं नरकादुद्धराम्यहम् ॥ ६ ॥
 शालग्रामशिला यत्र पापदोषक्षयावहा ।
 तत्सन्निधानमरणान्मुक्तिस्तत्र न संशयः ॥ ७ ॥
 शालग्रामशिला यत्र यत्र हारावती शिला ।
 उभयोः सङ्गमो यत्र मुक्तिस्तत्र न संशयः ॥ ८ ॥
 रोपणात् पालनात् सेकात् नमःस्पर्शनकीर्तनात् ।
 तुलसी दहते पापं नृणां जन्मार्जितं खग ! ॥ ९ ॥
 ज्ञानह्रदे सत्यजले रागद्वेषमलापहे ।
 यः स्नातो मानसे तीर्थे न स लिप्येत पातकैः ॥ १० ॥
 न काष्ठे विद्यते देवो न शिलायां न मृत्सु च ।
 भावे हि वसते देवस्तस्मात् भावो हि कारणम् ॥ ११ ॥
 प्रातः प्रातः प्रपश्यन्ति नर्मदां मत्स्यघातिनः ।
 न तेषां शुद्धिमायाति चित्तवृत्तिर्गरीयसी ॥ १२ ॥
 यादृशी चित्तवृत्तिः स्वात्तादृक्कर्मफलं नृणाम् ।
 परलोके गतिस्तादृक् प्रतीतिः फलदायिका ॥ १३ ॥
 गुर्वर्थे ब्राह्मणार्थं च स्त्रीणां बालबधेषु च ।

प्राणत्यागपरी यस्तु स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥
 अनशने मृतो यस्तु विमुक्तः सर्वबन्धनैः ।
 दत्त्वा दानानि विप्रेभ्यो स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥
 एते वै मोक्षमार्गाश्च स्वर्गमार्गास्तथैव च ।
 गोमर्हं देशविध्वंसं देशतीर्थविपत्सु च ॥ १६ ॥
 जीवितं मरणञ्चैव उभयोः श्रेष्ठमुच्यते ।
 जीवितं दानभोगाभ्यां मरणं दण्ठतीर्थयोः ॥ १७ ॥
 उत्तमाधममध्याश्च बध्यमानाश्च प्राणिनः ।
 आत्मानं सम्परित्यज्य स्वर्गवासं लभन्ति ते ॥ १८ ॥
 हरिश्चेत्ते कुरुक्षेत्रे भृगुक्षेत्रे तथैव च ।
 प्रभासे श्रीफले चैव श्रवदुं च त्रिपुष्करे ॥ १९ ॥
 भूतेश्वरे मृतो यस्तु स्वर्गे वसति मानवः ।
 ब्रह्मणो दिवसं यावत्ततः पतति भूतले ॥ २० ॥
 वर्षवृत्तिञ्च यो दद्याद् ब्राह्मणे व्रतसंयुते ।
 स सर्वं कुलमुद्धृत्य स्वर्गलोके महीयते ॥ २१ ॥
 कन्यां विवाहयेद् यस्तु ब्राह्मणे वैदवित्तमि ।
 इन्द्रलोके वसेत् सोऽपि स्वकुलैः परिवेष्टितः ॥ २२ ॥
 महादानानि दत्त्वा च नरस्तत्फलमाप्नुयात् ।
 वापीकूपतडागानामारामसुरसङ्गनाम् ॥ २३ ॥
 जीर्णोद्धारं प्रकुर्वाणः पूर्वकर्तुः फलं हि यत् ।
 तस्यैव द्विगुणं पुण्यं लभते नान्न संशयः ॥ २४ ॥
 कर्णकण्ठाङ्गुलीषाङ्गुं भूषणैश्चित्तवर्णकैः ।
 गृहोपकरणैर्युक्तं गृहं धेनुसमन्वितम् ॥ २५ ॥
 श्रोतवातातपहरमपि यत्र कुटीरकम् ।
 कृत्वा विप्राय विदुषे प्रददाति कुटुम्बिने ॥ २६ ॥
 तिस्रः कोट्यर्धकोटीश्च समाः स्वर्गे महीयते ।

या स्त्री सवर्षाः संवत्सराः कृतमप्यतिमनुव्रजेत् ।
 सा मृता स्वर्गमाप्नोति वर्षाणां पूर्वसंख्यया ॥ २७ ॥
 पुत्रपौत्रादिकं हित्वा स्वपतिं याधिरोहति ।
 स्वर्गं लभते तौ चोभो कुलैस्त्रिभिः समन्वितौ ॥ २८ ॥
 कृत्वा पापान्यनेकानि भर्तृद्रोहे मतिः सदा ।
 प्रक्षालयति सर्वाणि या स्वं पतिमनुव्रजेत् ॥ २९ ॥
 महापापसमाचारो भर्ता चेदुष्कृती भवेत् ।
 तस्याप्यनुव्रता नारी नाशयेत् सर्वकिल्बिषम् ॥ ३० ॥
 ग्राममात्रन्तु यश्चास्त्रं नित्यदानं करोति यः ।
 कृत्रचामरसंयुक्ते स विमानेऽधिगच्छति ॥ ३१ ॥
 यत् कृतं हि मनुष्येण पापञ्च मरणान्तिकम् ।
 तत् सर्वं नाशमायाति वर्षवृत्तिप्रदानतः ॥ ३२ ॥
 भूतं भावि वर्त्तमानं पापं जन्मत्रयार्जितम् ।
 प्रक्षालयति तत् सर्वं विप्रकन्याविवाहनात् ॥ ३३ ॥
 दशकूपसमा वापी दशवापीसमं सरः ।
 दशानां सरसां साम्यं प्रपा ताव्यं ! विनिर्जले ॥ ३४ ॥
 प्रपापि निर्जले देशे यद्दानं निर्धने द्विजे ।
 प्राणिनां यो दयां धत्ते स भवेन्नोक्तायकः ॥ ३५ ॥
 एवमादिभिरन्यैश्च सुकृतैः स्वर्गभग्नं भवेत् ।
 सर्वधर्मफलं प्राप्य प्रतिष्ठां प्ररसां लभेत् ॥ ३६ ॥
 फल्गुकार्यं परित्यज्य सततं धर्मवान् भवेत् ।
 दानं सत्त्वं हयाच्चेति सारमेतज्जाग्रदये ॥ ३७ ॥
 दानं साधु दरिद्रस्य शून्ये लिङ्गास्य पूजनम् ।
 अनाद्यप्रेतसंस्कारः कोटियज्ञफलं लभेत् ॥ ३८ ॥
 इति श्रीगार्हपत्ये ब्रह्मापुराणे प्रेतकाण्डे अष्टाविंशोऽध्यायः ।

जननिंशोऽध्यायः ।

गरुड उवाच । सूतकानां विधिं ब्रूहि दयां कृत्वा ममोपरि ।

विवेकाय हि चित्तस्य मानवानां हिताय च ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

मृते जन्मनि पक्षीन्द्र ! सपिण्डानां हि सूतकम् ।

चतुर्णामपि वर्णानां सर्वकर्मविवर्जनम् ॥ २ ॥

उभयत्र दशाहानि कुलस्याशु विवर्जयेत् ।

दानं प्रतिग्रहं ह्येवं स्वाध्यायश्च निवर्तयेत् ॥ ३ ॥

देशकालं तथात्मानं द्रव्यं द्रव्यप्रयोजनम् ।

उपपत्तिमथावस्थां ज्ञात्वाशौचं प्रकल्पयेत् ॥ ४ ॥

मृते पतौ वनस्थे च देशान्तरमृतेषु च ।

ज्ञानं सचेतनं कर्त्तव्यं सद्यःशौचं विधीयते ॥ ५ ॥

आवगर्भाश्च ये जीवा ये च गर्भाद्भिनिःसृताः ।

न तेषामग्निसंस्कारो नाशौचं नोदकक्रिया ॥ ६ ॥

कारवः शिल्पिनो वैद्या दासीदासास्तथैव च ।

राजानो राजभृत्याश्च सद्यःशौचानुकारिणः ॥ ७ ॥

सत्रती मन्त्रपूतश्च आहिताग्निर्नृपस्तथा ।

एतेषां सूतकं नास्ति यस्य चेच्छन्ति ब्राह्मणाः ॥ ८ ॥

प्रसवेन गृहस्थानां न कुर्वीत् सङ्गरं द्विजः ।

दशाहान् शुध्यते माता भवगान्धर्वपिता शुचिः ॥ ९ ॥

विवाहोत्सवयज्ञेषु भन्तरा नृतसूतके ।

पूर्वसङ्कल्पितं द्रव्यं भोज्यं तन्मनुरन्नवीत् ॥ १० ॥

सर्वेषामेवमशौचं मातापित्रोस्तु सूतकम् ।

सूतकं मातुरेव स्वादुपस्तृप्स्य पिता शुचिः ॥ ११ ॥

भन्तर्दशाहं चेत् स्नाता पुनर्मरणजन्मनी ।

तावत् स्वादशचिर्विप्रो यावत्तस्य दशाह्निकम् ॥ १२ ॥

श्रुधिते नियमादानं आर्त्तं विप्रे निवेदयेत् ।
 तथैव ऋषिभिः प्रोक्तं यथाकालं न दुष्यति ॥ १३ ॥
 दानं परिषदे दद्यात् सुवर्णं गां वृषं द्विजः ।
 क्षत्रियो द्विगुणं दद्याद्वैश्यस्तु त्रिगुणं तथा ॥ १४ ॥
 चतुर्गुणस्तु शूद्रेण दातव्यं ब्राह्मणे धनम् ।
 एवञ्चानुक्रमेणैव चातुर्वर्ण्यं विशुध्यति ॥ १५ ॥
 सप्ताष्टमन्तरे शीर्णो व्रतसंस्कारवर्जिते ।
 अहानि सूतकं तस्य अद्धानां संख्यया स्मृतम् ॥ १६ ॥
 ब्राह्मणार्थं विपन्ना ये नारीणां गोगृहेषु च ।
 आह्वेषु विपन्नानामेकरात्रं हि सूतकम् ॥ १७ ॥
 अनाथप्रेतसंस्कारं ये कुर्वन्ति नरोत्तमाः ।
 न तेषामशुभं किञ्चिद्विप्रेण सहकारिणा ।
 जलावगाहनात्तेषां उदयः शुद्धिरुदाहता ॥ १८ ॥
 विनिवृत्ता यदा शूद्रा उदकान्तमुपस्थिताः ।
 तदा विप्रेण द्रष्टव्या इति वेदविदो विदुः ॥ १९ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे एकोनत्रिंशोऽध्यायः ।

त्रिंशोऽध्यायः ।

तार्क्ष्य उवाच । भगवन् ! ब्राह्मणाः केचिदपमृत्युवशङ्गताः ।
 कथं तेषां भवेन्मार्गः किं स्थानं का गतिर्भवेत् ? ॥ १ ॥
 किञ्च युक्तं भवेत्तेषां विभ्रान्श्चापि कीदृशम् ? ।
 तदहं श्रोतुमिच्छामि ब्रूहि मे मधुसूदन ! ।
 प्रेतीभूते द्विजातीनां संभूते मृत्युवैकृते ॥ २ ॥
 श्रीभगवानुवाच । तेषाम्मार्गं विधिं स्थानं विविधं कथयाम्यहम् ।
 शृणु तार्क्ष्य ! परं गोप्यं कृतं दुर्मरणे तु यत् ॥ ३ ॥
 लङ्घनैर्ये मृता विप्रा दंष्ट्रिभिर्घातिताश्च ये ।

कण्ठप्राहिविलम्बाश्च क्षीणाश्च गुरुघातिनः ॥ ४ ॥
 हवाम्निविषविप्रेभ्यो विसृज्या चाकघातकाः ।
 पतनोद्धन्वनजले मृताश्च मृणु संस्थितिम् ॥ ५ ॥
 यान्ति ते नरके घोरे ये च स्नेच्छादिभिर्हताः ।
 श्वशृगालादिभिः सृष्टा अदग्धाः क्षमिसङ्कुलाः ॥ ६ ॥
 उल्लङ्घितमृता ये च महारोगैश्च ये मृताः ।
 लोकेऽसत्यास्तथा व्यङ्गा युक्ताः पापेन योषितः ॥ ७ ॥
 चाण्डालादुदकात् सर्पाद् ब्राह्मणाद् वैद्युतादपि ।
 दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च हृत्वादिपतनाम्भृताः ॥ ८ ॥
 उदक्यासूतकशूद्ररजकादिविदूषिताः ।
 तेन पापेन नरकान्मुक्ताः प्रेतत्वभागिनः ॥ ९ ॥
 न तेषां कारयेद्वाहं सूतकं नोदकक्रियाम् ।
 न विधानं मृतायश्च न कुर्यादौर्ध्वदैहिकम् ॥ १० ॥
 तेषां तार्क्ष्य ! प्रकुर्वीत नारायणबलिक्रियाम् ।
 सर्वलोकहितार्थाय मृणु पापभयापहाम् ॥ ११ ॥
 षण्मासं ब्राह्मणस्याथ त्रिमासं क्षत्रियस्य च ।
 सार्द्धमासं तु वैश्यस्य सद्यः शूद्रस्य सा भवेत् ॥ १२ ॥
 गङ्गायां यमुनायाश्च नैमिषे पुष्करेषु च ।
 तडागे जलपूर्णे वा ऋदे वा विमले जले ॥ १३ ॥
 वाप्यां कूपे गवां गोष्ठे मृहे वा प्रतिमालये ।
 कृष्णायै कारयेद्भिर्निर्विधिं नारायणात्मकम् ॥ १४ ॥
 पूर्णं तु तर्पणं कार्यं मन्त्रैः पौराणवैदिकैः ।
 सर्वौषधिक्षतैश्चैव विष्णुमुद्दिश्य तर्पयेत् ॥ १५ ॥
 कार्यं पुरुषसूक्तेन मन्त्रैर्वा वैष्णवैरपि ।
 दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्रेतं विष्णुमिति स्मरेत् ॥ १६ ॥
 अनादिनिधनो देवः शङ्खचक्रगदाधरः ।

अव्ययः पुण्डरीकाक्षः प्रेतमोक्षप्रदो भव ॥ १७ ॥
 तर्पणस्यावसाने तु वीतरागो विमत्सरः ।
 जितेन्द्रियमना भूत्वा शुचिमान् धर्मतत्परः ॥ १८ ॥
 दानधर्मरतश्चैव प्रणम्य वाग्यतः शुचिः ।
 यजमानो भवेत्तार्क्ष्य ! शुचिर्बन्धुसमन्वितः ॥ १९ ॥
 भक्त्या तत्र प्रकुर्वीत आद्यान्येकादशैव तु ।
 सर्वकर्मविधानेन एककार्यसमाहितः ॥ २० ॥
 तोयत्रीहिपदान् दद्याद् गोधूमांश्च प्रियङ्गवान् ।
 हविष्यान्नं शुभां मुद्रां कृत्रीणीषश्च चेलकम् ॥ २१ ॥
 दापयेत् सर्वशस्यानि क्षीरक्षौद्रसमन्वितम् ।
 वस्त्रोपानहसंयुक्तं दद्यादष्टविधं पदम् ॥ २२ ॥
 दापयेत् सर्वविप्रेभ्यो न कुर्यात् पंक्तिवच्चनम् ।
 भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु गन्धपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ २३ ॥
 दातव्यं सर्वविप्रेभ्यो वेदशास्त्रप्रमाणतः ।
 शङ्खं पात्रेऽथवा ताम्रे तर्पणञ्च पृथक् पृथक् ॥ २४ ॥
 वाताधारेण संयुक्तो जानुभ्यामवनीं गतः ।
 स चादौ दापयेदर्घ्यं एकीदृष्टं पृथक् पृथक् ॥ २५ ॥
 आपो देवी मधुमती आदिपिण्डे प्रकल्पिता ।
 उपयामगृहीतोऽसि द्वितीये च निवेदयेत् ॥ २६ ॥
 येनापावकवामत्क तृतीये पिण्डकल्पना ।
 ये देवा सः चतुर्थे तु समुद्रं गच्छ पञ्चमे ॥ २७ ॥
 अग्निर्ज्योतिस्तथा षष्ठे हिरण्यगर्भश्च सप्तमे ।
 यमाय त्वष्ट्रे ज्ञेयं यज्जाग्रत् नवमे तथा ॥ २८ ॥
 दशमे याः फलिनीति पिण्डे चैकादशे ततः ।
 भद्रं कर्णेभिरिति च कुर्यात् पिण्डविसर्जनम् ॥ २९ ॥
 कृत्वैकादशदैवत्यं आहूतं कुर्यात् परेऽहनि ।

विप्रानावाहयेत् पश्चादर्थ्यं दद्याद्विशारदः ॥ ३० ॥
 विद्याशीलगुणोपेतान् स्वकीयसुकुलोत्तमान् ।
 अव्यङ्गांश्च प्रशस्तांश्च न हि वर्ज्यान् कदाचन ॥ ३१ ॥
 विष्णुः स्वर्णमयः कार्यो रुद्रस्ताम्रमयस्तथा ।
 ब्रह्मा रौप्यमयस्तत्र यमो लोहमयो भवेत् ॥ ३२ ॥
 सोसकन्तु भवेत् ग्रीते अथवा दर्भकन्तथा ।
 यमाय त्वेति मन्त्रेण सहितं सामवेदिनम् ॥ ३३ ॥
 अग्न आयाहि मन्त्रेण गोविन्दं पश्चिमे न्यसेत् ।
 अग्निमीलेति मन्त्रेण पूर्वैर्णैव प्रजापतिम् ॥ ३४ ॥
 ईषे त्वा इति मन्त्रेण दक्षिणे स्थापयेद् यमम् ।
 मध्ये च मण्डलं कृत्वा स्थाप्यो दर्भमयो नरः ॥ ३५ ॥
 ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रो यमः प्रेतस्तु पञ्चमः ।
 पृथक्कुम्भे ततः स्थाप्यं पञ्चरत्नसमन्विते ॥ ३६ ॥
 वस्त्रयज्ञोपवीतानि पृथक्मुद्रायुतानि च ।
 जपं कुर्यात् पृथक् तत्र ब्रह्मादौ देवतासु च ॥ ३७ ॥
 पञ्चश्राद्धानि कुर्वीत देवतानां यथाविधि ।
 जलधारां ततः कुर्यात् पिण्डे पिण्डे पृथक् पृथक् ॥ ३८ ॥
 शङ्खे वा ताम्रपात्रे वा अलाभे मृगमयेऽपि वा ।
 तिलोदकं समादाय सर्वौषधिसमन्वितम् ॥ ३९ ॥
 आसनोपानहौ छत्रं मुद्रिकाञ्च कमण्डलुम् ।
 भाजनं भोज्यधान्यञ्च वस्त्राख्यष्टविधं पदम् ॥ ४० ॥
 ताम्रपात्रं तिलैः पूर्णं सहिरण्यं सदक्षिणम् ।
 दद्याद् ब्राह्मणमुख्याय विधियुक्तं खगेश्वर ! ॥ ४१ ॥
 ऋग्वेदपाठके दद्याज्जातशस्यवसुन्धराम् ।
 यजुर्वेदमये विप्रे गाञ्च दद्यात् पयस्विनीम् ॥ ४२ ॥
 सामगाय शिवोद्देशे प्रदद्याद् वस्त्रधौतकम् ।

यमोद्देशे तिलान् लोहं ततो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ ४३ ॥
 पश्चात् पुत्तलकः कार्यः सर्वैषधिसमन्वितः ।
 पलाशस्य च वृन्तानां भागं कृत्वा च काश्यप ! ॥ ४४ ॥
 कृष्णाजिनं समास्तीर्य कुशैश्च पुरुषाकृतिम् ।
 शतत्रयषष्टियुतैर्ब्रतैः प्रोक्तोऽस्थिसञ्चयः ॥ ४५ ॥
 विन्यस्य तानि बभ्रीयात् कुशैरङ्गे पृथक् पृथक् ।
 चत्वारिंशच्छिरोभागे ग्रीवायाश्च दश न्यसेत् ॥ ४६ ॥
 विंशत्युरःस्थले देयं विंशतिर्जठरे तथा ।
 बाहुद्वये शतं दद्यात् कटिदेशे च विंशतिः ॥ ४७ ॥
 कर्णद्वये शतञ्चापि त्रिंशद् वा जङ्घयोर्द्वयोः ।
 दद्याच्चतुष्टयं शिर्शे षड् दद्याद् वृषणद्वये ।
 दश पादाङ्गुलीभागे एवमस्थीनि विन्यसेत् ॥ ४८ ॥
 नारिकेलं शिरःस्थाने तारं दद्याच्च तालुके ।
 पञ्चरत्नं मुखे दद्याज्जिह्वायां कदलीफलम् ॥ ४९ ॥
 अन्त्रेषु बालुकां दद्याद् वाङ्मौक्तिकं घ्राणे चैव हि ।
 वसायां मृत्तिकां दद्याद्भूमूत्रं मूत्रके तथा ॥ ५० ॥
 मन्थकं धातवे देयं हरितालं मनःशिलाम् ।
 यवपिष्टं तथा मांसं मधु शोणितं चैव हि ॥ ५१ ॥
 केशेषु च जटाजूटं त्वचायाश्च मृगत्वचम् ।
 पारदं रेतसः स्थाने पुरीषे पित्तलं तथा ॥ ५२ ॥
 मनःशिलां तथा गात्रे तिलकस्त्यक्तं सन्धिषु ।
 कर्णयोस्ताडपत्रञ्च स्तनयोश्चैव गुच्छकौ ॥ ५३ ॥
 नासायां शतपत्रञ्च कमलं नाभिमण्डले ।
 वृन्ताकं वृषणे दद्याज्जिह्वे स्वाद् मृच्छनं शुभम् ॥ ५४ ॥
 हृत् नाभ्यां प्रदेयं स्वात् कौपीने च त्रपु स्मृतम् ।
 मौक्तिकं स्तनयोर्मूर्ध्नि कुङ्कुमेन विलेपनम् ॥ ५५ ॥

कपूरगुरुधूपैश्च शुभैर्मासैः सुगन्धिभिः ।
 परिधाने पट्टसूत्रं हृदये रक्त्सकं न्यसेत् ॥ ५६ ॥
 ऋद्धिद्विभुजौ ह्यौ च नेत्रयोश्च कपर्दिकाम् ।
 सिन्दूरं नेत्रकोणेषु ताम्बूलाद्युपहारकैः ॥ ५७ ॥
 सर्वौषधियुतां प्रेतपूजां कृत्वा यथोदिताम् ।
 साम्निकैश्चापि विधिना यज्ञपात्राणि विन्यसेत् ॥ ५८ ॥
 शन्नोदेवो पुनन्तु मे इमं मे वरुणेति च ।
 प्रेतस्य पावनं कृत्वा शालग्रामशिलोदकैः ॥ ५९ ॥
 विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सुशीला गौः पयस्विनी ।
 महादानानि देयानि तिलपात्रं तथैव च ॥ ६० ॥
 ततो वैतरणी देया सर्वाभरणभूषिता ।
 कर्त्तव्यं वैष्णवं आहं प्रेतमुक्त्यर्थमात्मना ॥ ६१ ॥
 प्रेतमोक्षं ततः कुर्याद्धरिं विष्णुं प्रकल्पयेत् ।
 त्वं विष्णुरिति संस्मृत्य प्रेतं तं मृतमेव च ॥ ६२ ॥
 अग्निदाहं ततः कुर्यात् सूतकान् दिनत्रयम् ।
 दशाहं गतपिण्डाश्च कर्त्तव्या विधिपूर्वकैः ।
 सर्वं वर्षावधिं कुर्यादेवं प्रेतः स मुक्तिभाक् ॥ ६३ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे त्रिंशोऽध्यायः ।

एकचिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच । यथा धेनुसङ्घस्य वसो विन्दति मातरम् ।
 एवं पूर्वकृतं कर्म कर्त्तारमनुबध्दति ॥ १ ॥
 आदित्यो वरुणो विष्णुर्ब्रह्मा सोमो हुताशनः ।
 शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥ २ ॥
 नास्ति भूमिसमं दानं नास्ति भूमिसमो निधिः ।
 नास्ति सत्त्वसमो धर्मो नावृतात् पातकं परम् ॥ ३ ॥

नोरपत्यं प्रथमं हिरण्यं भूर्वेण्वदी सूर्यसुताश्च गावः ।

नोक्तव्यं तेन भवेत् प्रदत्तं सः काञ्चनङ्गाश्च मर्ही प्रदद्यात् ॥ ४ ॥

त्रीणां हरति दानानि गावः पृथ्वी सरस्वती ।

नरकादुद्धन्यते जयकापनदीहृतात् ॥ ५ ॥

कृत्वा बह्विनि पापानि रौद्राणि विपुलान्यपि ।

अपि गोदानमात्रेण भूमिदानेन श्रद्ध्यति ॥ ६ ॥

अकर्त्तव्यं न कर्त्तव्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि ।

कर्त्तव्यमेव कर्त्तव्यमिति वेदविदो विदुः ॥ ७ ॥

अधर्मप्रवर्त्तने वै पापं गोसहस्रबधतुल्यम् ।

वृत्तिच्छेदेऽपि तथा वृत्तिकरणे लक्षधेनुफलम् ॥ ८ ॥

वरमेकापि सा दत्ता न तु दत्तं गवां शतम् ।

एकां हृत्वा शतं दत्त्वा न तेन समता भवेत् ॥ ९ ॥

स्वयमेव तु यो दद्यात् स्वयमेव तथा हरेत् ।

स पापी नरकं याति यावदाभूतसंज्ञवम् ॥ १० ॥

न चाश्वमेधेन तथा पूतः स्याद्दक्षिणावता ।

अवृत्तिकर्षिते दीने ब्राह्मणे रक्षिते यथा ॥ ११ ॥

न तद्भवति वेदेषु यज्ञेच बहुदक्षिणे ।

यत् पुण्यं दुर्बले विप्रे ब्राह्मणे परिरक्षिते ॥ १२ ॥

ब्रह्मस्वरसपुष्टानि वाहनानि बलानि च ।

युद्धकाले विशीर्यन्त सिकतासेतवो यथा ॥ १३ ॥

स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुन्धराम् ।

षष्टिवर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते क्षमिः ॥ १४ ॥

ब्रह्मस्वं प्रणयाद् भुक्तं दहत्वासप्तमं कुलम् ।

तदेव चौर्यरूपेण दहत्वा चन्द्रतारकम् ॥ १५ ॥

लोहचूर्णाश्मचूर्णश्च विषश्च जरयेद् बुधः ।

ब्रह्मस्वं त्रिषु लोकेषु कः पुमान् जरयिष्यति ॥ १६ ॥

देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च ।

कुलान्यकुलतां यान्ति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥ १७ ॥

ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विप्रे विद्याविवर्जिते ।

ज्वलन्तमग्निमुत्सृज्य भस्मान्यपि न ह्ययते ॥ १८ ॥

संक्रान्तौ यानि दानानि हव्यकव्यानि यानि च ।

सप्तकल्पक्षयं यावत् तावत् स्वर्गे महीयते ॥ १९ ॥

प्रतिग्रहाध्यापनयाजनेषु प्रतिग्रहं श्रेष्ठतमं वदन्ति ।

प्रतिग्रहाच्छुध्यति जाप्यहोमैर्न याजकं कर्म पुनन्ति वेदाः ॥ २० ॥

नित्यजापो सदा होमी परमाकविवर्जितः ।

रत्नपूर्णमपि महीं प्रतिगृह्य न लिप्यते ॥ २१ ॥

इति श्रीगरुडे महापुराणे प्रेतकल्पे एकत्रिंशोऽध्यायः ।

द्वात्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच । जलाम्निविधिना भ्रष्टाः प्रव्रज्यानाशकच्युताः ।

इन्द्रियाणां विशुद्ध्यर्थं दत्त्वा धेनुं तथा वृषम् ॥ १ ॥

जनहादशवर्षस्य चतुर्वर्षाधिकस्य च ।

प्रायश्चित्तं चरेन्माता तथान्योऽपि च बान्धवः ॥ २ ॥

अतो बालतरस्यास्ति नापराधो न पातकम् ।

राजदण्डो न तस्यास्ति प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३ ॥

रत्नस्य दर्शने जाते आतुरा स्त्री भवेद् यदि ।

चतुर्थे हविषं स्पृष्ट्वा वस्त्रं त्यक्त्वा विशुध्यति ॥ ४ ॥

आतुरे स्नानमुत्पन्नं दश कृत्वा ज्ञानातुरः ।

स्नात्वा स्नात्वा स्पृष्टेन ततः शुद्धः स आतुरः ॥ ५ ॥

प्रत्यब्दं श्राद्धमथ ते कथयामि खगोत्तम ! ।

प्रत्यब्दं पार्वणेनैव कुर्यातां चैत्रजैरसौ ॥ ६ ॥

एकोद्दिष्टं प्रकुर्यातां प्रत्यब्दं प्रतिकेन तु ।

यदयं हि मृतः साम्निः पुत्री वापि तथाविधः ॥ ७ ॥
 प्रत्यब्दं पार्वणं तत्र कुर्यातां क्षेत्रगीरसी ।
 अनन्वयः साम्निका वा पितरोऽपि तथा मृताः ॥ ८ ॥
 एकोद्दिष्टं तथा कार्यं क्षयाद् इति केचन ।
 दर्शकाले क्षयो यस्य प्रेतपक्षेऽथवा पुनः ॥ ९ ॥
 प्रत्यब्दं पार्वणं कार्यं तेषां सर्वैः सुतैरपि ।
 एकोद्दिष्टमपुत्राणां पुंसां स्याद् योषितामपि ॥ १० ॥
 कर्त्तव्ये पार्वणे आह्वे अशीचं जायते यदि ।
 आशीचगमने प्राप्ते कुर्याच्छ्राद्धं ततः परम् ॥ ११ ॥
 एकोद्दिष्टे च सम्प्राप्ते यदि विघ्नः प्रजायते ।
 मासेऽन्यस्मिंस्तिथौ तस्यां कुर्याच्छ्राद्धं तथैव हि ॥ १२ ॥
 तूष्णीं श्राद्धञ्च शूद्राणां भार्यायास्तत्सुतेन वा ।
 कन्यायाश्च द्विजातीनां मनुरेतद्विचक्षते ॥ १३ ॥
 एककाले गतासूनां बहूनामथवा द्वयोः ।
 मन्त्रेण रूपेण कुर्याच्छ्राद्धं कुर्यात् पृथक् पृथक् ॥ १४ ॥
 पूर्वकस्य मृतस्यादौ द्वितीयस्य ततः पुनः ।
 तृतीयस्य ततः पश्चात् सन्निपातेष्वयं क्रमः ॥ १५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे प्रत्यब्दप्रकरणं
 नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ।

अथस्त्रिंशोऽध्यायः ।

अथ नित्यानि श्राद्धानि ।

श्रीभगवानुवाच । नित्यं श्राद्धे हि गन्धाद्यैर्द्विजानभ्यर्थ्य शक्तितः ।
 सर्वान् पितृगणान् सम्यक् सदैवोद्दिश्य पूजयेत् ॥ १ ॥
 आवाहनं स्वधाकारं पिण्डाग्नी करणादिकम् ।
 ब्रह्मचर्यादिनियमान् विश्वेदेवांस्तथैव च ॥ २ ॥

नित्यश्राद्धे त्यजेदेतान् भोग्यमन्त्रश्च कल्पयेत् ।
 न दद्याद्दक्षिणाञ्चैव नमस्कारैर्विसर्जयेत् ॥ ३ ॥
 देवानुद्दिश्य विश्वादीन् दद्याच्च द्विजभोजनम् ।
 नित्यश्राद्धं तदेवेति देवश्राद्धं तदुच्यते ॥ ४ ॥
 मातुः श्राद्धन्तु पूर्वं स्यात् कर्माह्नयेव पैठकम् ।
 उत्तरेऽहनि वृद्धस्य मातामहगणस्य च ॥ ५ ॥
 पृथग्दिने न शक्तश्चेदेकस्मिन्नेव वासरे ।
 श्राद्धमर्थं प्रकुर्वीत वैश्वदेवव्रतत्रिकम् ॥ ६ ॥
 पित्रभ्यः कल्पयेत् पूर्वं मातृभ्यस्तदनन्तरम् ।
 मातामहेभ्यश्च ततो दद्यादित्यं क्रमेण तु ॥ ७ ॥
 मातृश्राद्धे तु विप्राणामलाम्बे तु कुलान्विताः ।
 पतिपुत्रान्विताः साध्व्यो योषितोऽष्टौ च भोजयेत् ॥ ८ ॥
 इष्टापूर्त्तादिकारश्चे तदा श्राद्धं समाचरेत् ।
 उत्पातादिनिमित्तेषु नित्यश्राद्धवदेव तु ॥ ९ ॥
 नित्यं दैवं तथा वृद्धं काम्यं नैमित्तिकं तथा ।
 श्राद्धान्युक्तप्रकारेण कुर्वन् सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १० ॥
 इति श्रीगरुडे महापुराणे प्रेतकल्पे त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ।

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

गरुड उवाच । सुकृतस्य प्रभावेण स्वर्गो नानाविधो नृणाम् ।
 भोगसौख्यादिरूपश्च बलं पुष्टिः पराक्रमः ॥ १ ॥
 सत्यं पुण्यवतां देव ! जायतेऽत्र परत्र च ।
 सत्यं सत्यं पुनः सत्यं देववाक्यन्तु नाम्यथा ॥ २ ॥
 धर्मो जयति नाधर्मः सत्यं जयति नानृतम् ।
 क्षमा जयति न क्रोधो विष्णुर्जयति नासुरः ॥ ३ ॥
 एतत् सत्यं मया ज्ञातं सुकृताश्चोभनं भवेत् ।

यथोत्कृष्टतमं पुण्यं तथा कृष्णपरो भवेत् ॥ ४ ॥

एकञ्च श्रोतुमिच्छामि पापयोनिषु जायते ।

येन कर्मविपाकेन यथा निरयभाग् भवेत् ॥ ५ ॥

यां यां योनिमवाप्नोति यथारूपः प्रजायते ।

तस्मै वद सुरश्रेष्ठ ! समासेनापि काङ्क्षितम् ॥ ६ ॥

श्रीकृष्ण उवाच । शुभाशुभफलैस्ताव्य ! भुक्तोभोगा नरास्त्रिवह ।

जायन्ते लक्षणैर्यैस्तु तानि मे शृणु काश्यप ! ॥ ७ ॥

गुरुरात्मवतां शास्ता राजा शास्ता दुरात्मनाम् ।

इह प्रच्छन्नपापानां शास्ता वैवस्वतो यमः ॥ ८ ॥

प्रायस्त्रिंशत्पञ्चजीर्णेषु यमलोके ह्यनेकधा ।

यातनान्ते विमुक्तास्ते अनेकां जीवसन्ततिम् ॥ ९ ॥

गत्वा मानुषयोनीं तु पापचिह्ना भवन्ति ते ।

तान्यहं तव चिह्नानि कथयिष्ये खगोत्तम ! ॥ १० ॥

गङ्गदोऽनृतवादी स्यात् मूकश्चैव गवानृते ।

ब्रह्महा च क्षयी कुष्ठी श्यावदन्तस्तु मद्यपः ॥ ११ ॥

कुनखी स्वर्णहारी च दुश्कर्मा गुरुतल्पगः ।

संयोगी ह्रीमवर्णः स्यात् काकोऽग्निमन्त्रभोजनात् ॥ १२ ॥

दिग्गम्बरा दुराचारा सर्वदेवावनिन्दकाः ।

यान्ति ते नरके घोरे ये च मिथ्या वदन्ति हि ॥ १३ ॥

अन्नं पर्युषितं विप्रे प्रयच्छन् कुक्षतां व्रजेत् ।

मात्सर्यादपि जात्यन्धो जन्मान्धः पुस्तकं हरन् ॥ १४ ॥

फलानि हि हरन्निव्यं स्त्रियते नात्र संशयः ।

मृतो वानरतां याति तन्मुक्तो गलगण्डवान् ॥ १५ ॥

अदत्तभक्षमश्नाति अन्नपत्न्यो भवेन्नरः ।

वणिक् चैव मङ्गामूढः सर्वदर्शननिन्दकः ॥ १६ ॥

घोरसागरे पतति न जानाति धर्मतत्त्वम् ।

हरन् स्वर्णं भवेद्दोषा गरदः पवनाशनः ॥ १७ ॥
 प्रव्रज्यागमनात् पश्चिन् ! भवेन्नरपिशाचकः ।
 चातको जलहर्त्ता च धान्यहर्त्ता च मूषकः ॥ १८ ॥
 अप्राप्तयौवनां सेव्य भवेत् सर्प इति श्रुतिः ।
 गुरुदाराभिलाषो च क्लकलासो भवेद् ध्रुवम् ॥ १९ ॥
 जलप्रसवणं यस्तु भिन्यान्मत्स्यो भवेन्नरः ।
 अविक्रयान् विक्रयन् वै विकटाक्षो भवेन्नरः ॥ २० ॥
 कुयोनिनिन्दको हि स्यादुलूकः स्त्रीप्रवञ्चनात् ।
 मृतस्त्रैकादशाष्टे तु भुञ्जानः श्वाभिजायते ॥ २१ ॥
 प्रतिश्रुत्य द्विजेभ्योऽर्थमददन् जम्बूको भवेत् ।
 सर्पं हत्वा भवेद्दुष्टः शूकरो विड्भवाहकः ॥ २२ ॥
 परिवादाद् द्विजातीनां लभते काच्छपीं तनुम् ।
 लभेद्देवलकस्तार्ष्ण ! योनिं चाण्डालसंज्ञकाम् ॥ २३ ॥
 दुर्भगः फलविक्रोता वृषश्च वृषलीपतिः ।
 मार्जारोऽग्निं पदा स्पृष्ट्वा रोगवान् परमांसभुक् ॥ २४ ॥
 सोदर्यागमनात् पण्डो दुर्गन्धश्च सुगन्धश्चतु ।
 यद्वा तद्वापि पारस्व्यं स्वल्पं वा यदि वा बहु ।
 हत्वा वै योनिमाप्नोति तैत्तिरीं नात्र संशयः ॥ २५ ॥
 एवमादीनि चिह्नानि अन्यान्यपि खगेश्वर ! ।
 स्वकर्मविहितान्येव दृश्यन्ते मानवादिषु ॥ २६ ॥
 एवं दुष्कृतकर्त्ता हि भुञ्जते च नरकान् क्रमात् ।
 जायते कर्मशेषेण शुक्लास्त्रेतासु योनिषु ॥ २७ ॥
 ततो जन्मयतं मर्त्यः सर्वजन्तुषु काश्चन ! ।
 जायते नात्र सन्देहः समीभूते श्वाश्वमे ॥ २८ ॥
 स्त्रीपुंसयोः प्रसङ्गे च विशुद्धे शक्रशोणिते ।
 पञ्चभूतसमोपेतः सुपुष्टः परमः पुमान् ॥ २९ ॥

धारणा प्रेरणे दुःखं दृष्ट्वा संहार एव च ।
 प्रयत्नाकृतिवर्णाच्च रागद्वेषी भवाभवौ ॥ ३० ॥
 तस्येदमात्मनः सर्वमनादेरादिमिच्छतः ।
 स्वकर्मबद्धस्य तदा गर्भे वृत्तिं हि विन्दति ॥ ३१ ॥
 पुरा मया यथा प्रोक्तं तव जन्तोर्हि लक्षणम् ।
 एवं प्रवर्तते चक्रं भूतग्रामे चतुर्विधे ॥ ३२ ॥
 समुत्पत्तिर्विनाशश्च जायते तार्क्ष्य ! देहिनाम् ।
 जह्वा गतिस्तु धर्मेण अधर्मेण ह्यधोगतिः ॥ ३३ ॥
 जायते सर्ववर्णानां स्वकर्माचरणात् स्वग ! ।
 देवत्वे मानुषवे च दानभोगादिकाः क्रियाः ॥ ३४ ॥
 यद् यत् दृश्यं वैततेय ! तत् सर्वं कर्मजं फलम् ।
 कुकर्मविहितो घोरि कामक्रियार्जितेऽशुभे ।
 नरके पतितो भूयो यस्योत्तारो न विद्यते ॥ ३५ ॥
 इति श्रीगारुड महापुराणे प्रेतकल्पे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

पञ्चचिंशोऽध्यायः ।

रुड उवाच । भगवन् ! देवदेवेश ! कृपया परया वद ।
 दानं दानस्य माहात्म्यं वैतरण्याः प्रमाणकम् ॥ १ ॥
 भगवानुवाच । या सा वैतरणीनाम्नी यमद्वारे महासरित् ।
 यत्प्रमाणा च सा देवी शृणु तां मे भयावहाम् ॥ २ ॥
 शतयोजनविस्तीर्णा पृथुत्वे सा महानदी ।
 दुर्गन्धा दुस्तरा पापैर्दृष्टमात्रभयावहा ॥ ३ ॥
 पूयशोणिततीयाद्या मांसकर्दमसङ्कुला ।
 पापिनं ह्यागतं दृष्ट्वा नानाभयम् समागतम् ॥ ४ ॥
 दृश्यते सत्वरं तीर्थं पाचमध्ये यथा घृतम् ।

कृमिभिः सङ्कुलं पूयं ककृतुखैः समान्वृतम् ॥ ५ ॥
 शिशुमारैश्च मत्स्याद्यैर्वज्रकर्तृरिकायुतैः ।
 अन्यैश्च जलजीवैश्च हिंसकैर्मांसभेदिभिः ॥ ६ ॥
 तपन्ते द्वादशादित्याः प्रलयान्ते यथा हि ते ।
 पतन्ति तत्र वै मर्त्या क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ ७ ॥
 हा भ्रातः ! पुत्र ! मातेति प्रलपन्ति सुषुप्त्युतः ।
 वितरन्ति निमज्जन्ति तत्र गच्छन्ति जन्तवः ॥ ८ ॥
 चतुर्विधैः प्राणिगणैर्द्रष्टव्या सा महानदी ।
 तरन्ति तत्र दानेन चान्यथा ते पतन्ति वै ॥ ९ ॥
 मातरं येऽवमन्यन्ते आचार्यं गुरुमेव च ।
 अवमन्यन्ति ये ब्रूहास्तेषां वासोऽत्र सन्ततम् ॥ १० ॥
 पतिव्रतां धर्मशीलां व्यूढां धर्मे विनिश्चिताम् ।
 परित्यजन्ति ये ब्रूहास्तेषां वासोऽत्र सन्ततम् ॥ ११ ॥
 विश्वासप्रतिपन्नानां स्वामिमित्रतपस्त्रिवाम् ।
 स्त्रीबालविकलादीनां हिद्रमन्त्रे षयन्ति हि ।
 पश्यन्ते पूयमध्ये तु क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ १२ ॥
 प्राप्तं बुभुक्षितं विप्रं यो विघ्नायोपसर्पति ।
 कृमिभिर्भक्ष्यते यच्च यावदाभूतसंप्लवम् ॥ १३ ॥
 ब्राह्मणाय प्रतिश्रुत्य यथार्थं न ददाति यः ।
 यज्ञविध्वंसकश्चैव राज्ञीगामी च पैशुनी ॥ १४ ॥
 कथाभङ्गकरश्चैव कूटसाक्षी च मयापः ।
 आह्वय नास्ति यो ब्रूते तस्य वासोऽत्र सन्ततम् ॥ १५ ॥
 अग्निदो गरदश्चैव स्रग्वन्तपापहारकः ।
 क्षेत्रसेतुविभेदी च परदारप्रधर्षकः ॥ १६ ॥
 ब्राह्मणो रसविह्वेता तथा च वृषलीपतिः ।
 गोधनस्य वृषार्त्तश्च विभेदं कुरुते तु यः ॥ १७ ॥

कन्धाविद्रूपकश्चैव दानं दत्त्वा तु तापकः ।
 शूद्रस्तु कपिलापानो ब्राह्मणो मांसभोजकः ।
 एते वसन्ति सततं मा विचारं कथाः क्वचित् ॥ १८ ॥
 कृपणो नास्तिकः क्षुद्रः स तस्यां निवसेत् खग ! ।
 सदामर्षी सदा क्रोधी निजवाक्यप्रमाणकृत् ॥ १९ ॥
 परोक्तच्छेदको नित्यं वैतरण्यां वसेच्चिरम् ।
 यस्त्वहङ्कारवान् पापः स्रविकल्पनकारकः ।
 कृतघ्नो विश्वासघाती वैतरण्यां वसेच्चिरम् ॥ २० ॥
 कदाचिद्भाग्ययोगेन तरणेष्वेवा भवेद् यदि ।
 सानुकूला भवेद् येन तदाकर्णय काश्यप ! ॥ २१ ॥
 अयने विषुवे पुण्ये व्यतोपाते दिनक्षये ।
 चन्द्रसूर्योपरागे च संक्रान्ती दर्शवासरे ॥ २२ ॥
 अयने पुण्यकालेषु दीयते दानमुत्तमम् ।
 यदा कदा भवेद्वापि श्रद्धा दानं प्रति ध्रुवम् ।
 तदैव दानकालः स्याज्जाता सम्पत्तिरस्थिरा ॥ २३ ॥
 अस्थिराणि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः ।
 नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो धर्मसञ्चयः ॥ २४ ॥
 कृष्णं वा पाटलां वापि दद्याद् वैतरणीं शुभाम् ।
 हेमशृङ्गीं रौप्यक्षुरीं कांस्यपात्रोपदोहनीम् ॥ २५ ॥
 कृष्णवस्त्रयुगच्छब्दां सप्तधान्यसमन्विताम् ।
 कार्पासद्रोणशिखरे आसीनं ताम्रभाजने ॥ २६ ॥
 यमं हैमं प्रकुर्वीत लोहदण्डसमन्वितम् ।
 इक्षुदण्डमयं बद्धा तूडुपं दृढबन्धनैः ॥ २७ ॥
 उडुपोपरि तां धेनुं सूर्यदेहसमुद्भवाम् ।
 कृत्वा विकल्पयेद्बिहान् कृतोपान्तसमन्विताम् ॥ २८ ॥
 अङ्गुरीयकवासांसि ब्राह्मणाय निवेदयेत् ।

इममुच्चारयेन्नम्रं संगृह्य सजलान् कुशान् ॥ २८ ॥
 यमहारे महाघोरे श्रुत्वा वैतरणीं नदीम् ।
 तर्तुकामो ददास्येनां तुभ्यं वैतरणीञ्च गाम् ॥ ३० ॥
 विष्णुरूप । द्विजश्रेष्ठ । भूदेव । पङ्क्तिपावन । ।
 सदक्षिणा मया तुभ्यं दत्त्वा वैतरणी च गौः ॥ ३१ ॥
 गावो ममाग्रतः सन्तु गावो मे सन्तु पृष्ठतः ।
 गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ३२ ॥
 धर्मराजश्च सर्वेशं वैतरण्याख्यकान्तु गाम् ।
 सर्वं प्रदक्षिणीकृत्य ब्राह्मण्याय निवेदयेत् ॥ ३३ ॥
 पुच्छं संगृह्य धेनोश्च अग्रे कृत्वा तु वै द्विजम् ।
 धेनुके ! त्वं प्रतीक्षस्व यमहारे महाभये ॥ ३४ ॥
 उत्तारणार्थं देवेशि ! वैतरण्यै नमो नमः ।
 अनुब्रजद्विजं यातं सर्वं तस्य गृहं नयेत् ॥ ३५ ॥
 एवं कृते वैनतेय ! सा सरित् सुखदा भवेत् ।
 सर्वान् कामानाप्नुवन्ति ददते ये च मानवाः ॥ ३६ ॥
 सुकृतस्य प्रभावेण सुखस्येह परत्र च ।
 स्वस्थे सहस्रगुणितं श्रातुरे शतसंभितम् ॥ ३७ ॥
 मृतस्यैव तु यद्दानं परोक्षे तं समं स्मृतम् ।
 स्वहस्तेन ततो देयं मृते कः कस्य दास्यति ॥ ३८ ॥
 दानधर्मविहीनानां कृपणं जीवितं क्षितौ ।
 अस्थिरं शरीरेण स्थिरं कर्म समाचरेत् ।
 अवश्यमेव यास्यन्ति प्राणाः प्राघूर्णिका इव ॥ ३९ ॥
 इतीदमुक्तं तव पश्चिराज !
 विडम्बनं जन्तुगणस्य सर्वम् ।
 प्रेतस्य मोक्षायैतदीह दैहिकं
 हिताय लोके

विनाः समं विष्णुना प्रभविष्णुना ।

॥ ४१ ॥

पुनः पश्यन् विद्वत् ।

सर्वस्य सर्वस्य सर्वस्य सर्वस्य ॥ ४२ ॥

॥ जगत्स्य वै जगन्मा प्रभुर्वादिकम् ।

सुतो प्रेतस्य चोद्विहकम् ।

प्रदानं वरं लोकाणां प्रियतमं यत्प्रमोषधम् ४३ ॥

अभक्ष्येषां जपस्थेषां कुर्यात्परमयः ।

षामिन्दीवश्यामो ह्यसौ जगद्गणः ॥ ४४ ॥

अणुर्माता प्रितः प्रिणुर्विणुः स्वजनबाभवः ।

षामेवं स्थिरा बुद्धिर्न तेषां दुर्गतिर्भवति ॥ ४५ ॥

फलं भगवान् विष्णुर्मफलं महाशयः ।

इलं पुण्डरीकाक्षी मङ्गलायतनं नमः ॥ ४६ ॥

रिभागीरथी विद्या विद्या भागीरथी हरिः ।

गोरक्षी हरिविष्णोः सारमेतन्नमः ॥ ४७ ॥

पवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोऽपि वा ।

रितं पुनः विवाचं स वाङ्माभ्यन्तरः शुचिः ॥ ४८ ॥

समवानुवाच ।

सर्वशास्त्रार्थमण्डनीम् ।

॥ ४८ ॥

यावत् सर्वप्रदक्षिणम् ।

॥ ५० ॥

सर्वं भूतं भूतानां सर्वं सत्त निमित्तमयाः ।

उद्गादिभिः पितृभ्यः कृत्वा यथाभागम्भवेत् ॥ ५१ ॥

SECRET

प्रभुरायकवासिनासि ब्राह्मणाय निवेदयाम् ।

क्रतुकरणगतानां नैमिषे सञ्जनीनाः

श्रवणगतभकुर्वन् वि विजानाति मर्त्यः ॥ ५ ॥

इति श्रीगरुडे महापुराणे प्रोक्तकण्ठे

पञ्चविंशोऽध्यायः ।

समाप्तमिदमुत्तरखण्डम् ।

